

KOZMA MIKLÓS

AZ ÖSSZEOMLÁS 1918-1919-BEN

664788

KOZMA MIKLÓS

AZ ÖSSZEOMLÁS

1918-19

KárpátiaStúdió

Kárpátia Stúdió
Köröstárkány-Kápolnásnyék

2019

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001297841

14782

A KÖTET MEGJELÉNÉSÉT TÁMOGATTA:

Nemzeti Kulturális Alap

© Kozma Miklós
Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-5374-37-1

Kiadta a Kárpátia Stúdió Kft.
karpatiastudio.hu
kiado@karpatiastudio.hu

Felelős kiadó: Szakács Árpád
Felelős szerkesztő: Szakács Árpád
Szöveggondozó, kiadói szerkesztő: Szilágyi Erzsébet
Borítótér, műszaki szerkesztés: Tóth Mihály, Tóth Gábor

Nyomás és kötés: Séd Nyomda, Szekszárd
sednyomda.hu

TARTALOM

KOZMA MIKLÓS, A LÍRAI LEKÜ MAGYAR HUSZÁRTISZT...7

KÁROLYI MIHÁLY KORMÁNYA.....	15
LÁZBAN	15
SZÉGYENTELJES NAPOK.....	22
INDULÓ SZERVEZKEDÉSEK	51
PRÓBÁLKOZÁSOK	76
MOVE	118
BOLSEVIZMUS FELÉ.....	136
SZÖKÉS IVÁNCSÁRA	153
BOLSEVIZMUS FALUN.....	169
SZÖKÉS SZEGEDRE.....	200
A NEMZETI GONDOLAT SZIGETE.....	226
VÖRÖS-, FRANCIA- ÉS MAGYAR-SZEGED.....	235
KÁROLYI GYULA GRÓF KORMÁNYA.....	276
ÁBRÁHAM DEZSŐ KORMÁNYA.....	328
A DUNÁNTÚLRA!	358

KOZMA MIKLÓS, A LÍRAI LELKŰ MAGYAR HUSZÁRTISZT

Cs. Szabó László írta 1942 januárjában, egy hónappal Kozma Miklós halála után: „Kozma Miklós nagyapja Petőfi iskolatársa volt. Egyszer a költő – mindketten kamaszok voltak – kölcsönkérte az iskolatárs írói álnevét. Ebbe takarta fellobbanó hódolatát egy vándorszínésznő iránt. A kritika meg is jelent a Regélő Pesti Divatlapban, Kozma Leveldinek hívták a hevülékeny Petrovics Sándort a cikk alján. Így tett lovagi szolgálatot a leveldi Kozma név Petőfinek. Mikor ezt Kozma Miklós először hallotta, szótlannul kihúzta magát a székből. Régi lovastiszti szokása volt ez a mozdulat; a párnázott szék olyan feszes lett alatta, mint a nyereg. De a kihuzott test fölött a szeme elhomályosult a könnytől. Ebben a pillanatban, a Petőfi név bűvös érintésétől, elárulta igazi lényét.”¹

Leveldi Kozma Miklós 1884-ben született, s a Ludovika Akadémia elvégzése után, 1905-től, 21 éves korától hivatásos tisztként, huszár hadnagyként szolgált. Mint oly sok huszártiszt történelmünk során, ő is szerette a verseket; órákon át tudta szavalni legnagyobb költőink verseit. A történelem azonban közbeszólt: a nagy háború kirobbanásától 44 (!) hónapon át (zömmel) csapattisztként a fronton szolgált. Naplót vezető ember volt, naplójából született az *Egy csapattiszt naplója 1914-18* (Budapest 1932.) című könyve.

1918 október végén került haza ezrede a frontról. Kozma huszárkapitány ekkor spanyolnáthában megbetegedett, s csak 1918 november végétől kapcsolódhatott be az eseményekbe. Egészen új világot talált a bűnös városban. November 16-án Károlyi kikiáltja a magyar népköztársaságot, mire Kozma ezt írja: „Ha csak három hónappal ez előtt magyar köztársaságról beszélt volna nekem valaki, a szeme közé

¹ <http://www.huszadikszazad.hu/1942-január/kultura/kozma-miklos>

nevetek. Most nem nevetek, de megdöbbenve sem vagyok, legfeljebb utálkozom, ám de egy pillanatig sem veszem komolyan. Az egész, ami itt végbemegy, keserű, undorító farsangi komédia. (...) De ha nem is vehető komolyan az, ami a belpolitikában történik, annál véresebben komoly annak minden következménye, külpolitikai és békefeltételi vonatkozásban. Csak azt szeretném tudni, amit magamban eldönteni nem tudok, hogy tényleg van-e olyan eszeveszett emberi gonoszság, amellyel Károlyi Mihály és társai az országot vezetik, vagy inkább el-képesztő naivitásról, ostobaságról, könnyelműségről és lelkiismeretlenségről lehet csak beszélni? A szerencsétlenek talán tényleg képesek hinni a praktikus pacifizmusban, hinni abban, hogy az ország határait úgy lehet legjobban megvédeni, ha a fegyvert eldobjuk.”

E mondataira még azt mondhatjuk, hogy a királypárti huszártisztnak nem rokonszenves az „új Magyarország”. Egy későbbi oldalon aztán Kozma még pontosabban értékel: „Mindabból, amit az eseményekből eddig hallottam, olvastam és láttam, kétségtelen, hogy itt nem hatalmas dinamikus erők forradalmi kitöréséről volt szó, hanem enervált szétesésről, a veszített háború terheinek viselni nem tudásáról; amely helyzetet segített előidézni, főként pedig kihasználni egy lelkiismeretlen ostoba és hitvány politizáló társaság, amelynél sem világnézeti, sem elvi felfogás nem volt a vezető motívum, ők a háború előtti időkből örökölt belpolitikálgatás metódusait folytatták, szörnyen komoly és a felelőtlenséget nem ismerő történelmi időkben.” Kozma akkor még nem ismerhette a Károlyi-kormány ideológiai és szervezeti hátterét; azt, hogy a kormány személyi állományának kétharmada szabadkőműves, azt azonban tudhatta, hogy világnézeti-ideológiai szempontból e kormány, történelmünkben először a baloldal két ideológiai irányzatának, a szociáldemokráciának és a polgári radikálisnak mondott liberálisok szövetkezése volt, azonnal a végrehajtó hatalom legmagasabb szintjén. Kozma a visszaemlékezései egyik későbbi oldalán már fölismeri a helyzet lényeges összetevőit: „A kormányban a Károlyi- és a Lovászy-frakció már közismerten ellenfelek. Lovászyhoz tartozik Friedrich István, továbbá Batthyány Tivadar, Farkasházy, Ábrahám Dezső, Kobek Kornél, szóval a negyvennyolcas ideológia túlzásaiban felnevelkedett magyar középosztályhoz tartozó politikusok, akik a piros-fehér-zöld magyar glóbusz

szemszögéből láttak mindent. Károlyit tőlük a jórészt eszes, intellektuális, a nemzetet nem ismerő és azzal együtt nem érző szabadkőműves radikális elemek tolják mindinkább balra. Hockon kívül Jászi, Kéri, Kunfi és hasonlóak, azok, kiknek Károlyi Mihály is túlságosan jobboldali és magyar.”

A Károlyi-kormány „néptörvényeit” is hajszálpontosan értékeli: „Néhány nap óta van már egy néptörvényünk, sőt van általános és titkos választójogunk is. Egészen lényegtelen, hogy a néptörvényt mennyire csinálta a nép, a lényeg, úgy látszik, az, hogy katona nem kell, de választójog az kell. Választójog alapján fogunk leszavazni, hogy ne vegyenek el tőlünk még több területet, mint eddig. (...) földbirtokreformmal jönni most, ahelyett, hogy földünket megvédjük; az nevetséges operett és komédia.”

Kozma nagyon fontos, összesítő megállapítást tesz a Károlyi-kormány végső értékelésekor: azt mondja, hogy a *Károlyi-rendszer nem forradalom, hanem maga az összeomlás*. Eredmény semmi, az országot elveszejtő rossz intézkedések, a hadsereg leszerelése és a területeink föladása bizonyítja ezt a tényszerű, helyes megállapítást.

1918 őszén végig gondolja s értékeli nemcsak a Károlyi-féle intézkedéseket és árulásokat, hanem például az Osztrák-Magyar Monarchia legfontosabb állam-alkotó tényezőit és jellemzőit. E gondolatmenetek avégett fontosak, hogy majd a Horthy-Magyarország megalkotásakor (amikor Kozma Horthy egyik közvetlen és fontos munkatársa lesz) e szempontokat figyelembe vehetik. Kozma például ezt írja az egy adott államot összetartó tényezőkről: „A nemzeti-ségi okokból sokfelé húzó Monarchia összetartó kapcsa elsősorban a katonai vonatkozásban egészen kiváló hadsereg volt. Hogy mint hadsereg nem érvényesült kiválóan, annak fő oka az, hogy nem volt beágyazható egy egységes nemzeti gondolat szolgálatába. Az egységes nemzeti gondolatot bizonyos fokig a dinasztikus eszme pótolta, illetve talán nem is a dinasztikus eszme, hanem az az eszme, mely a hadsereget nemzetiségre való tekintet nélkül az öreg császár és királyhoz kötötte. Az összetartó kapocs elpattant a legnagyobb teherpróba idején, amikor az öreg Felség meghalt. Ezen a kapcsán kívül mi tartotta volna egységesen össze a Monarchia hadseregét? Egy istenadta hadvezér. De a legfelsőbb vezetés tehetségtelen és gyöngye volt. A ve-

zérkar? Hát ez valami, egy, a Monarchia nemzetein és nemzetiségein felülálló, illetve kívülálló vezetőtestületté fejlődött, amelynek szelleme kétségtelenül beteg volt ...”

1918 december elején Kozma és barátai, volt tisztársai már tudatosan keresik azokat az embereket és szervezeteket, akikkel összefoghatnak, természetesen „nemzeti alapon”. Ettől kezdve Kozma kapitány a számos „ellenforradalmi” csoporttal ismerkedik, s megkísérli összehangolni ezek szervezkedését. A különféle tárgyalások leírása közben fontos megállapításokat tesz a magyarországi zsidóságról, a szabadtömegesekről, mint a Károlyit támogató személyekről és szervezetekről. E megállapításai a legnagyobb mértéken segítik megérteni az akkori helyzetet.

Rendkívül fontos, amit Kozma a benne a háborús hónapok-évek alatt kialakult szociális gondolkodásról mond: „Kétségtelenül más szociális felfogással kerültünk haza, mint ahogy kivonultunk. Ha végigolvasom háború alatt írt naplójegyzeteimet, minduntalan rátalálok ennek a felfogásnak növekvő nyomaira. Hogy a komoly és annyira szükséges szociális felfogás a magyar közélet minden vonatkozásában érvényesíthető legyen, annak egyik első feltétele, hogy a tömegeknek ne csak jogokról beszéljenek, hanem azokat kötelességeik teljesítésére is ráneveljék, ha kell, rászorítsák. Ezért erős központi kormányzatra van szükség. Szükség van erre azért is, mert a vagyonmegosztás nem maradhat a régi. E téren nivellálódásra van szükség, s azt csak erős kormány tudja rombolás nélkül keresztülvinni.” E mondataival Kozma korántsem csak a demagóg Károlyit és társait kritizálja, hanem mély államelméleti- és vezetési elképzelést is ad. Eszerint szociálisan érzékeny államra van szükség, komoly vagyonmegosztással és erős kormányzattal. Íme, a Horthy-korszak előképe, 1918 decemberében leírva. S még egy gondolat Kozmától: azt írja, hogy nem ért egyet a Károlyi-kormány földreformjával, amely gyakorlatilag nem ad semmit a szegényparasztságnak, hanem komoly változásokra lesz szükség a magyarországi földbirtokviszonyok rendezésében. Emellett Kozma amiatt is kritizálja – jogosan – Károlyi kormányát, hogy a nagytőkéhez nem akar nyúlni: „A háborús gazdálkodás mérhetetlen eltolódásokat okozott a középosztály súlyos kárára és egy majdnem zárt, aránylag igen kis kört jelentő mozgótöke javára. Megfelelő gaz-

daságpolitika révén ezen a ponton is korrektívumokra van szükség. A földosztás most jelszó, és a kormány belpolitikai görögtűzek mellett úgy tesz, mintha belefogott volna e nagy kérdés megoldásába – de még sehol sem láttam, hogy a mobil nagytőkét csak érinteni is merete volna és szabályozására gondolna.” No igen, a baloldali (liberális és szocialista) értékelések szerint Kozma e mondatai antiszemitának számítanak.

Kozma 1919. január elejei naplóbejegyzésében ezt írja Károlyi-ról: „Ha Károlyi Mihályban mindazok után, amiket tett és amibe az országot belevitte, a férfibecsületnek csak egy szikrája lenne, akkor fogná a revolvert és fejbe lőné magát. Ez az ember örökre egyik legsötétebb, leghitványabb alakja lesz a magyar történelemnek. Vitatkozni fognak azon, hogy örült volt-e vagy gonosz. Egyaránt volt mind a kettő, hozzátéve azt, hogy idegzetileg tönkrement, hazardírozáshoz szokott idegroncs, aki megpróbált és kiélt mindent az életben, aszszonyt, ivást, kártyát, vadászatot, s minden egyéb kedvtelést, melyet lehetővé tett óriási vagyona. S amikor már semmi egyéb nem izgatta, akkor jött utolsó izgatószerként a politika.”

Kozma könyvének az 1919 március 21-ig tartó része elsősorban a MOVE szervezését, tevékenységét, majd betiltását foglalja össze. Megalapozottan pozitív véleményt ír elsősorban Gömbös Gyuláról, akit nagy belső küzdelmek során a MOVE elnökévé választottak. Leírja kapcsolatát gróf Bethlen Istvánnal, akit a legmélyebb gondolkodású politikusnak mutat be.

A könyv következő hosszú részének tartalma maga a rémálom: a kommunista korszak története, főleg vidéken. Kozma ugyanis Budapestről Iváncsa községbe menekült, ahol családjával meghúzta magát a rémuralom elől. Földművesként és fuvarosként dolgozott, de bejárta Székesfehérvárra, egykori ezrede, a k. und k. 10-es huszárezred törzséhez, ahol tisztársaival készült a jobb jövőre.

Végül 1919 nyár elején, embercsempész segítségével a szerbek által megszállt Pécsre szökött, ahol a szerb ezredes-parancsnok segítségével Szegedre távozhatott.

Kozma könyvének szegedi fejezeteiből érthető meg igazán, hogy milyen felszabadító érzés volt a vörös diktatúra hónapjai után az (ugyan franciák és beduinok által megszállt) Szegeden magyar

környezetben, magyar tisztek és a gróf Károlyi Gyula által vezetett, újjá alakult magyar kormány tagjai, elsősorban Gömbös honvédelmi államtitkár társaságában élni és szabadon tervezni a magyar jövőt. Álljon itt Kozma néhány mondata, amely jól érzékelteti az új helyzetet:

„Szeged sziget, tele a nemzeti érzés hajótöröttjeivel. Napról napra többen gyűlnek ide az ország minden tájékáról, cseh, szerb és oláh megszállta területekről is. Külsejük is kalandos sorsokról beszél. Első pillantásra felismerni a Szegeden szolgált tiszteket. Őket helyben érték az események, régi egyenruhájukat hordják, tiszták, rendesek, olyanok, mint valamikor mindnyájan voltunk, de a nagy többség az ugyancsak más. Nincs talán kettő sem köztünk, aki egyformán volna öltözve, hiszen mindenkinek csak az az egy ruhája van, melyben szökött, pénze pedig, hogy másikat csináltasson, csak kivételes szerencsefiának van. Legtöbbször csak a csillagok mutatják a tiszti ruhát, de azért az első pillantásra megismerni, hogy nemcsak azért szöttek ide, hogy életüket megmentse. Tekintetük, magatartásuk, járásuk szó és beszéd nélkül is hirdeti, hogy itt mindenki a jövő jegyében él, érez, gondolkodik és tesz. Ami ma Szegeden kopott legénységi ruhákban, de felvágott fejjel jár és él, az a megújhódni akaró és újjászületni vágyó Magyarországnak egy-egy energiaatomja, és cifra világ jön a vörösekre, ha ez az energia innen egyszer kirobban!”

Igen, 1919 kora nyaráról indul a *szegedi gondolat* eszmerendszere, amely nem más, mint a *magyar és keresztény Magyarország* megalakításának eszméje. Ahogyan Kozma kifejezi ezt: „Túladdunk majd a fekete, fehér, sárga megszállókon is, mint ahogy túl fogunk adni vörösön, csehen, szerben és oláhon egyaránt.”

Kozma könyvének oldalai a szegedi kormányról, Horthy belépéséről és a Nemzeti Hadsereg megszervezéséről hiteles és fontos elemzések. Ugyanakkor érdekfeszítően mutatja be az egyik ott állomásozó francia tábornok beavatkozását a magyar kormány megszervezésébe. Charpy tábornok ugyanis azt követelte, hogy az egyik szegedi szabadkőműves páholy főmesterét gróf Károlyi Gyula miniszterelnök államtitkárnak nevezze ki. Kozma ezzel összefüggésben a szegedi *baloldali* zsidóság kártékony szerepét is leírja. A Horthy vezette minisz-

tériumban a „fehérvilvántartó- és propagandaosztály” parancsnoka lett, ami a vörösök elleni szervezkedéssel foglalkozott. Leírásából kiderül, hogy miképpen bontakozott ki a „vörös vesztség” (Prohászka Ottokár találó kifejezése) ellen mind a tiszti- és altiszti karban, mind a lakosság között az ellenállás. A vörösteror eseményeinek leírásából egyértelművé válik, hogy az ún. fehérterror csak válasz volt a kommunisták kegyetlenkedéseire és gyilkosságaira. Kozma leírja a szegedi politikai belharcokat is. Csak egyetlen, jellemző mondata: „Nem tudjuk megérteni, hogy miért csak az a kormány demokratikus, melyben zsidók és szabadkőművesek dominálnak, és miért bűn az, ha valakinek már az ősei is történelmet csináltak?” Bemutatja azt a folyamatot, melynek során Horthy – a szó legnemesebb értelmében – elfogadott vezérré emelkedik.

S amikor eljött annak az ideje, hogy a Nemzeti Hadsereg, Horthy főparancsnoksága alatt Szegedről a Dunántúlra meneteljen, Kozma Miklós ezt írja: „Nemcsak a vörös, hanem a rózsaszínű időknek is befellegzett és vége. Erről gondoskodunk, bár nem hiszem, hogy szükség legyen rá, mert az elmúlt borzalmak reakciójaként szükségszerűen magasra fog csapni a nacionalizmus lángja, aminek nemcsak mi, szegediek leszünk gyújtogatói és táplálói, hanem a pestiek és a többiek is mind, akik a vörös uralom alatt oly irtózatosan szenvedtek. Büntetni is fogunk. Kell, hogy elvegyék büntetésüket azok, akik hónapokon át égbekiáltó gázságokat követtek el. Előre látható, és nem egyszer beszélünk már arról, hogy szinte látjuk, hogyan nyafognak és siránkoznak majd a megalkuvók és gyenge idegzetűek, ha néhány vörös gazembert és terrorfiút falhoz állítunk. A humanizmus és egyéb „izmusok” hamis jelszavai egyszer már segítettek romlásba hajtani az országot. Most másodszor hiába jajgatják majd a különféle „izmusokat”. Kemény szavak, azonban Kozma azt is hozzáteszi, hogy meg kell vizsgálni, hogy a vörös hadseregbe bekényszerített katonák és tisztek közül ténylegesen ki volt vörös, a többit el kell engedni. Szó sincs tehát a gátlástalan bosszúállásról, csak a vörös szellem és az ezt képviselő személyek eltávolításáról.

Kozma emlékiratainak utolsó részében a Nemzeti Hadsereg Szegedről Siófokra, a román és szerb megszálló hadseregek közötti szűk sávban történő menetelését, majd a siófoki hatalomátvételt írja le,

megemlítve a Horthy és Mărdărescu román tábornok közötti tárgyalásokat és még sok mindent, ami a keresztény és nemzeti Magyar Királyság visszaállítását szolgálta.

Kozma Miklós hiteles visszaemlékezéseit mindenkinek ismernie kell, aki érteni akarja a 20. századi magyar történelmet.

Raffay Ernő

I KÁROLYI MIHÁLY KORMÁNYA

LÁZBAN

1918. november 15. Fekszem – már két hete –, és még nem tudom, meddig fogok. Ez más spanyol, mint az asiagói – rosszabb és hosszabb. Talán azért, mert ott minden lelkiert és akaratot harcba dobtunk a betegség ellen. Ott szégyen volt betegnek lenni. Ott csak az egészségnak és a sebnek és a halálnak volt becsülete. Most úgy látom, már semminek sincs.

Néhány nap óta tiszta a fejem, lejjebb ment a láz. Gyenge vagyok, mint az őszi légy, de újra tudom magam. Testileg tudom, de minden egyéb nagy kusza összevisszaság. A gondolatokat, érzéseket most kezdem rendbe tenni, osztályozni és egy akarást jelentő valami felé terelni.

Mi volt a két hét? Valami hídféle, mely össze akarná kötni azt a két egymástól oly messze eső partot – a múltat és a jövőt. A múltat, ami jelenti azt az időt, amelyet megéltem eszem tudásától kezdve, át a gyerek- és legénykoron, át a békehuszártiszten, munkán, tanuláson, sporton, víg életen, szerelmeken, házasságon, egy békekisfiún és -kisleányon keresztül a háború kitöréséig – aztán a háborús négy év harminctól harmincnégy éves koromig, közben egy újabb háborús kisfiú, és végül az átéltek révén egy, a háború által újjánevelt és -formált ember, aki én lennék. Mert bizonyos, hogy más lettem. Meglevő, de alvó, kifejlődésre egyébként talán soha nem jutó csírákat hajtott növésbe és borított termésbe a háború – az emberiség legérthetlenebb, legnagyobb, leggrandiózusabb, legszörnyűbb mije? Betegsége? Katakлизмája? Vagy életformája?

A múltat jelentő part szélső és végső pontja az a szörnyű éjszaka Szabadkától Pestig a vonaton, az a keserves alvilági hazavánszorgás a katonaládával, a mocskos, sötét, lövésektől pattogó forradalmi éjszakában, Kőbányától hazáig. A falnak esés és egy logikátlan, megalomlóan reménykedni akarás azzal és azért, hogy: „Megyek a gyerekekhez.”

Azóta az éjszaka óta nem láttam őket. Csak hangjukat hallok mostanában az ajtón keresztül. Nem szabad bejönniük hozzám. De akkor hajnalban láttam őket alva, mind a hármat. Ha van hazajáró lélek, az nézheti olyan ködön át, kiket szeretett, mikor mellettük álltam. Milyen hosszú kisfiú fekszik ebben az ágyban! Egy hároméves babát hagytam itt, és ez itt milyen más! Nyúlánk, hosszú, fiús – hétéves. Aztán a kislány, rózsás, édes kis teremtes, ez egyéves volt. Végül a kis háborús, aki most egyéves.

Távol minden elérzékenyedtől, inkább csodálkozva néztem őket, aztán a két fiúnál egy átvillanó gondolatkapcsolódás, vagy inkább átderengés: most itt fekszenek a gyerekágyban, a kis hétéves és egyéves, az én fiaim. De bajtársaim is, mert nekik is lesz háborújuk. A fiúk, úgy látszik, erre születnek. Vajon mi lesz a sorsuk? Dénes öcsém-e,² vagy az enyém? És melyik a jobb? Kitérés erről az útról nincs. A magyar sors háborús országútja az ő útjuk is, mint ahogy az volt egy-két generáció kivételével az összes magyar fiúké.

Ágyba kerülök. Forróság, tüzes szűrés a mellén és háton át. Hol mélységekbe zuhanva, hol lebegve, hol mázsás súlyok alatt forgolódva – fekvés. Meddig? Sokáig. Néha órák a napok, néha napokig állnak a percek. A sötét, kavargó homályból feldereng valami szürkés, opálos világosság, ilyenkor megmozdul valami akaratféle, aztán megint egy ködös gondolat: „Nem érdemes.” És újabb zuhanás a kavargó, sűrű semmibe, eleresztett, összezsugorodó akaratszárnyakkal, hol súlytalan, hol ólomsúlyú testtel. Az én és a semmi, a vagyok és nem vagyok változva kerekednek egymás fölé.

Aztán egy óra – dereng. De másképpen, mint amikor csak félve és rövid időre kerekedett felül az öntudat.

2 Dénes öcsém, a 9. gróf Nádasdy-huszárezred főhadnagya hőshalált halt 1914. szept. 7-én.

Érzem, hogy végleg kint a fejem az opálos, szürke derengés és a súlytalan gomolygó fekete sötétség váltakozásából. Természetesnek találom, és éppúgy nem örülök, mint ahogy egy percre sem jutott eszembe, hogy belepusztulhassak.

A gomolygó, kavargó félöntudat és öntudatlanság a híd, mely összeköti a múltat a jövővel.

Most a híd innenső végén állva, a jövőbe indulás előtt igyekszem rendezkedni. A múltat tudom, de hogy hogyan volt a hídon, hogyan jöttem át, az most is csupa kavargó kép.

Egy tiszt áll az ágyamnál. Valamit beszél és kérdez. Lassan megértem, hogy ágyba kerülve nyugtalankodtam, hogy nekem jelentést kell tennem ezredemről, és utasítást kell kérnem számára a minisztériumtól. Erősködésemre odatelefonáltak, s eljött egy tiszt. Sokat nem tudhatott meg tőlem, vagy már úgyis tudta, amit én mondhattam, hogy az ezred Szabadkáról gurul Székesfehérvárra és utasításokat kér.

Egy másik kép időnként és többször. Szontagh Félix professzor, gyermekeim orvosa áll az ágyamnál. Vizsgál, kopogtat, hátamat és mellémet hallgatja. „Nem lesz itt semmi baj, kibírtál te ennél többet is!” Hideg pakolások – olyankor jön az opálos szürke derengés.

Szontagh Félix gyermekorvos. Anyák reménye, sok tízezer magyar gyermek megmentője. Nem is tudom, miért akartam homályos öntudattal mindenáron, hogy őt hívják hozzám. Talán mert félig agyonvert gyerekek éreztem magam a hazatérés szörnyű hajnalán.

Anyám, apám után vágyom. Biztatnak, hogy majd feljönnek, meglátogatnak. Eszembe jut Dénes öcsém. Ő csak most esett el igazán. A háborúban elesett csak akkor hal meg végleg, amidőn a megmaradtak hazatérnek.

Rajtuk és a gyerekeken kívül csak azok érdekelnek, akik ott kint velem voltak. Tisztársaim, legénységem, az ezred. A többi, aki itthon volt, az mind idegen, az mind más világ.

Mindez a gondolat csupa rendezkedés, belekapcsolódni akarás abba, ami a ma és a jövő. De az csak lassan, kerülő utakon és a múlttal ezerszer összekeveredve bontakozik előre. A háború hatalmas úr, rabjait nem engedi ki egészen soha többé. Bent marad az agyban, csontban, idegekben. Csak részben, nehezen és lassan feledhetjük, annyira, amennyire feledni egyáltalán lehet.

A félöntudat, az alvás, az álmok és félébrenlétek aláfestését ez a hatalmas úr adta és adja meg most is. Az ajtócsukás gránátbeugródás. Elhallgatott gépfegyverek ropognak. Kihűlt ágyútorok éles vagy tompa ugatása, szárnyukszegett repülőgépek surranó, zizegő, ritmikus motorzaja a megszűnt valóságból elkínzott agyamba és idegeimbe váltottak át. Nincs pihenés és nincs vége. Mindig és újra kezdődik, mert minden zajt a háború szimfóniájának egyik alkotórészévé alakít az elkínzott agyvelő. Támadások és védekezések, menekülés, gáz, pergőtűz mind sorra jönnek. Parancsok – és érzem, hogy nem tudom teljesíteni. Elkésem – és nem tudok a többi segítségére lenni. Jelentést kell tennem valamiről, amin minden múlik, és nem tudom eljuttatni oda, ahová kell. Ezer hasonló kín járja át az agyat, s amíg járja, az mind valóság.

Most, hogy mindennek vége, és vége a négyéves háborús vaskényszernek, fegyelemnek, céltudatosságnak, a második természetté vált önlegyőzésnek és önfegyelemnek, tótágast áll bennem minden. Az agy és idegrendszer alvilága felszabadult, és mintha a háború emlékeinek bolondokházában volnék, tombol, ordít, visít és keveredik bennem mindaz, amit a szabályzatok, megszokás, gyakorlat, fegyelem és etika kordában tartottak akkor, amikor az mind valóság volt, ami most valósággá idegzett emlék.

Pedig nem akarok rájuk gondolni. Kínlódom nem akarom érezni a sok kiszabadult örültséget. Százszor és százszor gondolom, hogy tudom, hogy agyamban fekszem, tudom, hogy nem lőnek rám húszféle kaliberből, nem fojtanak gázzal és nem röppen ég felé a Monte Cabelabáról a Silberregen rakéta, és nem csap le az égnek állított fényező fehér kévesugara, ami a pergőtűz olasz jele. De mindezt hiába tudom. A háború nem fegyverszünettel végződik, folyton folyik az agyban és az idegekben tovább. Folyik még mindig, vajon meddig? Vagy talán csak akkor van így, ha a háborút elvesztettük? Vagy csak nekem és azoknak van ez így, akik a háborút spanyollal fejezik be? Nem tudom, de nálam így van.

A híd innesső végéről nézegetek vissza. Ott a túlsó parton valami szörnyűség van. Az elvesztett háború. A szörnyűség a túlsó parton van mint tény, mint történelem, mint dátum. De hiába van ott, tudom, hogy át fog szörnyű módon nyúlni erre az oldalra, a jövőbe,

ahová most indulni akarok. Hogyan, milyen formában nyúlik át, azt nem tudom, de átnyúlik.

Át! Nem akarok és nem fogok ezen gondolkozni. Nem, mert kibíratatlan, ha ezt valaki elkezdé átgondolni. Az ember vagy beleőrül, vagy aljassá és hitványá kell válnia. Ez nem út az én hidamról a jövőbe. Nem csak az én jövőmbé, nem. Nem út a magyarság jövőjébe sem. Ezt halálos biztossággal érzem. Még minden kaotikus bennem, a mai helyzet, a magyar jövő, az ezred dolgai, a magánéletem; minden kuszált, kaotikus és bizonytalan. Csak egy bizonyos, ezzel az önmarcangoló fáradt agyvelővel is, egy bizonyos, hogy nem szabad a jelen, a katasztrófa részleteibe belemenni, azt vizsgálgatni és boncolni, mert ez az út csak a megőrülés útja lehet, csak oda vihet, hogy észvesztő danse macabre-ot járjanak az agyban a háború négy évének emlékei és szörnyű végének tudata. Ide én egészen biztosan nem megyek.

Csak egy út van és nincs más választás. Tenni a legegyszerűbben és önkínzó meditálás nélkül a magyar jövőért azt, amit lehet, és azt, amit kell. Hogy ez mi? Hogy mi a teendő? Csak érzem. Érzem, hogy mindazt kell tenni, ami erősíti a történelmi magyar élet folytatását, de érzem azt is, hogy a folytatás nem lehet ugyanaz, mint a háború előtti magyar élet. Sőt! Biztosan tudom, hogy nem lehet a múlt és a jövő azonos. Erre megtanított mindnyájunkat, akik odakint voltunk, a háború. Megtanított rá nem is az elvesztett háború, hanem a háború jóval előbb már, mielőtt még elvesztettük volna.

A háború egykettőre átértékelt mindent. Túl társadalmi és szociális különbségeken, túl formákon és hipokriziseken, túl mindenben, ami lényegtelen; a háború felmutatta, felmagasztalta az igazán embert – az igazán férfit. Mélyen beleszántva minden termőképes életbe, megmutatta azt is, hogy minden, még oly őszinte és igaz általános emberi szolidaritásérzésen túl vagy innen is, mennyire mindig és először vérszövetséges testvér minden magyar, legyen az bármilyen rendű vagy rangú. Hozzá közelebb áll bármely foglalkozású, műveltségű vagy rangú magyar, mint mindenki más. Ezt azelőtt is írták és szavalták, de igazán senki sem érezte. Mi éltük, tudjuk és kell, hogy ez a gondolat váltsa meg a magyarságot. Ez nem program és nem célkitűzés, ez adottság, melyre a háború tanított, és mely kell, hogy a jövőben áthassa a magyar élet minden vonatkozását, mert e nélkül nincs magyar jövő.

Ebből az adottságból következik, hogy a magyar élet folytatásának módszereiben egész másnak kell lenni, mint volt a múltban.

De hogy jutunk odáig, hogy elkezdhessük építeni az új magyar életet? Hogy most mi van, azt nem tudom. Olvasok, hallok „őszirózás forradalomról”. Harsonáznak a lapok, összevissza beszélnek az emberek, minden egy nagy káosz, azt sem tudom, hogy mi történt tulajdonképpen. De azt tudom, hogy amit a magyar határ átlépésétől a hazatérés éjszakájáig láttam, az undorító, ronda és piszkos valami, amit nem is vennék komolyan, de komolyan kell venni mégis, mert tény, és mert Tiszát megölték.

Kínlódva töröm a fejem. Mi a teendő? Hol kezdjem? Egy bizonyos. Tudni kell, látni kell, mi történt, mi a helyzet. Ami keveset az utolsó napokban hallottam, az mint újság rengeteg sok, mint érthetetlen káosz még több, de mint pozitívum kevés. El kell olvasnom a lapokat és beszélnem kell néhány nyíltfejű emberrel, és főleg gondolkozni kell.

Gondolkozn! Eszembe jut, amit egyszer régen hadtörténelem- és taktikatanárom mondott az akadémián:

„A háborúk tanulmányozását ne fejezzék be azzal, hogy a döntő csata utolsó katonai fázisa, az üldözés vagy körülzárás után itt vagy ott fegyverszünetet, később békét kötöttek. Nagyon ajánlom, tanulmányozzák a békéket és azoknak feltételeit, mert ezek a jövő békét biztosítják, vagy újabb háborúk csíráját foglalják magukban. A békék feltételei nemcsak az elért katonai eredményekkel állnak viszonylatban, hanem megmutatják a békét diktáló győztes fél vezető államférfijainak józanságát és politikai előrelátását is.”

Ilenczfalvi Sárkány Jenő, akkor vezérkari kapitány, most generális, mondta ezeket nekünk 1903-ban.

Mennyire igaza volt! Hosszú, magányos sadhorai estéken, amikor a többiek bent jártak Czernowitzban, én pedig nem mentem be, mert vagy kedvem nem volt, vagy pénzem – kedvem mindig inkább volt, mint pénzem –, sokat olvastam össze, legtöbbet történelmet és irodalmat. A történelem tulajdonképpen mindenre megtaníthatna, mert minden ismétlődik és nincs semmi új. Tanuljuk is, mégsem tudjuk történelmi időkben értékesíteni. Úgy látszik, a történelmi idők generációi csak a maguk kárán tudnak tanulni.

A történelem azt mutatja, hogy a rómaiak tudtak békéket kötni. Tudtak az angolok is. Tudott Bismarck 1866 után, és sohasem tudtak a franciák. Napóleon nem tudott, és sokszor nem tudtak az osztrákok sem. Tudtak békét kötni erdélyi fejedelmeink. A Kossuth–Görgey elmentének egyik fő tényezője az a különbség volt, mellyel, ha arra sor került volna, 1849 után másként kötött volna békét az osztrákokkal az egyik, mint a másik.

A háború alatt Luckban két hónapon át módomban volt olvasni az antant lapokat és rendelkezéseimre állottak a politikai hírszolgálat információi is. Mindebből látni és sejteni lehetett, hogy győzelmük esetén milyenek ellenségeink háborút záró politikai elgondolásai. Bizonyos, hogy a legszörnyűbb dolgokra lehetünk elkészülve. Északnyugati tót megyéinket a csehek minden körülmények között el akarják csatolni, sőt láttam egy ostoba térképet is, amely majdnem az egész Felvidéket „bekebelezi” a jövő Csehországba. Hasonló követeléseket támasztott az oláh Erdélyt illetőleg, mielőtt háborúba lépett. Hát persze, ezek túlzott maximumok, de mutatják az étvágyat. A szerbeknél még a legkisebb a baj. Itt csak Horvátországról lehet szó, ami végül is nem magyar, bár elég magyar él ott is. A horvátok választhatnak köztünk és a szerbek között. Ha a szerbeket választják, ők fogják megbánni. De biztosan elvesz Fiume.

Mindez szörnyű és még nekem is elképzelhetetlen, ha a valóságban megtörténik majd, pedig én ismertem a terveket, amikor még csak nevetségesnek és örültnek látszó tervek voltak. Mennyire elképzelhetetlen lehet ez az ország nagy többségének, mely ilyen lehetőségekről sohasem, vagy alig hallott!

Érthető, hogy a sajtó a háború alatt ellenségeink ilyen terveiről nem írt. Csak a hangulatot rontotta volna vele. Most annál elképesztőbb lesz a meglepetés, ha a tervek valóra váltására sor kerül. Az emberek még el sem tudják képzelni, minek megyünk elébe.

Feljebb azt írtam, hogy a háború, és nem a veszített háború tanulságait kellene levonni. Sajnos az ország levonta máris a veszített háború hamis tanulságait és forradalmat csinált. Ez a legborzasztóbb, ami velünk történhetett. Ez borzasztóbb, mint maga a háború.

„Forradalom!” Amit azelőtt a történelemben vagy idegen földrészek ismeretlen országaival kapcsolatban a lapokban olvastunk, az most itt

van, és tartalommal kitöltve itt él közöttünk, illetve mi élünk benne. Ná-
lunk „őszirózsásnak” mondják. Általában utálok az ilyen jelzőket, de
most ézerszeresen utálok, mint az egész piszoknak olcsó romantikáját.

Abbahagyom, mert fáradt vagyok és hiába is kínlódom ilyen gon-
dolatokkal. Látnom kell, amennyire lehet, s hozzá kell fognom, hogy
lássak.

SZÉGYENTELJES NAPOK

November 20. Az elmúlt napokban többen látogattak meg, legtöbbször Havel Béla főhadnagy ezredtársam, a Horthy-brigád volt ordo-
nánctisztje.

– Mi van az ezreddel, tisztekkel, legénységgel?
– Ezred? Már nincs. Vagy van egy töredéke Fehérvárott a káder-
nél, ami már nem ezred.

Mikor Szabadkán elváltam tőlük, Gottesmann ezredes legenergi-
kusabb követelésére az ottani nemzeti tanács mozdonyt rendelt ne-
kik, s a vonatot visszairányították Székesfehérvárra, nem Pesten át,
hanem a Dunántúlon keresztül. Tiszta sor, hogy mit akartak. Alkal-
mat kellett adni a széztüllésre azzal, hogy az ezredet saját kiegészítő
területén keresztül irányították. Nem lett volna csoda, ha a legénység
négy évig tartó háború után, mely alatt, hacsak nem sebesült meg,
jó, ha két-háromszor hazajutott szabadságra; átkocsikáztatva egy for-
radalomtól rázkódó országrészen – mikor végre faluját az orra előtt
látja, leszáll es hazamegy. És mégsem ment. Amint most hallom,
egyenként megszökdöstek a vonatról azok, akik nem a mi nevelé-
sünk voltak, akik sohasem voltak tízes huszárok, s akiket az utolsó
esztendőben, a veszteségek kiegészítésére, gyalogezredektől kaptunk.
Ezek sorra megszöktek, de a mi legénységünk, a huszárlegénység, az
maradt. Volt, aki az óráig álldogáló vonatról látva rég elhagyott falu-
ját, parancsnoka elé állott és kérte, hogy már úgyis vége mindennek,
szökni nem akar, engedjék el. De rögtön elállt kérésétől, mikor pa-
rancsnoka a szeme közé nézve csak annyit mondott:

– Te nem vagy tízes?

Még egyes emberek és tiszt nélküli kisebb csoportok is, bárhová
küldték őket, időre és fegyelmezetten vonultak be az ezredhez. Bősze
őrmester, akit még én küldtem el Zákányából Kaposvárra, hogy vigye
el és adja át a cseh tüzérektől elvett ágyúkat és lovakat, a parancsot
teljesítve, teljes létszámmal vonult be az ezredhez.

Az ezredet vivő katonavonat hosszú álldogálások és lassú guru-
lás után a hajnali órákban futott be a székesfehérvári állomásra. A
forradalmi kormány embereinek bőven volt idejük tudomásul venni,
hogy olyan ezred érkezik, amely Szabadkán nem akart leszerelni, s
fegyverhasználatlalt fenyegetőzve követelte ki, hogy káderállomására
irányítsák. Úgy látszik, manapság az a legnagyobb bűn, ha egy csapat
együtt van, ha a legénység nem lázad fel tisztjei ellen, ha a katona
nem dobja el azt a fegyvert, amelyet négy év világháborúja alatt nem
dobott le semmi ellenség előtt.

Volt elég idő arra is, hogy megtörténjenek a megfelelő intézkedé-
sek az ezred méltó fogadtatására.

Midőn a vonat hajnalban begurult a fehérvári állomásra, egy hor-
da fegyveres, már bolsevizált baka rohanta meg a meglepett vonatot
és szétkergette az álmából ébredő legénységet azzal, hogy a fegyvert a
vonatban hagyva menjen haza – a hadügyminiszter parancsára.

Ez volt a vég.

De még így is, tisztek és altisztek első meglepetésükből magukhoz
terve, fegyverrel kézben igyekeztek menteni a menthetőt, és sikerült
az ezredpénztárt, lovakat, készleteket s a vonatban hagyott fegyvere-
ket és felszerelést beszállítani a káderkaszárnnyába. Tisztek és altisztek
együtt maradva, most is igyekeznek a rend fenntartásában segíteni.
A tízes huszárkáder a fehérvári polgárságnak talán egyetlen egészen
megbízható és rendfenntartó katonai alakulatot jelent.

Sok mindent hallok más ezredekről, és szomorú vigasztalás, hogy
nekünk nincs okunk szégyenkezésre, s ha a régi ezred nincs is már
meg, megmaradt töredékében tovább él a tízes közös huszárok több
száz éves kitűnő magyar ezredszelleme.

Végiglapoztam az újságokat az utolsó három hétről. Meg vannak
örülve! A lapok nagy része győzedelmes forradalomról ír, nemzeti
önállóságról, de már vannak katonatanácsok, munkás- és mindenféle

tanácsok, és persze nemzeti tanács. Utóbbit kivéve, a többi mind orosz bolsevista mintára csinálódott, és ismerve mindazt, amit az orosz fogásból visszatért tisztek tapasztaltak, ezek a tanácsok nem az önálló magyar állameszmét, hanem a bolsevizmust fogják szolgálni.

A Károlyi-minisztérium miniszterei: Lovászy, Garami, Buza, Nagy Ferenc, Jászi, Kunfi és Linder. Csupa ismert név vagy a politikából, vagy a Konsten-jelentésekből.³

A kormány mellett működő nemzeti tanácsról csak félig-meddig tudom, hogy micsoda. Úgy látszik, mintha hatásköre mindenre a világon kiterjedne. A nemzeti tanács igyekszik a vidéken gombamódra elszaporodó katonai és egyéb tanácsok ellen fellépni, illetve azok alakulását megakadályozni, és amennyire tőle telik, a rendet is fenntartani, de hát sehogy sem sikerül. Hallom és olvasom, hogy a nemzeti tanácsot vagy a rendet fenntartani akaró bármilyen hatóságot mindenki tőle telhetőleg igyekszik támogatni.

A november eleji újságok egyik vezérmotívuma, mindig nagybetűs címekkel szedve, hogy kik és milyen testületek csatlakoztak a nemzeti tanácshoz.

A lapok József főherceget Habsburg Józsefnek s Alcsuth Józsefnek titulálják, és azt írják róla, hogy fiával együtt letette a fogadalmat a nemzeti tanács előtt. A nemzeti tanácshoz rohant esküdni vagy hűséget fogadni majdnem minden testület, élén elsőnek a rendőrséggel.

November első napjaiban a tiszteket összegyűjtötték a Vérmezőn eskütételre, és az új hadügyminiszter, Linder ezredes beszédében többek között kijelentette, hogy:

„Nem akarok katonát látni, nem kell többé hadsereg!”

Valószínű, hogy szokása szerint részeg volt, amikor ezt a szörnyűséget mondta, de lehet, hogy józanul is mondta volna, mert kijelentése végeredményében fedi Károlyi, a világ valamennyi népéhez intézett békétáviratának tartalmát.

Linder ezredes, a magyar hadügyminiszter, nem akar katonát látni! Nem akar katonát látni akkor, amikor forradalom ide, köztársaság

³ Konsten német hírszerző kapitány a háború utolsó évében mindent pontosan jelentett a magyar kormányoknak a készülő forradalomról s a mozgalom vezetőiről, de nem hittek neki.

oda, az országot a szétdarabolástól csak a magyar katona menthetné meg. Hiszen a lapok mind arról írnak, hogy a határ menti megyékbe, mert nincs katonaság, cseh, szerb és oláh csapatok és csoportok sompolyognak be és törnek be itt is, ott is, ahol lehet. Nem ám hadseregek! Portyák, szakaszok, legfeljebb századok és nem harccal, betörve, hanem besompolyogva. De miért ne? Hiszen mi nem akarunk katonát látni! Nem akarjuk látni a magunk katonáit, hát majd látunk idegeneket. Ennél jobbat cseheknek, oláhoknak és szerbeknek ez a részeseges örült nem is mondhatott volna.

A francia forradalom annak idején bezzeg akart katonát látni. „Aux armes, vous citoyens, formez vos bataillons!” A francia határokért a francia forradalom verekedett, és végül győzött fél Európa ellen. És akart katonát látni az orosz forradalom is, de mi, mi nem akarunk. Mi Károlyiék jóvoltából pacifisták lettünk és határainkat külön célra kitenyésztenő békegalambok fogják megőrizni.

A háborút megnyerni októberben már nem lehetett. Segített azt elveszteni sok minden, és megpecsételte a bukást az akkori új rezsim, mely szenteltvízzel akart kormányozni olyan történelmi időkben, amikor még a legegységesebb nemzet is, a legkeményebb kormány vezetése alatt is, éppen csak hogy meg tudott volna állni. De mi nem vagyunk franciák. Tudjuk, mit csinált Clemenceau és Pétain, meg Nivelle generális, amikor a háború derekán otthon és a hadseregben a komoly bomlás jelei mutatkoztak. Pétain és Nivelle rakásra lövették az embereket, hadosztályokat tizedeltettek. Clemenceau pedig a legkeményebb kézzel fogta az ország politikáját, s elérték azt, hogy a forradalom ott nem tört ki, vagy itt hamarabb tört ki. Ezzel szemben mi a legsúlyosabb napokban kaptunk előbb egy fiatal és tapasztalatlan, azután egy valamikor zseniális, de kiöregedett miniszterelnököt.

Most eszembe jut megint, amit a mozgósítás első napjaiban Fiáth Béla a háborúért tüntető tömegre mondott: „Ezek nem tudják, mi a háború. Mi el fogunk esni, közülük is rengeteg, és aki majd megmarad, az éppen úgy fog ordítani a békéért, mint most a háborúért. És a végén talán forradalmat fognak csinálni.”

November 21. Az újságok, a hallottak és mindazok alapján, amiket úgyis tudok, bőven válogathatunk a most felszínre sodort szereplők között abban, hogy melyik a hitványabb vagy utála-

tosabb. Ez a kretén Károlyi nyilván a legkártékonyabb, de az én szememben a legvisszataszítóbbak egyike kétségtelenül Hatvany Lajos. Hatvany maga nem jelent sokat, de sokat jelentett az, hogy a bomlasztó irányú irodalmat és a forradalmasító intellektuális csoportokat támogatta. Ő még ebben a válogatatlan társaságban is kibírhatatlanul ellenszenves. Ő és hozzá hasonló társai inkarnációja a lélekben örökké idegen, öntudatlanul is magyargyűlölő radikális intellektuelleknek, kik meggazdagodott, a magyar történelmen sokáig kívül állott családok második-harmadik generációjában tenyésztenek ki, legtöbbször családjuknak is kétségbeesésére. Ezek magyar szempontból abszolút tagadást, negatív előjelet – a nihilizmust jelentik. Felülkerekedésük mindig a rothadás biztos jele.

Linder egészen megvetésre méltó figura. Tüzértörzskari, tehát vezérkari képesítésű törzstiszt, ezredes. Hivatva volt a nagy karriernek egyikére. Mindig hitvány karakter volt, de úgy látszik, most elitta az esztétikát. Részegeskedése nem mai keletű, de talán az kvalifikálta az első forradalmi napokban betöltött szerepére. Azóta már Károlyiék is elkergették. Nem szörnyű elgondolni, hogy ez az ember – ezt kevesen tudják – Ferenc Ferdinánd legbizalmasabb embereinek egyike volt? A Belvedere szűkebb törzséhez tartozott és az a megtisztelő feladat és hivatás jutott neki osztályrészul, hogy Ferenc Ferdinánd számára az ő centralisztikus tervei szempontjából bizalmas jelentéseket tegyen és minősítéseket adjon a tüzérség törzstisztjeiről és tábornokairól. Akiről Linder jelentette, hogy magyar érzésű, tehát megbízhatatlan, annak jövője a trónörökösnél el volt intézve éppúgy, mintha megállapította valakiről, hogy felfedezhetők benne holmi alkotmányos érzések csírái.

A Károlyi-kormány, „a nemzeti függetlenség kormányának” első hadügyminisztere, Ferenc Ferdinánd centralisztikus, a magyarságot elnyomni akaró, a magyar alkotmányt felfüggeszteni akaró összm monarchista elgondolásainak volt kémje saját bajtársai körében.

November 22. Országszerte vasúti katasztrófák. A lapok csak a leg súlyosabbakról és erős hangfogóval írnak, de minduntalan hallani olyan összeütközésekről és kisiklásokról, amelyek halottakban és sebesültekben egy-egy kisebb ütközetet jelentenek. Azon kell csodálkoznunk, hogy nem történik még több. Amit a határ átlépésétől

kezdve Szabadkáig láttam, az elég volna arra, hogy teljesen megbénítsa minden vasúti forgalmat. A megvadult forradalmároknak legkedvesebb céltáblái a mozgó vonatról a telefondrótok porcelánszigetelők és a szemaforok voltak. Hogy sok, emberi mivoltából kivetkőzött barom, többé-kevésbé részegen, mezőn legelésző állatokra és azokat őrző gyerekekre is lövöldözött, az szememben örökké hozzá fog tartozni az „őszirózsás forradalom” képéhez.

Az olasz fronton megkötött fegyverszünet után két napra Károlyiék Belgrádba utaztak, hogy tárgyaljanak Franchet d'Esperay francia generálissal, a balkáni antanthaderők parancsnokával, aki Szalonikiből repülőgépen sietett Belgrádba a találkozóra.

Ez azután szép találkozó volt. A „magyar” küldöttségben részt vettek Károlyi Mihály, Jászi, Hatvany Lajos báró, Bokányi Dezső mint a munkástanács kiküldöttje, és Csernyák József tartalékos százados mint a katonatanács képviselője. A katonatanács már nem nemzeti, hanem bolsevista forradalmat jelent, s ha nem tudná amúgy is mindenki, hogy milyen gyenge ennek a hitvány kormánynak a helyzete, azt semmi sem bizonyíthatná jobban, mint hogy a tárgyalásra Károlyi kénytelen volt magával vinni a munkás- és katonatanács kiküldöttjeit is. A gyönyörű küldöttség még magával vonszolt egy szerencsétlen vezérkari tisztet, egy miniszteri osztálytanácsost és a szénközpont igazgatóját is. Legalább volt három rendes ember az egyébként nem is kétes politikai gentlemanekből álló társaságban. Képzeltető, hogy ennek a háromnak mennyi öröme tellett a kiküldetésben.

A francia tábornok, miután jól megvárakoztatja, színe elé bocsátja a társaságot. Károlyi szaval valamit, hangsúlyozza, hogy Magyarország semleges ország, amire Franchet d'Esperay a fejét rázza. Kezet egyébként nem adott nekik, s amint a lapok írják: „A történelmi jelenet állva folyt le.”

Felálltak a francia generális előtt, az tetőtől talpig végignézett rajtuk, s nem nagyon titkolhatta megvetését, mert egy kézlegyintéssel közelebb intette őket azzal, hogy:

– Álljanak a lámpa alá, hogy lássam az arcukat!

Mikor Károlyi Mihály a bemutatás során, mint a katonatanács kiküldöttjét, Csernyákot prezentálta, a generális csodálkozva ránézett s azt mondta:

– Vous êtes tombé si bas?

Csodálom, hogy a Budapesti Hírlapnak megengedték, hogy a francia tábornoknak e klasszikus kérdését a magyar közvélemény elé vihesse. Aztán egy újabb kérdés:

– Mit csinál az önök szerencsétlen királya, az a szegény fiatalember?

Amikor a szénkérdésre kerül a sor és azt magyarázzák, hogy nincs szén, akkor azt kérdezi:

– Miért nem örölnék szélmalommal?

Végül a memorandum felolvasása után válaszában egyebek között azt mondja:

– A magyarok együtt fognak lakolni a németekkel. Csak jelet kell adnom a cseheknek, románoknak és szerbeknek, és azok szétzúzzák önöket.

Jászi meg akar kockáztatni egy közbeszólást. A generális leinti:

– Assez, assez!

Kezet nem adott, sem mikor jöttek, sem mikor mentek, és végül közölte a fegyverszüneti feltételeket. De a lapokban azt olvasom, hogy mindez nem számít, a megaláztatás, a borzasztó bánásmód az mind semmi, mert hiszen „a tábornok tetőtől talpig katona, és mint ilyenek ítélendőek meg azok a formák, amelyeket betart”.

Diplomata vagy politikus a vele tárgyalóról táplált véleménye dacára, ha forog is a gyomra, betartja a formákat. Ez a katona, ez a francia generális, formáiban csak azt mutatta meg, amit Károlyi Mihályról és küldöttségéről bárki gondolt volna, legyen az politikus, diplomata vagy katona. Itt legfeljebb csak arról lehet szó, hogy ad-e valaki véleményének kifejezést, vagy nem. Hát a francia generális adott!

Egy magyarnak sincs köze sem az úthoz, sem a bánásmódhoz. Hozzám közelebb áll, ezt nyugodtan le merem írni, ez az ellenség, ez a francia generális, mint Károlyi Mihály és társasága. A tábornok tisztességes ember, becsületes katona és hazafias francia. Károlyi Mihály és társai pedig Belgrádban nem Magyarországot és a magyarságot; hanem a nemzetköziséget, hitványságot, megalázkodást és butaságot képviselték.

Bukni, háborút elveszteni lehet, vesztek mások is – de hitványnak mutatkozni legkevésbé veszített háború után szabad. És megint

eszembe jut a történelem és megint egy francia példa – Sedan, minden idők legnagyobb vereségeinek egyike.

Egy francia hadsereget zártak körül a németek, kiknek sejtelmük sincs arról, hogy a hadseregnél tartózkodik a francia császár. Előbb egy parlamentér, majd maga III. Napóleon jelenik meg a német császár előtt és átnyújtja kardját. Megkezdődik a fegyverletétel. Bismarck és Moltke összeülnek a francia megbízottakkal a részletek megtárgyalására. A tárgyalások folyamán Bismarck rátereli a szót arra, hogy milyen módon lenne végrehajtandó a Bourbaki és a többi, nem Sedannál álló francia hadsereg leszerelése, és azok fegyverszüneti feltételeiről kezd beszélni. Moltkének már korábban meggyőződése volt, és ezt közölte is Bismarckkal, hogy a Sedannál történtek dacára a többi francia hadsereg tovább fog verekedni.

A tárgyaló parlamentér – egy francia gróf, vezérkari ezredes, a nevét elfelejtettem, a kérdésre méltóságteljesen közbevágott:

– Uraim, szíveskedjenek tudomásul venni, hogy a francia császár kardja nem Franciaország kardja. A mi megbízatásunk csak az itt körülzárt hadsereg ügyeire vonatkozhat, mert Franciaország szabad és teszi, amit jónak lát!

És Franciaország szabad volt és tette, amit jónak látott. Vereséget vereségre szenvedve átlépi a svájci határt az éhkínjában fakérget evő Bourbaki-hadsereg. De nem kapitulál és semleges területen teszi le fegyverét. Azután jön Párizs körülzárolása. Onnan szabadlégelhajón a körülzároló németek szeme láttára kirepül Gambetta, az immár köztársasági kormány megbízását magával vivő belügyminiszter és mert „a francia császár kardja nem Franciaország kardja is”, szervezi a nemzeti ellenállást. És hadseregek nőnek ki a földből. Csupán az északi megyékből, több mint százharmincezer ember. És mindenütt, északon, nyugaton, délen és keleten rosszul felfegyverzett, ellátatlan, újonc, francia seregek fordulnak szembe a győzelemittas, túlnyomó erejű, hatalmas német hadsereggel, a világ akkor legerősebb és legjobb katonaságával. És vereséget vereségre szenvednek. „Mais ils ne sont pas tombé si bas.” Mert ahol kishitűség, gyávaság, hitványság és káosz akarta felütni a fejét, ott mindig akadt francia férfi, aki felelőssége teljes tudatában lövetett. Lövetett könnyörtelenül, mert könnyörtetesebb volt nemzetének millióival, mint hús, száz vagy ötszáz csirkefogóval, gazemberrel, a söpredék aljával.

Franchet d'Esperay francia tábornoknak joga volt úgy bánni Károlyi Mihállyal és társaival, ahogy bánt, nekünk pedig kötelességünk volna bebizonyítani a világ és a történelem előtt, hogy akiket a megáláztatás ért, azok nem a magyarságot képviselték.

Mindezek után a lapok megállapítása szerint Károlyi „meleg szimpátiával” beszélt a belgrádi fogadtatásról.

November 24. Napról napra jobban szedem össze magamat, bár még feküdnöm kell. Olvasásra van elég időm.

Hát, többek közt megalakult a papi tanács is, élén egy Persián Ádám nevű kormánybiztos úrral. A feltétlen papi fegyelmet és a katolikus hierarchiát most összeegyeztetik a forradalom vívmányaival. Azért, mert nem bírtuk tovább a háborút, a katolikus papok ezentúl megházasodhatnak. Róma és a püspökök, az mind bliktri, hanem a papi tanács fog majd dirigálni, élén Persián vezérrel.

Visszatérő refrén a lapokban, hogy mindenütt rendet csinálnak a vidéken. Kezdem hinni, hogy valami bajnak kell lenni, ha mindig olyan diadallal írnak arról, hogy sikerült rendet csinálni.

Mióta jobban vagyok, éjszakánként védtelenséget, bizonytalanságot érzek. Védtelennek érzem magamat, mintha bejöhetne lakásunkba bárki. Erre az érzésre tulajdonképpen nem az események vagy a helyzet adnak okot, mert bár ágyamból is hallom, hogy olykor elcsattan az éjszakában egy-egy lövés; a városban általában véve nyugalom van. Ez az érzés nem is a mai helyzet szülöttje. Kiinduló pontja az, hogy a háborúban megszoktam annak tudatát, hogy vagy az én álmodat őrzi mindig valaki s akkor nyugodtan alhatom, vagy nem alszom, mert én őrzőm mások álmát. Még a legelső lövészárk előtt is kint van a figyelő, a drótőrség vagy patrul. De meg négy éven át sohasem aludtam úgy, hogy ne lett volna kezem ügyében töltött pisztolyom, fókusom, rohamkésem. Most a polgári „békében” egészen védtelennek és kiszolgáltatottnak érzem magam s minduntalan eszembe jut, hogy a becsukott előszobaajtó és egy még oly megbízható házmestertől őrzött házkapu is, mit jelent biztonság szempontjából.

Éjszaka alig érzem nyomát annak, hogy vége a háborúnak és megszűnt mindaz, ami vele jár. Folyton álmodom és minden álmom csak háborús álom. Mindig és folyton hallom a géppuskákat kelepelni, gránátokat robbanni. Nem tudom, mindenkinél egyformán van-e ez,

de nálam a vizuális emlékek sokkal hamarabb kezdtek kikapcsolódni, mint azok, amelyek a hallásra hatottak. A legtöbb, még oly kis zaj is pillanatok alatt visszavisz a háborúba és ébredéskor félálomban sokszor átfut egy kérdő gondolat, itthon vagyok-e vagy csak álmodtam? Mi az igaz és igaz-e az a vég, amit csak teljes öntudattal, kínlóddva lehet elhinni?

November 25. A Népszavát életemben nem sokszor olvastam. Állásfoglalása csak a háború vége felé kezdett érdekelni, de most igazán nem elég a polgári lapokat olvasni. Ma végignéztem a novemberi számokat. Hát persze, csupa diadal. „A forradalom vívmányai”, „Nem kell hadsereg többé”, „Végre béke”, „Diadalünnepe” és hasonló címek, de rögtön kicsendül egy nem is burkolt aggodalom: „Dolgozik az ellenforradalom.” Ezt a motívumot nem is hagyja abba. „A királyságnak végleg pusztulnia kell”, „Lejárt a szoldateszka malma” címek mellett azon kesereg, hogy az aktív tisztikar egy részében érthetetlen ellenforradalmi mozgalom indult meg. Másik vezető motívuma a rendcsinálás. Amit erről ír, abból bár a formája dicsekvés, nem lehet valami túlságos rendre következtetni. „Építő forradalom”, „A forradalom rendet teremt”, „Új rend szervezése”, „Az új rend munkája”, „Budapest nyugodt és csendes”, „A munkateljesítmény emelkedett”, mind e körül a téma körül mozog, de hogy a humor se hiányozzék, azt írja a Népszava, hogy „A tengerészek is jelentkezzenek a rend fenntartására”. Hát ők jelentkeztek is, élükön Heltai városparancsnok úrral, amiben azután nem volt köszönet.

November 16-án a Népszava bejelenti a magyar köztársaságot és ugyanezen a napon egész polgári módon felemeli a lap árát, azzal a megokolással, hogy a polgári lapokat kell ebben követnie, mert a fértelmes burzsoák harminc fillérrel drágítottak.

A rá következő napokban zeng a „Magyar népköztársaság” dicsérete a Népszava harsonáján. „Nagy esemény, nagy ünnep és hatalmas forradalmi cselekedet. Aki ott volt, ujjongó szívéből, megrendült lelkéből többé nem tépheti ki ezt a napot. Dolgozó százvezrek diadalútja, tüntető körmenet”, aztán hátul egy kis cikk: „Cseh, szerb és román csapatok Magyarországon”.

Ha csak három hónappal ezelőtt magyar köztársaságról beszélt volna nekem valaki, a szeme közé nevetek. Most nem nevetek, de

megdőbbenve sem vagyok, legfeljebb utálkozom, ám de egy pillanatilag sem veszem komolyan. Az egész, ami itt végbemegy, keserű, undorító farsangi komédia. Még azok sem veszik komolyan, akik csinálják, még kevésbé azok – ez pedig a nagy többsége az országnak –, akik tűrik. Csak néhány félművelt számár veszi ezt komolyan, aki felcsapva a frígiai sapkát, együtt táncol a forradalom üvöltő derviséivel. A farsang nem fog soká tartani! De ha nem is vehető komolyan az, ami a belpolitikában történik, annál véresebben komoly annak minden következménye, külpolitikai és békefeltételi vonatkozásban. Csak azt szeretném tudni, amit magamban eldönteni nem tudok, hogy tényleg van-e olyan eszeveszett emberi gonoszság, amellyel Károlyi Mihály és társai az országot vezetik, vagy inkább elképesztő naivitásról, ostobaságról, könnyelműségről és lelkiismeretlenségről lehet csak beszélni? A szerencsétlenek talán tényleg képesek hinni a praktikus pacifizmusban, hinni abban, hogy az ország határait úgy lehet legjobban megvédeni, ha a fegyvert eldobjuk. Mert hiszen az emberiség egy négyéves világháborúban azért marcangolta egymást tönkre, hogy hirtelen ráeszmélve, mit művelt, egyik óráról a másikra mélyen meghajoljon Magyarország előtt, amely eldobja fegyverét, hogy ily módon bizonyítsa, mennyire komolyan akar pacifista lenni! Hogy a többiek nem azért áldoztak millió és millió embert halottban és sebesültben, milliárd és milliárd aranyat anyagban és eszközökben, hogy egy ilyen gesztus előtt céljaikat feláldozva megálljanak és a nyakunkba boruljanak; arra gondolni sem szabad, mert fő dolog a pacifizmus – a többi mellékes. Ha Károlyi Mihály komolyan hisz abban, amit csinál, akkor közveszélyes örvült; ha nem hisz, akkor a világtörténelem összes Ephialtesei együttvéve sem olyan sötét gonosztevők, mint ő. Még egy ilyen kísérletet egy nemzet, egy ország bőrére a világtörténelem nem tud felmutatni.

Úgy látom, Károlyi környezetéből a Friedrich-Lovász-csoport mégis csak lát már valamit az eseményekből. Linder lemondása és helyette Bartha kinevezése az ő befolyásuk. Barthát ismerjük mint vezérkari törzstisztet az erdélyi frontról, hol József főherceg hadsereg-parancsnokságánál volt beosztva. Micsoda áldozat lehet tisztességes katonának a mai kormányban a hadügyminiszter szerepét vállalni!

Aztán két borzasztó hír: november 11-én a Felség lemond az osztrák államügyek vezetéséről és Német-Ausztria köztársasággá kiáltja ki magát, 13-án pedig lemond az államügyek vezetéséről Magyarországon is. Rá három napra az Országgyűlés utolsó ülését tartja és kiáltják a magyar köztársaságot.

Máskor évtizedeken át, évszázadokon át nem történik félennyi ilyen jelentőségű esemény. Most, mint egy örült mozigép szalagján, úgy rohannak egymást hanyatt-homlok hajtva az események. Országok fordulnak ki sarkaikból, nemzetek akarnak keletkezni, államformák változnak meg, trónok és királyok buknak, kalandorok kerülnek országok élére és történelmi osztályok tolnak félre, helyet adva új rétegeknek, sok helyen a söpredéknek. Patológiai elbírálás alá tartozók nagyobb hatalomra tesznek szert, mint máskor Isten kegyelméből uralkodó ezeréves dinasztiák leszármazottai. Negyedórák alatt, gondolkodás nélkül megcsinált törvények és rendeletek özöne születik, melyek sorsdöntők százezrekre és milliókra, s melyek körül máskor szakemberek, országgyűlések, koronatanácsok hetekig és hónapokig tárgyaltak, tanulmányoztak és gondolkodtak.

Azt mondják, az utcák, a korzó tele vannak emberrel. A tömeg mulat, örül, hiszen vége a háborúnak. Hogy hogyan, az mindegy. Most még nem érzi az adókat, az elszegényedést, az idegen megszállást és nem gondolkozik azon, hogy fegyvertelenségünknek mi lesz a következménye. Csak azt érzi, hogy nem kell meghalni, nem kell bevonulni, nem kell újra kijárni a felmentést, vagy éppen egészséges vakbelet kioperáltatni.

Már felkelek naponta néhány órára és alig várom, hogy kimehessek, s ne csak hallomásból és olvasásból alkoissak képet magamnak.

November 26. Ma nincs más téma, jöjjön hozzám bárki, mint az események. Az egyetlen oázis, ahová el lehet menekülni, és ahová most már menekülhetek, a gyerekszoba. Itt nincs forradalom, és annyi távollét után most ismerkedem gyerekeimmel. A legkisebbik oly agresszív és erőszakos, hogy ilyet, kivéve ha forradalmi politikai valaki, csak egyéves korában engedhet meg magának az ember. A két nagyobbal sokat mulatunk rajta. Közben azon gondolkozom, hogy vajon ennek a háborús kisembernek az éktelen akaratoskodása és hirtelen dühe milyen motívumokra vezethető vissza. A min-

denre elszánt, rohamcsapatbeli, kézigránát-dobáló legény mindent semmibebevésére-e, vagy pedig már ebbe is belé szorult a forradalmi szellem? Az utóbbiból okkal-móddal mégiscsak ki fogom kúrálni. A két nagyobbikon semmi nyomát sem látom még az utolsó hetek eseményeinek. Játékaikban, beszédjükben még egészen rajtuk van a négyéves háború bélyege. Órákat ülök velük nagy játékasztaluk előtt és folytatom a háborút ólomkatonákkal.

Vajon gondolkodtak-e már azon a pacifisták, hogy miért nyilvánul meg a gyerekben, és pedig minden gyerekben, egész kicsi korától kezdve a harc, a küzdelem, az összeütközni akarás vágya? Hogy minden gyerek oly szívesen játszik ólomkatonával vagy egyéb módon katonásdit, annak sokkal mélyebb oka lehet, mint az, hogy a játékhoz való eszközöket a kezébe adják. Ezeket az eszközöket a gyerek maga keresi.

A gyerekszoba az egyetlen oázis a mai szörnyű világban, és boldogan nézem, hogy vezeti katonáit Mária, lobogó hajjal és kipirult arccal rohamra Sándor bátyái ellen. Az már ebben a korban úgy van, hogy a kislány az agresszív és a támadó, a fiú pedig meggondoltan védekezik és kétes hadi helyzetekben teljes bizalommal fordul hozzám, mint szakértőhöz, döntsem el, hogy Mária huszárjai talán mégse urathatnak át egy négyméteres várfalat.

A volt harcterekről hazatérőben vannak hadosztályaink. Érkeznek gyalog, vonaton, lovon, ahogy éppen lehet. Aránylag baj nélkül azok, amelyek úgy mint mi is, már útban voltunk, mikor az összeomlás bekövetkezett; a legkeservesebb nehézségek között mások. Károlyiék és a szociáldemokraták gondoskodtak arról, hogy hazatérőben, mielőtt még hazai földre érnek, kellően legyenek fogadva. Horvátok, ukránok, lengyelek, osztrákok, csehek, a magyar kormány megkeresését előmutatva veszik el hazatérő csapatainktól a fegyvert és felszerelést. Sok csapat – erélyes parancsnokok alatt – nem adta át a fegyvert és kikényszerítette az átvonulást. Ezeket a határ innenső oldalán ellepték a kiküldött agitátorok és ugyancsak a kormányra való hivatkozással, szétoszlásra szólították fel a legénységet. Voltak hadosztályok, amelyek Pestig jutottak el teljes fegyelemben. Azokat itt szereltették le és kergették széjjel.

A magyar történelemnek szomorúan érdekes témája lesz, hogyan volt képes teljesen szétzülleni egy fegyverrel meg nem vert hadsereg, nem is egy hónap alatt.

Egyik, talán nem is legkisebb ok a sok közül az, hogy a tisztikar békében és háborúban feltétlen parancsteljesítéshez szoktatva és mindig csak a kapott parancsot teljesítve, nem eszmélt rá, hogy vannak történelmi órák, mikor az engedelmességet meg kell tagadni. Nem tagadta meg az engedelmességet még Lindernek sem, mert a „kormány”, a „hadügyminiszter” olyan fogalmak voltak, amelyeknek nem engedelmeskedni nem is lehetett.

Lukachich altábornagy városparancsnokról, ki pedig a Doberdón kiváló és igen erélyes katona volt, azt mondják, hogy a Felségtől telefonon kért parancsot arra, vajon lövessen-e. A Felség azt felelte volna, hogy nem akar vérontást. Ha ez igaz, akkor sem az a lényeges, hogy mit felelt a Felség, hanem hogy a városparancsnok egyáltalában kérdezett. Ha csapatai megbízhatatlanok, s igaz az, hogy nem lőnének, akkor a városparancsnok kapja össze a keze ügyébe eső tiszteket és a legnagyobb erőszak árán is azokkal csináljon rendet. Ha pedig ez nem megy, akkor el kell esni. Windischgrätz herceg, mikor 1848-ban Prágában kitört a forradalom, nem uralkodóját kérdezte, hogy mit kell csinálni, hanem lövetett, vállalva a felelősséget, pedig ez felesége életébe került, kit a forradalmárok agyonlőttek. A Monarchia és Magyarország egyetlen vezető politikusa és egyetlen vezető katonája sem mert felelősséget vállalni ezekben a napokban!

A kötelességteljesítés és a felelősségérzet, ha elkövetkezik a történelmi óra, megköveteli, hogy a még hűségben megmaradtak élén, vagy esetleg egyedül maradvák is – el kell esni, mint ahogy elesett a háborúban százszor és ezerszer az önfeláldozó utóvéd, vagy egyéb hasonló feladatokra kirendelt, annyi ezer és tízezer bajtársunk, akiktől soha senki sem kérdezte, hogy feladatuk megoldható-e. A háborúban a megoldhatatlan feladat legtöbbször az elesést is jelentette.

Eszembe kell jutnia, hogy lehetetlen feladat teljesítése közben, éppen ott fent a budai Várban, el tudott esni 1686-ban, karddal kezében, hetven-egynéhány éves korában az ősz Abdi budai basa és ugyancsak ott, a budai Várban el tudott esni szintén karddal kezében, helyzete teljes reménytelenségét ismerve, csak a katonabecsületért, 1849 májusában Hentzi osztrák tábornok, budai várparancsnok. Két ellenség! Példaként – a történelem adja őket. Budán annyi magyar vér folyt – tragikus, hogy mindig a visszafoglalásnál. De Budá védelmében nem

tudok magyar példát. A legnagyobb, legszebb magyar önfeláldozások egyike sok más között örökre: Zrínyi eleste Szigetvár védelmében – de Budán két ellenség adott példát.

Abdi basa és Hentzi tábornok, Buda várát reménytelen küzdelemben nem nemzetükért, nem országukért, hanem „csak” szultánjukért, császárukért és katonabecsületükért védelmezték. Nálunk a várat, mely ez esetben szimbólum és a történelmi Magyarországot jelentette, nem védte senki és nem akadt egy Abdi basa, sem pedig Hentzi tábornok, nem is beszélve egy Zrínyiről, aki az eszme védelmében meg tudott volna halni. Tudott egy, egyetlenegy, egyedül, oldalán két asszonnyal: Tisza István.

Fiúkoromból emlékezem azokra az időkre, amikor állandó újságtéma volt a Hentzi-szobor ügye. Sajtó, közvélemény és parlament egyaránt követelték, hogy a Hentzi-szobrot távolítsák el a várból. A kiegyezéskor a lovagias és okos elintézésnek két módja is akadt volna. Az egyik, hogy a Felség utasítására a szobrot megfelelő formák között elviszik erről a helyről máshová, ahol nem provokál. A másik, hogy a nemzetben lett volna meg az a felülemelkedni tudás, hogy ebben a szoborban a megbékülés után ne szabadságharca leveretésének jelképét lássa, hanem annak emlékét, hogy hős honvédjei nehéz körülmények között, dicsőségesen megostromolták és bevették fővárosuk várát, a szobrot pedig helyén hagyják ott, ahol van, megbecsülve a császáráért és katonabecsületéért elesett hős ellenséges parancsnokot. Ez nagyvonalú s nobilis gesztus lett volna, és ilyen gesztusokra éppen nálunk van szükség, mert hibáink közé tartozik, hogy gyakran nem vagyunk, történelmi távolságban sem, tárgyilagosságok.

Nemzetek napi életében hiba és gyöngeség a mindenáron tárgyalosságokra való törekvés, de a történelmi objektivitás, miután ez nemzetnevelés szempontjából a legfontosabb tényezők egyike, nem következhetik be a lefolyt történelmi események után elég korán. Hogy a mai idők megértjük, annak egyik fő oka, hogy mint nemzet, tetteink és cselekvéseink elbírálásában sokszor nem abból indulunk ki, vajon hogyan történt valami valóban, hanem abból, hogy tetteinket és a történeteket hogyan akarjuk és szeretjük utólag látni.

Miután a Hentzi-szobor körül a két jó megoldás közül egyik sem következett be, bekövetkezett a harmadik, amely egészen rossz volt.

Az ország kierőszakolta, hogy a szobor elkerüljön helyéről, mire elvitték a hűvösvölgyi kadétiskola udvarára. Az elintézésnek ez a módja egyaránt megbántotta a királyt és nemzetet. A királyt, aki a hadsereg és katonanevelés szempontjából egészen másképp fogta fel a dolgot és a nemzetet is, mert hiszen ha Hentzi szobrának nincs helye Budán, akkor nem lehet helye Magyarországon máshol sem, a legkevésbé ott, ahol a jövő tiszti generáció nevelődik. A megoldás a nemzetet újra szembefordította a hadsereggel, amelyet, sajnos, amúgy is mindig újra és újra szembefordítottak vele.

A mai történelmi időkben hihetetlen intenzitással érzem korok és történelmi események egymásba kapcsolódását, a múltak hatását és befolyását a jelenre és jövőre. Erősen érzem azt, hogy nincs fontos esemény, amely egyedülállóan érvényesülne és ne hatna ki valamilyen formában többé-kevésbé messze időkre. A negyvennyolcas idők már oly messze vannak, és még messzebb Buda török megszállása. Abdi basa és Hentzi tábornok holtteste már régen az enyészeté. Azóta átéltünk egy négyéves világháborút is, most pedig élünk, ha ez élet, egy úgynevezett forradalmat. Feljebb azt írtam, hogy világok fordulnak ki sarkaikból, és most íme, megjelent előttem becsületben eltört kardjával két hűséges katona porladó csontváza, és példát mutatnak azoknak, akik a rájuk bízott kardot eldobták, hogy egyelőre még ne porladjanak.

És jobb lett volna, ha helyén marad a király. Az uralkodó felelőtlen, de az uralkodók felelőssége történelmi időkben beáll. Hogy a király gyerekeit elküldte Gödöllőre, az érthető. De az ő helye itt volt, Budapesten, vagy Bécsben volt, és pedig egyedül. Ha ő marad, órák alatt azzá a központtá vált volna a valóságban is, melyet koronája szimbolizál és köréje csoportosulhatott volna és csoportosult is volna minden jó elem. De sem neki, sem Vilmos császárnak, aki az összeomlaskor Hollandiába menekült, nem akadt egyetlen tanácsadója sem, aki azt mondta volna, hogy Felséged kötelessége itt maradni és alkotmányos, valamint egyéb formák mellőzésével most az uralkodóval egy személyben lépjen a történelem színpadára a – férfi. Lépjen a történelem színpadára és tegyen meg mindent, ami történelmi, ami királyi. Ha pedig az események, a sors, a végzet nem engedi meg a történelmi és uralkodói sikert, akkor tessék meghoz-

ni a legnagyobb emberi áldozatot, tessék elesni és tessék meghalni, mert csak így menthető meg a dinasztia és a királyság intézménye a jövőre.

A leutheni csatában, egy igen kritikus pillanatban, midőn Nagy Frigyes egy különös és nagyon merész taktikával próbálja a túlerejű osztrák hadsereg ellenében kicsikarni a győzelmet, a király mankójával felbiceg egy most elfoglalt dombra, s onnan nézi és irányítja a döntést. Jobbszárnya irtózatos túlerő ellen kétségbeesetten harcol, és a ferde arcvonal taktikai elgondolása alapján minden azon múlik, hogy a jobbszárny kitart-e addig, amíg a közép és balszárny érvényesül. Fridericus Rex minden idegszálával a döntést lesi, azt a pillanatot, amidőn bevágja utolsó erőit, melyektől a győzelem vagy pusztulás függ. Körülötte haldoklók, halottak és sebesültek hevernek. Egy fiatal, tizenhét éves zászlós, Fähnrich von Köckritz irtózatos sebeivel utolsó perceit éli. A haldokló gyerek borzalmas kínjai között hangosan kiáltozza:

– Mutter, Mutter!

A királyt zavarja a kiáltozás. Rászól:

– Stirb er doch anständig, Junker!

A haldokló zászlós kinyitja szemét. Ezt csak egy ember mondhatja. Ezt a diabolikus, szörnyű rendreutasítást csakis egy ember engedheti meg magának: a király. De nem mivel király, hanem mert ez a király Fridericus Rex, aki itt áll az első vonalban, aki eleshet éppúgy, mint bármelyik közember, s akinek nem dolga a közember dolga, de aki ott tud lenni, és ha kell, el tud esni, ha a történelem beszél, ha jön a döntés, ha jön az óra, amelytől minden függ.

S a halottak, haldoklók és hörgő sebesültek között ott áll mankójára támaszkodva, szoborszilárdan a király és nézi a döntést. És a szörnyű sebeiben haldokló Fahnenjunker von Köckritz élete utolsó erejével először feltámaszkodik, azután bukdácsolva és reszketve feláll. Melléből ömlik a vér, arcán már végighúzta csontujját a halál és a feszesen megállni akaró, inkább halott, mint élő zászlós tisztelgésre emelt kézzel, utolsó erejével, hörgöve kiáltja: „Es lebe der König!” És Fridericus Rex körül feláll sorra mind, aki még él. Felállnak a könnyű és nehéz sebesültek, felállnak a haldoklók és mialatt visítva, pattogva csapkodnak le köröskörül az osztrák gránátok, egy haldokló hadse-

reg áll és tiszteleg a király körül és kiáltják a már halott von Köckritz Fahnenjunker után: „Es lebe der König!”

A legfeltétlenebb és leghiábavalóbb önfeláldozást, a legeredménytelenebb küzdelmet és mindent a világon meg lehet követelni és el lehet érni történelmi vagy nagy és nehéz pillanatokban, de csak személyes példa árán. A legfelsőbb parancsnok személyes példája árán. S mindegy az, hogy a legfelsőbb parancsnok az adott esetben király-e, vagy egy patrult vezető káplár.

Tiszta még parancsnok sem volt. Nem volt semmiféle felelős állásban, de el tudott esni. Talán tudta, érezte, hogy rajta kívül más nem fog itt elesni, és hiszem, hogy akart és tudott elesni elsősorban azért, hogy elesésével megmentse a jók hitét – a jövőt.

A forradalom, „a dicső”, az „őszirózsás”, nem is volt forradalom. Puccs volt vértelenül, rizikó nélkül. Undorítóan piszkos szétesés. Károlyiék másképpen viselkedtek volna, ha a kockázatnak csak árnyékát is kellett volna érezniük.

Mindabból, amit az eseményekből eddig hallottam, olvastam és láttam, kétségtelen, hogy itt nem hatalmas dinamikus erők forradalmi kitöréséről volt szó, hanem enervált szétesésről, a veszített háború terheinek viselni nem tudásáról; amely helyzetet segített előidézni, főként pedig kihasználni egy lelkiismeretlen ostoba és hitvány politizáló társaság, amelynél sem világnézeti, sem elvi felfogás nem volt a vezető motívum, ők a háború előtti időkből örökölt belpolitizálgatás metódusait folytatták, szörnyen komoly és a felelőtlenséget nem ismerő történelmi időkben. Ha nálunk a szociáldemokraták a háború végén kezükbe ragadták volna a hatalmat, s csináltak volna egy egészen új politikai rendet, valami egészen mást, mint ami eddig volt, azt valahogy még megérteném. De amit ezek a hígvelejű, piros-fehér-zöldre mázolt polgári forradalmárok csinálnak, az olyan ostoba és gyerekes, hogy azért már most is sokan szégyelljük magunkat, de bizonyos, hogy a jövőben a magyar történelemnek egyik legszégyenteljesebb oldala lesz az, ahová Clio ezt a piszkot bejegyzi.

A francia forradalom szörnyű és borzalmas volt. Irtózatos vérontás, ijesztő életpocsékolás és minden, ami iszonyú. De nagyvonalú volt. Nagyvonalú még azoknak is, akiket a forradalom szekere legázolt. De ez, ami itt végbemegy, ez nem forradalom. Nem lángot fúvó

forradalmi táltosok ragadnak vörös harci szekeret, hanem szamarak huzigálnak egy rossz kordét, amely mindenfeléhez odaütődik, de nem gázol, hanem akadozik minden göröngyön és buckán.

November 30. Két nappal ezelőtt voltam először kint, rövid időre. A spanyol óriási módon pusztít. A négyéves háború nem volt elég. Mintha valami felsőbb erő most azt mondaná: „Úgy látszik, kicsit belefáradtatok az egymást gyilkolásba, hát majd most jövök én és folytatom tovább.”

Felkeresett Kovács Aladár tábornok és megkérdezte, hogy nem volna-e kedvem a Ludovika Akadémiára menni tanárnak? Nagyon megköszönve, hogy rám gondolt, nem fogadtam el. Osztom, amit hangsúlyozott, hogy nem mindegy az, vajon az iskolákban a fiatal-ságot éppen a mai időkben kik vezetik, és bár csábító, hogy abban az intézetben tanítsak, melyet mint növendék három éven át szerettem, s melynek annyit köszönhetek, mégsem akartam elfogadni az ajánlatot, mert már kialakult bennem az, amit tenni akarok. Nem megyek le az ezredhez sem. Beosztatom magam itt valahol, vagy a minisztériumban, vagy a katonai parancsnokságnál valami olyan helyre, ahol minél kevesebb legyen a dolgom. Először életemben keresek olyan helyet, ahol nem az a célom, hogy legyen elfoglaltságom, hanem az, hogy kevés elfoglaltság mellett jusson időm arra, amit hivatalon kívül csinálni akarok.

A helyzetről barátaim, ismerőseim révén már elég tiszta képem van, illetve tiszta képem van annyira, amennyire ma ilyenről beszélni lehet. Látom azt, hogy csírájában mozdulóban van mindenféle jobb elem, főleg tiszték és politikusok. Baráti körök ülnek együtt, tanácskoznak és törlik a fejüket, hogy mi a teendő. Havellel megbeszéltük, hogy igyekezni fogunk mindenekelőtt felderíteni a helyzetet és azokat az erőket, amelyekkel nemzeti vonatkozásban számolni lehet. Igyekezni fogunk ezeket összehozni, s azután közös célkitűzésre és módszer felvételére bírni. Ezért nem akarok elmenni Pestről. Már kilátásba is helyezték, hogy beosztást kapok valami felsőbb parancsnoksághoz.

Néhány nap óta van már egy néptörvényünk, sőt van általános és titkos választójogunk is. Egészen lényegtelen, hogy a néptörvényt mennyire csinálta a nép, a lényeg, úgy látszik, az, hogy katona nem

kell, de választójog az kell. Választójog alapján fogunk leszavazni, hogy ne vegyenek el tőlünk még több területet, mint eddig. Mert vesznek. A csehek, nem törődve semmivel, nemcsak betörték, hanem elő is nyomulnak Felső-Magyarországon. A kormány pedig kijelenti, hogy „nem akar háborút viselni, mert az ellenkezik pacifista elveivel, de azért a kis betörőket nem fogja reguláris haderőknek tekinteni”. Közben a lapok el akarják hitetni, hogy nincs semmi baj, az olasz csapatok máris eldobták a fegyvert és elszéledtek, az angolok és németek pedig máris barátkoznak egymással.

A hónap derekán a kormány, miután írásban tiltakozott a csehek és szerbek betörése ellen – persze hiába –, kijelentette, hogy fegyverrel fogja megvédeni a határokat, s Linder erre a célra Budapest „városparancsnokát”, Heltai Viktor urat vonultatta „tengerészeivel” a csehek ellen Pozsonyba. Azóta Budapest városparancsnoka, csak úgy mellékesen, miközben a csehek ellen vonult, a Nyugati pályaudvaron lefoglalt saját és tengerészei céljaira egymillió-kétszáz ezer koronát és háromszáz ezer korona értékű aranyat. Az expedíció ezek után elment ugyan Pozsonyba, de onnan nem ment el a csehek ellen, hanem rabolt és garázdálkodott, amíg Heltait le nem tartóztatták.

Történik nálunk minden a világon, az ember már maga sem tudja, hogy épeszű-e. Csak egy kis csokrot kötök illusztrációként a novembéri napok eseményeiből.

A főrendiház elnöke a november 10-i Budapesti Hírlap szerint kijelentette, hogy „Becsületes őszinteséggel sorakoznunk kell a törvényes népkormány mellett, mely valóban dicséretreméltó komolysággal igyekszik a belső rendet és nyugalmat helyreállítani és azt biztosítani”. Közben megtörtént az első tiszti szervezkedés az Országház kupolacsarnokában, ahol Bartha, az új hadügyminiszter, állást foglalt a katonatanácsok ellen. Jelenleg érvényben van az állásfoglalás és de facto megvannak a katonatanácsok is. Igen fontos momentum továbbá, hogy rögtön a magyar köztársaság kikiáltása után Bedy-Schwimmer Rózsi női diplomatánk fontos beszámolót mondott a nemzeti tanácsban külügyi vonatkozású kérdésekről. Ő jelenleg svájci követünk – ami azért volt szükséges, mert a svájci kormányzat éppen most harcol a nők választójoga ellen. Ugyanakkor pedig egy Diener-Dénes József nevű ismeretlent külügyi államtitkárrá nevezték ki. Közben Já-

szi Oszkár az oláhokkal, illetve a megalakult nemzeti tanács kiküldöt-teivel, élükön Pop Csicsó István volt magyar képviselővel alkudozik.

Azt már nem tudom elhinni, amit a lapok írnak, hogy a király kijelentette, hogy elismeri előre azt a döntést, mellyel Magyarország népe jövőendő államformáját megállapítja.

A november 17-i lapok a magyar köztársaság kikiáltásáról és az Országgyűlés feloszlátásáról írnak. Ezt a király lemondásával együtt Hock János, a forradalmár pap jelenti be a nemzeti tanácsban, s egy-szersmind örök időkre nemzeti ünneppé deklarálja október 31-ét és november 16-át. Mindjárt két ily nemzeti ünnepre már régen szük-ségünk volt. A november 16-ra azért, mert az az „örök időkre” szóló magyar köztársaság kikiáltásának napja, az október 31-re nem tudom biztosan, hogy miért van szükség. Talán mert aznap dobtuk el a fegy-vert. Aztán kiadtak mindenféle proklamációt, amit nem tartottam érdemesnek végigolvasni. Azt hallom, Hock János igen boldognak érezte magát, hogy mindjárt két ilyen, Istennek aligha tetsző ünnepet deklarálhatott. Jó, hogy nem lehetnek törvényes utódai, mert azok évtizedek múltán fenemódon szégyenkezhetnének azon, amit a krón-ikások a főtisztelendő úr politikai és közéleti szerepléséről egykor megírnak.

Ha a megvetés, felháborodás és undor át volna alakítható hajtóerő-vé, akkor azzal, ami belőlem kiárad, el lehetne hajtani a legnagyobb tengeri hajót. De ezek az érzések, ha nem is ilyen formában, mégis átalakulnak erőkké és ezeknek a napoknak, ennek a farsangnak meg-lesz még a böjtje. Ám most hiábavaló volna minden kitörés, minden próbálkozás, mert az események lavina módjára hömpölyögnek és a jelenlegi szervezetlenség mellett úgysem lehet azokat feltartóztatni.

Közben a sajtó szorgalmasan tiltakozik a három oldalról folya-matban levő betörések ellen, a szovjetkormány pedig felszólítja a ma-gyar forradalmi kormányt, hogy alakítson szovjetköztársaságot.

„Dicsőséges”, „öszirózás”, „vértelen” és „nemzeti” forradalmunk piros-fehér-zöld egére, melynek égboltján pacifista szárnyasuhogással békegalambkánk röpködnek, felemelkedett most egy misztikus vö-rös ököl, amely vérbe mártva, nem tollal, hanem karddal írja fel a „mene, tekel, ufarszin”-t és az írás mögött a piros-fehér-zöldre kasíro-zott forradalmi égbolton eltűnik két szín; a fehér és a zöld.

Összes fogságból visszajött tisztársainktól egyöntetűen és különb-ség nélkül azt hallom, hogy az események nálunk pontosan ugyanúgy haladnak előre útjukon, mint annak idején az oroszországiak, ame-lyek ott is bolsevizmushoz vezettek. A különbség csak az, hogy ami ott hatalmas kitöréssel és történelmi méreteken történt, az nálunk hitvány és nevetséges formák közt, mint utánzat indul, ezzel a tehe-tetlen kormánnyal és óvatoskodó társadalommal, hogy oda vezessen, ahol vége a tréfának, dilettantizmusnak, polgári gyáváskodásnak és mindannak a hitványságnak, amelynek nap nap után tanúi vagyunk; hogy végül eljőjön a nap, amikor elbukik a magyar állameszme és jön a bolsevizmus – s akkor vége a tréfának.

Aztán megint tiltakozó jegyzék megy Franchet d'Esperay-hez a szerbek előnyomulása miatt, s ezalatt a szerbek elérik Új-Szegedet. Majd a lapok bejelentik, hogy antantsapatok fognak Budapestre jönni, és Magyarország mint „lovagias gazda” fogja őket fogadni. Az egyik lap nagy triumfussal ír arról, hogy a közeli bevonulással kap-csolatban egy francia lap, mint „la nation chevaleresque et de l'hospi-talité sans bornes” ír rólunk. Dolgaink egyébként is kezdenek rendbe jönni. Hiszen Magyarország forradalmi zágrábi követe most egy hete úgy nyilatkozott, hogy attól a pillanattól kezdve, mikor a jugoszlávok – tudniillik most így hívják a szerbeket – megtudták, hogy Magyar-ország mint független állam megkötötte a fegyverszünetet; a köztünk levő feszült viszony máris megnyihült, és mint semleges állammal a nemzetközi jog határain belül fognak velünk tárgyalásokba bocsát-kozni. Teszik ezt annál inkább is, mert adáz olasz imperialisztikus tö-rekvések miatt közeledést akarnak lehetővé tenni a két ország között. Ugyanezért a jugoszláv nemzeti tanács elhatározta, hogy nem tör be a Muraközbe, mert nem akar befejezett tényleket teremteni. Hát ez gyö-nyörű! Sokan talán el is hiszik. Közben a csehek elérték Vágújhelyet, Trencsént, Nagybiccsét, a szerbek Új-Aradot, Horgost, Gyékényest.

Papíron annál energikusabbak vagyunk. Tegnap a lapok azt írták, sőt nemcsak írják, hanem követelik, hogy „Wilson, Clemenceau és Lloyd George szálljanak le az Olimpusról és vegyüljenek a nép közé!”. Ezzel párhuzamosan vezércikkek, hogy ki bűnös a háborúért. Köz-ben pedig a fehérnemű- és ruhabeszolgáltatási rendeletet – mert már ilyen is volt, és az előírta, hogy kinek mennyi ruhája, sőt inge és

gatyája is maradhat – többszörösen is módosították. Hiába, nálunk gyönyörűen mennek a dolgok! Miközben a csehek becsukták egyetemeiket, hogy fiatalságuk elmeihessen magyar területeket elfoglalni, nálunk járja a himnusz, a függetlenség és a katonabanda, járják a vezércikkek, az aktuális földreform és ruhabeszolgáltatás.

Földreform. Kétségtelen és nem egyszer vitatkozom azon, hogy a föld megosztása nem maradhat a régiben, és hogy reformokra minden téren, de ebben a pontban elsősorban szükség van. De ezt nem most és nem azért kell megcsinálni, mert a politikai jelszó megkívánja és ezért rosszul csinálják meg, hanem meg kell csinálni okosan, jól, nemzeti és szociális szempontból, és hogy jutalmazza azokat, akik az országot védelmezték. De földbirtokreformmal jönni most, ahelyett, hogy földünket megvédjük; az nevetséges operett és komédia.

A háború utolsó évében már siralom volt nézni, milyen állapotban volt legénységünk ruha- és fehérneműje. A tisztikar a legénység között szétosztotta minden felesleges fehérneműjét, a tisztí étkezők abroszai-ból és szalvétáiból legénységi fehérnemű és kapca lett. Elhozattunk hazulról is mindent és felruháztuk vele legénységünket. Nekünk már alig van odaadni valónk, de kétségtelen, hogy a polgárság háborúban részt nem vett tömegei hozzanak most meg minden áldozatot, amit meghozhatnak. Sajnos, a polgárság e ponton hősi ellenállást tanúsít, még sajnosabb, hogy a beszolgáltatott fehérnemű felét el fogják lopni, és ami megmarad, az Heltai-féle tengerészek kezére kerül, mert hiszen a kormány képtelen arra, hogy egy épkézláb organizációt véghezvigyen. Undorító az a sírás, jajgatás és jajveszékelés, amit ez a rendelet kiváltott! Az ember egyébről sem hall, csak arról, hogy milyen borzasztó ez és hogyan lehet ilyet kívánni. A nemzet életébe vágó súlyos és nagy kihatású rendelkezések nem keltettek olyan közérdeklődést és elkésere-dést, mint ez a kispolgári kényelembe belevágó, rosszul végrehajtott és jórészt nem is teljesített, szociális ízű rendelkezés, amelyet más for-mában és más módon, ha tőlem függ, magam is kiadtam volna.

Tegnap délben korzoidőben végigmentem a Váci utcán és találkoztam egy fiatalasszony rokonommal. Típusa a pesti társaságbeli zsúrozó asszonynak. Megszólít.

– Az Isten szerelmére, mondd, mit gondolsz, mi lesz a vége ennek, hova mennek a dolgok?

– Egy percre sem kételkedem abban – felelem –, hogy a bolsevizmus felé.

Konsternálva nézett rám és felháborodva felelte:

– Igazán borzasztó, hogy te is, mint az a sok többi tisztismerősem, nem tudsz egyebet mondani, mint ilyen szörnyűségeket! Az ember már ki sem mer menni hazulról, mert csak ilyeneket hall. Így nem lehet élni stb.

Ez a beszélgetés tipikus. A budapesti „társaság” annyira gyáva és annyira fél a veszélytől, hogy annak bekövetkeztetését egyszerűen nem akarja elhinni. Sejtí, hogy baj van, jajgat és siránkozik, de semmit nem tesz ellene a világon, s a számára létező egyetlen aktivitás az a mozdulat, amellyel a strucc fejét a homokba dugja.

Annál mozgékonyabbak a szocialisták. Egyrészt mindenütt ellenforradalmat szimatolnak, másrészt pedig a legnagyobb bajokba jutnak, mert nem tudják, hogy mit írjanak az események és pacifista ideológiájuk két malomköve között. A Népszava például mélyen fáj-lalja, hogy a csehek olyan gorombán támadnak és azt írja: „A jóér-zésű ember borzadva látja, hogy az egyik esti lapban az áll: Ruttká-ról kivertük a cseh bandát. A jóérzésű ember borzad ilyen híreken, mert hiszen nincs háború.” Azután kellemetlen incidensnek mondja, hogy negyven magyar „tengerész” kiszorít ötven főnyi cseh csa-patot valahonnan és kétszáz cseh gépfegyverrel elfoglalja Ruttkát, másnap kétszáz magyar kiveri őket, míg végül visszavonulni kény-szerülnek ötszáz főnyi cseh túlerő elől. Megmagyarázza, hogy kár ilyen dolgokat oktan módon hadi tényként felfogni, közben pedig nagy cikket ereszt meg arról, hogy a magyar hadsereget erősen de-mokratizálni kell. Szegény Népszavának amellet még Oroszország felé is kedveskednie kell, bár maga nem akar kommunizmust. Ezért kénytelen azt írni, hogy „a magyar munkásság az orosz proletariátus nemzetszabadító harcát állandóan rokonszenvvel kísérte”. Máshol pedig, hogy „ami ott – vagyis Oroszországban – történt, tisztele-tet érdemlő forradalmi cselekedet, de azért mégsem leszünk kom-munisták”. Ugyanakkor megállapítja, hogy enyhült a külpolitikai helyzet és a cseh szocialisták meg fogják akadályozni, hogy a cse-hek mozgósítsanak. A szocialisták valami milíciafélére gondolnak hadsereg helyett, de e pontban még határozott véleményük nincs.

Ellenben annál inkább kívánják a nép felfegyverzését. Nem külső ellenség ellen, hanem a forradalom vívmányainak megtartására és uralmának biztosítására. A Népszava azt is írja, hogy a „népkormány” legjelentősebb alkotásai közül való a „kaszárnymegteremtése”. A kaszárnymegteremtésnek alapja egy hadügyminiszeri rendelet, mely a katonatanács bizalmiférfi-rendszerének megalkotásáról és az új hadsereg „fegyelmének” szabályozásáról szól. Ezt Pogány József úr, a katonatanács elnöke dolgozta ki és lényege, hogy minden század egy tisztet és négy embert választ ki bizalmi férfinak, s ez így megy tovább felfelé az ezredig. Ezentúl ők rendelkeznek. Végül borzasztó nagy horderejű rendelkezés, hogy a tisztelgés általánosságát megszüntetik.

A háborús bűnösökről sem feledkezik meg a kormányzat. Úgy látszik, ez népjóléti kérdés, mert Kunfi népjóléti miniszter úr elnöklése alatt alakult meg az a bizottság, mely a háborús bűnösök megalkotását fogja elintézni. Csak azt szeretném tudni, hogy Kunfi és bizottsága hogyan fog hozzáférközni a háborús bűnösökhöz? Mert nálunk ki lehet háborús bűnös? Lehetett volna az öreg király, de ő már nem él, lehetett a külügyminiszter és az osztrák miniszterelnök. Őket, ha azok lettek volna is, nem tudják megfogni. Lehetett volna Tisza István.⁴ Ő volt az egyetlen, aki a háborút végsőkéig ellenezte; de ő már beszámolt annak, aki őt felelősségre vonhatja. És végül fe-

4 Tisza a háborút ellenezte és a koronatanács is ilyen értelemben szólalt fel, de azt 1919-ben még nagyon kevesen tudták. Tisza elnökségi államtitkára, Jeszenszky Sándor nagybátyám a mozgósítás alatt hosszabban érdeklődött nálam a csapatok hangulata és a csapattisztek felfogása felől. Az én bizó és a győzelemben egy pillanatra sem kételkedő válaszaikra a következőket felelte:

– Azt mindenki tudja, hogy ti jól fogtok verekedni, de nem lesz-e chlumi kód – nem is annyira a valóságban, mint a fejekben?

Az átvitt értelemben a königgrätzi vereségre való célzás valósággal megdöbbentett.

– Hát Sándor nagybátyám lehetőnek tartja, hogy ne mi győzzünk?

– Ha csak rajtatok múlna, nem, de milyen lesz a vezérkar, a vezetés és a vezető, Conrad, az is nagy kérdés?!

– Conrad a legjobb, aki lehet – ezt mindenki elismeri.

– Hát Isten adja; nekünk, magyaroknak ez a háború sok jót nem hozhat, s ha – amiről hallgass – Tisza ellenezte, akkor ő tudja, miért tette. Félek, hogy nemcsak politikai okokból, mert nekünk magyaroknak háborúra nincs okunk, hanem egyéb okokból is. Milyen lesz a vezetés, hogy fognak verekedni a nemzetiségek?

Én tüzeskedtem, hogy mindez nem is lehet kérdés és Sándor nagybátyám túl aggodalmasnak talált kételyeit egy percig sem vettem komolyan.

lelős lehetett teljes egészében mindkét parlament, szőröstül-bőröstül, de akkor ám együtt a szociáldemokratákkal, mert hiszen ők is a leglojálisabb nyilatkozatokat tették a háború kitörésekor és alatta is. Nem tudom, fog-e a bizottság arra is gondolni, hogy a háborús bűnösök még messzebb, talán Franciaországban és Oroszországban lennének keresendőek, ahová azután az ő kezük a legjobb akarattal sem ér el.

December 1. Néhány nap óta kijárok és nézem a város képét. Már az utolsó háborús szabadságom alatt feltűnően megváltozott a pesti utcák képe. A város belső részein olyan alakok tűntek fel, amilyeneket máskor sohasem látni. A söpredék hangos és kihívó lett, a villamoson rossz arcú, rongyokba öltözött alakok, láthatólag alkalmat kerestek arra, hogy a jobban öltözött „úri” külsejű emberekbe belekössenek s valami hetyke hang szólalt meg nyilvános helyeken és mindenütt, ahol sok ember fordul meg. Hiába tiltottak be nótákat, amelyek már teljesen forradalmiak voltak akkor is, ha szövegükben burkoltak voltak. Mindenki tudta, hogy a „Nyomd meg a gombot” kezdetű nóta mit jelent. Ugyanazt jelentette, amit sokkal nyíltabban Berlinben jelentett egy másik: „Licht aus, Messer 'raus”. Asszonyismerőseim panaszkodtak, hogy villamosokon, utcán, vásárcsarnokban, szegény sorsú, ahogy most mondják, „proletár” asszonyok részéről minduntalan inzultusoknak voltak kitéve.

Ha ez volt a helyzet már néhány hónappal ezelőtt, csoda-e, hogy az utca képe ma olyan, amilyen? A kloákák, a külvárosok, a nyomortanyák kiöntötték emberpiszkukat a városra, s hogy a kép teljesebbé váljék, ide vágódott fel a vidéknek is minden hitvány eleme. Amit ma az ember az utcán lát, az ijesztő. Ismerve pedig a történelem után a rendőrség és karhatalmak megbízhatóságát, igazán nem tőlük függ, hogy ez a felszabadult nagyvárosi alvilág mikor kezdheti el nyíltan romboló munkáját.

Más lapra tartozik, vajon emberi és szociális szempontból éppúgy, mint kormányzati szempontból micsoda hibáknak kellett történni, hogy ilyen emberhordák rohassák a pesti kövezetet. A négyéves háború által teremtett helyzet és annak lélektani megnyilvánulásai sokat érthetővé tesznek, de hát éppen ilyenkor látszik, hogy a kormánynak hány zsákkal telik.

De most, a mai helyzetben, akár méltányosságból és igazságérzetből, akár szociális érzésből indítva elnézőnek lenni és a magamember jószívűsködésével ítélni meg a helyzetet, mint ahogy teszik azok, akiknek kormányozni, nem pedig álhumanizmust gyakorolni és jószívűsködni kellene – az ma a legnagyobb politikai bűn és hiba. Négyéves háború ide, szociális nyomor oda, ma mind nem kérdés, ma csak egy kérdés lenne: a rendet fenntartani, keményen kormányozni és a kívülről betörő ellenséggel szembeszállani. De erre a kormányzat nem képes.

Nálunk egy túlhajtott, hipokrita, radikál-liberális felfogás sajtóban és parlamentben az úgynevezett „művelt Nyugatot” mindig olyan értelemben emlegette, mint ahol csak szabadság és szabadosság van a tömegek számára, s engedékenységgel és humanitással csepegtető jó szív a kormányzat részéről. Szóval megvan mindaz, ami, ha itt is meglesz, annak keretei között nálunk könnyen lehet forradalmat csinálni. Ezzel szemben a valóság a derék „művelt Nyugaton” az volt, hogy a franciák például a háború első hónapjait nagyszerűen felhasználták arra, hogy befogtak sor alá, akár „tauglich” volt, akár nem, és az első frontba azonnal bevonultattak minden párizsi, s egyéb nagyvárosi apacsot és egyéb dologkerülő kétes elemet. Miután pedig az ő számukra felmentés nem volt, a súlyos szociális kérdést alaposan elintézte a háború. Nálunk a legrosszabb elemekből álló pesti ezredpótkereteiket magas elérékenykedés engedte Pesten maradni, hogy könnyebben csinálhassanak forradalmat. Minden józan ember tudta, hogy különösen az egyik ezredkáder megbízhatatlan. Ki is adták az áthelyezési parancsot. Akkor felvonult egy női deputáció, megint jöttek a szavak, frázisok és vezércikkek, a parancsot visszavonták, s a többi már mindenki tudja.

Nem öröm nekem mindezt leírni. Annál kevésbé öröm, mert hiszen volt ebben az ezredben egy sereg vitéz, derék tiszt és legénység is, akik jól verekedtek mindenütt. Azoknak, akik közülük életben maradtak, bizonyosan fáj olvasni és hallani mindezt, annál inkább, mert hiszen azoknak érdeme, akik az ő ezredviszonyaik között jó katona módra jól verekedtek, nagyobb, mint másoké, ahol az ezred szelleme és emberanyaga egyformán kifogástalan volt. De mégis ez az igazság, s nem kétséges, hogy a pesti ezredek pótkereteinek igen nagy része volt az összeomlásban és az azt követő felfordulásban.

Ma találkoztam az utcán Urváival, hadosztályunk volt vezérkari főnökével, akit már a háborúban is a legtehetségtelegebb vezérkari tisztnek tartottunk. Megszólított, elkísért és előadást tartott nekem útközben arról, hogy ma csak egyet lehet csinálni: fenntartás nélkül csatlakozni a szociáldemokrata párthoz. Jelentkezzem ott én is, ő majd be fog ajánlani. Beszélt egy félóra hosszat összevissza annyit, hogy nehezemre esett végighallgatni. De végighallgattam és egy árva szót nem szóltam arról, hogy én hogyan látom a dolgokat. Én most adatokat gyűjtök, embereket és helyzetet akarok megismerni, és minden további tervbe vett munkámnak útját vágnám, ha a magam véleményét hiábavaló módon hozzá hasonló emberekre akarnám oktrojálni.

A Lánchídnál elváltunk, s egyedül maradván azon gondolkodtam, hogy mennyire halálra volt ítélve a Monarchia, melyet, úgy látszik, már csak az öreg Felség óriási személyes presztízse tartott össze. Az egész rendszer túlélte és kiélte magát. Érdemes volna komoly tanulmány tárgyává tenni, hogy vajon hosszú ideig, harminc-négyven évig uralkodó nagy királyok után nem szükségszerűen következik-e be valamilyen formában a bomlás vagy visszaesés? Egy jelentékeny uralkodó hosszú uralmának vége felé a személyiség és egyéniség pecsétjét mindig magán viselő rendszer is előregszik s megmerevedik. Ilyenkor megkötheti megmerevedett rendszerével a természetes fejlődést, amely azután csak zökkenésekkel, megrázkódtatásokkal tud érvényesülni és tudja pótolni az elmulasztottakat. Ilyenkor könnyen jöhetnek forradalmak, de legalábbis reakciószerű nagy visszaesések. A magyar történelem hosszú ideig uralkodó nagy királyok után gyakran mutat zuhanást. Szent István, az Anjouk, s Mátyás korát nagy visszaesések követték. De hasonlókat láthatunk máshol is.

A Ferenc József-i korszak hosszú és boldog rendszere alatt, midőn minden irányítás felülről jött, senkinek sem kellett és nem is lehetett önállósodnia. A vége felé megmerevedett a kormányzati rendszer, melyet az öreg Felség halála után az új és tapasztalatlan kormányzat dilettáns erővel nem tudott sem konzerválni, sem átmenteni. Az addigi teherbíró és államfenntartó oszlopok nem kellettek a csupa jóakarattól, humanizmustól és haladó eszméktől fűtött, jót akaró, szépet akaró új rendszernek, mely nem vette észre, hogy az eddigi pil-

lérek nélkül nem bír kormányozni, de nem vette észre azt sem, hogy az új rendszer nem rendszer.

A nemzetiségi okokból sokfelé húzó Monarchia összetartó kapcsa elsősorban a katonai vonatkozásban egészen kiváló hadsereg volt. Hogy mint hadsereg nem érvényesült kiválóan, annak fő oka az, hogy nem volt beágyazható egy egységes nemzeti gondolat szolgálatába. Az egységes nemzeti gondolatot bizonyos fokig a dinasztikus eszme pótolta, illetve talán nem is a dinasztikus eszme, hanem az az eszme, mely a hadsereget nemzetiségre való tekintet nélkül az öreg császár- és királyhoz kötötte. Az összetartó kapocs elpattant a legnagyobb teherpróba idején, amikor az öreg Felség meghalt. Ezen a kapcson kívül mi tarthatta volna egységesen össze a Monarchia hadseregét? Egy istenadta hadvezér. De a legfelsőbb vezetés tehetségtelen és gyöngye volt. A vezérkar? Hát ez valami, egy, a Monarchia nemzetein és nemzetiségein felülálló, illetve kívülálló vezetőtestületté fejlődött, amelynek szelleme kétségtelenül beteg volt. Ambíciótól túlfűtött, személyi érvényesülést kereső szellem hatotta át, nem pedig katonai, és főleg nem vezérkari szellem. Súlyos betegség szimptomái egy Hofrichter, aki a rangban előtte lévőket méreggel akarta az útból eltenni, hogy a vezérkari beosztottból hamarabb lehessen igazi vezérkari, vagy egy Redl ezredes, aki elárulta Oroszországnak a Monarchia mozgósítási tervét; egy Linder, aki először elárulta bajtársait, azután elárulta királyát, végül hazáját, és egy Urvári, aki a legönzőbb és legostobább vezérkari főnökök egyike volt a háborúban; aki lelkiismeretlenségével ok nélkül hurcolta mészárszékre csapatait, s aki nekem most álhumánizmustól csöpögő beszédek keretében játssza az osztrákellenes vad magyart, keverve a nemzetközi szocialistával, és aki a „forradalom vívmányai” alapján akar érvényesülni. Tudnék mondani még több hasonlót is, s minddel azt bizonyíthatnám, hogy a vezérkar szelleme súlyosan beteg volt. Az az egészségesebb szellem, mely újabban Krauss Alfréd parancsnoksága alatt a hadi iskolában gyökeret vert, még nem érvényesülhetett, mert csak a fiatal generáció nevelkedett az új szellemben.

Végsohig el vagyok keseredve mindazon, amit most nap nap után látok és tapasztalok. Miért verekedtünk? Miért pusztult el annyi magyar?

Masaryk lett a cseh köztársaság elnöke. Tudom róla, hányszor és hol tárgyalt a háború alatt az ellenséggel. A cseh helytartó egy idő múlva ígéretét vette, hogy ezt többet nem teszi. A másik jól ismert úr, Kramarz, miniszterelnök lett. Igazuk volt, mert tehettek. De elesett Dénes öcsém és barátaim, Takács, Szántay, Fiáth és Földváry és ezrek, tízezrek és milliók. Elestek azért, hogy ne történjék meg az, ami most megtörtént, és amiről Kramarzik büntetlenül tárgyalhattak. Ha azok, kik elesetek, az ezrek és tíz- és százezrek, mielőtt még elesetek, csak két hétre szabadságra akartak menni, akkor azt nem lehetett – hiszen „háború van, mi jut eszébe!?” De az a sok felségáruló, az mind tárgyalhatott az ellenséggel és nem állították őket hat puskacsó elé azzal, hogy „hiszen most háború van!” Hogy gyűlölök és hogy undorodom!

INDULÓ SZERVEZKEDÉSEK

December 2. Havel Béla lakásán, az Izabella utca 40. alatt két éjszakát diskuráltunk át. Mannó Pista, Mecsér Bandi s Fabinyi Tibor voltak ott rajtam kívül és Havel unokatestvére, Holló Gábor, Holló Lajos fia. A mai időkben minden ember többé-kevésbé érdekes, nem is beszélve arról, hogy nem lehet tudni, ki lesz egyszer nagyon érdekes az ember baráti köréből.

Havel Béla ezredtársam a háborúban a Horthy-brigád ordonánctisztje volt. Annak idején mint hadseregelső végezte az önkéntesiskolát, külföldön tanult, erős szociális felfogású, analitikus fej, sok kritikával, advocatus diaboli.

Bizonyos vonatkozásokban ellentéte neki Mannó Pista Pest megyei földbirtokos, a nyolcas Eszterházy-huszárok tartalékos főhadnagya. Kevés olyan humor és szarkazmus akadhat még az országban, mint az övé. Gyilkos kritikája, l'art pour l'art szellemessége francia, ami nálunk ritka, ők ketten Castor és Pollux voltak ott kint négy évig. Sokszor kerestem az alkalmat, hogy a brigádparancsnoksághoz eljus-sak, mert a diskurzus ott mindig magasabb rendű élvezet volt. Pista, ha belejött a beszédbe – márpedig ebbe sokszor jött bele –, nem kí-

mélt senkit és semmit, és nem ismert sem Istent, sem zsandárt. A háború első napjaiban még Kukujevciben, amikor Száva-biztosításon voltunk és ellenséget még nem is láttunk, egy vacsora után a háború kilátásairól beszélgettünk, tele győzelmi hittel és reménységgel. Pista sokáig hallgatott, aztán egy idő múlva megszólalt és nagyelőadást tartott. Még ma is megdöbbenve gondolok arra, hogy az, amit mondott; mennyire jóslat volt. A jóslatból akkor majdnem baj lett, mert egy azóta meghalt őrnagy felugrott és Pistát haditörvényszékkel fenyegette meg, „wegen zaghafte Reden”, Pista ugyanis kegyetlen humorral azzal kezdte, hogyha semmi egyebet nem látna, mint azt, hogy a lovasság aranyzsinóros vörös nadrágban, atillában és mentében megy a háborúba, a nyergek pedig ugyanazok, mint 1866-ban, amikor ezek miatt a nyergek miatt Lundenburgtól Bécsig érzett a felnyomott és rothadó, elgennyesedett lóhátak büdössége – úgy, hogy „ettől Bécsben ájuldoztak az emberek” –, már akkor is meg volna győződve arról, hogy a háborút nem lehet megnyerni, mert arra katonailag, de más vonatkozásban sem, éppen úgy nem vagyunk felkészülve, mint a lovasság nyergeivel. Ezek után komolyra fordította a beszédet és kifejtette, hogy a háborút diplomáciai körülzárttság órájában fogadtuk el, hogy bármily hatalmasan fog is a Monarchia és Németország verekedni, a legjobb esetben döntetlent érhetünk el. De akár megvernek, akár remis lesz az eredmény, a végén jön a szociális forradalom és az általános felfordulás. Különösen súlyos lesz a Monarchia helyzete, mert számára fel fog vetődni a háború végén, vagy mihelyt rosszul mennek a dolgok, a nemzetiségi kérdés. Aki pedig hónapokon belül bekövetkezhető győzelmet, vagy bármilyen egyéb jó véget jósol, „az, kérlek alássan, egy fantasztikus számár”. Ehhez hallani kellene Pista akcentusát és előadómódját.

A háború alatt, főként a cholmi időkben, amikor a hadosztály mezei munkákat végzett, különösen sokat voltunk együtt esténként. Könnyeztünk a nevetéstől, amikor Pista mint gazda előadta, hogyan bonyolódik le a „k. und k. Kavallerie-Anbau”.

– Kérlek – mesélte –, ma kint voltam Horthy Pistával megvizitálni, hogyan dolgozik a z.....i rayon. Hát kérlek, richtungba szántanak, hat ló is van befogva egy ekébe és az első pároknak egy vonalban kell haladni az irányt vivő traktorral. Meg kell itt halni a nevetéstől! Az x

század pedig az esti abfertigungnál tegnap tarhonyát kért, mert hogy ő azt is akar vetni.

Hát persze, ez nem egészen így volt, de Pista messze kieresztett fantáziával, hatalmas szivarjával egy nagy karosszékből, önmagába összerogyva minden este órákon át mulattatta a társaságot. De szó volt komoly dolgokról is. Hármunk-négyünk előtt Pista újra és újra kifejtette, hogy a háborút gazdasági okokból forradalommal fogjuk elveszteni, ami után európai felfordulás jön. Sokat és szomorúan beszélgettünk a magyar közállapotokról is, és arról, hogy mi lesz a teendő háború után. Végeredményben akármilyen témát akármilyen szempontból beszélünk is meg, mindig odakonkludáltunk, hogy a bármely téren vezető állásokat betöltők egyéni tisztessége az egyetlen garanciája az ország jobb jövőjének. A közmorál emelése politikai, üzleti, és minden egyéb téren a boldogulás legbiztosabb útja, és fantáziáltunk olyan kör vagy társaság megalakításán, melynek csak egy, de igen szigorú felvételi feltétele lenne, s ez az abszolút tisztesség. Abszolút tisztesség, nem politikai morál alapján.

A háborúban voltak néha időszakok, amikor sokat lehetett diskurálni, a sok beszéd közt sokszor sok bolond beszéd is akadt, de azt hiszem, ebben a kérdésben aligha jártunk messze az igazságtól.

Mecser akadémikustársam volt három éven át. A legelső egyike az iskolában: A háború alatt Jászku-svadronos és ezredsegédtiszt volt egészen addig, amíg az orosz forradalom kitörésekor őt is át nem küldték parlamenterek azzal a parlamentercsoporttal, amelyet azután az oroszok, egész jogosan – miután küldetésük célja tulajdonképpen az orosz hadsereg fegyelmének meglazítása és lázítás volt –, letartóztattak. Nyugodtan agyonlőhették volna őket a nemzetközi jog alapján. Hogy ez hol történt meg és hol nem, az tisztán az orosz parancsnoktól függött. Bandinak szerencséje volt, fogolytáborba került. Onnan megszökött és hihetetlen kalandok között mint pajeszes lengyel zsidó került Szibérián és Oroszországon keresztül haza, Görgey Józival együtt. Bandi alaposan kikóstolta az orosz bolsevizmust és megtanult mindent, ami ilyen időkben szükséges: maszkot változtatni, okmányokat hamisítani és egyebet, ami a szökéshez kell. Egy fél percig sem kételkedik abban, hogy az út menthetetlenül a bolsevizmushoz vezet, de szerinte ez nemcsak hogy nem baj, hanem szükséges is – minél előbb, annál jobb.

– Én mondom neked – fejtegeti mindig –, itt nincs más mód, át kell vészelní. Ezért én fenn is tartom a barátságot egy sereg, már hazakerült oroszországi bolsevista ismerősömmel, biztatom őket, hogy csak mozogjanak, és piszkálom őket a szociáldemokratáink ellen. Szeretném, ha megtámadnák őket, mert akkor észbe kapnak a szocialisták és komolyan rendet csinálnak, vagy gyávák, akkor meg előbb-utóbb úgyis a bolsik kerülnek felül, s így ezen úgyis át kell esni.

Ugyanilyen értelemben beszél és működik Görgey Józsi is. Holló Gábor ügyvéd, a nemrég meghalt Holló Lajos függetlenségi politikus fia. Ennek révén összeköttetése van apja politikai barátaival, a Lovászy-frakcióval. Lovászy-frakciót és nem Károlyi-pártot mondok, mert a párton belül már erős ellentétek vannak, melyek talán a siker percében kezdődtek. Az összeomlás felidézésében és a mai állapotok körül egyformán bűnös az egész Károlyi-párt, de Lovászyék mostanában, látva az eseményeket kétségbeejtő irányba eltolódni, észbe kaptak. Máris erős felfogásbeli ellentét van köztük és Károlyi-Hockék között, akiket Jászi, Kéri, Pogány és a szocialisták könnyen és óriási tempóban visznek a bolsevizmus felé, s akik a nemzeti alapnak a látszatát is felrúgták.

Ott volt még Bujanovich Sándor, ezredembeli tartalékos főhadnagy, bizalmas jó barátunk, az ezred háborús költője és karikaturistája. Igen tehetséges, de, sajnos beteg. Cukorbaja napról napra jobban elhatalmasodik.

Fabinyi Tibor miniszteri tisztviselőt Bujanovich hozta közénk, mint megbízható barátját.

Ahhoz, hogy bármit is határozassunk, meg kellett állapítanunk, katonai nyelven szólva, azt, hogy mi a saját helyzet és mit tudunk az ellenségről? A kérdést hosszasan megbeszélve, a következőket állapítottuk meg:

Mi, akik kint voltunk a fronton és újságokat alig, híreket pedig a legvadabb, tehát csak a legnagyobb fenntartással fogadható formában kaptunk, hazatérésünkig nemigen tudtuk azt, hogy Károlyi és párta a háború utolsó hónapjaiban milyen jelentőségre tett szert itthon. Nemcsak a polgárság nagy része hitte el neki, hogy ő van hivatva az országot megmenteni, nemcsak az itthon levő pótkérek tartalékos tisztikara és a félintellektuális legénység volt nagy részben mellette,

hanem mást nem is tudtak itthon elgondolni, mint hogy Károlyi Mihály fogja az országot a nagy bajból kivezetni. A tartalékos tiszteknek az a része, mely többet volt otthon, mint a fronton, egy „kis” forradalom lehetőségét is szívesen látta, „amiből úgysem lesz nagy dolog, de szükség van rá, hogy a helyzet likvidálható legyen”.

A „kis”, a „virágos”, az „őszirózsás forradalom” meg is jött az ismert eseményekkel. Ennek közvetlen hatása vidéken főként sapkarózsa-tépdelésben nyilvánult, de helyébe még nemzeti kokárda került. Megalakultak a nemzeti tanácsok, ezek igyekeztek a rendet fenntartani, míg a különböző katonai és munkástanácsok igyekeztek tőlük telhetően azt felborítani. Rendetlenség előidézése végett nem volt szükség külön tanácsokra, mert ebben szívesen működtek közre mindazok, akik örömmel halásznak a zavarosban, továbbá az ilyenkor mindig megmozduló csőcselék. A parasztság alja az eseményeket helyenként nagyon reálisan fogta fel – egyszerűen elkezdett rabolni. Kirabolta az urakat és a zsidókat. A rablás és fosztogatás elég politikamentesen történt, s már szállóigévé vált az a mondás, amit Manno Pistától hallottam. Valaki megkérdezett egy falusit: „Na, mi újság maguk felé?” „Hát kérem, már semmi. Nálunk a köztársaság csak két napig tartott, mert aztán jöttek a csendőrök!” Köztársaság alatt csak a szabad fosztogatást értették. Sok helyütt az első napokban elkergették, lelőtték vagy agyonverték a jegyzőt. Ezek a szerencsétlen kormányhatalmi exponensek a háború alatt a legnépszerűtlenebb rendelkezéseket is kénytelenek voltak végrehajtani. Kétségtelen, hogy számos esetben olyanok jártak rosszul, akik a néppel nem jól bántak, s akik brutális módon, hetykén és komisz formák közt hajtották végre az amúgy is keserves és népszerűtlen rendelkezéseket. De kétségtelen az is, hogy áldozatul estek olyanok is, akik nagyon rendes emberek és népüknek őszinte barátai voltak. Ilyen időkből tág tere nyílik az egyéni bosszúnak is. Különben mostanában mindent inkább lehet keresni, mintsem logikát.

A forradalmak sohasem kezdődnek nagy vérontással. Annak ideje később következik el, mikor a forradalom megéri. Ezt bizonyítja minden forradalom, a nagy francia forradalom éppúgy, mint legutoljára az orosz. Az első idők is követelnek néhány áldozatot, de a szörnyűségek mindig jóval később kezdődnek. Nálunk, ahogy

most hallom, az első forradalmi napokat féktelenkedés, hányavetiség és szabadosság jellemezte, de halálos áldozat alig volt, aminek oka egyrészt a magyar nép alaptermészetében rejlik, mely türelmes, nem szertelen és még kevésbé vérszomjas, másrészt pedig talán abban, hogy az első napokban a polgárságnak még magasabb rétegei is csak azt érezték, hogy felszabadultak a háborús nyomás alól, s az Ausztriától és a Habsburg-dinasztiától való elszakadásban bizonyos fokig nemzeti ügyet láttak. Akik viszont nem voltak ezen a véleményen, azok hallgattak.

A rendőrség és a pótkeretek legnagyobb része gyengén viselkedett, aminek oka elsősorban az volt, hogy felülről áradt szét a gyengeség és kapkodás. Mikor Károlyi átvette a kormányt, akkor a rendőrség és pótkeretek éppúgy, mint a sokkal jobban viselkedő csendőrség és közigazgatás is igyekeztek tőlük telhetően a rendet fenntartani. Meg kell állapítani, hogy helyi rendetlenségek, zavargások és fosztogatások elnyomására legtöbbször rendelkezésre állott megfelelő számú és erejű karhatalom. Az ország ebből a nézőpontból is mozaikszerű képet mutatott, és minden attól függött, hogy a helyi parancsnokok milyen legények voltak a talpukon.

A sajtó nagy része aktív részt vett az események előidézésében, de az is bizonyos, hogy teljes egészében és energikusan igyekezett mindenkinék szuggerálni, hogy ez vértelen forradalom, és hogy a rend fenntartására szükség van. Ennek az állásfoglalásnak kétségtelenül meg is volt a hatása.

A forradalomnak nevezett összeomlás elkönnyvelhet saját javára még egy sikert. Csodálatos, hogy a különféle harcterekről hazaö-zönlő katonatömegek lefegyverzése és szétoszlátása annyira sikerült, amennyire sikerült. Magának a ténynek még meglesz a szörnyű böjt-je, és a nemzet még keservesen lakol azért, hogy a fegyvert eldobta, de ha csupán a leszerelés technikai lebonyolítását nézzük, akkor el kell ismerni, hogy az aránylag simán és baj nélkül történt. Hiszen ha csak arra gondolok, milyennek láttam a helyzetet hazajövetelünkkor, micsoda tömegtorlódások voltak az állomásokon Szabadkáig – úgy, hogy azt hittem, ez magában véve is katasztrófát jelent –, akkor csodálkozni kell azon, hogy így sikerült. Hadseregek háború utáni leszerelésére a vezérkarok éppen úgy kidolgozzák a leszerelési tervet, mint

a mozgósítást. Kidolgozták nálunk is, de erre ugyan nem került sor. Ellenben vasutaink teljesítőképessége, közigazgatásunk kezdeményező és felelősséget vállaló munkája, a tisztikar erőlködése, hogy a rendet fenntartsa és nem utolsó sorban nagy katonatömegeink többségének jóra való és tisztességes volta lehetővé tették, hogy a hatalmas, minden oldalról befelé irányuló áradás különösebb baj nélkül, részben magától lefusson, részben levezethető legyen. A harcterekről visszaérkező katonatömegek túlnyomó része, talán kilencvenkilenc százaléká, ha már így fordult a dolog, nem akart sem forradalmat, sem őszirozást, sem egyebet, csak egyet: hazamenni.

A háború alatt fokozatosan nőtt az antiszemita hangulat. Az a körülmény, hogy az összeomlásban és forradalmasításban a zsidóság jelentős és mozgékony része tevékenyen részt vett, fokozta ezt a hangulatot. A katonalegénység rendetlenkedő, garázdálkodó része antiszemita jelszavak alatt rabolt. A felfordulásnak s az összeomlásnak jelentő forradalmaknak ellenségei közé sorolható a zsidóság konzervatív része, de a másik rész miatt az ellenforradalmárok nyíltan kidobták a jelszót: „Ez a forradalom zsidó forradalom!” A jelszó azért hatásos, mert úgy Károlyiék környezetében, mint a különféle tanácsokban sok a zsidó, és számos zsidó vállalt exponált forradalmi szerepet.

A kormányban a Károlyi- és a Lovászy-frakció már közismerten ellenfelek. Lovászyhoz tartozik Friedrich István, továbbá Batthyány Tivadar, Farkasházy, Ábrahám Dezső, Kobek Kornél, szóval a negyvennyolcas ideológia túlzásaiban felnevelkedett magyar középosztályhoz tartozó politikusok, akik a piros-fehér-zöld magyar glóbusz szemszögéből láttak mindent. Károlyit tőlük a jórészt eszes, intellektuális, a nemzetet nem ismerő és azzal együtt nem érző szabadkőműves radikális elemek tolják mindinkább balra. Hockon kívül Jászi, Kéri, Kunfi és hasonló, azok, kiknek Károlyi Mihály is túlságosan jobboldali és magyar. Lesben áll az uralom kézberagadására a szocialista párt, amely hajtja és tolja az eseményeket még balrább, és minden kérdést elsősorban abból a szempontból néz, hogy de facto ő uralkodjék. Azt mondják, Garami más nézetet vall, de nem érvényesül, mert gyenge. Hogy a balra rohanás külföldi eredményeiben, az ország pénzügyi, gazdasági vonatkozásaiban s a rend kérdésében milyen áron történik, azzal a szocialisták nem törődnek. Kétsége-

lenül megállapítható, hogy náluk is kialakult már a jobb- és a bal-szárny. A jobbszárny: Garami és emberei, a balszárny: a még névtelenek. De aki józanul nézi a dolgokat, máris bizonyosra veszi, hogy a „még szocialisták” abban a pillanatban, amikor lehet, bolsevisták lesznek. Bizonyos az is, hogy a bolsevizmus erősen dolgozik. Nálunk bolsevisták olyan értelemben, mint a cári Oroszországban, nem voltak, és nem is igen vannak. A most alakuló gárdát azok mozgatják, akik Oroszországban a fogságban kitanultak és hazajöttek. Az organizáció könnyű, mert minden különösebb szervezkedés nélkül hozzájuk csatlakozik minden csirkefogó, börtöntöltelék, desperádó és a nagyvárosnak egyéb szemete. A pesti intellektuális polgári osztály bizonyos kategóriájában, főként a Lipótvárosban, akad néhány úgynevezett szalonbolsevista. Ezek perverz örömet találnak abban, hogy szépen berendezett és jól fűtött szalonjaikban, a társaságukban mozgó embertársaikat rémítgetik. Van köztük néhány asszony is, kiknek ötórai és vacsora utáni teáin nincs okosabb dolguk, mint megjátszott cinizmussal, vagy éppen így megjátszott lendülettel az új kommunista világrend szükségességét és eljöveteletét jósolgatni. Ez a fajta utálatosabb, mint a legrosszabb nagyvárosi notórius munkakerülő jassz, mert náluk sem szükség, sem nyomor, sem neveléshiány, sem pedig a környezet nem okolja meg azt, amit beszélnek, és mert perverz ágálásuknak rugója csak érdekessé válni akarás, tetszelgés és enerváltság.

Megbeszélésünk alapján kialakult az a meggyőződésünk is, hogy külső hatalomtól semmiféle vonatkozásban sem várhatunk semmit. Mint legközelebbi konkrétumot elhatároztuk, hogy azonnal hozzálátunk annak végleges és komoly felderítéséhez, hogy az úgynevezett „ellenforradalmi elemek” – melyek alatt mindenkit érteni kell, aki nemzeti alapon áll – idáig milyen szervezeteket tudtak létrehozni, mert úton-útfélen ellenforradalmi csoportokról, fegyverkezésekről és összejövelekről hall az ember.

Új pártokban és régi pártmaradványokban, valamint a tiszt- és hivatalnoki karban s a polgárság különféle kategóriáiban mozgolódás folyik a közös végső cél érdekében, de összeviszza és rendszer nélkül. Feladatul tűzzük ki, hogy a felderítés után igyekszünk ezeket közös nevezőre hozni, mert ma már egy időre egészen mindegy, hogy valaki a régi Magyarországot akarja-e mint királyságot visszaállítani, vagy

elfogadja a köztársaságot, de nemzeti alapon áll. Egészen mindegy, hogy valaki mennyire konzervatív, liberális vagy szociális, de polgári alapon áll, végül egészen mindegy, hogy akármilyen alapon áll is, de a határokat védeni akarja.

A fenti elgondolás alapján keresnünk kell – és erre Holló Gábor alkalmas lesz – az összeköttetést a Lovászy-frakcióhoz, főként pedig annak hatalmi szempontból is legjelentékenyebb tagjához, Friedrich Istvánhoz, aki honvédelmi államtitkár. Minden polgári párthoz és frakcióhoz el fogunk tudni jutni azzal, hogy megbízható információkat adunk a helyzetről és eseményekről, miután ma mindennek legnagyobb kerékkötője a teljes bizonytalanság. Ha sikerült az összeköttetést egyes csoportokkal felvennünk, akkor a feladat második részeként igyekszünk őket az együttműködésre rábírnunk.

A Lovászy-frakcióban meglehetősen fejtelenség és teljes bizonytalanság uralkodik. Mindazt, amit a forradalom kitéréséig csináltak, Holló Lajos elvei és irányítása alapján csinálták. De Holló Lajos meghalt és elgondolásait siker esetére, vagyis ha a negyvennyolcas eszmék diadalra jutnak, nem ismerték. Keresték is Holló írásai között, hogy talán lehet találni útmutatásokat, de nem találtak semmit.

A leghatározottabb és legmerészebb Lovászyéknál Friedrich István. Ő ugyan társa volt Károlyi Mihálynak amerikai agitációs útján és kivette részét a felforgatásból, azt is mondják róla, hogy valami fő-, nagy szabadkőműves – emellett kétségtelenül szerepelt a lánchídi csatában, de hát ma „nous sommes tombé si bas”, hogy mindezzel már nem lehet törődni. A lényeg az, hogy olyan helyen van, ahonnan lehet komoly dolgot csinálni, és bizonyos az is, hogy megvan benne inkább, mint társai közül bárkiben az akarat is, a merészség is, hogy csináljon valamit. Sajnos mindenféle olyan kevert elem igyekszik közelébe férközni, akikkel együtt dolgozni bizalmas természetű ügyekben nem lehet. Holló Gábor és Havel szükségesnek látják, hogy engem összehozzanak vele azért, hogy mellé kérülve igyekezzen segítségére lenni ellenforradalmi munkájában és abban, hogy őt a hitvány elemektől elzárjam. Jónak tartanak engem erre azért is, mert ismeretségeim révén, melyekkel a régi pártokban és vezető osztályokban rendelkezem, az összedolgozást idővel a megvalósulás stádiumába hozhatom. Ők el fogják intézni, hogy valahol Friedrich közelében kapjak beosztást.

Az aktuális eszmék a politikában és a közélet vonatkozásaiban nem egyetlen fecskeként jelennek meg, mely nyarat úgysem tudna csinálni. Az aktuális vagy szükségessé váló elgondolások és ideák több helyen, itt is, ott is, észrevétlenül, de nagyjában egy időben bukkannak fel, és több, egymástól független fókuszról terjednek, áramlanak szét.

Már a mi kis körünk első megbeszélésén kialakult az a vélemény, hogy a nemzeti és polgári gondolat különféle csoportjait közös nevezőre kell hozni. Második összejövetelünkig már hallottuk itt is, ott is, hogy meg kell csinálni valami polgárszövetséget. Holló Gábor vállalkozott arra, hogy a polgárszövetség eszméjét eljuttatja Lovászyhoz. Kíváncsi, hogy ennek a gondolatnak élére a Lovászy-csoport álljon, mert aránylag az kaphat legkevesebb támadást.

Már derengett, amikor hazaindultunk. A rosszul világított utcákon kétes és nem is kétes alakok járnak összevissza, ismeretlen, sötét célokkal, de a töltött revolver könnyen áll még a zsebünkben és a kezünk is rájár még a fogására. Bár az utakon sűrűn állanak a kettős rendőrörszemek és minduntalan katonai járőrökkel is találkoztam, mégis azt éreztem, hogy ha valamire sor kerülne, csak okosabb a revolveremre bízni magamat, mint azokra a „biztonsági” közegekre, akik ellenállás és lövés nélkül hagyták magukat az összeomlás napjaiban lefegyverezni és rohantak felesküdni a nemzeti tanácshoz. Bizonyos, hogy bármely újabb fordulat esetén éppúgy nem fognak lőni, és éppúgy fogadkoznak majd.

December 3. Egy hosszú séta – a piszkos pesti derengésben – hozott haza hajnalra. A háború utolsó fázisában már nem akartam gondolkozni. Nem akartam, mert ott az volt a dolgunk, hogy veredjünk, és hogy mint ezredadjudáns taktikailag, anyagiakban és szellemiekben mindent megtegyek az ezred harcképességének fokozására, a ránk bízott feladatok jó teljesítésére, s hogy az mindig csak éppen annyi vérvesszővel történjék, amennyire okvetlenül szükség van. Ott nem bírtam volna ilyen feladatok mellett még egyéb, általánosabb gondolatokkal is foglalkozni és hiábavaló is lett volna. Mert hatni, segíteni úgysem lett volna lehetséges. Arra kellett koncentrálni, amit a hatáskör előírt.

De most nincs hatásköröm, nincs más dolgom, s elvégre az ország és nemzetem ügyeibe való beleszólásra nekem is van annyi jogom,

mint bárki másnak, és főként annak a sok hitvány, tudatlan, műveletlen számarúknak, aki ma csak a szájjártatás jogán igyekszik mindenbe belebeszélni, eseményeket irányítani, sőt történelmet csinálni.

Soháse hittem volna, hogy valaha megélek egy forradalmat, vagy legalábbis egy forradalomszerű összeomlást. A tanultak és olvasottak alapján az emberek úgy képzelik a forradalmakat, hogy állandóan tömegek rohannak az utcán, zászlók lobognak, folyik a vér és szónokok deklamálnak. Ez mind igaz is, ez mind velejárója a forradalmaknak és azoknak kicsúcsosodásai. De nem csak ez a forradalom. Forradalom az, hogy nekem huszárcapitány létemre eszembe sem jut ezredemnél szolgálatot teljesíteni, hanem barátaimmal politikai terveken töröm a fejemet. Forradalom, vagy ha tetszik, ellenforradalom, hogy Havel Béla és Holló Gábor barátaim az állásban lévő Friedrich honvédelmi államtitkár segítségével be akarnak protezsálni engem valami magasabb parancsnoksághoz. De nem azért, hogy ott dolgozzam. Nem! Friedrich azért fog odavenni, hogy segítek neki mindabban, amit ő úgy tesz, hogy kollégája a másik államtitkár, a derék írógéppügynök, Böhm Vilmos és félkollégája, vagy nem tudom miye, a katonatanács elnöke, Pogány elvtárs idő előtt meg ne tudja. Mert hiszen amit Friedrich tesz, az a kollégák megbuktatására és ha lehet, lakat alá kerítésére irányul.

A forradalom nem csak az eszme és a mozgalom. Forradalom a forradalmi idők minden megnyilatkozása és hétköznapija is. Az a dologtalan nagyvárosi csirkefogó, aki most egy kirabolt trafikból szerzett szivarral a szájában, nyakszáját göbre kötve, tudja az Isten, milyen vállalkozásra sétál előttem, az éppúgy forradalom, mint az a sarkon álló rendőr, aki talán jobban fél most néhány ilyen csirkefogótól, mint a feljebbvalótól, mert ezeknek most mindent szabad. Hiszen csak a csirkefogóktól függ, hogy nem hozzák-e bajba őt azzal, hogy fegyverhasználatra kényszerítik. Mert akármilyen jogosan használta is fegyverét adott esetben, nem számíthat arra, hogy feljebbvalói részéről védelemben részesüljön. Mert forradalom az is, hogy annak, aki rendet akar tartani, soha sincs igaza.

És idetartozik az a postáskisasszony, aki a leveleket felbontja, hogy valahova híreket adjon tovább és a lehallgatott telefonbeszélgetéseket ide vagy oda elárulja. Idetartozik az az adjutáns, aki parancsnoka mellett bizalmi szolgálatban a tudomására jutott hivatali dolgokat közli a

hozzá közelálló pártpolitikusokkal, a polgár, aki vész híreket terjeszt, a tisztviselő, aki megalkuszik az eseményekkel, hogy a helyén maradjon és részben kényelemből, részben, hogy polgári lelkiismeretét a jövőre megnyugtassa, csendben szabotál – és a generális, aki felajánlja tudását és kardját az új rendszernek, azzal nyugtatva meg lelkiismeretét, hogy most nem lehet mást csinálni. Végül betetőzi mindezt az uralkodó, aki felold hűség esküjű alól, aki elmegy idegenbe, aki népeire bízta, milyen államformát akarnak és aki nem tud királyi módra parancsolni, harcolni, és ha kell, elesni.

Mínde az és minden, ami most történik, az forradalom, de a forradalom hétköznapijain alig lehet látni, hogy forradalom van.

Hogy amiben most élünk, összeomlás-e vagy forradalom, amiről annyi szó esik, végül is egészen mindegy. Annyiban tényleg nem forradalom, hogy nem komoly erőszak vette kézbe, komoly ellenállás után a hatalmat. Ahhoz, hogy valahol forradalom törhessen ki, előbb mindig politikai és társadalmi lecsúszás kell. Az orosz forradalom eléggé forradalom, de az is a lejtőn való lassú csúszással kezdődött. Elvesztett háború a legkönnyebben idézhet elő forradalmat. Bizonyos, hogy az eszevesztett, szűk látókörű, a magyar glóbuszszemlélet légtüres terében folytatott negyvennyolcas politika, melyet a kretén Károlyi Mihály irányított, nem érvényesülhetett volna, ha a háború győzelemmel vagy remis-vel végződik. Károlyi felelősségén ez nem változtat, de kétségtelen, hogy a negyvennyolcasnak nevezett radikális irány Magyarországon normális viszonyok között sem uralomra jutni, sem a helyzetet felborítani nem tudta volna. Károlyiék bűnösök abban – és azért lakolniuk kell annak idején –, hogy nagyban elősegítették a háború elvesztését, és így közvetve felelősek mindenért, ami most történik. De sem erejük, sem eszük nem volt elég ahhoz, hogy csak zavart is csinálhassanak az országban, ha nincs háború.

A háború végén, amikor úgyszólván órától függött, hogy melyik fél adja be hamarabb a derekát és veszít el mindent – hiszen az olaszok már nem akartak verekedni –, akkor igenis Károlyi Mihály és társai, valamint a szociáldemokraták idézték elő a debacle-t, és utána elkövettek még egy bűnt, a legnagyobbat: nem akarták, vagy nem tudták megvédeni a határokat. Ha nem akarták: az eszevesztettség és hazaárulás; ha meg nem tudták, akkor olyanra vállalkoztak, amire

nem voltak eléggé emberek, s mindkettőre csak egy méltó büntetés van – a golyó.

December 4. Közben folyik az élet hétköznapi medrében tovább. Ebédelünk és vacsorázunk, sétáltatjuk a gyerekeket, a pesti zsúrtársaság hölgyei és urai pedig éppen úgy járnak a Gerbeaud-ba megbeszél- ni a napi eseményeket, mint a háború alatt, amikor azért jártak oda, hogy kölcsönösen elmondják egymásnak, kik estek el ismerőseik kö- zül, kik sebesültek meg, és melyik harctéri barátjuk felesége unta meg az urára való várást és jegyezte el magát, lehetőleg még elválás előtt, egy derék felmentettel.

A házak „fokozottabb védelmére” megbeszéléseket tartanak mostanában a lakók, hogy egy vagy két derék polgár miként őriz- ze fegyverrel a vállán kétóránkénti váltással, a ház nyugalmát. Mi is tartottunk ilyen házösszejövotelt. Kolosszálisan harcias társaság jött össze. Gondoltam magamban, szegény ház, jól jársz, ha rászorulsz a védelmünkre!

Hát mi beszélünk jó sokáig, mindenki alaposan hozzászólt a kér- déshez, el is határoztunk mindent, amit kellett, de az egyetlen meg- nyugtató mégiscsak az volt a végén, amikor búcsúzásnál megszólalt a házmeister és azt mondta:

– Hát kérem, értek mindent, majd én eztán is jól be fogom csukni a kaput!

Hazamenet azt gondoltam magamban, hogy mégiscsak ez volt az egyetlen reális állásfoglalás. Miután azonban én mostanában senkinek és semmiben nem hiszek, s önállóan szeretek gondoskodni a magam ügyeiről, hát a házhoz vettem egyik volt ütközetordonáncomat, Patrul- főhrer úr Pirkát, aki foglalkozásra nézve jelenleg állásnélküli kémény- seprősegéd. Kitűnő huszár volt, erős, mint a bivaly, szeret ütni, és ahová üt, ott fű nem terem többé. Pirka úr be is vonult boldogan. Meg van róla győződve, hogy fő feladata a gyerekek személyes védelme és német nevelőnőnk, Fräulein Ancsi legnagyobb rémületére, ha kell, ha nem, ő is el akarja kísérni sétára a gyerekeket. Ancsinak ez nem tetszik, mert a derék Pirka egy kicsit még harctéries külsejű. Eddig még nem volt ide- je vagy módja átöltözködni. Harctéri holmija egy kicsit fakó és vásott, de hát nem ez a lényeg, hanem az, hogy most lesz ennivalója. Nekem meg viszont az a lényeg, hogy Pirka két ökle a forradalom alatt sem lett

kisebb, még kevésbé a verekedőkedve. Mikor megmagyaráztam neki, hogy miről van szó, haptákba vágta magát és azt mondta:

– Vitéz kapitány úrnak alássan jelentem, tesszen egész nyugodt lenni, sem a gyerekeknek, sem senkinek nem lesz itt semmi baja, amíg én itt vagyok. Osztán ha esetleg valaki mást is el kéne látni, hát csak tesszen nekem szólni, megmutatni, osztán a többit elintézem!

Azt hiszem, Pirka hajlandó volna szükség esetén holmi kis kirándulásokra is, ha éppen házon kívül kellene valamely haragosomat elintézni.

A gyerekek Pirka bevonulása óta boldogok. Sándornak és Máriának megszűntem a legnagyobb tekintély lenni, ezt a szerepet Pirka vette át. Dénes nem sokat ért az egészből, de sivalkodva követeli, hogy Pirka a karjára vegye, és akkor rögtön nekiesik bozontos, forradalmi jellegű üstökének, s tőle telhetően tépázza, amihez Pirka elzékenyedetten mosolyog. A mai napon meg is mondtam, hogy a forradalmi üstököt le kell nyírni és egyébként is gyönyörűen felöltöztettem. Most már Fräulein Ancsi is meg van elégedve.

Pirkával újra bevonult a házba a háború. A gyerekek csak arról akarnak hallani. A forradalom nem téma. Pirka pedig boldogan mesél. Az új házirenddel én is meg vagyok elégedve, mert a legvéresebb múlt is szebb, mint az ocsmány jelen. Milyen a jelen, ha belőle a háborús, emlékezésbe menekül az ember?

Nehéz időkben mindig fokozott szerep jut az emlékezésnek. Az emlékezés pedig több, igen, sokkal több, mint amennyi jelentőséget a csak napi életet élő emberek tulajdonítanak neki. Az emlékezés a kontinuitás, a kontinuitás átérzése pedig az élet egységességét jelenti, és csak ilyen élet lehet értékes.

A jó emlékezőtehetséget még akkor is kvalitásnak tartom, ha csak eseményeket regisztráló emlékezés. Ha azonban intenzitásában és megnyilvánulásában eléri azt a fokot, hogy az események emlékével együtt meg tudja őrizni intenzív formában az események miliójét, az akkor érzett hangulatoknak és érzéseknek majdnem azt mondanám, ízét, színét, illatát és melódiáját átvitt és át nem vitt értelemben; akkor ez a fajta emlékezés már magas valami, átjátszik a művészetek határait és a tehetség megjelenési formája szerint megnyilvánulhat, mint irodalom, mint zene vagy más művészet.

Az emlékezésnek ilyen fajtája már rokona kicsit a zsenialitásnak. A saját múltra való ilyen emlékezés az élet teljes folytonosságát és egységességét adja, teremtő hatású és harcolva küzd a mulandóság érzése ellen. A saját múltnak nem igazi átérzése, a kontinuitás hiánya, növényi életjelleg ad. Ez a jelleg az asszonyok hitvány részének s a nőies férfiaknak tulajdonsága, és tipikus tulajdonsága a négereknek. Ezeknek a kategóriáknak élete mindig csupa jelen.

December 5. A budapesti katonai parancsnokság lősorozó és nyilvántartó osztályában kaptam beosztást. Az osztályban négyen vagyunk. Stojanovich Viktor Jászkun-huszáralezredes, gróf Busseuille őrnagy, a nyolcas Eszterházy-huszároktól, Moravcsik kapitány és én. Ahogy én magunkat ismerem, már előre is tudom, hogy négyünk közül dolgozni és munkát végezni senki az ég világon nem fog, csak Moravcsik. Ami éppen elég is, mert hiszen munka alig van. Arra jó az egész, hogy legyen okom Pesten lenni, és hogy itt az osztályban, nyugodtan, minden további feltűnés nélkül tárgyalhassak, akivel jólesik. Valami különösebb fegyelem és szigor miatt mostanában nemigen lehet panaszkodni. Az ember jön és megy, amikor akar és tesz, amit akar. Felesküdni is elfelejtettünk arra a nem tudom mire, amire most fel kell esküdni.

Má a katonai parancsnokság tisztjeinek menázsijában ebédeltem; sok, jórészt ismeretlen tiszt és katonai tisztviselő között. Sokan voltak, de nem sokan frontemberek. Ügyszólván nem esett szó másról, mint arról, hogy ilyen meg olyan új rendelet szerint kinek mi a járandósága cigarettában, pénzben, ördög tudja miben, és a fő téma, hogy miért vették el a tisztiszolgát. A tisztikarban máris bekövetkezett lelkiekben egy bizonyos fokú proletarizálódás. Feketekávénál mellém ült két ismeretlen kapitány, és ugyanazt mondta csendesen mind a kettő:

– Látom, hogy te is frontbeli vagy. Először vagy itt, és el vagy képedve? Hát itt tényleg nem szép, de maradj köztünk, ne lógj el, úgyis oly kevesen vagyunk magunkfajták.

A város tele van vad és fantasztikus hírekkel. Utcán, vendéglőkben, cukrászdákban emberek és asszonyok egymást mulják fölül ostoba híresztelésekkel. Nálunk mindig volt egy tekintélyes számú félőrült, aki minél képtelenebb valamely gondolat, annál inkább hiszi, terjeszti, sőt követeli, hogy más is terjessze. Vannak, akik vitatják, s

esküsznek rá, hogy az antant nem fogja tovább túrni Károlyiék uralmát és néhány napon belül Károlyi bukik, mert az antant elkergeti. Mások esküdöznek rá, hogy bár ők nem Károlyi-pártiak, mégis csak a Károlyi-féle pacifizmus mentheti meg a határokat. Egyik biztos forrásból tudja, másik esküdözik rá, hogy az antant már kiadta az ukázt, hogy a szerbek, oláhok és csehek azonnal vonuljanak vissza, mások halkított, ravasz hangon magyarázzák, hogy ne bántsátok Károlyit, ő egyelőre csak becsapja az antantot. Ezer és ezer legvadabb értesülés járja, mind biztos forrásból, és mindezt „csak neked” mondja el a beavatott jó ismerősöd, akit jó, ha kétszer láttál az életben. Most látod, hogy Magyarország mennyire iskolázatlan külügyi vonatkozású kérdésekben. Nemi csoda! Minden külpolitikát évszázadokon át Bécs csinált, nálunk legfeljebb a miniszterelnök volt, annyira amennyire, külpolitikailag tájékoztatva.

A magyar, ha úr, ha paraszt, egyaránt meggondolt, higgadt és jó keleti idegrendszerű. Ilyen a többség – főként a vidék. De Pest, az aztán más. Pest egyaránt kapható lelkesedésre vagy hisztérikus pánikhangulatra, de miután minden innen indul ki, hiába az ország nyugodtabb többsége, az aktív kisebbség vezet és irányít. Persze tömegben a magyar éppúgy, mint minden más náció is, vidéken is válhat olyan logikátlanná és változóvá, mint a fővárosi. De jó lenne, ha elosztani és helyesen adagolni lehetne ezeket a tulajdonságokat! Több aktivitás a turáni nyugalom rovására, ha munkáról van szó – és több nyugalom a hisztéria rovására, ha politikáról van szó!

Állandó beszédtema ma több olyan kérdés, amelyről háború előtt alig volt szó. Ilyen egyebek között a szabadkőművesség kérdése. A tömeg, amennyiben tudomásul vette, hogy ez van, valami misztikus magánügynek tekintette és nem törődött vele. A közéletben élő nacionalista felfogású emberek a háború előtti utolsó években már veszélyt láttak abban, hogy a magyarországi szabadkőművesség teljesen radikális nemzetközi irányba tolódik el, és a francia nagypáholy befolyása alá került. A franciák a szabadkőművesség nemzetközi receptjét csak a többi nemzetnek kínálják – maguk nem élnek vele, és arra is van elég eszük, hogy az otthon is hangoztatott nemzetközi jelszavakat ne vegyék komolyan. A francia nagypáholy antinacionálisan irányítja a többi nemzet páholyait – de maga mindig és elsősorban francia.

A liberális éra derekán a legidősebbek és idősebbek között, hazafias érzésű családokban is sokan voltak szabadkőművesek, de idővel megszűntek azok lenni, vagy aktívak lenni, mert helytelenítették a lábra kapó nemzetietlen, internacionális irányzatot. Tiszti felfogás szerint a szabadkőművesség diffamáló, de viszont közismert tény, hogy kormányaink összetételükben sokszor alapos szabadkőműves jelleggel bírtak. A nemzeti gondolatot képviselő páholyok száma a háború előtt fokozatosan a minimumra csökkent, a radikalizáló tendenciájú páholyoké pedig nőtt. Közismert tény volt az is, hogy a székesfővárosnál állásba, még kisebbbe is, nehézség nélkül csak az juthatott és különösképpen az vihette valamire, aki páholytag volt.

A nemzeti érzésű közönségben ma szilárdan él az a meggyőződés, hogy a háború alatt a nemzetbomlasztó és összeomlásra vezető munka fő gyújtópontjai a páholyok voltak. Ezek kiegészítették magukat ifjúsági szervezetekkel, mint a Galilei Kör stb., érvényesültek az irodalomban és sajtóban is, s a Nyugat, néhány más folyóirat és néhány napilap révén a belső bomlasztással segítették, hogy a háborút ne mi, hanem az ellenség nyerje meg. Miután pedig a háború előtti években a szabadkőművesség nagy többsége a zsidóságból rekrutálódott, ma igen sokan az internacionális zsidóság egyik fellegetvárának tekintik azt.

Egy másik, még többet hallott téma a zsidókérdés. Ha a Károlyi-kormánynak egyszer vége lesz és nemzeti irányzat következne, akkor mindazok után, amit látok és hallok, itt olyan antiszemitizmus fog elkövetkezni, amilyen Magyarországon még nem volt. Ez olyan tény és adottság, amivel számolni kell.

A Károlyi-kormány egyik legfontosabb dolga, hogy nap nap után új állásokat kreáljon – még hozzá magas állásokat –, amivel meg akarja nyerni a tisztviselői kart, és ami persze rengeteg pénzbe kerül. Hasonló gyorsasággal mennek a tisztii előléptetések is.

Valaki azt mondta nekem, Garami politikai hibának tartja, hogy a szociáldemokrata párt egyedül akarja kézbe venni a hatalmat. Szerinte erre Magyarországon nincs még meg a megfelelő rétegződés. Garami azt tartaná helyesnek, ha a szocialisták koalícióba mennének a baloldali polgári pártokkal, hogy a kormányban ellenőrizzenek és tempót adjanak, de a kormányzásért ne vállalják a teljes felelősséget.

A forradalom, illetve összeomlás jelenségei vidékenként és városként más és más formában, de lényegükben azonos módon játszódtak le. A beregi események lefolyását öcsémtől hallottam nemrég autentikus formában. A helyzetképhez tartozik, hogy legalább egy vidéki városnak vagy vidéknek eseményeit feljegyezzem, s így ezzel is teljesebb legyen a kép.

Beregszászon október 31-én este a vasúti állomás felől hangzó puskaropogással kezdődött a felfordulás. Másnap Pestről táviratok érkeztek minden közhivatalhoz, melyek közölték, hogy a nemzeti tanács átvette az uralmat, és elrendeli a helyi nemzeti tanácsok megalakítását. A fősolgabírák az alispáni hivataltól telefonon kértek utasítást. Azt a választ kapták, hogy marad minden a régiben.

November első napjaiban Tisza meggyilkolásának hírére a polgári társadalmon rémület vett erőt, amit fokoztak a falvakból érkező hírek. A hazatérő katonaság egy része, amely behódolt a forradalmi szellemnek, több helyen anarchiát teremtett. Beregben huszonnégy jegyzőt zavartak el, Tarpán orozva meggyilkolták a jegyzőt, Macsolán pedig a kevés, idővel előbb természetes halállal meghalt jegyző koporsóját ásták ki és dobták a temető árkába. A falvakban fellépett anarchiát a megbízható csendőrség összevonása szüntette meg, melynek munkáját megkönnyítette az, hogy november első napjaiban a beregszászi állomáson Kamuthy csendőr főhadnagy húsz tiszttségével lefegyverzett egy zászlóalj cseh bakát, miáltal két gyalogsági ágyú, sok gépfegyver, fegyver s rengeteg muníció került a csendőrség birtokába.

November 6-ára már előzően törvényhatósági közgyűlést hívtak volt össze. Csuha István főispán telefonon közölte, hogy nem jön el a közgyűlésre, de Gulácsy István alispán ragaszkodott annak megtartásához, mert a közgyűlésnek egyetlen tárgya, a rutének által lakott vidék tervbe vett elszakítása elleni tiltakozás volt.

A törvényhatósági bizottság tagjai, szolgáljon dicséretükre, a közgyűlésen majdnem teljes számban jelentek meg. Napirend előtt tárgyalták a nemzeti tanács távirati rendeletét, mely szerint a vármegyei nemzeti tanács megalakítandó. A határozat az volt, hogy miután nem tudja senki, mi az a nemzeti tanács, sem azt, hogy az miképpen alakítandó meg, a törvényhatósági bizottság, a jövőben saját magát tekinti

nemzeti tanácsnak. A közgyűlésen egy kommunista zsidó ügyvéd éles, forradalmi tartalmú beszédben támadta Gulácsy alispánt, a közgyűlés azonban mint egy ember fordult ellene, s ha Gulácsy az elnöki székből mérsékletre nem hívja fel a tömeget, akkor kidobták volna. A közgyűlés ezután lélekemelően tüntetett a ruténföld elszakítása ellen. A vezérszónok Kossey Elek munkácsi görögkatolikus főesperes volt, aki kevéssel azután a legnagyobb csehbaráttá és magyarfalóvá alakult át.

A november elejei terror idejében a jó elemek minden bizalma Gulácsy alispán felé fordult – annál kevésbé a forradalmároké. Az ügyészség is megerősítette a hírt, hogy a forradalmárok meg akarják ölni Gulácsyt. Meg is jelentek nála a vármegyházán panaszosok, akikről az volt a benyomás, hogy inkább terepszemlézés céljából jöttek. A helyzet oly aggodalmasnak látszott, hogy öcsém hosszú ideig minden éjszakát a vármegyházán, az alispáni lakással szomszédos szobában töltött negyedmagával, és felváltva fegyveresen őrködtek az alispán életbiztonsága felett, anélkül, hogy ő erről tudott volna.

Nemsokára, a forradalom kitörése után megalakult a beregszászi városi nemzeti tanács. Ez a forradalmi testület polgári jellegű volt, vezetői a beregszászi szabadkőműves páholy tagjaiból kerültek ki, s amíg egyrészt frontot csináltak a vörösök ellen, másrészt a forradalmi belügyminisztert Gulácsy elbocsátására és forradalmi alispán kinevezésére kérték fel. Erre Gulácsy szabadságra ment. A vármegye vezetését Bakó Bertalan főjegyző vette át.

A forradalmi kormány a főispáni teendők ellátására Kutkafalvy Miklós ügyvédet küldte kormánybiztosként Beregbe, aki megkezdte a rutén nemzeti önállóság érdekében az agitációt, egyebekben pedig a szocialista és polgári radikális elemek váltakozó befolyása alatt ingott, töled és hozzád.

A szocialista-kommunista söpredék szervezkedése hamar megkezdődött. Vezérük Bettelheim Ernő dr. volt, aki a háború alatt a nyíregyházi pénzügyigazgatóságnál húzódott meg és a katonai szolgálat alól fel volt mentve. Bettelheim eleinte Sátoraljaújhelyről irányította a kommunista szervezkedést, de csakhamar Beregszászon termett és nagy tömeg élén a vármegyháza elé vonulva mintegy harmincadmagával megjelent Bakó Bertalan főjegyző, alispánhelyettes előtt. Fel szólította őt, hogy Gulácsy alispán lakását egy szoba kivételével utalja

ki a szociáldemokrata pártnak párthelyiségül, mert Gulácsynak, mint nőtlen embernek elég egy szoba, a szocialistáknak pedig párthelyiség kell. Bakó Bettelheimtől délutánig meggondolási időt kért. Röviddel erre Bettelheimék a konyhán keresztül az alispáni lakásba tódultak. Öcsém utánuk ment és a hátsó folyosón Bettelheim elé állva kérdést intézett hozzá, vajon mit akarna itt, az alispán odahaza van, mindenkinek rendelkezésére áll, de hozzá nem szokás a hátsó ajtón betódulni. Erre Bettelheim azzal a kijelentéssel, hogy az alispánnal nem kíván találkozni és már eleget látott a lakásból, embereivel együtt kivonult.

Ugyanaznap délután a szocialisták elfoglalták a vármegyeháza földszintjének balszárnyán levő szobákat, s ettől kezdve itt székeltek.

Bakó Bertalan néhány nap múlva megbetegedett. Se alispán, se főjegyző nem lévén, öcsém vette át az ügyek vezetését, s első dolga volt felszólítani a szociáldemokrata pártvezetőséget, hogy a vármegyeházáról költözzék ki. De még mielőtt a határidő letelt volna, forradalmi alispán jött a vármegyeházára Nagy Ernő alsóvereckei főszolgabíró személyében, aki öcsémet az aktív szolgálatból rövidesen elküldte.

December 8. Érthető módon érdekel a mai időkben a tisztikar magatartása. Az ordító nemzeti jelszavak az aktív tisztikar jó részére is erős hatással voltak. Elsősorban a honvéd tisztikarra, melyből sokan teljes jóhiszeműséggel nemzeti ügyet láttak az eseményekben, annál inkább is, mert a kormány kijelentette, hogy a határok védendők. Azóta már kiderült, hogy ezt mennyire lehet komolyan venni, s hogy a kormány nem csinál semmit. Ezért el is kezdődött a fokozódó mértékű elégedetlenség. A tisztikar a politika és közélet dolgaiban teljesen naiv és tájékozatlan. A háború alatt a nagy veszteségek után a régi aktív elemek erősen kisebbségbe jutottak. A háború végén már a tartalékos tisztikar – kadéttól és hadnagytól kapitányig – viselte jórészt a háború terhét, mert az aktív tisztikar fiatalabb része elesett. Így a tisztikar véleményének kialakulásában is nagyobb szerephez jutott a kevésbé konzervatív felfogású tartalékos tisztikar. Az ő szemükben nem sokat jelentett az, hogy Ausztriától elszakadunk, sőt még a dinasztia kérdése sem jelentett valami túl sokat. A tisztikarnak még azt a részét sem izgatta az a kérdés, hogy elszakadunk-e Ausztriától vagy sem, melyet ma a szociáldemokraták és Károlyiék ellenforradalmársággal vádolnak. Nekik számított a dinasztikus kérdés, számított a nemzeti

becsület, a határok védelme és az, hogy nem azért verekedtünk, hogy három balkáni nációnak puskalövés nélkül bocsássuk prédájára az országot.

Számított továbbá az, hogy ne a nép söpredéke kerekedjék felül s uralkodjék és ne legyen értéke semminek, ami becsületet, etikát, s nemzeti és férfi szempontból értéket jelent.

Ilyen értelemben ellenforradalmár – tehát aki a Károlyi-kormány és a szociáldemokrata párt ellen a régi tradíciók alapján érzett és tett – volt elsősorban és teljesen: a közös lovasság tisztikara. Lehet, hogy akadt egy-két kivétel, de bár az egész lovas tisztikart ismerem, én nem tudok ilyenről.

Hogy sok tiszt, élve a lehetőséggel, hogy politizálnia szabad, milyen komolytalan dolgokat művelt, arra példák azok a felszólalások, amelyek különböző tisztgyűlések és szervezkedések alkalmával elhangzottak.

De mit várhat az ember, ha felelős és hivatásos politikustól hall olyat, amit például Jászi, a nemzetiségi miniszter magyarázott néhány nap előtt? Hogy ő már Wilson előtt kitalálta és siettetett a népek önkormányzatát és igazán nem érti, miért ellenzik a csehek a tót autonómiát? Magyarországból egyébként szerinte „keleti Svájcot” kell csinálni. Miközben Jászi úr így nyilatkozik, a románok proklamálják Erdély elszakadását Magyarországtól és megszállják Kolozsvárt.

Két napra rá Vix ezredes, a Budapesten lévő antantbizottság elnöke demarsot közvetít a magyar kormányhoz, hogy azonnal vonja vissza erőit a tót lakta vármegyékből és engedje meg a cseheknek, hogy azokat megszállják. A kormány tiltakozik, de enged és egy, a nemzethez intézett proklamációban megmagyarázza, hogy Vixnek nincs igaza, mégis kéri a nemzetet, „hajoljon meg a kényszerűség előtt, mert hiszen az ország területi egységét sokszor fenyegette már veszély”. A nyilatkozat azt is megmagyarázza, hogy az a tény, ami a Vix-jegyzék alapján be fog következni, nem prejudikál semmire. Közben pedig cseh kormánynyilatkozat jelenik meg, mely szerint a csehek az ország integritását nem ismerik el, s nyolc egész és nyolc fél vármegyét követelnek. A Károlyi-kormány ezalatt „fontos” tárgyalásokat folytat Hodzsával.

De közben Károlyi, a kormányelnök úr is nyilatkozik, és a fentiek után végtelenül sürgősnek tartja a mielőbbi képviselő-választást és a

„tevékeny külpolitikát”. Csoda-e, ha ezek után a Károlyi-pártnak naiv, de magyarságát és tisztességét még el nem rúgott része nyugtalankodik, Friedrich, Lovászy és Ábrahám elégedetlenkedik s hogy Kóbek Kornél és Bartha le akarnak mondani? Barthát őszintén sajnálom. Mindent meg akart tenni, hogy a hadsereget megszervezze, de ebben Pogány és Böhm Vilmos megakadályozták. Helyzete amúgy is nehéz volt. A tisztikar hajthatatlan része gyanakvó szemmel nézte és nem tudta megérteni, hogy kellett bizonyos koncessziókat tennie. Bartha a tisztikar nagy tömegében, mely se jobbra, se balra állást nem foglalt és a régi recept szerint politikamentesen csak szolgálni akart, támogatásra nem talált. A szociáldemokraták, a katonatanács és az egyéb szélsőséges baloldali elemek pedig éppen olyan ellenforradalmárnak tartották őt, mintha annak idején Tisza legszorosabb környezetéhez tartozott volna.

A Károlyi-kormány és az egész mai rendszer abban az óriási tévedésben él, hogy a beszéd – tett. Mindenki, mindig s mindenütt beszél és szónokol. Magyarország mindig túlságosan méltányolta a politikai beszédeket. Ma ebből alaposan kiveheti a részét. Ha jönne egyszer egy nagy magyar férfi, aki leszoktatna minket a sok beszédéről, annak a legnagyobb szobrok egyikét kellene emelni!

Közben azok a tömegek, melyek sohasem jelentenek mást, mint a számok mögötti nullákat, a dolgok természeténél fogva mindinkább balra tolódnak. A Népszava büszkén hirdeti, hogy előfizetőinek száma több mint ötvenezzerrel szaporodott. Ez mutatja szerinte az egyetlen helyes eszme terjedését. A tömeg ott akar lenni, ahol azt hiszi, hogy érik a vetés.

Megalakulóban van a „Területvédő Liga” nevű társaság, amely propagandisztikus úton igyekszik területi kérdésünket a külfölddel megismertetni. Azt hiszem, ma Magyarország az egyetlen hely a földkerekségen, ahol a nemzetközi jogot komolyan akarják venni. Mindenki más nevet rajta, vagy ami még szomorúbb, nem is nevet, hanem egész egyszerűen nem érti. De Istenem, nem magyarázat kell ide! Bent és kint hiába magyarázzuk ezt a plakátokkal. Ezt csak a határok mentén, ólommal és tűzzel lehet magyarázni!

Szívfacsaróan megható az az önfeláldozás, az a törhetetlen hit és áldozatkészség, amellyel egész kis csapatok – húsz-harminc ember,

máshol száz vagy háromszáz, fegyverenként húsz vagy harminc töltséssel s minden egyéb felkészültség nélküli improvizált erővel – fel akarják tartóztatni a mindinkább szemtelenné váló csehet, szerbet és oláhot. Senki sincs a segítségükre.

Böhm Vilmosék megakadályozzák, hogy töltenyben és hadianyagban pótlást kapjanak. Az ellenség sokszor gerillaharcosoknak tekinti őket és fogságba jutásuk esetén kötélre vagy puskacső elé kerülnek. Még neveiket sem tudjuk, csak bizonytalan híreket hallunk róluk itt is, ott is, a lapok pedig hallgatnak felőlük. A jövőben – ha lesz magyar jövő – ki kell kutatni, kik voltak, hogy hívták őket, hol és mit tettek és hol pusztultak el. Azt hallom, ilyen módon esett el Görgey Arisztid, két Görgey unokatestvérével együtt.

A Görgey családból a világháborúban igen sokan elesetek. A megmaradtakból most megint elesett három. De a szociáldemokraták azon az állásponton vannak, s ez minden nap tisztábban mutatkozik, hogy nemkívánatos, ha a határok mentén sikereket érünk el, mert akkor a győztes erők megfordulhatnak és ellenforradalmat csinálnak. Már pedig inkább vesszen az ország, de maradjon meg az uralom! A Népszava állandóan ellenforradalmat szimatol és azt állítja, hogy egyre szaporodnak az ellenforradalmi szervezkedés jelei.

December 10. Az utolsó napokban úgyszólván éjjel-nappal talpon voltam, rengeteg emberrel beszéltem és körülbelül sikerült tisztaba jönnöm azzal, hogy melyek azok az erők, amelyek nemzeti, vagy ha úgy tetszik, ellenforradalmi irányban dolgoznak! Csoport, úgynevezett „szervezet” és kotéria van éppen elég.

Nagyjában a következő tényezők működnek:

A Területvédő Liga. Erősen hangsúlyozza, hogy szellemi fegyverekkel, elsősorban a külföld meggyőzése szempontjából kíván dolgozni a területi integritás érdekében. Derék vezetőségéből néhány igen önzetlen, kitűnő embert ismertem meg. Raffay püspök, gróf Teleki Pál, Gálócsy Árpád, Altenburger Gyula, Pröhle egyetemi tanár és Lázár Andor a vezető egyéniségek.

Teljesen ellenforradalmi alakulatnak lehet tekinteni a polgári pártok nagy részét. A régi Néppárt vagy Keresztényszocialista Párt Szmrecsányi György vezetése alatt fejt ki tevékenységet. Ellenforradalmi párt ma már a Friedrich-Lovászy-frakció.

A régi Munkapárt mint olyan nem mozoghat, de vezető egyéniségei, Perényi Zsigmond báró és társai annál inkább dolgoznak.

Új párt a Földműves Párt. Bethlen István is szervez egy pártot. Álláspontja tekintetében bizonytalan a nagyatádi Szabó-féle kiskisgazda csoport.

Van egy ún. „Ébredő” szervezet. Jórészt főiskolásokból és a hivatalki kar fiatalabb, aktív részéből áll. Herkélyi Tibor, Ilosvay Gusztáv államtitkár, Freissberger Béla, Fodor, Sármezey és Zgroh János rokkant főhadnagy alapították.

A tisztikar, gazdasági érdekeinek védelmére, egy „MOVE” – Magyar Országos Véderő Egyesület – nevű egyesületet alakított, melynek elnöke Zsíross István tüzér alezredes. A MOVE, bár politikával kimondottan nem foglalkozik, alkalmasnak látszanék arra, hogy a tisztikar jó és aktív elemeit egyesítse s helyes irányba hasson. Jelenlegi vezetősége alatt erre nincs kilátás. A szociáldemokrata párt és Károlyiék nagy súlyt helyeznek az egyesületre, kényeztetnék, ha semleges maradna, de árgus szemekkel figyelik, mert tudják, hogy tagjainak nagy többsége hithű ellenforradalmár.

Egy csapat lelkes asszony, Tormay Cecile agitációjára és vezetésével a „MANSZ”-ba tömörül, ami Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét jelenti. Lelkesen és nagyon bátran dolgoznak.

Az úgynevezett kun redempciós mozgalom Kunszentmiklósról indul ki, Förster Lajos odaváló főszolgabíró, honvéd huszár főhadnagy, két odaváló úr, Baky Miklós és Lajos, valamint Kolozsváry István dr. kiskunhalasi polgármester és Kolozsváry László református lelkész vezetése alatt. A mozgalom egy ősi kun jogra, a redempcióra hivatkozik, ami földmegváltást jelent és a kunságot a kunoknak követeli. A társasághoz tartozik Hefty Richárd 24-es vadászfőhadnagy néhány tisztársával és Endre Zsigmond főszolgabíró. Ez a kunszentmiklós-halás-félegyháza-fülöpszállási társaság igen megbízható nemzetőrséggel és vagy kétezer fegyverrel rendelkezik. Az a tervük, hogy Ráday Gedeon grófot megválasztják kun kapitánynak, felvéve az összeköttetést, s egyéb vidéki ellenforradalmi csoportokkal Pest ellen indulnak és elkergetik a Károlyi-kormányt.

Igen agilis és főként hírszolgálatban kitűnően működő csoport dolgozik egy bátor és elszánt asszony, Sztankayné Ivády Antónia

vezetésével. Békássy korvettkapitány szalonja a szervezet központja. Ők a Károlyi-kormány baloldali elemeit, a szociáldemokratákat és a kommunisták munkáját figyelik meg. Kornay István és néhány beszervezett telefonos-kisasszony, valamint postás révén kitűnő hírszolgálatuk van, körülöttük csoportosul sok tartalékos kadét és hadnagy, az úgynevezett Fehérvári úti ellenforradalmi csoport, köztük a két Marsovszky testvér, György és Endre, Komáromy Endre, Stollár Gábor, Gyármathy páter, Legrand, Hertzka, Mádi Kövács Pál, három Börnemissza testvér, három Olchváry testvér, Kasszelik Béla és mások.

A székely hadosztály, mely Debrecen–Nagyvárad–Szatmár vonalában áll, a mi céljaink szempontjából teljesen megbízható. Parancsnokuk Kratochwill Károly generális, volt tanárom a Ludovikán.

Végül itt van az a csoport, melynek magja néhány tisztársam a 10. közös lovashadosztályból. Prónay Pál, Görgey György, Görgey József huszárkapitányok a jászkunoktól, gróf Crouy Péter és én a tízesektől, Márton Béla 11-es huszár főhadnagy, Rácz Kálmán 1-es honvéd huszárkapitány, Wiesinger Győző és Geher Gyula gyalogos kapitányok, Beretvás honvéd huszár főhadnagy, Toókos Gyula honvéd huszárkapitány és Zsilinszky István 7-es Vilmos-huszárkapitány. Ezt a baráti kört, mely Crouy Borz utca 9. szám alatti lakásán tartja összejöveteleit, nem akarom összehozni azzal a másikkal, mely Havel lakásán jön össze. Nem pedig azért, mert ez a csoport egészen a szélső jobbszárnyon áll és más metódusokat akar, mint a Havel–Holló társaság, melyben a Lovászyékkal való együtt dolgozás módszerét választottuk. Mindenki megkapta a maga szerepét, Geher a honvédelmi minisztériumban figyel és dolgozik, Rácz és Beretvás a pesti huszároknál, a Görgeyek a volt közös lovasság tisztjeit szedik egyenként össze és szervezik be, Wiesinger ugyanezt csinálja a honvédgyalogságnál. Toókos a székely hadosztály összekötője. A csoport kicsi, de egységes, határozott és merész.

Az ellenforradalmi táborba tartozik az arisztokrácia aktív része. A legnagyobb óvatossággal, velünk egy irányban dolgozik Bethlen István gróf. Károlyi József gróf főként a Fejér megyei szervezkedéseket irányítja. Lakásán a kora reggeli órákban, égő kandalló mellett reggelizve többször tárgyaltam, főleg a Fejér megyei szervezkedésről,

melynek egyik központja ezredem fehértvári kádere. Perényi Zsigmond báró, Pallavicini György őrnagy, a fiatalok közül Hunyady Ferenc gróf és Odescalchi Károly herceg élénk és aktív munkát fejtenek ki.

Sajnos, meg kell állapítanom azt is, hogy bár a szervezkedések komolyan vehetők, mind egy közös nagy hibában leledzenek. Ha az egyes csoportok bizalmasan összejönnek, vagy ha egymást tájékoztatják, olyan erőkről jelentenek, melyek a valóságot nem fedik. Ha csak a fele igaz lenne annak, amit a létszámjelentések mondanak, akkor az ellenforradalom nem lenne probléma. De egyébként is, az emberlétszám nem jelent semmit, csak az számít, hogy mennyi a fegyver.

A napokban felkerestem Rákosi Jenőt. Az öregúr kéretett. Tájékozódni akart a szervezkedésről. Elmondtam neki, amit tudtam. Bár magamban nem vagyok mindig optimista, kifelé egy oktávval mindig optimistábban beszélek. A legtöbb emberre hatással is van ez. Rákosi elgondolkozva nézett maga elé és hallgatott. Azután megszólalt:

– Öcsém, hány puská van? Mert puská nélkül itt semmit sem lehet csinálni!

Igazá volt, de hiszen annyi puská még mindig megszólalhatna itt, amennyi elég volna arra, hogy a pokol fenekére kergesse az egész kormányzó társaságot. Nem ez a fő baj, hanem az egységes vezetés hiánya és az, hogy nincs valaki, aki megfelelő tekintéllyel és eréllyel mindent egybefogjon. Lett volna egy, úgy is mint politikus, úgy is mint katona és úgy is mint férfi: Tisza István. De ő már nincs.

PRÓBÁLKOZÁSOK

December 11. Holló Gábor révén megismerkedtem Friedrichhel és Ábrahám Dezsővel. Utóbbi és Holló tegnap este felvittek a Függetlenségi Pártba és ott bemutattak Lovászynak és Batthyáynak. Friedrich, akihez szabad bejárásom van a honvédelmibe, sok lendületet és jóakaratot mutat és elszánnak látszik. Felkért, hogy dolgozzak vele együtt, s az ő csendes beleegyezésével a lönyilvántartó-osztálybeli

munkámat teljesen abbahagyva csak a szervezkedésben kezdtem el dolgozni.

A Függetlenségi Pártban óvatosan kerültem a felesleges megismerkedéseket. Batthyány Tivadarról nincs véleményem. Megismerkedésünk után rövid, sablonos beszélgetés folyt le köztünk. Lovászy nagyon tartózkodó és óvatos. Nem tudom még megítélni, hogy hallgatagsága takar-e valamit, vagy csak maszkírozza a mögötte levő keveset. Ábrahám Dezső kellemes tárgyaló, sok jóakaratot mutat, úgy látom, szeretne agilis is lenni. Lovászy és Friedrich azt kérték tőlem, hogy szerezzek be bizonyos kiegészítő információkat egyes ellenforradalmi csoportok erejére, de főként arra nézve, hogy mit és hogyan dolgoznak a kommunisták, mennyire tartják az összeköttetést Pogánnyal és a szociáldemokratákkal. Ez utóbbi feladat nem könnyű. A Visegrádi utcai és a Royal szállóbeli bolsevista központokba beférkőzni nagyon nehéz.

Minél többet mozgok politikusok és közéleti emberek között, annál erősebben érzem azt, hogy nekünk, frontkatonáknak idegen az a felfogás, amelyet ők megtestesítenek.

A frontkatonák, tisztek és legénység egyaránt, a háború első hónapjai után gondolkozásban, érzésben és felfogásban mindinkább távolodni kezdtek az otthoniaktól. Az eltávolodás fokozatosan és észrevétlenül elmélyült és kiterjedt egész életfilozófiánkra. Időnként, szabadságra hazakerülve döbrentünk csak rá, hogy mennyire másképp érzünk és gondolkozunk, mint az otthonlevők. A háború vége felé a frontnak a legtöbb vonatkozásban egységes, határozott és fenntartás nélküli volt az országtól elszakadt különvéleménye, de kint a front külön életét élve és az otthoniak véleményével és felfogásával nem ütközve, a különbségnek nem volt meg az a jelentősége, melyet most lépten-nyomon érzünk. A hazakerült frontkatonaság széjjeloszolva és atomjaira bontva sem vetkőzi már le külön felfogását. S különvéleményének, mely ennél több, mert a fronton voltak lelki átalakulását jelenti, közös ismérvei vannak mindenkinek, bármelyik politikai táborba tartozzék is a mai megbolondult világban. Az a világnézeti különbség, mely apák és fiúk között mindig megvolt, ma a nemzeti érzsűek táborán belül is sokkal nagyobb, majdnem szakadékszerű. Ami nem csoda. Az árkat apokaliptikus események tágitották szakadékká.

Az eltávolodás elsősorban a fiatalabb háborús generációra vonatkozik, melynek felső korhatára negyven év körül van. Azon túl is akadnak velünk érzők, de ezek kivételek. De akárhogy is bíráljuk el a világháború frontterhét viselő generációt, egy kétségtelen. Ők fogják kialakítani – mindenütt – nemzetük jövőjét.

Nehéz kifejtteni, hogy mit értek az alatt a frontideológia alatt, melynek penetrációja észrevétlenül, kuszáltan és bizonytalanul most indul el útjára. Azzal azonban tisztában kell lennünk, hogy a múlt lezáródott. A történelem nem egyszerre és elhatároltan zár le és kezd el új korszakokat. A régi világ kapuja lassan bezárul, az emberiség számára egy új korszak kapuja nyílik és ennél ott van tevékenyen a mi generációnk.

Miben változtunk meg és miben lettünk mások? Miben akarunk egészen mást, mint eddig? A mi négyéves frontéletünkől, ahol nagyba – életre-halálra – ment a játék, folyik a bennünk végbement világnézeti változás. Nekünk a múltak politikája érthetetlen, majdnem gyerekesnek látszó játék, amelynek értelmét annál kevésbé látjuk, mert még valóban megvolt értelmét is elsöpörte ez a világkatasztrófa. Nekünk ennek a politikának a folytatása nem kell, s hogy ebben mennyire igazunk van, azt mi sem bizonyíthatja jobban, mint a szerencsétlen, utószülötten belpolitizáló Károlyi-kormánynak idéttlen kapkodása. A játékot a biztosan jövő bolsevizmus fel fogja borítani, de nem játszhatja tovább azt a bolsevista idők után következő politikai berendezkedés sem, legyen az bármilyen.

A háború előtti politikai módszereknek meg kell bukniuk, mert túléltek magukat, de változtak az emberiség céljai is. Bármily nemes és nagyvonalú is az emberiség egyes korszakainak vezetőeszméje, ha az lejárt a magát és megrokkant, lejárák magukat és megrokkannak azok a politikai berendezkedések is, amelyek a lejárt eszmét és ideológiát szolgálják.

A liberalizmusnak vége és nem lehet többé életre kelteni. Az emberiség szempontjából feladatát befejezte. Hatalmasat tudott alkotni és rohamléptekben pótolta Magyarországon hosszú időközön keresztül elmulasztottakat, de vénségére, a háború előtti utolsó esztendőiben elvesztette irányító- és vezetőkéességét. A szabadságot szabadosság váltotta fel és egész sereg, egymás ellen l'art pour l'art harcoló poli-

tikai pártot, frakciót, hogy ne mondjam, érdekközösséget termelt ki, melyeknek a nemzethez már kevés közük volt. E politikának hibáit a háború alatt a hadsereg vezetése is visszatükrözte, midőn a nagy cél, a mindenáron való győzelem kárára, tárgyi és személyi vonatkozásban egyaránt, sokszor hatodrendű fontosságú elgondolásokat és nézőpontokat érvényesített. Tiszta tragikumának egyik összetevője, hogy egy, a nemzettől elszakadóban levő politikai berendezéssel kényszerült politikát csinálni.

Minden, a világháborúból hazatérő hadsereg diktatúrát, de legalábbis igen erős kezet kíván. A diktatúrára vagy erős kézre véleményünk szerint szükség van gazdasági, politikai és szociális vonatkozásban egyaránt.

A háború, osztály- és társadalmi különbség nélkül, nagyon közel hozta egymáshoz azokat, akik kint voltak. Ebben a vonatkozásban a szó legnemesebb értelmében hatalmasan demokratizált, de ennek a demokratizálásnak a legkevesebb köze sincs ahhoz a demokráciához, amelyről most harsognak, mert utóbbi az értékek elbuktatását, a vezetésre hivatottak félreállítását és a vezetettek becsapását jelenti; míg az a demokrácia, melyet ott kint a háború diktált, ennek éppen az ellenkezője. A háborús demokrácia fokozott lelkiismeretességet és kötelességteljesítést diktál a vezetőknek, úgy a cél, mint a vezetettek javára, de nem tűr okoskodást és lázadást azok részéről, akiknek nincs módjukban átlátni és elbírálni az eseményeket, szükségességeket és okokat, melyek tárgyi súlyuknál fogva sokszor parancsolnak a vezetőknek olyan intézkedéseket és fellépést, amelyek sokak szemében érthetetlenek vagy fájdalmasak, de a célt és a kellemetlenül érintettek javát szolgálják.

A háborúban egyesek parancsolnak, adott esetben parancsol a káplár is, de mindenki engedelmeskedik. Mert nem lehet másképp. Szociális vonatkozásban a háború egyik tanulsága, hogy a vezetésre hivatottak – legyenek rendfokozat, szolgálati hierarchia vagy szociális magasabb rendű beállítottság révén vezetésre hivatva – kell, hogy igen közel férközzenek vezetett tömegek lelkéhez, hogy azok bizalmát megszerezve, tudjanak kérlelhetetlenül parancsolni és felelősséget vállalni. A könnyörtelen, mert sokszor az életet megkövetelő, fegyelemhez szokott katonageneráció politikában és az élet minden

vonatkozásában öntudatlanul is megköveteli a fegyelmet és a határozott irányítást, de a megértést, veleérzést és veleélést is. A háborús demokrácia megtanított bennünket arra is, hogy emberi és férfiértékek szerint értékeljünk mindenkit, bármilyen a rendfokozata vagy társadalmi állása. A háborúban az is megtanulta, aki békében nem tudta, hogy sok altiszt és közember sokkal több nagyrabecsülést érdemel, mint az olyan vezető, aki helyét nem tölti be méltóan; de a nagyrabecsülés és elismerés még nem jelentheti azt, hogy hamis szentimentalizmus alapján a maga helyén legkitűnőbb ember is magasabb helyre kerüljön, mint ahová való. Mert azzal nemcsak nagy érdekeket veszélyeztetünk, hanem ha a neki való helyről, természetes eleméből bárkit is kihozunk és olyan feladatkörbe állítunk, melyet betölteni nem képes, őt is szerencsétlenné tesszük. Ma, mikor közelünkben a legfontosabb kvalifikációk egyike, hogy valaki alulról jött legyen és olyan helyre kerüljön, ahol dolgát a legjobb akarattal sem tudja elvégezni, fontos ez a megállapítás. Merthogy később bizonyosan a magyar történelem fogja megállapítani, hogy az összeomlás követő időkben, amikor a legnagyobb szükség lett volna arra, hogy arravaló emberek kerüljenek nekik való helyekre, éppen az ellenkezője történt ennek, s hogy Károlyiék és az összeomlás révén a magyar életnek kvalitásban és karakterben leghitványabb része került olyan hatékony állásokba, ahol, mivel értéket nem képviseltek, hatásuk csak kártevésben nyilvánulhatott meg.

Kétségtelenül más szociális felfogással kerültünk haza, mint ahogy kivonultunk. Ha végigolvasom háború alatt írt naplójegyzeteimet, minduntalan rátalálok ennek a felfogásnak növekvő nyomaira. Hogy a komoly és annyira szükséges szociális felfogás a magyar közélet minden vonatkozásában érvényesíthető legyen, annak egyik első feltétele, hogy a tömegeknek ne csak jogokról beszéljenek, hanem azokat kötelességeik teljesítésére is ráneveljék, ha kell, rászorítsák. Ezért erős központi kormányzatra van szükség. Szükség van erre azért is, mert a vagyonmegosztás nem maradhat a régi. E téren nivellálódásra van szükség, s azt csak erős kormány tudja rombolás nélkül keresztülvinni. Ilyen program mellett nem engedhetünk teret a lelkiismeretlen demagógiának, mely mindig többet ígér, mint amennyit bárki is megadhat – s aminek most naponta ezer példáját látjuk. Már ezért

is reformra szorul az egész parlamentarizmus, mely régi formájában túlélte magát és amennyiben még nem volt a demagógia melegágya, úgy azzá teszi a mostani rezsim.

Magyarországon a föld megosztása – és ezt éppen most írom le, mikor a Károlyi-féle földosztást a legmesszebbmenően elítélem – nem maradhat a régi. E kérdésben még a termelési szempontok is másodrendű jelentőséggel kell hogy bírjanak, bár azt hiszem, hogy rövid átmeneti időt leszámítva a termelési szempontok az elsősorban érvényesítendő politikai és szociális szempontokat is fedni fogják.

A háborús gazdálkodás mérhetetlen eltolódásokat okozott a középosztály súlyos kárára és egy majdnem zárt, aránylag igen kis kört jelentő mozgótöke javára. Megfelelő gazdaságpolitika révén ezen a ponton is korrektívumokra van szükség. A földosztás most jelszó, és a kormány belpolitikai görögtüzek mellett úgy tesz, mintha belefogott volna a nagy kérdés megoldásába – de még sehol sem láttam, hogy a mobil nagytőkét csak érinteni is merte volna és szabályozására gondolna. A mai rendszer semmi jóra sem képes, még szociális változtatásokra sem, amelyeknek jelszavával pedig állandóan dobálózik!

Felfogásunk szerint a jövőben jobban kell értékelni a tudást, a munkát és az egyén javát mint eddig, és jobban meg kell fogni a tőkét, lecsökkentve annak értékét a munka javára. Ez korántsem jelenti azt, hogy hangzatos politikai, szociális és gazdasági jelszavak alatt haszontalan munkakerülőkké neveljék a nemzet alsóbb kultúrájú rétegeit úgy, mint ahogy az most történik.

Azt is valljuk, hogy abban a mértékben, amint valakinek nagyobb a hivatali és társadalmi pozíciója, kell, hogy nagyobb legyen a felelőssége is, és balsiker vagy haszontalanság esetében fokozottabban kell őt felelősségre vonni. Ezt a helyes elvet sokszor és sajnálatosan nélkülöztük a háború alatt is.

A világháború óriási tömegeket mozgatót és szokás azt mondani, hogy ott nem volt helye az egyén és egyéniség érvényesülésének. A megállapítás csak bizonyos vonatkozásban igaz, egyébként pedig a legnagyobb falsumok egyike. Háborúban a vezetőnek – kinek első és alsó, de egyik legfontosabb típusa a rohamjárőr-parancsnok – egészen a brigadérosig és hadosztályparancsnokig, személyes magatartásától függött az eredmény és siker. Csak az a parancsnok érhetett

el eredményt, aki személyesen vezetett, nem pedig hátulról dirigált. A világ nagy része nem tudja ma még, de a hadtörténelem igazolja majd, hogy a világháborúban is egyéni kezdeményezésen, ügyességen, tudáson és bátorságon múlt minden siker. E ma még fel nem ismert háborús igazságnak politikai vetületeként a vizet prédikáló és bort ivó politikai álnagyságok kora lejárt, és elkövetkezik az új kor, amelyben csak igazabb értékek, személyes példa, komoly lelkiismeret és a nagy feladatnak megfelelő kötelességérzet vezethetnek.

Szent a hitem, hogy a háború eredményeként az emberiség elkeddődő új korszakában friss, hatalmas új igazságok fognak felülkerekedni, s az új célkitűzéseket a századvégiek átlagánál igazabb emberek őszintébb eszközökkel igyekeznek majd megközelíteni, legalábbis az eljövendő új célkitűzések elején. Később megintcsak úgy lesz, ahogy mindig, mert hiszen az emberiség minden eszmét lejárát, elhasznál és tönkretesz. De férfikoruk deléig az új eszmék nagyot és hatalmasat képesek elérni.

Most vajúdik a világ. A nemzeti eszme nehezen küzd a nemzetköziség ellen. De nemcsak ezek állnak harcban egymással. Elolvastam néhány Oroszországról szóló külföldi cikket és könyvet. Sok német írás tárgyalja a kollektívizmust; foglalkozik a kérdéssel a nagy nemzetek politikai sajtója és tudományos irodalma egyaránt. Nemrégiben beszéltem két komoly emberrel – az egyik olasz, a másik svájci –, akik most fél Európát beutazták. Mindketten állítják, hogy a jövő a kollektívizmus valamilyen formája. Oroszországban egészen Madách falanszteréig igyekeznek a bolsevisták ezt a gondolatot megvalósítani. Nekem egyénileg a kollektívizmus minden formája a tűrhetetlenségig antipatikus, de az emberiség fejlődési fázisai nem szokták az egyeseket kérdezni, vajon az, aminek el kell jönnie, mennyire tetszik nekik és mennyire nem. Mindenesetre érdemes azon gondolkodni, hogy a világháború legmesszebbmenő racionális be rendezéseivel, kollektívizmusba szorított embertömegeivel nem fogja-e ilyen kollektívizáló értelemben rányomni bélyegét az eljövendő évtizedek fejlődésére?

Végül az is bizonyos, hogy a fronton volt fiatalság csak a tetteket és azokkal kapcsolatban a minél kevesebb, de nyílt és őszinte beszédet honorálja. A háború előtti múltnak ez a felfogás sem tartozott értékei

közé. A jövő ebben is más lesz, és megint csak a parlamentarizmus és annak kinövéséi ellen szól.

Sokszor vagyok mostanában elkeseredve, de ha a leírt kérdések felett gondolkozom, mindig hinni akarom és sokszor el is hiszem, hogy a mi háborús nemzedékünk hivatása a világ képét megváltoztatni és az emberiséget a csődből új irányba vinni. Ezen nem változtat mindaz, ami most történik, s ami csak egy kimúló rend utolsó, örült rugdalózása.

December 12. Ma reggel kivételesen már kilenc óra után bent vagyok a lónyilvántartóban, mert jelentéseket rendelttem oda, amikor a folyosókon végigfut egy kiáltás:

– Katonai tüntetés a miniszter ellen!

Már tegnap este voltak jelentéseim arról, hogy Pogány bizalmi emberei, főként a Mária Terézia-laktanyában, tüntető felvonulásra s Bartha hadügyminiszter megbuktatására izgatják a legénységet. Úgy látszik, csak a késő éjszakai órákban határozták el, hogy a felvonulást ma tartják meg. Lehet az is, hogy a kaszárnnyában levő bizalmasom – egy őrmester – megijedt és nem mert jelenteni.

Lesietek és átszaladva a honvédelmi minisztérium előtti téren, látom is már egy hosszú katonai oszlop elejét, vörös forradalmi lobogók alatt. Felvonulnak a honvédelmi minisztérium elé. Az oszlopok mellett és között agitátorok szaladgálnak, kiken – bár uniformist viselnek – azonnal meglátszik, hogy soha katonák nem voltak. Nézem a zászlóaljakat. Legnagyobb részt egész fiatal gyerek. Ezek sem voltak soha háborúban!

A felvonulás zömét az első honvéd gyalogezred és a harminckettes közös bakák adják, az első körülbelül kétezer, az utóbbi ezer emberrel. Azután a 40. tábori ágyús ezred néhány ágyúja jön, mögötte néhány száz tüzer, gyalog. A menetet egy százados és egy főhadnagy vezeti.

Egy tiszt a honvédelmiből azt mondja, hogy a kapitány Schiffer Mór Miklós, a főhadnagy Mór Pál, mindkettő tartalékos tiszt és exponált forradalmár. Időnként ordítózás: „Le Barthával! Le a hadügyminiszterrel!” A hadügyminisztérium és a katonai parancsnokság épületének ablakai megtelnek kíváncsiskodó tisztekkel. A minisztérium egyik ablakából most csak két gépfegyvert kellene megszólaltatni, s ha mindkettő kilőne egy-egy töltényhevedert, akkor az egész disznó-

ságot végérvényesen el lehetne intézni. De hát mi ma nem a tettek, hanem a szavatok korszakát éljük. A zenekar eljátssza a Marseillaise-t és az ördög tudja, még mi mindent, s a tüntetők rendezkednek. Egyszer csak kinyílik a hadügyminisztérium balkonajtaja, s a balkonn megjelenik egy fiatal vezérkari kapitány. Mellén kitüntetések. Éles, messze hallatszó hangon beszélni kezd:

– Katonák! Magyarország határain három oldalról tör be az ellenség, ma minden katonának kötelessége ellenük vonulni. Felszólítalak benneteket...

A zúgó, zajongó és kiabáló katonahorda az első szavakra felfigyel és elcsendesül. Figyelik a szónokot. De nem csak ők figyelik. Figyelnek a bizalmiak is, és látva a hatást, néhány görbelábú elvtárs végigrohan a sorok között és beszél a legénységnek. Röviddel rá vége a csendnek, a beszédet nem hallgatják tovább, és újra kezdődik az ordítózás:

– Le a vezérkariakkal, le Barthával, le a miniszterrel!

A vezérkari kapitány eleinte túl akarja harsogni a lármát, azután belátja, hogy minden hiába.

A balkonajtóban néhány tiszt jelenik meg, s a kapitánnyal együtt eltűnnek.

Közben a csapatokból egy deputáció válik ki és megy fel a miniszterelnökségre.

A miniszterelnökség balkonján megjelenik Károlyi Mihály s beszédet intéz a hordához. Kijelenti, hogy nincs kézigránát és nincs tömeg, amelytől ő megijedne. Lelkiismerete szerint fog eljárni. Az ügyet a minisztertanács elé fogja terjeszteni.

Károlyit először hallottam beszélni. Nem tudom megérteni, hogy ez az ember, aki beszélni sem tud, aki furcsa akcentussal, akadozva kiabál, hogyan tudott arra a népszerűsége szert tenni, amire szert tett. Úgy látszik, azoknak van igazuk, akik azt állítják, hogy csupán nagy vagyona predesztinálta őt arra a szerepre, amelyet betölt. Politikáját tulajdonképpen mindig azok csinálták, akik mögötte második és harmadik sorban állnak, de őt tolták előre a vezető szerepre, melyre pajtásai szemében alkalmas volt vagyona, neve és teljesen enervált, befolyásolható idegrendszere révén. Hátulról rángatott báb volt olyanok kezében, akik nem állhatnak ki az első sorba, mert megjelenésük maga is elég arra, hogy még a könnyen bolondítható tömeget is óvatosságra intse.

Károlyi visszament a balkonról, hogy a deputációt fogadja, és közben Nagy Vince beszélt. Jó megjelenésű ember és jól beszél. Tipikus demagóg. Kijelenti, hogy ki kell építeni a forradalom eddigi eredményeit, és támogatni kell azt az erőt, melyet a szociáldemokrácia képvisel. „Legyenek meggyőződve, hogy Károlyi, mint eddig, szónoklója lesz a minisztertanácsban a népnek!”

Közben a derék hadsereg a balkon alatt ordítani kezdte, hogy „Menjünk a katonatanácshoz!”, „Pogány legyen a hadügyminiszter!”. Azután visszajött a deputáció, eloszlott és informálta a derék harcosokat, közölve velük, hogy Bartha és Batthyány le fognak mondani. Ezek után Schiffer Mór Miklós és Mór Pál urak a vörös zászlók alatt elvezették a hordát, melynek a katonasághoz annyi köze volt, hogy néhány vezényszóra nagy nehezen kettős rendeket tudott valahogy alakítani.

Röviddel mindezek után a MOVE vezetője jelent meg Károlyi Mihálynál afölötti ijedelmében, hogy a Népszava egy „Ellenforradalom” című cikket közölt, és egy másikat „Fehér gárda” címmel, melyben megtámadta a MOVE-t. Ez elég volt arra, hogy felrohanjanak felajánlani a MOVE jószolgálatait Károlyi kormányának, hangsúlyozva, hogy a MOVE él és hal a szociáldemokráciáért, s hogy Molnár Dezső altábornagy, eddigi elnök, kinek személye miatt a Népszava „jogosan támadhatott”, lemondott.

Elvégre elég ok, hogy olyan kiválóan vitéz és sikeres katonát, mint Molnár Dezső, lemondassanak az elnökségről, ha a Népszava megállapítja, hogy „nem csoda, ha valaki Molnár Dezsőben ellenforradalmárt lát”.

A tüntető horda elvonult, én pedig felfutottam Friedrich hivatali helyiségébe, ahol Horváth Dénes vezérkari őrnagy, Friedrich segéd-tisztje dolgozott, Friedrich bizalmas politikai ügyeiben.

– Dénes, ki volt az a kapitány, akinek volt kurázsija legalább megkísérelni, hogy ezt a csordát a határookra küldje?

– Gömbös Gyula. Ha akarod, megismertetlek vele, egyformán gondolkoztok.

Néhány perc múlva szemben állunk egymással. Ismerkedés, egy-két szó, s azután átvissz a hadművelleti osztályba, ahol a balkáni ügyek referense. Útközben a következőket mondja:

– A hadműveleti osztályban nyugodtan beszélhetsz, mindnyájan egyformán gondolkozunk, csupa fiatal vezérkari tiszt a javából.

Megismertet Perczel Attila, Fischer Lajos és Németh vezérkari kapitányokkal. Asztalához ülünk diskurálni. Markáns arc, határozott beszéd, széles gesztusok, jó előadás. Amint beszél, az az érzésem, hogy jó szónoknak kell lennie és kétségtelen előadói talentum.

– Ma oly kevés öröme van az embernek az életben, hogy egy sikertelen próbálkozás is öröm, ha bátorságot, határozottságot jelent – kezdem a beszédet.

Gömbös felel:

Még most is lehetne valamit csinálni, de össze kell szedni minden ehhez való erőt. Friedrichhel lehet dolgozni, nem szabad őt magára hagyni. Lényeg: sikerek a betörő ellenség ellen, felrázni az országot, hogy védekezzék, s ha ez sikerül, akkor semmi sem könnyebb, mint itthon rendet csinálni.

Abban maradunk, hogy miután most egyikünknek sincs ideje, fel fogom keresni, hogy nyugodtan beszélhessünk.

Délután összejövetel Crouy lakásán. Együtt voltunk majdnem mindnyájan. Elmondtam, amit reggel láttam és közöltem impressziómat Gömbös Gyuláról, hozzátéve azt, hogy őt okvetlen be kell vonni körünkbe. Nálunk a bizalmatlanság elv, és ezért a többi nem akart még határozni, hanem abban maradtunk, hogy a jelen nem levő Geher Gyulát fogjuk megkérni arra, szerezzen be Gömbösről megfelelő információkat a honvédelmi minisztériumban.

A késő esti órákban felmentem a Függetlenségi Pártba, hogy Friedrichhel beszéljek. Bartha és Batthyány lemondását a minisztertanács elfogadta, a hadügyminisztérium ügyeit a továbbiakig Böhm Vilmos fogja vezetni, a tárcát formailag Károlyi tölti be.

A belügyminiszteri tárcát Nagy Vincé kapja. Friedrich, pedig ez nála sokat jelent, feltűnően kedvetlen. Elmondja, hogy Batthyány Tivadar az utolsó napokban már nem vett részt a minisztertanácson, hogy legfőbb ideje, hogy valami történjék s kér, hogy a napokban megtartandó tárgyalásig, melyen arról lesz szó, miként lehetne a csehek ellen legalább a Mátyusföldet megvédelmezni, keressek ki az akcióra alkalmas tiszteket, lehetőleg olyanokat, kiknek valami legénység van kezükben.

Barthát sajnálom. Megpróbált mindent, amit a mai őrült időkben lehet. A Hegedüs-féle honvéd lovashadosztályt lovasítani akarta, hogy velük a rendcsinálást elkezdhesse. Erre vonatkozó levelét megfelelő szóbeli kiegészítő utasítással Borbély-Maczký Emil huszárkapitánnyal küldte Hegedüs altábornagyhoz; de Károlyi valahogy gyanút fogott és segédtsíjtje, Jeszenszky főhadnagy két szuronyos bakával csatlakozott Borbély-Maczkýhoz, kinek ilyenformán egy percre sem volt módjában Hegedüssel négy szemközt beszélni.

December 16. Az egész város tele van a Függetlenségi Párt bomlásának híreivel. Pogromhírek szállingóznak a levegőben, a Népszava pedig bejelenti, hogy felosztatják a vezérkart. Hát ez borzasztó okos intézkedés!

Nem lehet rám fogni, hogy vak vezérkarimádó vagyok. A vezérkar hibáit senki sem ismeri jobban, mint a csapattiszt, akinek bőrén a hibák érvényesülnek. De jelszavak miatt demagógiából ekkora butaságot csinálni, az vagy nem komoly, hanem az egész csak cirkusz, vagy pedig olyan képtelen ostobaság, ami csak ettől a kormányzattól telik ki. Végre lehetne talán azt mondani, hogy a vezérkari képesítésű tisztek semmiféle előléptetési kedvezményben nem részesülnek, olyanok, mint a többi és elégedjenek meg avval, hogy többet tudnak. De amíg hadsereg van, addig vezérkarra és vezérkari képesítésre is szükség van. Szegény Magyarország sohasem törődött valami sokat a hadsereg problémáival. Az emberek kilencvenkilenc százalékának fogalma sincs arról, micsoda tanulmányt jelent a taktikai, stratégiai és az ezekhez szükséges hadtörténelmi és szervezeti kérdések olyan fokú ismerete, amelyre minden hadseregvezetésnek szüksége van.

De nekünk az Isten elvette az eszünket! Itt nem is arról van szó, hogy a vezérkart hibái miatt átreformálják, hanem csak hogy újabb engedményt tegyenek a demagógiának.

A vezérkari tiszt a napóleoni háborús korszak szülöttje. A Mária Terézia- és Nagy Frigyes-időig szárnysegédek, aide de campok segédkeztek a vezérnek, aki vezetett és mindent csinált. A vezérkar akkor kezdett megszületni, mikor a nagy tömegek kora következett el, melyeket egy ember a helyszínen mozgatni nem tudott; amidőn az irányítás kellett, hogy sokkal hátrábbról történjék;

amikor a materiális és kiegészítési kérdések, majdnem azt mondanám, művészetté alakultak át.

A vezérkar kezdete a „Jakobinus társaság”: Scharnhorst, Gneisenau, Clausewitz, Boyen és Grolmann. Hogy német példát hozok fel, annak oka az, hogy a „jakobinus”-nak nevezett német tiszti társaság – csupa porosz – volt az első, amely felismerte, hogy a fridericianus időknek vége, hogy a hadsereg szervezete, kiegészítése, vezetése, felszerelése egészen másképp kell, hogy történjék, mint eddig. Kellett, hogy az új rendszer az akkor induló liberális világáramlatnak jegyében történjék, mert nincs hadsereg, mely ha érvényesülni akar, kivonhatná magát világeszmék és áramlatok hatása alól, persze nem olyan értelemben, ahogy azt nálunk sok analfabéta baloldali politikus elképze-
li.

A jakobinusok, az első vezérkari tisztek formálták át a porosz hadsereget a legnehezebb körülmények között, Németország súlyos politikai és gazdasági válsága idején, a napóleoni háborúk alatt és után azzá, ami később lett. A „jakobinus” névvel maga Napóleon tisztelte meg ezt a társaságot.

Közülük Clausewitz, aki apja a Schlieffen-féle német mozgósítási és háborús tervnek is – melyet, sajnos, csak félig, tehát rosszul vittek keresztül a háború elején –, írja „Drei Bekenntnisse” című, 1812-ben megjelent művében azokat a kijelentéseket, amelyeket ma elsősorban a magyar kormánynak kellene magáévá tenni ahelyett, hogy a vezérkart feloszlatja. A munkából csak néhány sort akarok idézni:

„Tagadom, mert csak könnyelmű reménykedés, hogy a véletlen keze bárkit vagy bármely nemzetet, bármily rossztól megmenthesen. Tagadom, hogy a jövőbe vetett bizakodó, tétlen reménykedés és várakozás eredményre vezethet. Gyerekes remény, hogy egy tirannust vagy az ellenség haragját le lehet fegyverezni azzal, hogy hitvány önálárendeléssel, önként lefegyverezzük magunkat, vagy hogy bizalmát hízkeléssel megnyerhetjük. A legnagyobb bűn, ha kételkedünk az Isten által belénk helyezett erőnkben. Hiszek abban, hogy nemzetnek és népnek a legmagasabb java, ha mindenekfelett nagyra becsüli nemzeti méltóságát és szabadságát. Hiszem azt, hogy ezt a méltóságot és szabadságot védenie kell az utolsó csepp vérig, s hogy ennél szentebb feladata nem lehet. Az önkéntes megalázkodás és alárende-

lés olyan szégyenfolt, amelyet eltörölni többé nem lehet. A becsületet csak egyszer lehet elveszteni. A király és a kormányzat becsülete egy a nép és a nemzet becsületével, és palladiuma a jólétnek és virágzásnak. Hiszem azt, hogy egy nép, egy nemzet, egész ritka kivételektől eltekintve, szabadságáért folytatott harcában legyőzhetetlen, de véres és becsületes harc után még a bukás is magában hordja az újjászületés csíráját, melyből újra kinőhet a nemzet életének hatalmas fája.”

„Kinyilvánítom és állítom az utókor számára, hogy az a hamis okosság, mely magát a veszélyekből ki akarja vonni, a legveszthetőbb a nemzet életében; hogy a legvadabb elkeseredést is bölcsőbbnek tartom, ha nem lehet logikával sikert elérni, mint a megalázkodást, s végül, hogy boldognak érezném magam, ha egykor hazám méltóságának és sérthetetlenségének ügyéért dicsőségesen adhatnám életemet és véretem.”

Nálunk nagyon kevésbé olvassák és tudják a világtörténelmet. Ma, amikor a vezérkart, melyhez személy szerint semmi közöm, ez a hitvány kormány a demagógia oltárán feláldozta, Clausewitzhez menekültem erőt meríteni a jobb jövőre.

Tegnap formailag is megalakult a Területvédő Liga, Lóczy Lajos elnöklésével. A Népszava pedig támadja a polgári pártokat, s a kispárti szervezkedésre kijelenti, hogy az „parasztfogás”. Aztán ír egy igen fontos cikket, melynek címe: „Meg kell reformálni a községi kolbászgőz igazgatását”, majd triumfál – és ezen igazán triumfálhat –, hogy tegnap megalakult a tényleges tisztek szakszervezete. Az utókor számára feljegyzem a vezetők neveit: Urvári ezredes, Hangai százados, Steinbrück, Sohl és Weltner tartalékos főhadnagyok.

Ők azok, akik a Népszava szerint hivatva vannak „a régi szennyes meder helyett újat ásni”.

Néhány nappal ezelőtt híre terjedt, hogy Vix követelésére Károlyiék belemennek abba, hogy az Erdélyből Magyarországon átvonuló Mackensen-hadsereget lefegyverezzék. A marsall jelenleg állítólag Nagyváradon tartózkodik. A hadsereg fegyelmi állapotáról és szelleméről különféle hírek vannak elterjedve, de én hiszem, hogy a németek lesznek olyan legények, hogy Károlyiékától nem tűnnek el holmi lefegyverzést, már csak azért sem, mert ugyan mivel szerezzen a kormány akaratának érvényt?

Újra fent voltam Gömbös Gyulánál. Hosszan beszélgettünk, s most már bizonyos vagyok abban, hogy közénk való. El is mondtam a többieknek Crouy lakásán. Legtöbben morgással fogadták az én lelkes előadásomat, semmi más okból, mint azért, hogy vezérkari. Legjobban Görgey Gyuri morgott. De azután jött Geher, teljesen mellém állt és információi alapján ő is vállalt minden garanciát Gömbösért.

Gömbös a horvát honvédségnél szolgált Zágrábban. Elvégezte a wienrneustadti torna- és vívótanári tanfolyamot, aztán Pesten a honvédfelsőtisztai tanfolyamot, s onnan a hadiiskolába került, melyet közvetlenül a háború kitörése előtt végzett el.

A háború kitörésekor a XIII. hadtest vezérkarához osztották be, s már szeptemberben harmadosztályú katonai érdemkeresztet kapott egy visszavonulás alkalmával történt személyes önálló és bátor beavatkozásaért. A XIII. hadtesttel 1915 elején felkerült a Kárpátokba, részt vett a Pfanzer-Baltin-hadsereg nehéz kárpáti csatáiban, előbb mint dandár vezérkari tiszt, utóbb egy hadosztály parancsnokságához beosztva. Az oknai áttörésnél 1916 júniusában, éjjeli roham közben megsebesült, és a bécsi helyőrségi kórházban feküdt augusztusig, utána pedig a honvédelmi minisztériumban kapott beosztást.

Az oláh betöréskor Betegh erdélyi kormánybiztos mellé került, az oláhok kiverése után pedig előbb a Belügy-, azután a honvédelmi minisztérium elnöki osztályába, végül pedig az összes fegyveres erők pótlásügyi főnökénél, Hazai bárónál teljesített szolgálatot.

Ebben az időben írta tanulmányát „Die Ungarische Armee” címmel, melyben kifejtette, hogy önálló magyar hadseregre van szükség. Két hónappal a forradalom kitörése előtt tanulmányt írt „Was ist zu tun?” címmel, melyben a vezető körök figyelmét felhívta arra, hogy forradalom készül, és kifejtette, hogy annak megelőzésére milyen intézkedések szükségesek. A forradalom kitörésekor a honvédelmi minisztériumba került és a Károlyi-kormány zágrábi követével, Balla Aladárral Horvátországba vezényelték mint katonai attasét. Onnan rövidesen visszakerült és a hadműveleti osztály „Balkán-csoportjának” vezetője lett.

Gömbös öt Signum laudisán és a sebesülési érmen kívül a másodosztályú német vaskeresztet is megkapta, s felterjesztették egy igen

magas katonai kitüntetésre is, amely felterjesztés azonban nem nyert elintézését.

Minden szervezkedésünk mellett azt tisztán látjuk, hogy ahhoz, hogy valami eredményt érhessünk el, valahol talajt és keretet kell kapnunk a munkához. Egyöntetű a véleményünk, hogy erre a legalkalmasabb a MOVE, persze nem a mai formájában.

A MOVE még a múlt hó közepén alakult meg. Annyi mindenféle katonai szervezet keletkezett az első napokban, hogy nem is tudom biztosan, miképpen lett mindebből MOVE. Volt egy „Tényleges tisztek és altisztek országos szövetsége”. Ennek megalakulását és azt, hogy az nemzeti irányban történjék, Geher Gyula mozgatta. Eleinte, ahogy az első novemberi alakuló ülés jegyzőkönyvéből látom, borzasztó összevisszaság volt az egész. Geher, hangsúlyozva, hogy a népkormányt a tisztikar támogatja – erre a bűvös mondatra mint pajzsra mindig szükség van –, azt proponálta, hogy a tisztek tömörüljenek egy szociális célokat szolgáló szervezetbe, s csinálják meg a tényleges tisztek, tisztviselők, rangosztályba nem sorolt havidíjasok és továbbszolgáló altisztek szövetségét. Szociális és nemzeti alap, politika kizárva, cél az erkölcsi és anyagi érdekek védelme.

Gehert munkájában Bartha is támogatta. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a megalakulást követő vita legjobb bizonyítéka annak, hogy micsoda szörnyű keveredése volt a tisztikarban eszméknek, ideáknak és felfogásoknak, s hogy még az sem mindig tudta, mit csinál, aki jót akart.

Először felállt egy őrmester és megköszönve a meghívást, kijelentette, hogy az altisztek már külön szövetséget alakítottak, s így a vitát csak meghallgatják, de abban nem vesznek részt. Erre Urvári ezredes megkérdezte, hogy van-e választójoga a tisztnek, mire az elnök azt mondta, hogy ő erre nem tud felelni, kérdezzék meg a bizalmi férfiakat. Néhányan elkezdtek kiabálni, hogy választójogot követelnek. Ezek után – hogy miért, s miért nem, azt nem tudni – egy őrnagy kijelentette, hogy a tisztikar nem könyörög adományért, mert a fegyvert nem az ellenség verte ki a kezéből, hanem azt a király parancsára tette le. Éppen azért – sic! – „lovagiaságot várunk az ellenségtől”. Rögtön ezután kijelentette: a „bajtársi kötelesség” követeli, hogy az országból kihajtsuk a martalócokat. Erre hosszan tartó taps és éljenzés következett.

Ezek után Molnár Dezsőt ajánlotta elnöknek, megállapítva, hogy „a haza megmentése az első kötelesség”. A taps után felugrott egy ezredes és elkiáltotta magát, hogy „félre a bizalmatlansággal a kormánnyal szemben”! Ő is tapsot kapott. Akkor felállt egy kapitány és azt mondta, hogy a kormány bizalmatlan a tisztekkel szemben, a sajtót úgy kell informálni, ahogy mi érzünk, és akkor minden rendben lesz.

Utána Molnár Dezsőt egyhangúan elnökké választották. Közben megjelent az ülésen a hadügyminiszter. Alighogy leült, felállt egy kapitány és kijelentette, szó sem lehet arról, hogy a politikát kizárjuk. Rettenetes fegyelemre van szükség, hogy rendbe jöjjünk, felelőtlen tömegek a „bolsevikizmust” akarják megteremteni, ez ellen csak a tiszti- és altiszti karba vetett bizalom segít, tehát kell, hogy politikai hatalmunk legyen. Erre garancia a hadügyminiszter személye, aki éljen! Aztán egy másik követelte az aktív és passzív választójogot, amit a hadügyminiszter elfogadott. Hosszú taps. Aztán megint felállt egy százados, mondván, hogy a kor szellemével kell haladni, ezért a szociáldemokrata programot vállalni kell a tisztkarnak, „hármasszavunk legyen pedig: egyenlőség, testvériség és szabadság, amely olyan fegyver, hogy előtte minden hadi szörny kudarcot vall és békés és boldog fejlődést biztosít”!

Hát kétségtelen, hogy ez volt a legnagyobb számárság az összes eddigi kijelentések között. Erre valaki elkezdett kiabálni, hogy a szocialista párt nem elég biztosíték, majd egy törzsőrmester és egy tiszt egyszerre kezdtek beszélni. Utána egy kis összecsapás következett k. u. k. és honvéd vonatkozásban, aztán megint jött egy javaslat, hogy testvéri üdvözetet kell küldeni a szocialista pártnak. Majd egy ezredes kijelentette, hogy „mi szellemi proletárok vagyunk a jogegyenlőség alapján”.

Szünet után bejelentették, hogy négy koronáért ebédelni lehet a Klotild étteremben, aztán egy javaslat jött, hogy ne csak a szociáldemokrata pártnak küldjenek üdvözetet. Ezen összevesztek, de azután elfogadták.

Csak most foglalta el helyét az új elnök: Molnár altábornagy. Urvári ezredes indítványozza, hogy a köztársaság proklamálásánál a tisztkart az elnökség képviselje. Ezt Molnár azzal védi ki, hogy nem volna helyes, ha hivatalosan fellépnének, mielőtt még megalakultak volna. Elfogadják Urvári újabb indítványát, hogy a köztársaság

proklamálásához a bizalmi férfiakból kiküldöttek menjenek. A végén elhatározták, hogy memorandumot nyújtanak be a kormánynak, és ezzel megtörtént a megalakulás.

A jegyzőkönyv utólag került a kezembe, de érdemesnek tartottam kivonatolni, mert hű képét adja annak az óriási kavarodásnak, ami a tisztkaron belül, különösen az első időkben dühöngött. Most nevelés-, felfogás- és világnézet-különbségek, sőt egyes frakciókon belül a társadalmi és egyéb különbségek is minduntalan kiütözköznek.

Néhány napja a Múzeum körúton találkoztam Magasházy Laci-val. Háború alatt a 10. lovashadosztály lovas tűzéreinél volt ütegparancsnok.

– Szervusz, örülök, hogy látlak. Hogy kerültél haza, és hogy került haza a divízió?

– Hosszú volna azt elmondani. Az osztály felét az összeomláskor elfogták az olaszok Asiagónál. Most én vagyok az osztályparancsnok, mert báró Buol osztrák állampolgár és hazament.

Akkor kétszeresen örülök, hogy találkoztunk. Ismersz-e te egy Gömbös nevű vezérkari kapitányt és ismered-e Friedrich Istvánt?

– Gömböst nem ismerem, Friedrichet igen.

– Megbízhatók-e az embereid?

– Garantálok értük.

– Akkor velünk kell tartanod.

Röviden elmondtam a Mátyusföld védelmének tervét, s hogy abban neki ütegeivel részt kell vennie. Magasházy azonnal igent mondott.

Örülök a találkozásnak. Közölni fogom Gömbössel és Friedrich-hel, mert Magasházy jó tűzér, a legénység pedig a tizedik lovashadosztály nevelése.

December 18. Tegnap leutaztam Székesfehérvárra, hogy meglátogassam a kádernál levő tiszteket, megnézzem az ottani helyzetet és információkat adjak.

Az utazás már a háború alatt sem tartozott a kellemes dolgok közé, de hogy most mit jelent, az szörnyűség! Hihetetlenül zsúfolt, nagy késésekkel jár, hol fűtetlen, hol túlfűtött vonatok, melyeknek még a lépcsőjáról is fűtőkben lógnak le az emberek. Osztályok nincsenek, mindenki oda ül, ahova akar.

Fehérvárott Weber ezredes, a káderparancsnok, s ott lóg-lóg egy csomó fiatal tiszt és továbbszolgáló altiszt. Dolguk alig van, mindenki szorgalmasan felveszi a gázsiját, néha kimegy egy patrul. Hol ide, hol oda kell bizalmi férfiakat küldeni, ami nálunk úgy megy, hogy a parancsnok kijelöli: „Bizalmi férfi ide, és oda X hadnagy és Y őrmester.” A kádernál találok Keömlejt, aki utánam átvette az adjutantúrát, azután Klimest, Vidatsot, Tüköryt, Sayt, Mihajlovichot, Graffyt, s még néhány fiatal hadnagyot és kadétot. Mindenki akkor megy el, amikor akar, de ha szükség van rájuk, akkor azonnal jönnek, s úgy a tisztikar, mint az altisztek abszolút fegyelemben állnak rendelkezésre. A felfordulás első napján egy horda fegyveres forradalmár a káderkaszárnyába is betört, széthányt mindent, s elvitt, amit lehetett. Mióta ott az ezred, nem mernek próbálkozni, mert fegyveres őrsegekkel gyűlne meg a bajuk, de sajnos, a betörés igen nagy károkat okozott, nem ugyan anyagiakban, ami inkább pótolható, hanem abban, hogy majdnem teljesen elpusztult az ezred irattára.

Mikor 1910-ben a kádernál szolgáltam, legnagyobb örömömre és meglepetésemre egész sereg értékes régi írást, okmányt és feljegyzést találtam az irattárban, főleg az 1859-et megelőző időkből, azután az 59-es olasz hadjáratból. Az ezred mindig büszke volt arra, hogy valaha ezredparancsnoka volt báró Edelsheim-Gyulay, a legkiválóbb lovaskatonák egyike. Akkoriban megtaláltam Edelsheim-Gyulay ezredparancsait, ütközetjelentéseit és sok más értékes dokumentumot. Edelsheim-Gyulay harmincéves sem volt, mikor az 1859-es olasz háború kitört. Az ezred Bécs mellett állomásozott. Az osztrák hadseregben az akkori felfogás szerint a lovasság is csak lépésben masírozott. A háború kitörése előtt a legfelsőbb haditanácsban arról volt szó, hogy a lehető leggyorsabban még egy lovasezredet kell az olaszországi harctérre dobni. Egy másik huszárezred – azt hiszem, a hetesek – parancsnokát és Edelsheim-Gyulayt hívták fel, hogy nyilatkozzanak, mennyi idő múlva tudnak ezredükkel az olaszországi hadseregparancsnokságnál jelentkezni. A másik ezredes mond egy terminust, Edelsheim ennek a menetidőnek még a felénél is kevesebbet. „Das ist ganz unmöglich, wie wollen Herr Oberst das anstellen?” „Ich werde traben!” – feleli Edelsheim. A generális egy kicsit megszédült, és ha nem lett volna az ezredre lent sürgős szükség, talán elájult volna e

forradalmi újításra. Így azonban ez az ezred kapta a parancsot, hogy azonnal induljon. Edelsheim magához hívatta a tisztikart, s mindekelőtt felkért egy törzstisztet, hogy ne vegye rossz néven, ha arra kéri őt, maradjon itthon, s divízióját adja át másnak. Ő tudja, hogy igen jó katona, de már negyvenéves, „und in diesem Alter müssen einem schon die Kriegstrapazen schwer fallen”. Ha arra gondolok, hogy a háború alatt mennyire szükséges lett volna, hogy a lovasságot fiatalabb parancsnokok vezényeljék, akkor szinte komikusan hat, hogy Edelsheim-Gyulay a maga huszonnyolc évével öregnek tartotta a háborúra a negyvenéves törzstisztet.

Az ezred a vállalt terminusra helyben volt. A történelem megörökíti, hogyan mentette meg, élén huszonnyolc éves ezredesével a helyzetet híres lovasrohamával Magentánál, amidőn arról volt szó, hogy a szorongatott gyalogság levegőt kapjon. És főleg hogyan mentette meg az üldözéstől az egész hadsereget, midőn az Solferinónál vereséget szenvedett. Az összedrótózott, olasz kultúrájú szőlő- és eperfaültvényeken át olyan attakokat lovagolt az ezred a francia gyalogságra, több gyalogsági carrét robbantva és több francia lovas chasseurszázadot szétvágva, amelyet a hadtörténelem keveset ismer. Ezeknek a napoknak parancsait, dicséreteit, ütközetjelentéseit és egész anyagát akkoriban rendeztem, abban a reményben, hogy egyszer fel fogom tudni dolgozni. Ez most mind elpusztult. Hiába kutattam már utánuk.

A káder tisztikara szoros és baráti összeköttetést tart fenn a fehérvári és megyei jóra való elemekkel, akik tudják, hogy baj esetén mindig számíthatnak az ezredre. Ennek megfelelően kormány- és szocialista körökben veszett híre van az ezrednek, különösen azóta, amióta Székesfehérvárott járt Urvári, hogy forradalmasítsa a nézete szerint még nem eléggé forradalmasított helyőrséget. Ez két hete történt. A tiszteket és legénységet berendelték az egyik fedeles lovardába, hol Urvári beszédet akart tartani. Az eredmény igen furcsa lett. A beszéd elején a szokásos frázisokat meghallgatták, de mikor arról kezdett beszélni, hogy az osztrák rendszer és a tisztek a háború alatt hogyan küldték vágóhídra a szegény magyar legénységet, akkor előrefurakodott Suhay őrmester, mellén az összes kitüntetésekkel és odakiáltott Urvárinak:

– Maga beszél? A mi tiszturaink mindig ott voltak velünk, de maga hajtott bennünket, hiábavaló módon, a vágóhídra!

Konsternáció. Urvári tovább akar szavalni, erre egy törzsőrmester ráordít:

– Hallgasson, maga a tízes huszárok hóhérja!

Aztán többen egyszerre kezdenek el kiabálni: „Gyáva, hóhér, rossz vezérkari főnök, ne ugrasson minket a tiszta uraink ellen!” Olyan botrány tört ki, hogy Urvárinak sürgősen távoznia kellett. Abból a kasszárnyból, ahol a legbolsevikabb szellem uralkodott, futólépésben szuronyos készültség jött, de csinálni semmit sem mert. Urvári dühöngve utazott el. Az az együttélés, kölcsönös megbecsülés és a háborúban a tisztikar által adott jó példa, mely az ezredet mindig kiválóvá tette, még ezekben a szomorú napokban is megtermi gyümölcseit.

Este közös vacsora volt, melyen újabb rendelet szerint az altiszti kar is részt vett. A tisztek nagyon helyesen, a világ legtermészetesebb dolgaként kezelték a rendeletet. Vacsoránál Weber megsúgta nekem, hogy van itt egy szakaszvezető, aki a szocialisták kémje, a többi altiszt mind megbízható. Ezt vegyem tekintetbe, de tartsak beszédet. Felálltam és a következőket mondtam:

„Uraim, altisztek! Örülök annak, hogy éppen ma van ez a közös vacsora, mikor le tudtam jönni meglátogatni ezredemet. A régi jó világban is voltak alkalmak, mikor tisztikar és altiszti kar együtt töltötte az estét, például az altiszti bálók alkalmával. Ma megnehezedtek az idők és nem bálozunk, de az ezred tiszti- és altiszti kara úgy összetart, mint ahogy összetartott a múltban. Olyan felfordult világot élünk, hogy a legokosabb ember sem ismeri ki magát. (Óriási helyeslés!) A kormány elmulasztotta a határok védelmét. Minket ellenség fegyverrel nem vert meg, s ha megadnák nekünk a módot arra, hogy a határokra menjünk, akkor nem tudná betenni a lábát az a horda, amely most magyar területeket foglal el. Nem hiszem, hogy így marad, és tudom, hogyha egyszer másként lesz: a haza és a magyar nemzet erre az ezredre, tisztikarra és altiszti karra mindig számíthat. Számíthat ránk Székesfehérvár is, mert ha itt valaki még nagyobb felfordulást akar csinálni, akkor bennünket szemben talál magával. A tisztikar nevében köszönöm meg azt a hűséget, ragaszkodást, fegyelmet és katonabeccületet, melyet az altiszti kar ezekben a nehéz időkben tanúsított.

Tartsatok ki tisztjeitek mellett, akik titeket sohasem kergettek, hanem mindig csak vezettek az ellenség elé. A tízes huszártisztek, altisztek és legénység kiomló vére keveredve ömlött ki Európa összes harcteréin és bennünket semmiféle népbolondítás és forradalom, és semmiféle Urvári (Le vele! Gazember!) egymástól el nem választhat. A tízes huszárokra, az ezred és az ország szebb jövőjére emelem poharamat!”

Tisztek és legénység felugrálva, percekig éljeneztek, majd felállt Nagy szakaszvezető, s a következőket mondta:

„Vitéz kapitány úr Kozma szavait megértettük és köszönjük. Békében és háborúban velünk volt, és sajnáljuk, hogy most nincs köztünk. Mi mindig megmaradunk az ezred és a mi tiszturaink mellett, és nem hagyjuk magunkat senki és semmi által elcsábítani. A kapitány úr tudja meg, hogy mi egy szavára mindenre készen vagyunk, és ha azt parancsolná, hogy ugorjunk ki az emeleti ablakból, akkor rögtön ki fogunk ugrani. (Különösen nagy éljenzés.) Tessen bennünk bízni, mi becsületes szolgálai maradunk jóban-rosszban Magyarországnak, az ezrednek és tiszturainknak. Éljenek a tiszturaink!”

Nagy éljenzés. Éjfél utánig maradtunk együtt. Nem volna itt semmi baj, ha volna egy elszánt, kemény, ismert vezér, aki össze tudná fogni az olyan szellemű ezredeket, mint a mienk.

A hajnali vonattal Pestre érkezve szégyenteljes dologgal fogadtak. Éjszaka ezredtulajdonosunk, Mackensen marsall különvonata befutott a Ferencvárosi pályaudvarra. Rajta a marsall stábjá és egy félszázadnyi legénység. Az állomáson megállítják a vonatot, s egy Gerő nevű őrnagy, kinek parancsnoksága alatt egy század megszállta az állomást, közli Mackensennel, hogy a kormány a franciák kívánságára őt és hadseregét internálja. A továbbiak végett jöjjön Károlyi Mihályhoz tárgyalni, ki őt az Országházban várja.

Mackensen felháborodva tiltakozik, majd tanácskozásba vonul vissza tisztjeivel. A vége az, hogy a marsall kiszáll, a parlamentbe autózik, hol Károlyi közli vele, hogy Fóton, gróf Károlyi László kastélyában lesz internálva.

Aljasabb, szégyenletesebb dolog még a mai időkben sem történt. Mackensen, a soha meg nem vert hadvezér mentette meg Erdélyt. A sok kiváló magas német parancsnok között ő férközött legmélyebbre a magyar szívekben, s most ez a hála. Szégyenletesebb, felháborítóbb

ténye még ennek a kormánynak sem lehet. De ez nem a magyar hála. A magyarságnak ehhez semmi köze. Ez ennek a hitvány, aljas kormánynak és a felülkerekedett csőcseléknek gázsága, amihez nekünk semmi közünk nincs!

Valamit azonban nem értek. Minket lefegyvereztek és tombol lettünk egy fegyveres horda. De Mackensen hadseregének legalább nyolcvanezer embere és fegyvere van. Miért vált el csapataitól a marsall? Hiszen neki serege élén módjában lett volna még nálunk is rendet csinálni és pokolba kergetni Károlyiékát, ha ilyenre vetemednek. Lavinyszerűen zúgnak le az események, melyeknek nincs logikájuk. Nem értem, hogy ez hogyan történhetett.

December 19. Azt beszélük, hogy a Mackensen-hadsereg, mely Erdélyből még elég fegyelmezetten indult, szellemében fokozatosan és napról napra romlott. Az utolsó napokban a csapatok lovaikat, készleteiket, sőt fegyvereiket is kezdték eladogatni.

Délután újra együtt voltunk a Borz utcában. Ott volt Gömbös is, aki részletesen közölte velünk, hogy Friedrich tudomásával és megbízásából Horváth Dénessel ellenforradalmi terven dolgozik. Gömbös elgondolása az, hogy az országot Budapeستől függetlenül, megyénként kell megszervezni. Ellenforradalmi rajonközpontok: Kiskunfélegyháza, mint a Kun-redempciós szervezkedés központja, Szatmárnémeti, ahol a székely hadosztály van, Szombathely, ahol Mikes püspök, a földbirtokosság, a megye és egy Lingauer nevű igen bátor újságíró csinálják a dolgokat. Több más helyi központ szintén alakulóban. Gömbös szerint bármennyire szükséges is nyilvántartani és összehozni a fővárosban mozgó szervezeteket, komoly akciót csak úgy lehet csinálni, ha a vidéket függetlenítjük Budapeستől. A vidéki szervezéssel kapcsolatban szükség lesz több mint száz, a helyi dolgokat ismerő, vezetésre alkalmas politikusra vagy helyi közéleti emberre, akik mellé a karhatalmi rész megszervezésére egy-egy tisztet kell delegálni. Elmondta Gömbös azt is, hogy mennyire jutott az előkészítése annak az akciónak, melyet Mátyusföld védelmének nevezünk. Szmrecsányi György vezetése alatt, Friedrich támogatásával, a történelmi Mátyusföld megvédésére akció indult, melynek erről a részéről Károlyi Mihály is tud. A másik részéről, hogy siker esetén Szmrecsányiék visszafordulnak és megbuktatják Budapesten a kor-

mányszatot, Friedrich tudott, de persze Károlyi nem. A többiek figyelték Gömböst, eleinte nem mutatott kíváncsisággal, később tetszéssel.

Az utolsó idők zavart és nyomott hangulatát egyszerre lefújta rólunk a Borz utcai lakásban Gömbös információja és bizakodó optimista magyarázata. Végre történni fog valami. A befutott jelentések alapján az a kép alakult ki, hogy számos helyen helyi ellenforradalmi gócpontok keletkeztek, hogy a helyzet tolja előre a vezetésre hivatottakat, hogy mozgás kezdődik, amelyet elősegít az a körülmény, hogy a kormányzatban résztvevők lelkiismeretesebb és magyarul érző része most már tisztán látja, hova viszi a dolgokat Károlyi, és kezdenek együtt dolgozni azokkal, akiknek a forradalom előidézésében részük nem volt.

Időközben sokat voltam együtt Friedrichhel és így módom volt őt jobban megismerni. Gyors elhatározású, merész, és tud szellemes lenni. Sokszor tartja valónak azt, amit kíváncsún tart. Igen rugalmas, felületességből vagy túlmerészségből elkövethet hibákat, de magyar érzésében megbízható. Bátor és meri kockáztatni a bőrét. Azon a helyen, ahova a sors most állította, minden tőle telhetőt megtett eddig.

Szmrecsányi György ismert alakja a háború előtti magyar politikának. Kétféle alakjával a békeparlament hangos és harcos ellenzéki legényei közé tartozott. Csupa önértet és önbizalom, de politikai iskolája a békebeli ellenzéki iskola, amit én nem tudok jónak tartani.

December 20. Tegnap éjjel még egy másik értekezleten is részt vettem Havel Bélánál. Az ottani megbeszélésekből látom, amit egyébként is tudtam, hogy a Károlyi- és Lovászy-frakció nyílt szakítása már csak napok kérdése. A Jászi-Kunfi-Kéri-Pogány-féle társaság, félve attól, hogy az eddigi kormányzás eredménytelensége érthető reakciót fog kiváltani, új és új jelszavakat dob be a közéletbe, hogy folytassa a forradalmasítást. Most a föld felszabadításáról, új gazdálkodási rendszer meghonosításáról harsogtatják sajtójukat, követelik, hogy az állam tegye rá a kezét a nagyüzemekre, támadtatják a polgári pártok egyesülni akarását, és rendszeresen támadják Lovászyékát. Közben kijelentik, hogy a területi integritást még csak nem is gazdasági, hanem csak lelki határok formájában értelmezik, a nemzetek szövetségének alapgonddalátán felépítve. Amellett folyton azon sírnak, hogy rettenetes, micsoda

rémhírtérjesztéssel rontják az ellenforradalmárok a közhangulatot, és ezzel akadályozzák a kormány munkáját.

Közben a csehek megszállták Pozsonyt.

December 27. Elmúlt a karácsony. Nem írtam, de rengeteg emberrel jöttem össze. Az idei karácsonyban nem sok volt az öröm. A gyerekek kedvéért megtartottuk, úgy mint máskor, égtek a karácsonyagyertyák és elmúlt a „szeretet” ünnepe a gyűlölet és elkésredés politikájának jegyében. Az egyetlen derűs kép a gyerekszoba öröme volt.

Voltam Gömböséknél, és ő is volt nálunk. Mindjobban összebarátkozunk. Felvillanyoz színes optimizmusa, határozottsága, egyszerű, nagyvonalú logikája és kedvessége. Beszélgetésünk a megindult szervezkedések, de főleg akörül mozgott, hogy a MOVE-t minden körülmények között csoportunk számára kell megkeríteni, ellenforradalmi munkánk bázisául. Éppen ezért Gyula utasítására egész társaságunk – hogy feltűnést ne okozzunk, egyenként és különböző időpontban – belépett a MOVE-ba. Járunk is fel szorgalmasan, de tartózkodók vagyunk, csak megfigyelünk és nem szerepelünk.

Az ezred Pesten levő tisztjei, megtudva Mackensen internálását, deputációt küldtek hozzá Főtra, hogy tiszteljenek ezredtulajdonosuknál. Hangsúlyozták, hogy egyetlen tisztességes magyar ember sem vállal közösséget azért az aljasságért, amit vele a Károlyi-kormány elkövetett. Az ezredparancsnok vezetésével a törzstisztek s több kapitány és szubaltern ment ki Főtra, ahol a marsall igen kedvesen fogadta őket. Én sajnos nem lehettem ott, mert – tekintettel arra, hogy figyelnek – kellemetlen komplikációk állhattak volna elő abból, ha a deputációban én is részt veszek. A marsall hangsúlyozta, hogy különbséget tud tenni a magyar nemzet és a jelenlegi kormány között.

December 30. Gömbösnek egyszer még komoly szerepe lehet az ország életében. Dunántúli tanító fia, magyar köznemes. A hadiiskolában volt bátorsága előadást tartani arról, hogy a monarchiának is érdeke az önálló magyar hadsereg. Krauss Alfréd, a hadiiskola kitanító parancsnoka, meggyőződéses centralista volt. Az előadás után figyelmeztette Gömböst, hogy az önálló magyar hadsereg a Monarchia bukását jelentené, de egyébként nem származott kellemetlensége az előadásból.

Gömbös beszéli, hogy mikor Zágrábba küldték attasénak, indulása előtt Lindernél volt utasításokért. Lindert olyan részegen találta, hogy egy félmondatot sem tudott értelmesen kinyögni. Egyetlen instrukciót valami olyat mondott, hogy üdvözlje a szerb hadügyminiszt, kinek államával szoros testvéri szövetségben fogunk ezután élni, és mondja meg neki, hogy ilyen értelemben tettük le a fegyvert. Gömbös igyekezett Balla Aladár követ előtt rámutatni arra, milyen másképp nézik a világot a Dráván túl, mint nálunk. A Pestről pacifista eszmékkel telítve elutazott követ a szerbek közt hamar felismerte, mi csoda naivitással látják Pesten a helyzetet. Gömbös Zágrábból jelentést jelentés után küldött a való helyzetről, de azokat Diener-Dénesék elsüllyesztették, mivel nekik nem konvenáltak. December elején került vissza Pestre Gömbös, ahol a hadművelleti osztályban a balkáni csoportot vette át.

1919. január 1. Szilveszter estjét fiatalkoromban sem töltöttem házon kívül. Nekem ez a nap sohasem volt a vígság, a gondtalan és a jobb újesztendőt kikényszeríteni akaró jókedv napja. Otthon is így láttam, és nem esett nehezemre az örökséget átvennem.

Ha máskor is a visszagondolás, emlékezés és a jövő terveknek volt szánva szilveszter éjszakája, most még komolyabb elgondolások jegyében telt el. Nem hittem, hogy a háborús szilveszteréjszakákat ilyen szilveszter fogja követni. Az 1918. évet senkinek sincs oka sajnálni. De ez az év elveszthette volna a háborút anélkül, hogy beírta volna soha el nem múló módon a magyar nemzet történetébe azt, hogy nem tudtunk méltóságteljesen elbukni. Mert bizonyos az, bármennyire is hangsúlyozzuk, hogy az országnak és a magyarság nagy többségének nincs köze mindahhoz, ami történt, a látszat más lesz és igenis van közünk hozzá mindnyájunknak. Van közünk annyiban, hogy bár a többség tényleg nem volt azonos azzal a politikai és társadalmi értelemben vett söpredékkel, amely a felfordulást csinálta; eltúrta azt, ami történt. És hibásak vagyunk annál inkább is, mert hiszen mint többség szétzúzhattuk volna, ha kellő keménységgel és méltósággal vesszük a bukást, ezt az egész, ma a fórumon ágáló társaságot.

De megfogadtam, hogy nem tekintetek vissza, s így ezen az éjszakán is inkább előre néztem. Bár az úgynevezett ellenforradalmi mozgalmak eddigi erejében és komolyságában nem sok örömöm

van, mégis hinni akarok a jobb jövőben, mert kétségtelen azért, hogy napról napra többen és többen válnak aktívvá, akik e rendszert nem hajlandók tovább tűrni. Az elkövetkező év kell, hogy teljes változást hozzon, nemcsak változást, hanem kérlelhetetlen büntetést is!

Január 2. A karácsonyi ünnepek alatt lemondott Lovászy, megállapítva, hogy az antant közömbösen viselkedik Magyarország sorsa és a kormány iránt. Ezt, ha a legkisebb előrelátással bír, tudhatta volna sokkal előbb is. Kijelentette azt is, hogy nem ért egyet a mai kormányzat radikális elveivel. Ez is elég késői megállapítás, és arról tanúskodik, hogy Lovászy rossz emberismerő, és történelmet nem tud, vagy legalábbis nem tanulta meg belőle a girondisták sorsát.

Friedrich, kivel állandóan érintkezem, igen szívésen igyekszik tartani azt, amit lehet. Nehézségei a legnagyobbak. A hadügyminisztériumban Pogány és Böhm mindenesetre elérnek annyit, hogy minden nemzeti és polgári irányú intézkedést ellensúlyoznak.

Lovászy lemondásának közvetlen oka az a Vix-jegyzék, mely közli, hogy Magyarország jelenlegi északi határa a Duna az Ipoly-torkolatig, az Ipoly Rimaszombatig és onnan az Ung torkolatáig. A jegyzék szerint a végleges határokat később fogják közölni.

Az utca nyugtalanabb lett. Igazoltatások, összetűzések fordulnak elő. Károlyi újévi beszédében kijelentette, hogy „Finis Hungáriáé!” – Beszélt vörös Scylláról, fehér Charibdisről, arról, hogy a területi integritást gazdasági értelemben kell elképzelni, és megállapítja azt is, hogy „nemzetközi vonatkozásban az elkövetkező esztendő ideálja a pacifizmus”. Meg kell hogy álljon az ember esze! Itt már nem is lehet kritikát gyakorolni. Ha Károlyi Mihályban mindazok után, amiket tett és amibe az országot belevitte, a férfibecsületnek csak egy szikrája lenne, akkor fogná a revolvert és fejbe lőné magát. Ez az ember örökre egyik legsötétebb, leghitványabb alakja lesz a magyar történelemnek. Vitatkozni fognak azon, hogy örült volt-e vagy gonosz. Egyaránt volt mind a kettő, hozzátéve azt, hogy idegzetileg tönkrement, hazardírozáshoz szokott idegroncs, aki megpróbált és kiélt mindent az életben, asszonyt, ivást, kártyát, vadászatot, s minden egyéb kedvtelést, melyet lehetővé tett óriási vagyona. S amikor már semmi egyéb nem izgatta, akkor jött utolsó izgatószerként a politika. Egyik öreg nagynénje még akkor, amikor Károlyi nem foglal-

kozott politikával, azt mondta róla, hogy kár volt gyermekkorában farkastorkán operációval segíteni és beszélni megtanítani, mert ha az Isten így teremtette: nem akarta, hogy beszélni tudjon. Mennyire igaza volt az öreg nagynéninek! Mit jelentett Magyarországnak az a műtét, mely Károlyit megtanította beszélni! Ha az orvos kése akkor kicsit mélyebbre szaladt volna!

Időközben Festetics Sándor gróf, nagybirtokos, tartalékos Hindenburg-kapitány lett a hadügyminiszter, de melléje tették ellenőrnek az őrjöngő Fényes Lászlót. A csehek megszállták Eperjest, a románok Nagyváradot; Aradon a várost meglátogató Berthelöt jelenlétében véres összecsapás volt magyarok és románok között. A csehek megszállták Kassát.

Károlyi jogosan mondhatta újévi beszédében: „Finis Hungáriáé!”

Kétségtelen, hogy Pogány, mindenáron kezébe akarván kapni a hadügyek vezetését, éppen úgy meg akarja buktatni Festeticset, mint ahogy ellenfele volt Lindernek, megbuktatta Barthát és intrikált Böhm ellen is. Pogány, akit azelőtt másképp hívtak, korábban újságíró volt, méghozzá egy katolikus könyvmatosnál, de dolgozott mindenféle pártállású lapnál is. Azt hallom, hiába igyekezett bejutni a Népszavához – az nem vette be –, túl jól ismerték. A háború alatt természetesen kijárta felmentését, és mint újságíró a sajtó-főhadiszállásra került. Ott szolgált tisztektől hallom, hogy a legszervilisebb, legtalpnyalóbb hízelgők egyike volt, csakhogy valahogy be ne vonultassák. Megfelelő alkalmakkor frázisoktól harsogó felköszöntőket tartott a hadsereg vezetésére, a hadseregére s mindenkire, és tüntetően militaristáskodott. Úgy látszik, meggyőződését ma főként abban a formában kívánja szolgálni, hogy saját magát tolja fel a mostani „fegyveres erő” élére.

Január 7. Ellenforradalmi csoportjaink tőlük telhetően dolgoznak. A mieink főként abban, hogy a Szmrecsányi György vezetése és Artner Kálmán tábornok katonai irányítása alatt álló Mátyusföld védelme akcióra tiszteket, embereket, csapatokat szerezzünk. Az akció január 4-én meg is indult egy kiáltvánnyal. De már az előkészületi stádiumban láttuk, hogy Böhm a hadügyből, Pogány pedig a katonatanácsból meghíúsít minden intézkedést. A mozgalmat Friedrich és Gömbös határozták el, s a terveket Gömbös és Horváth Dénes csinálták. Jó néhány napja megbeszéltük a részleteket egy értekezleten, melyen

Friedrichen és Gömbösön kívül Szmrecsányi György, Ártner Kálmán ezredes, egy igen szépen dekorált, Farkas Elemér nevű kapitány – akit nem tudom, miért „ezredeskapitány”-nak neveznek –, Horváth Dénes, Magasházy és én voltunk jelen, s még három-négy tiszt, akinek a nevét nem értettem a bemutatkozásnál. Minden részletet megbeszéltünk, még a körbélyegzőt is – „Mátyusföldi Hadsereg Csoportparancsnokság” felírással. A vállalkozás céljára bejelentett erők száma papíron igen tekintélyes volt. Szerepelt ezek között Magasházy másfél ütege is. Magasházy azonnal el is indult Érsekújvár felé.

Már az első nap kiderült, hogy rajta kívül alig indult el más, vagy legalábbis más nem érkezett meg a kijelölt helyre. Mindenesetre ezt a hírt hozta Magasházy futárja.

Sok helyen találkozok az ember fásultsággal. A régi magyar politikai élet emberei majdnem mind szkeptikusok. Csak a volt fronttisztok azok, aktívok és tartalékosok egyaránt, akik hittel, fáradságot nem kerülve, újra- és újrakezdvé igyekeznek valamit csinálni.

Közben mind több nyomát látjuk annak, hogy milyen eredményeket ér el a kommunista szervezkedés. Salgótarjánban a bányászok között kommunista zendülés volt. A Visegrádi utcai kommunista főhadiszállás zajgó méhkas. A szocialisták a kommunisták előretörése miatt kezdenek idegesek lenni. A tisztikar el van keseredve. Festetics január 4-ére felrendelte Pestre a csapatparancsnokokat. A régi képviselőház nagytermében Pogány kíséretében jelent meg a hadügyminiszter, hogy tájékoztató megbeszélést tartson. A gyűlés nem várt módon politikai tüntetéssé vált. A megjelent tisztok nyíltan tüntettek Pogány ellen. „Vegye tudomásul, hogy nem vagyunk szociáldemokraták, hanem magyarok vagyunk!” „Védjék a határokat!” „Küldjének a határokra bennünket!” „Állítsák vissza a katonai fegyelmet! Ami most van, az csorda!” – és hasonló közbeszólások hangzottak el. Pogány kijelentette, hogy „a gyűlés nem képviselte az ország katonatömegeit”, s hogy „megdöböntő, mennyire nyíltan és élesen szembe mernek helyezkedni a tisztok egy modern hadsereg szellemének alapelveivel”. De nem mertek letartóztatni senkit, s a felrendelt tisztokat hamar visszaküldték helyőrségeikbe.

Festetics Sándor Károlyi sógora. Nem forradalmár, és azért vállalt tárcát, hogy mentse, ami menthető. Feltételezték, hogy Károlyi miatt

nem merik őt Pogányék kikezdeni. Ezt sajnos nem hiszem, nem is beszélve arról, hogy Károlyi lesz az első, aki őt – ha nehézségei támadnak – elejti.

Az utcákon mind sűrűbben osztogatnak kommunista röpiratokat. Mecsér Bandi és Görgey Józsi szerint rövidesen számolni lehet azzal, hogy a kommunisták nyíltan nekimennek a szociáldemokratáknak. Mecsér a legförtelmesebb forradalmi adjusztíruniban tárgyal állandóan, még magánál is förtelmesebb külsejű gentlemanekkel, Görgey Józsi pedig egy derék volt suszternek – aki nálunk baka, Oroszországban pedig vörös brigadéros volt, s jelenleg a kommunistákról híreket hoz neki – igyekszik bebizonyítani, hogy nálunk rosszul kezdték el a dolgokat: mindent vissza kell csinálni, vissza kell állítani a királyságot, mert csak ennek reakciójaként lehet igazi kommunizmust csinálni.

A kommunisták az első puccsot karácsony estéjére tervezték, de mindig halogatták. Nem érezték még magukat elég erősnek és a szociáldemokrata párt még szembeszállott volna egy fegyveres megmozdulással.

Január első napjaiban Sztankayné kommunistákat megfigyelő csoportja megbízható formában azt a jelentést kapta, hogy rövidesen megtörténik a fegyveres bolsevista puccs. A különféle ellenforradalmi csoportokat azonnal értesítettük. A dolgot Friedrich is komolyan vette és határozatba ment – igen bizalmasan és egyelőre csak néhányunk előtt ismertetett formában – az a terv, hogy Schnetzer Ferenc tábornok vezetése alatt a megbízható ellenforradalmi érzésű csapatok, szervezetek és a rendőrség egy része kézbe veszi a várost, kihirdetjük a katonai diktatúrát, élén Schnetzerrel mint diktátorral, illetve mint teljhatalmú városparancsnokkal. Az ügybe be volt avatva Horváth Dénes, Gömbös Gyula, Hefty Richárd, Rácz Kálmán, Magasházy Laci s még néhány tiszt, köztük a vadászezred parancsnoka és én. Úgy határoztunk, hogy reggel nyolc órakor Friedrichnél gyülekezzünk, ott mindent megbeszélünk, ő ráveszi Festeticset, hogy hunyjon szemet, illetve adjon egy aláírásával ellátott cédulát a rendőrségnek, amelyen csak annyi áll, hogy „lehet”.

Tegnap, január 6-án reggel nyolckor gyülekeztünk a Friedrich szobája mögött levő hátsó teremben. Schnetzerrel régóta nem találkoztam, de azonnal megismerem, hiszen három évig az akadémián

– hol taktikát, stratégiát és hadseregszervezetet tanított – egyik olyan növendéke voltam, akivel szolgálaton kívül is foglalkozott.

Megérkezett Friedrich, megbeszélésre került az általános helyzet, és Schnetzer ennek alapján kifejtette a következőket:

Katona- és férfibecsületére vállalja, amennyiben a kormány, illetve Festetics őt megbízza déli egy óráig a teljhatalmú vezetéssel, hogy Budapesten huszonnégy órán belül rendet teremtsen. A vadászezred, a Magasházy-üteg, az egyes huszárok, ébredők, főiskolás- és ellenforradalmár alakulatok és gyorsan összegyülekező tiszti századok révén ura lesz Pestnek. A Magasházy-üteggel a Gellért-hegyről néhány tucat gránátot és srappell bocsátat át a város felett jó alacsonyan, hogy visítson, s hogy a rákosi gyakorlóterén csapjon be, s kihirdeti a statáriumot. Mindez elég lesz arra, hogy az eddig szanaszéjjel levő ellenforradalmi szervezetek egy központba gyülekezzenek. A többi azután erély és határozottság dolga. Friedrich teljesen a terv mellett volt. Lovászy nem jött el, de úgy hallottuk, hogy habozik. Azután magunkra maradtunk, mert Friedrich átment Lovászyhoz és Festeticshez. Hosszas tárgyalás után azzal jött vissza, hogy „nem”. – Újrakezdődött a kérés, magyaráztatás és ijesztgetés. Gömbös és Schnetzer mindent megpróbáltak, Friedrich még egyszer beszélt Lovászyval de – hiába. Újra vártunk. Végre háromnegyed egykor Schnetzer kivette az óráját s kijelentette:

– Ha negyed órán belül nincs „igen”, akkor elkéstem, mert három-négy óra alatt minden kiderül és napfényre jut. Akkor pedig elvész a meglepetés momentuma. Aztán hozzátette:

– Na, Kozma, emlékszel-e arra, mikor a „meglepetésről” tartottam nektek előadást az akadémián? Azok szebb idők voltak!

Egy óra után Friedrich, teljesen lehangolva, azzal jött vissza, hogy nem lehet a dolgot megcsinálni.

Meg vagyok róla győződve – pedig minden egyébben eléggé szkeptikus szoktam lenni –, hogy a terv sikerült volna. Megvolt a hozzávaló erő, déli egy óráig nem szivárgott ki semmi és teljes biztosíték volt Schnetzer személye, ki határozott, igen eszes, karakteres, kemény katona, s aki nyugodtan küldött volna másokat meghalni, de maga is el tudott volna esni, ha kell. Száraz, éles, felcsattanó tudott lenni. Az akadémián, ha haszontalanok voltunk, reszkettünk tőle, mert gorombaság nélkül is oly szörnyen tudott megszégyeníteni, a becsületre hat-

ni és szóval olyanokat odacserdíteni, hogy inkább megverettük volna magunkat. Amellett tudása nagy és kitűnő organizátor.

Nem rajta múltott, hogy az egészből semmi sem lett. Levertem mentem el, s végképp kialakult bennem az a meggyőződés, hogy az egész ellenforradalmaskodásnak alig van jelentősége az eddigi formában.

Január 12. A nemzeti tanács, amelyről újabban keveset lehetett hallani, köztársasági elnökké választotta Károlyi Mihályt. Egy Berinkey Dénes nevű, eddig eléggé ismeretlen gentleman lett az ideiglenes miniszterelnök. A Lovászy-frakciótól azt hallom, hogy a pártban teljesen felülkerekedett a Károlyi-párt radikális szárnya: Buzá Barna, Nagy Vince, Juhász-Nagy Sándor, Vass János és társaik. De a szocialisták ezzel sincsenek megelégedve, követelik a bel- és hadügyi tárcát. A Mátyusföld védelme fiaszkóval végződött, a csehek pedig elérték Szobot. Mindezek után a kormánynak nem volt fontosabb dolga, minthogy letartóztassa báró Láng Boldizsár vezérkari alezredest, állítólag azért, mert a Dunántúlból köztársaságot akart csinálni, és onnan akart felvonulni Budapest ellen. A letartóztatás nem soká tartott. Elbocsátották.

A lapok újra nagyon kezdik hangsúlyozni, hogy rendre van szükség, és mind sűrűbben cikkeznek a kommunista veszélyről. Mi pedig nagyban készülődünk a MOVE kézbevitelére. Az összejövetelek Gömbös, Crouy, Marton Béla és az én lakásomon mind gyakoribbak, úgyszólván mindennaposak. Engem is detektívekkel figyeltetnek. Háznak kapuja előtt sokszor láttam felváltva két embert ácsorogni, s bár manapság ácsorgó ember elég van, ezek nemcsak ácsorogtak, hanem igyekeztek, ha elmentem valahova, mögöttem vagy előttem sétálni. Ma mindenre elő kell készülni, s így írásokat egyáltalában nem tartok a lakásomon. Van egy noteszkönyvem, abba beleírom azt, ami pillanatnyilag szükséges, este kívülről megtanulom, reggel elismétlem, s a noteszoldalt elégetem. Lakásomon csak egy írásom van, egy kép hát-só rámájába eldugva, amely azonban annál érdekesebb. Névsor 1918 nyara elejéről, Konsten német kapitánytól, ki a háború utolsó idejében a német hírszolgálat tisztje volt Magyarországon. Konsten értesülései, mint azt az események utóbb igazolták, kitűnőek voltak. Jelentéseiben majdnem abszolút pontossággal vázolta a forradalmat előkészítő mun-

kát, azt, hogy milyen akció mikorra van tempírozva, sőt azt is, hogy mit szándékoznak tenni a forradalmárok siker esetén. Csak azon bámulok, hogy akkor, mikor ő az anyagot a magyar kormánynak is rendelkezésére bocsátotta, az utolsó háborús kormány nem tudta azt jobban felhasználni. A nálam levő Konsten-lista egy nyár eleji összejöveteletről szól, amelyet az Andrássy út egyik mellékutcájában, egy vendéglőben tartottak a forradalmárok. A lista igen sok nevet tartalmaz. Mikor utolsó háborús szabadságom alatt a névsor a kezembe került, nem akartam elhinni, hogy valódi. A nevek között, illetve a jelenvoltak névsorában, akik ez alkalommal először beszéltek nyíltan arról, hogy a forradalmat ki kell robbantani, voltak olyan nevek, akikről mint politikusokról mindenki tudta, hogy negyvennyolcas vagy radikális felfogásúak, hogy az antanttal kokettálnak, de azt gondolták róluk, hogy legfeljebb parlamenti beszédekig jutnak el. Most, hogy az események bekövetkeztek, és soha nem hallott és ismeretlen nevek tűntek fel váratlanul, bebizonyosodott, hogy a Konsten-lista igazat mondott. Az ismert neveken kívül szerepelnek rajta Böhm Vilmos, Pogány József, Mór, Heltai Viktor, Diener-Dénes, Landler, és egyéb, azelőtt soha nem hallott, de most szereplő nevek. Persze a radikálisok is képviselve voltak, Kunfi, Kéri, Jászi, Hatvani és társaik révén.

Egyéb feljegyzéseimet, naplót olyan helyen dugtam el, ahol sosem kereshetik.

Január 14. Tegnapelőtt lementem egy napra Székesfehérvárra meglátogatni a kádert, ahol mindent a régi rendben találtam. Tájékoztatni akartam a tisztikart, információkat kívántam szerezni, és régi barátok között egy jó napot eltölteni. Civilben voltam és a hajnali vonattal érkeztem vissza tegnap reggel. Tanulmányozni akartam az utca képét, és ezért a Déli vasútról gyalog sétálva jöttem haza a Baross utcába. Amikor a ház elé érek, két embert látok ott ácsorogni. Már messziről látom, hogy tekintgetnek és kíváncsiskodnak. Közlebb érve észreveszem, hogy nem azok, akik utánam szoktak sétálni. Elmentem mellettük, befördultam a kapun és felmentem lakásomba. A háznépet nagy izgalomban találtam, s egy-kettőre elmondták, hogy tegnap este két detektív volt a lakásban letartóztató parancsra és házkutatást is tartottak. Széttártak mindent, összehányták az írásokat, de amit kerestek, azt nem találták meg. Alighogy ezt elmondták, jön a

házmester, hogy tegnap este óta a ház előtt két detektív strázsál és engem vár. Hogyan tudtam bejönni, hogy azok nem vettek észre? A házmesternek azt feleltem – amit ő nem egészen értett meg –, hogy Tarnkappém van, és pedig a detektívek számárságából, mert én mellettük jöttem el. Ezek után megfürödve, megreggelizve azt mondtam Patrulführer úr Pirkának – aki szentül hitte, hogy most csülökre kerül a sor –, „Eredj le, fiam, és mondd meg a kapu alatt a két detektív úrnak, hogy várom őket”. Röviddel rá meg is jelentek. Azzal a kérdéssel mutatkoztak be, hogy miképpen jöttem én haza.

– Önök mellett, uraim – feleltem –, így, ahogy vagyok, ebben a ruhában; tudniillik csak egy civil ruhám van.

Először felmutattak egy házkutató végzést, és most már jelenlétben kezdődött el az újabb turkálás. Ez egész alaposan történt, feltúrtak mindent, még a gyerekek játékszekrényét is, de nem találtak semmit, illetve találtak egy jegyzőkönyvet, tele névvel, jegyzetekkel és rövidítésekkel. Még Szóttstól kaptam akkor, amikor átvettem tőle az ezredadjutántúrát. Tele volt feljegyzéssel, dátumokkal, mint minden rendes adjutánsi noteszkönyv, amiben az ezrednapló legfontosabb személyi vonatkozásainak kivonata is bent van, hogy ne kelljen az egész naplót mindig cipelni. Erre rácsaptak, belenéztek, és mint bűnjelet, lefoglalták. Nem tartottam érdemesnek megmagyarázni, hogy bakot lőttek, arra lesz idő később is.

Utána egy másik végzést vettek elő, melynek értelmében letartóztatnak és előállítanak.

– Kérem, állok rendelkezésükre. Fiam, Pírka, add ide a kabátot meg a kalapot!

A gyerekek ordítottak, mi pedig indultunk. Az utcára érve az egyik detektív igen udvariasan azt mondja:

– Ha kapitány úr saját költségére kocsin kíván menni, az talán jobb lesz. Mégis kellemetlen, ha az utcán végigkísérjük.

– Nagyon köszönöm, uraim – feleltem –, nekem egy cseppet sem kellemetlen, inkább menjünk gyalog.

– De kérem, kapitány úr, mégis a Váci utcán végig, és most délelőtt – mondja a másik.

– Csak gyerünk, kérem, nem akarok kocsin menni, spórolós ember vagyok – s ezzel indultunk. Az utcán eléggé megnézegettek, főként a

Váci utcán, ahol már vidáman korzóztak az emberek. Látott egy csomó ismerős is, csodálkozó arcokat vágta, és többen elfelejtettek köszönni.

Elérkeztünk a főkapitányságra, ott felvittek az emeletre és betessékeltek egy nagy szobába. Ott ült már vagy harminc ember, a székek és padok mind el voltak foglalva, és rémségesen bűdös volt. Az egyik detektív elment, a másik mellettem maradt. Körülnéztem sorstársaimat figyelve, s megállapítottam, hogy a legkülönfélébb rétegekből kerülünk ki. Ismerős nem volt egy sem. Volt vagy tíz-tizenkét középosztálybeli férfi és két asszony. A többi, részben munkás, főként azonban csirkefogó külsejű népség, az éjszaka összeszedett, vasúti kocsikat feltörő desperádóktól kezdve mindenféle fajta. Ültam és álltam jó három óra hosszat, aztán visszajött a másik detektív.

– Menjünk!

– Hová visz? – kérdeztem.

– Wagast rendőrkapitányhoz.

Wagast neve ellenforradalmi körökben ismert és kevésbé jó hangzású.

Bementem a nagy hatalmú politikai főnyomozó elé. Rossz nézésű ember. Azzal kezdte, hogy alaposan végignézett, egy ideig nem szólt, azután felvettette a nacionálét. Gondoltam, most jön az ujjlenyomat, de erre nem került sor. Ezek után elkezdődött a kihallgatás a következő diskurzus formájában:

– Kapitány úr, ön közismert ellenforradalmár, önről mindent tudunk, mert megfigyeltettük. Figyelmeztetem, hogy az igazat mondja. Mit keresett ön Székesfehérvárott?

– Ott van az ezredem. Pesten a lónyilvántartóba vagyok beosztva, de ezredsegédtiszt voltam, gyakran van szükség arra, hogy utódomnak felvilágosítást adjak. Egyébként is egy csomó barátom van Fehérvárott.

– Szóval ön azt állítja, hogy nem ellenforradalmi ügyekben volt lent, és a pesti ellenforradalmi dolgokban sem vett részt.

– Igenis, azt állítom!

– Ez nem igaz! Ön ellenforradalmár!

– Kérem, én nem tudom, hogy ön mit ért forradalmár alatt. Proletár nem vagyok, aktív huszártiszt voltam, az vagyok ma is, de egyébként nem tudom, miért vagyok ellenforradalmár.

– Ön rengeteg emberrel érintkezik, csupa olyannal, akik ellenségei a mai rendszernek. Ön folyton járja a várost, nemcsak gyalog, hanem kocsin is. Kikhez járka?

– Kérem, ha én elmondom rengeteg ismerősöm névsorát, akikhez járok, akkor azokat ok nélkül kompromittálom. Ha önök engem figyeltettek, akkor úgyis tudják, merre jártam. Kapitány úr láthatja, hogy semmi okom sincs bujkálni, mert nagyon jól tudom, hogy hettek óta detektívek kísérnek és ennek tudatában mentem oda, ahová mennem kellett.

– Az nem egészen így van, mert ön gyakran használt fiákert, ha észrevette, hogy kísérik.

– Kérem, ez tévedés. Nekem tényleg van egy állandó fiákeresem, akivel néha délután nagyobb utakra elkocsikáztam. Ha tudtam volna, hogy ebből kellemetlenségem lesz, inkább gyalog mentem volna.

– Hát majd mindjárt meglátjuk – felelte Wagast. – Detektív, állítsa elő a fiákerest!

A következő percben már bent is volt az én derék sváb kocsisom, aki egy cseppet sem látszott megilletődöttnek. Elkezdtek faggatni, hogy mióta ismer, hová vitt, mennyiszert vitt? A derék ember mindenre megfelelt, a valóságnak megfelelően. Aztán Wagast elkezdte nyomorgatni, hogy mondja meg, kihez jártam és kikkel érintkeztem.

– Nem tudja azt, kérem, egy fiákeres, hogy a vendége kihez jár, mert a vendég kiszáll, a kocsi a ház előtt marad. Legfeljebb azt tudja, hogy kivel kocsikázott együtt.

Hát ez értelmes beszéd volt, gondoltam magamban. De jött utána még jobb is. Mikor már harmadszor is azt kérdezték tőle, hogy kikhez jártam, akkor egyszerre csak azt feleli:

– Kérem, hát én annyi asszony néphez hurcoltam a kapitány urat, meg vittem őt kisasszonyokkal a Stefániára is, rettenetes sok ilyenféle ismerőse volt! – Ez a kisebbik baj – gondolta ő –, ebben nincs politika, és talán elhiszik. Erre Wagast is, én is, meg a detektívek is úgy elkezdtünk nevetni, hogy a hangulat egyszerre derűssé vált. A derék kocsiszt kidobták, a vallatás pedig érezhetően kellemesebb formák között folytatódott.

– Nézze, kapitány úr – mondtam én többek között –, ön azt állítja, hogy én ellenforradalmár vagyok. Lehetnek mások, akik azt állítják, hogy forradalmár vagyok.

– Na, erre igazán kíváncsi vagyok, hogy miért?
– Hát azért – feleltem –, mert például én voltam ezredem első bizalmi férfin – s elmondtam ezt a félgazságot, mert hiszen Szabadkáról tényleg engem küldött fel az ezred megnézni, hogy Budapest végképp megőrzült-e. A félhazugság látható impressziót tett, és Wagast rátért a lényegre:

– Ön összeköttetésben áll két Szilassy testvérrel, Cézárral és Józseffel, valamint Erdélyi László rokkant önkéntessel, akik ellenforradalmat szerveznek. Ennek éle főként Pogány ellen irányul. MOVE-tagokat toboroznak és Lovászyékkal is összeköttetést tartanak, éppen az ön útján. Aki Pogányt meggyilkolná, az százezer koronát kap. Ön ebben az ügyben kompromittálva van.

– Én minderről mit sem tudok. Akiket kapitány úr megemlített, azokat nem ismerem, a MOVE-ba nemrég léptem be. Lovászyval, aki a kormánynak tagja volt, igenis összeköttetésben álltam, de egyébként semmiről sem tudok semmit.

Wagast elővett egy noteszkönyvet és megmutatta benne feljegyzve nevemet és lakcímemet. A noteszkönyv Szilassy Cézáré volt.

– Kérem, az én nevemet az írja be a könyvébe, aki akarja. Én Szilassy Cézárról soha nem is hallottam, de hogy egészen pontos legyek, most mégis dereng nekem valami Szilassy Józsefről.

Wagast nagyon megörül és gúnyosan mondja:

– Na, hát az egyiket mégis ismeri. Hát mondja meg, mi dereng?

– Hát kérem az dereng – feleltem –, hogy mintha Szilassy Józsefet ismerném, mert volt egy ilyen nevű növendéktársam az akadémián. Akkor, 1903-ban láttam utoljára.

Ezek után Wagast morgott valamit a detektívnek, aki hamarosan visszatért egy borotvátalan képű, korpulens emberrel. Egyémre néztünk. Wagast az arcunkról olvashatta le, hogy sohase láttuk egymást. Szilassy Cézár volt. Aztán kérdezett tőlünk tücsköt-bogarat, feleltem mindenre, s nem jutott velém semmire. A detektív újra kivitt a várószobába, ahol ekkorra még többen voltak. Ott ültem késő estig. Megkérdezték, hogy akarok-e hozatni valamit enni, de ezt spártai módon visszautasítottam. A hangulat később már kedélyessé vált, kis csoportokban beszélgettünk és ellenforradalmár társaimtól megtudtam, hogy a Szilassy-szervezkedést Erdélyi árulta el. Engem valószínűleg

mint beszervezendőt írtak fel, tudva rólam, hogy számításba vehető vagyok. Az egyik azt mondta, hogy Geher Gyula is kompromittálva van. Találgattuk, hogy becsuknak-e és mennyire. Végre ez ma nem attól függ, hogy kire mit bizonyítanak rá. Később újra elővezettek és egy másik kapitánytól kaptam még egy pár kérdést. Konfrontáltak hat emberrel, akik közül egyet sem ismertem, végül pedig elővették a bűnjelét, az ezredadjudánsi noteszt. „Hát ez mi?” Elmondtam, hogy mi, amire még tovább faggatott, mondván, hogy ez névsor titkos jelekkel. „Mi az, hogy EKO, meg VK, meg EK, meg 2 és kereszt, meg 3 és kereszt, és mi az a nagy kereszt?” Azt feleltem, hogy hozasson egy sematizmust, abból rögtön megláthatja, hogy ez ezredem tisztikarának névsora. Az EKO Eiserne Kronenorden, a VK Verdienstkreuz, a két kereszt meg a három kereszt a név mögött az ugyanannyi sebesülés, a nagy álló kereszt pedig azt jelenti, hogy az illető elesett. Mellette van a dátum is.

Végül figyelmeztetett, hogy nagyon vigyázzak magamra, mert legközelebb nem fogom ilyen könnyen megúszni a dolgot és eleresztettek, de a noteszt ottfogták.⁵

Mint a farkas, olyan éhesen mentem vacsorázni s aztán haza, ahol a gyerekek nagy triumfussal fogadtak, Patrulführer Pirka pedig elfojtott, de kerek káromkodásokban emlegette az egész rendszernek felmenő ágbeli rokonait oly csúnya kitételekkel, hogy Fräulein Ancsi rákiabált: „Legalább a tyerekek előtt fogjad be a száját!”

Január 20. Három nappal ezelőtt kaptam egy szolgálati jegyet, hogy a kerületi parancsnokság lónyilvántartó osztályából kidobtak és azonnal vonuljak be az ezredhez. Megokolás persze nincs, úgyis tudom, hogy oka a Wagast-féle letartóztatás, viszont berukkolni eszem ágába se jut.

Friedrichet, Gömböst és a többieket értesítettem a házkutatásról s a kihallgatásról. Ezentúl még fokozottabban kell vigyáznunk.

Szép dolgokat beszélt el Magasházy a mátyusföldi akcióról! Vácot elhagyva Érsekújvár felé masírozott, és várta, hogy találkozzék az odairányított többi csapattal. De néhány bakán kívül nem talált senkit. Fedezet nélkül masírozott tovább, amíg az előrenyomuló cseheket távcsővel meg nem pillantotta. Két gránáttal beléjük gyűjtött, amire

5 1919 őszén a noteszt a főkapitányság visszaküldte.

azok eszeveszett futással menekültek. De tüzéség, gyalogsági fedezet nélkül, egyedül nem veheti fel a harcot és mikor látta, hogy a környéken rajta kívül semmiféle csapat nincs, kénytelen volt visszafordulni. Visszajövet útközben már autók jöttek utána Böhm és Pogány parancsaival, hogy azonnal térjen vissza. Magasházy ezek után biztosra veheti, hogy őt is el fogják kergetni.

Nekem nagyon jó, hogy elcsaptak, mert az elmúlt három nap alatt alapos munkát kellett végezni. Tizennyolcadikán volt a MOVE országos tanácsulése a tiszti kaszinóban, tizenkilencedikén pedig az országos közgyűlés. Napokkal előtte Crouynál kiosztottuk a szerepeket, elhatározván, hogy a MOVE elnökéül a mi baráti körünkől kell megválasztani valakit. Azt, akit a legkönnyebb. Tekintettel arra, hogy a közgyűlésen csapattisztek lesznek többségben, először Rác Kálmánra gondoltunk, akiről tudtuk, hogy jól beszél. De próbát tartottunk és megállapítottuk, hogy előadómódja kitűnő a legénységnek, de talán kevésbé alkalmas tisztek között. Így azután Gömböst kértük fel a beszéd megtartására, azzal, hogy ha sikere lesz, keresztülhajtjuk megválasztását. Megbeszéltük, hogy negyven főre tehető, hozzáunk tartozó emberünk hogyan oszoljon el a teremben, ki milyen csoportot vesz munkába, milyen közbekiáltások lesznek, egyszóval pontos tervet dolgoztunk ki.

Gömbös felszólalt az országos tanácsulésen, és nyíltan lándzsát tört a nacionalizmus és militarizmus mellett. A főpróba után már biztosra vettem, hogy győzünk. A sok paklizás, kertelés, politizálni nem tudó összevissza beszéd után végre nyílt, egyenes, katonás beszéd a nemzeti eszme és a militarizmus jegyében, mely igen nagy hatást keltett elsősorban a vidék képviselőinél, márpedig ezek voltak többségben. Az országos tanács megbízta Gömböst – s így most már nem csak a mi kis csoportunk nevében beszélt –, hogy a következő napon az országos közgyűlésen a nemzeti, militarista és keresztény világnézet mellett szólaljon fel.

A közgyűlés a Gólyavárban⁶ zajlott le. A zajlást a szó szoros értelmében kell érteni. A Gólyavár megtelt mindenféle állományú és fegyvernembeli tiszttel, s megjelent igen sok ludovikás is.

⁶ Gólyavár az egyetem egyik kerti épülete.

Őket azzal az utasítással vezényelték ki, hogy iskolaparancsnokukra, Stromfeld Aurél ezredesre kell szavazniok, aki ambicionálta a MOVE elnökségét. Stromfeldről tudtuk, mint ahogy általában véve mindenkiről tudjuk most már, milyen világnézetet vall és milyen karakter, hogy megbízhatatlan, nagyon ambiciózus, paktál Károlyi és a szocialisták felé.

A formalitások elintézése után, mint az országos tanács kijelölt szónoka, felkelt Gömbös. Figyeltük a terem hangulatát. Kíváncsian nézték a fiatal vezérkari kapitányt, akit a legkevesebben ismertek. Elkezd beszélni.

Első szavaira felfigyel a terem. Az érdeklődés mindig nagyobb lesz, mi a teremben eloszolva csináljuk a hangulatot, de nem nagyon kell csinálni, fokozódik az magától is eléggé. A ludovikások közé ültem. Már gyülekezés közben beszéltem a körülöttem ülőkkel, emlegetve, hogy én is ott végeztem, ahol most ők vannak. Érzésem az volt, hogy Gömbösre fog szavazni a vidék és Budapest egy része is, de a túlnyomó többség itt fővárosi, s így nem lehetetlen, hogy a választás eredményét végül is a ludovikások döntsék el. Ők pedig parancs szerint Stromfeldre kell, hogy szavazzanak. Láttam, hogy a beszéd második felét a lelkes fiatal akademikusok már ragyogó szemmel, lélegzet-visszafojtva hallgatták, s kezdtem hinni, hogy nem Stromfeldre fognak szavazni. Mikor Gömbös a beszédet befejezte, minden oldalra, előre-hátra odaszóltam nekik:

– Fiúk, ezután akartok ti Stromfeldre szavazni?

Gömbös beszédét érdemes megörökíteni.

„Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Bár az alapszabályok értelmében a politika az egylet keretén belül tilos, engedjek meg, hogy mégis politikáról beszéljek.

Általában osztom nézetüket, hogy a katona ne politizáljon. A jelenlegi válságos helyzetre való tekintettel azonban, mikor az ország sorsa dől el, azt hiszem, mindnyájunknak kötelessége, hogy a politikai passzivitásunkból kilépjünk és aktivitásba menjünk át.

Mélyen tisztelt Uraim!

Nem pártpolitikáról van szó, arról van szó, hogy a nemzeti és az internacionális világnézetek közti harcban a MOVE milyen álláspontra helyezkedjék.

Eltekintve attól, hogy a nemzeti eszmék imádásában nevelkedtünk és eltekintve attól, hogy csak egy nagy és nemzeti Magyarorszáért tudunk lelkesedni, reálpolitikai okokból is a nacionális világnézet mellett kell döntenünk.

Nézzünk körül: a csehek, lengyelek, ukránok, románok, jugoszlávok és a német-osztrákok most kezdik nemzeti létük alapjait lerakni és mi internacionálisok legyünk?

Mélyen tisztelt Uraim!

Az Isten is azért teremtett egymástól különböző nemzeteket, hogy ezek egymással versenyezve a verseny útján haladjanak. Nem istenkísértés-e tehát, hogy a természet e nagy alkotásával szemben gyarló emberek az „internacionálé” jelszóval kívánják a harcot felvenni?

Az „internacionálé” a hazátlanok jelszava és jaj annak a nemzetnek, mely e jelszót követi!

Magyar és székely testvéreim!

Mielőtt a vörös zászlóval jelzett, látszólag sima útra léptek, álljatok meg és gondolkozzatok. Vegyétek észre, hogy a piros-fehér-zöld lobogó sárba van tiporva és lássátok, hogy bérceinken idegen nemzetek lobogói lengenek. Tudjátok meg, hogy az egész világ nem vesz minket semminek, csak azért, mert mindenkitől inkább, csak tőlünk nem várta azt, hogy önmagunkat nemzeti mivoltunkban megtagadjuk.

Mélyen tisztelt Uraim!

A Magyar Népköztársaság elnöke, Károlyi Mihály gróf azt mondta: „Finis Hungáriái!” Ezt is csak azért mondhatta, mert a vörös színvakító fénytől nem látta a nemzeti erkölcs fehér és hazafiúi reménység zöld színét.

Ha Magyarország magyar marad, sohasem fog elveszni.

Mélyen tisztelt Uraim!

Úgy érzem, hogy egy nézetem vagyok Önökkel, midőn azt mondom: nekünk csak egy utunk lehet, a nemzeti eszme diadalának útja. A MOVE útja az legyen. A MOVE támogassa mindazon politikai pártokat, akik ezen az úton kívánnak haladni, és meg vagyok győződve, hogy ezen állásfoglalás által új erőt merítenek nehéz, de biztos sikeret eredményező munkájukhoz. Reméljük, hogy ezentúl a kormány is – nagy hivatásának megfelelő határozottsággal – a nemzeti eszmék megvalósítását fogja szorgalmazni.

Ha a kormánynak eddig nem sikerült pozitív eredményt felmutatni, ennek fő oka az lehet, hogy a kormányzást nacionális és internacionális eszmék összekapcsolásával kísérelték meg. Ez nem volt korszerű. A jelen viszonyok közt csak egy irány – a nemzeti – vezet célhoz!”

A beszéd befejezését tomboló éljenzés és lelkesedés követte. A választásra került volna a sor, de az nem ment olyan egyszerűen. A teremben egyszer csak sötét lett, kint elvágták a fővezeteket. Kiadtuk ordítva a jelszót: „Át, szavazni, a tisztí kaszinóba!” És indultunk is a Gólyavár kertjén át. Alig volt kint a tömeg eleje, vöröstengerészekkel megrakott teherautók álltak meg kétoldalt az utcán. A Gólyavár kertjében hamarosan verekedésre került sor, s bár a vöröstengerészeknek fegyverük és kézigránátjuk volt, nekünk pedig csak a csupasz öklünk, nem voltunk hajlandók megijedni. Az egyik rész mint utóvéd verekedett, a többi pedig a Múzeum körúton át átment a tisztí kaszinóba. Legvégén jöttek a kézitusában részt vettek. (Nem első ilyen verekedés volt ez a Gólyavár kertjében. Egy ébredőgyűlést ugyanígy támadtak meg Fényes László „tengerészei”. Hat súlyos, tizenhét könnyebben sebesült ébredőt kellett bekötözni, köztük volt súlyos bordatöréssel az egyik vezető, Freiszberger Béla.) Egy óra múlva a kaszinóban elkezdődött a szavazás. Jobb propagandát Gömbös mellett, mint az a négy-öt megsérült tiszt, akiket mint a zászlót vittünk körül, nem lehetett elképzelni. A ludovikások pedig fütyültek parancsnokukra és leszavaztak Gömbösre. Döntő többséggel egy-kettőre megválasztottuk az új elnököt: Gömbös Gyulát.

Késő éjszakáig együtt ültünk, megbeszélni a teendőket. Gyula kiadta a jelszót: „Nincs veszíteni való idő, holnap reggel nyolckor kezdődik a munka bent a MOVE-ban.”

A régi MOVE tisztviselői kara még az igazak álmát aludta, amikor mi, előkerítve a kapust, sáska módjára elleptük az irodákat és nekifogtunk a munkának. Gyula egy félóra alatt megcsinálta a személyi beosztást, kijelölte az osztályvezetőket, propaganda-, sajtó-, szervező-, hírszerző-, sport- és egyéb osztályokat, és elkezdtünk dolgozni. Végre volt alattunk bázis, lehetett hol megfogni a dolgokat, volt egy központ, ahová a vidék mindenért fordulhatott. Egy óra körül már szétmentek a vidékre az első utasítások, tájékoztatások és mindaz,

ami szükséges. Én a sajtókérdéseket és a propaganda vezetését kaptam. Sajtóval másként, mint újságolvasó soha életemben nem foglalkoztam, de egy percre sem kételkedtem abban, hogy el fogom végezni a rám bízott feladatot. Katonának mindenhez kell érteni. Azt hiszem, a többi éppen így volt. Egy pillanatig sem hitte senki, hogy az új feladatoknak ne tudna megfelelni. Két óra felé Gyula összehívott bennünket, még egyszer megköszönte a gyűlés kitűnő megorganizálását.

– Uraim, a MOVE mozgást jelent. Jelszavunk: „Becsülettel a hazáért”. Fél négykor újra itt vagyunk!

Azt már mint sajtóember referáltam neki, hogy az új kormány tegnapelőtt óta: Berinkey, Nagy Vince, Buza Barna, Garami, Böhm, Kunfi, Baloghy, Peidl, Szende, Szabó István és Szabó Oreszt. Tehát négy szocialista, két radikális, egy kisgazda és öt úgynevezett függetlenségi. A hadügyi és kultusztárca a szocialisták kezére került.

Este Gyula és még néhányan nálam voltak lelkes, bizakodó hangulatban. Mindenre való vállalkozási kedv és semmi kétely. Újra érdemes élni!

MOVE

Január 23. Csak három napja működünk, de már nagy megtiszteltetésben volt részünk. A MOVE-ba való bevonulásunk utáni napon a Népszava gyönyörű cikkben támadott meg. Azt írta vezércikkében, „Ellenforradalom” címmel, hogy borzasztó, ami itt történik. Délelőtt a székelők viselkedtek nem forradalmi módon. Délben nacionalista tüntetés volt a Várban. Aztán a MOVE-dolog, ami a Gólyavárban volt, az valóságos ébredőgyűlés. Csoda-e, hogy estére a városban általános pogromhangulat és zsidóverő kedv alakult ki, ami persze a Károlyi-párt jobbszárnyából indul ki. A két főbűnös Friedrich és Ábrahám Dezső. A reakció már hetek óta elszántan készülődik, és most már – ezt a nonszenst meg meri írni a Népszava – fegyvertelen és védtelen embereket is bánt, és nyíltan meri hangoztatni, hogy le a katonatanáccsal, üsd a zsidót, éljen a király, éljen a területi integritás!

A Károlyi-pártban nagy a keveredés. A párt külön Lovászy- és külön Károlyi-Hock részre szakad. A Pesti Hírlap nyomdáját szétrombolták. Azok a „szegény fegyvertelen és védtelen emberek” rombolták szét, akiket a Népszava szerint a reakció hetek óta bánt.

A MOVE-ban nem is nagyon titkoljuk, hogy politizálunk, bár nem párt-, hanem annál inkább nemzeti politikát. Az alapszabályok szerint a MOVE csak jóléti intézmény ugyan, de ma nem oly idők járnak, hogy ezt a paragrafust nagyon tekintetbe vennénk. Már az első napokban csöstül jöttek a jelentések, hogy a szocialista vezérkar teljesen tisztában van azzal, milyen szellem és lendület költözködött a MOVE-ba. Állandóan figyelnek bennünket. De ez nem változtat azon, hogy ne a legintenzívebben dolgozzunk.

Az eredmények már néhány nap után is mutatkoznak.

A tisztí társaság, mely most a MOVE irányítását átvette, a következőkből áll: Gömbös Gyula, Prónay Pál, Toókös Gyula, Görgey György, Görgey József, Magasházy László, Geher Gyula, Wiesinger Viktor, Crouy Péter gróf, Marton Béla, Beretvás, Zsilinszky István, Zsilinszky Endre és én. A MOVE-ban a most megismertek közül velünk dolgozik Schelken Oszkár tüzér főhadnagy. A velünk egygondolkodásúak száma napról napra nő, és sok ismeretlen is keresi velünk az összeköttetést. Igen értékes embert nyertünk Szombathelyen Lingauer Albin személyében, ki hihetetlen szókimondással és bátorsággal szerkeszti Vasvármegye című lapját. Lingauer mint tartalékos tiszt ötvenegy hónapot töltött a fronton. Október 31-én Forradalom címmel vezércikket hozott Vasvármegye című lapjában, melyben kifejtette, hogy a logika szerint mik lesznek az elkerülhetetlenül jövő forradalom etapjai és színváltásai, s megjósolta, hogyan fog végül kijózanodni és ellenforradalmárrá válni a magyar nép. Aszerint, ahogy a cikkben megjósolták, pontról pontra bekövetkeztek, nőtt Szombathelyen és Nyugat-Magyarországon tekintélye. Lingauer folytatta ellenforradalmi publicisztikai tevékenységét, élesen és bátran írt, s rövidesen szellemi irányítója lett a nyugat-magyarországi nemzeti ellenállásnak. A szociáldemokraták népgyűléseket és felvonulásokat rendeztek ellene, és felszólították, hogy hagyja el a várost. Lingauer maradt és még élesebben írt, de a szocialisták mégsem mertek hozzányúlni, mert tudták, hogy micsoda tömegező áll mögötte.

A bereg-szatzmári rész MOVE-összekötője Gyurka öcsém.

Vidéki ellenforradalmi szervezetek naponta küldenek hozzánk futárokat, hogy velük az összeköttetést felvegyük.

Közben mindig aktuálisabb lesz a kommunistakérdés. A publicisták közt feltűnt három új kiváló tehetség: Milotay, Ulain és Zsilinszky Endre. Egy-kettőre baráti lábra kerülünk velük. Impozáns az a merészség, amivel Milotay bátor hangú Új Nemzedék című lapját csinálja. A szomszédunkban ütötte fel tanyáját egy kis utcai helyiségben. Egyszer már romboltak nála. Átmentem hozzá, hogy megismerkedjünk, s közöltem vele, ha bármi baj lenne nála, forduljon hozzánk, számíthat ránk. A MOVE, ha kell, verekszik is. Íróasztalfiókjainkban és zsebünkben minden eshetőségre akad revolver és vannak kézi-gránátjaink is. Azzal számolnunk kellett, hogy esetleg megtámadnak bennünket úgy, ahogy elpusztították a Pesti Hírlapot és később Milotay lapját. Erről a kérdéstről beszéltem Gömbössel, s megmondtam neki, hogy én ezt megelőzendő, próbálok valamit. Lehet, hogy naivitás, amit gondolok, de elmegyek a Népszavához, ott beszélek valami vezetőféle emberrel, s meg fogom mondani, hogy mi nem akarunk verekedést, de ha megtámadnak, védekezünk. Tehát a rend és béke érdekében van, ha a Népszava nem uszít ellenünk.

Gyula helyeselte a gondolatot, s én uniformisban este hétkor megjelentem a Conti utcában. Bekopogtam a Népszava szerkesztőségébe, s annyi gőz volt bennem, hogy már csak akkor kezdtem azon gondolkodni, hogy a naivitásig furcsa az, amit csinálok, mikor már benn voltam a szerkesztőségben, amely egyszersmind főhadiszállás is volt. Óriási nyüzsgés és mozgalom. Átadom valakinek névjegyemet azzal, hogy vigye be Weltner Jakabhoz. Bár újabban éppen elég katonatiszt is járkal ott, valahogy mégis csodálkoztak megjelenésemén, talán azért, mert huszártiszt voltam. Weltner rövidesen fogadott, udvariasan, de kimérten. Bemutakoztam, s elkezdtem mondókámat, hogy mi most bent vagyunk a MOVE-ban, mi nacionalisták vagyunk, a területi integritás alapján állunk. A meglevő bajokat nem akarjuk még nagyobb rendetlenség előidézésével fokozni, azonban miután itt is, ott is tervszerűnek látszó rombolások történnek, éppen a rend és béke érdekében jöttem el hozzá, de megmondom azt is, hogy ha minket megtámadnak, védekezni fogunk. Weltner megkérdezte, hogy miért mondom ezt

neki, amire azt feleltem, hogy azért, mert ha a Népszava, mint eddig, rendszeresen támadni fogja a MOVE-t, akkor evidens, hogy annak rombolás lesz a vége. Weltner hangsúlyozta, hogy ők minden erőszakosságot perhorreszkálnak, mire én azt feleltem, hogy újabban újra inzultálni kezdik a tisztakat az utcán. Weltner azzal felelt, hogy ez is távol áll az ő intencióiktól. Azután kifejtette, hogy a mi politikai felfogásunk helytelen. Bizonyos vonatkozásban és főleg gazdasági értelemben ők is az integritás alapján állnak, de az integritást ma nem lehet olyan eszközökkel biztosítani, amilyenekkel mi gondoljuk. Azt válaszoltam, hogy a határokat még kis erővel is meg lehetne védeni, ő azzal riposztózott, hogy most Károlyiék és ők vezetnek; ezt a kérdést tehát bízunk rájuk. Branting és Van der Welde, valamint a többi külföldi szocialista vezető segítségével ebből a szempontból is sokkal hasznosabb lesz, mint a véres, de hiábavaló próbálkozások. Ezek után témát ugratva azt kérdezte tőlem, miért nem akarja a tisztikar Stromfeldet és Urvárit követni? Igaz, hogy ők szocialisták, de miért ne lehetne szociáldemokrata hadsereg, miért nem jó nekünk két ilyen kitűnő ember? Erre azt feleltem, hogy elfogadom Stromfeldről alkotott véleményét, miután személyesen nem ismerem őt, és róla semmi különös rosszat nem hallottam, de akkor ne állítsa őt egy vonalba Urvárral, akit annál jobban ismerek. Hadosztályvezérkari főnököm volt a háború alatt, tipikus osztrák szoldateszka, a legrosszabb indulatú ember tisztikarral és legénységgel szemben egyaránt, tehetségtelen és frivol, és legyen róla meggyőződve, hogy Urvári ugyanolyan rossz lesz szocialistának, mint amilyen rossz volt k. u. k. vezérkari főnöknek és lovastisztnek. Weltner érdeklődve és kissé csodálkozva hallgatott, még néhány percre diskuráltunk s udvariasan elbúcsúztunk. Azután hazasétáltam, azon gondolkodva, hogy a bábeli torony meséje talán még inkább vonatkozik világnézeti, mint nyelvkülönbségekre.

A sajtó kormánypárti és attól balra álló részének hangja az uszításnak olyan fokát éri el, mely eddig ismeretlen volt. Az ide nem sorolható – tehát igazán magyar és nemzeti érzésű – sajtó bármennyire is igyekszik óvatos lenni, a kormány és szocialisták szemében a rendszer legnagyobb veszedelmét jelenti és letörésére mindent megtesznek. Egész légiónyi olyan újságíró, aki a nyakló nélküli sajtószabadság harcos apostola volt és élesen támadott minden, nem

is cenzúrát, csak szabályozást jelentő intézkedést, most soha nem alkalmazott rendszabályokat követel a nemzeti sajtó ellen – a „forradalom vívmányainak” biztosítására. Aki eddig elég naiv volt és azt hitte, hogy az ellenzék és a szocialisták komolyan értelmezik a szabadságjogok védelmét, azok most láthatják, hogy ez hamis jelszó. Az ellenfél gyengítésére való, mert tetszetős, de azonnal ballasztá válik és kirepül a kosárból, ha ők vezetik a ballont. Soha ilyen kevés szabadságjog és soha ennyi szabadosság az igazi szabadság rovására nem volt, mint most. Videant consules – ha eljön az ideje! A sajtószabadságnak ezt a formáját annak idején majd a szocialisták felé is alkalmazni lehet.

Február 6. Régen nem írtam naplót, pedig lett volna mit írni. De annyi a dolog, hogy nem elég a nap huszonnégy órája. Az ellenforradalmi szervezkedések haladnak, de konkrét cél vagy terminus valami akcióra nincs. Az az érzésem, hogy sok részlet jól megy, a MOVE kezd központtá kialakulni, de megoldást csak fegyveres felépítés hozhat.

Mióta nem írtam, sok minden történt. A szocialisták a múlt hó utolsó napjaiban kizárták a kommunistákat. Az erélyes gesztus nem bizonyít mást, mint azt, hogy kezdenek tőlük komolyan tartani. A kommunista szervezkedés erősen halad előre. A szociáldemokrata párt eddigi balszárnya nyíltan kommunista lett, de igen kevert érzelmű a párt középső rétegének nagyobbik fele is.

A legjelentősebb esemény – mert a földosztásról szóló néptörvény megjelenését nem tekintem annak – az, hogy Fejér megye törvényhatósági ülése bizalmatlanságot szavazott a kormány ellen.

Károlyi József gróf közölte velem, hogy Fejér megye törvényhatósági ülésén ő – Károlyi Mihály féltestvére – tüntetőleg bizalmatlanságot fog szavaztatni. Kéri segítségemet annyiban, hogy tájékoztassam megfelelő módon az ezred káderét, és szükség esetén, ha megtámadnák őket, álljunk rendelkezésre. Azonnal leutaztam Fehérvárra, s ott egyrészt a kádernél megbeszéltük a szükségességeket, másrészt érintkezésbe léptem néhány megyei tisztviselővel és törvényhatósági bizottsági taggal. A gyűlés Károlyi József programja szerint folyt le. Határozati javaslatának, amely a legbátrabb tettek egyike volt idáig, lényege a következő: ragaszkodás a nem-

zeti eszméhez, a területi integritáshoz, az ország szokásaihoz, a törvények tiszteletben tartásához, tiltakozás a parlament nélküli kormányzás ellen; a nemzeti szellem ápolása és vallásoktatás.

Óriási lelkesedéssel és nagy többséggel fogadták el a javaslatot. Hatalmas lendület vett erőt a városban. Ez a nap, a mostanában olyan ritka jó és szép napok közé tartozott. A gyűlés napjának délutánján a megyebizottsági tagok, örülve a sikernek és annak, hogy a meglepett ellenzékkel, Pick-Paizs, Velinski, Steiner Jákó és társaikkal milyen könnyen elbántak, legnagyobbreszt vidékiek lévén, hazamentek. Visszautazott Pestre Károlyi József is.

Say Gézával, volt másodadjutánsommal – aki most Kövess Emil fehérvári kormánybiztos titkára – és néhány más fiatalabb megyei tisztviselővel, meg fehérvári tisztekkel beszélgetve úgy láttuk a helyzetet, hogy a dolognak még nincs vége, s másnapra kemény ellenintézkedésekkel kell számolni. A megyei tisztviselői kar, amely részt vett a határozathozatalban és nem utazhat el, Fehérvárról marad, s ki lesz téve másnap a szociáldemokraták és forradalmárok terrorjának. Elfogadva Say meghívását, Fehérvárról maradtam. A katonatanácsba vezényelt káderaltisztnek megparancsoltam, hogy azonnal küldjön jelentést mindenről, ami ott történik. Saynak a munkástanácsban volt embere. Kövess kormánybiztos nem volt Fehérvárról. Nem is lehetett, mert egészen a megyegyűléssel érzett. Say lakásán éjszaka háromig együtt ültünk néhány megyei tisztviselővel. Közben jöttek a jelentések a két tanácsból, hogy a hangulat izzó, először akasztásról beszéltek – Prohászka püspökön akarták kezdeni –, aztán valahogy lecsillapodtak, de elhatározták, hogy másnap a munkás- és katonatanács háromtagú bizottsága átveszi a megyeházán a hatalmat. Szabó százados, a katonatanács elnöke és Wagner, a munkástanács egyik tagja Prohászka felakasztását és az összes vezetők letartóztatását indítványozta. Ilyen eshetőségekre készen állt a káder két gépfegyverrel, de erre nem került sor, mert késő éjszaka megjött az utolsó jelentés, hogy ez alkalommal még nem fognak akasztani.

Say és én megyei tisztviselő ismerőseinket minden módon arra biztattuk, hogy másnap, ha megjelennek a munkás- és katonatanács emberei, tagadják meg az engedelmességet. Végre is nagyobb baj nem történhetik, legfeljebb letartóztatják őket. Országos példát adnának

és nagy dicsőséget szereznének a megyének. Ezzel is mentünk széjjel: „Eb ura fakó!”

Másnap reggel kilenckor a tanács kiküldöttei megjelentek a megyeházán, s a megyei tisztviselői kar ellenállás nélkül, a legsimábban – némelyek sírva – behódolt, kivéve két fiatal tisztviselőt: Say Gézát és Gyapay Kornélt. Végképp elkeseredve jöttem vissza Pestre.

Másnap Balogh közlelmezési miniszter büntetésből betiltotta élelmezési és iparcikkek szállítását Fejér megyébe, a kormány pedig szigorú vizsgálatot indított. A nagy nekilendülésre nagy megijedés következett. Mondhatom, nem voltam büszke a gyűlést követő nap délutánján!

Február 10. Kormány, katonatanács és szociáldemokrata párt egyaránt megőrült az „ellenforradalmi” törekvések miatt. A „Népszava” azt írja, hogy „le kell bunkózni” az ellenforradalmat. Ugyanezt követeli a katonatanács: Aztán leleplezik a Kornay-féle mozgalmat. Pogány előadást tart az ellenforradalmárok ellen, melyben főként Friedrichet, Barthát és Urmánczyt támadja és erősködik, hogy el kell tiporni az ellenforradalmat. Böhm Vilmos arról panaszkodik, hogy a honvédelmi minisztérium tele van ellenforradalmárral, de ezután nincs több kímélet és le fognak számolni velük. A letartóztatások és házkutatások napirenden vannak. Volt házkutatás az Ébredőknél, továbbá Károlyi Józsefnél, Urmánczynál, Kornay Istvánnál, gróf Hadik-Barkóczyánál, őrgrof Pallavicini Györgynél és gróf Dessewffynél, azután Tomcsányi jezsuita páternál és Déghy Zsoltnál. Sztankay Bélánét s több ébredőt és ellenforradalmárt letartóztattak. Bethlen Margit grófnőnek szép és bátor „Tisza” című versét elkobozták.

A dolgok érnek, amit nemcsak a letartóztatások és házkutatások, hanem egyéb jelek is bizonyítanak. Ilyen jel például, hogy az embert, ha közismerten „ellenforradalmár”, ismerőseinek egy része kezdi nem ismerni. Nagyon mulatok azon, milyen óvatosan sietnek át az utca másik oldalára egyesek, ha szembejönni látnak, mert a legjámborabban utánam sétálóban is vörös detektívet sejtene. Ismerőseim egy része elfelejt meghívni, nem is beszélve arról, hogy hozzám csak azok járnak, akik hasonló ügyekben működnek, mint én. Legutóbb egy derék, háború alatt felmentett rokonom csupa jóakaratból anyámat rémítette halálra. Felment hozzá és elkezdte magyarázni, hogy

amit én csinálok, az képtelenség, kompromittálom a családot, veszélybe döntöm magamat stb., stb... Mikor anyámék ezt nekem elmondták, elgondolkoztam azon, hogy micsoda fajta is vagyunk mi? A háborúban úgy verekedtünk, mint senki más, most meg sokan úgy meg vannak ijedve, hogy jobban reszketnek, mint mikor Franciaországban a forradalom alatt a Conciergerie-ből naponta százszámra vitték kivégezni az embereket, pedig itt nálunk nem történik semmi. Mi csinálunk, vagy inkább csinálnánk ellenforradalmat, mások csinálják a forradalmat, s egyik sem annyira komoly, hogy a másik bőrére menjen. A nagy többség pedig passzív, reszket, rémhíreket terjeszt és ostobaságokat beszél. Az időknek október óta nevetséges és gyerekes színezetük van. A színháznak, melyben nem tragédiát, hanem komédiát játszanak, én is szereplője vagyok, tőlem telhetően játszom is a nekem kijutott szerepet, de érzem, hogy a darab végén, úgy, ahogy mi azt játsszuk, nincs megoldás, mert minden csak játék. Hogy a játék végeredményben a nemzet és az ország szempontjából végzetes, az majd csak később fog kiderülni. A játék végét, ez most már mindinkább látszik, egészen mások és másként fogják lejátszani.

A szocialista pártkongresszuson, ahol azelőtt mindig szabadságért és főként sajtószabadságért szavaltak, most azt követelik, hogy a kormány tiltsa be az összes ellenforradalmár lapokat.

A MOVE-t, mely a legkomolyabb ellenforradalmi munkát kifejtő alakulás, sokan nem akarják komolyan venni. A régi politikusok, akik bizonyos vonatkozásban alapszabályok nélküli, furcsa és pártokon is felülálló maffiát alkotnak, azt mondják ránk, hogy naiv katonák vagyunk. Mondják ezt talán azért is, mert mi egyenesen és nyíltan beszélünk, nem ismerjük a kis egyéni játékokat, és ezért ezekre nem is tudunk tekintettel lenni. De fő bűnünk mégis csak az, hogy fiatalok vagyunk. Hiszem, hogy a legnehezebb dolgok egyike ezen a világon: a magyar politikai közéletbe „bearrivalni”. Az újonnan betörővel, ha nem atyafi, úgy bánnak, mint a kutya farka az idegen kutyaival. De a kutyák hamarabb megszokják az új kutya szagát.

Hasonló állásponton van velünk szemben a sajtó is. Az a pár mérész jobboldali és nem régi ember, aki mer még valamit írni, mint Milotay, Ulain, Zsilinszky; szeret és pártol minket, de a sajtónak is új és idegen test vagyunk.

Idegenek és furcsák vagyunk a tisztikar ama részének szemében is, amely naiv maradiságában még a mai időkben is azt tartja korrektnek és követendőnek, hogy a tiszt mint úr és gentleman semmiben részt nem vesz, mindentől elzárkózik, és miután rendes ezredek ma nincsenek, csak önmagát reprezentálja. Sokan valami különös speci-esnek tekintenek mindenkit, aki tiszt létére a nyilvánosság előtt vagy a közéletben mozog és szerepet vállal.

Minduntalan alkalmunk van megállapítani, hogy mi furcsa és idegen test vagyunk a mai díszes közéletben. Ami azonban a legkevésbé sem szomorít el.

Néhány napja valami MOVE-val kapcsolatos sajtóügyet akartam elintézni a Magyar Távirati Irodánál. Ez a könyvatos a Városház utcában van. Felmentem és bekerültem a vezetőjéhez, egy Német Alfréd nevű miniszteri tanácsoshoz. Egyszerű kis szobában fogad, feje felett Károlyi képe.⁷ Előadom mondókámat, de sehogy sem értettük meg egymást. Bebizonyította nekem, hogy amit én akarok, az abszurdum. Én hiába bizonyítottam neki, hogy csak tőle függ, vajon megcsinálja-e, és akkor nem lesz abszurdum. Dolgomvégezetlenül mentem el. Az egész dologban az az idegenség fogott meg, amelyet tárgyalásunk alatt éreztem, bár lényegében neki lehetett igaza, amikor egy igen éles hangú MOVE-nyilatkozatot nem fogadott el közlésre.

Ugyanazt az idegenséget éreztük más vonatkozásban is tegnap este Mecsér Bandival, amikor Holló Gábor kérésére elmentünk lakására, hogy az ott összegyülekezett Lovászy-féle társaságot informáljuk arról, mit csinálnak a kommunisták; hogy Vixnek itt levő franciáival is felvették már az összeköttetést; hogy a francia légénység sem megbízható már, bolsevizálódik, és több hasonlóról. Lovászy, Farkasházy, Ábrahám Dezső, Friedrich és Perczel Móric voltak jelen. Kérdéseikre elmondunk mindent, amit tudunk, s ez a minden kevésbé volt örömdetes. A helyzetkép láthatóan leverte őket. De közben olyanokat mondtak és kérdeztek, ami bennünket vert le. Minden harmadik szavuk az volt: „Mi ellenforradalmárok vagyunk ugyan mindnyájan, de a királyság

visszaállításáról és a régi rendszerről szó sem lehet.” Mecsér Bandival azt magyaráztuk, hogy ilyenre mi most annál kevésbé gondolunk, mert a kérdésnek most nem látjuk aktualitását. Nyugtattuk őket, hogy most nem lesz restauráció, és csak arról van szó, hogy a kommunizmus ördöge mindnyájunkat el ne vigyen. Kétórai tanácskozás után szomorúan ballagtunk hazafelé, és a különös gondolatokra hajlandó Mecsér Bandi egyszer csak keserűen megszólalt:

– Te, ha ezeket az embereket nézem, Isten bizony felöltik bennem az a gondolat, vajon ne inkább a derék bolsikkal dolgozzunk-e, mert azok legalább akarnak valamit és tudják, hogy mit akarnak. Legalább hamarabb túl lennének ezeken is, azokon is.

Február 17. A MOVE-t legjobban a szocialisták értékelik. Alig van nap, hogy támadás ne érje. A „Népszava” legutóbb azt írta, hogy csak három számottevő párt van Magyarországon. Első: a sötét reakciót képviselő MOVE, második: a szélsőbal – a kommunisták –, és harmadik: az egyedül helyes úton járó szociáldemokraták. Nekünk a szociáldemokratákon kívül a hadügyminisztériummal, melyben már kizárólag Böhm és Pogány uralkodnak, éppen elég bajunk van, de nem akarjuk magunkat megadni. A legutolsó tanácskozásaink egyikén elfogadtuk Gömbös indítványát, hogy a MOVE országos tanácsa memorandumot adjon be a hadügyminiszterhez, melyben követeljük a nacionalizmus érvényesülését a hadseregben, a katonatanácsok eltávolítását, a fegyelem helyreállítását és a hadseregnek pártok fölé való helyezését. A memorandum el is ment és a címzeteknél alapos konsternációt keltett.

Február tizenharmadikán detektívek jelentek meg a MOVE-ban és házkutatást tartottak. Összetúrtak mindent, elvittek egy csomó írást, de ez mind nem olyan volt, amiből baj lehetne, hacsak nem az a cél, hogy mindenáron kompromittáltnak tüntessenek fel bennünket. Elfogták többek közt ellenforradalmi röpiratok terjesztéséért egyik dunántúli összekötőnk, Toby József kereskedelmi iskolai tanárt. Esténként magánlakásokon gyűlünk össze és várjuk, hogy mi lesz a memorandum hatása. Jó aligha, de úgyis szétkergetnek, hát legalább kinyitjuk a szánkat.

Külpolitikai tájékozottságunk – semmi. A magyar lapokból nem is tájékozódhatunk, olyan vadakat írnak, egyéb összeköttetésünk a

⁷ Nem gondolhattam akkor – nem is igen tudva, hogy mi az a könyvatos –, hogy 1920. augusztus 7-től kezdve ebből a kis szobából fogom dirigálni hosszú éveken át a Magyar Távirati Irodát.

külföldhöz pedig nincs. Az egyik újság Angliában kitörő forradalmat jelent, a másik ráduplicál, hogy Franciaországban is forradalom lesz, a harmadik pedig azt írja, hogy Angliához való viszonyunk lényegesen megjavult.

Február 18. A Nemzeti Egyesülés Pártjában, mely most van alakulóban, Bethlen István gróf programot adott. Úgy látja Magyarország helyzetét, „mint a római író Pompei utolsó óráit”. „Csak a nemzethez való hűség menthet meg bennünket. A három hónapos belső politikai harc elég volt arra, hogy az ország határai az ellenség előtt megnyíljanak.”

„Nemzeti katasztrófa szakadt ránk, melyet ez a rendszer okozott. A rendszer ellen tiltakozni kell. Kétségtelen, hogy demokratikus intézmények szükségesek, de éppúgy szükséges az alsóbb és felsőbb néprétegek közötti harmónia is. Küzdeni kell a forradalom kinövéséi ellen!”

Bethlen beszédének óriási hatása volt. A Nemzeti Egyesülés Pártjához csatlakozott Tormay Cecil a MANSZ-szal; a Kultúrliga, a Magyar Ifjak Nemzeti Szövetsége stb.

Én pedig undorítóan gyanakvó természet lettem és e sikerek után azt kérdeztem magamtól, miért van szükség arra, hogy a Nemzeti Egyesülés Pártjának adminisztrációja körül, hazánk egyik naivitásában is hatalmas közéleti fiának ajánlatára az a házi ügyvéd kapjon szerepet, kiről biztosan tudom, hogy egy radikális szabadkőműves páholy tagja?

Február 21. Mélységes elkeseredés és düh fogott el mindnyájunkat. Gömbös magánértesítést kapott, hogy Böhm Vilmos feloszlatta a MOVE-t. Ennek előzménye és oka nemcsak a memorandum volt. A tulajdonképpeni ok az, hogy a MOVE rohamosan fejlődött, s az egész országban súlyra és tekintélyre kezdett szert tenni.

Jó néhány nappal ezelőtt az 1. honvéd huszárezred tisztgyűlésén Rácz Kálmán barátunk néhány igen éles kijelentést tett. Rácznak senkitől sem kell temperamentumot kölcsönkérnie, és nyilatkozataitán nem voltak politikusak, de annál bátrabbak. Letartóztatták. Végeredményében annak, hogy ő miket mond az 1. huszárezrednél, semmi köze a MOVE-hoz. A dolgot azonban úgy fordították, hogy ő mint MOVE-exponens beszélt. A memorandum, a Rácz-ügy, a ház-

kutatás eredménye – bár ez semmi konkrétumot nem produkált – és az a körülmény, hogy a MOVE-nak már majdnem minden vezető tagját valami miatt letartóztatták: együttvéve ürügyet adtak a feloszlatásra. A hadügyminisztériumból, bár a leirat 22-éről van keltezte, bizalmasan már ma megkaptuk a feloszlató végzés szövegét, amely a következő:

„Magyar Hadügyminisztérium. 4570/el. 12. 1919. szám.

A Magyar Országos Véderő Egyesület feloszlatása. A Magyar Országos Véderő Egyesület Elnökségének, Budapest. 1919. február 22-én.

A Magyar Országos Véderő Egyesület az ő eredeti céljai által vont határokat túllépve, oly propagandának adott tápot, mely nemcsak hogy a tisztikartól megkövetelhető fegyelemmel s a forradalom vívmányainak megóvása körül várható közreműködéssel össze nem egyeztethető, hanem a katonai büntetőtörvénykönyv 150. §-ába ütköző büntetnének tényálladékát valósítja meg.

Megnyilvánult ez ugyanis egyrészt az egyesületnek legutóbbi beadványaiban, amelyekben meg nem engedhető módon illetéktelen követeléseket támasztott, másrészt pedig abban, hogy éppen a Magyar Országos Véderő Egyesület legutóbbi állásfoglalása volt előidézője annak, hogy egyes tisztek felette súlyos megítélés alá eső magatartásokra, mint sztrájkra való felhívásra, ilyenre való összebeszélésre adták magukat anélkül, hogy a Magyar Országos Véderő Egyesület bárminő lépést tett volna a vétkeseknek az egyesületből való kiközösítésére.

Akkor, amikor országunkat veszély fenyegeti, egy pillanatig sem szabad túrni, hogy a szolgálattal ellentétben hangulatkeltésnek tért engedjünk.

Mindezeknél fogva elkerülhetetlennek találtam a nevezett egyesületnek és összes vidéki osztályainak feloszlatását, amit ezennel elrendelek.

Felhívom ehhez képest az egyesület vezetőségét, hogy az egyesület működését – a feloszlatással kapcsolatban az illető szervek által szabályszerűen lebonyolítandó teendőktől eltekintve – egyebekben haladéktalanul szüntesse meg. Egyúttal megtiltom, hogy tagdíj, vagy

egyéb befizetések részletei, illetve hátralékai címén bármely összegek az egyesület által, vagy az utóbbi részére bárki más által elfogadtasának.

Az egyesület feloszlásával kapcsolatban felmerülő egyéb részletkérdések tárgyában a szükséghez képest külön fogok intézkedni.

Böhm s. k.”

Este megint az én lakásomon gyűltünk össze. De sok mindent hallottak a Baross utca 15. alatti lakás falai! Elkecserekedtek és dühössek voltunk. Hirsch Imre huszárkapitány zongorához ült és elkezdett játszani egy gyönyörűen szomorú, kurucokat sirató dalt:

Nagymajtényi síkon letörött a zászló,

Rajta tollászkodik egy fekete holló,

Tépi sötét szárnyát, hull a toll alája

Szegény kurucoknak tépett süvegére,

Rongyos dolmányára.

Aztán felvágta a fejünket – eb ura fakó – azért sem, azért sem fogunk engedni!

Gömbös utolsó kísérletként, bár nem sok reménnyel és sikerrel biztatott a próbálkozás, a következő szövegű levelet írta Stromfeld ezredesnek:

„Mélyen tisztelt Ezredes Uram!

»Tartsunk össze!« Mi ketten mondtuk ezt a MOVE január 19-i

gyűlésén és ma a Conti utcai harcok hatása alatt állva, akaratlanul is eszembe jutnak e szavak.

Az összetartás azonban akkor a legbiztosabb, amikor egyik el sem érzi a másik terrorját. Amikor mindenki a meggyőződése szerint cselekszik. A forradalmi független Magyarországon mindenki a szabadságot akarja élvezni.

Szabadjon hangosan gondolkozni, szabadjon függetlenül, egyénileg érezni s ezen érzelmeknek kifejezést adni.

Ez ma nincs meg.

Ezen hiány a megegyezésnek és összetartásnak a legnagyobb akadálya.

A szociáldemokrata párt magának vindikálja a szólásszabadságot, s ezzel elrontja azt az eredményt, melyet eddig elért. Nem számol azzal, ami van, nem számol azzal, hogy nemzeti színek nélkül a szocializmus, ha nem ma, úgy később népszerűtlen lesz, nem számol azzal, hogy faji és nemzeti tulajdonságok és ezek következményeképpen a nemzeti élet, mely végeredményben bizonyos fokú exkluzivitással jár, mind természetes jelenségek, melyekkel minden okos embernek számolnia kell.

A tisztikar – mert főleg ezért írom e sorokat – a magyar nemzet egyik alkotórésze, és többé-kevésbé a társadalom konzervatív köréből egészítődik ki. Ezzel számolni kell. Nem helyes tehát, ha ezt a tisztikart erőszakosan egy más világba akarjuk vezetni, egy világba, melyben nem érezné jól magát. Nem helyes tehát, ha bennünket üldöznek, blokádba vesznek. Reánk szükség van. A Conti utcai harcok azt mondják nekem, siess, add jobb kezedet és fogadd meg az összetartást. Íme, itt vagyok és csak egyet kérek – legyen szabad szabadnak lenni.

A tisztikar nem akar szakítást a hadügyminiszterrel, ez végzetes volna. De kéri, ne zaklassák céltudatosan a Conti utcából, névetséges ellenforradalmi bűnökkel.

Hadjáratot intéznek ellenünk és az újságokban követelik a MOVE feloszlását. Mi lesz a vége? Elkecserekedve eltávozzunk és csatlakozunk a legszélsőbb jobbhöz, vagy elkecserekedve, fogunkat összeszorítva maradunk a hadseregben és várjuk a megváltást. Senkinek sem lesz öröme bennünk.

Az emberi léttel játszani könnyelmű játék. Az adott helyzettel nem törődni balgaság, mely bukáshoz vezet.

Ezeket előrebocsátva (talán felesleges is volt, hiszen egyformán gondolkozunk) kérek még egyszer sürgős intervenciót aziránt, hogy engedjék a MOVE-t élni. Ne taktikázzanak a szociáldemokrata körök ellenünk, mert ránk szükség van és velünk számolni kell.

A sürgős feloldást nagyon kérem, miután a Rácz-ügyben is bebizonyosodott ártatlanságunk.

Gömbös s. k.”

A levél elment, de nem hisszük, hogy valamit is változtasson a dolgokon. Mégis elhatároztuk, hogy felosztás ide, felosztás oda, a szervezést csináljuk tovább, sőt még inkább, mint eddig és ezentúl személyesen fogjuk a vidéket járni.

Az utca mindig hangosabb, a szociáldemokrata-kommunista el-lentét mindig élesebb. Néhány nappal ezelőtt estefelé megyek a Népszínház mellett. Uniformisban voltam. Egyszer csak észreveszem, hogy a Népszínház felől gyors lépésben, súlyban tartott szuronyos fegyverrel bakarajvonat fut előre, a Népszínház utca felé. A következő pillanatban lövéseket hallok. A Conti utcában már szintén van legalább egy szakasz katona, kik rendetlenül a házakra lövöldöznek. Az utcán süvít a golyó. Önkéntelenül futok előre a rajvonallal – golyók fűtyülnek. Egy altisztet megkérdezek: „Mi ez, mi van itt?” „A Conti utcában a »Népszavát« támadják a kommunisták!” – Két súlyos sebesültet hoznak vissza, és a lövöldözés erősödik. Ekkor kaptam észbe: A fene ezeket a két, különböző árnyalatú vörösöket ott egye meg, nem azért kerültem én haza egy négyéves világháborúból, hogy most itt kapjak egy vörös golyót a hasamba! Nekem az egészhez semmi közöm. Befutottam egy kapu alá, rágyújtottam, és nevetve gondoltam arra, vajon az ügynek egyik értelmi szerzője nem Meccsér Bandi barátom-e? Lassan kapuról kapura visszahúzódtam és otthagytam őket. Egyék meg egymást.

Másnap az újságok azt írták, hogy négy halott volt és tizenhármas sebesült, a kommunisták kezdték, akik a „Vörös Újság”-tól a „Népszava” elé mentek tüntetni.

Nem tudom, Károlyi Mihályék és a szocialisták látják-e, hogy a bolsevikiek hová hajtják a dolgokat. Azt hiszem, most már látják. Az idegesség kétségtelen, de kétségtelen a tehetetlenség is.

Este hallom, hogy letartóztatták a kommunista vezéreket, élükön a főgazembert, Kun Bélát, akit a csatától megdühödött rendőrök puskatussal félholtra vertek. Ez volt a kommunisták ellen az első komoly fellépés.

Február 23. Tipikusan a kormányzatra vall, hogy mikor a kommunisták ellen egy erőteljes lépést tett, ugyanakkor akár kellett, akár nem, kötelességének tartotta valamit csinálni az ellenforradalmárok ellen is. Nem beszélve arról, hogy mindenkit, aki csak némiképp is

érintkezik jobboldali elemekkel, folyton detektívek kísérik, s éppen csak hogy a szobájukba nem követik őket; letartóztatják azt, aki éppen eszükbe jut. Most például Windischgrätz és Lukachich kerültek sorra.

Mindamellettt jut idő arra, hogy Károlyi Mihály elnök úrral a kormány nagy része megjelenjék Debrőn és ott cirkuszt rendezzen ünnepélyes földosztás formájában. Volt nagy szavalás, egy ekével beletűrtak a földbe, utána ünnepi ebéd volt, amelyen nagyban hangoztatták, hogy elsőnek éppen Károlyi Mihály földje került felosztásra. Nem eshetett neki túlságos nehezére, mert birtoka úgy el van adósodva, hogy csak hitelezői földjét osztotta, nem pedig a magáét.

Görgey Gyurival dolgozunk most valamiben, ami ha sikerülne, sokat jelentene. Arról van szó, hogy az olaszokat rávegyük, hogy az olaszországi fogolytáborokban levő tisztjeinket és a megbízható legénységünket – körülbelül tízezer embert – kiválogathassuk ellenforradalmi nemzeti célokra. A tervet Bethlen is támogatja. A kiválasztott tisztek és legénység az északkeleti olasz határ mentén gyülekezzenek, fegyvert kapnának, s innen odaszökő tisztek vezetése alatt az országba bevonulva rendet teremtenének. Mivel pedig a legénység között ott is lehetnek kommunisták, az olaszok beleegyezése esetén fontos, hogy megfelelő kiválogatás történjék. Görgey Gyuri annyira előrehaladottnak látja az olaszokkal folytatott megbeszéléseket, hogy érdemes azon gondolkodni, vajon a befejező tárgyalásokat és a tiszt és legénységi anyag kiválasztását ki végezze.

Abban állapotunk meg, hogy a legalkalmasabb ember erre Berzeviczy Béla tábornok. Néhány napja kértünk is tőle megbeszélést az Országos Kaszinó egyik különszobájában. Berzeviczy Bélának előadtuk a tervet, közöltük, hogy Pentimáli őrnagy, az olasz misszió vezetője elvben nem zárkózott el a gondolat elől, s kértük Berzeviczyt, hogy bekapcsolódva a tárgyalásokba, az ügyben vállalja a vezető szerepet. A tervet helyeselte, de kijelentette, hogy szívbaja miatt – bármennyire is szeretné – nem vállalhatja a feladatot. Hanem ajánl nekünk valakit, aki a feladatra nagyon megfelelne: Horthy Miklóst.

Sajnáltuk, hogy a Berzeviczy-gondolatot el kellett ejtenünk, de ideáját igen jónak találtuk. Elhatároztuk, hogy keresni fogjuk Horthyval az összeköttetést. Beszéltünk is bátyjával, Horthy István al-

tábornaggal, aki megígérte, hogy öccsét tájékoztatja s megkérdezi, vállalkozik-e a feladatra, mely utolsó reményünk.⁸

Február 26. Tegnapelőtt letartóztatták báró Szurmay altábornagyot meg Sztéryi József bárót, és mindenhol keresik, de egyelőre nem találják Bangha pátert. A kormány április elején választatni akar lajstromos szavazással. Összesen négyszáztizennyolc képviselő lenne. Ebből kétszázharmincháromnak a mandátuma máris megszállt területre esnék. A pártok a következők:

Bethlen István, Perényi Zsigmond báróval és Heinrich Ferenczel a Nemzeti Egyesülés Pártját vezeti. Heinrich tulajdonképpen egy Polgári Párt című külön frakciót képvisel. Alakult egy Földműves és Kisgazda Párt is, melynek vezetői Dessewffy Emil gróf, Meskó Pál, Schandl Károly, Pallavicini György örgróf és Magasházy László. A Keresztényszocialista Pártban, Szmrecsányival dolgoznak Szívós-Waldvogel ezredes, a Freissberger testvérek és több más ismerős. Ezek az újonnan alakított pártok. A Negyvennyolcas Függetlenségi Párt két részre szakadt, az egyik már ellenforradalmi, ez a Lovász-féle; Ábrahám Dezső, Balla Aladár, Kobek Kornél, Farkasházy Zsigmond és másokkal. A másiknak még most sem elég a forradalom, ez a Károlyi-Hock János-féle párt, amelyhez nagyon közel állnak, vagy benne vannak a túlzó zsidó és szabadkőműves radikálisok, mint Kéri Pál, Fényes László, Hatvany Lajos, Jászi és mások. Még van a régi Kisgazdapárt is Szabó István vezetésével. A szociáldemokrata pártnak baloldali ellenzéke támadt a kommunista pártban.

Mi, akik nem döntünk benne, amellet erősködünk, hogy az összes polgári pártok közös megállapodásos lajstrommal lépjenek fel. Ezt igyekszik elérni Bethlen István is. Meglátjuk, lesz-e belőle valami.

A szocialisták keresztülvitték, hogy a hadseregben a tiszteket a jövőben a bizalmi férfiak nemcsak ellenőrzik, hanem választják is. Szép hadsereg lesz!

8 A Horthy Miklós-kombinációból semmi sem lett; a rohanó események között nem tudtunk vele azonnal összeköttetést találni, később pedig az olaszok – bár folyton tárgyaltak – nem tudták vagy nem akarták magukat elhatározni. Az ellenforradalmi mozgalommal kapcsolatban Horthy neve nem ekkor merült fel először. Már a Károlyi-kormány első heteiben beszéltek Pesten az emberek arról, hogy Horthy Miklós tengerészeivel felvonul Budapestre és pokolba kergeti a kormányt. A sors még időszerteitlennek ítélte úgy az első reménykedés beteljesedését, mint a mi olasz tervünk megvalósulását.

Minden este együtt vagyunk vagy nálam, vagy Gömbös, vagy Marton Béla lakásán. Minden eddig szervezkedést – jobb híján – a választások érdekében mozgatunk. A MOVE helyiségébe be sem léphetünk, ott mindent bezártak és lepecsételtek. Gömbös a MOVE vidéki csoportjaitól az alábbi levélben vett búcsút:

„A MOVE osztályelnökségének X-ben. Midőn e sorokat papírra vetem, nem mint országos elnökök szölok hozzátok, hanem mint az az ember, akinek lelkében megtörhetetlenül él a hazaszeretet.

A mai napon, midőn egyesületünket jogtalanul feloszlatták, csak azt a keretet törhették össze, melyben tömörültek azok az emberek, akiknek az volt a szent meggyőződésük, hogy tevékenységükkel szerezett nemzetünk és hazánk javát fogják szolgálni.

Feloszlatták kihallgatás és bizonyíték nélkül akkor, mikor tisztán nemzeti alapon állva küzdöttünk az ország integritásáért és küzdöttünk az internacionalizmus ellen, melyet – ismerve nemzetünket – a magyar nép őszinte becsületes lelke sohasem fog magáévá tenni.

Tiltakozásunkat úgy a kormánynak, mint annak minden egyes tagjának benyújtottuk, ellenben minden más demonstrációs felvonulástól elállunk, mert az ellen a tendenciózus rosszakarát ellen, melynek szemét egyesületünk nemzeti színei bántották, minden ellenállás hiábavaló. Mindazon tagjainkat, akik egyesületünket önzetlenül, annak eszméiért támogatták, kérjük, ne lépjenek be semmi más katonai egyesületbe, hanem meggyőződésünkhöz híven várják velünk együtt annak a magyar nemzetnek a felébredését, mely évszázadokon keresztül annyi küzdelem és veszély között büszkén lengette háromszínű zászlóját.”

A hivatalos levélen kívül futárok útján mint nem hivatalos szóbeli tájékoztatás a következő üzenet ment mindenhová:

„Csak formailag vagyunk feloszlátva. Tovább szervezkedni! A parlamenti választások leple alatt megbízható embereket gyűjteni. Fegyverrel bírótakat beszervezni és fegyvert szerezni. Minél kevesebbet beszélni. Nem egyenként kockáztatni, de állandó készség!”

A szervezkedés nemcsak munkába, hanem pénzbe is kerül. Nem sokba, de a legszükségesebb kiadások is sokat jelentettek, mert nekünk nincs pénzünk, akinek meg volna, az nem ad. A magunk összeadott garasaiból csináltunk mindent. Csak Friedrichtől kaptunk

kétszer kisebb, de nekünk nagy és sokat jelentő összeget. Voltak tagdíjaink, de azokat rendeltetésük szerint az utolsó fillérig jóléti célokra fordítottuk. MOVE már sincs – vagy nincs hivatalosan –, de szellemét, hiába minden – kiirtani nem fogják.

BOLSEVIZMUS FELÉ

Március 4. Néhány nappal ezelőtt felkeresett egy német tiszt, aki az időközben Futakra internált Mackensen-hadsereg parancsnokságának pesti összekötője, s közölte velem, hogy a franciák Mackensen törzsétől elvettek minden nyeregfelszerelést és szerszámot, s a marsallnak nagyon fájdalmas, hogy internáltságában egyetlen örömének, a lovaglásnak sem hódolhat. Természetesen azt feleltem, hogy minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni a szükséges nyergek és szerszámok beszerzésére, és azokat el is fogjuk tudni juttatni Futakra. Mackensen adjutánsa értesített arról is, hogy körülbelül mire lenne szükségük. Erre jött Kleffel őrnagytól Futakról, Toepke ezredeshez – utolsó ezredparancsnokunkhoz – az alábbi levél.

„Futak, den 2. 3. 19.

Se. Excellenz der Herr Generalfeldmarschall haben Euer Hochwohlgeboren Briefe erhalten und mich beauftragt, seinen ergebens-ten Dank zu übermitteln. Herr Feldmarschall sind sehr dankbar, dass Euer Hochwohlgeboren bei der Beschaffung der Reiterausrüstungen uns behilflich sein sollen. Der evt. Transport von Budapest nach Futak wird keine Schwierigkeiten machen. Durch den zwischen der französischen Kommission in Budapest und dem Kommando in Neusatz verkehrenden Kurier ist erfahrungsgemäss für uns gewährleistet. Herr Feldmarschall bitten Euer Hochwohlgeboren an der Hand der Aufstellung uns zunächst eine Mitteilung darüber zukommen zu lassen, was sich überhaupt und zu welchen Preisen in Budapest beschaffen lässt. Man würde ja auf verschiedene Sachen sicherlich verzichten müssen. In erster Linie kommen – wie auch

für Herrn Feldmarschall persönlich – Sättel in Betracht, die uns hier am meisten fehlen. Ich habe die Ehre, Euer Hochwohlgeboren Empfehlungen des Herrn Feldmarschalls zu übermitteln und bin mit der Versicherung der vorzüglichsten Hochachtung.

Euer Hochwohlgeboren gehorsamster Kleffel.
Major und Adjutant.” *ford. 421. oldal

Az ezred tisztjei utolsó nyergeiket küldték el ajándékként, és egy megbeszélés alkalmával egyöntetűen hangsúlyoztuk, hogy elsősorban a mi ezredünknek lesz a jelenben és jövőben egyaránt kötelessége mindent megtenni, hogy azt a fertelmes hálátlanságot, amivel a Károlyi-kormány Mackensen érdemeit viszonyozta, kellő megvilágításba helyezzük, s úgy Mackensen, mint a németiség előtt dokumentáljuk, hogy ezért az eljárásért nem a magyar nemzet felelős.

Március 17. Az elmúlt majdnem három hét alatt nem írtam. Csak egy-két feljegyzést csináltam, talán azért, mert rengeteg esemény történt. Folyton talpon, úgyszólván nap nap után, hajnalban kerültem haza. A vég nélküli éjszakai tanácskozások nem sokra vezetnek, és az ember mégis csinálja. Csinálja, pedig csak a vak nem látja, hogy menthetetlenül és nap nap után gyorsabban csúszunk a bolsevizmus felé, mely már egészen közel lehet.

Általában most minden szervezkedés a nemzetgyűlési választások jegyében folyik, melyet április közepére tűztek ki. Jelöltek jelentkeznek, mindenkinek „biztos talaja” van, és ha csak a tizedrésze igaz volna annak, amit választási és egyéb erőben a jelöltek bejelentenek, akkor fel lehetne rúgni az egész rendszert. Annyira rosszul még mindig nem megy a sorunk, hogy ne egyék egymást egyébként azonos felfogású emberek csak azért, mert hatan-nyolcan is a listának ugyanarra a helyére akarnak kerülni. Danse macabre, amit itt táncolnak, undorító és mélységesen elszomorító!

Az ellenzéki pártok végre megegyeztek abban, hogy közös listával mennek a választási küzdelembe. Képviselőik megjelentek a kormány-nál, kérve a választások tisztaságát. A kormány kijelentette, hogy azt biztosítani fogja – amint Károlyi mondta: „A választási küzdelembe bele akarom vinni a forradalmi elvek és meggyőződések tiszta erejét.”

Azt a szószátyárkodást, ami a mai közéletben folyik, sem kibírni, sem leírni nem lehet! Károlyi egyébként is szónokló kedvében van. A szatmári székelő katonákhoz szózatot intézett, amely igazi fából vas-karika: „Hiszünk a wilsoni elvekben, de fegyverrel is szembeszállunk azokkal, akik megtámadnak. Hallja meg ezt a szavunkat az egész világ!” Ezt nemhogy az egész világ nem hallotta meg, de nem hallották meg még a sokkal közelebb levő csehek, szerbek és oláhok sem. De nem hallották meg azok a derék szocialista katonák sem, akiknek az ellenséggel kellett volna szembeszállaniuk. Viszont nekünk, akik szembeszállnánk, ezt nem engedik meg.

A lapok terjedelme papírhány miatt egészen összezsugorodott, ami nem nagy csapás, mert az újságokból ma már úgysem lehet megtudni, mi igaz és mi nem. Elvégre, hogy a Népszava szerint a militarizmus meghalt és a császár katonái helyébe a munka hadserege lépett, az nagyon érdekes lenne, ha igaz lenne. Csak egy picike kis hadseregfélét is látnék, katonai érték szempontjából elfogadható alapon, akkor igyekeznék hinni a szavalatoknak. De vezércikkekkel és nyilatkozatokkal még csak egy cseh patrult sem lehet megakadályozni abban, hogy odáig ne jöjjön, ameddig akar. Mint hadseregnevelés, egészen nagyszerű valami a hadügyminiszter legújabb kijelentése – méghozzá ezt a demarkációs vonalon mondta, legalábbis így írják a lapok –, hogy „tanuljátok meg katonák, hogy a népek testvérei egymásnak”!

Közben a „testvérek” elvették a fél országot. Így aztán egész mindegy, hogy nagy cikkekben bejelentették a hadsereg újabb átszervezését azzal, hogy a hadsereg ipari munkáshadsereg lesz. A napi zsold – ez nagyon fontos – rendfokozatra való tekintet nélkül napi tizenöt korona. De lesz mindenféle jutalom is, persze pénzjutalom, mert a derék bizalmiak aligha elégednének meg a napi csekély tizenöt koronával.

A szocialisták egy harsogó felhívást tettek közzé „a fekete ellenforradalom” ellen. A derék fekete ellenforradalmárok, szerintük, sokféle név alatt bujkálnak és szervezkednek, de akárhogy hívják is őket, le kell őket törni. Azután jön egy dörgés a vörös kommunista ellenforradalom ellen, végül az a kijelentés, hogy most három párt kormányoz: a Károlyi-, a radikális és a szocialista párt.

A szervezett szocialisták száma egész Magyarországon körülbelül hatszázezerre tehető. Mondjuk, hogy mind a hatszázezer a meg nem szállott Magyarországon él. Akkor is hogyan gondolják, hogy ilyen kisebbség diktatúrája sikerülhet? Mi lesz, ha vége szakad a farsangnak és jön a böjt? Az a párt, mely minden elvét így elrúgta, a politikában hosszú időn át nem szerepelhet komolyan.

A budapesti III. választókerületben bebizonyult, hogyan kell értelmezni Károlynak azt a kijelentését, hogy a választási küzdelemben bele akarja vinni a forradalmi elvek és meggyőződések tiszta erejét. A szocialista párt titkárnak vezetésével nagy botrányok között szétkergették a Károlyi-párt szervezkedő gyűlését és Vas János miniszter urat, Károlyi „bulldogját” úgy kidobták onnan, hogy csak úgy repült. A szocialisták másnap kijelentették, hogy ők bizony nem tűrik, hogy a letűnt korszak emberei politikai szerephez jussanak. Mármint nem tudom, hogy mit értenek letűnt korszak alatt. Az a körülmény, hogy Vas János minisztert kidobták, azt bizonyíthatná, hogy most már nemcsak a háború előtti idők a letűnt korszak, hanem az elmúlt hónapok is oda sorolnak.

A kommunisták a leghevesebben dolgoznak. Somogyban már a hónap elején elkezdték a birtokkommunizálást.

Néhány napja tudomásunkra jutott, hogy a kormány Pogány, Böhm és társaik követelésére nemcsak kiadta az internálási rendeletet – amelynek alapján mindenkit be lehet csukni –, hanem listát is készített a mielőbb letartóztatandókról. Egész sereg ismert közéleti ember között az első helyek egyiken szerepel Gömbös Gyula.

Az utolsó hónapban végképp kialakult az a nézet, hogy a legkomolyabb, legsúlyosabb faktor a közéletben mozgó politikusok között gróf Bethlen István. Látva, hogy Lovászgyekkel semmit sem lehet kezdeni és őket vele összehozni nem tudjuk, mert féltékenyek és úgy hat rájuk Bethlen, mint ördögre a szenteltvíz, egészen Bethlenhez álltunk. Az ő felfogása szerint, bár készülődni kell a választásokra, számolni kell azzal is hogy azokra nem kerül sor, mert a kommunisták előbb viszik dűlőre a dolgot és kezükbe veszik a hatalmat. Ebben az esetben alig van meg a lehetősége annak, hogy az országon belül bármilyen komoly megmozdulás történhessék. A szervezkedés központját külföldre, Bécsbe kell tenni, annál inkább is, mert ha kitör a

kommün, az antantnak a bolsevizmus nem lesz kedvére, s akkor támogatni fogja az ellenforradalmat. Már az antant helyes informálása miatt is jobb, ha a központ Bécsben lesz. Miután Gömbös helyzete idebent úgyis kilátástalan, ő menjen Bécsbe, készítse elő minden eshetőségre a dolgokat, s kezdje előkészítem a talajt egy ellenforradalmi komité megalakulására, és vegye fel az érintkezést az antantmissziókkal. A kommün ellen csak fegyverrel lehet fellépni, ennek bázisa Nyugat-Magyarország kell hogy legyen, s az egész tervnek alfája: hogy pénzt és fegyvert szerezzünk erre a célra.

Gömbös egy komoly hangulatú éjszakai megbeszélés után búcsút vett tőlünk. Az itteni dolgok vezetését rám bízta, s másnap gróf Takách-Tölvey bécsi katonai megbízott külön fülkéjében kiszökött Bécsbe.

Bethlen – ez még januárban történt – egy éjszaka magához kéretett Görgey Józival. Múzeum utcai lakására felmenve az öreg inas jelentette, hogy Bethlenék Teleki Páléknál vannak vacsorán Türr Stefiával. Leültünk és vártunk.

Végre egy óra felé megérkeztek. Margit grófnő meglepetten állt meg, látva a nyitott ajtóban álló két ismeretlen alakot. Bethlen bevitt egy kis szobába és tárgyalni kezdtünk. Elmondtam mindazt, ami érdekelte, főként dunántúli, választási, személyi és ellenforradalmi-szervezkedési dolgokat. Megkérdezte, hogy volt ezredem embereire számítva, nem akarnék-e a választásokon fellépni, miután engem Fejér megyében egyébként is ismernek. Azt feleltem rá, hogy van elég jelölt, én nem ambicionálom, amit tenni tudok, úgyis megteszem, de a lista legvégére, ha akarják, felvehetik a nevemet. Legalább látja volt legénységem, hogy a listán vagyok, s ez használ az elől lévőknek.

Aztán átbeszéltük a Károlyi-Lovászy párt szituációját, a kommunisták munkáját és összeköttetését a francia legénység közt, végül egy bizalmas értesülésre tértünk át. A Bánátban, ott, ahol az oláh és szerb terület érintkezik, lövészárkokban és fegyverrel kézben fekszenek egymással szemben vitás területi kérdések miatt az oláhok és a szerbek. Németországból most szállítják haza az eddig ott internált oláh foglyokat. Felmerült az a gondolat, hogy a Kikindán át szállítandó oláh transzportokat nem lehetne-e egy kis hamis elirányítás révén átcsúsztatni szerb területre? A szerbek az oláhokat kétségtele-

nül internálnák, s az ebből keletkező konfliktus nekünk hasznunkra lehetne. Esetleg kihasználható volna a dolog arra is, hogy a szerbekkel tárgyalásokat vegyünk fel. Bethlen a legalaposabb realitással szolt a kérdéshez – kritikája éles és biztos.

A másik kérdés akörül mozgott, hogy az olaszok foglyainkat hozzák el a határig, fegyverezzék fel és velük csináljunk rendet. Nincs kizárva, hogy az olaszokban erre meglesz a hajlandóság, mert nekik nem érdekük, hogy a szerbek túlságosan megerősödjének, még kevésbé, hogy a nyugat-magyarországi részekben, a Vend-vidék és Pozsony között cseh–jugoszláv korridor létesüljön, amely az északi szlávoknak a déliekkel való egyesülését, számunkra teljes körülműzárólast, olasz szempontból pedig erősen vitássá tett Adriát jelenthetne.

Miközben erről a két kényes témáról beszélünk, a szobában levő óriási antik szekrényből erős koppanást hallunk. Mind a hárman egymásra nézünk, felugrunk, én megszólalok:

– A szekrényben van valaki!

Egyszerre indulunk a szekrény felé, miközben Bethlen legnagyobb nyugalommal a következőket mondja:

– De ha van valaki, akkor az élve innen ki nem megy!

Józsinnál és nálam revolver van. A szekrényajtót kirántjuk, de nincs benne senki. Talán a kihűlő szobában pattogott az öreg bútor. Utána nagyot nevetünk és Bethlen megszólal:

– A revolverekkel úgysem lehetett volna mit kezdeni, mert az lármát csinál, de így jobb.

Bethlen mindig nyugodt, nem handabandázik, a külföldi miszsiók őt veszik a legkomolyabban és egyénisége predestinálja őt arra, hogy a polgári szervezkedés élére kerüljön. Dolgozik legális eszközökkel azon a címen, hogy pártját szervezi a választásokra, de dolgozik kormányfogalmak szerint meg nem engedett eszközökkel is. Nemcsak meggyőződéses, hanem passzionátus ellenforradalmár. Nagyon óvatos és gyanakvó. A felszínen sürgölődő ellenforradalmárokkal kerüli a közvetlen érintkezést, de mindenütt megbízható informátorai vannak. Mi, akik vele érintkeztünk, igazolva látjuk Tisza István kijelentését, hogy a legalkalmasabb ember, aki utódja lehet: Bethlen István. Ezt persze nemcsak mi tudjuk róla, hanem tudják a szocialisták és kommunisták is. A letartóztatandók listáján a legelső

egyikeként szerepelt, de eddigi információi alapján még nem tartotta szükségesnek, hogy eltűnjön.

Bethlen egyik jellemző tulajdonsága, hogy legjobb embereivel szemben is csak azokban a kérdésekben bizalmas, melyeket rájuk tartozóknak ítél. Vannak ügyek, melyekben fenntartás nélkül őszinte hozzám, de csak azon a területen, ahol ő akarja és egy szót sem beszél olyan kérdésről, melyben másokkal dolgozik együtt.

Március 14-én valakitől, ki mindig kitűnő információkkal bír, akinek szava aranyat ér, s akinek bejárása van Károlyi Mihály környezetébe, egész meglepő információt kaptam. Ez úgy szólt, hogy Károlyi asztalán egy felhívásfogalmazvány fekszik, „Mindenkinek” címeztve, amelyben közli az országgal, hogy átadja a hatalmat a szocialista-kommunista pártnak. Oka az antant magatartása a magyar-kérdésben. A Berinkey-kormány le fog mondani, s az új kormány szövetséget köt az oroszral. Károlyi a kiáltványban mindenkit felhív, hogy támogassa a forradalmi kormányt, amely Oroszországgal fegyveres szövetségben ellent fog állni az antant további politikájának.

A jelentés nem volt egészen precíz, bizalmasom hangsúlyozta is, hogy változások még lehetségesek a kiáltványban, de egyébként garantálta, hogy az értesülés a legkomolyabb.

Rohantam Bethlen Istvánhoz. Késő éjszaka fogadott. Ki lehettem magamból kelve, mert csodálkozva nézett rám s mikor elmondtam mondanivalómat, rajta is látszott a megdöbbenés.

– Honnan tudod ezt? – kérdezte.

– Azt nem mondhatom meg, szavam köt, de légy meggyőződve róla, hogy a jelentés igaz.

– Az antant nem akar kommunizmust. Ha a jelentést igazolni tudnánk az antantmissziók előtt, annak jelentősége igen nagy volna. Meg tudod-e szerezni azt az írást?

– Nem tudom megszerezni. Ha lehetne, megszerezném, de ez sem pénzzel, sem másképp nem megy. De hidd el, hogy igaz. Az én emberem nem állított még valótlan, magából kikelve mondott el mindent, és olyan környezet- és részletleírást adott, amely után, szavahihetőségétől eltekintve, kételkednem a hír valódiságában nem lehet.

Bethlen azzal végezte a megbeszélést, hogy az antantmegbízottakkal mindent közölni fog.

Azt is elmondtam neki, hogy néhány nappal ezelőtt hivatott Cunningham angol ezredes, katonai megbízott, akit Gömbös elutazása előtt figyelmeztetett, hogy amennyiben vörös és katonai ügyekben információra van szüksége, forduljon hozzám. Cunningham rövidesen kéretett. A Ritzben lakik. Az egyik szobájában Pallavicinit találtam Orsich grófnővel, aki Bécs és köztünk futár-szolgálatot bonyolít le ügyesen és bátran. Cunningham átkísért egy másik szobába és azt kérdezte, vannak-e bizonyítékaim arra, hogy Böhm és Pogány nem szocialista hadsereget akarnak – mint ahogy mondják –, hanem a kommunisták számára dolgoznak. Igennel feleltem és kifejtettem mindazt, ami ezt a véleményt alátámasztja. Az angol végighallgatott s a következőket mondta:

– Azt hiszem, önnek igaza van. Részletekben, bár nem ennyi adattal és ilyen összefüggően, mint ahogy ön előadta, más oldalról is hallottam hasonló véleményt. Ön meggyőzött engem, de engedjen meg egy kérdést. Miért nem csinálnak önök rendet a maguk portáján? Ha mindazok, akik információ végett nálam jártak és járnak, összefognának, akkor elegenden lennének ahhoz, hogy komoly fellépéssel megdöntsék azt a kormányzatot, melyet túrni nem akarnak. De hogyan higgye el a külföld önöknek, hogy túrhetetlen a helyzetük, amikor eddig egyetlen merénylet, de még csak kísérlet sem fordult elő? A külföld ilyenekből ítél.

Sajnos, magamban teljesen igazat kellett, hogy adjak neki, de azt feleltem, hogy a magyar nem merénylő, nálunk a történelem merényleteket nem ismer, egyébként pedig a négyéves háború úgy kivérezte a magyarság színe-javát, hogy mai esett állapotunk érthető.

Ezek után felkért, írjak egy aide-memoire-t arról, amit elmondtam, vagyis hogyan látom a fegyveres erő mai állapotát. Leültem és másfél óra alatt egy mindenre kiterjedő német aide-memoire-t csináltam. Előrebocsátottam, hogy a szocialista fogalom nálunk egészen mást jelent, mint Angliában, hogy az itt sokkal közelebb áll a kommunistához, mint ott. Váztam a meglevő katonai erők mai állapotát olyan értelemben, hogy az mint katonaság semmit nem jelent és mai formájában csak átmenet ahhoz, hogy bolsevista hadsereggé váljék. A rendetlenségen és fegyelmetlenségen sem Károlyi, sem a szocialisták segíteni nem tudnak, hiszen a rablások megakadályozására kikül-

dött katonaság maga is rabol! Kifejtettem Pogány és a katonatanács munkáját, leírtam mindent, amit tudtam, s azzal végeztem, hogy a mai – állítólag szocialista – fegyveres erő egyenlő a bolsevizálódás előestéjén álló vörös hordával, mely már ma sem áll a gyenge, igazán szociáldemokrata szakszervezetek és párt mögött, hanem Pogány mögött, aki bolsevizmust akar.

Mialatt dolgoztam, sok látogató jött Cunninghamhez. Előbb egy ismeretlennel beszélt suttogva franciául, ami nehezen ment, mert az ezredes erősen nagyot hall. A látogató elment és jött Lovászy. Csodálkozva látott az íróasztal mellett dolgozni. A többi szoba már el volt foglalva, s így Cunningham az én jelenlétemben tárgyalt vele franciául. Ha még lettek volna illúzióim Lovászy felől, azok után, amiket halottam, végképp szétfoszlottak volna. Cunningham az általános politikai helyzetről beszélt vele és arról, hogy várható-e a bolsevizmus. Lovászy azt bizonyígtatta, hogy várható, de előadásának súlypontja azon volt, hogy ezt megakadályozni csak az ő kormányzata tudná. Egy derék falusi jegyző politikai nivójához hasonlíthatom mindazt, amit Lovászy mondott, azzal a különbséggel, hogy a falusi jegyzőnek, ha mégoly eszes is, nem lehet meg az az adottság- és helyzetismerete, ami neki megvolt. De Lovászy a helyzet ismeretében beszélt.

Kemény gyermekkori és katonai nevelésem, de alaptermészetem folytán is tekintélytisztelő, sőt tekintélykereső vagyok. Ha valamelyik közéleti tekintélyről eddig azt hallottam, hogy tehetségtelen és számár, azt sohasem akartam elhinni és az ilyen kritikában irigykedést, megszólalni akarást láttam. Sokáig éltem abban a szent hitben, hogy azok, akik eljutnak odáig, hogy az ország politikáját csinálják, mégiscsak valakik. A háború utáni idők megtanítottak arra, hogy eddig hibásan láttam a dolgokat. Bámulatos, hogy Lovászynak olyan politikai szerep juthatott, mint amilyen jutott. Szűk látókör, energiahány, egész kis kvalitások, magyar glóbuspolitika. Mit használt emellett az, hogy becsületes és puritán?

Lovászy elment. Én befejeztem az írást azzal, hogy a helyzet rohamlépésekben megy a bolsevizmus felé, nem azért, mintha ennek a gondolatnak többsége lenne, de mert az agilis kisebbség úgy látja, ahogy akar, hiszen nincs kormány, amely ellenállani tudna és merne; elmúlt közös ügyes politikai rendszerünk alapján pedig nem fejlőd-

hetett ki a társadalom öntudatos, önvédelemre alkalmas függetlensége – mert mindig mindent a kormánytól vártunk –, akik pedig fel akarunk lépni a kommunisták ellen, üldözött ellenforradalmárok vagyunk.

Micsoda rettenetes következményei vannak most, hogy évszázadokon keresztül nem intéztük és most, mikor lehetne, nem tudjuk intézni a magunk sorsát!

Mikor mindezt elmondtam Bethlen Istvánnak, megemlítettem Friedrich megbízásából azt is, hogy egy igen fontos értekezés lesz a Függetlenségi Pártban, s kéri Bethlen Istvánt, hogy jelenjen azon meg. Ugyanezt kérte Friedrich Görgey Gyuri útján báró Perényi Zsigmondtól is. Bethlen azt felelte, hogy nem megy el, de kér, hogy vegyünk részt Görgey Gyurival az értekezleten mint az ő megbízottai és referáljunk neki.

Március 15-én este hat órára Görgey Gyurival civilben felmentünk a Lloyd Clubba. Megállapodás szerint az előcsarnokon át a nagyterembe kellett mennünk, onnan egy abból nyíló folyosóra, ott van egy ajtó, amelyen egy ismert jel szerint kell kopogtatni.

Ha az utolsó hetekben nem ábrándultam volna ki minden polgári összeesküvésből és „titkos” – a verebek által is csiripelt – jelekből és titkolódzásokból, akkor most meg lett volna erre az alkalom.

A nagyteremben a március idusának vacsorájára – ahol persze megint hatalmas szavatok fognak elhangzani – terített legalább negyven pincér. Közöttük kellett áthaladni a megbeszélés „bizalmas színhelyére”. Észrevétlenül Gyurira pislogok, ő nem szól, de szeme nevet, lemondóan gúnyos képet vág, s kopogja a bűvös jelet, mint valami tizenhárom próbás carbonari. Közben odasúgja: „Maradjunk egymás mellett.” Belépünk. Közepes nagyságú szoba, füst, harmincöt-negyven ember. Friedrich áll a szoba közepén, mellette egy kicsi ember, aki a térdéig ér, de láthatóan sügni akar valamit a fülébe. Friedrich térdberogyva lehajol, a kicsi ágaskodik, fül és száj találkoznak – micsoda történelmi pillanat! Friedrich félhangon azt mondja: „Igen, igen, majd aztán.” Azzal felénk jön és kedvesen üdvözlő. Közöljük, hogy Bethlen és Perényi nem jönnek – ami rá semmi hatást nem tett –, de itt vagyunk helyettük mi. Közben jön még néhány ember, aztán egy ifjú az ajtót kulcsra zárja és kezdődik a bizalmas értekezés.

Friedrich üdvözlí a megjelenteket, hangsúlyozza, hogy az értekezlet bizalmas, aztán széles gesztussal jobbra félkört ír le: „Talán erre az oldalra a politikusok”, majd balra egy félkört „és ide a katonák”. Rendszerben van, gondolom, fő, hogy a két kategória ne keveredjék egymással, és Gyurival máris húzunk a baloldalra. Ott is csupa civil ruhás ember ül. Újabban nem járunk uniformisban. Legnagyobb részük ismeretlen, más részüket látásból ismerjük, jobb ismerős alig van.

Leülünk és spektálom a túlsó partot, a politikusokat. Ismert ember nincs köztük. A nagyterem előtt lengette ugyan szakállát Batthyány Tivadar, de nem jött be. Néhány ismerős arc akad, de a neveket nem tudom. Egy mellettem ülő, ebben a társaságban beavatottnak látszó tisztet kérdezgetek az emberek felől. „Ki ez? Ki az?” „Ez X. Y. postafőtitisz Újpesten. Igen fontos ember, hatszáz ellenforradalmár áll mögötte” – súgja a szomszédom. „Az a másik ott N. N. középiskolai tanár.” S hozzáfűzi: „Háromszáz biztos embert jelent.” Megmutogatott még egy csomó embert, s hamar összeadva, kijött vagy tízezer ezek mögött álló ellenforradalmár.

Közben Friedrich beszél: „Uraim, a helyzet igen komoly. Elérkezett a pillanat, amikor cselekedni kell. Mielőtt rátérnék az égető belpolitikai helyzetre és tennivalókra, néhány külpolitikai tájékoztatást kívánok nyújtani.” Most elmondta, hogy a külföldi igazi szocialisták mások, mint a mieink. Azok nem akarnak bolsevizmust. Felmutatott egy sürgönyt, melyet most kapott, az integritás szempontjából biztató tartalommal. Hasonló irányú összeköttetése van több is. A külföldiek be fogják látni, hogy a mi szocialistáink tulajdonképpen kommunisták, ami ezeknek nagyon fog ártani. Elmondta még, hogy az angol és francia vezető körök hogyan fogják fel a magyar helyzetet. Közben kapott egy sürgönyt, azt elolvasta, de nem mondta meg, hogy honnan és kitől jött. Én odasúgtam Gyurinak: „Fogadjunk, hogy Friedrich legfeljebb a negyedik, aki ezt a sürgönyt olvassa, mert már olvasta Vix, Károlyi és Kun Béla vezérkara.”

– Ezek után, uraim – és itt lehalkította a hangot –, áttérek a legfontosabbra. Tudjátok, hogy politikai barátaimmal együtt minden lehetőt elkövettem, hogy a rohanó eseményeket helyes vágányra vigyük. Tudjátok azt is, mi a sikertelenség oka. A szocialisták és maga a kormány is minden nemzeti és az integritás érdekében indított mozgal-

mat meghiúsított. Ma a bolsevizmus előestéjén állunk, s miután erőinkkel annak kitörését megakadályozni nem tudjuk, olyan módhoz kell nyúlni, amely célhoz vezet. Uraim, a rendet helyre kell állítani, a hatalmat kézbe kell venni! Ez a cél, s ezt két napon belül meg fogjuk valósítani, éspedig – a franciák segítségével.

A túlsó parton, nagy morajlással felugrik néhány „politikus”. Az innesső part feszeng, de csendben van. Gyurival egymásra bámulunk. Valaki közbeszól: „A francia katonák a bolsevikokkal fraternizálnak a kültelkeken.”

Friedrich folytatja:

– A gyalogság igen – de a szpáhik nem. A szpáhik két parancsnokával megállapodtam, hogy csapataikat észrevétlenül közelebb vonják Pesthez. Két-három nap múlva a külvárosok szélén állnak. Mi tömegeinket kivisszük az utcákra, ebből okvetlenül rendzavarás kerekedik. Minden idegen megszálló csapatnak nemzetközi kötelessége megszállott területen a rendet fenntartani. A zavargásra a szpáhik bejönnek, a csöcseléket együtt lefegyverezzük, mibőlölünk új kormány alakul, s átvesszük az uralmat.

Pillanatnyi csend, aztán sokan felugranak, egyesek Friedrichhez rohannak kérdésekkel, de Friedrich folytatja:

– Uraim, most arról beszéljünk, hogy mi a teendő!

Ez volt az a pillanat, amikor odaszóltam Gyurinak:

– Menjünk a fenébe!

Odamentünk Friedrichhez és azt kérdeztem tőle:

– Bethlen számára kérem, ki a francia parancsnok, és miért van kettő? Vix elég volna. Név nélkül nem referálhatok.

– Troismons vicomte és Amain kapitány. Vix ezt nem vállalhatja, de a másik kettő sem vállalhatná saját felelősségére.

– Vix eddigi szerepe után lehet ebben hinni?

– Igen, miért ne, az is más, ez is más!

Kimentjük magunkat, hogy megyünk, mert mindez olyan fontos Bethlen számára, hogy a továbbiakat inkább elmulasztjuk.

– Ha Bethlen részleteket akar, állók rendelkezésére – mondotta Friedrich, és ezzel mentünk.

Közben a párt már kint gyülekezett. Átfurakodtunk rajta, ami elég sokáig tartott, mert amint mostanában szokásos, egy csomó ismer-

retlen és félismerős fog el, fontoskodva, rémhírt súgva, vagy egy legújabb organizáció újabb ezreiről informálva, „de csak neked”.

A mi helyzetünk egyszerű. Akit a háborúból nem ismerünk, annak úgysem hiszünk, pláne, ha ennek a pártnak tagja.

Megyek Bethlenhez. Görgey Perényihez siet.

Bethlen végighallgat.

– Mi volt az impressziód?

– Az egész nem lehet komoly. Ha a két francia ígért is valamit, abban alig lehet hinni. Polgári tömeget az utcára hozni nem tudunk. Az egész dolgot kivihetetlennek tartom.

– Igazad van, a história túl kalandos, de kísérd figyelemmel az ügyet továbbra is. A proklamáció ügyében nem tudsz valami újat?

– Nem. Informátorommal találkoztam; az újra megerősítette, amit eddig mondott, de megszerezni nem lehet.

Ezek után a választásokra fordította a szót, különösképpen Fehérvárra, ő azt szeretné, hogy ott gróf Károlyi József és Prohászka püspök legyenek listavezetők. Kért, hogy menjek le és sorakoztassak mögéjük mindenkit, akit lehet.

Azt feleltem rá, hogy sajnos, információim szerint a széthúzás máris megkezdődött. Jelöltette magát egy Seprényi nevű ember, aki azzal agitál, hogy „Se püspök, se gróf!”, és fellépett Magasházy is. Bethlen egy levelet adott Prohászka-hoz és Károlyihoz, azzal, hogy igyekezzem őket rábírní arra, hogy a jelöltséget elfogadják. Vállaltam a dolgot, hozzátéve, hogy attól félek: nem választás jön, hanem Kun Béla.

– Ha jön is – felelte Bethlen –, amíg nincs itt, úgy kell tenni, mint ha nem jönne. Ha Fehérvárott végeztél, azonnal keress fel!

Végül újból figyelmeztettem, hogy elől áll a letartóztatandók listáján.

– Tudom – felelte –, de engem nem fognak letartóztatni!

A kérdéses lista nem bolsevik-lista, hanem Károlyi Mihályké. Az első nevek: Bethlen, Tormay Cecile, Teleki Pál, Milotay, Szurmay, Rákosi, Lukachich, Szterényi.

Csak az utazás Fehérvárra ne volna olyan szörnyű!

Késő este Görgey Gyurival egy olasz barátunknál, Detománál voltunk vacsorán a Fehérvári úton. Ott volt Pentimali őrnagy is, az olasz

misszió vezetője. Igyekeztünk meggyőzni őt arról, hogy olasz érdek minket a szláv, cseh és szerb túlmegerősődéssel szemben pártfogolni. Köztünk sohasem volt, és a jövőben sem lehet súrlódási felület. Nekik erős Magyarország az érdekük, tehát nem a mai állapot. Aztán jött az olaszországi hadifoglyok kérdése Bethlen elgondolása szerint.

– Önöknek predesztinált barátai vagyunk – mondtuk –, hiszen a legrégebbi hindu könyvek egyikében van megírva, hogy „A szomszédom ellenségem, de barátom a szomszédom túlsó szomszédja.”

Detoma meglehetősen segítőt argumentálni, és Pentimali szimpátiája kétségtelen volt. De annyira vagyok már a külpolitikában, hogy ne képzeljem, sok politikusunkhoz hasonlóan, hogy a magyar ügyet elintézheti bármely idegen katonai bizottság kapitánya vagy őrnagya. Egy ponton a legnagyobb érdeklődést árulta el Pentimali. Minden fontos volt neki, amit a franciákról hallott, különösen ez a Troismons- és Amain-terv.

Még mielőtt a vacsorára indultunk volna, Gyuri mindkettőnk számára fontos lelkiismereti kérdést vetett fel. Hosszú időn keresztül folyó veszélyes munkával állapítottuk meg, hogy a bolsevisták fegyverraktárai és lőszere hol vannak elrejtve. Ha az antant erről tudomást szerez, bizonyos, hogy a készleteket elkobozza.

– Nem vagyok tisztában azzal – mondta Görgey Gyuri –, hogy mi a teendő. Megmondjuk-e a készletek helyét Pentimalinak, vagy nem? Végre is, ha vacsorázunk és tervezünk is az olaszokkal, ők még mindig ellenfeleink, de ha ellenfeleink is, az az érzésem, hogy nem ellenségeink. A bolsevisták biztos ellenségeink, de a raktárak még magyar raktárak, és a vörösök még nem használják a fegyvereket. Elkoboztassuk-e azokat, vagy sem?

Hosszú tépelődés után arra határoztuk el magunkat, hogy bármily keserves is, az adatokat át fogjuk adni Pentimalinak. Bizonyos, hogy csak rövid idő kérdése, mikor veszik át a vörösök az uralmat. Minden kár, amit nekik okozunk, a nemzeti ügynek előnyös. Az is bizonyos, hogy az olaszok már most sem viseltetnek ellenséges érzülettel Magyarország iránt. Keservesen nehéz a választás, de az olaszokat választjuk. A fegyver- és lőszerraktárak helyét közöltük Pentimalival.⁹

9 Görgey György később elmondta, hogy Bécsbe szökése után néhány nappal egy

A vacsora végén kölcsönös heves információ- és vázlatrajzolás kezdődött, mert kiderült, hogy Pentimali Asiagónál velünk szemben egy nehézütegcsoporthoz parancsnokolt. Minden akkori részletet megbeszéltünk, csak azt az egyet nem tudta megérteni, amit mi még kevésbé értettünk akkor: miért kellett nekünk ok nélkül, a legszörnyebben vérezve, az Interrotto-állás helyett a kiugró asiagói előretolt állást tartani? Nem mondtam el neki, hogy miért. Azzal fejezte be ezt a részét a diskurzusnak:

– Higgye el, fáj nekem magukat lövöldözni, mint a nyulakat, és nem értettük a taktikájukat. Gratulálok az önök kitartó hősies önfeláldozásához!

Ez volt az az állás, melyet nekünk csak azért kellett tartanunk, mert valamikor a trónörökös offenzívája foglalta el.

Március 19. Böhm Vilmos indítványára egy szocializáló minisztériumot állítottak fel, élén Landlerrel. Erre nagy szükség volt. A kormánynak eddig száztizenkét, legnagyobbbrészt újonnan kinevezett államtitkárja van, most még több lesz. Buza Barna indítványára pedig törvénybe iktatták a munkakényszert. A választások végleges dátuma április 13. Jászi radikális pártja nem vesz részt a választáson. A munkanélküliek tüntetései kommunista utasításra állandósulnak.

Gömbös Bécsben felvette az összeköttetést Schönborn gróffal, aki komoly támogatást jelent. Gömbös nekem és én neki a magyaróvári lovasszakasz tisztjei útján küldjük az információkat. Kitűnő fiúk, pontos, megbízható, bátor katonák.

Március 23. Iváncsa. Négy nap múlt el, mióta nem írtam, és azóta bekövetkezett olyasvalami, ami Magyarország történetének szegényfoltja lesz.

olasz tiszt kereste fel, átadva neki Caffiari olasz ezredes meghívását. Caffiari a Pentimalival folytatott beszélgetésünkről, s főként a fegyverraktárak és olaszországi hadifoglyaink megszervezésének kérdéséről teljesen tájékozva volt. Szemrehányásokat tett Görgeynek, hogy a hadifoglyok megszervezésének ügyét magyar részről miért ejtették el. Ő azt felelte, hogy éppen ellenkezőleg, erről mindig csak tárgyaltunk, de az olaszok részéről soha konkrétumot nem kaptunk. Caffiari közölte vele, hogy a látszólagos húzódozásnak oka az volt, hogy Párizs mindig tiltó rendelkezéseket küldött, de jelenleg már abban a helyzetben vannak, hogy Párizstól függetlenül hajlandók az ügyről komolyan tárgyalni.

A Bethlen Istvánnal történt megállapodás szerint négy nappal ez előtt lementem Székesfehérvárra, a képviselőválasztással kapcsolatban elintézni mindazt, amit megbeszéltünk. A hajnali vonattal mentem, magammal víve Bethlen levelét Prohászka és Károlyi számára. Útközben a vonaton hallottam, hogy a jelölő értekezlet már a reggeli órákban meglesz, így a leveleket egy, az állomásra rendelt altiszttel küldtem el, azzal, hogy később magam is jövök. Én egyenesen a jelölő-helyiségbe mentem, hogy megtegyem a megtehető. Azt hittem, fogok tudni eredményt elérni, de hitemben csalódtam. Mikor arról kezdtem el beszélni, hogy miért jöttem, hogy összefogásra van szükség, hogy a listán Károlyi és Prohászka mögött a harmadik és negyedik helyet foglalja el a két jelölt – akkor Seprényi azt felelte, hogy most más idők vannak: „Se gróf, se püspök.” Meg voltak győződve, hogy én is jelöltséget akarok. Rögtön felkínálták a lista harmadik helyét, de mikor látták, hogy nem erről van szó, részben megörültek, részben pedig megjedtek, mert azt hitték, hogy erősködni fogok Bethlen instrukciói mellett. Ezért sietteték az elnököt, hogy kezdje el a dolgot. Láttam, hogy itt nem lehet csinálni semmit, s magam sem tudtam, milyen igazat mondtam, amikor azzal búcsúztam el, hogy „a jelölés megtörténhetik, de abban kételkedem, hogy választás is lesz belőle”.

Ezzel otthagytam a társaságot.

Kerestem Károlyit, nem volt Fehérvárott. Prohászka-hoz, miután egyik papjától azt hallottam, hogy a legszigorúbban figyelik, nem mentem fel, nehogy bajba keverjem; hanem a szíves közvetítő útján üzentem meg, hogy a levélbeli kérés már tárgytalan.

A délutánt barátaimmal töltöttem, megbeszéléseket folytatva. Mikor másnap délelőtt jól kialudva lejövök az utcára, nagy az izgalom, futkosás és kiabálás. „Kitört a proletárdiktatúra!”

Megyek a káderkaszánya felé. Az utcán szembe jönnek velem Klimes főhadnagy és Vidats hadnagy ezredtársaim, csillag nélkül, kardbojt nélkül.

Vége mindennek!

Elmondják, hogy Pesttel megszakadt a telefon-összeköttetés, de annyit még tudtak beszélni, hogy megtudják, mi történt. A hír igaz. Az utcán rohanó vöröskatonák és söpredék ordítanak, autók száguldanak és vörös plakátokat kezdenek kiragasztani.

– Hol a csillagotok? Leszedték?

– Nem, nem akartuk, hogy leszedjék; hát levágtuk. És letettük a kardbojtot. Gyere be a cukrászdába, inkább én vágjam le, mintsem ezek a gazemberek!

Egy pillanatra megállt a lélegzetem. Levágjam a csillagot és letegyem a kardbojtot? Azt, hogy mi ez, csak az tudja, akinek volt, és húszéves kora óta büszkén hordta. De már annyihoz hozzászoktunk!

– Hát gyertek, és vágjátok le. Csináljuk végig a dolgot!

A fővárosi Fő utca cukrászdájában két háborús ezredtársam volt az, aki csillagjaimat levágta. Nem érzékenykedtünk.

Délután új híreket kaptunk. A népbiztosok kormánytanácsa vette át a hatalmat. Megjelentek a plakátok, nagyjában azzal a tartalommal, amit Bethlennek jelentettem. Egyesül a szocialista és kommunista párt. Munkás-, katona- és paraszttanácsok alakulnak. A Berinkey-kormány lemond, szövetség az orosz szovjettal. Károlyi azzal indokolja ezt, hogy Vix jegyzéke az új demarkációs vonalról – teljesíthetetlen. Károlyi lemond az elnökségről. Aztán egy másik felhívás: „Mindenkire!” Aláírója a magyarországi szocialista párt és a forradalmi tanács. Magyarország Tanácsköztársaság, fegyveres szövetség Oroszországgal, proletár-vasfegyelem, táviratváltás Leninnel. Fegyverrel való ellenszegülés: halál. Tanácsköztársaság elleni felkelés: halál. Rablás, fosztogatás: halál. Szesztilalom és forradalmi törvényszék. Sok más is, de elég ennyi.

A másnap reggeli vonattal felutaztam Pestre, de nem mentem a lakásomra. Négy nappal ezelőtt ugyanis levelet kaptam a következő tartalommal:

„Ha lesz bolsevikizmus, a vitéz kapitány úr lógjon el, mert nyilvántartják a bolsevikiek. Én tudom ezt egy vörös detektívtől.” Aláírás: „A vitéz kapitány úr egy volt altisztje, aki rendőr.”

Az állomásról hát nem hazamentem, hanem egyik unokahúgom budai lakására. Itt dugattam el írásaimat. Egy gyászoló özvegyasszonynál nem fogják azokat keresni. Megüzentem lakásomra, hogy lemegyek néhány napra nagynénémhez, Kandó Lászlónéhoz Iváncsára. A délutáni vonattal Adony-Szabolcson át ide jöttem. Az utolsó napok testi-lelki strapáit szeretném kipihenni ezen az istenáldotta csendes kis helyen, Ilona nénémnél, akivel annyira szeretjük egymást.

És azután Nyugat-Magyarországon, valószínűleg Borostyánkőn át, kiszököm Bécsbe. Pesten unokahúgom lakására csak egy utat tettem, elmentem Bethlen István lakására, hogy a rám bízott feladatról beszéljek. Át akartam adni Prohászka levelét. Az ajtót az öreg Mihály inas nyitja ki. Arca megnyugszik, mikor megismer, s anélkül, hogy kérdést várna, ennyit mond:

– A gróf úrék nincsenek Pesten.

Átadtam a levelet és nem kérdeztem, hogy hová mentek...

SZÖKÉS IVÁNCSÁRA

Szeged, 1920. június 22. Egy, a Dunáról idekerült hajó – a Herkules – kapitányi kajütjében írom naplóm a bolsevizmus alatt „odaát” töltött időről. Nem a bolsevizmusról, illetve arról csak részben. A kommün eddig elmúlt nehéz heteit Iváncsán töltöttem, és az én iváncsai életem egészen más volt, mint az élet általában a bolsevizmus alatt.

A napló az „odaát” töltött időről beszél, de sem az „odaát”, sem ez itt, Szegeden nem Magyarország. Magyarország az a régi ország, ahol a háború előtt éltünk, s melyért négy évig verekedtünk, de nem Magyarország az a csonk, mely most vörös lázban ég, melyről cseh, szerb, oláh hullarablók hatalmas részeket szelnek le, s nem Magyarország, legfeljebb annak szimbóluma ez a szegedi sziget is, amely felett most egymás mellett leng a magyar és francia trikolór.

Március óta nem írhattam naplót, úgy, mint a háborúban és a Károlyi-kormány alatt, de csináltam feljegyzéseket és dátumokat, adatokat jegyeztem fel. Hiányosak a feljegyzések, de amit átéltem, az annyira élénken él nemcsak fejemben, hanem minden csontomban és idegemben is, hogy nem attól kell félnem, mintha elfelejteném, hanem attól, hogy nem tudom elfelejteni. De nem is akarok elfelejteni semmit, legalább még most nem, mert mielőtt kitorölnénk emlékezetünkől mindazt a borzalmat, ami történt és történik, azért előbb fizetni fognak azok, akik okozták. Mert mi meg fogunk fizetni!

A Herkules oldalát lágyan nyaldossa a Tisza árja. A hajón rajtam kívül egy teremtet lélek sincs. Két napja lakom rajta, s az alvás előtti órákban írok.

A kajüt fogalma egyjelentőségű a szűkre szabottsággal, de a célszerűséggel is. Ez fokozottan áll egy dunai hajó kajütjeire. A kerek hajóablakból a szegedi Tisza-part Kass Szálló előtti lámpáinak fényét látom felrezegni a nyári égboltra, és idezsong hozzám ennek a nagy magyar vidéki városnak mostanában a szokottnál sokkal nagyobb zaja és lármája, amely míg idáig ér, zsebongó káosszá fonódik össze. Ki sem mondhatom, mit jelent ez a zsongás a bolsevizmus Pestjének ordító vörös lármája és a magyar vidékek halálos vörös csöndje után. Nem csak megnyugtató. Vezető motívuma friss, reményteljes és bizakodó. A Kassból kacagást, harsány nevetést is hoz a szél, s a derűs hangzavarnak alaptónusa a nemrégén még legmagyarabb folyó árjának suhogó, monoton zúgása. A Tisza ma már nem a legmagyarabb folyó, de azzá lesz újra.

Az az idő, ami a székesfehérvári választásokra való készülődés március végi napjai és a Herkulesre megérkezésem között eltelt, az az én bolsevizmusom, mely részben az ország bolsevizmusa is. Kezdem ott, mikor a kommün kitört és én Pestről elindultam Iváncsára.

Lakásomról nem csak a szükséges holmit hozattam el. Elhoztam a vonatinduláshoz Sándor fiamat, s vele küldték unokahúgom két kisfiát is. Kislányom, meg a kicsi Dénes maradhatnak Pesten, ők még nem tanulnak, de a pesti iskolába, melyre a kommunisták elsősorban fognak ráfeküdni, egy hétig sem járatom a fiamat. Az út az Adony-Szabolcs mellett fekvő Ferenc-majorig háromannyi ideig tartott, mint rendesen. A vonaton szökhették volna bárki, bárhogya is keresik, mert arról, hogy jegy-, vagy bármi más ellenőrzés lehetséges legyen, emellett a zsúfoltság mellett szó sem lehetett. Egy hat embernek szánt fülkében legalább tízen szorongtak – a folyosón úgy álltak az emberek, hogy ahhoz képest a heringek a pléhdobozban valóságos remetéek –, a vagonok tetején sűrűn egymás mellett laposra fekve, nagy nevetés és ordítás között ingyen utasok tanyáztak, a lépcsőkről pedig fürtökben lógtak le a legvállalkozóbbak. A kép hálás téma lehetett volna Brueghel ecsetjére. Az ő idejében nem volt sem vonat, sem bolsevizmus, de mert fantáziája az ilyen kaotikus tömegjelene-

teket szerette, a poklot festette. Amiben annál inkább is igaza volt, mert akiket a pokol fantasztikus rémei az ő képein nyúznak, préselnek, szakítanak és sütnék, azok nyomorult bűnösök, míg itt csak szerencsétlen utasok kénytelenek teljes ártatlan mivoltukban szenvedni. Az, hogy Brueghel képein sehol sem látni bőrkabátos, kézigránátos terroristákat, mint itt az állomáson, az velünk összehasonlítva a pokolra jutottak javára szól. A jelenlegi pokol, illetve országtulajdonosok szerepét a Lenin-fiúk máris oly méltón töltik be, mint a képeken Brueghel pokolbeli népe. De azoknak legalább nincs emberi formájuk.

A több mint ötórás – de öt napnak tetsző – utazás alatt volt időm a fejemet törni, hogy mire határozzam el magam. A gyereket Iváncsán hagyom és kiszököm valahová, mert bizonyos, hogy a bolsevizmus ellen, mely az uralmat komolyan veszi, belülről semmit sem lehet tenni. Orosz fogságból megszökött tisztek egyöntetűen azt mondják, hogy hiábavaló belülről minden próbálkozás. Oroszországban eleinte ellenforradalom ellenforradalmat ért, de ha a hatalom használja a fegyvert és hajlandó a terrorra is – amire pedig a vörösök örömmel hajlandók –, akkor hiábavaló minden próbálkozás. Ha a hitvány és gyenge Károlyi-uralom alatt a polgári társadalom egyetlen említésre méltó kísérletet sem tudott felmutatni, hogy lerázza magáról az uralmat, mit fog tudni megkísérelni most? Pedig az ellenforradalmárt eddig legfeljebb a rendőrségre idézték, kérdeztek tőle egy csomó ostobaságot, egy-két napra ott tartották és elengedték. De a bolsik nem teketóriáznak, azok puskacsó elé állítanak és akasztanak, s a próbálkozások vérbe fognak fúlni. Bizonyos, hogy belülről csinálni semmit sem lehet. A vezetők – Bethlen, Gömbös és mások – már külföldön vannak, de hiába is maradtak volna itthon. Ezzel a polgári társadalommal, mely nagy részében titkot tartani nem tud, többségében pedig óvatos, legalább egyelőre semmit sem lehet kezdeni, mert ma még komolytalan s kötelességének tartja, hogy jól nevelt áldozati birka módjára viselkedjék és csak nagy szenvedések árán fog megváltozni.

Cunningham ezredes, Pentimali őrnagy és más antantmegbízottak beszédéből következtetve valószínű, hogy az antant Európa közepén a bolsevizmust nem fogja sokáig túrni, de ami nekik „nem soká”, az nekünk még nagyon az, és elgondolni is borzalmas, hogy ami most

következik, hosszú hónapokig tarthat. Nem is beszélve a „mindig” lehetőségéről, ha ezt csak egy emberélet hosszához mértem is. A borzalom Oroszországban éppen elég ideje – két éve – tart már. Ott is azt hitték, hogy hamarosan összeomlik, de eddig napról napra erősödik. Hátha nálunk is így lesz? Tudni ma semmit sem lehet, legfeljebb csak jósnálni. De az utolsó hónapok alatt mindenki úgy megkeveredett, hogy már sem a saját, sem az események logikájában nem mert bízni.

A háborúban az élet bizonytalanságát nemcsak hogy el lehetett viselni, de a bizonytalanság gondolatához négy év alatt hozzá is szoktunk, és mindenki előtt, aki kint volt, természetesnek tűnt fel az egyéni sors mögött naponta ott álló nagy kérdőjel. De elviselhetetlen érzés most, hogy nemzeti életünk örökre, vagy hosszú időre megszűnjék – hogy gyerekeink ezeknek az embereknek és eszméknek uralma alatt éljék le életüket, hogy ez legyen a magyar történelem folytatása, s hogy végképp felül tudjon kerekedni és uralkodjon a bűn, a gazság, a felelőtlenység és a politikai perverzitás!

Kétségtelen, hogy legokosabb, ha valahová ’kiszököm’ a többiek után, talán Bécsbe, és onnan próbálunk valamit. Itthon családomnak is csak tehetetelt jelentek. A vörösök nagyon jól ismerik nevemet, s inkább előbb, mint utóbb elfognak. Vagy beleugranék valami hiábavaló ellenforradalmi próbálkozásba. Viszont nélkülem asszonyt, gyereket mégsem fognak bántani. Ami megélhetésükre kell, azt ékszer, ezüst és más holmi eladása révén meg lehet szerezni akkor is, ha egyébként nem is lehet pénzhez jutni.

A négyéves háború után oly közömbös nekem mindenféle, a polgári élet kényelmét és berendezkedését jelentő, máskor annyira fontos tárgy, eszköz és felszerelés, ezüst, ékszer, bútor és hasonló! Békében az emberek mindezt úgy megbecsülték és tartogatták, mint-ha használatuk nem hatvan vagy hetven esztendőre szólna, hanem mindörökre. Az ilyen holmi értéke ma aszerint, hogy mi mennyit ér, napok vagy hetek ebédjét és vacsoráját jelenti és semmivel sem többet...

Átgondoltam a szökés tervét is. Iváncsa közel van Fehérvárhoz. Ott az ezredkádernél szerzek valami hamis igazolványt vagy nyílt parancsot az osztrák határig. Azzal eljutok Borostyánkőre, onnan az erdőkön át Ausztriába. Pontos tervet most úgysem lehet kicirkalmaz-

ni. Bele kell kezdeni, és egyik dolog adja majd a másikat. Valahogy lesz, mert sehogysem még sohasem volt. Ha pedig sikerül kijutni, majd elvállik, hogy kint mi lesz. Ha a békéből átmenet nélkül cseppentünk volna bele a bolsevizmusba, akkor az ember sok mindenre gondolkoznék, kételkednék és haboznék, de négy évi háború és a Károlyi-kormány ideje után nem is kérdés az, hogy hogyan szökjek, s hogy kint miből fogok megélni, mit fogok csinálni. Az ember ma vágódik ide vagy oda, tovább és tovább az események hullámhegyein és -völgyein. Viszi az ár és vagy kiköt valahol, vagy nem. S ha ki is köt, akkor sem tudja, meddig tart a békesség, mert ma a révbejutás is csak időt és órát jelent, mint a háborúban néhány csendesebb nap. Az élet ma is háború, melyben a következő óra vagy perc mindig bizonytalan, csakhogy a ma háborúja sokkal rosszabb, mint az igazi, mert annak van erkölcsé és etikája, míg ami ma van, tagadása mindannak, ami az embert emberré teszi.

Így rendbe téve a magam ügyét, amit éppenséggel nem lehet polgári értelemben vett rendnek értelmezni, gondolatban végigfutottam a közelmúltat és a távoli jövőt. Talán egy hasonlat mutatja meg legjobban, hogy mi történt. A nemzet a háborús összeomlás órájában olyan volt, mint egy részeg gyerek. Hiába keresünk logikát, miértet, okot – csak adottságot találunk. A részeg gyereket ágyba kellett volna fektetni, türelemmel, szelíden ápolva megvárni, míg kijózanodik és esetleg jól megverni, ha nem engedelmeskedik. De mindenesetre végig kellett volna verni azokon, akik italhoz juttatták, Károlyiék részegítő pacifista italához. Vagy beteg volt a gyerek? Akkor is más lett volna az orvosság, s nem az, amit most kap. De nem ez történt, és nem ez történik. A részeg vagy beteg gyereket egy vadul erős méreg fogja most kijózanítani. Az orvosságba azonban belepusztulhat. Igaz, hogy ha nem pusztul bele, akkor végképp kijózanodik. Sokak szerint erre a mérégre szükség van. Én nem merek megállapításokat tenni, én nem látok tisztán. Csak egyet látok tisztán. Azt, hogy ami történt, az szörnyűség, hogy ami most következik, az még inkább az, és hogy ezek felett a borzalmas események felett én nem tudok megállapítások formájában elmenni. Bármennyire is védekezem ellene, rám szubjektíve is irtózatossá vehemenciával szakadnak az események, melyek lelkileg, kedélyileg és idegzetileg egyaránt lenyomnak, földhöz

vágnak, és ha minden erővel igyekszem is azon, hogy ne engedjem magamat egészen letörni, csak a borzalmas mát és a valóságot látom, és nincs hitem a közeljövőre. Csak a távoli jövőben reménykedem. Addig pedig csak ki és el ebből a borzalomból, amelyben úgysem lehet semmit tenni, amelyben becsületes katonai módra meghalni sem lehet, mint a háborúban, csak undorodni és gyűlölni.

Magyarország ura ma Kun-Kohn Béla. Ez többet mond minden-nél. Magyarország ura ma egy, a háború előtt jelentéktelen, piszkos éjjeli életet élő újságíró, aki vidéki lapoknál is utolsó rendű újságíró-nak számított, akiről azt is hallottam erdélyiektől, hogy Kolozsvárott mint a Munkásbiztosító Pénztár kishivatalnoka elikkasztotta a munkások pénzét. A háborúban megadta magát, Oroszországba került, s ott kitanulva a bolsevizmust, rohammal, egy-kettőre kézbe kapta a hatalmat, és ma sorsunkat irányítja. Egy kétségtelen kvalitását elismerem: tudta, mit akar és mert. A mieink pedig nem mertek.

A helyzet annál reménytelenebb, mert ha a szóvirágokból, korupcióból, színfalhasogatásokból és hasonló hitványságokból össze-improvizált Károlyi-uralmat hónapokon át túrtuk, akkor mennyivel inkább fogjuk túrni a vasból, vérből és kemény akaratból kovácsolt bolsevista igát? Bizonyos, hogy a nemzet többsége egészséges, undorodik és elhárítja magától mindazt, ami történt és most történik. De az elhárításnak formája Károlyi alatt is csak szó és szavalás volt, ami pedig egyet jelent a semmivel. Ezentúl meg éppen már csak a gondolat, érzés fog tiltakozni és még kevésbé kerül a sor tettekre. Van néhány elszánt szuperoptimista – mint Görgey Gyuri –, aki állandóan nagyon meg van elégedve, mert szerinte minél rosszabb a helyzet, végeredményben annál jobb, mert annál hamarabb lesz vége; de én nem tudom ezek véleményét osztani. Bevallom, egészen összeviszva vagyok keveredve.

A vonat közben dőcögött és elérkeztünk Ferencmajorba. Iváncsa onnan – séta. Ilona néném sírva borul a nyakamba, boldog, hogy unokáit és Sándort látja; szól ugyan néhány szót az eseményekről is találóan és határozottan, de ezekkel gyorsan végez és arról beszél, hogy régen nem láttuk egymást, hogy itt nyugalom és békesség van, boldog, hogy itt vagyunk és hozzálat, hogy a váratlan vendégek minél hamarabb háziaknak érezhessék magukat. Percekbe sem teltelt,

nyugalom és békesség áradt át rajtam, amelyet csak magyar úri házak légkörében, magyar nagyasszonyok környezetében érzünk. Boldog voltam, hogy nála jutottam révbe, hacsak két-három napra is. Vacsora után a gyerekek lefeküdtek, én pedig a kedves vidéki házban öreg petróleumlámpa világánál hosszan és sokáig elbeszélgettem Ilona nénémrel mindenről a világon – ami messzebb fekszik, mint az utolsó öt esztendő. Ha feltódulni és ágaskodni kezdtek bennem csak holnaputánra is vonatkozó gondolatok, azokat elhessegettem, mert nem akartam, hogy megzavarják az istenáldotta kedves csend harmóniáját. Nem volt nehéz a rossz gondolatokat elhessegetni. Kiterjesztett sötét fekete szárnyakkal suhantak el az ismeretlen jövőbe, és megszűntek zavarni a békés, egyszerű jelent, melynek gyökerei mélyen nyúltak a boldog múltba. Későre járt, mikor aludni tértünk. Éjjeliszekrényemen egy könyv feküdt, s mikor Ilona néném bekísért és jó éjszakát kívánva megcsókolt, megszólalt:

– Gyerekkorodban mindig sokáig olvastál elalvás előtt. Az Aranyembert készítettem ki olvasmányul. Ne gondold a múlt, ne gondold a jövőre, ez a „ma”, s ez egészen más, mint minden más. Olvasd az Aranyembert, jól fogsz utána aludni!

Másnap reggel az ablakom alatt harsányan ordítózó, s a szabadságot élvező három gyerek vígsága keltett fel, és a pompás falusi reggeli közben elbeszélgettem Ilona nénémrel arról, hogy csak két-három napom van az Aranyember olvasására. Mert azután menni kell valahova, arra, amerrefelé tegnap az ismeretlen ködös jövőbe elhessegettük a holnap gondjának fekete madarait. Szerette volna, ha maradok, de egy szóval sem beszélt le arról, hogy menjek. Reggeli után bementem az ágyban fekvő beteg öreg nagymama szobájába. A gyerekek dédanyja. Közelebb van a kilencvenhez, mint a nyolcvanhoz. Betegségében is világosfejű és határozott.

– Édes gyerekem, nagyon örülök, hogy itt vagy – mondotta. Úgy látom, ma bolond világ járja. Hál' Istennek csak Pesten, mert itt nem. Hát csak maradj itt minél tovább. Én nem hiszem, hogy már soká maradhatsz. Nekem már mennem kell. Oda, ahol nincs háború, nincs bolsevizmus. Erről nem is tudom, hogy mi, de amit tudok róla, abból látom, hogy nem rendes dolog. De az ilyen, minél rosszabb, annál rövidebb ideig tart.

Azután elbeszélgetett még, egyre gyengülőbb hangon, mindenről a világon, csak a mai időkről nem. A múltról beszélt. A múlt neki a szabadságharc körül kezdődött, egyik fénypontja volt Ferenc József koronázása, és a szép idők nála ott határolódtak, ahol az én emlékezetem kezdődik.

Beszélgetve ültem nála, amikor bejön a szobalány.

– Kapitány úr kérem, tesszen kijönni, mert itt vannak a „dilektóriumtől”.

A teremtsit, gondoltam magamban, ezek hamar rájöttek, hogy itt vagyok; ki sem tudok ugrani az ablakon, hiszen azt sem tudom, melyik bejáratnál állnak. Hát gyerünk ki, nézzük meg, mit akarnak.

Az ámbituson három ember állt, jobbról egy kisebb, bajszos, öregebb; középtűt egy férfi korabeli, szűl és balról egy fiatalabb. Mikor megláttak, lekapták a kalapot, ami igen jó hatással volt rám és a jobb-szűlűsű elkezdte:

– Kapitány úr kérem, eljöttűnk, mert hallottuk, hogy a kapitány úr megérkezett. Hát csak tesszen jól érezni magát, nem lesz itt semmi baj. Rákász Márton küldött, a direktórium elnöke.

Kezeltűnk, amire a másik is jelentkezett, szabályosan, katonamódrá. A harmadik hozzátette:

– Kérem, most más világ járja, de hát osztán nem lesz itt semmi sem másképp, mint eddig, csak tesszen a kapitány úrnak jól érezni magát.

Ez a harmadik: káplárom volt – Simon a neve.

Mondanóm sem kell, mennyire megörűtem a bolsevizmus ilyen iváncsai kiadásának. Így itt, legalább egyelőre, meg lehetne maradni, de hát nekem mások a terveim. Persze ezekről hallgattam. Tempós diskurzus után kezeltűnk, a „dilektórium” küldöttei elmentek; én pedig megint úgy éreztem magam, mint a háborűban, amikor gazdalegény-huszárjaim között jőban-rosszban mindig érezhettem, hogy ott-hon vagyok, magamfajtájű, hozzám hasonló emberekkal van dolgom, kikkel megértjűk egymást. Nem is csoda ez. Rákász direktóriumi elnök úr felesége és anyősa – amint Ilona néném elmondta – a háznál szolgáltak. Rákászűnak van vagy nyolc gyereke, azok is bejáratosak a házhöz.

Az Isten is jő volt hozzám: két napsűteses március végű napot adott. Sétáltam, olvastam és diskuráltam Ilona néném bérlőgazdájával,

aki megmutogatta állatait és nem volt egyéb gondja, mint az idő, a tavaszi munka, a föld. Irigyltem e boldog embert. Neki még nincs bolsevizmus, nincsenek problémái, a jővőjét sem látja ködben elmerűlve. Ő csak azt látja, amit a föld jelent és ami a földnek kell, hogy teremhessen.

Nehezemre esett az indulásra gondolnom – arra, hogy elkezdjem a bizonytalan bujdosást. De bármennyire nehéz volt is és marasztott, vonzott Iváncsa, nem akartam tervemen változtatni. Harmadnap szakadni kezdett, bent duruzsoltak a kályhák, beszélgettűnk boldog időkről, gyermekkoromról. Kint fűjt a szűl, zuhogott, nagy csőppek kopogtak az ablakon, olyan idő volt, amikor igazán és legjőbban lehet falun aludni. Lefekvés után igyekszem előlvadni az Aranyembert, mielőtt neki kell vágnom az ismeretlen jővőnek, de hamar elalszom, jól és mélyen, most már harmadszor, mióta itt vagyok. Olyan jól – de szomorű ezt leírni –, amilyen jól és nyugodtan csak a háborűban aludtam utoljára.

Két nappal elhatározott szőkésem előtt – az eső még szakadt – egyőrai alvás után, kívűlről megzörgetik ablakomát. Felriadok. Nemcsak a nyugodt álmod, hanem az elműlt négy-öt nap egész hangulatát is elkergettű ez a kopogtatás. Keresnek! Ki az, aki most kopogtathat? Aztán megismerem a sőgorom hangját.

– Ne félj, itt Dénes! Bőrig vagyok ázva, eressz bel!

Felkapok valamit magamra és bebocsátom. Uniformisban van, körgallérjáról csurog a víz.

– Mi az, mi történt, mit csinálsz te itt?

– Hajnal óta jővők a bútoraitokkal. A bútorokocsik megrekedtek a Szalma-csárdánál, én már eleget áztam, most eredj ki te és őrizd reggelig!

– De hát mi történt, mit csinálnak a bútorok a Szalma-csárdánál? Valami baj történt?

– Nagy baj nem, de a lakásotok felébe bekvártélyozott egy Hamburger nevű elvtárs. Tartottűnk egy gyors megbeszélést, s a két aszszony elhatározta, hogy nem maradnak Pesten. Holnap ők is érkeznek a gyerekekkel, a bútorok egy részét pedig előreküldték velem. De most siess a csárdához, mert különben kirabolják a kocsit.

Felöltöztem, kabátot és rá gumikőpőnyeget kapva – úgy, mintha háborű alatt éjszaka váratlanul előőrsre vagy patrulba küldtek vol-

na –, indultam a csárdához. Szakadt, térdig dagasztottam a sárban és irigyeltem Dénest, aki helyettem ágyba került, úgy, mint négy éven át a leváltott csapatot, amelynek pihenést és békességet szerzek azzal, hogy leváltom.

Az út rövid, mégis beletelt egy órába, míg a csárdához értem. A csárdaudvaron két hatalmas bútorkocsi állt, a lovak szénáztak az istállóban, a két kocsis, egy kísérő, meg egy katonaruhás fiatalember az ivóban ültek. A katonaruhás bemutatkozott. Kadét, persze sarzsi nélkül. Dénes nem nagy összeg ellenében bérelte fel, hogy kísérje a kocsikat, Leültem közéjük, és hol elbóbiskolva, hol ki-kínézve a kocsikhoz, vártam a reggelt. A fekete éjszaka zúgott, suhogott, leomló víztömegek vágták a sötétséget és zúdultak a földre.

A hirtelen elhatározás minden tervemet keresztülhúzza. Mi volt az oka, nem tudom, talán kellett, talán elhirtelenkedés, de ha holnap a bútorok hegyébe még a feleségem, unokahúgom és a két gyerek is megérkezik, akkor Ilona néném máris kommunizálva van. Mit fog itt ez a rengeteg ember csinálni? Két asszony, két férfi, öt gyerek s két kisasszony, a háziakon kívül. És három ló. Mert a kadéttól még hozzá azt is megtudtam, amit Dénes nem is mondott, hogy az ő két és az én egy megmaradt lovam szintén megérkeznek. De hát mindezen már nem lehet segíteni, és hiába töröm a fejemet miérten és hogyanon, be kell várni a holnapot, addig úgysem lehet tervet csinálni.

Hány ilyen sötét, esőtől suhogó éjszakát töltöttem én el még cudarabbul is, mint most, egy-kétszáz lépésnyire vagy még közelebb az ellenséghez – de egy sem volt reménytelenebb, mint ez. Az elmúlt néhány nap alatt is tudtam, hogy kommün van, de a tudat most érzéssé is alakult. Mennyivel rosszabb, ha az ember valami jót vagy rosszat érez, mintha csak tudja!

A kocsmáros nem nagyon respektálta a szesztilalmat, szívesen hordta a meleg bort, s hozzá rántottát és szalonnát.

Közben a kadét beszélt. Elvtársnak szólított és láthatóan jól érezte magát. Egy gyárba van vezényelve mint „szakaszparancsnok-elvtárs”, de „nem volt érdemes ottmaradni”. Mindabból, amit elmesélt, láttam, hogy a fejtelenség Pesten még nagyobb, mint eddig volt. De egyébként nem tudott semmi érdemlegest mondani, csak annyit, hogy egyik rendelet a másikat éri, és a vége mindegyiknek az,

hogy be nem tartása esetén a büntetés – halál. Beszélt valamit arról is, hogy a bolsevisták védeni fogják a határokat, hogy egy orosz vöröshadsereg egy Görgey parancsnoksága alatt útban van a Kárpátok felé, hogy bennünket megsegítsen, hogy éppen ezért az emberek egy részének inkább kell a bolsevizmus, mint a Károlyi-kormány; és a városban híre jár, hogy a bolsevizmus nem is igazi – csak látszat –, mert így könnyebb nekimenni a betolakodó csehnék, szerbnek és oláhnak.

Lassan hajnalodott. Az eső elállt, a látóhatár fekete-lilából sötét-kékbe, aztán zöldeskékbe ment át, s az első sugarak aranyozni keztek a felhők rózsaszínbe és pirosba játszó szélét. Befogtuk a lovakat és elindultunk az iváncsai bekötőúton, de hamarosan kiderült, hogy az egyik kocsiból át kell fogni, mert az út olyan, hogy csak nyolc ló bír el egy kocsit. Így ottmaradtam őrizni az útszélen maradt bútorkocsit, fázva és várva, míg a nyolc gőzölgő ló jó három óra múlva visszaérkezik. Aztán bevergődtünk valahogy és mindjárt be is hurcoltunk minden bútort az egyik cselédházba, az úgynevezett putriba. A szoba elejét szabadon hagytuk sógorom „lakosztályául”, akinek a házbán már nem jut hely.

Bámúltam Ilona nénémet, hogy az égből nyakába szakadt inváziót olyan kedvesen és természetesen fogadta, s még örült is, hogy a gyerekek mind körülötte lesznek.

Az esti vonattal megérkezett a még hátralevő egész társaság. A gyerekeket hamarosan lefektettük, és összegyűltünk haditanácsra. Kényszerítő ok a hirtelen kiköltözködésre nem volt, de az asszonyok Pesten kitervezték, hogy így sokkal jobb lesz, és sógoromnak kiadták az ordrét, hogy a többit intézze el. Hiábavaló lett volna minden utólagos miért és hogyan. Adott helyzet, hogy itt vannak, és ebből folyik az, hogy most már szó sem lehet tovább szökésemről, mert mit kezd itt ez az asszony- és gyerektársaság nélkülem? Pesten lehetett volna értékesíteni mindazt, ami értékesíthető, és abból megélhettek volna. Itt csak Ilona néném terhére lehet élni, de értékesíteni alig lehet valamit. Ami pedig a pesti lakásban maradt, arra keresztet vethetünk. De akárhogy is van, most már maradnom kell. Már csak azért is, hogy azt az áldozatot, amit Ilona néném értünk hoz, legalább valamennyire kiegyenlítsem.

Másnap végképp elhelyezkedtünk, úgy, ahogy lehetett. Kimondtuk, hogy tömegrobinzonádot fogunk élni, mindenki vállalja azt, amihez ért... Eleinte mindez csak homályos tervként kóválygott fejben, merthogy a valóságban hogyan fog mindez keresztülvitelre kerülni, arról egyelőre kevés fogalmam volt. Az eső szakadt tovább vigasztalanul, s beszorulva a szobába hallgattam, amit a többiek a pesti eseményekről meséltek. Másnap a faluban összeszedtem és átlapoztam a megkapható Vörös Újságokat. Így mégiscsak kaphatok valami képet a józan ész korrektívumai segélyével a viharzó sebességű eseményekről.

Az első, amit olvastam, két felhívás: „Proletárok!” és „Mindenkivel!” Ezek szerint a föld, a gyár, a bánya a „dolgozóké”. Ez mia csak azokat jelenti, akik a kezükkel vagy lábukkal dolgoznak – a fejet, mint dolgozó alkalmatosságot, újabban degradálták.

Államforma: a proletárdiktatúra, a proletárság teljes egysége alapján. Magyarország tehát Tanácsköztársaság. Vasfegyelem az egész vonalon. Más cikk a forradalmi kormányzótanács megalakulását jelenti. Elnök: Garbai; belügyi népbiztosok: Landler Jenő, Vágó Béla; földmívelésügyi népbiztosok kollégiuma: Csizmadia Sándor, Vantus Károly, Hamburger Jenő, Nyisztor György; pénzügyi népbiztosok: Varga Jenő, Székely Béla; közoktatásügyi: Kunfi Zsigmond, Lukács György; munkaügyi: Bokányi Dezső, Fiedler Rezső; külügyi: Kun Béla, helyettes: Ágoston Péter; kereskedelemügyi: Landler Jenő, Rákosi Máttyás és Haubrich József; hadügyi: Pogány József, Szántó Béla, Szamuely Tibor; igazságügyi: Rónay Zoltán, Láday István; szocializálási: Böhm Vilmos, Hevesi Gyula és Dovcsák Antal; német népbiztos: Kalmár Henrik; ruszin népbiztos: Szabó Oreszt; közéleti: Erdélyi Mór és Illés Artúr. Népbiztosok a fővárosnál: Vincze Sándor, Preisz Mór és Dienes Sándor; a rendőrségnél: Biró Dezső és Seidler Ernő; az Osztrák–Magyar Banknál: Lengyel Gyula.

Túlnyomóan magyarosított nevek.

Ami eddig a miniszter volt, az most a népbiztos. Van ilyen most vagy harminc, azokon kívül, akik a fővárosnál, rendőrségnél és Nemzeti Banknál népbiztoskodnak. A munkástanács elhatározta, hogy az eddigi szociáldemokrata párt Magyarországi Szocialista Párt címen egyesül a kommunistákkal. Első rendelkezés: a statárium kihirdetése, amit nem is

veszek rossz néven. Minden nem rendes módon felülkerekedett uralom ezzel kezdi. Az orosz recept szerint elrendelt szesztilalom lesz hivatva jó benyomást kelteni a külföldön. Utóbbi rendelkezést sem a hatalom birtokosai, sem a hozzájuk tartozó csöcselék nem fogja komolyan venni, ez nem a boldogítókra, hanem csak a boldogítottakra vonatkozik.

A népbiztosok névsorát olvasva, alig néhányról tudok valamit. Az elnök, Garbai, jelentéktelen, szürke szakszervezeti ember, akit azért ültettek az elnöki székbe, hogy kitöröljék a munkásság ama részének szemét, mely a szociáldemokráciát komolyan veszi. Landler egy követ, pesti ügyvéd, eddig tüzes szociáldemokrata volt és sokáig bolsevista-ellenség. Ez addig tartott nála, amíg hiúságát vérig nem sértette, hogy annak idején a Károlyi-kormányban nem kapott tárcát. Kunfi radikális intellektuell forradalmár. Őt is, mint Pogány Józsefet, azelőtt másképp hívták. Pogány elérte célját. Annyi hadügyminiszter megbuktatása után a hadügy élére került. Ezután még jobban fogja utánozni Napóleont, mint katonatanács elnök korában. Böhm Vilmos írógépügynök elvtársat kollégája, Pogány szorította ki a hadügyek éléről a szocializálási népbiztos békésebben hangzó tisztségébe. Lukács György, azelőtt nem tudom, hogy hívták, gazdag ember, még a többi örült között is a legtúlzóbbak egyike. Szamuely Tibor hatodrendű rossz vidéki újságíró volt, nem is kétes hírű éjszakai mulatóhelyek állandó törzsvendége, monoklis, előkelő megjelenésre törekvő, zülött fráter, egy katolikus könyvatos egykori munkatársa. Kétségtelen, hogy a Népszava jobb emberismerő volt e könyvatosnál, oda annak idején hiába akart bejutni Szamuely.

A többi kiválóság, részben az összeomlás után, részben most vált ismertté. Az elmúlt hónapokban a politikai hír- és információs szolgálat révén sok tárgyi és személyi ismeretre tettem szert, de minél eredményesebben dolgoztam – annál kevesebb örömöm telhetett benne. Ezekből a dolgokból, s ezekről az emberekről sokat tudni – nem öröm.

A Károlyi-kormány alatt fejét felütött antiszemitizmus a népbiztosi névsorral hatalmas tápot kap. A népbiztosok több mint háromnegyed része zsidó!

Pergőtűszerűen jönnek a rendeletek. Fegyverbeszolgáltatás, házak és autók rekvirálása, rendelet a vörös hadsereg megszervezéséről,

vasúti direktórium kinevezése, lakásfelkutató és rekviráló bizottságok és sok hasonló. Azután egy felhívás „Mindenkihez” és a külföldhöz is címezve, mely cseh, tót, román burzsoá hódítókról beszél, s amely, nem tudom, miért, kihagyta a névsorból a szerbet. Ebben az idegen katonaságot szólítják fel, hogy csináljon otthon forradalmat. Másik cikk arról ír, hogy az antant meghátrál a proletárok elől, ami abban fog megnyilvánulni, hogy mérsékeli majd a túlzott területi követeléseket. Felhívások: „Proletárok, be a vörös hadseregbe!”, és „Katonasorvosok, azonnal bevonulni!”. Egy jelentés Nagykanizsáról, hogy március 28-án Keszthelyen letartóztatták József Ferenc főherceget és Pestre hozzák. A Zichy-, Károlyi-, Széchenyi-, Cziráky-, Eszterházy-stb. kastélyokat elrekvirálták s a műkincseket lefoglalták. Majd Kun Béla-nyilatkozat, mely szerint „nem állunk a területi integritás alapján és nem vagyunk hadiállapotban az antanttal”. Most vége szakadt a struccreményeknek, hogy a vörösök harcolni akarnak a határokért. A Vörös Újság maga is megállapítja, hogy máris minden élelmi és egyéb szükségleti cikk drágul, de azért: „Az új internacionálé harsog mindenütt!” A bankok páncélszekrényeit felnyitják, az értékeket elrekvirálják. Egy rendelet a vidéki munkás-, katonas- és paraszttanácsok és direktóriumok hatáskörét állapítja meg. Közben nagy parádé – az első nemzetközi ezred egyik zászlóalja felvonul –, nem az ellenség ellen, hanem a Vérmezőre. Új cikk, hogy „Örökre megdőlt a régi rend”, aztán hírek, hogy az üzleteket újra megnyitották, rögtön utána egy másik, hogy ruházati cikkeket és bútorokat csak bizalmi férfiak engedélyével lehet vásárolni és egyébként is az egész vonalon bevezetik a jegyrendszert. Rendőrség, csendőrség, pénzügyőrség megszűnt, csak egységes vörösőrség van. A volt tényleges katonákat utasítják, hogy azonnal lépjenek be a vörös hadseregbe.

Érdekes, Kun Béla máris szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy a pártegységet a jövőben mindenáron fenn kell tartani. A szociáldemokrata munkásság nálunk a nyugati államokéhoz viszonyítva se nem elég erős, se nem elég szervezett. Ez kiderült már a Károlyi-idők alatt is, mikor maga Garami hangsúlyozta, hogy a szociáldemokrata párt az uralom teljes átvételére nem elég erős. Garami ezért koalíciót szeretett volna a baloldali polgári pártokkal. Ő akkor saját pártjától nem kapott igazat, pedig hogy igaza volt, az

bebizonyult akkor is és most is. A szociáldemokraták most hajlandók, illetve kénytelenek osztozkodni a bolsevikiekkel, márpedig aki nem örült, az tudhatja, hogy velük nem lehet osztozkodni. A Károlyi-kormány alatt a szociáldemokrata pártot, illetve szervezeteket előzőnlötte a csőcselék, amely sem ilyen, sem olyan párti nem volt, hanem dolgozni nem akaró, munkátlan tolvaj és rabló népség. Belőlük alakult a kommunisták derékhada. A komoly és meggyőződésses, de nem elég erős, s amellet ostobán vezetett szociáldemokrata munkásság rövidesen észre fogja venni, hogy a pártfúzióval saját bukását pecsételte meg. Hiába beszél pártegységről Kun Béla, ebből sohasem lesz pártegység. A tömeg legalja, mélyel most a szociáldemokraták fuzionáltak, nemcsak a burzsis felé fog verekedni, hanem a munkásság felé is.

Zúg az ember feje, ha mindazt elolvassa, aminek csak címeit jegyeztem fel. Minden rendelet egy-egy pörölycsapás mindenre, ami a múltban alapot, törvényt, rendet és szokást jelentett.

A bolsevikiek elszántak és örültségükben rendszer is van anynyiban, hogy semmitől vissza nem riadva, pergőtűzzel árasztják el az előbbi rend meglapuló őrségétől nem is védett állásokat, rémületet, ijedtséget és megalkuvást keltve mindenütt. Ezek az emberek mindenbe bele mernek vágni, és a jövőre nem gondolva úgy tesznek, mintha örökre rendezkednének be. Megváltoztatnak és felforgatnak mindent, fenekestől és keresztül-kasul. Elpusztítanak mindent, ami alkotmányt, jogrendet, szokásokat, társadalmi berendezkedést, gazdasági, pénzügyi és termelési rendet jelent, s amit a Károlyi-idők eddig még meghagytak.

Most el fog válni, mennyire igaz az a teória, hogy a nemzeti életet, változásai és fejlődése mellett is, egységes szerves életformának kell tekinteni. A folytonosság és egység teljesen megszakadt. Az új rend, illetve az új káosz annyira nem magyar, gyökértelen, és oly ostobán ellentmond mindannak, ami történelmi, hogyha így fenn tud maradni, akkor 1919 után újra „egyől” számolhatjuk a magyar történelem éveit.

A Károlyi-kormány alatt, de már előtte is gyakran eszembe jutott Kipling meséiből a Bandar-logok népe. Kipling Bandar-logjai majmok. Óriási sivítással és lármával rohannak a dzsungelben a fák galy-

lyai között valami ismeretlen céllal, irtózatossággal keresztültörve magukat mindenben. Aztán hirtelen megállnak, óriási lármába fognak, s elfelejtve eddigi céljukat, egész más irányban, más cél felé kezdenek rohanni ugyanolyan tüzesen, hogy egy idő múlva megint megálljanak, s újra előlről kezdjék az egészet. A Bandar-logok népének nincs egységes törvénye, mint a többi dzsungeltörzsnek. Egységes nyelvük sincs, és nincs közös vezetőjük. Csak a percre gondolnak, hányják-vetik magukat, hencegnek, jár a szájuk, sokat kiabálnak, hogy ők ilyen meg olyan nagy nép, s hogy az egész dzsungel beszélni fog tetteikről. Sokan vannak, piszkosak, szemérmetlenek, és fő kívánságuk, hogy a dzsungel többi népe beszéljen róluk.

Mindig gyanakodtam Kiplingre, hogy ő a Bandar-logok népében nemcsak a majmokra, hanem az emberiségre is gondolt – elsősorban politikai vonatkozásban. Jelszavak vetődnek fel, az emberiség elkezd rohanni utánuk, mintha ettől függne léte, jövője, boldogsága, rohan keresztültörve mindenben, irtózatossággal – ami az emberiség esetében főleg sajtólármát jelent –, azután minden különösebb ok nélkül elfelejti a jelszót, elfelejti a célt, megáll, lármázik, új irányt vesz, s rohan tovább, hogy azután újra abbahagyja.

Ha már normális politikai viszonyok között is bizonyos rokonságot éreztem köztünk és a Bandar-logok népe között, akkor mennyire inkább kellett ezt éreznem az elmúlt Károlyi-korszak alatt? Ők voltak ám csak az igazi Bandar-logok! Elég volt egy újságcikk, ilyen vagy olyan értelemben vagy cél érdekében, a jelszót azonnal felkapták, rohantak utána, hogy még mielőtt megvalósításra került volna, elejtsék, és kezdődjék újra az egész komédia. A percenként változó irányokba való őrjöngés most megszűnt, s helyet adott egy egyenes vonalú őrjöngésnek. A kommunistáknak megvan a maguk őrült célja, melyet az emberiséggel megvalósítani nem lehet, de ők komolyan meg akarják a lehetetlenséget valósítani. Eszközeik is őrültek, de bizonyos, hogy céltudatosan és egységesen alkalmazzák azokat. Hogy mi úgy a célok, mint az eszközök miatt kiabálunk, az őket egyáltalában nem zavarja. A kérdést legjobban Kun-Kohn Béla világította meg, amikor azt mondta, hogy „Ha egy tavat le akarok csapolni, nem törődöm azzal, mit szólnak hozzá a békák”. A tó Magyarország – a békák mi lennénk, de azt hiszem, a tóban sok a víz – nem lesz

elég ideje Kun Bélának lecsapolni, és így a békák végül is tovább fognak kuruttyolni.

BOLSEVIZMUS FALUN

A kommün első napjai egyikén Dénes sógorom belovagolt Fehérvárra, hogy szétnézzon, mi az újság, továbbá a kádernél elintézzze, hogy Iváncsán maradhassunk. Én pedig, vacsora után, mikor az eső kicsit elállt, berendezkedésünk utolsó felvonásaként, hozzáfogtam az ezüst elásásához.

Fütyült a szél és sötétén gomolyogtak az esőfelhők. Fogtam egy ásót, unokahúgommal kicipeltük a ládába csomagolt ezüstöt a veteményeskertbe és elkezdtem ásni. Közben újra szakadni kezdett. Ástam jó másfél órát, míg helyére került az ezüst, várva feltámadását. Addig is saláta fog nőni rajta. Nem új dolog ez nálunk, Magyarországon. Hányszor és hol mindenütt került az ezeréves magyar múlt alatt arany- és ezüstmarha a föld alá – hol tatár, hol török, hol osztrák miatt, sokszor magyar testvér miatt is – mennyi bújik meg a földben még ma is évszázadok óta, mert közben föld alá került az elásott holmi gazdája vagy tudója is, mielőtt még ideje vagy lehetősége került volna arra, hogy újra kiássa. Ásás közben, mialatt a reménytelenül fekete éjszakában ömlött rám a víz, egy gyerekkori könyvem ifjú hőse, Hollókövy Edömér jutott eszembe – a neve akkor nekem nagyon tetszett –, aki a föld alatti várfolyosón menekülve, hű öreg szolgája segítségével a völgy bejáratánál elásta családi kincseit. Neki biztosan több volt, mint nekem, de annak ellenében szeretném azt hinni, hogy az enyémen sem fog örökké saláta teremni.

Elegyengettem a földet és alaposan kifáradva kerültem ágyba azaz a gondolatokkal, hogy most már minden rendben van, amennyire rendben lehet, és elkezdődnek a keserves hétköznapiak, a kommün elől menekültek élete, majdnem kommunista alapon.

Éreztem, hogy jobb nem sokat gondolkozni, hanem mielőbb nekifogni a munkának, akár lesz eredménye, akár nem. Másnap reg-

gel etetés, itatás és lóápolás után nekifogtam a veteményeskertnek. Ebben megteremhet minden, ami kell, s ha terem, akkor éhen nem halunk. Beosztottam a kertet és nekifogtam felásni. Mindig vágytam a föld után, a magamé után. Hát a föld most itt van, barátkozhatom vele, még hozzá olyan, mintha enyém lenne, mert ebből fogunk élni. Nehéz és zsíros az iváncsai föld, megkívánja a munkát, de aztán terem is. Az első napokban alaposan megéreztem a derekamat, de dolgoztam, mintha fizettek volna, úgyszólván pihenés nélkül. Sokszor elfáradtam. Ezért dühös lettem magamra. Eleinte zúgott a fejem az elkeseredéstől és ezer kínzó gondolattól, nem a munka miatt, amit hamar megszerettem, hanem a reménytelen helyzet miatt. De éreztem, hogy – talán a tavaszi föld friss illatától – hamarosan múlnak a rossz gondolatok. Mind kevésbé érdekel az, ami eddig foglalkoztatott, múlik a nyugtalanság, és egyre jobban leköt a munka és a föld. A falubeli gazdák, népek a kerítés mellett elmenve, kíváncsian nézték a „kapitány úr” munkáját. Olyik meg-megállt és a kerítésen át rám köszönve beszédbe elegyedett. Sokszor esett az a megjegyzés, hogy „Hiába küszködik a kerttel, kapitány úr, nem kerti veteménynek való föld ez”.

– Hát én már csinálom, a többit majd meglátjuk – feleltem, és még jobban akartam, hogy a munka után majd termés is legyen. Egyébként is a lényeg az, amivel Rousseau fejezi be Candide-ját: „Il faut cultiver notre jardin!”

Közben a kertben és a ház körül nagy zsvajjal, boldogan játszott és tombolt az öt gyerek. Megindult új formájában az élet, és vártam, hogy tartalmat is adjon.

Ehhez az élethez sok minden hozzátartozott, ami eddig ismeretlen volt nekünk. Valamennyi felnőtt cigarettázott, de a dohányunk egy-kettőre elfogyott. Az egyik trafikból kerítettünk komisz pipadohányt, azt meleg vízben kiáztattuk, apróra vágtuk és áttérve a cigarettasodrásra, hamarosan rászoktunk ízére. Annak, aki testi munkát végez, egészen mást jelent az étel és ital, mint a városi embernek, mert sokkal fontosabbá lesz számára. Nem panaszkodhattunk, igen egyszerűen élve, mindenből mindig volt jó és bőven elég. Legkevesebb hiány az étvágyban volt. De hamarosan elfogyott a bor. A borivás súlyos büntetés terhe alatt tilos volt, de azért hetenként kétszer, ha már

elcsendesedett a falu, a kerteken át leszöktünk az alvégre, Béley volt bíró uram portájához. A beavatottak tudták, hogy a kert hátsó kerítésének egyik deszkája kiemelhető, ott másztunk be. Aztán lebortorkáltunk gyertyavilág nélkül a pincébe és nyolc-tíz tele üveg zsákmánnyal megrakodva bujkáltunk haza.

Iváncsa nem volt vörös, de azért nagyon óvatosak voltunk. Sohasem lehetett tudni, kinek jár el a szája, abból pedig kisembernek talán nem lesz baja, de nekünk annál inkább. Esténként, hogy a gyerekek és a napról napra gyengülő nagymama álmát ne zavarjuk, összegyűltünk a putriban, s a Béley-féle karcos bor és éktelenül bűdös cigaretta mellett, petróleumlámpa világánál beszélgettünk, tanakodtunk. De az éjszakázást szabályozta a másnapi élet. Estére úgy ki voltunk fáradva, hogy csak úgy estünk bele az ágyba; és egyre rövidebb ideig olvastam a sorra kerülő Jókai-regényeket.

Ennek az időszaknak legjobb, legszebb része az alvás volt – nem tudni semmiről, nem hallani semmit –, annál szörnyűbb volt kora reggel ébredéskor az első gondolat:

– Istenem, mi is az a rossz, amit érzek, ami ébredéskor mázsás súllyal nyom? Igaz, hiszen kommün van!

Mert bármennyire igyekszünk is magunkat kikapcsolni a most folyó borzalomból, ennek a tudatnak, ennek a szörnyű érzésnek állandósága a legnagyobb rossz, amit eddig megértem. Újabban elhatároztuk, hogy inkább nem olvasunk újságokat. Az első napokban valósággal faltuk a betűt, később elhatároztuk, hogy nem olvasunk, mert csak még jobban nekikeseredünk, és mert a nyomtatott írás ma úgyis pusztá hazugság és csak a kedvet rontja. De bevallom, a fogadalmat alig néhány napig tartottam meg, és dühöngve és átkozódva kezdtem újra olvasni.

Téma van bőven. A Tanácsköztársaság választójoga szerint csak proletár választhat. Egy cikk az oktatás reformjáról beszél: „A kommunista kultúra a tudományegyetemet átadja a tudománynak.” A cikk elcsúszott, inkább a humor rovatában lett volna helye. Ágoston Péter az erőszakról cikkezik, mondván, hogy a burzsoázia panaszkodik és fél, de nem gondol arra, hogy évezredekken keresztül ő ugyanígy terrorizálta a proletárságot. Ezt írja Ágoston – akiről azt mondják, hogy a legmérsékeltebbek egyike. A mozik vöröshadsereg-napot tartanak.

Állítólag hetenként harmincötezer proletárgyereket fürdetnek még ingyen. Aztán megkönnyítik a házasságkötést: csak azt kell mondani, hogy válni akarok, vagy házasodni akarok és minden egyéb rendben van. Azt hiszem bi- és trigámiában nem lesz hiány a jövőben.

A legérdekesebb újságok egyike mégis az, hogy Pogány hadügyi népbiztos elvtárs, a vörös Napóleon-majmoló ellen felvonult a „proletárategyelmű” derék vörös pesti helyőrség, és azonnali lemondását követelte. Pogány elvtárs ezt ész nélkül meg is tette. Ennyit árul el a Vörös Újság. De egy pesti levél többet mond. Pogányhoz bement a tüntetők küldöttsége, letartóztatták és ráncigálva, lökdösve vitték le a lépcsőn, miközben énekelték, hogy „Kötelet, kötelet a Pogány Jóska nyakára!”. Sajnos, Göndör Ferenc, aki a levél szerint újabban élesen bírálja a kommunistákat és éppoly merészen lép fel ellenük, mint azelőtt mellettük, odaérkezett és megmentette hadügyünk népbiztosát saját katonáitól. Állítólag neki is csak úgy sikerült a felesleges életmentés, hogy Kun Béla is segítségére sietett. Szeretném remélni, hogy az életmentés csak egyelőre sikerült. Közben a pesti kaszárnnyák nevét megváltoztatták. Lenin, Marx, Liebknecht és más vörös hatalmasságok nevére keresztelték el. Sőt, egyik kaszárnnya női nevet is kapott. Luxemburg Róza öngaságáét. Milyen szép is lehet a vörös bakaélet egy ilyen nevű kaszárnnyában. Ez már maga is megéri a szolgálatot.

Egyik szeles, hideg, majdnem télies napon sóhajtott utolsót a „Dédimama”, ahogy őt a gyerekek nevezték. Leégett az életgyertya és magától elaludt. A halál az emberi életnek mégis csak legnagyobb eseménye, és bár lényegében minden esetben ugyanaz, mégis mindenkinek más és más, mert még ezt a hatalmas urat is befolyásolják a körülmények. A háború alatt sokszor gondoltam arra, nem az a lényeg, hogy meghalunk, hanem az, hogy hogyan halunk meg. Egy váratlan fejlődés a legszebb halál, de hány fokozata van annak, míg az ember meghal! A haslövés szörnyű kínjaitól és elmondhatatlan kínos betegségektől kezdve egészen a csendes elmúlásig majdnem annyi a halál változata, mint ahány az ember. De nemcsak a halált megelőző hetek, napok vagy órák, hanem a kor, környezet, helyzet minemősége is mássá és mássá teszi a halált, mely ma kiszámíthatatlanabbul mint valaha, ott lebeg minden ember feje felett. Állandóan és idő előtt, s annál inkább, minél rendesebb és jóra valóbb

az ember. A proletárdiktatúra alatt könnyebb a halál, mint máskor, míg minden egyéb nehezebb. Mindenkinek egyedül kell meghalni, nem lehet segítségére senki, és mégsem mindegy, hogy tömegével halnak-e még a többiek is. Ezt láttam a háborúban. Ott a halál jelentősége lefokozódott, nemcsak azok szemében, akik mások halálát látták, hanem azok szemében is, kiknek maguknak kellett meghalniuk. Svétónius írja a Császárok életrajzában, hogy Néró császár menekülése közben, hallva az őt üldözők zaját és patacsattogását, látva, hogy menekülnie nem lehet, s öngyilkosságra határozta el magát: igazi nérói magátólértetődőséggel felszólította kísérelő testőrtisztjét, hogy kövessen el előtte öngyilkosságot, mert ez neki megkönnyíti a halált. A testőr nem tette meg a szívességet és Nérónak egyedül kellett az öngyilkosságot elkövetnie. Néró kívánsága bevilágít az emberi lélek legnagyobb mélységeibe. Az ember annyira társas lény, hogy a halál pillanatában sem akar magára maradni. Márpedig magára kell maradnia, mert születni és meghalni egyedül kell...

Látva ennek a tiszta, jó léleknek elmúlását, aki nem is akart már élni, s aki olyan szépen tudott meghalni, éreztük, hogy neki jobb. Mert aki ma ilyen szépen meghal, azt nem lehet sajnálni.

Aztán eltemettük. Kint volt a falu népe. Egyszerű falusi temetés volt, sok sírás és könny, a göröngyök ledübörögtek a koporsóra, s a csendben hazatérők közül sokan gondolkoztak azon, vajon nekik is ad-e a sors ilyen csendes, nyugodt, szép halált?

Egy szép napon hívtak a „dilektóriumhoz”, ahogy a nép itt mondja. Közölték velem, hogy rendelet jött, s a földeket fel kell osztani a proletárok között. Ennek következtében a Biermann földjét fel is osztották már és abból nekem is kiutaltak két holdat, merthogy én is iváncsai dolgozó ember vagyok. Azt, hogy proletár, nem mérték mondani, viszont közölték velem azt is, hogy:

– De azért kérem, az Ilona nagyságos asszony földjét nem osztjuk fel, mert az ügysem sok, meg aztán mindig itt élt velünk és nem is zsidó.

Hát, gondoltam magamban, a kommunizmusnak az iváncsai formáját ki lehet bírni, és volt bennem annyi humor, hogy a két hold földet ne utasítsam vissza. A három ló közül kettőt, a tizenhat markos Jancsit és az egész kicsi, gyönyörű hegyi ló Nikitát már az első napokban összeszoktattam szekérbe. Most elhatároztam, hogy proletárjo-

gon megszerzett két holdamat fel fogom szántani és bevetem. Már csak azért is, hogy a mesterséget megtanuljam.

Másnap hajnalban ki is vonultam a két holdamra. Sohasem hittem volna, mennyire meg kell tanulni, hogyan rakja fel az ember az ekét a székérre! Nemcsak erő kérdése – módja és fogása van. Ilona néném bérlője, Böle József avatott be ebbe a tudományba. Kivittem magammal egy gyereket, hogy vezesse a lovakat, s azzal nekifogtam a szántásnak. Hát lónak is, embernek is – mert sohasem próbálta – nehezen ment eleinte. Minduntalan megakadtunk, de azután valahogy, később pedig egész jól ment. Még a déli ebédet is kihoztam és egy fa tövében kanalaztam be annak rendje és módja szerint. Aztán szántottunk tovább. A barázdák nem voltak egyenesek, sem egyforma mélyek, aminek jó részben Nikita volt az oka, akinek nem volt kenyeré a húzás. A hátán elvitt akármit, de nem szerette, ha befőgték. Minden apja és öregapja a hercegovinai hegyeket járta és hátán vitte a terhet. Nem lehetett tőle rossz néven venni, ha csak lassan szokott hozzá a másfajta élethez. Igyekeztem őt azzal vigasztalni, hogy én sem vagyok másképp. Nem tudom, hogy megértette-e, de lassan beletörődött. Szántás közben egy öreg gazdával barátkoztam össze, a fehér hajú Fóris bácsival. Munkából hazafelé szekerezve meglátta kínládásomat. Megállt, s megvárva, hogy a barázda végén fordulok, megszólított:

– Kapitány uram, még nem úgy megy, mintha mindig ezt csinálta volna, de majd csak menni fog. Hát mit szól kapitány úr a szegény ember munkájához?

– Mindent tanulni kell, Fóris bácsi. Ezt is. De higgye meg, még mindig szívesebben csinálom, mintha egy piszkos irodában számárgokat kellene írnom.

– Hát, igaza lehet – felelte –, mert én világeletemben szépnek tartottam a földet meg a munkát, ami vele jár. Csak hát nem jól vannak összefogva a lovak. Az a kis szürke hosszúra van kapcsolva. Aztán az eke szarvát ne tessék hun nyomni, hun meg emelni, megy az magától egyenesen a földbe, csak ne tessék billegetni.

Azzal köszönt el, hogy:

– Hónap, ha erre járok, megnézem, halad-e a munka, és ha a kapitány úr nem jut valamiben előre, csak tessék megkérdezni, szívesen segítek!

Alkonyatkor már ügyesebben sikerült felrakni az ekét a székérre. Szép volt a tavaszi alkonyat, s a két fáradtan ballagó lóval – majd azt mondtam, gondtalanul – igyekeztem hazafelé. Aztán elláttam a lovakat, s hogy egy nagy fürdés után mit ettem meg vacsorára, azt csak akkor lehet elképzelni, ha az ember egész nap szántott és méghozzá életében először.

Csak egy hiba volt, de azon is segített a jószerencse. Kifogytunk a dohányból. Szerencsére vacsora után megjelent titkos dohányliferánsunk, a félkarú Török Józsi bácsi, aki ezúttal kivételesen nemcsak kapadohányt, hanem vagy ötven darab igazi Királyt, és két skatulya, tudja az Isten, eddig hol őrzött, purzicsánt is hozott. A csereüzletet egykettőre megkötöttük. Néhány törülköző és szalvéta vándorolt a Török bácsi zsákjába. A jobbik üzletet ő csinálta, de az is bizonyos, hogy megérte, mert törülköző még maradt, dohány pedig már nem volt. Hiába, a kereslet és kínálat örök törvényei a kommun alatt is érvényesülnek!

Reggelenként első utam a kertbe vitt. Bújt ki mindenféle vetemény rendesen. Fontos lett egy-egy vakondtúrás, amely néhány palántát kiborított, és minden talpalatnyi helyről tudtam, hogy mi van belevetve. Sőt észrevettem azt is, hogy misztikus okokból egy-egy veteményes ágy jobban vagy rosszabbul szolgálja a beleültetett növény fejlődését. A salátát nem zavarta, hogy alatta ezüstbánya van.

Milyen fontos és érdekes, ha az ember maga ásott és vetett, hogy mi és hogyan bújik ki a földből! Sok örömöm volt a hatalmas darab kertben, mely szépen hálálta meg a ráfordított munkát és gondot.

De hát a kertből egyedül megélni még akkor sem lehetett volna, ha már minden beérett volna. Az élethez szükséges pénz részben abból került elő, amit fizetésként a kádertől továbbra is rendesen megkaptam, részben pedig abból, amit eladogattunk. Fehér pénzhez jutni nem volt nehéz. A kádertől nemcsak a rendes fizetést kaptuk meg, hanem felvehetett onnan akárki mindenféle címen annyit, amennyi jól esett, de csak fehér pénzben. Jelszó volt, hogy nem lehet a rendszernek elég kárt okozni. Ez megnyilvánult ebben a vonatkozásban is. Igaz, hogy fehér pénzért alig lehetett valamit kapni és csak olyan helyeken fogadták el, ahol kénytelenek voltak vele, de magánvontatkozásban nem volt értéke. A csereberélés ment, de nagyon drága módja volt a szükségletek

beszerzésének. A falusi nép vérszemet kapott, el is rontották, és sok helyen valóságos uzsorarendszer fejlődött ki.

A földműves lakosság kezdettől fogva nemcsak tartózkodó, hanem ellenséges érzéssel is viseltetett a kommunizmus iránt, de az a része, mely rákapott a cserekereskedésnek erre a módjára, alaposan kihasználta a kommün által legjobban sújtott városi középosztály nehéz helyzetét. Bizonyos dolgokat egyáltalában nem lehetett kapni, csak a régi kék pénz ellenében. Kék pénzre tehát szükség volt s így elő kellett valahogy teremteni. Erre nekem nem volt más módom, mint-hogy felhasználva Jancsit, Nikitát és a szekeret, fuvarozni kezdek.

Első ilyen munkám az volt, hogy egy építkező gazda számára téglafuvarozást vállaltam. A falubeliek igái el voltak foglalva tavaszi munkával, az én kommunizált két holdam pedig már fel volt szántva és be is volt vetve, – az egyik hold kukoricával, a másik krumplival – dolgot nem adott már és így konkurencia nélkül vállalhattam a fuvarozást. Elszekereztem Adonyba s ott kiakasztva a két külső istrángot meg a lovak szájából a zablát, kezdtem felrakni a téglát a szekérre. Próbálja meg bárki, nem könnyű multság! Szekeremre – amint ez az első fordulónál kiderült – 260 darab téglát fért fel. Eleinte kettesével raktam, de hamar abbahagytam. Az első néhány lehajolás és kiegyenesedés után elég abból egy is. Azt hittem, hogy leszakad a derekam. Méghozzá korántsem mindegy, hogyan rakja az ember. Azt is meg kell tanulni, mikor kell váltani a sor irányát és hogyan kell elhelyezni a következő sort. Jó időbe került, míg megtelt a szekér és fájó derékmal fel másztam a bakra. Jancsi és Nikita az indításnál nagyon elcsodálkoztak. Ilyen teherhez nem voltak szokva. De nem segíthettem rajtuk, nekem sem volt könnyű a felrakás. Ballagtunk az építkezéshez. Milyen furcsán nyikorog egy téglával megrakott szekér! Lassan mentünk, de még mindig gyorsan érkezünk meg. Mert a lerakás sem sokkal kevésbé fárasztó. Csak a hajlongás sorrendje más, de a munka majdnem ugyanaz, nem is beszélve arról, hogy a téglamelgetés egyáltalában nem szolgálja a kéz ápoltságát. Ennek ugyan már alaposan befütyült a kerti munka is, de az még mindig semmi ehhez képest – ám ezzel manapság az ördög sem törődik, sőt minél durvább ma a kéz, annál jobb. Kevésbé tűnik fel a mai időknek megfelelő adjusztíring mellett. Ha

valaki nem proletár és különösen, ha vaj is van a fején, akkor annál jobb, minél nagyobb a különbség az azelőtti és mostani megjelenése között. A bajuszomat már úgysem nyírom, az pödörhető lenne, de stílusosabb, ha egy kicsit lelóg. A borotválkozás luxus lett, csak hetenként kétszer-háromszor engedem meg magamnak. Stílusos a ruhám és a cipőm is, hát miért ne legyen mindezekhez a kéz is durva? Nem kell félni, hogy ez lassan megy, néhány jó hólyag árán, amin az első héten át kell esni, megvan az egy-kettőre...

Lerakodás után szívesebben mentem volna haza fürödni és aludni, de hát erről szó sem lehetett. Délelőtt legalább még egyszer meg kellett fordulni, és délután újra. Estére minden csontomat külön éreztem, de egyéb baj nem történt. A testi munka nehézségeit és fáradtságát egészséges ember hamar megszokja, és ha az első nehézségek után rájöttünk a munka apró fortélyaira is, akkor az intelligens ember ugyanolyan jó testi munkás lesz – ha nem jobb –, mint az, aki egész életében nem csinált egyebet. Jó néhány forduló után kék pénz ütötte a markomat, és büszkén vittem haza a nem könnyű keresetet.

A környékbeli falvakban lakó volt huszárjaim között lassanként híre terjedt, hogy Iváncsán próbálom a földet túrni. Hol egyik, hol másik keresett fel, legtöbbször az esti órákban, mert józan eszük megmondta nekik, hogy valami nemszeretem okának kell annak lenni, ha én itt és így élek. Ezekkel az emberekkel bátran, kertelés nélkül beszélhettem és beszéltek ők is. A beszélgetésekből és a falubeliekkel való érintkezésből teljes képem alakult ki arról, hogyan gondolkodik a falu lakossága a kommünről, és ez a kép volt az egyetlen derűs és bizalmat keltő dolog a sok egyéb sötét és szomorú jelenség között. A magyar paraszt- és gazdaember meglepően józan. Tiszta ítélete hamarosan rájött arra, hogy ami most folyik, az népbolondítás, nem pedig ahogy ordítják, a nép felszabadítása. A falusi ember atavisztikus és személyes rossz tapasztalatok alapján bizalmatlanul fogad minden ismeretlen városi embert, mert az vagy adó, vagy adósság ügyében keresi, vagy pedig olyanra akarja rávenni, aminek úgysem lesz jó vége. Most meg még a rendesnél és szokottnál is rosszabb képű, gyanús, szemtelen és hányaveti fellépésű, falut nem ismerő agitátorok, összeírásokat végző hivatalnokok, vöröskatonák, fogdmegek árasztották el a falvakat, kik még akkor sem tudtak a nép

nyelvén beszélni, ha akartak volna. Sok volt közöttük a fiatal, pimaszul viselkedő, vörös zsidó kölyök, kik, ha még ráadásul népieskedni is kezdtek, csak még jobban rontották a hangulatot. Legnagyobb részük pesti kabarékból merített népies tudomány alapján próbált a falusiakkal beszélni. Aki a dunántúli gazdának kedveskedésből „kendet” mond, az már beszélhet neki. Éppúgy, mint az, aki beszéd közben „parasztot” emleget. A dunántúli nem vállalja ezt az elnevezést. Ő vagy azt mondja, „zsellér-, vagy cselédember vagyok”, vagy hogy polgár, de sohasem „paraszt” és sohasem „kend”. A paraszt szó jelentőségét sohasem tartottam diffamálónak és azt neveletlenséget jelentő vonatkozásban csak a városiak használják. A Tiszántúl maga a nép sem tartja a paraszt szót bántónak, de ahány ház, annyi szokás. A Dunántúl az más – s a „kend” és a „paraszt” éppen úgy nem kell neki, mint az „elvtárs” megszólítás.

A fővárosból jövő bármily személyes vagy írásbeli beavatkozásra a nép passzív nyugalommal felelt. Engedelmeskedett annyira, amennyire elkerülhetetlen volt, de semmivel sem többet, és a passzív rezisztencia jelei nagyon hamar mutatkoztak. Legkevesebb fogantatja a szesztilalomnak volt. A magyar nem hipokrita és azt sem állja, ha „kujonérozák”. Márpedig a szesztilalmat „kujonérozás”-nak tekintette. Sokszor hallottam, hogy nem tudják, kérem, azok a városi zsidók, akik most parancsolnak, hogy a nehezen dolgozó falusi embernek kell az a kis bor. – Hát megisszuk eztán is, csak nem a kocsmában, hanem otthon. – Az özönével érkező rendeleteket a falusi direktóriumok még akkor sem tudták volna végrehajtani, ha akarták volna. A felét meg sem értették. Bár a jegyzőket beosztották a direktóriumok támogatására, azok közt a legkevesebb volt vörös, és úgy szabotálták, mintha a második József császár korabeli nemzeti ellenállás idején jártak volna iskolába. Látszatra engedelmeskedtek minden intézkedésnek, de igazi fogantatja a legkevesebbnek lett. A legkonzervatívabb és az ellenállás terén a legkitartóbb az asszony-nép volt. Mikor híre terjedt, hogy az iskolákban megszűnik a vallásoktatás, ahánnyal beszéltem, mind szitkozódott:

– Most már úgy fog felnőni a gyerek, mint az állat a legelőn.

Mikor pedig a falu határában levő keresztre feszített Krisztus-kép két szemét valami gaz, részeg vörösőr kilőtte, a faluban olyan felhá-

borodás támadt, hogy pap, jegyző, tanító alig győzte lecsillapítani a népet, nehogy valami örültséget csináljon. A falusi nép mindig templomba járó volt, de most a templomok látogatása szemmel láthatóan nőtt. A falu vezetői, papok, tanítók, tanítónők, jegyző, postakisasszony, orvos stb. kevés kivétellel a helyükön maradtak, és ha óvatosak voltak is abban, amit a nyilvánosság előtt beszéltek, befolyásuk maradt a régi, talán azzal a különbséggel, hogy az állásból eredő tekintély általában valamivel csökkent, ha nem volt meg hozzá az egyéniség által szuggerált tekintély. Iváncsán annyiban is könnyű volt a helyzet, hogy ott sem vörösörség, sem katonaság nem volt. Így a kommünt csak a direktórium képviselte, amely maga sem volt igazán vörös. Hogy éppen az a három ember lett direktóriumi tag, aki lett, annak inkább az volt az oka, hogy az utolsó bíróválasztáson az ellenzékhez tartoztak.

A nép között a kommunizmus első napjától kezdve kiirthatatlanul élt az a meggyőződés, hogy csak átmeneti állapotról van szó, amelyről nem lehet tudni, meddig tart, de nem fog mindig tartani. A magyar falusi népben – a dunántúliban különösképpen – mélyen beágyazva élő érzés, hogy természetes vezetőjéül csak a vele élő urat ismeri el. Megkívánja, hogy vele éljen, ismerje, és akkor megy utána. A háborúban még a jóra való lateiner, vagy egyéb városi tartalékos tisztnek sem volt meg a falusi legénység előtt az a tekintélye, ami a falusi életet vele élőnek volt, lett légyen az majorátus ura, középbirtokos vagy gazdatiszt. Azokban, akik most vezetnek, született és természetes ellenségeit látja a nép.

Egyik nap szekér állt meg a ház előtt, és leszállt róla egyik volt káplárom, Farkas György. Századomnál szolgált. Kétszer sebesült, a legkitűnőbb huszár altisztek egyike volt. Szép birtoka van Dunapentele mellett. Jó órát szerzett nekem látogatásával. Az a komolyság, tisztességtudás, józan ész, ami belőle kiáradt, kevés nép fiának adatik meg. Ahhoz a magyar föld urának és szolgájának kell lenni egyszemélyben. Farkas megtudta, hogy Iváncsán vagyok és Fehérvárra való útjában meg akart látogatni, hogy megkérdezze, nincs-e valamire szükségünk, amiben segítségünkre lehet. Ha akármi kell, liszt, zsír, baromfi, széna, szalma, zab, neki van bőven, s örül, ha segítségemre lehet. Felelgettünk a béke- és háborús katonaéveket, az elesett és

elő bajtársakat, kérdezősködött tisztársaim felől, mesélt a környéken lakó legénységről, végül pedig nyíltan beszéltünk a helyzetről.

– Kapitány uram, nem lesz a mai világnak hosszú élete. Nagy a keserőség mindenütt, nem emberek azok ott Pesten. Az urakkal csak el tudnak bánni egy darabig, mert azok kevesen vannak, meg szanaszéjjel, de mink, falusi népek nem félünk tőlük, velünk nem tudnak elbánni. Esténként ketten-hárman összeülünk hol egyiknél, hol másíknál, és beszélgetünk. Tessen elhinni, érnék a dolgok, nem soká tart már! Néhány rossz munkáson vagy cseléden, meg azokon kívül, akiket Pestről küldenek a nyakunkra, nincs nálunk egy ember sem, aki ezt a rendet akarja. Nem is fog soká tartani. De ha kapitány úr addig bajba jutna, csak tessék eljönni hozzám, a tanyám messze van a falutól, ott kapitány urat sose találják meg.

Aztán barátkozott a gyerekekkel és elköszönt.

Harmadnapra szekér állított be, megrakva liszttel, zsírral, s min-dennel, ami kellett. Farkas György káplár úr küldte azzal, hogy „a kapitány úr csak akkor fizessen, ha tud fizetni, s ha most nem tud, elvárhat, amíg jólesik. Akár örökké is.”

De látogattak régi huszáraim közül mások is sokan. Egy vasúti altiszt az adonyszabolcsi állomásról, Káplár Simon a faluból, huszár Sente, Tüköry Dénes volt tiszti legénye és mások gyakori vendégek voltak. A gyerekeknek a legnagyobb örömet Patrulführer úr Pirka látogatása szerezte, aki két napra abbahagyta Pesten a kéményseprést és eljött látogatóba, hogy megnézzé, nincs-e valami baj. Pirka is megnyugtató híreket hozott. Főként arról beszélt, hogy a szakszervezetek igazi munkásrésze kezdi megelégni a dolgot.

Arról, hogy az országban mi történik, csak nagyon hézagosan voltunk tájékozva. A Vörös Újság hol jött, hol nem jött. A mai időkre jellemző, hogy mindenki csak összefüggéstelen részleteket tud, s a szállongó hírekről sose lehet tudni, mi bennük az igaz és mi a valótlan. Rengeteg a rémhír és szájról szájra adva kering egy csomó naiv ostobaság. Az ember csak józan eszének ellenőrzésére bízhatja a dolgok megítélését; egyéb támpontja nincs.

Hiába olvasom át időnkint a Vörös Újságokat, áttekintésem teljesen elveszett. Mindaz, amit olvasok, mozaik, s az események között mind kevésbé látom az összefüggést. A kommün egyik karakterisztí-

kuma, hogy senki semmit sem tud biztosan, a szállingózó rémhírek – gyilkosságokról, borzalmakról – ellenőrizhetetlen formában jönnek. Nem bizonyos, hogy minden eset igaz, de bizonyos, hogy igen sok a borzalmas eset. Még kevésbé ismerhetjük ki magunkat a politikai kérdésekben. Azt olvastam egyebek közt, hogy Smuts tábornok Pestre érkezett és tárgyal a párizsi konferencia nevében. Kétségbeejtő lenne, ha az antant elismerné a vörös uralmat és tárgyalásokba bocsátkoznék vele.

A faluban egy kommunista röpiratot osztogatnak azzal a címmel, hogy „Kommunizáljuk-e Zsófit?”. A nép között valahogy híre terjedt, hogy a lányokat és asszonyokat is kommunizálják, annyira, hogy szükségesnek látták cáfolni. Ma egészen jogosan, annál inkább elhisznek valamit, minél nagyobb képtelenség, és így ebben a kérdésben is szükségesnek tartották „fentről”, hogy Zsófi ügyében rendszeres ellenpropagandát indítsanak.

Néhány hír a Vörös Újság utolsó számaiból: „Rekvirálni csak népbiztosi igazolvánnyal lehet.” Ennek kevés fogamatja lesz, de micsoda szabadrablás folyhatott addig, míg a rendeletre került a sor. „A nagy- és középbirtokokat lefoglalják megváltás nélkül.” „Kommunizálják a temetkezési vállalatokat.” „Smuts ajánlata: Semleges zóna Aradtól a Maros-torkolatig, ennek ellenében felfüggesztik a blokádot, s utána békekonferenciára kell összeülni a csehekkel, románokkal és szerbekkel.” Kun Béla válasza az volt, hogy a román front menjen vissza a Maros-vonalra és engedélyezzék a szabad forgalmat a megszállt területekkel. Követeli továbbá a munkásság megszerzett jogainak biztosítását, legalább a csonka ország területén. Annak, hogy a tanácsválasztásokra folyamatba tették az előkészületeket, nemigen tulajdonítunk nagy jelentőséget. Egy külföldi hír szerint Mühsam és Lipp elvtársak, akik természetesen tősgyökeres germánok, Münchenben deklarálták a Tanácsköztársaságot.

Ismételt, igen szigorú parancs szerint minden volt tényleges tisztnek azonnal be kell vonulni a vörös hadseregbe. Ez talán már az ötödik ilyen rendelet, s így az első négynek nem sok lehetett a fogamatja.

Letartóztatták báró Hazait, Balogh Jenőt, Láczy Leót, már régebben Rácz Kálmán huszárkapitány barátunkat, Diószeghy csendőrkapitányt és sok más embert.

Egy Pesten járt gazdatisztól hallok, hogy a régi szocialisták és a kommunisták között mindjobban kiélesedik az ellentét. Garami ezért állott egészen félre. Weltner Jakab vezetése alatt néhány meggyőződéses szociáldemokrata heves ellenzékieskedésbe kezdett, sőt még a hírhedt Göndör Ferenc is ellenük fordult újabban, és nyílt ülésen vett össze Szamuelyvel. Az információ megbízhatónak látszik, mert az intéző egy komoly és régi szocialista ismerősétől hallotta.

Április közepén a Vörös Újság úgy ír, mintha egész Európának nem volna sürgősebb dolga, mint követni a magyar példát. Szerinte Szerbiában és Csehországban a proletárforradalom kitörésének előestéjén állunk, sőt a német tanácsköztársaság megalakulását is várja a Vörös Újság. Ha ez igaz, kétségbeejtő! Talán mégsem lehet, hogy a világ rendjének alapja ezentúl a gazság legyen. De a legérdekesebb hír – amelyet nem értek –, az, hogy a franciák egy új magyar vármegyét alakítottak és hogy „a francia imperializmus katonái a bolsevizmustól való rettegésükben Aradot teljesen elzárják a külvilágtól”. Ha ez azt jelentené, hogy kívülről antant segítséggel készül valami a vörösök ellen, akkor egy percig sem maradnék tovább itthon.

Somogyban állítólag ötszáznyolcvanezer hold földön szövetkezeti munka folyik. A Vörös Újság azt írja, hogy idegen újságírók „álmélkodó szemmel nézik a tavasz buja pompájában folyó hatalmas munkát”. Meg vagyok róla győződve, hogy olyan termelési visszaesés még nem volt Magyarországon, mint e mellett a „hatalmas munka” mellett. A járási-pusztai gazdasági intéző azt mondja, hogy a szocializált területeken legnagyobb részben csupa régi gazdatiszt vállalta a termelési biztosságot s úgy szabotálnak, mint annak a rendje. A traktorok félnapi munka után használhatatlanná válnak, az állatokba beletetnek mindent, hogy ne kelljen Pestre szállítani a termésfelesleget, a vidéken soha annyi húst nem ettek, mint most, mert a szocializált marha hamarabb kerül tagló alá, mint azelőtt a rendes burzsujállat. Mindenki azt csinálja, amit akar. A proletárdiktatúra rajongó hívei és a szabotáló, látszatra dolgozó titkos ellenforradalmárok csak abban egyeznek meg egymással, de ebben aztán teljesen, hogy lehetőleg egyik sem dolgozik.

Újra nagyon erősen hangsúlyozzák a pártegység szükségességét, azonkívül pedig tökéletesítik a „forradalmi” igazságszolgáltatást,

mert a burzsoá bíraskodás nem volt tekintettel a vádlott „egyéniiségére”. A proletárbíróság ezentúl annál inkább tekintettel lesz rá. Ha a vádlott szakszervezeti tag: egyéniiségére vonatkozóan a szakszervezet ad információt. A forradalmi bíróságok a vörösterroret kíméletlenül alkalmazni fogják.

Minduntalan hallani különféle híreket arról, hogy a franciák csapatokat szállítottak Aradra és azon a vidéken nem tűrik a bolsevizmust. Keserves dolog, hogy éppen a franciákban kell reménykednünk! Eddig nem mertem hinni ezeknek a híreknek, de mióta olvastam, hogy a franciák egy új magyar vármegyét alakítottak, folyton az jár a fejemben, vajon igaz-e ez, mi a céljuk a franciáknak, s mi történik Aradon? Arról is beszélnek, hogy Szegeden is van már néhány francia tiszt és oda is csapatokat várnak. De a hírek olyan zavarosak és annyi helyről jönnek a legkülönbözőbb formában, hogy alig lehet hinni bennük. Egyszer Varjassy jegyző ejt el óvatosan egy-két szót, máskor Varga tiszteletes úr, aztán valami faluzó ügynök. A környékbeli, időnként a faluba bejáró gazdatisztoktól is hallunk egyet-mást, de ez is mind csupa bizonytalan, összevissza hír. Szeretnék olyan természetesen bizakodó és határozott lenni, mint egyik falubeli derék gazdaasszony ismerősöm, Károlyné. Őt nem zavarja meg sem a Vörös Újság, sem a híresztelések, biztos a dolgában, hogy így nem tarthat soká, s ha megkérdem, hogy miért, reménykedően azt feleli rá:

– Tudom, amit tudok, nem lehet az másképp, mert ilyen világ soha még sohasem volt és sohasem lesz!

Azok a gazdák, akik néha eljárnak hozzám diskurálni, Böle, Farkas Sándor, Pervay János, Keresztury, meg a félkezű Török bácsi, éppen ilyen leegyszerűsítve és bizakodóan látják a dolgokat.

A vasárnap és ünnepnap csak a tanuló gyerekek és a nehéz munkát végző embernek jelent igazán ünnepet. Erre az igazságra is a mai idők tanítottak meg. Most bezzeg ünnep a vasárnap, és tényleg a pihenés napja. Tovább lehet aludni, s mindössze annyi a dolog, hogy a lovakat ellássuk. Istentisztelet után következik a gyerekek legnagyobb öröme, a lófürdetés, pataápolás és mosás meleg vízben és sörénymosás szappannal. Sándor és Mária boldogan segítenek. A fiú rajongása Nikita iránt megható. A kis szürke a neki szokatlan munka után szívesen heveredik le az istállóban. Akárhányszor ott találok

Sándort mellette fekvé, hosszú hajú feje Nikita pofáján fekszik és karjával átöleli a nyakát. Ha ilyen örömei nem lennének az embernek, nem lehetne kibírni ezt az életet. Vagy nem is ezt az életet – rosszul mondtam –, mert az egyszerű falusi élet szép, de nem lehetne kibírni az események tudatát.

Tegnapelőtt Rákász elvtárs direktóriumai elnök nem tudom, hányadik kislánya nagy lihegve vágat hozzánk:

– Kezít csókolom, kapitány úr, ídesapám üzeni, ne tessék ma kint járni, mert Pestről van itt két igazi vörös. Majd újra jövök, ha elmentek.

A falu hangulata miatt igazán nincs ok panaszra.

Már több mint egy hónapja, hogy itt vagyunk. Kemény hónap volt. Nehéz sor a testi munka még annak is, aki a háborúban sok mindenhez hozzászokott. De nem lehet eléggé belefeledkedni, mert elfoglal és leköt, és nem kell gondolkozni máson, ami ma mindennél rosszabb. Így is minden reggel, mikor munkától fájt tagokkal ébredem, hirtelen feldereng bekapcsolódó öntudatomba egy szorongó érzés: Istenem, hiszen kommün van!

A szántást-vetést befejeztem, a téglahordásnak is vége, valami új munkát kell találni, mert kell a pénz, és a cserére szánt lepedővel, ruhával, fehérneművel takarékoskodni kell. Ki kell találni valami új munkalehetőséget.

Ha mai életemet nem a mai idők szörnyű lelki depressziója mellett kellene élnem, az első megszokás után szépen tudnám látni, bár bizonyos, hogy az erős testi munka az embert annyira igénybe veszi, hogy másra, intellektuális dolgokra, olvasásra kevés kedve marad, s mindinkább csak elsőrendű szükségletekkel kezd törődni.

Különösebb elhatározás nélkül kerülünk minden beszédet, ami a napi élet szűk körén túlmegegy, már a gyerekek miatt is, nehogy meghallva valamit, bajt okozzanak. Néha a tiszteletes úrral, jegyzővel, tanítóval váltunk egy-két szót a pesti dolgokról, igen óvatosan – hiszen füle van a falnak is –, de egyébként hallgatunk a közélet dolgairól. Abból, amit most próbálok, látom, hogy rendes viszonyok között húsz-harminc holdon már rendes, szép élete lehet egy gazdának, de az ilyen életet teljesen kell élni és nem szabad mást is akarni.

Amit Pestről hallok, arról jobb nem írni. Egy hónap tapasztalatai után még bizonyosabbra veszem, hogy az uralmat belülről, erő-

szakkal megbuktatni nem lehet, már csak azért sem, mert a bolsik mindent idejében megtudnak. Hírek szállingóznak arról is, hogy a csehek, szerbek és az oláhok megindulnak és letörik a kommünt. Én már nem tudok hinni semmi jobban. Melyiket utálok jobban? Mit kívánjak? Vörösért csehet? Oláhot?

Kétségbeejtő arra gondolni, hogy így fog életünk lefolyni, s kétségbeejtő, ha a vörösök helyett a Balkánt kapjuk a nyakunkba. Minden kétségbeejtő!

Az élelmiszer-uzsora olyan méreteket ölt, hogy kezdünk kifogyni mindenből. Néhány napja szekérre kaptam és világgá indultam – ami alatt Dunapentele értendő –, hogy Farkas György kápláromnál vagy az ő segítségével tyúkot, csirkét, vaját, lisztet szedjek össze, elbírható áron. Szekerem lassan dőcögött a poros országúton, és volt megint alkalmam valamit megtanulni. Hogy dühöngtem én azelőtt, ha valahova autózva hiába dudált a sofőr az előtte haladó szekérnek, s az nem tért ki azonnal. Most én zörögtem a szekéren és nekem dudáltak. A szekérgörgés süketít és álmosít. Most már értem, miért álmoskodik és alszik a szekéren minden kocsis. Jó néhány gorombaságot kaptam mellettem elrobgó autókról.

Hosszú keresés után megtaláltam a Farkas-tanyát. De irigylem a gazdáját! Ide még nem ért el a kommün. Úr a magáén, nem bántják és él, mint hal a vízben, majdnem úgy, mint azelőtt. Kedves magyar vendégszeretettel és a jó katona régi ragaszkodásával fogadott. Borozgatva beszélgettünk sokáig háborúról, a mai világról és mindenről. Én nem vagyok olyan ellenforradalmár, mint ő. Megismerkedtem feleségével, apósával, anyósával. Jó és megnyugtató érzés fogott el. Nagyszerű a fajtánk. Hallva őket meglendült a hitem: más lesz a jövő és fordul a sorsunk!

Minden jóval megrakott szekérrel tértem haza.

Utánajártam, hogyan lehetne pénzt szerezni. Fuvarozást vállaltam a falubeli Hangya Szövetkezet részére. Az iváncsai vörös Hangya-fiók a pesti központba tejet, zöltséget, krumplit: a falu terményeit küldi fel, és cserébe kap városi dolgokat, suvickot, kulimászt, sót, paprikát, levélpapírt, kávé, teát, szerszámokat és mindent, amit ma még kaphat. Ezzel nincs ugyan sok mondván, mert az ország kezd kifogyni mindenből. Csak a legegyszerűbb dolgok kaphatók, és azok is nehezen.

Fuvarosnak lenni nem könnyű mesterség. Az első fordulónál alaposan össze kellett szednem magam, hogy szégyent ne valljak. Az egyik Böle gyerekkel, kit segítségnek vettem magam mellé, este hatkor kezdtünk a szövetkezet előtt felrakni. Ez külön művészet, mert cseppet sem mindegy, hogy mit hogyan és hova rak fel az ember. Mikor már minden a szekéren volt és toronymagasságig emelkedett, akkor minden oldalról még egyszer megnéztük a terhet, a köteleket meghúztuk, lekötöttük, a cserelistát két példányban zsebre vágtam, s még egyszer megnézve fogást és szerszámot, beakasztottuk a külső istrángot, felkuporodtunk a torony hegyibe és fél nyolc felé Isten nevében megindultunk. Pest ide több mint negyven kilométer, és természetesen csak lépésben megyünk. Hamar sötét lesz és az út szörnyű.

Útjaink nagy része már a háború alatt tönkrement. A karbantartásra sem pénz, sem munkaerő nem volt. Azóta is csak a meglevőt nyúzzuk és pusztítjuk mindenből. Micsoda gazdag, szerencsés ország voltunk mi, hogy abból, amink volt, négy évig bírtunk háborúskodni, segítve szövetségeseinket is, és még mindig telt a Károlyi-kormány prédálására! Sőt még ma is abból élünk, amit munkában, berendezésekben, alkotásokban a háború előtti kor teremtet. Azóta csak a meglevőt éljük el, használjuk fel és tesszük tönkre. Ez is megy egy darabig – de csak egy darabig. A kommün csak rombol, alkotni, de még csak konzerválni sem tud, s így hamar végére fog érni a gazdag örökségnek. Ha ez az időpont bekövetkezik, akkor nemcsak az örökségnek lesz vége, hanem az örökséget prédálóknak is. Ha a kommunizmusról, mint az állami élet berendezkedésének formájáról egyáltalán lehetne komolyan beszélni, akkor is csak oda lyukadnánk ki, hogy úgy ideológiája, mint mindaz, amit gyakorlatban produkál, csak negatívum. Tagadásra pedig semmi sem épülhet fel. Arra építeni, hogy nincs Isten, nincs nemzet, nincs nemzeti múlt és nincs család, nem lehet.

Jó esetben hajnalra érünk Pestre. Döcögünk bele az éjszakába. Jancsi és Nikita okosan és szorgalmasan húznak, már beleszoktak. Időnként vörös autók robognak el mellettünk. A bolsevizmus vezetői, haszonélvezői és terroristái robognak rajtuk, és ahova mennek, pusztulást, rémületet, megalázást és halált visznek magukkal. Vissza-

útjukban pedig mások vagyonát és átkát. Sötét és véres sorsok tudói ezek az autók. Aki ma autón járhat, az minden további különösebb bizonyíték nélkül kötelet érdemel.

Bár a legszigorúbb büntetés terhe alatt tilos a fegyverviselés, zsebemben a töltött revolver. Az élet ma minden, csak nem biztonságos. Két ló és egy megrakott szekér elég csábító arra, hogy két embert minden különösebb teketória nélkül agyonverjenek. Az iváncsai direktórium és a Hangya igazolványa – mely szerint Kozma Miklós fuvaros elvtárs kísérelőjével, az ifjúkommunista Bölével a proletárdiktatúra érdekében utazik – ugyan a zsebemben van, de alig hiszem, hogy az igazolványnak komoly érvénye volna fejbe verés esetére. S az is bizonyos, hogy igazat a legjogosabb önvédelem esetében sem kaphatnék.

Az első félóra után megállunk, megvizitáljuk, nem lódult-e meg a teher, aztán megyünk tovább. Az első két óra vígan telik, a két elvtárs füstöl és beszélget. A következő órában már elcsendesedünk, röviddel rá Böle ifjúkommunista elvtárs már alszik, én pedig minden erővel küszködöm, hogy ne aludjam. De a küszködés és hűvös éjszaka dacára is folyton elbóbiskolok. A bakon való elalvás kocsisbetegség. Vagy háromszor is majd előre buktam a lovak farára. Ebből így baj lesz. Az útszélre hajtok, felkeltem a gyereket, újra megnézzük, nem vesztettünk-e el valamit, nem lötyög-e a teher és pihentetünk egy negyedórát. A tilos flaskóból jókat húzunk, rágyújtunk és indulunk tovább.

Pesthez közeledve mindig több és több kocsi zörög az úton. A mellékutakról innen is, onnan is szekerek hajtanak fel az országútra és egész kocsioszlop húzódik Pest felé. Némelyik szekér olykor megáll – leesett egy vas vagy meglazult a kötél. A többi eléje hajt. Behúzott nyakú, gubbasztó, félig alvó figurák a bakon.

Három óra felé csárdát érünk. Itt egy jó órát pihenünk. Itatunk, etetünk, s mialatt a Böle gyerek a saroglyában egyáltalán nem irigylésre méltó pozitúrában horkol, én a bakon fekszem keresztbe, ami ágynak rövid, de ez jó, mert fél szemmel úgyis folyton vigyázni kell. A csárda körül csupa pihenő szekér áll, és a fuvarosnépség keze ragadós.

Nem jó, hogy Nikita olyan szép. Sokan szóba ereszkednek velem miatta, ez pedig nemkívánatos.

Gyerekkoromban kocsisoktól, lovászoktól, katonáktól gyönyörűen megtanultam köpni. Ez a mi civilizált világunkban talán nagyon illetlen, de amióta egy régi hindu könyvből olvastam két király vetélkedését, ahol a dárdavetés, futás, ugrás és egyéb ügyességek között a távolba köpés is szerepelt, azóta efelett sem tudok egészen napirendre térni. A nem tudom, hány ezer esztendősen könyvben igen szemléltetően volt leírva, hogy mikor az egyik király akkorát köpött, mint egy malomkő – hogy milyen távolságra, arra már nem emlékszem –, akkor a másik kinevette, s kicsinyelte a teljesítményt, mert ő kétszer akkora távolságra akkorát sikerített, mint a legnagyobb ökör bőre.

Most, mialatt attól félttem, hogy kocsis elvtársaim megsejtik bennem a dilettánst, eszembe jutott a két király, és miközben a Nikitát érő dicséretre feleltem, elővettem gyerekkori tudományomat. Ha nem is sikerült lefőznöm a két hindu királyt, gyermekkori reminiscenciák alapján megnyugtató módon és távolságra sikerült a dolog, ami lényegesen megjavította helyzetemet.

Egy óra múlva indultunk tovább. Elérjük a pesti vámot. Fináncok jönnek és vörösörök. Felmutatom az igazolványt. „Elvtárs, mehet!” Most megritkult a kocsisor, mert akinek nem volt olyan előkelő proletárigazolványa, mint nekem, annak a kocsiját keresztül-kasul turkálták.

Hét óra is elmúlt, mikor átléptetünk a Ferenc József-hídon és bekanyarodunk a Boráros tér felé. Erre sem jártam ilyenkor azelőtt. A Hangya – most Vörös Hangya – körül székértábor. Egy hivatalnokféle jön a lerakodást dirigálni. Egymás után felhajtunk, átvesszik a holmit, igazolják az átvételt, s átadom a leviendő áruk jegyzékét. A hivatalnok megnézi: „Nyolckor rakodhat annál a kapunál!” Szóval van több, mint egy nyugodt óram. Nyugodt, mert nincs áru a szekéren. Helyemre hajtok, szénát dobunk a lovak elé, szalonnázunk, aztán keresztbe fekszem a bakon és alszom. Segít ebben a Böle gyerek, aki a kocsiderékban horkol, Jancsi és Nikita pedig kiakasztott istránggal és zablával szénáznak. Nyolc óra után újra kezdődik a mozgás. Se nem frissen, se nem jókedvűen befogunk, felhajtunk és felrakodunk. Utána listaellenőrzés. Megállapítjuk, hogy idejövet az áru jobban volt felrakva, mint most, és indulunk hazafelé. A Ferenc József-hídon a

gyalogjárón látom szembe jönni nagybátyámat, Kozma Andort. Mosolygok magamban és nem köszönök. Én most fuvaros vagyok.

Az út visszafelé – hiszen kutya fáradtak voltunk – még nehezebb volt. Eleget nem aludtam a háború alatt, de rossz dolog ám kocsin, huszonnég óráig úgyszólván alvás nélkül majdnem száz kilométert kuporogni, nem is beszélve arról, hogy az indulás előtt való nappal sem aludta át az ember.

Jóval este nyolc óra után érkezünk, lerakunk, átadunk, pénz üti a markunkat és megyünk haza.

– Tisztelt háznép, tessék kifogni, etetni, itatni, én alszom!

Hát ezt egy héten inkább csak egyszer fogom megcsinálni, bár pénzt hoz, mert ez a kenyér nagyon keserves.

Mikor másodszor kellett nekiindulnunk, bizonyos, hogy sokkal több gyakorlattal, de sokkal kevesebb kedvvel indultam. Inkább lennék fuvaros, mint díjnok, az kétségtelen. Ha a díjnoknak harminchat órát kellene ébren lenni – mint ahogy én ébren voltam, mint fuvaros –, akkor ő is káromkodnék. Mégis bizonyos, hogy egyenlőtlen alvási lehetőségek mellett is inkább vagyok fuvaros, mint díjnok.

Egyik vasárnap újra átnéztem a Vörös Újságot.

Román támadás az erdélyi fronton. Agitátoriskolát állítanak fel. Szocialisták és kommunisták kezdenek összeveszni a munkás- és katonatanácsban. Az üzleteket centralizálni akarják, csak három-négy-száz üzlet lesz Budapesten. Vidéken két és fél millió holdon alakult eddig termelőszövetkezet. Orosz-szovjet csapatok Románia ellen indulnak. A román munkásság fegyveresen lép fel a bojáruralom ellen. Kedvező időjárás esetén burgonya- és főzeléktermésünkől még külföldre is jut.

De vannak még érdekesebb hírek is, amiből az látszik, hogy baj van. A lap nyíltan hirdeti, hogy:

„Veszélyben a forradalom. A legelszántabb, legönzetlenebb, legkegyetlenebb végső osztályharcra van szükség. Munkások, elvtársak, elvtársnők, fegyverkezzetek fel! Fegyverkezzetek lélekben, gondolatban és érzésben. Elérkezett a tettek ideje! Románia ellen Szovjet-Oroszország támadjon! Pusztuljon a fehér ellenforradalom! Fegyverbe, proletárok! Magán-telefonbeszélgetés tilos, a kávéházakat bezáratjuk. Aki nem rokkant, az be a vörös hadseregbe! Minden gyár,

mely lőszert vagy hadianyagot gyárt, dolgozzék!” Azután megint: „Fegyverkezzék az ország!” Garbai Diósgyőrött és Miskolcon, Szamuely Győrött, Rákosi és Hamburger Kanizsán agitál. Mindenütt népgyűlések. Toborzóünnep a Népligetben. Felhívások: „Be a vörös hadseregbe!” Csupa katonai vonatkozású felhívás. Húsjegyek életbe léptetése.

Egy másik csokor a Vörös Újság virágaiból: „A burzsoázia árulása a nagyváradi fronton. Összejátszottak a románokkal. Burzsoá-státárium a proletárok ellen. Szén csak jegyre lesz. Hegedűhúrokat csak vásárlási engedéllyel szabad venni.” Ez igazán fontos – mit is fogok én csinálni, nincsen hegedűhúr-vásárló engedélyem! „Tilos minden csoportosulás és összejövetel. Tizenegy órán túl nem szabad az utcán járni és a lakásokat világítani!” – parancsolja Jancsik Ferenc, budapesti kerületi főparancsnok. „A hadi népbiztosság elrendeli, hogy az összmunkásság fele kimegy a frontra.” Jó rendelkezés – legalábbis az egyik fele nagyon fel fog bősülni. „Mezőgazdasági helyzetünk reményteljes” – mondja Reichl elvtárs. „Böhm Vilmos népbiztos elvtárs a tiszántúli hadsereg főparancsnoka lesz, vezérkari főnök: Stromfeld Aurél.”

A vörös hadsereg hadi helyzetjelentéseket ad ki. Érdekes, egy bizonyos fajta őszinteség. Így: „Csapataink több helyen, nevezetesen Debrecen előtt fegyelmetlenül viselkedtek. Ilyen körülmények között Debrecen az éj folyamán kiürítették.” Aztán Garbai és Kun Béla aláírásával: „Parancs: Egyes munkásdirektóriumok beleavatkoznak csapatirányításokba és eltolásokba, s megakadályozzák a gyors csapatmozgást. Ez a jövőben szigorúan tilos.” „A vörös hadsereget saját birtokai élelmezik” – mondja egy másik cím. Szemere Miklós birtokából ezer holdat kapott a vörös hadsereg Szentlőrincen és konyhakertészetet létesítettek, most ebből akarnak hadsereget eltartani. Annyi legyen az élelmük, amennyi ott fog teremni! A kávéházak csak reggeli- és uzsonnaidőben nyílnak meg.

Egy szívfacsaró hír: „Különösen vitéz magatartást tanúsítottak a Tanácsköztársasághoz hű székelyek, akik még mindig Mátészalka előtt küzdenek.” Kivégezték Stenczel Vilmos ügyvédet és egy detektívet. A teljesen megszervezett ellenforradalmi mozgalom a Bécsi Magyar Futár szerkesztőségéből indul ki. Hat összeesküvő életfogytiglan

elítélve: Szalkay, Sággy tűzér százados, Wiesinger százados, Sággy László, Papp Zoltán és Móricz Lóránt főhadnagy. Faber elvtárs panaszkodik, hogy a vidéken nem értik meg az egyház és az állam szétválasztását.

Burzsoáellenes razzia a nagyobb pesti hotelekben, Rabinovics elvtárs vezetésével. A külföldiek legmesszebbmenő kímélése. Az éjszaka rendje. Kun Béla a rémhírterjesztés ellen. Reakciós megyei tisztviselők elbocsátása. Gyurka öcsémet biztosan kidobták – ha már eddig meg nem történt.

A Vörös Újság állandó harctéri jelentéseket hoz most a cseh frontról. Egyebek között Böhm elvtárs szolnoki főhadiszállásáról kelezve, elismerését fejezi ki a nyíregyházi ütközet hőseinek.

Legszomorúbb mégis csak az a dicséret, amit a szerencsétlen székely hadosztály kapott!

A székelyek a Károlyi-forradalom után kétségbeesett harcot folytattak a betörő túlerejű oláh ellen, cserbenhagyva és elárulva a Károlyi-kormány részéről, mely nem merte őket fegyverrel, lőszerral, kiegészítéssel ellátni, mert attól tartott, hogy az ellenforradalmi szellemű hadosztály Pest ellen fordul. A proletárdiktatúra kitörése előtt a székely hadosztály parancsnoksága Szatmáron állott, s hozzá csatlakozott a harminckilences dandár, mely Nagyvárad körül volt állásban. Frontjuk Belényes–Csúcsa–Máramarossziget vonalában állott harcban az oláhokkal.

A proletárdiktatúra kitörésekor Pogány, aki két évre előre felvette hatszáz koronát kitevő napidíját, mint hadügyi népbiztos sürgönyileg közölte a székelyekkel, hogy minden szükséges támogatást meg fognak kapni. A becsapásra azért volt szükség, nehogy a székelyek nyomban Pest ellen forduljanak. Néhány nap múlva kiderült, hogy ez is csak becsapás, Kun Béla pedig kijelentette, hogy a szovjet nem áll az ország integritásának az alapján.

A hadosztály parancsnoksága, élén szentkereszti Kratochwill Károly altábornaggal, a legnagyobb dilemmába került. Ha a románokat megtámadják és visszaszorítják, akkor behurcolják a bolsevizmust Erdélybe, amelyért harcolnak, olyan erejük pedig nincs, hogy az oláhokat támadva, egyszersmind kordont vonhassanak a hátuk mögött utánuk özönlő bolsevikiek ellen is. Ha támadásuk

beviszi Erdélybe a bolsevizmust, azzal csak Kun Béla hatalmát erősítik, annál inkább is, mert hiszen nem messze az erdélyi határtól, a Dnyeszteren orosz vörös sereg áll. Így a vezetésben az a meggyőződés kezdett kialakulni, hogy a székely hadosztálynak először a budapesti bolsevizmus ellen kell fordulni, azt letörni, aztán felvenni a harcot a románokkal. Viszont, ha ezt megteszik, megtörténhetik, hogy a románok mögöttük és az ő segítségükkel vonulnak be Budapestre. Kétségbeejtő helyzetükben parlamentert küldtek a románokhoz és megkérdezték, hogy mit fognak tenni akkor, ha a székelyek a bolsevizmus ellen fordulnak és felszólították őket, hogy ebben az esetben maradjanak a helyükön. Ugyancsak parlamentert ment az Aradon levő franciákhoz is, hogy azokat terveikről tájékoztassák.

Április első napjaiban Maniutól, Kolozsvárról az a válasz érkezett, hogy a román hadsereg csak az antant parancsára fog támadni. Az üzenet biztatónak látszott. A franciák nem feleltek.

Április 16-án a románok az egész fronton megtámadták a székely hadosztályt. A székelyek hőiesen védekeztek, védték magukat, és akarataik és szívük ellenére védték Kun Bélát és a bolsevizmust. Most pedig, mert mindenkitől elhagyatva hőiesen védekeznek az ősi ellenség ellen, hogy tőlük később visszafoglalhassák hazájukat, Erdélyt, dicséretet kapnak Kun Bélától és a szovjettől.

De a dolognak más lett a folytatása, mint ahogy azt Kun Bélának gondolták. Kratochwill április közepe után a hadosztályt Mátészalka irányában akarta összpontosítani, feladva az eddigi széles frontot, hogy a csapatok jobban kézbe kerüljenek. A román támadás hírére a szatmári direktórium a város pénzével és az összeharácsolt ékszerekkel meg akart szökni. Szatmári polgárok ezt megtudva, hírül vitték a Pannónia szállóban éppen vacsoránál ülő székely tiszteknek. A tisztek azonnal elfogták a direktóriumot, rettenetesen megverték, a pénzt és ékszert visszaadták a városnak, és az egész társaságot becsukták. A direktórium azonban éjszaka meg tudott szökni, fellármázta Budapestet, és a székelyek ellen forradalmi törvényszéki vizsgálatot rendeltek el. Hogy a székelyek dicsérete után Kun Bélának is rájöttek arra, mi a valódi helyzet, azt bizonyítja Róbert Oszkárnak a hadügyi népbiztossághoz intézett április 17-i jelentése, mely szerint Szatmá-

ron Dénes Sándor elvtárs jelentése szerint „a székelyek között kitört az ellenforradalom, a direktórium tagjait letartóztatták, a városban a legnagyobb a bizonytalanság, a vöröskatonák pedig a városból eltűntek”. Két nappal később a Hajdú megyei direktórium jelenti Kelemen Attilának, a nagyváradi „tengerészkülönítmény” bizalmi férfinak információja alapján, hogy „Ma, 19-én délelőtt 10 órakor a nagyváradi rendőrség és csendőrség ellenforradalmat kezdett. Elfoglalták a városházát, autóparkot és lefegyverezték a tengerészkülönítmény tagjait. Nagyváradon pedig fehér gárda uralkodik.”

Április 20-án Szakasits elvtárs a szociáldemokrata párttitkárságtól jelenti, hogy „A székelyek, szám szerint ötszázan, Beregszász felé vonulnak nemzetiszínű zászlók alatt. A tisztek rangjukat felvarrták.” Sátorlajújhelyről Hardstein vörös megbízott a hadügyi népbiztosságot értesíti, hogy „Háromszáz főnyi székely két ágyúval megszállta Tiszaújlakot. Itt és más községekben is kidoboltatták, hogy a Tanácsköztársaság megszűnt és nekik ilyen Magyarország nem kell.”

Ezek után a vörös hadosztályok parancsnokai parancsot kaptak, hogy a székely tiszteket és legénységet ott, ahol érik, tartóztassák s fegyverezzék le, és velük mint ellenforradalmárokkal bánjanak. Sárai-Szabó, volt aktív kapitány, a legvörösebb renegátok egyike, Debrecenben le is tartóztatta a volt erdélyi kerületi parancsnoksághoz tartozó összes tiszteket. Hasonlóan le akarták őket tartóztatni máshol is, amiből a székelyek és vörösök között harcok keletkeztek.

Közben a székelyek zöme háromnapos harcot vívott Mátészalkánál az oláhokkal, s utána újra felszólították őket parlamenterek útján, hogy előnyomulásukat szüntessék be, mert a székelyek egyedül akarnak a bolsevisták ellen fordulni. A románok a kérelmet elutasították.

Április 25-én Stromfeld, a vörös hadsereg vezérkari főnöke parancsot adott, hogy a székely hadosztály menjen át Rakamaznál a Tiszán, és csatlakozzék a Tisza mögött levő vörös hadsereg balszárnyához. A vörös hadsereg ebben az időpontban volt a vörös láz legmagasabb, viszont a fegyelemnek és harcckészségnek legalacsonyabb fokán.

Kratochwill és parancsnoksága a legnehezebb dilemma elé került. Ha a Tiszát átlépi és komoly katonai ütőerejével megvédi a vörösöket, megerősíti Kun Bélát s a bolsevizmust, és kiszolgáltatja a székely hadosztály becsületes, hazafias tisztjeit és legénységét a vörösteror-

nak. Így a hadosztály szomorú szívvel, kétségbeesett lélekkel letette mocsoktalan fegyvereit, melyekkel Erdélyért, Magyarorszáért két ellenség ellen és között harcolt.

Április 26-án Demecseren Kratochwill fegyverszünetet kötött a románokkal, mely a tisztikarnak és a legénységnek bántatlan visszatérést biztosított hazájába. A bolsevizmus ezzel elvesztette az egyedüli komoly katonai alakulatot, melynek védelme alatt megszervezkedhetett volna.¹⁰

Május elsején nagy vörös ünnepet tartott a szovjet. Az előkészületekben nem zavarta őket az, hogy a románok Szentes közelében állnak és Kunszentmártont megszállták, a csehek pedig Sátoraljaújhelyre vonulnak. A vasutasokra, úgy látszik, nagy szükség lehet, mert nekik három napon belül bekövetkező nagy fizetésemelést ígérnek, a belügyi népbiztosság pedig figyelmeztetést ad ki, hogy mindenki tartózkodjék az egyéni akcióktól, mert újabban a falvakban „illetéktelenek” garázdálkodnak. Közben egy hadijelentés beismeri, hogy „csapataink egy része még mindig fegyelmezetlen, de a másik része már nagyobb fegyelmet mutat”.

Május elsején Budapest olyan vörösre varázsolódott, hogy vörösebb már nem is lehetett. A díszítómunkát végző művészek neveit a Vörös Újság közli. Ebben némi tendenciát látok. Hiszen jórészt csupa burzsról van szó! Lukács György népbiztos már korábban elrendelte, hogy a vörös lapokban megjelenő cikkek írói kötelesek a cikk alá teljes nevüket odaírni. Ebben a rendeletben is van humor! A bolsevisták maguk is észrevették, hogy nemcsak meggyőződéses elvtársaik állnak rendelkezésükre, hanem tollat, ecsetet és vésőt egyaránt nagyon sok olyan ember kínál fel nekik, akik nem vörösek, csak élni akarnak. Ezeket nevük kiírásával és megörökítésével kompromittálni akarják egy más jövő esetére.

A program dús volt és változatos. Az Andrássy úton felvonulás és futóverseny, a Városligetben, a Népligetben és a Margitszigeten nagy népnézés. Este pedig kivilágítás. A programot szépen egészíti ki Böhm Vilmos parancsa, mely szerint újabban sokan forradalmi

törvényszéki tárgyalás nélkül végeznek ki egyéneket. Az a rossz fiú, ki a jövőben is csinál efféle, az rögtönítélő bíróság elé kerül. Vajon mit szól ehhez Szamuely?

Az antiszemitizmus napról napra jobban terjed. Fő oka Szamuely és Korvin-Klein. Azt beszélik, hogy Szamuely még az akasztófa alól is elengedi azokat, akikről megtudja, hogy zsidók. Nem tudom, igaz-e, ez a hír, de az igaz, hogy a bolsevikiek eddig is nem egy és nem két zsidót végeztek ki, és hogy az ellenforradalmi mozgalmakban sok tisztességes, hazafias zsidó vesz részt. Korvin-Klein, a vérszomjas púpos szörnyűség egymaga is elég, hogy antiszemita hangulatot támaszson. Róla azt hallottam öcsémtől, ki őt korábban ismerte, hogy azelőtt egy félreeső Bereg megyei fűrészmalomnak volt kistisztviselője, és arról volt hírhedt, hogy nyomdafestéket el nem bíró pornográfus verseket írt. Most kiélhetné magát ebben, de nem verseket ír, hanem embereket gyilkol.

Arról nem akarok bővebben írni, hogy a pesti úri társaságnak néhány fiatal hölgytagja milyen vonatkozásokba lépett a kommün mai vezető hatalmasaival. Egy közismert magyar dzsentricksalád leánya Csorba Mária álnéven szerepel a népbiztosok között és állandó kísérelője az egyiknek. Egy másik magas rangú volt közéleti férfiú leánya ugyancsak részt vesz a Hungária szállóban tartott dorbézolásokon. Akad néhány jól ismert név a Lipótvárosból is. Vajon mi lesz büntetésük annak idején? Neveiket ismerni fogja az utókor.

Közben pedig folyik a túszzsedés. Pogány kijelentette, hogy az egész burzsoáziát túsznak kell tekinteni.

Be kell látnom egy nagy tévedésemet. A proletárdiktatúra első napjaiban, elkéservedve mindattól, amit a Károlyi-kormány alatt és az első napok halálos rémületcsendjében láttam, az a meggyőződésem alakult ki, hogy az országban bárki bármit megpróbálhat, azt tehetetlenül és gyáván tűrni fogjuk. Most sem hiszem, hogy belül lehetséges olyan megszervezés, amely erőszakkal képes megdönteni a rendszert és kézbe venni a hatalmat, de mélyen megghatva kell belátnom azt, hogy tévedtem abban, mintha ennek oka az egyéni bátorság hiánya lenne. Nap nap után hallom és olvasom, hogy szerte az országban mindenütt, a siker reménye nélkül, fegyver ellen pusztá kézzel, itt is, ott is, felüti fejét az ellenforradalom. Papok prédikálják és szuggerálják az ellenállást, a nép vezetői, jegyzők,

¹⁰ Az adatokat volt ludovikás tanáromtól, a székely hadosztály kiváló parancsnokától, Kratochwill altábornagytól kaptam.

tanítók, földbirtokosok, ügyvédek, a középosztály minden foglalkozási ága ontja a vértanúkat. Tisztek, altisztek, csendőrök, polgárok, gazdák és parasztok fordulnak szembe a hatalommal és hálnak kínhalált. A hallgatásnak, a suttogásnak vége. Bátran és mindig hangosabban kezd megnyilvánulni az undor, a megvetés és a lázadozó dac. De ma még hiába. Az a kérlelhetetlen kegyetlenség, mellyel Kun Béla, Szamuely és a többiek fellépnek, és főként az egyes csoportok közötti összeköttetés hiánya sikertelenségre kárhoztat minden próbálkozást. De a sikertelenség nem von le semmit azokból az érdemeiből, amelyekért az érdemek mártírja-inak a nemzet eléggé hálás sohasem lehet majd.

Ma az ember legközelebbi hozzátartozóiról sem tud hetekig és hónapokig semmit. Hosszú idő után egy levél révén hallok először Gyurka öcsémről. Beregben volt szolgabíró a Károlyi-kormány idején, amikor Gulácsy István alispánt a beregszászi szabadkőműves páholy tagjai és a szocialisták kívánságára elbocsátották és a kormány Kútkafalvi ügyvédet küldte ki kormánybiztosként Beregbe. A megye magyar és tisztességes elemei ellenforradalmi szervezkedésbe kezdtek. A költségeket részben Gulácsy fedezte a sajátjából, részben pedig Pete Márton honvédelmi államtitkár utalta ki titokban. A szervezkedés szépen indult, s közben Gyurka öcsém, nem lévén már helyén sem alispán, sem főjegyző, átvette a megye ügyeinek vezetését. Intézkedései annyira nem tetszettek Károlyiéknek, hogy forradalmi alispánként odaküldték Nagy Ernő alsóvercekei főszolgabírót, Gyurkát pedig elkergették. Januárban más dolga nem lévén, sűrűn kezdett Pestre járni, ő közvetítette a Perényi Zsigmond és Gulácsy közti ellenforradalmi levelezést, belépett a MOVE-ba, s ő lett beregi exponensünk. A beregi „fehér gárdát” ő kapcsolta hozzánk. Később beosztást kapott a közéleti munkához és Hévesben meg Tolnában dolgozott, amíg a kommün kitörésekor táviratilag újra el nem csapták. Azóta nem hallottam felőle. Most azt írja, hogy újra Beregben van, hol a román megszálló hadsereg nem vette át az impériumot, és így ő vette kezébe a közigazgatás vezetését, visszaállította a törvényes közigazgatást, sőt deklarálta Bereg elszakíttóságában az államhatalom gyakorlását is. Jelenleg oláh megszállás alatt, de magyar törvények szerint vezeti a megyét és irtja a kommunizmust.

A csehek megszállották Miskolcot. A vörös hadijelentés pedig azt írja, hogy a vörösök megkezdték az ellentámadást és bevonultak

Abonyba. „A proletár uralmat az utolsó puskalövésig védeni kell. Fegyverbe, Budapest proletariátusa!” – írja a lap, de ezután egy másik cikk jön, amely azon medítél, hogy „odaadjuk-e Budapestet, vagy küzdjünk Budapestért?”. A feleletet is megadják a kérdésre: „Fegyverbe, Budapest proletariátusa!” és: „Nem akarunk, csak katonát látni!”

Nem lett volna jobb mindjárt ezzel kezdeni tavaly októberben?

A bécsi ellenforradalmi komité, úgy látszik, kezd kellemetlené válni. A vörös sajtó nagy acsarkodással ír róla, és bár csúfolódik felette, a sorok között nem tudja titkolni, hogy az ellenkormány munkáját komolyan veszi. De a legnagyobb vereség az ellenforradalmárok betörése a bécsi magyar – helyesebben vörös – követségre. Egy ügyesen megtervezett és hallatlan merészséggel végrehajtott betöréssel Hajós Jenő volt 24-es vadászfőhadnagy és néhány társa elvitt a követségről száznegyvenmillió korona kék pénzt. Most lesz mivel megszervezni az ellenforradalmat. A vörösök tombolnak dühükben. Olvasok és hallok egy királyhidai puccsról is, melyet szintén a bécsiek hajtottak végre, de ez nem sikerült. Többet nem is tudok róla. Volt egy április végére tervezett puccskísérlet Budapesten is. Ennek a feje Dormándy Géza vezérkari ezredes és Horváth Győző kapitány voltak, a vezető szervezők pedig a hadügyminisztérium volt összekötő tisztjei. Sajnos, a dolog idő előtt kiderült, mégpedig egészen gyerekes okból. Néhány könnyelmű, fiatal tiszt Kóczé bandájával mulatott a Ritzben, s a másnapi medve bőrére annyit ittak, hogy feltűzték a nemzeti kokárdát, felrakták a katonai rangjelzéseket és a Kossuth-nótát meg a Himnuszt kezdték játszani. Mondani sem kell, hogy ezzel mindent elárultak.

A kialakuló helyzetkép azt mutatja, hogy a dolgok mozgásba jöttek. Pesten és mindenütt szervezkedik az ellenforradalom, bátran és határozottan, sajnos még mindig könnyelműen.

Írás közben sokszor érzem, hogy nem tudok úgy írni, mint a Károlyi-kormány alatt, nem is beszélve arról, hogy mennyivel könnyebben írtam annak idején a háborús naplót. Oka biztosan az, hogy most kívülről nézem a dolgokat, s nem élek bennük.

Csodálkozom azon, hogy eddig békében megmaradhattam Iváncsán és nem kerestek. Most már ki kell dugni orromat az iváncsai idillből és utánanézek, hogy mi az újság ezredemnél Fehérvárott.

Egy este felnyergeltem Annát és belovagoltam Fehérvárra. Mellékutakon mentem, de mentek ott mások is. Lovon, kocsin, szekéren, ismerősök és ismeretlenek közlekednek a késő éjszakában. Búvóhelyeiket váltják. Fehérvárott meghallottam, hogy az ezredet nem is mozgósították, mert úgyis tudják, hogy ellenforradalmár. Fehérvárott valami készül, a hangulat ellenforradalmi, a környező falukban mozgás. Figyelmeztetést kapok, hogy számítanak rám és Dénesre, és adott esetben mozdítsuk meg az iváncsai népet. A vérbíróságokról és gyilkosságokról szóló kósza hírek legtöbbjét sajnos megerősítik fehérvári barátaim.

Egyes ellenforradalmi központok titkos nyilvántartást vezetnek a megtörtént gyilkosságokról és kivégzésekről. Borzalmas listák ezek, bár nem teljesekek, mert csak azokat az adatokat tartalmazzák, melyek teljes bizonyossággal voltak megállapíthatók. A többi eset külön, kérdőjeles listára kerül.

Beregzászon egy sereg letartóztatás történt. Csupa ismerős. Szerencsen borzalmasan megkínózták Csűrös csendőrkapitányt. Hollán államtitkárt és fiát elfogják, a Lánchídra viszik, ott összeszurkálják és a Dunába dobják. Kecelen ellenforradalom. Agyonlőtték a katolikus papot, felakasztottak egy csomó földművest. Hajdúszoboszlón felakasztják Fekete polgármestert, Körner bankigazgatót és egy rendőrfogalmazót. Hódmezővásárhelyen kivégzik Szlovák, Rác, Gera, Meszes-Horváth és Csirkés-Varga polgárokat, aztán három zsidót: Weiss Mihályt és Henriket, és Havas moztulajdonost. Félegyházán kivégzik Náway Lajost és Náway Ivánt, továbbá Kiss Béla szentesi főjegyzőt. A szolnoki temetőben agyonlőtték volt iskolatársamat, Palesko Jenő huszár őrnagyot és tizenkét tisztet. Utána Zalán hadnagyot és tizenhat polgárt. Tiszavárkonyban nyomorékká verik Megyeri csendőrtiszthelyettest, azután agyonlövöik. Május 7-én Szamuely László Devecserben felakasztatja Bajáky István hadnagyot, Ferenczy Lajos szakaszvezetőt, agyonlövöti Bönyi Gyulát. Szolnokon agyonlövöik dr. Hajdu Béla ügyvédet. Hallok még sok borzalmas dolgot! Pusztul az ország színe- virága, és egyre jobban vérengzik a most már életéért reszkető vörös horda. Az ellenforradalmi gondolat a levegőben van. Mindenki vár valamit. Várja a változást. Az ijedelem és rémület, ami eleinte uralkodott, megszűnt, illetve kezd helyet adni egy „minden

mindegy” jellegű felfogásnak. Megindult a vics- és gúnyoffenzíva is. Pesten a cigarettát áruló utcakölykök torkuk szakadtából ordítják: „Az erős király és a gyenge szovjet”, ami két cigarettafajta neve. Steinhart és Rott az orfeumban Kun Béla képével játszott egy jelenetet. Az egyik a falra emelte a képet, amikor a másik bejött. „Mit csinál?” – „Fel akarom akasztani. Jó így?” – „Magasabbra, sokkal magasabbra” – feleli a másik. Mind a kettőt letartóztatták. Aztán egy tipikus pesti zsidóvicc: „Noch ziehtzach, doch watzach nicht halten” és sok hasonló. A „ziehtzach” és „watzach”-ból szállóige lett.

Strömfeldről különféle felfogást hallok. Egyesek azt mondják, azért vállalta a vörös vezérkari főnökséget, hogy alkalomadtán megfordítsa a dolgokat, mások szerint igazán vörös. Megint mások azt állítják, hogy nem igazi vörös, de a dolgok megfordítására sem lesz bátorsága.

Fehérvárott minden mozgalom, illetve szervezés központja Sréter István. Április végén letartóztatták, de a lakosság fenyegető magatartására újra kibocsátották. Folytatja ma is, amit eddig csinált, mint ha mi sem történt volna. Ugyancsak Fehérvárott mondták el, hogy Mátyásföldön elfogták Friedrich Istvánt, aki a pesti ellenforradalmi szervezkedés egyik központja és vezetője volt.

Hírekkel alaposan ellátva, jobb reményekkel lovagolok haza. Van mit mesélni.

Otthon azzal fogadnak, hogy egy ismeretlen ember levelet hozott, s aztán eltűnt. A levél még április közepén kelt. Gömbös írta Bécsből, ott megalakult Bethlen István vezetésével egy ellenforradalmi komité. Gömbös irányítása alatt Hefty és Crouy Péter szerkesztik a „Bécsi Magyar Futár” című lapot, melyet belopnak az országba. Gömbös reménykedik, mert sem az antant, sem a többi külföldi állam nem akarja a bolsevizmust, félnek, hogy hozzájuk is elharapózik. Főként nem akarják a franciák, akik megszállták Aradot és Szegedre is bevonultak. A sötét, vörös vigasztalanságba reményt lopott be ez a levél!

SZÖKÉS SZEGEDRE

Május vége felé egy napon a postás kisasszony értesít, hogy egy ismeretlen hang Székesfehérvárról üzenetet adott le telefonon számomra. Csak annyit, hogy ne mozduljak. A dolgot nem értettem, illetve nem értettem egészen, de sejtettem, hogy ez figyelmeztetés, nehogy a falut megmozdítsam Fehérvár ellen. Eddig nem kaptam semmi értesítést arról, hogy előkészüljek. Egy volt huszárt beküldtem a káderhez egy levéllel. Két nap múlva válasszal jött vissza. Fehérvárot ellenforradalmat akartak csinálni, de a dolog idő előtt kisült. Magasházy, ki az ellenforradalmi alkalomra lejött Pestről pátriájába, a „Fekete Sas”-ban akart megszállni. A portás azzal fogadta, hogy „Kapitány úrnak is meg tetszett érkezni az ellenforradalomra?”, mire azonnal visszautazott. Nem csoda, hogy ilyen diszkréció mellett huszonnégy óra alatt letartóztatták az összes vezető résztvevőket, elsősorban a tiszteket.

Vértessy főhadnagy, Keömley és Hirsch Imre kapitányok, meg az ezred több tisztje és altisztje fogságban vannak. Klimesnek és még néhányknak sikerült megszöknie. A letartóztatottak elsősorban önfeladkozásuknak köszönhetik elfogatásukat, mert bár tudták, hogy keresik őket, nehogy a falvak is meginduljanak, más értesítési mód már nem lévén, nyílt telefonüzenetet küldtek a környékbeli vezetőknek, hogy ne mozduljanak. Az első figyelmeztetést, hogy készítségem fel a falut az elindulásra, küldönccel küldték, de az nem érkezett meg. A futár, úgy látszik, bajba került és megsemmisítette a levelet. Fehérvárot letartóztattak egy sereg embert az intelligenciából, papokat, polgárokat, de életükért nem kell aggódni, mert Steiner Jákó ügyvéd, a direktórium egyik tagja mindenáron meg akarja őket menteni. Azt mondják, Steiner kijelentette volna, hogy most kell okosnak lenni, mert a dolog nyakra megy, de már a saját nyakukra is legalább annyira megy, mint az ellenforradalmárokéra.

A mozgalom katonai vezetője szandai Sréter István ezredes, volt akadémiai századparancsnokom volt. Állítólag tudott a tervről és segítette azt nagy titokban Craenenbrock vezérkari alezredes, a II. vörös hadtest vezérkari főnöke.

Rá következő éjjel belovagoltam Fehérvárra. A káderkaszárnnyában találkoztam négy tisztársammal. Mind a négyen ugyanazzal az ürüggyel, mint „berukkoló vöröskatonák” jöttünk be vidékről. Az elfogottak sorsáról és megszöktetéséről akartunk beszélni, halálos ítélet esetére. De megnyugtattak, hogy ebből nem lesz semmi. Ülni már nem sokáig fognak – a vörös világnak alkonyodik.

Hajnakra értem haza.

Alighogy felkeltem, a ház előtt megáll egy szekér, leszáll két szuronyos vörösőr és felszólít, hogy a vörösőrség parancsnokának rendeltére azonnal menjünk be sógorommal együtt Adonyba.

Megfogtak és ennek fele sem tréfa. De mit volt mit tenni, szó nélkül indultunk. Az út elég rövid, főként pedig túl rövid volt arra, hogy ki tudjam találni, mi a teendő. Összebeszélünk sem lehetett. Próbáltunk ugyan Dénessel óvatos diskurzust kezdeni, de a vörösőrök rögtön ránk szóltak, hogy hallgassunk. Adonyban a szekér megállt egy jobb ház előtt, és a vörösőrök bekísértek valami előszobán át egy ebédlőbe, ők meg kimentek és nagy csodálkozásunkra egyedül hagytak. Nyílik az ajtó, bejön egy alacsony, kövéres zsidós ember civilben azzal, hogy „jó reggelt urak!”, és kezet nyújt. Első pillanatban azt gondoltam, hogy gúnyolódik.

– Mielőtt beszélgetnénk, igyunk meg egy szíverősítőt, urak! – szól az utolsó szót megnyomva és már megy is a szekrényhez, kised egy fiaskót, poharakat, tölt és a magát felénk emelve, iszik.

– Proszit!

– Köszönöm, nem iszom, szesztilalom van – feleljük.

– Na csak ne tessék félni, iszom én is, pedig én vagyok a vörösőrség parancsnoka.

– Igen, de mi nem vagyunk a vörösőrség parancsnokai – szól bele Dénes.

– Hát kérem, beszéljünk okosan – feleli. – Én dr. Szilágyi Ignác vagyok, ügyvéd. Elvállaltam a vörösőrség parancsnokságát, hogy itt nagyobb baj ne legyen. Kapitány úr csak két napig volt Iváncsán és én már tudtam. De néhány nap óta tudják mások is. A kapitány úr neve igen rossz hangzású. Nem tudom, hogy lesz, mint lesz, de most azért hívtam be hivatalosan, hogy megkérdezzem, mi dolga van Iváncsán és miért nem vonult be a vörös hadseregbe? Felelnie

sem kell a kérdésemre. Hogy hogyan és mint áll a dolog, azt úgyis tudom, de nem lenne jó, ha a kapitány úr időt adna másoknak is arra, hogy ugyanezt megkérdezzék. Mondja kérem, mi volt az a telefonüzenet Fehérvárról? Mi jut az uraknak eszébe, hogy telefonon nyílt ellenforradalmi üzeneteket váltsanak?

– Én nem tudom, ki telefonált, és az üzenetet sem értettem.

– Hát ez most mindegy. A kapitány úr tudja, hogy mit kell és mit nem kell tennie. Én most formálisán utasítom önt, hogy azonnal vonuljon be vörös ezredéhez Székesfehérvárra. Isten vele, sok szerencsét, és kérem az urakat, hogy később esetleg ne feledkezzenek meg rólam!

Hát ez éppen elég! Vörös örök nélkül mentünk vissza Iváncsára és gondolkodás nélkül elhatároztam, hogy még az aznap esti vonattal elutazom Pestre. A gyerekeknek azt mondtam, hogy bevonulok a vörös hadseregbe. A búcsú tőlük nem volt könnyű. Pestre azért mentem, mert azt gondoltam, hogy a fehérvári és más ellenforradalmi fiaskók után a demarkációs vonalak felé most nagy vadászat folyik. A vörösök vadásszák a menekülő fehéreket. Jobb, ha előbb elül a mozgás, mielőtt nekivágok. De szökés előtt még anyámékat is látni akartam egyszer. Elhatároztam, hogy Pestről pár nap múlva Szegedre szököm. Az iváncsai asszony- és gyerekkolónia gondja Dénes sógoromra marad, akinek még van maradási lehetősége.

Jól hamisított vörös igazolványom – a fehérvári huszárkáder, élén Schell Zoltán főhadnaggyal, már hosszú idő óta a legprímabb hamisítógyár – azt állította rólam, hogy rövid szabadságos lovas elvtárs vagyok. Külsőm is a helyzetnek megfelelő volt. Öreg, zsíros kalap, rossz civil kabát, hozzá stílusosan piros nyakkendő, ha már egyéb vörös jelvényt nem hordok, s egy térd alatt levágott szárú, öreg rókabarna bricsesz, melynek hátsó csatijába be volt varrva egy darab kék ezerkoronás a Hangya-fuvarozásokból, ami ma egy vagyon. Mindezt kiegészítette az Asiagónál szerzett angol köpönyegem, kicsit megcivilesítve.

Csoda-e, ha a külső megjelenés és belső hangulat együttvéve háborúbeli érzéseket keltettek életre? A kockázat tudata, a teljes agykoncentráció szükségessége, amely minden veszélyes vállalkozásnál a legfontosabb, és az a talán jogtalan és könnyelmű, de egész biztos

hit, hogy nem is lehet, hogy amit akarok, ne sikerüljön, együttvéve egészen háborús atmoszférába helyeztek vissza. Végre is ha Pestről megszököm, csak arról lehet szó, hogy egy nem túl lelkiismeretesen őrzött vörös és szerb vonalon baj nélkül átjussak. Négyévi háború után ez nem is olyan nagy dolog, eltekintve attól, hogy mindenki segíti a szökevényeket, aki nem igazán vörös.

Az elindulás percében hirtelen az az érzésem támadt, hogy valami hiányzik, valami nincs velem, amit megszoktam és hozzám tartozik. A fokosom. Iváncsára is elhoztam, ott pihent eddig a szekrény tetején. Az öreg cimborát nem hagyom itt. A háborúban annyi ezer kilométert járt meg velem – persze hogy hiányzott. Na gyere, öreg pajtás, eljött újra az idő, menjünk, bár elég feltűnő vagy, de nélküled nem megyek! Ezzel elindultunk.

Ercsiben két szuronyos vörösőr egy összekötözött kezű, sudár, szép gazdalegényt kísért be fülkémbé. Követte őket egy síró parasztlány. Igazolványomat megmutatva bent maradhattam a fülkében, nem úgy, mint az a másik tíz utas, akivel eddig együtt heringeskedtem. Most a vörösőr urak jóvoltából csak annyian maradtunk bent, ahányunknak ülőhelye volt. A megláncolt legény leült velem szemben, egyik oldalára a leány, a másikra egy őr. A leány, szegényke, talán tizenhét-tizenennyolc éves, okos, meleg szemű, kedves arcú, egyenes-mereven ült, fejét lehajtva, babos kendőjével törülgeti könnyeit és szipogva sírt egész idő alatt. A legény huszonhat körüli, csizmás gazdagyerek, odaborult féloldalasán a leány vállára, félszegen, ügyetlenül. Összebilincselte kezeivel nem tud másként, közben pedig igyekszik arcával a leány arcához, nyakához simulni. Nem törődött ez a fiú sem velem, sem az örökkel. Időnkint csendesén suttogott a leány fülébe:

– Julikám édes, de jó vagy, hogy elkísérsz. Ne félj, ne félj, nem esik bajom.

A leány csak szepegett, sírdogált és a fiú nevét tördelte:

– Pista, Pista, édes Pistám...

A két vörösőr hallgatott, míg az egyiket meg nem kérdeztem:

– Hát ez a legény miben bűnös?

– Hát ez alighanem rosszul jár, mert ellenforradalmár.

– De hisz Ercsiben nem volt ellenforradalom!

– Hát az nem volt, de ezt keresték Fehérvárról olyanok, akik olyanok. Mert azokkal trafikált. Oszta ha lett volna ellenforradalom, akkor biztos ment volna ő is.

A beszédből látom, hogy a vörösőr vidéki.

A legény hallgatott, de bár sírósan, felcsattant Juliska hangja:

– Ellenforradalmár? A fene aki megette, csak el akarják veszejteni, de tudom is, hogy kik, mert háza van, földje van, rendes ember, nem is vót kinn a falubul. Aztán hogy beszélt egy régi őrmesterével! Hát együtt voltak négy évig Hindenburgok. Hát az is bűn?

– Na csak na, ne kiabáljon! – szólal meg az egyik vörösőr.

– Ne beszélj, Julis – csendesíti a fiú, és még közelebb bújik a leányhoz.

– Hát hogyan beszélnek, beszélek, meg is mondom Pesten azoknak az uraknak, hogy e nem igazság, mert nem csinált a Pista semmit.

– Csend legyen már – szól a másik vörös. – Maga ne beszéljen urakról, mert olyan most nincs, hanem mondja, hogy elvtárs.

– Hát azt én nem tudom, hogy úr-e vagy elvtárs – nyelvel a kislány –, de a Pista nem is vádulhatja, hogy ő bűnös, mert nem bűnös!

– Légy már csendben, Julis – szólal meg a legény –, majd minden kiderül és nem lesz baj.

Micsoda felfordult világ! A négy évet verekedett Hindenburg-bakát megkötözve kíséri egy otthon lógott pesti hintáslegény, mert az egyik biztosan az, és egy másik hozzá hasonló falusi ember, akinek fogalma sincs arról, hogy ő miért vöröskatona. A legényhez fordulok:

– Hindenburg-baka volt? Sarzsi?

– Káplár voltam.

– Sebesült?

– Háromszor.

– Van kitüntetése?

– Van egy nagy, meg két kis ezüst, meg bronz és Károly-kereszt és sebesülési.

– Ki volt a parancsnoka?

– Kapitány úr Setét.

– Akkor maga az Isonzónál is volt 1916 nyarán?

– Ott, a Sabotino alatt. Ott is sebesültem a vállamon, követ kaptam.

– Én is jártam arra – mondom.

Erre megszólal az egyik vörös, a falusi:

– Én is, én Salcanónál. Én is követ kaptam a combomba.

– A kő az rossz sebesülés, rosszabb mint a golyó – mondom én. – Tudom, mert én is ott voltam 1916 nyarán.

Már egészen kedélyes diskurzus kezdett kifejlődni, de a másik vörös megelégtelte.

– Elvtársak, ne beszéljenek a fogollyal!

Nem is beszélünk többet és magamban keserveset sóhajtottam. Ezért voltunk Salcanónál, meg a Sabotinón! Ezért ivott annyi magyar vért az Isonzó? De nem volt elég – ömlik tovább a magyar vér, magyar földön, magyar kéztől. Nem, nem igaz! Ez a kéz nem magyar, ez rosszabb, mint az ellenség. Az csak a testet öli meg és a maga bőrét is vásárra viszi, míg ezek itt egy nemzet lelkét ölik meg, erőszakolják meg, teszik tönkre.

Pestre érünk. A lány újra hangosan felzokog.

– Hát minden jól, Hindenburg-káplár, és magunknak is, elvtársak. Talán nem is lesz olyan nagy baj!

Csak azért használtam a gyűlölt elvtárs megszólítást, mert úgy éreztem, hogy enyhítek vele a legény helyzetén. Az egyik vörösőr azon az alapon, hogy „én is ott voltam”, máris közelebb került hozzá és latba eshet az, hogy foglyát milyen jelentéssel adja át. Igaz, hogy a másik egészen vörösnek látszik, de az a fiatalabb, hát ha mégsem lesz nagyobb baja Pistának, aki háromszor sebesült Hindenburg-káplár, de van sajnos egy kis háza és egy kis földje, és ez ma nagy bűn.

Kis kézitáskámmal gyalog megyek a Kígyó térre, hol anyámék laknak Madách államtitkár lakásának két szobájában. Rajtuk kívül még ott vannak két másikban Sztranyavszky Sándorék is. Az összeköltözködés most általános és mindennapos. Az is örül, akié a lakás, mert nem kerül bele vörös.

Nagy öröm és meghitt kedves este, mint nálunk mindig. Gyerekkoromban Fiumében, ha a zajlott tenger és hajót láttam befutni este felé a kikötőbe, mindig azt gondoltam, milyen jól, melegen, békésen érezheti a hajó magát most, mikor révbe futott.

Most én voltam a hajó.

Elalvás előtt Iváncsán és az otthagytakon jár az eszem. Elmosolyodom azon, hogy minden nagy dolgok közt is átfutott agyamon az is, milyen kár, hogy nem fogom látni, hogyan terem a kert, a föld, mit csinálnak a lovak.

Másnap is otthon vagyok, sokat alszom, beszélgetünk, a téma a szörnyű hírek, a pesti éhezések és a végén reménykedés, hogy ez így nem maradhat. Meghallom, mint megerősített hírt, hogy Szegeden nemzeti kormány alakult, vagy akar alakulni, s hogy csapatokat is toboroznak. Sok tiszt szökött már oda. Ez megerősít engem is elhatározásomban.

A vörösteror napról napra fokozódik. Cegléden hét polgárt lőttek agyon. Balatonkenesén kivégezték Szigeti kereskedőt, mert Festetics Sándor gróft elrejtette a terroristák elől. Weinberger kapitányt agyonlövik, Moharos főhadnagy öngyilkos lesz, nehogy megkínózzák, és agyonlőtték egy régi tisztársamat, Görgey Árpád huszár őrnagyot is feleségével együtt, csak azért, mert a lövöldöző vörösök elől menekültek. A legborzalmasabb dolgok egyike, amit eddig hallottam, egy Csákány Sándor nevű tizenöt éves gyerek esete. Gallyakat szedett a Hűvösvölgyben. Egy vörösőr elfogta és két korona büntetésre ítélte. A gyerek persze nem tudott fizetni, és ezért az a vörös vadállat rögtön agyonlőtte.

Este kimegyek, hogy egyet sétáljak. Miután burzsi vagyok, keresem a rossz világítású mellékutcák homályát. Egy kis utcában összeakadok Lipcsey honvéd huszárkapitánnyal. Híres lovas, vívó és atléta, régi jó pajtás.

– Hogy vagy, mit csinálsz?

– Bujkálók a disznók elől. Itt kell szolgálnom a pesti vörös huszároknál. Most a vasutasok valami ellenforradalmat csináltak, vagy tiltakoznak valami ellen és ezért minket is készenlétbe helyeztek. Én az Istennek sem megyek a vasutasok ellen. Megszöktem – de a fene ott egye meg őket, úgy ismer engem mindenki, mint a rossz pénzt. Azt sem tudom, hova lógiak? Azt hallom, Szamuely akart a vasutasokra menni és rendet csinálni, de a többi nem engedte. Elég már ezeknek is abból, amit ez a véreb a Dunántúlon művelt. Csak már vége lenne ennek a szörnyűségnek! Nem tudsz valami jó hírt?

– Én sajnos nem. Én is szököm.

– Hát meg se mondd, hogy hová, nehogy ha elfognak és kínoznak, valahogy kibökjem.

Azután elmeséli, hogy Wiesinger Viktort, Görgey Józsefet elfogták, Nikolényit és Stenzelt agyonlőtték, s hogy Szamuely Sopron körül húsz-egynéhány embert végeztetett ki.

– Mindennap rosszabb lesz, úgy, mint Oroszországban is volt. Minél jobban telik az idő, annál jobban jön a vadja. Lesz itt még rosszabbul is!

– Isten áldjon, sok szerencsét!

És mentünk utunkra, szemre húzott kalappal, azzal az érzéssel, hogy szabad préda vagyunk, bárki lelőhet, megrohamkésezhet és megkínózhat, mert tisztak voltunk, még hozzá huszártisztek, és teljesítettük kötelességünket. Mert nagy a mi bűnünk: nem estünk el, és most a mi fajtánkat akarják kipusztítani.

Este lehúzott redőnyök mögött diskurálva csupa szörnyűséget hallok. Csipkay huszárkapitány drótra akasztását, a kis Dobsa huszárszázados krisztusi megkínzását és kínhalálát és sok egyéb borzalmat. Ezt nem fogjuk elfelejteni! Bennem nincs vérengző hajlam, de saját kezemmel fogok ölteni és gyilkolni, ha annak ideje eljön.¹¹

A következő nap esti sétáról jövök vissza és át akarok menni a Kossuth Lajos utcán. Egyszer csak elébem áll és megszólít valaki:

– Jó estét Pesten, kapitány úr Kozma!

Egy cingár, elálló fülű kis ember áll előttem. Hirtelen eszembe jut, hogy ki ez a figura. Hát éppen ez kellett nekem. Ismerjük egymást békéből egy vidéki városból. Még hozzá hogyan? Amikor még békében ott szolgáltam, ő ott volt újságíró. Megismerkedésünk az egykor nagy port felvert „Paprika-affér”-nek nevezett ügyből származott. Gróf Tury pajtásomnak – a név költött – volt egy híressé vált kávéházi afférja. A kávéházban egy ismeretlen részeg társaság belekötött. Tury kivert, megvert és félig agyonvert mindenkit, aki bent található volt. Többek közt a csata hevében egy paprikatartót kézigránáttá nevezett ki s az egyiknek úgy vágta a képébe, hogy az véget nem érő prüsszögés és könnyroham miatt azonnal harcképtelenné vált.

11 Talán felesleges utólag megjegyeznem, hogy nem tettem.

A csata egyéves évfordulóján ez az ember – nevezzük Kühnnek – egy vértől és paprikától csepegő vezércikkben megtámadta gróf Turyt a polgárság és a katonaság közötti jó viszony jelszava alatt.

A cikk megjelenése után Turytól, aki birtokán szabadságon volt, sürgőnyt kaptam, az ő tipikus fogalmazásával: „Holnap esti gyorsal jövők. Cikkírot azonnal provokáld, ha nem akar, megverem.”

Egy ulánus főhadnaggyal felkerestük Kühn urat a szerkesztőségben. Ajánlottam neki, hogy még Tury vonatjának megérkezése előtt írjon egy sajnálkozást kifejező vezércikket, mert különben baj lesz. Életemben akkor láttam először redakciót. Nem volt ennek sem misztikus, sem intellektuell, sem bohém jellege, mint ahogy arra a szerkesztői üzenetek után következtetni lehetne. Egy koszos asztalnál ült egy kis lidércforma vékonyság, ez volt Kühn úr. Eleinte előzenykedni akart, de miután mi szertartásosak voltunk, ő is feszes lett. Biztatásomra hamarosan megígérte, hogy elégtételt ad, valószínűleg vezércikk formában, de estig gondolkozási időt kér.

Kisvárosban ilyesmi futótűzként terjed. Egy negyedóra múlva már minden sarkon és kávéházban arról beszéltek, hogy jön Tury és megveri, megvágja, megeszi és megöli Kühnt. Félórába sem telt, telefonhoz hívnak. A másik redakció beszél, annak is a főszerkesztője, T. Arthur bácsi.

– Édes öcsém, beszélnem kell veled. Fontos mondanivalóm van a Tury-ügyben.

Mentem az öregúrhoz.

Arthur bácsi a város közismert alakja, tekintélyes dzsentrícsaládból való, de fiatalkorában nagy széltoló volt, elverte mindenét, és miután az ilyeneknek fenntartott állás, a „várnagyság” egy konkurens lumpplal már be volt töltve, fogott egy nagy ollót és elment újságírónak. Az írást ugyan unta, de mégis ebben öregedett meg. Ha megharagudott, olyanokat írt, hogy „A múltkor már kifejtettük álláspontunkat az orosz politika tűrhetetlen mivolta felől. Ha Szerbia is így folytatja, legközelebb ezzel a vacak országgal is foglalkozni fogunk.”

Arthur bácsi az íróasztalnál ült és sört ivott. Kopasz fejéről győzött az izzadság, egy éktelen bűdös szivart szítt, gallérja ki volt gombolva, körmei a legfeketebb gyászban.

– Isten hozott, édes öcsém, ülj le ide a díványra!

Megtettem, de némi óvatos gyanakvással, mert a szegény fekete bőrdívány nem volt bizalmat keltő ülőalkalmatosság. A párnaáthúzások végén valaha fekete gombok voltak, de azok feje lepattant és csak olyan szegfélék álltak ki belőle. Helyenként kilógott a lószőr és látszott a rugó. Az íróasztal felett Kossuth Lajos képe, balra az aradi vértanúk, jobbra pedig a haldokló Petőfi írta féloldalasan egy kőre dűlve a segesvári csatatéren saját vérével utolsó szavát: „Hazám”. A szobában még egy kép volt, a „Vadász temetése”. Az öreg, nagy szakállú vadászt nyulak, rókák viszik utolsó útjára és sírva kísérik az erdő vadjai. A kép ismerős gyerekkoromból. Ung megyében láttam minden második erdősz- és vadászházban.

– Hát, öcsém – kezdte el az öregúr –, nehogy ám bolondot csinálj és Turyval lovaggá üttesd azt a csirkefogót, aki vizesnyolcas, nem pedig rendes újságíró.

A bevezetésre kicsit gyanakodni kezdtem, mert konkurensről volt szó. Arthur bácsi vad negyvennyolcas, a másik meg kormánypártiféle.

– Hát, édes öcsém, csak azt mondom, hogy az a nem újságíró vizesnyolcas nem adhat szatiszfakciót sem Turynak, sem másnak, merthogy primo, elcserélte a kabátot, secundo, lenyalta a bélyeget.

– Mit csinált? Nem értem.

– Hát, öcsém, a primo, azaz hogy az ő kaputja vásott volt, hát a kávéházból elvitt egy jót, aztán visszajött kabát nélkül és elvitte a maga vásottját is azzal, hogy „ejnye, de szórakozott vagyok, majd itt hagytam ezt a jó kabátot”. A secundo pedig, az a bélyegnyalás. De nem ám azért, hogy bélyeggyűjtő, mert nem gyűjt az a fráter semmit a világon, csak jó ideákat az én lapomból, hanem díjnok volt a gyalázatos a városházán, oszt lenyalta a bélyegeket az aktákról, de még akkor, amikor nem volt rajtuk stampilia. Hát öcsém, ez a secundo – ergo őkegyelme nem adhat egy úrnak szatiszfakciót.

Az öregúr diadalmas arccal nézett rám, várva a hatást.

– Hát biz ez csirkefogó, ha így van, de Arthur bácsi belátja, hogy itt valami bizonyítékra, valami alátámasztásra lenne szükség, mert hátha azt fogja mondani, hogy nem igaz az egész?

Arthur bácsi még diadalmasabb arccal dőlt hátra a székén, a krigliből hatalmasat húzott, nagyot szívott a szivarból, utána lepöccentette a hamut a földre, s azután harsány hangon kijelentette:

– Hát, öcsém, ha neked bizonyíték, vagy ahogy te mondod, „alátámasztás” kell, majd én alátámasztom, itt van la! – és ezzel kövér tenyerével lecsapott az asztalra.

Erre a földindulásra olyan porfelhő kerekedett, mintha egy huszárbrigád menne attakra. A porfelhőben molypillék, legyek és egyéb dongó állatok megvakulva repkedtek egy ideig, aztán igyekeztek régi jogos helyükre, a különféle sarkokba és könyvek közé, kitérve a plafonról lógó hosszú fekete légyölő szalagtól, melyet már jól ismerhettek, mert legalább három éve lógott ott és nem is lehetett veszélyes, mert nem volt olyan porcikája, amin légy ne lett volna. „Megtelt” és várni kell, míg jön egy újabb tekercs, de erről Arthur bácsi mindig megfélekedezik.

A földindulás után Arthur bácsi tenyerét az orrom alá tartja, benne egy cédula, azon egymás alatt két szám és egy-két betű.

– Hát, öcsém, ez annak a két aktának a numerája, ami bizonyít, vagy ahogy te mondod, alátámaszt. Mutasd meg annak a fráternek, és ne legyek én tisztességes zszurnaliszta, ő pedig csirkefogó, ha erre rögtön el nem áll a duellálhatnékja. Hát, öcsém, ilyen cudar fráterrel kell nekem egy városban, egy kenyéren élnem, ezzel a magyar zszurnalizmus szégyenével. Ez nem zszurnaliszta, ez vizesnyolcas. Így van! – Az öregúr, haragtól kiveresedve, újabb ökölcsapásokkal verte fel a porfelhőket, legyek, dongók és egyebek nagy rémületére.

Megköszönve a felvilágosítást, vonultam a másik redakcióba, hiszen nemsokára itt az esti vonat, Tury jön mint a sorsharag és akkor jaj szegény Kühnnek. Eleinte nagyon a becsületéről beszélt, a dolog húzódtott, hát megmutattam a cédulát. Csak annyit dadogott rá, hogy:

– De... de...

– Nem de, hanem lesz-e vezércikk? – kérdeztem. Rögtön hozzáült megírni és egy óra múlva kezemben volt a másolat, melyet a következő beszéd kíséretében adott át:

– Főhadnagy úr azt mondja, örül neki, hogy így nem lesz botrány. Hát az a vén gazember, az a letört mágán, az az analfabéta, az a népbolondító negyvennyolcas, az a főollókirály, az – mit tetszik gondolni –, az majd hallgat, hogy ne legyen botrány? Az elolvassa ezt a cikket holnap és egy fél évig abból fog élni. Ép most bukott volna meg a lapja, hogy az Isten verje meg. Nem lesz botrány? Hogy itt milyen botrány lesz!

– Nézze, kérem, múlik az idő, megyek az állomásra, de bizonyos ám, hogy a cikk holnap megjelenik!

A gyors még meg sem áll, Tury már ugrik le.

– Szervusz, Niki, köszönök mindent, most megyek és megverem, úgysem akar verekedni, úgy-e?

Turyt leszereltem, megnyugtattam és másnap megjelent a cikk. Ő hazament birtokára, miután előzően az igazság győzelmére egy hatalmasat mulattunk. Másnap még nagyon akaratoskodott bennem a pezsgő, midőn megjelent nálam Kühn úr.

– Eljöttem megköszönni főhadnagy úr szíves jóindulatát. Igazán fontos, hogy a katonaság és polgárság között megszilárduljon a jó viszony. Ezért, és csakis ezért voltam hajlandó az ügyet békésen elintézni.

– Nézze kérem – feleltem –, ez most már mindegy, a dolog rendben van, és azt, amit mondott, inkább nem fogom elmondani Tury grófnak. Parancsol még valamit?

– Hát kérem, igaz, én másért is jöttem. Sajtóügyben kérem segítségét. Főhadnagy úr nagybátyja, Jeszenszky őexcellenciája, államtitkár az elnökségen. Csak tőle függ, hogy lapunk kap-e szubvenciót és mennyit. Az egész dolog csekélység, havi két-háromszáz korona, említésre sem érdemes. Főhadnagy úr felhívhatná őexcellenciája figyelmét lapunkra azzal, hogy mindig lojálisan támogatjuk a kormányt, és hogy ismételten tanújelét adtuk, mennyire szívünkön fekszik a katonaság és polgárság közti jó viszony. Egyébként is, mi itt missziót teljesítünk. Annak a vén trotlinak, annak az analfabétának a ronda és unintelligens lapja úgyis annyi bajt csinál, a harmadik lap pedig, kérem, az klerikális, senki sem olvassa, mert hatnapos híreket hoz. Főhadnagy uram, én mondom, itt csak mi vagyunk!

Hiába beszéltem, hogy ilyen dolgokba nem avatkozhatom, a beszédlavinára végül is egy féligéretfélét tettem, amelyet persze nem tartottam meg.

Most itt áll előttem Kühn elvtárs, kabátján akkora vörös kokárdával, mint egy napraforgó és megállít engem a Kossuth Lajos utcán. Bizonyos, hogy vörös, mint a fene.

– Megismer, kapitány úr? Mióta utoljára találkoztunk, bizony megváltoztak az idők, jó órában legyen mondva. Én a sajtóosztály helyettes népbiztosa vagyok.

S miközben elő kaparja az igazolványt, folytatja:

– És a kapitány úr persze nem szolgál, vagy igen? Kérem, kellene, kellene, az idők megváltoztak. Kellett is, hogy megváltozzanak. Ami ebben az országban ment, az tarthatatlan volt, a mai kornak nem felelt meg. Hol van most kapitány úr beosztva?

– A lovasosztálynál vagyok, elvtárs – feleltem. Az utóbbit egy kicsit megnyomtam, mert kiabálva beszélt és semmi kedvem sincs az ő „kapitányurazása” miatt magamat elfogatni.

De ő csak kiabálva folytatta tovább:

– Kérem, én nagyra becsülöm, tisztelem, mi az, hogy tisztelem, szeretem Kun Bélát. Az egy nagy ember. Az egy valaki. Az tudja, hogy mit akar.

Szelíden megjegyeztem:

– Én nem ismerem, de mi van a vasutasokkal, hallottam valami mozgolódásról.

– Kérem, nincs semmi. Ami van, az ma estig rendbe jön. Azt Kun Béla fogja elintézni, nem pedig Szamuely. Még csak az kellene, hogy ő jöjjön és egy csomót felakasztasson. Kérem, kapitány úr, én kommunista meggyőződésű vagyok, de nem gajdesz! Csak semmi gajdesz! Semmi vér, semmi akasztás! Én azt meg is mondom, hogy a Szamuely egy rettenetes, egy borzasztó, egy perverz!

– De nézze, kérem, ne kiabáljon itt az utcán, inkább menjünk be valahova. Ha itt meghallják, amit maga kiabál, magát elengedik, engem meg, mert burzsuj vagyok, gajdeszbe tesznek. Hát kérem, ne ordítson!

– Én megmondom, hallják meg, én szovjethű újságíró vagyok, én Kun Bélát elismerem nagy embernek, de itt nem kell vérszopó véreb – és mi lesz, ha egyszer fordul a dolog? Micsoda bosszú lesz itt akkor és kiért? A Szamuelyért? És én, és mások, hogy jövünk mi ahhoz?

– Hát persze – gondolom magamban –, erről van szó. Ez most gyakran visszatérő refrén. Ezt mondta Steiner Jákó elvtárs is, mikor elintézte, hogy fehérvári tisztársaimat ne végezzék ki. Ezt mondta nekem az adonyi vörösőr-parancsnok, mikor figyelmeztetett, hogy szökjek, és ezt mondja most Kühn elvtárs, úgy is mint sajtónépbiztos-helyettes. Ez jó jel. Bárcsak már itt lenne az az idő, amikor bünte-

tünk, mert lesz büntetés, szigorú és kemény, de addig meg kell valahogyan úszni a dolgokat.

– Nézze – mondtam –, azért nem csak Szamuely küldte az embereket gajdeszba. Teszik ezt mások is.

– Kérem, a gajdesz az túlzás. A polgárság mindig ezen rémülködik, pedig nicht so arg!

– No hallja, amit itt beszélnek! Én csak egy napja vagyok itt, de el sem tudnám mondani, hogy mi mindent hallottam.

– Hát majd meg tetszik látni, nem lesz a kapitány úrnak se semmi baja. – Aztán hozzátette:

– Hol találhatom meg kapitány urat?

– Három nap múlva vonulok be a pesti vörös huszárosztályhoz. Ott leszek található.

Jó éjt kívánva elváltunk, miközben arra gondoltam, hogy három nap múlva én már túl vagyok a demarkáción – vagy elfogtak, s mindkét esetben nekem ugyan mindegy, ha Kühn elvtárs hiába keres.

Este hallottam, hogy Salm gróf Bécsben megpofozta Károlyi Mihályt. Minden pofonnál meg is magyarázta, hogy miért. Nesze, ez az olasz frontért, ez a forradalomért stb.

Anyáméktól is hallottam, hogy Királyhidán valami puccs készült, de nem sikerült. És megerősítették azt is, hogy a bécsi magyar követ-ségről ellenforradalmárok erőszakkal elvittek 140 milliót.

Nehéz volt nem mutatni, hogy milyen nehezünkre esett a búcsú!

Reggel elutaztam Fehérvárra.

Minden eshetőségre készítettem magamnak egy vörös igazolványt, amely bizonyítja, hogy a fehérvári vörös lovasosztály helyettes parancsnok elvtársa vagyok.

A Keleti pályaudvaron leírhatatlan tömeg, tolongás, piszok és bűz. A forradalom óta olyan utazási láz vett erőt az embereken, hogy minden vonatról fűrőkben lógnak le az emberek. Az ördög tudja, hogy mi dolguk lett egyszerre olyan sürgősen! A Kaposvár felé induló hosszú, piszkos vonatot most tolják be, mellette szuronyos vörösőrök sétálnak. Beugrom egy harmadosztályba. Egy füle az egész, a kocsi valamelyik helyi vonalon futott, mert ilyen kocsik azelőtt nagyobb távolságra nem jártak. Mialatt letelepszem egyik ablak mellé, a vagon megtelik egy perc alatt kétannyi emberrel, mint amennyire szánva van. Elhelyezkedés,

lárma, tolakodás és bűdösség. Egyszer csak bejön egy vöröskatona és elordítja magát:

– Elvtársak, ebből a kocsiból kiszállni, egy, kettő!

A bent levők morognak, néhány cáromkodás, de a második hangos ordításra kezdik a vagont kiüríteni. A vörösőr hozzám lép:

– Elvtárs, kiszállni, ide karhatalom jön!

Előszedem az igazolványt.

– Elvtárs, maradhat!

Betódul egy szakasz állig fegyveres, kézigránátos vöröskatona. Nagy zajongással telepednek le. Beszédükből kiveszem, hogy Tolnába mennek „rendet csinálni”. Közvetlenül indulás előtt az egyik ablaknál álló észrevesz egy lemaradt, síró, szoptatós asszonyt, karján kicsinyével. Udvariasan beinvitálja, felsegíti, helyet adnak neki és kedvesen bánnak vele.

Nagy késéssel indulunk. A katonák rágyújtanak és énekelni kezdenek. Új vöröskatonanóta. Bár háborús, de már a forradalom csinálta. A hitványságot dicséri. Szökési romantika, de azért kell, hogy sebesült is legyen benne. Az egyik sora: „Szökés közben gránát vitte el a jobb karom.”

A társaság egy gyárból összeállított csapat, a legénység általában nem rossz külsejű, és egész rendesen viselkedik. A parancsnok elvtársról lerí, hogy tartalékos tiszt vagy kadét lehet, de két ronda fráterről – görbe láb, elálló fül, karvalypofa –, bár a legtöbb fegyver és kézigránát rajtuk lóg, meglátszik, hogy nem voltak katonák. A két nagyhangú csinálja az egész úton a hangulatot. Jassz- és utazóviccekkel mulattatják a többi.

Hamarosan bizonyossá vált, hogy semmi okom sincs a társaságtól tartani.

Útközben az Iváncsán hagyottakon jár az eszem. Valahogy meglesznek, amíg a kommün tart, amely már láthatóan lefelé tart. Emberi számítás szerint Iváncsán nem lesz bajuk, de bizonyos, hogy ha ott maradok, csak bajt okoznék. Sógoromnak megvan a maradási lehetősége, így mégis van férfi a háznál. Megmondtam azt is, hogy leveleket neigen várjanak tőlem. A kiszököttek levelei kompromittálók és bajt okoznak a címzettnek.

Fehérvárra érkezve egyenesen a káderkaszárnnyába megyek és keresem Werner törzsőrmestert. Most a vörös dandárparancsnokságnál

szolgál. Hamarosan előkerül. Beviszem egy szobába és négyszemközt a következőket mondom neki:

– Kedves Bruszilov – így hívták őt tréfásan az ezrednél –, én azt kérdezem Werner tízes huszár törzsőrmestertől, ismeri-e a vörös hadrendet és hozzá tud-e férni?

Werner keményen áll, szemem közé néz és megszólal:

– Kapitány uram, Szegedre szökik?

– Igen. Ezt senki sem tudja, de Werner törzsőrmesternek nyugodtan megmondom.

– Hány órára parancsolja kapitány uram a hadrendet?

– Legkésőbb ma estére.

– Meglesz!

– Tudtam, köszönöm. – Megszorítom a kezét, Werner szalutál és elmegy.

Estére nálam volt a II. vörös hadtest hadrendje századokig, sőt néhol szakaszokig menő pontossággal, és a többi is nagy vonásokban.

Másnap Dombóvárra utaztam. Perczel Dezsővel megbeszéltük, hogy együtt szökünk, ő már lent van bátyjánál, Bélánál Bonyhádon. Útközben Seewald dombóvári főszolgabírójánál bejelentett, hogy oda fogok érkezni. Ott éjszakázva, reggel megyek át Bonyhádra, ahonnan együtt szökünk. Seewaldék ugyan nem ismernek, de ma segítenek egymáson az emberek.

Így is történt. Baj nélkül eljutok Dombóvárra, becsengetek Seewaldékhoz és beküldöm névjegyemet. A háziasszony jön elé, kedvesen fogad:

– Az uram sajnálni fogja, hogy nem lehet itthon, néhány napja elutazott.

– Mostanában mindenki távol van hazulról.

– Meddig marad? Maradhat nyugodtan, mindjárt megmutatom a szobáját. Most éppen vendégeim vannak, jöjjön, igyék velünk egy teát.

Elmondom, hogy hajnalban megyek tovább. A fogadószobában több ismeretlen hölgy és úr. A bemutatkozásnál a neveket nemigen értem. Diskurzus, vajon beavatkozik-e az antant, igaz-e, hogy a szerbek támadni akarnak, aztán újabb szörnyű hírek. Szamuely akasztat. Kőszegen és Csornán tíz embert végeztetett ki, Kaposvárott hatot. Va-

laki meséli, hogy Tolnatamásiban szintén felakasztottak három-négy embert. Ez így megy mindenütt a Dunántúlon. És mindennap.

Vonatom reggel négy óra előtt indul Bonyhád felé. Felhajtott galériával várom az indulást. A váróteremben rajtam kívül nem sokan vannak. A beszállásnál megismerek három urat Seewaldék tegnapi teájáról. Ugyanabban a járatban vannak, mint én.

Lassú döcögés után érkezünk Bonyhádra.

Perczel Dezső vár az állomáson.

– Gyalog kell bemennünk, kerülőúton. Vörösök vannak a községben, Pestről. Kettő a kastélyban ül Bélánál. Nagyon óvatosaknak kell lennünk.

Útközben elmondja, hogy kocsin megyünk át Hidasra, mintha látogatóba mennénk. Onnan egy ismerős hölgy, Kardosné kocsiján Püspöknádasdra, és onnan tovább gyalog.

Perczel Béla kedvesen fogad. Kitűnő reggeli közben egy órát diskurálunk. A két vörös detektív éppen a faluban jár. Váratlanul megjelenik ezredem egyik kadétja, Schwetz Tibor.

– Szervusz, neked megmondom, hogy Szegedre szököm. Itthon nem lehet csinálni semmit. Mondd meg az ezred tisztjeinek, hogy tízes huszárok: Appell! Direkció Szeged! Erről különösképpen értesítsd Schell Zoltánt Fehérvárott, te pedig maradj itt Bonyhádon, és segíts nekik az átszökésben!

Schwetz haptákba vágja magát és csak annyit felel:

– Igenis, kapitány uram!

Fogkefemet zsebre vágva és kézításkámat a házban hagyva indulunk, kocsin. Hidasra. Ott ismerőseinknél megiszunk egy pohár snapszot és átülünk Kardosné kocsijára. Mikor Dezső saját kocsisának azt mondja, hogy:

– Öregem, mi most egyet sétakocsikázunk a nagyságos asszony kocsiján, maga nem kell, hogy értünk jöjjön, az öreg kocsis leveszi a kalapját, hosszan ránk néz és csendesen megszólal:

– Jó sétakocsizást és hozzá sok szerencsét kívánok!

Egy-kettőre Nádasdon vagyunk. Itt találkozónk van egy öreg csempésszel, Tarzsó bácsival. A szélső kocsmában van a találkozó. Közben beborul az ég, távolról dörög, vihar készül. A kocsmában néhány ember és egy nagyon öreg parasztasszony ül. A kocsmáros vizs-

gáló szemmel nézeget. Csak szódavizet iszunk, nem mer bort adni. Nézegetem, hogy melyik lehet Tarzsó bácsi, de a leírás nem vág egyikre sem. Közben rohanva közeledik a vihar és hullanak az első cseppek. Röviddel rá megérkezik vagy hat vöröskatona. Láthatóan nem igazi vörösök. Ezek nem fognak nekünk bajt okozni. Aztán megint nyílik az ajtó és belép egy hatvanon fölül, alacsony, kis öregember, hátán nagy batyu. Olyan kövér, hogy egészen idétlen, de a ruha alatt úgy látszik, nem a saját kövérsége domborodik, hanem csempészáru. Dezsővel egymásra nézünk: ez Tarzsó bácsi, akit Perczel Béla szerzett vezetőül.

Az öregnek jobb idegei voltak, mint nekünk. Pár percig üldögélt és motozott csak, de nekünk igen hosszú időt jelentett. Végre megindult kifelé és mikor elment mellettünk, odamorogta:

– Száz lépésre utánam.

Azt hiszem, már húsz lépésre utána indultunk, gondolván, hogy inkább majd odakint maradunk el a kívánt távolságra. Közben megindult az öreg néni is, úgyhogy elől ballagott Tarzsó bácsi, aztán az öreg néni és végül lassított tempóban mi. Az Úristen különösen kegyes volt hozzánk. Alig hogy kiléptünk a kocsmaján, olyan borzasztó felhőszakadás kezdődött, hogy egy perc alatt bőrig áztunk. De mit törődtünk mi ezzel! A vihart nekünk küldte a Jóisten, különösképpen azért, mert az erdőszél felé vezető úton kellett mennünk, de meg azért is, mert Tarzsó bácsi és utána a barátnője igen lassan bandukoltak, akármilyen alapos mehetnének volt nekünk.

Elérjük az erdőszélét. Ekkor lélegzünk fel először. Az eső szakad tovább. Nekivágunk a hegynek. Közben közelebb zárkózunk Tarzsó bácsihoz, nehogy az erdőben elveszítsük. Ilyen időben elbújik mindenki, vörös és szerb kordonőrség egyaránt, könnyebb lesz átjutni, mint szép időben. Szótlanul megyünk Dezsővel egymás mellett. Idegesek vagyunk mindketten. A játszma nagyban megy. Ha a vörösök elfognak, elvisz az ördög, a zsebemben levő vörös hadrend és a naplófeljegyzések kötelet jelentenek. Ha a szerbek fognak el, akkor mindenfelé lehet kilátás, jóra is, rosszra is. De ha már eljutottunk odáig, ahol valami parancsnokság van, akkor nem lehet nagyobb baj. Egyébként pusztán véletlen, hogy milyen szerb tábori őrs kezébe kerül az ember. Volt olyan, amelyik hátraküldte az elfogottakat, de volt

olyan is, amelyik félig agyonverte, kifosztotta a menekülőket, és ami legrosszabb: visszakényszerítette őket a vörös vonalra.

Az erdőben a gerincvonal alatt Tarzsó bácsi megállt. Megkapta tőlünk a fejenként kialakított száz korona kék pénzt, azt jól megnézte, megforgatta, összegyúrta és benyomta a bakancsszárbá. Aztán, mialatt a nagyokat nyögő és csúszkáló öregasszony is megérkezett, aki miatt csak rettentő lassan jutottunk előre, Tarzsó bácsi iskolázott bennünket:

– Ott a gerincen van a demalkáció. Ne tessenek az urak beszélni, oszt ha feljebb lemennek az útról, zörgés se legyen ám. Oszt akármi lesz, én az urakat nem ismerem, sose is láttam.

Mi még kérdeztünk tőle mindenfélét, de Tarzsó bácsi szűkszavú, s csupán annyit felelt, hogy „csak tessenek jönni”, és megindult.

Nekivágunk. De szép lenne az erdő, ha nem kellene drukkolni! Jön két bizonytalanság, a két vonal és ami aztán jön? Hiszen az is csak nagy bizonytalanság. Jó kapaszkodás, aztán letér Tarzsó bácsi az útról. Hangtalanul, lábunk elé nézve, hogy ne ropogjanak az ágak, megyünk a gyalogcsapán. Tarzsó bácsi jó taktikus. A gerincen a magassági és a mélypontok a veszélyesek. Két ilyen között vezetett, míg elértük a vágást a gerincen. Az öreg percekig áll és hallgatózik. Aztán kibújik a szélső fák közül a vágásra, óvatosan figyel jobbra, balra és int. Indulunk szaporán. Még mindig esik, de már nem oly erősen. Majdnem futva sietünk át a vágáson. Ez a vörös kordonvonal. De sehol senki. Odább az erdőben az öreg újra megáll és amikor beérjük, súgja:

– Nem vótak itt, erre szoktak patrozni, de a vörös nem szereti az esőt. Most mingyárt jön a szerb demalkáció.

Az elmaradt öreg nénit be sem várva, most már együtt indulunk tovább. Háborúban megtanulta az ember, hogy nem jó túl hamar örülni, így nem szóltam egy szót sem, de azért mégis csak nagyot lélegzettem, mikor meghallottam, hogy a vörösök már mögöttünk vannak.

Húszperces lassú, óvatos lopózkodás után Tarzsó bácsi megáll és hangosan megszólal:

– Az urak most menjenek arra, Istennek ajánlom magukat – és kezével irányt mutat. – Az erdőszélről látni fognak egy falut, az Valkány. Most már meg én másfelé menek, Isten velük!

És evvel megindult. Szerettem volna jó nagyot ugrani. A legnehezebbjén túl vagyunk. Indulás óta először cigarettára gyújtva, nagy vígan lépkedünk a mondott irányba. Még esik. Az erdő szélén, ahogy Tarzsó bácsi ígérte, megláttunk egy falut. Elhatároztuk, hogy azt megkerülve, Pécsváradra megyünk, ott Dezsőnek ismerősei laknak. Ott alszunk, és holnap bemegyünk Pécsre, ahonnan megpróbálunk Szegedre jutni.

Elindulunk és baj nélkül eljutunk Pécsváradra. Valamikor apám fiatalkori garnizonja volt, sokat hallottam felőle, ezredem egy százada állomásozott akkoriban itt. Jobb időkben édesapám emlékezéseit hallgatva, bizony nem gondoltam volna, hogy az ő kedves, fiatalkori garnizonját szerbektől megszállva, mint az országból menekülő szökevény fogom megismerni.

Perczel Dezső egy ügyvédismertőse házához vezet. Bár házigazdánk kicsit vakarja a fejét, mert minden idegent azonnal be kellene jelenteni, szívesen fogad és megkockáztatja, hogy ne jelentsen be. Bőrig voltunk ázva, átöltözni nem volt mibe, így egy hirtelen csinált nagyon izló vacsora és forró tea után ágyba bújunk. Istenien aludtunk abban a tudatban, hogy nem kell számolni azzal, hogy éjjel ránk törnek és elvisznek börtönbe vagy gajdeszba.

Reggel kocsin indulunk Pécsre. Szép idő, szép vetések. Hamarosan feltűnik a gyönyörűen fekvő, Mecsek-övezte Pécs. Tudtam, hogy a MOVE- és a Károlyi-időkben velünk együtt dolgozó jó barátunk, Kovács Antal alezredes Pécsen van. Szépen dekorált, szép szál bátor magyar.

Őt keresem fel elsőnek. Megörülünk egymásnak és nagyjában tájékoztat.

A szerbek bizonyos fokig támogatják a vörösök elől menekülőket. A szerb csapatok parancsnoka Csollak-Antics ezredes, lovastiszt, európai műveltségű ember, attasé is volt külföldön és a legjobb szerb családok egyikéből való. Erősen bolsevistaellenes. Pártfogol minden antivörös propagandát a parancsnoksága alatti területen. Kovács alezredesen kívül a szerbek által megszállt terület vezetőemberei: Fischer Ferenc ügyvéd, Visnya Ernő bankigazgató, Inselt alezredes, Hegyessy Géza kapitány, Belicska Sándor ezredes. A szerbekkel az a modus vivendi, hogy Baranya sorsa még függőben van, és így a szerbek, bár

szeretnék Baranyát megtartani, még nem tekintik itteni helyzetüket véglegesnek. Megkérdezem Kovács Antitól, mit szól ahhoz, hogy nekem elég volt mindenféle bujkálásból, hamisításból és alakoskodásból, én elmegyek a szerb ezredeshez és megkérem, küldjön Szegedre. Kovács azt feleli rá, hogy ezt meg lehet kockáztatni. A szerbek eddig is sok esetben hunytak szemet, próbáljam meg.

Délelőtt a városban járkálva, egy magas, barna, jó kiállású szerb ezredest látok sétálni, egy civilbe öltözött, délmagyarországi szerb családból való, volt közös huszártiszt ismerőssel, Lallosevic főhadnaggyal. A volt huszár rövidesen elválik az ezredestől. Hozzámegyek, megismer. Megkérem, csinálja meg, hogy bejussak Csollak-Anticshez. Most érkeztem meg és nem akarok többet bujkálni.

– Akit keresel, az, akivel sétáltam. Meg is kérdezte, hogy ki vagy. Megmondtam neki.

Megállapodtunk, hogy másnapra hírt ad, fogad-e az ezredes. Este a két Inselet testvérrel és Kováccsal vacsoráztam, kik a szerb megszállásról meséltek. – Reggel értesítést kaptam, hogy Csollak-Antics délbén vár.

Bemutatkozva elmondtam, hogy ki vagyok, mi vagyok, hogy a vörösök el akartak fogni, mint tiszt jelentkezem a tisztnél, biztosra veszem, hogy ilyen esetben a volt ellenségtől is várhatok segítséget. Mikor befejezem, megszólal Csollak-Antics:

– Hatten Sie einen Bruder, der als Oberleutnant des neunten Husarenregiments gefallen ist?

– Jawohl, Herr Oberst, er ist gefallen in Sirmien am 7. September bei Einbruch der Ihrigen.

– Jawohl – feleli ő – und ich habe ihn begraben lassen.

***ford. 421. oldal*

S ezek után elmondja a következőket:

– Tegnap az utcán Lallosevicstől hallva az ön nevét, eszembe jutott, hogy egy ilyen nevű huszártiszt, aki az ezredem elleni harcban esett el, én temettettem el. Ez a háború legelején történt, az első egyike volt, akit elesni láttam, és nem is nagy harcban esett el, ezért emlékszem rá. Hasonlított önhöz.

Elővett egy térképet és megmutatta a helyet, ahol Dénes fekszik. Ezt eddig nem tudtuk. A terület azóta víz alatt van.

– Mondhatom önnek – folytatta az ezredes –, az ön öccse ritka bátor katona volt. Két lovasszázaddal és egy lovas gépfegyverszázaddal mentem előre. Az egyik század és a gépfegyverszázad egy árkot szállott meg és teljesen elbújt. Az ön öccse egy szakasz kilences huszárral és egy szakasz ulánussal meg akarta rohamozni az én lovasszázadomat. Messze – talán húsz lépésre félszázada előtt –, oldalán trombitásával, magasra emelt karddal rohamozott meg bennünket. Elérte az árkot, melyről nem tudhatta, hogy megszálltuk és ott kapta a halálos lövést. Az állán ment be és a nyakcsigolyát fúrta keresztül. Azonnal vége volt. Félszázada szétszóródott, sok embere elesett és megsebesült. Én temettettem el katonai tisztességgel. Emlékszem arra is, hogy levéltárcájából egy szép női arckép került a kezembe.

Ezek után lerajzolta a harchelyzetet és hozzátette, hogy Dénes egy hókafejú szögsárgán ült, mely sértetlen maradt és még ma is szolgál a második szerb lovasezredben. Ismertem a sárgát, Móka volt a neve, Dénes nagyon szerette. Végül Csollak-Antics felhivatott két németül is beszélő lovasaltisztet, akik ott voltak, mikor Dénes elesett, ők is hasonlóan mondták el Dénes halálát. Hívatta még Ilics őrnagyot, a gépfegyverszázad akkori parancsnokát is, de őt nem lehetett előkeríteni.

A véletlen találkozás mindkettőnket impresszionált. Megköszöntem az elmondottakat és kértem, adja meg a lehetőséget, hogy eljussak Szegedre. Nyomban intézkedett, hogy egy altisztet adjanak mellém, de előttem megmonda neki, hogy ő nem fogolyőr, hanem kísérő, csak oldalfegyvert vigyen, és feladata, hogy útközben ne érjen kellemetlenség.

A szerb jó katona, és amint Csollak-Antics esete mutatja, tud lovagias katona is lenni, de annál balkánibb, mint hódító. Mindaz, amit a pécsi uraktól a szerb megszállásról és a szerbek viselkedéséről hallottam, elkeserítő.

A szerbek múlt év november közepén szállták meg Pécsét. A megszállás eleinte erőszakoskodások nélkül történt, de a nyugalmi helyzet nem sokáig tartott. Bár újesztendőre a szerb katonai parancsnokok Baranya és Somogy vármegye megszállott területe lakosságának sajtó útján újévi jónkívánataikat fejezték ki, és a lakosság iránti jóindulatukat minden lehető alkalommal hangsúlyozták, a helyzet napról napra rosszabbá vált. Gyilkosságok, rablások úgyszólván naponta

előfordultak. Később megszüntették a magyar közigazgatást, és január közepén Pandurovics Vladiszláv ügyvédet nevezték ki a megszállt területek főispánjává. A város utcáin atrocitások, fosztogatások, utcai inzultusok egymást érték, emellett pedig mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy a szerbek az „ideiglenes megszállás”-t szeretnék örök időkre meghosszabbítani. A garázdálkodások olyan mérvet öltöttek, hogy a pécsi lapok felszólították a polgárságot, hogy a sötétség beálltával senki se mozduljon ki lakásából. De hiábavaló volt minden figyelmeztetés, hiába ment deputáció a szerb katonai parancsnokokhoz, védelmet kérve az ellen, hogy szerb katonák védtelen polgárokat kifosszanak, tetteleg inzultáljanak, az utcán a nőktől elszedjék ékszereiket és pénzüket, s megverjék őket; hiába kérték, hogy tiltsák be a magánlakásokba való betöréseket, a szerb parancsnok azt felelte rá, hogy a tettesek nem katonák, hanem szerb katonaruhába öltözött polgárok, és a jövőben megbünteti azokat, akik a parancsnokságot alaptalan feljelentésekkel zavarják. Az élelmiszerhiány is súlyosan érezhetővé vált.

Mindaz, amit Pécs város és Baranya lakosságának e súlyos időkben tanúsított magatartásáról hallottam, példaadás, hasonló helyzetben minden magyar város számára.

December elején a város pártjai, köztük a szociáldemokraták is, határozatot hoztak, melyhez az összes intézmények, egyesületek és felekezetek csatlakoztak.

A néphatározatban kijelentik, hogy Pécs város lakossága magyar érzésében teljesen egyöntetű, a városnak úgyszólván kizáróan magyar anyanyelvű lakossága van, az 50 000 főnyi összlakosságból nem egészen 900 a horvát és szerb és még azok sem kívánják, hogy Pécs és Baranya a magyar államtól elszakítva, idegen állam kötelékébe kerüljön. A város nép-, osztály-, felekezet- és politikai pártállásra való tekintet nélkül, megmásíthatatlanul tiltakozik minden olyan törekvés ellen, amely a várost Magyarországtól el akarja szakítani. Ezért minden erejükkel követelik, hogy ország-világ hallja meg a szerb részről fenyegető igazságtalanság és erőszakoskodás miatt aggódó város kiáltását: „Magyarok voltunk, magyarok vagyunk, és magyarok akarunk maradni!”

A szerb erőszakoskodás és elnyomás napról napra erősödött, de vele egyforma arányban fokozódott az ellenállás is, míg végre is feb-

ruár végén, amikor egy belgrádi parlamenti képviselőkből álló parlamenti bizottság érkezett Pécsre, munkások, tisztviselők, kereskedők, iparosok, a város egész lakossága deklarálta a sztrájkot a megszállás ténye, a megszállók kegyetlenségei és a jogtiprás ellen. A határozatot küldöttség vitte a szerb parancsnokhoz, aki durva elutasítással válaszolt. A helyőrséget készenlétbe helyezték és Radovanovics ezredes, városparancsnok válaszként kiplakátírozta, hogy a politikai kívánságokat nem teljesíti, elrendeli, hogy a sztrájk negyvennyolc órán belül szűnjék meg, mert minden sztrájkolót lázadó katonának tekint s halálbüntetéssel sújt, minden gyülekezést megtilt, túszoikat szedtet, akik életükkel felelnek a rendbontásért. Erre a fenyegető plakátra tört ki az általános sztrájk. A tisztviselők kivonultak a hivatalokból, a gyárakban megállt a munka, a bányászok letették a csákányt. Erre szerb lovasság lepte el a város utcáit, több száz polgárt, asszonyt, gyereket megkardlapoztak, a nyilvános helyiségeket becsukták és néhány nap múlva sok tekintélyes polgárt, túszként letartóztatva, Zágrábba hurcoltak.

Mohácson hasonló események játszódtak le.

A szerbek, hogy a sztrájkot megtörjék, elrendelték az élelmiszerüzletek bezárását, sőt a pécsi bányatelepeken a szerb katonaság lezárta a kutakat is. De a barbár kényszerítő eszközök dacára sem a munkásság, sem a polgárság nem engedte magát terrorizálni.

Tizenhét napig folyt a küzdelem, s a szerbek belátva, hogy az ellenállást megtörni nem tudják, alkudozni kezdtek. Küldöttség ment Belgrádba, és ott megkötöttek egy elfogadható megállapodást.

A szerbek látva, hogy nyíltan nem érnek el semmit, most újabb akcióba fogtak, hogy Pécs és Baranya megszállt területét Jugoszláviához csatolhassák. Pandurovics, az első szerb kormánybiztos, aki korábban a pécsi honvéd hadapródiskola tanára volt, és aki erőszakoskodása dacára a szerbek szemében is tehetetlennek és ügyetlennek bizonyult, elment. Helyébe Raics Szvetiszláv került, aki más eszközökkel fogott a terv megvalósításához. Miközben a rablások, betörések, gyilkosságok tovább folytak, a városban újabb és újabb sztrájkok és bérmozgalmak tették nehezzé a helyzetet. Jelenleg a szerbek renegátokat keresnek, akikkel a lakosság nevében akarják kéretni Pécsnek és Baranyának Szerbiához való csatolását.

Felemelő az a bátorság és egyöntetűség, amellyel Pécs, a megszállt Baranya és Somogy lakossága a megszállás minden szörnyűségét viseli.

Még aznap este elindultunk Szegedre. Perczel Dezső Pécsen maradt. Szerb kísérőm talpraesett, rendes katona volt. Éjjel értünk Vinkovcára. Mozgósításkor jártam ott utoljára. Mi minden van e két dátum között!

A vonatok a mienkhez képest feltűnően rendesek.

Másnap Szabadkára értünk, ott a szerb parancsnokságnál kellett jelentkeznem. Egy volt k. u. k. vezérkari tiszt – most már a szerb vezérkar tagja – pimaszkodott velem, azt magyarázva, hogy a Monarchiát és Magyarországot méltán érte Istennek ez a büntetése. Összeszorított foggal hallgattam és nyeltem.

Este Röszkére érek, ahol a francia parancsnokságnál jelentkezem. Megkaptam az engedélyt, hogy tovább mehessek Szegedre, de éjszaka még Röszkén, egy kocsmapadon alszom és reggel indulok tovább a kocsmáros egylovas kocsján.

Cifra egy kocsikázás volt. A kocsiba egy veszett mén volt befogva, mely többet járt két lábon ágaskodva és többet farolt be kocsistól együtt az árokba, mint amennyit előrement. Végül is kiszedtem a kocsmáros kezéből a gyeplőt – már éppen elég türelmetlen voltam – és a bolondozó bestiát úgy elkezdtem csépelni, hogy az minden egyebet elfelejtve ész nélkül rohant Szegedig.

...Bent vagyunk a városban. Dél van. Egy nagy épület előtt őr-ség. És nincs vörös jel az egyenruhán. Felhangzik egy ismerős hívó. A MOVE-hívó. A „Nagymajtényi síkon” első hangjai. Azután száll az ég felé az „Imához” jele. Bőgni kezdtem volna, ha nem vagyok az utcán. Háztetőkön, épületek oromzatán magyar zászlók. Rohanok az őrp-arancsnokhoz. Ismeri-e Gömbös Gyulát, hol lehet megtalálni? Hogyne ismerné, a Kassban lakik, ott van a kormány is, ebédidőben mindenkit ott talállok. Hamar fehérneműt vásárolok, egy hotelben megfürdöm, egy borbély rendbe hoz, a nadrágból kivágom a kék ezrest, amire máris szükségem van, mert a többi kevés pénzem elfogyott, és egész rendes emberi külsővel rohanok a Kassba. Gyulával összeö-llelkezünk, elmondom, amit tudok, átadom a vörös hadrendet, aztán visz az ebédlőbe, ahol bemutat először Károlyi Gyulának, a magyar

miniszterelnöknek, aki nagyon emlékeztet Tisza Istvánra. Sok más-nak is bemutat, köztük egy admirálisnak, Horthy Miklósnak.¹² Kér-deznek. Alig győzők felelni és egészen meg vagyok zavarodva. Olyan különös a régi világból való környezet! Aztán elcsodálkozom azon, hogy azok a részletek, amelyeket ebéd közben elmondok, s melyek nekem annyira fontosak, őket alig érdeklik. Minden beszéd a körül folyik, hogy itt mi a teendő, és hogy ők mit akarnak csinálni. Időbe telik, míg rájövök, hogy nekik van igazuk, mert nem az a fontos, ami odaát volt vagy van, hanem ami itt és innen lesz. Ebéd után mindenki dolgára siet, Gyula elmondja, hogy itt van Prónay, a két Görgey, Mar-ton, Crouy és mások. Megbeszéljük, hogy együtt vacsorázunk, s azzal megyek lakást keresni. De hát ez nehéz dolog. A hotelek tele, ma-gánlakások szintén. Vannak tömegkvartélyok, de ha nem okvetlenül szükséges, ezekről inkább lemondok. Nem vagyok finnyás és hamar jól érzem magam valahol, de ezt nem bírom. Eleget kínlódtam miatta a háborúban is. Sok hiábavaló kísérletezés után a Tisza szálló előtt Szilassy Cézárt látom meg. Csak Wagastnál találkoztunk, de rögtön megismerjük egymást. Pár szóban elmondja kalandos szökését. Éjjel tudta meg, hogy hajnalra elfogják. Tíz perc múlva már útban volt öcs-csével gyalog Szeged felé. Csak jó ötven kilométer után mertek vonat-ra ülni. Sikerült baj nélkül átlépniük a vörös frontot. Most Gömbössel dolgozik, cikkeket ír, szerkeszt. Kértem, segítsen lakást találni, vagy legalább adjon jó tanácsot.

– Egy jó tanácsot adhatok – felelte –, ne is keres, mert úgyis hi-ábavaló. Akik adnának – és ilyen nem sok van Szegeden –, azok már odaadták a hamarabb érkezetteknek, a többi nem ad, vagy olyan árat kér, amit megfizetni nem lehet. Ne gondold ám, hogy itt tárt karokkal várják a menekülőket!

Amit még néhány szóval elmondott a szegedi helyzetről, az ugyancsak nem volt öröndetes.

– Bánom is én, akárhogy is van, fő, hogy itt vagyok, ma csak örül-ni akarok, ha az árokban is kell aludnom! – S folytattam a hiábava-

12 A Kormányzó Úr Öfömméltósága neve a továbbiakban is sokszor fordul elő. A történeti hűség megkívánja, hogy az akkori helyzetnek és rangjának megfelelő – mert egykorú feljegyzésekben foglalt – megszólításán, címén, rangján vagy nevének leírásán utólag se változtassak.

ló lakáskeresést. Már késő délutánra járt az idő és reményvesztetten bandukoltam a Tisza partján a Kass felé, amikor a Tiszán megpillantok egy kikötött, fehér testű személyhajót. Egy hajós ácsorog a hídon.

– Hova megy ez a hajó?

– Nem megy az, kérem, sehová – feleli –, itt áll ez már régen, nem is fog elmenni.

– Ki a hajó kapitánya és itt van-e?

– Ő nincs itt, de mindjárt jön a második tiszt úr.

Nahát, én megvárom, gondoltam magamban, hiszen ezt a szép hajót, Herkules a neve, az Isten is nekem rendelte kvártélynak. Milyen csend lesz itt a Tiszán, micsoda nagyszerű véletlen ez! Már jött is a hajóstiszt, bemutatkoztunk egymásnak és öt perc múlva volt nagyszerű lakásom a Herkules kapitányi kajüttjében, minden kényelemmel. A hajóstiszt a városban lakik, így teljesen egyedül leszek a hajón. Azt sem hittem volna, hogy életemben hajótulajdonos leszek.

Elvetve a kvártély gondját, mentem a Kassba vacsorázni, szabadon, ujjongva, szorongó érzés nélkül és a biztos, szebb jövőbe vetett hittel...

A NEMZETI GONDOLAT SZIGETE

1919. június 10. Délután sétáltam és bevásároltam. Szeged zsongó méhkas, de nem saját lakói, hanem csupa idegen menekült zsongja tele. Lépten-nyomon ismerősök, nagyrészt aktív és tartalékos tisztek, háborús és ellenforradalmár barátok. A szokásosnál sokkal melegebb üdvözlések, örömkötörések.

– Hogy vagy? Mikor érkeztl? Hogy kerültél ide?

A válasz a „hogy kerültél ide”-re rövid szóban mind egy-egy történet, tele kalandos vállalkozással, bujdosással, szökéssel, a vörös halál árnyékával. A legtöbb ember mai élete regényrészlet, de a fő motívum benne nem a regényekben szokásos szerelem. Annak helyét lázadó hazaszeretet és meg nem alkuvás foglalta el, melyet, mint fő motívumot nélkülözések, koplalások, bujdosások, elfogatások, halálos ítéletek és szökések kísérnek.

Szeged sziget, tele a nemzeti érzés hajótöröttjeivel. Napról napra többen gyűlnek ide az ország minden tájékról, cseh, szerb és oláh megszállta területekről is. Külsejük is kalandos sorsokról beszél. Első pillantásra felismerni a Szegeden szolgált tiszteket. Őket helyben érték az események, régi egyenruhájukat hordják, tiszták, rendesek, olyanok, mint valamikor mindnyájan voltunk, de a nagy többség az ugyancsak más. Nincs talán kettő sem köztünk, aki egyformán volna öltözve, hiszen mindenkinek csak az az egy ruhája van, melyben szökött, pénze pedig, hogy másikat csináltasson, csak kivételes szerencsefiának van. Legtöbbször csak a csillagok mutatják a tiszt ruhát, de azért az első pillantásra megismerni, hogy nemcsak azért szöktek ide, hogy életüket megmentse. Tekintetük, magatartásuk, járásuk szó és beszéd nélkül is hirdeti, hogy itt mindenki a jövő jegyében él, érez, gondolkozik és tesz. Ami ma Szegeden kopott legénységi ruhákban, de felvágott fejvel jár és él, az a megújhó akaró és újjászületni vágyó Magyarországnak egy-egy energiaatomja, és cifra világ jön a vörösekre, ha ez az energia innen egyszer kirobban!

Félórába sem telt volna, hogy meg tudjam vásárolni azt a kevés holmit, amire szükségem volt, s mégis este lett, mire befejeztem, mert nem bírtam eleget menni, látni, szabad levegőt szívni, hozzám hasonlókkal beszélni, s élvezni a felszabadulást és érezni a jövőt. Ebben még a sok fehér és színes francia sem zavart, akiktől igyekeztem tudomást nem szerezni. Vacsora előtt berendezkedtem a Herkulesen, ami abból állott, hogy három rendbéli most vásárolt fehérneműt bevágtam a kajütszekrénybe. Még maradt annyi időm, hogy egy cigarettát elszívjak a parancsnoki hídon.

Ott szemben, Újszegeden, szerb zászlót lobogtat a szél. A Tisza hátán úszik néhány csónak, de hajózás nincs. A parton, lejjebb a víz mentén, négy kikötött uszályhajó, rajtuk francia trikolór. A fedélzeten sárga, igen kis termetű – talán madagaszkári vagy tonkingi – bennszülött franciák. A város felől különös síp-, dob- és trombitahangkeveréket hoz a szél. Az itt állomásozó afrikai ezred színes zenekara ad térzenét. Megértük ezt is. Francia négerzenekar Szegeden!

De csak ma érkeztem, ma örülni akarok, ma semmire sem akarok gondolni, ami keserves és szomorú. Túladdunk majd a fekete, fehér,

sárga megszállókon is, mint ahogy túl fogunk adni vörösön, csehen, szerben és oláhon egyaránt.

Néhány perc múlva együtt ültem a Kassban Gömbös Gyulával.

Történelmi idők egyik legszebb virága, azonos gondolkozásúak barátsága. A múltban, a háború előtt, a barátság is más volt. Legtöbb esetben hasonló életkörülményeket és társadalmi elhelyezkedést, azonos örömeket és szórakozást jelentett. Most ez a fogalom is kibővült, elmélyült. A háború a bajtársiasság és barátság érzését hatalmasan magas termésbe hajtotta, de ott talán még inkább a bajtársiasságon volt a hangsúly. A barátságnak mély és valódi értelmét a háborút követő idők adták meg igazán.

Gyula beszélt mindarról, ami Bécsbe érkezése óta történt. Neki volt több elmondani valója. Amit elbeszélt, az érdekes részlete lesz a magyar történelemnek. Mi, vörörsországiak is eleget éltünk át, ám a történelem a szenvedést, a tűrést, bármennyire keserves és hősie is, csak tudomásul veszi, de alig honorálja.

Gyula passzus nélkül, gróf Takács-Tolvay bécsi magyar katonai megbízott fülkéjében jutott át a határon, és Bethlen Istvánnal történt megállapodása szerint felkereste Schönborn grófot. Az ő támogatásával úgy a semleges államok képviselőivel, mint az antantmissziók vezetőivel néhány napon belül felvette az összeköttetést. Egyelőre azon igyekezett, hogy meggyőzze őket arról, hogy Károlyi Mihály alatt Magyarország menthetetlenül a bolsevizmus felé halad, hogy Pogány vezetése alatt a hadsereg máris vörös hadsereg, hogy a magyarországi szociáldemokrata párt a bolsevikok uralomra jutásának nem akar és nem tud gátat vetni, hogy Lenin és Trockij Magyarország bolsevizálására nagy súlyt vetnek, s a rubelt szívesen gurítják oda, mert onnan remélik Ausztriát, Olaszországot, Svájcot bolsevista propagandával elárasztani, hogy forradalmak útján minél előbb minél több tanácsköztársaság alakuljon.

Gömbös igyekezett velük megértetni, hogy Magyarország megsegítése európai érdek, és ezért éppen nekik kell elősegíteni, hogy a vörös-Magyarországon kívüli magyar területeken menekültekből és a lakosságból katonai erők szerveztessenek, mert csekély, kívülről benyomuló nemzeti erő is elég a vörös uralom megbuktatására és a rendcsinálásra. Különösen az olasz missziót igyekezett ráven-

ni, hogy Bethlen terve szerint olaszországi hadifoglyainkat csapat-szervezési célokra rendelkezésünkre bocsássák és felfegyverezzék. Bethlen véleménye szerint Olaszországnak be kell látnia, hogy mióta Magyarország és Ausztria egymástól elszakadtak, a messzebb néző olasz politikának nem lehet kívánatos a legyengült és vörös Magyarország; mert földrajzi helyzete folytán is minden pánszláv törekvésnek, valamint az északi és déli szlávok egyesülése gondolatának legjobb ellensúlyát jelenti. Ez annál fontosabb, mert ismeretek olyan cseh és szerb törekvések, melyek egy korridorszerű valamit kívánnak a nyugati határ mentén, Csehország és Szerbia közvetlen összeköttetésének megvalósítására. Kétségtelen, hogy ilyen tervbe Olaszország nem mehet bele, s ezért természetes barátja Magyarországnak.

A semleges országok képviselői megértést mutattak a magyar helyzet és tervek iránt, de segítséget szerezni egyiktől sem lehetett. Annyit azonban sikerült elérni, hogy a nyugati hatalmak a magyarországi eseményekre felfigyeltek.

Beszéd közben Gömbös keserűen jegyezte meg:

– Nem szörnyű, hogy mi ketten idegen segítségről, volt ellenfeleink támogatásának megszerzéséről beszélünk? Arról, hogy azok, akik bennünket fegyverrel nem győztek le, adjanak saját országunkban engedélyt csapatok toborzására? Hogy a gondolatot magamévá tudtam tenni, annak csak egy oka van. Az, hogy a bolsevizmus ellen az ördöggel is szöveteznék!

Gömbös a Károlyi-kormány idejében rendesen és pontosan kapta meg helyzetképeimet, melyeket a magyaróvári Grüneberg-lovasszaskasz tisztjei közvetítettek, mint futárok.

A bolsevizmus alatt küldött három levél közl az első megkapta; a másodikat a futártiszt, mikor bajba került, kénytelen volt megsemmisíteni; a harmadik már csak Szegeden érte el.

Bécsben az antantmissziók informálásán és a velük folyó folyamatos tárgyalásokon kívül volt még sok más feladata is. A legnehezebb volt megfelelő publicitásra szert tennie. Ez a Reichspost főszerkesztője, Funder révén sikerült, aki velünk érzett és sajtójában helyet adott azoknak a híreknek, melyeknek közlésére Magyarországon nem volt mód, vagy melyek a külföld tájékoztatására fontosak voltak. Gömbös

számos cikket helyezett el a Reichspostban és más bécsi lapokban. Ezekhez Bethlen István, az én és mások levelei is szolgáltatnak anyagot.

Március elején megegyeztek Funderrel, hogy Bécsi Magyar Futár címmel a bécsi magyarság tájékoztatására politikai hetilapot adnak ki, és hogy a lapot Magyarországra csempészve, a nemzeti érzésű és ellenforradalmi elemeket megfelelően tájékoztatják. A lap első száma a bolsevizmus kitörése utáni napon jelent meg. Belopása vörös-Magyarországba nehéz és veszélyes volt, de akadt mindig önfeláldozó vállalkozó. Hozzám a lapnak egyetlen száma sem jutott el, és másokhoz sem juthatott el sok, de a hatás még így is nagy volt. Kézről kézre járt minden bejutott példány, és egy-egy reménysugár bevilanását jelentette a vörös pokolba.

A Károlyi-kormány utolsó és a bolsevizmus kitörésének első napjaiban csoportosan szöktek ki az országból a kompromittált tisztek és politikusok.

A menekült tisztek pártpolitikával nem foglalkoztak. Vad ellenségei voltak a bolsevizmusnak, s annak minél előbbi, bármilyen módon és eszközzel való megdöntését és az országba való mielőbbi visszatérést akarták; de a pártkomédiákban nem vettek részt.

Nem volt ilyen egyszerű a helyzet a politikusokkal!

Becsbe érkezése után Bethlen István lett az emigránsok vezére. Az első hetekben az emigrált politikusok közt megvolt a politikai egyetértés, de a helyzet hamarosan megromlott. Párt- és frakciótürekvések vígan burjánzottak a jövőben való érvényesülés reményében, és a féltékenykedésnél csak a heves ambíciók okoztak több nehézséget.

Baráti körünkben Bécsben voltak: Toókos Gyula, Görgey György, Marton Béla, gróf Crouy Péter és Hefty Richard, akik részben a Bécsi Magyar Futár szerkesztőségében dolgoztak, részben pedig a menekült tiszteket szervezték. Bethlen, dacára a sok nehézségnek és szétválásnak, a kimenekült politikusokból megalakította a Magyar Anti-bolsevista Komitét. Ő, Teleki, Andrássy és még néhányan keményen, éjszakákon át is dolgoztak, memorandumokat szerkesztve, tárgyalva és felvilágosító levelezést folytatva Európa minden részébe, míg mások nagyokat politizáltak, ittak és kártyáztak, egyébként pedig a lesben álló belső ellenzék szerepét játszották.

A bécsi komité több, alaposan kidolgozott emlékiratot juttatott el az antantbizottságok elé, ám hamarosan kialakult az a vélemény, hogy a felvilágosító munkát ugyan folytatni kell, de ha saját erőnkől nem kezdünk valamit, az antant és a semlegesek ugyan nem fognak rajtunk segíteni. Bethlen István megkísérelte az antant beleegyezését megszerezni, hogy Ausztriában, vagy szerb-megszállott területen megkezdhezzük a komoly ellenforradalmi szervezkedést. Az antant-megbízottak tárgyalták is a tervet, de mindinkább bizonyossá vált, hogy nem számíthatunk rájuk.

Szemző, volt magyar főispán, április közepén Belgrádból, megbízható formában azt a hírt hozta, hogy a legmagasabb belgrádi francia parancsnokság a bécsi antibolsevista komitével tárgyalásba kíván bocsátkozni. Erre a hírre a komité megbízásából Gömbös és Pallavicini már másnap Belgrádba utaztak.

A francia katonai parancsnokság előtt kifejtették, hogy a komité magyar erőkkal akarja a bolsevizmust letörni. Vörös-Magyarország körül a fontosabb déli gócpontokon, Pécsen, Temesváron, Aradon, Kikindán, Szabadkán központokat szervezne, hogy ott csapatokat állítson fel. A franciák és szerbek engedték meg a szervezkedést és segítsék az ügyet azzal, hogy fegyverekhez juttatnak. A tárgyalás első óráiban Gömbösék annyira kedvező benyomásokat kaptak, hogy értesíteni akarták a bécsi komitét, hogy az mielőbb tegye át székhelyét szerb-megszállt területre, annál inkább is, mert az osztrák kormány ígéreteire sokat adni úgysem lehet.

Gömböst és Pallavicinist az első meglepetés akkor érte, mikor Bethlennek szánt tájékoztató sürgönyüket a franciák nem engedték tovább. Erre úgy határoztak, hogy Gyula Szegedre utazik, az akkor már megindult szegedi és aradi ellenforradalmi mozgalmaknak a bécsi komité elgondolása szerinti irányítása és egy kalap alá való hozása végett, Pallavicini pedig visszamegy Bécsbe a komiténak referálni. Gömbös kérte Pallavicinist, hasson oda, hogy a bécsi komité fogadja el az egységes szervezkedés központjául Szegedet, nehogy különféle csoportok keletkezésével szétforgácsolódás álljon be. Gömbös szegedi útjával szembehelyezkedett a bécsi komité utasításával, mely úgy szólt, hogy dolga végeztével térjen vissza Bécsbe. De Gyula, amint mondja, nem tudta magát türtőztetni, érezte, hogy Bécsből irányítani

talán lehet, de szervezni annál kevésbé. Így az utasítás ellenére április 25-e körül Szegedre ment, Pallavicini pedig visszautazott Bécsbe.

Gyula tölem a vörös-magyarországi állapotok felől kérdezősködött, s a magammal hozott vörös hadrendet igen értékes anyagnak mondta, de egyébként kérdéseiből is láttam, hogy a szegediek jól vannak tájékozva mindenről. Megint azt éreztem, amit a Kassba való megérkezésemkor: hogy én nem tudok újat mondani és hogy az ittenieknek nem az lényeges, vajon mi történik odaát, hanem az, hogy mi fog történni itt és innen. Bár érthető az érzékenység, hogy a nehéz szenvedéseket átélte, vörös országból megérkezettek nem látják eléggé méltányolva bajaikat és szenvedéseiket, de be kell látni, hogy ez így van rendjén. A szegediekre más feladatok várnak, mint a múlton és a vörös jelenen való siránkozás.

Vacsora után asztalunkhoz jött egy fiatalos külsejű úr, akit az első pillanatban legfeljebb joghallgatónak néztem, s akivel Gömbös meleg baráti szavak kíséretében ismertetett meg. Eckhardt Tibor, volt erdélyi főszolgabíró, jelenleg a szegedi Károlyi-kormány külügyi és sajtókérdéseiben dolgozik, s jegyzőkönyvvezető a minisztertanácsokon. Bátyjával, Vilmostal Gömbösért jött, hogy átkísérjék Kelemen Bélához, a kormány belügyminiszteréhez. Gyula azzal búcsúzott el, hogy beszélgetésünket folytatni fogjuk, és arról is beszélni akar velem, milyen beosztásba kerülök.

Kezdtém volna tanulmányozni a Kass esti életét, hol az asztaloknál vacsorázott, tárgyalt, feketekávézott majdnem mindenki, akinek szerepe van Szegeden. De erre nem kerülhetett sor. Egyik ismerős és jó barát a másik után jött asztalomhoz, sok emberrel ismerkedtem meg, sok mai életsorsot és történetet hallgattam végig. Eközben azt a megállapítást tettem, hogy amit a frontkatona röviden, néhány szóval és csattanóan mond el, azt bőven és körülményesen adja elő a „hinterland-ember”, de még körülményesebben és irányzatosan a hivatásos politikus.

Éjfél után zúgó fejjel sétáltam egyet a magányos Tisza-parton, azután felvonultam a Herkulesre és a kapitányi hídon még egy cigaretát elszívva elgondolkodtam afelett, hogy az a márciusi szakadó esős éjszaka, mikor az Iváncsa melletti Szalmacsárdához váratlanul megérkezett két bútorkocsi, milyen döntő hatást gyakorolt életem elmúlt három hónapjára. Ha a bútorkocsik akkor nem érkeznek meg, a bécsi

komité ügyeit tapasztalatból ismerhetném, itt lettem volna Szegeden kezdettől fogva, és nem vesztegettem volna el annyi időt. De lehet, hogy ez az idő sem veszett el. Végre az ember sohasem tudhatja, hogy élete jövő folyására mi van nagyobb befolyással: politikai tevékenység-e, vagy szántás-vetés és fuvarozás?

Soká ültem a fedélzeten. Gyönyörködtem a mélyen fekete-kék júniusi éjszakában. Iváncsán most alusznak a gyerekek, érőben van a termés, pihen a két ló, én pedig a Herkules hídjáról a Tisza-parton végigkongó őrrájak lépteit hallgatom. Kettő most megy el egymás mellett, egyik rohamsisakos, ez a francia, a másiknak sapkáján hetyke Horthy-toll, ez a magyar.

Június 15. Délelőtt találkoztam Magasházyval, aki elmondta, hogyan került Szegedre. Május elején többszöri parancsra kénytelen volt szolgálatlétre jelentkezni. A Werth-féle vörös hadosztály tüzér parancsnokául osztották be Ceglédre. Werth nemzeti érzésű volt, akár csak ő, de mozdulniok nem lehetett. Éppen akkor ott tartózkodott Szamuely, s az első vacsoránál szemben is ült vele. Magasházy még aznap este megmondta Werthnek, hogy egy percig sem szolgál tovább, át fog szökni a vonalon Szegedre. A helyzet akkor olyan volt, hogy Werth erről lebeszélte, és azt tanácsolta, igyekezzék Bécsen át Szegedre jutni.

– Ha ott megerősödtek, vegyétek fel velem az érintkezést, mindenben rendelkezésre állok!

Parancsot állított ki, mely szerint Magasházy tüzérségi műszereért szolgáltilag Pestre utazik. De aznap este még részt kellett vennie azon az értekezleten, amelyet a hadosztály átcsoportosítása ügyében tartottak. Azt mondja, minden tudományát és harctéri tapasztalatát előszedte, hogy tanácsaival annyit ártson a vörösöknek, amennyit csak lehet. Pestről Schwarz névre kiállított hamis útlevelemmel Rohoncra ment, ahol Kuthy, Giczy és Csák tüzér tisztekkel találkozott. Velük együtt szökött Bécsbe. Június legelső napjaiban egy tiszti transzporttal érkezett Szegedre. Vele jöttek báró Rohr fregattadnagy, Izsák rendőrkapitány, Balassa kadét, Giczy kapitány, Kuthy főhadnagy és még vagy tizenöt tiszt.

Magasházy elmondta még, hogy a Prónay-század megalakítását Görgey Gyuri kezdeményezte, mert több menekült tiszt észrevette,

VÖRÖS-, FRANCIA- ÉS MAGYAR-SZEGED

hogy egyrészt a Szegeden normálisabb időket élt tisztikar és helyőrség között, másrészt a menekült tisztek között nincs még meg a harmónia, és a szegediek nem szívesen alkalmazkodnak a sokkal élesebb és gyorsabb tempóhoz, melyet Gömbös diktál. Görgey a Kassban összehívta nyolc-tíz barátunkat, s ott határozták el a Prónay tisztiszázad megalakítását. A századba csak menekült tisztek kerültek. Prónay helyettese Ranzenberger Viktor tüzér kapitány lett.

Az utolsó néhány napban hallottaktól csak úgy kóvályog a fejem. Már itt-tartózkodásom első óráiban láttam, hogy csak akkor tehetek szert némi áttekintésre, ha a rohanó napi események között is magyarázatát kapom mindannak az előzménynek, valamint az egyes csoportok történetének, amelyekből a szegedi mozgalom kialakult. Ez nem olyan egyszerű, mert az egyéni átéléseket, egyes frakciók kisebb jelentőségű történeteit, céljait és szándékait el kell tudni választani attól, ami lényeges.

Megérkezésem előtt néhány nappal alakult meg hosszú vajúadás után a szegedi kormány. Tulajdonképpen nem ez az első nemzeti kormány, mert valami ilyenféle alakult már néhány héttel ezelőtt Aradon is.

A kormány névsora: miniszterelnök és belügyminiszter: gróf Károlyi Gyula; belügyi államtitkára: Kórossy György; külügyminiszter: gróf Teleki Pál, államtitkára: báró Bornemissza Gyula; földművelésügy: Kinczig János; hadügyminiszter: Horthy Miklós, államtitkára: Gömbös Gyula; pénzügy: báró Solymossy Lajos; kereskedelemügy: Varjassy Lajos, államtitkára: Pálffy Dániel; vallás- és közoktatásügy: Kelemen Béla; közéleti ügy: Hemmen János, államtitkára: Geleinhardt Márton; népjóléti államtitkár: Bársony Elemér.

A kormánynévsort könnyű leírni, de amint hallom, annál nehezebb volt Károlyi Gyulának megalakítani. Az előzmények minden voltak, csak nem épületesek. Annyi volt az önjelölt, persze mind közérdekből, hogy Károlyi Gyulának alaposan főhetett a feje. Hogy személyi összetételét nézve jó-e a kormány, azon kár gondolkozni. A lényeg az, hogy van nemzeti kormány.

Hogy valaki a mai szegedi helyzetet megérthesse, sok bonyolult előzményt kell ismernie. Az elmúlt napokat arra használtam fel, hogy tájékozódjam. Ismerős szegedi tisztek, néhány korábban érkezett barátom, és főként egy kedves, itt megismert úr: Kelemen Béla volt szegedi főispán, most kultusz-miniszter elbeszéléseiből ismertem meg Szeged bolsevizmus előtti és alatti sorsát, amely kezdettől fogva lényegesen különbözött vörös-Magyarország egyéb városainak sorsától.

Az összeomlás óta Szeged vezetett a forradalmi eseményekben és megelőzte Budapestet is. Hamarabb mondta ki a köztársaságot, mint a főváros, hamarabb nevezte ki a néptanácsot, végül pedig hamarabb kiáltotta ki a proletárdiktatúrát.

Már tíz nappal a proletárdiktatúra kitörése előtt a szegedi munkástanács nyíltan kezébe vette a hatalmat. Hogy ez aránylag nagyobb baj nélkül és békésen történt, az csak annak köszönhető, hogy Szeged már jóval előbb francia megszállás alá került.

Károlyi Mihály hírhet belgrádi fegyverszüneti megállapodása értelmében az antant jogot nyert arra, hogy az ország déli részein fontos katonai pontokat – köztük Szegedet is – megszálljon. Ilyesmiről a Diaz-féle fegyverszüneti szerződésben szó sem volt. A „javítást” Károlyi Mihálynak kell megköszönni.

November végén a szerbek megszállták Újszegedet. Kelemen Bélától hallottam, hogy a parancsnokoló szerb ezredes tiszteletére egy szegedi gyárigazgató a Kass szállóban pezsgős vacsorát rendezett, melyen részt vett Szeged két vezető tisztviselője, a szociáldemokrata és a radikális párt egy-egy politikusa, a szegedi szerb pópá és a szerb egyházközség világi elnöke. Az ember vére fellázad, ha ilyet hall! A szerb katonát megbecsüli minden magyar katona, de már nem is politikai rövidlátás, hanem hitvány talpnyalás, ha országrészeket elszakító győztes ellenség előtt szükségtelen módon megalázkodunk.

A szerbek a megszállott területek felett később az impériumot is átvették, és most is, néhány száz lépésre tőlünk, elfoglalva tartják Új-szegedet.

Az első franciák december elején jöttek Szegedre, majd januárban a 157. és 210. francia gyalogezred néhány zászlóalja szállta meg a várost és környékét Boblet ezredes parancsnoksága alatt.

A franciák a város belső és politikai ügyeibe nem avatkoztak bele. Nem szóltak bele abba se, mikor a munkástanács vette át a hatalmat, sőt abba se, hogy amidőn Budapesten is kitört a kommün, a szegedi kommunisták felfegyverezték a munkásságot. De a megszállásnak mindenesetre volt annyi hatása, hogy véres események nem történhettek Szegeden. A kommunisták ugyan tervezték, hogy a francia csapatokat megtámadják és kiűzik Szegedről, sőt Neuberger elvtárs vöröstengerész-különítménye rá is lőtt egy francia őrségre, de a vörös hősök az első válaszlövésre megszaladtak. Szegedi tiszték beszélik, hogy a munkástanács többeket felszólított közülük, dolgozzanak ki egy támadótervet, de erre senki sem vállalkozott, előrelátható lévén, hogy a legjobb terv sem kerülhet kivitelre. Neuberger tengerészei és a kommunista munkásság nem harcolni és elesni, hanem élni és rabolni akartak. Tiszték mondják, hogy azon az éjszakán, mikor híre terjedt, hogy a vörösök támadni akarnak, a laktanyából az egész vörös legénység megszökött ajtón, ablakon és kerítésen át. A franciák végül is rájöttek arra, hogy a kommunisták lázító felhívásokat csempésznek a francia legénység közé, mire Neuberger elvtársat elfogták és komolyabban kezdtek fellépni a vörösök ellen.

A proletárdiktatúra első napjaiban érkezett Szegedre és vette át a parancsnokságot Betrix ezredes. Ő lett a városkormányzó. Kezdetben elfogadta hatóságként a direktóriumot, illetve a munkástanácsot. A tiszték, akik őt ismerték, egyöntetűen azt mondják, hogy esze ágában sem volt szimpatizálni a kommunistákkal, de információi alapján kezdetben elfogadta a helyzetet úgy, ahogy volt, mert hiszen a polgárság egyes képviselői és egyes tisztviselői is úgy informálták, hogy a tanácskormány rendeleteinek engedelmeskedni akarnak. Betrix e felfogását megerősítette, a munkástanács jóvoltából Szeged katonai parancsnokává kinevezett Tabódy Zsolt vezérkari ezredes is. Egy érdemekben s történelmi múltban gazdag és ismert magyar nemes

családnak ez az ivadéka olyan szerepet játszott Szegeden, hogy az itteni tisztikar csak a legnagyobb elkeseredés hangján beszél róla. Még most is nem egy fiatal tisztől hallok, hogy ha keze ügyükbe kapják, ott ütik le Tabódyt, ahol érik.

Az első időben Betrix majdnem kizáróan katonai vonatkozású intézkedésekre szorítkozott. Megállapította a magyar, illetve vörös helyőrség létszámát, elrendelte bizonyos mennyiségű fegyver és lőszer beszolgáltatását és szabályozta a népgyűlések rendjét. Egyéb-
bel nemigen törődött. A sajtó azt csinálhatta, amit akart, és csinálta is olyan vörösen, ahogy csak tudta. A polgárság, úgy, mint mindenütt, behódolt a vörösöknek, bár ez Szegeden talán kevésbé érthető, hiszen a francia megszállás mellett a vörösterrornak korántsem volt úgy kiszolgáltatva, mint máshol. A francia fegyverek oltalma alatt meg lett volna a mód arra is, hogy a polgárság szervezkedjék, a francia parancsnokságot megfelelően informálja és gerincet mutatva kézbe vegye a hatalmat. De ez nem történt meg, sőt polgári funkcionáriusok jelentették ki, hogy a polgárság húzza össze magát és hagyja érvényesülni a munkásság jogos törekvéseit. A több mint óvatos magatartásnak egyik oka az volt, hogy a kommunisták úton-útfélen hirdették, hogy a francia csapatok előbb-utóbb elmennek és akkor jön a bosszú. Így azután a direktórium megalakulása-
kor megismétlődött az, ami a nemzeti tanácsok előtt, az összeomláskor történt. A hatóságok testületileg tisztelgő látogatásokat tettek a munkástanács előtt.

A proletárdiktatúra kitörését követő napokban a szegediek szerencséjére megszökött a direktórium, mert a franciák rájöttek a legénység sorai között folytatott agitációra és arra a füstbe ment tervre, hogy a vörösek meg akarták őket támadni. Szökésük után Betrix megunt a komédiát, hívatta a Károlyi Mihály kormánya alatt kinevezett, éppen eléggé vörös Detre kormánybiztost, a bizonytalankodó polgármestert, valamint a főkapitányt és a város vezetését e hármas polgári direktóriumnak a kezébe tette le. Detre és Somogyi ezt csak úgy voltak hajlandók elfogadni, ha a munkástanács is elfogadja őket ilyen minőségükben. Erre a munkástanács húsztágú ellenőrző bizottságot választott melléjük. A főkapitány lemondott a megtisztelő megbízatásról. Helyébe harmadiknak Tabódy került.

Kelemen Béla hónapok óta minden eseményt feljegyez, bár jegyzetek nélkül is emlékszik mindenre. Feljegyzéseiből több érdekes dolgot ismertetett velem, és kedves előzékenységgel biztosított arról, hogy anyagát szívesen bocsátja rendelkezésemre. Egyebek között megmutatta azt a proklamációt is, amelyet a kommunista felügyelet alatt kormányzó polgári direktórium, hivatalba lépése után, Szeged népéhez intézett. A proklamáció egyik mondata jellemző:

„A munkás tehát ne viseltesék ellenséges módon a polgárosztály iránt, viszont a polgár ne hívja ki semmiféleképpen a munkás jogos haragját! A munkástól önfeláldozó mérsékletet, a polgártól engedelmes odaadást kérünk. Mi a magyar szovjetkormány és proletárdiktatúra diadalmas szellemében, a ma dolgozók millióinak érdekében megteszünk minden lehetőt, vezettjük e sokat szenvedett várost a kölcsönös megértés, az igazság és szabadság végső győzelme felé, amelyet hátráltathatnak a küzdelem esélyei, de melyet biztosan és minden elnyomást megszüntetve ki fog vívni ez a nép erejéből előtörő forradalmas világalakulás, amelynek mi, magyarok ma az élen haladunk.”

Aláírók: Detre János, Somogyi Szilveszter és Tabódy Zsolt.

Április közepén Szegedre jött a csapatokat megsemmisíteni Charpy tábornok, a hetvenhatodik francia hadosztály parancsnoka – kinek parancsnoksága Úszegeden volt – és De Lobit tábornok, a Magyarországon állomásozó francia haderők Nagykikindán székelő parancsnoka. De Lobit ekkor azt a kijelentést tette, hogy „Ahol franciák vannak, ott nincs bolsevizmus!”. Ettől a perctől fogva a szegedi helyzet lassan jobb felé tolódott el. A franciák kordont vontak Szeged körül, melybe beleestek Rőszke, Algyő, Tápé, s Dorozsma községek és sok tanya. Szeged összeköttetése vörös-Magyarországgal megszűnt és a telefon-összeköttetés Budapesttel megszakadt. Ez nem akadályozta a szegedi kommunistákat abban, hogy meg ne tartsák a választásokat, melyeknek eredménye éppen úgy, mint máshol, nem lehetett kétséges. Volt olyan derék bizalmi, aki a szavazólapokat csomagonként dobálta az urnába. A komédiát a franciák megunták, Betrix francia sajtócenzúrát léptetett életbe, megrendszabályozva kissé a sajtót, a polgárság pedig, látva a franciák energikusabb intézkedéseit, kezdett fellélegzeni. A francia és vörös

malomkő között morzsolódó, háromtagú polgári direktórium most már minden módon igyekezett szabadulni állásából, s azzal a megokolással, hogy nem engedik neki végrehajtani a tanácskormány rendelkezéseit, lemondott. De a franciákban törököt fogtak, aki nem eresztette őket. A polgárság életbiztonságát fenyegető terror Szegeden elmaradt, de szocializálások – bankbetét-lefoglalások –, házkutatások és egyéb ismert bolsevista „intézkedések” vígan folytak, és senki sem mert felszólalni ellenük.

Ellenforradalmi megbeszélésekre és tervezgetésekre már a Károlyi-kormány alatt sor került Szegeden is, ugyanolyan eredménytelenül, mint másutt. Volt egy kissé messzebb jutott ellenforradalmi próbálkozás is, Nagel nyugalmazott ezredes vezetése alatt, de ezt elárulták Tabódynak, aki erre a vezetőket letartóztatta. A többi, jórészt tiszt résztvevő lefogását a franciák akadályozták meg.

Minden különösebb szervezkedés nélkül is a legkomolyabb ellenforradalmi szervezet a szegedi aktív tisztikar volt. Helyzetük Tabódy miatt nem volt könnyű.

Április elején a tisztikar fegyvernemek és laktanyák szerint komoly szervezkedésbe fogott. Burtik Győző – hat éven át osztálytársam és jó barátom –, báró Heim Géza, Mária Terézia rendbeli lovag, gyalogos kapitány, Burián tüzér kapitány és Rózsafy huszár őrnagy álltak kaszárnnyak szerint a szervezés élére, továbbá Dobokay vezérkari őrnagy, aki egész idő alatt jelentős szerepet játszott Szegeden.

A kerületi parancsnokság tisztikarának Barsy alezredes, valamint Shvoy és Izsépi őrnagyok voltak a vezetői és megszervezői. A tisztek tudták, hogy Tabódyt csak a franciák beleegyezésével távolíthatják el, mert azok jóváhagyásával lett városparancsnok. Igyekeztek tehát Betrix ezredest a helyzetről felvilágosítani. Ebben nagy érdemei voltak Bernátsky nyugalmazott tábornoknak. De Betrix ebben az időben még várakozó álláspontra helyezkedett.

Most abba kell hagynom az írást, majd éjjel folytatom.

A két Görgeyvel vacsoráztam együtt és Gyuritól olyan mulatságos formában hallottam a brucki puccs történetét, hogy azt, bár már késő van, még ma este leírom.

Amikor Hajós Jenő követségi titkár, tartalékos vadászfőhadnagy és társai betörték a bécsi magyar követségre és onnan sikeresen elvit-

tek száznegyvenmillió korona kék és idegen pénzt, a bécsi ellenforradalmi komité lehetőségei egyszerre kedvezőre fordultak.

Akkoriban történt, hogy Cunningham angol ezredes olyanféle nyilatkozatot tett, hogy a szövetséges hatalmak csak meg nem szállott magyar területen működő kormányt ismernek el. Ez időben már alakulóban volt az aradi kormány és kialakulóban az a felfogás, hogy Szeged legyen az ellenforradalom központja. Bethlen István az aradi, illetve szegedi kormánnyal felvette az az érintkezést, és nem sokkal törődött az angol ezredes kijelentésével, ami azonban egész más eredményre vezetett a Szmrecsányi-féle úgynevezett Bristol-csoportnál. Szmrecsányiek elhatározták, hogy magyar területen kormányt alakítanak. A kormányalakításhoz szükséges politikusokat nem kell messze keresni, hiszen véletlenül itt vannak ők. Csak néhány tisztre lesz szükségük, meg egy kis szervezésre, amely nem fog nehezükre esni, és máris elismert magyar kormány lesznek. Kisütötték, hogy az ellenforradalmi puccs és a kormány megalakulásának helye a magyar területen fekvő Bruck–Királyhida lesz. A jövőbeli kormány egy Bécsben toborzott tiszti századdal Brucknál betör magyar területre. Megrohanja és lefegyverezi a vörösöket. A nemzeti érzésű elemek hozzájuk csatlakoznak, egyidejűleg pedig kiobbantanak Sopronban is egy ellenforradalmi mozgalmat, melynek központjában az ottani helyőrség megbízható része, elsősorban a Nádasdy-huszárok tisztjei állnak majd, élükön Szmrecsányi Dárus huszár alezredessel. A terv vezérkari főnöke Wild József vezérkari kapitány volt.

A bécsi menekült tisztek összetoborzásánál mi sem volt könnyebb. A legnagyobb örömmel és önzetlenül vállalkoztak mindenre, különösen, mikor a vezérektől megtudták, hogy fegyverekről is gondoskodtak.

A vezetők, Szmrecsányi György ez alkalomból kormánycélokra vásárolt, hatalmas Mercedes autóján előrementek Bruckba, odairányítva néhány tisztet is, míg a derékhadnak Görgey Gyuri vezetése alatt előbb taxikon a fegyverekért kellett mennie. Ha azokat megkapták, ők is Bruckba autóznak, hol a vezérek egy kocsmában várják őket.

Nem lehet azt állítani, hogy a terv titokban maradt. Amikor Görgey harminc-negyven emberét a második kerületi Lastenstrasse

környékén gyülekeztette, a körülöttük ugráló bécsi csirkefogók és utcagyerekek hangosan kiabálták: „Des s'an die Autos der brucker Putschisten! (Ezek a brucki puccsisták autói!)”

Görgeyék autóra kapva nekivágtak egy bécsi külvárosnak. Ott van egy kolostor, ott kellett megkapniuk a fegyvereket. Baj nélkül meg is érkeztek, a kolostortól kissé távolabb megálltak és Görgey a két legfiatalabbat elküldte a fegyverek átvételére. A csengetésre kinyílt a kapus-barát fülkéjének kémlelőablaka és kipislogott rajta egy borotvált fejű, rosszkedvű páter. Az egyik tiszt az utasításhoz híven elsuttogta a bűvös jelszót: „Jerusalem.”

– Was wollen's den? (Mit akarnak ezek?) – dörög a barát. A tiszt újra odasúgja: „Jerusalem.” A barát csúnyán néz s az ablakot szó nélkül bevágva eltűnik. A két tiszt visszamegy Görgeyhez és jelenti, hogy a kolostorban nem értik a jelszót. Görgey utasítja őket, hogy ismételjék meg, hátha most mentek a fegyverekért. A két tiszt visszamegy, becsönget és újra ismétli a jelszót.

A második próbálkozásra egészen furcsa dolog történt. A barát felelt valamit, de olyasvalamit, amit egy barát a legritkább esetben sűg huszártisztnek, és ami nem bírja el a nyomdafestéket. A nem várt feleletre a két tiszt lelki szemei előtt a barát hirtelen metamorfózison ment keresztül, átalakulva a híres és nevezetes német lovaggá, akit úgy hívtak, hogy Götz von Berlichingen, s aki tudvalevően nagyon vitéz férfiú volt, de történelmi hírét nem annyira kétségen felüli vitézségének, mint inkább egy gyakran használt kedves szava járásának köszönheti, amelyet halála óta is sokan és gyakran használnak. A két tiszt a felszólításnak nem kívánt eleget tenni, mint ahogy egyébként is csak kevés olyan esetet ismer a történelem, midőn valaki ennek eleget tett.

A két tiszt siet jelenteni a meglepő fogadtatást, amire Görgey azt felelte nekik: „Nem bánom, tegyétek meg neki, de hozzátok ki a fegyvereket!” Ám a harmadik próbálkozásra már a kémlelő ablak sem nyílt ki.

Mit volt mit tenni, tovább autóztak szélesebben Bruckba, hátha közben már odakerültek a fegyverek. Másképpen ez nem is lehet, hiszen fegyver nélkül csak nem ugratják be őket ilyen vállalkozásba. A találkozóhelyül kijelölt kocsmában meg is találták a jövő minisztereit

és néhány tisztársukat, de bizony fegyverek oda sem érkeztek. Senki sem tudta elképzelni, hogy micsoda félreértés okozhatta a „Jerusalem-ügy” ily váratlan sikertelenségét. A tisztek gyanakodni kezdtek, hogy a terv hátralevő része körül is hasonló kavarodás lesz, s elkezdődött a kocsmában a tanácskozás. Estére, mint rendesen, a magyar oldalról átjöttek a vörösök vacsorázni, és miután elég közel – a szomszéd szobában – tanyáztak, a puccs nehezen maradhatott titokban. A szobába véletlenül bebotlott egy semmiről semmit nem tudó magyar zsidó, akiről csak akkor derült ki, hogy esze ágában sincs kommunistának lenni, mikor már átkutatták. De ez az eset sem járult hozzá ahhoz, hogy a terv titokban maradjon. Végül is elhatározták, hogy a puccsot minden körülmények között végrehajtják, és másnap neki is indultak, dacára annak, hogy az a tolatómozdony, melynek megbeszélés szerint az ellenforradalmárokért kellett volna jönnie, nem jött, sőt sűrű fütttyökkel adta az előre megbeszélt jelet, hogy ne is jöjjenek, mert odaát a vörösök mindent tudnak. Ennek ellenére is nekiindultak. Liphay Antal báró és Salm gróf huszár hadnagyok száz-egy-néhány lépésre elől mint él, azután két csoportban a zöm. Az első csoportot Pallavicini és Sigray személyesen vezették, revolverrel a kézben. A hátrább levő csoporttal jött Szmezsányi. Puska csak egy volt, revolver annál több.

A túlsó partról azután goromba fogadtatásban volt részük: megszólalt egy vörös gépfegyver. Mit volt mit tenni – lefeküdtek a töltésre. A harci zajra megindult a brucki osztrák Heimwehr is a lövöldözés irányába. A puccsisták erről jelentést kaptak, mire elbújtak részben az üres marhakocsikba, részben pedig a kocsik alá. A Heimwehr felvonult és az elbújt társaságot kormányostól együtt letartóztatta. Jó időbe tellett, míg meg tudták értetni az osztrákokkal, hogy ők nem vörösök, hanem ellenforradalmárok. A derék osztrákok, mikor ezt megértették, méltatlankodni kezdtek, hogy miért nem avatták be őket idejében a tervbe, akkor segítettek volna. Hozzá tartozik a puccs tragikomikumához, hogy mindenki tudott a dologról, akinek nem kellett volna tudnia, csak az az egy faktor nem tudott róla, akinek lehetett volna tudnia, és segítséget jelentett volna.

Az osztrákok hátravitték foglyaikat, jelentést tettek Bécsbe, és a társaságot egy határ menti osztrák faluba akarták internálni. A ve-

zetők felhívták telefonon Schober rendőrfőnököt s megmagyarázták neki, hogy ez képtelen rendelkezés, mert a vörösök éjjel átjönnek a nem védett határon és valamennyiüket felkötik. Schober erre megen- gedte, hogy Bécsbe jöhessenek, ha becsületszavukat adják, hogy nem szöknek meg és a rendőrségen jelentkezni fognak. Ez így is történt, kivéve néhány tisztet, kik az osztrákok által sem akarták magukat el- fogatni és a Lajta-mocsarakon át önállóan szöktek vissza Bécsbe.

A bankgassei milliókából a puccs céljaira szánt nem jelentéktelen összeg persze a bécsi rendőrség kezeibe került.

Görgey Gyuri azt mondja, hogy ahány barátjának a történetet csak elmesélte, azok mind „Jerusalem” szóval köszöntik őt azóta, s hogyha még soká nem hagyják abba, ő is kénytelen lesz Götz von Berlichin- gen lovag, szentéletű barát-ivadékának feleletével válaszolni.

Június 16. A szegedi nemzeti kormány még meg sem alakult, s a munkásság körében máris elkezdődött a legvadabb agitáció a kor- mány és a mozgalom ellen. Tíz napja már, hogy a nyomdászok és az újságírók sztrájkba léptek. A rendőrség kiváló parancsnokának, Tirts csendőrőrnagynak jelentése szerint a mozgalom mögött főként né- hány szegedi újságíró áll. A munkásság az ő bujtogatásukra követeli Tabódy és Detre visszahelyezését, Kelemen Bélának – ki eleinte mint belügyminiszter szerepelt – a kormányból való eltávolítását, a francia cenzúra eltörlését, gyülekezési szabadságot stb. Jellemző, hogy mi- helyt a franciák egy nemzeti irányú kormányt elfogadtak, egynéhány jól élő, és amint hallom, újabban sok pénzhez jutott haszontalan fráter a munkásság felhasználásával azonnal denúciál és bajt okoz. A tiszti- kar most még inkább tüzet okádik, és még antiszemitább, mint azelőtt.

Megérkezésem napján a sztrájk még javában folyt, de nem béní- totta meg a város életét, mert a menekült tisztek és a szegedi polgárság jó elemei sarkukra álltak. A villamosok vezetését repülő- és autóstisz- tek vették át. Tisztek álltak a kalauzok helyére is. A légszeszgyárban és vízműtelepen sem szünetelt a munka, és még az utcaseprést is tisztek vállalták. Az újságírók sztrájkjával az ördög sem törődik, hogy pedig a pincérek is sztrájkolnak, az igazán nem okoz gondot senkinek. A sztrájkot néhány napon belül letörjük.

Annyi impresszió zúdul rám, hogy alig tudom követni az esemé- nyeket és benyomásokat!

Az ellenforradalmi élet társadalmi része a Kass körül bonyolódik le. Az elmúlt napokban sok régebben érkezett barátommal találkoztam. Prónay már megalakította tiszti századát. Szükség van egy teljesen megbízható alakulatra, bár ma már annak tekinthető a Diendorfer alezredes parancsnoksága alatt álló szeged-csongrádi legénységi zászlóalj is, melyet a vörös erők szétzavarása után, szigorú kiválgoatással állítottak össze.

A Prónay-századot gárdaszázadnak akarták elnevezni, de Gömbös ezt nem helyeselte, és így a század mint „első törzsszázad” szerepel. Tervbe vették további tiszti századok felállítását is olyan mértékben, amint újabb és újabb menekültcsoportok érkeznek. Rendes viszonyokat véve feleslegesen sok lenne a tiszt, de most jó ez így, mert legnagyobb részük legénységi szolgálatot teljesít, és a legénységi alakulatokat is a rendesnél erősebben kell tisztekkel dotálni. A Prónay-század teljes létszámmal, kaszárnya módra, tömegkvartélyon van elhelyezve a Gellért-konviktusban.

Ott jártam meglátogatni néhány barátomat. A konviktus előtt szuronyos, kettős tiszti őr rója a kövezetet, s úgy vágja ki a lépést, és minden hat lépés után a fordulatot, mint valamikor a bécsi Burg előtt, a legkeményebb magyar bakaórság. Szemben, a színes franciák kaszárnyája előtt, szuronyos fekete őrség áll. Egyetlen őrtálló Prónay-tiszt sem talál ebben megalázót. A mindent vállalás és mindenre vállalkozás a jobb jövőnek legbiztosabb garanciája.

A tisztikarnak nem a tisztiszolga-kérdés és nem az illetékkönyvecske meg a lótválpótlás a legfőbb gondja, mint volt sok helyen a Károlyi-idők alatt. Nincs olyan munka vagy beosztás, amit a tisztek ne vállalnának. A század reggel kivonul, legénységi gyakorlatokat végez, kiállítja a szükséges őrségeket, járőröket ad, küldöncöket vezényel. A tisztlegénységnek pénze, ruhája, fehérneműje nincs, vagy alig van. Lelkes szegedi asszonyok és lányok álltak össze, hogy tapintatos formában, ellássák őket a szükséges fehérneművel. Legénységi vászonruhát hordanak, legénységi menázsit esznek és maguk söpriki a járdát is, példát adandó a legénységnek, de a szegedi polgárságnak is, melynek jó része éppoly szívesen jajgat és sajnálja önmagát, mint a pesti. A század megalakulása óta óvatosabbak a rendbontók, sőt a politika bomlasztani tudó és akaró elemei is.

A törzsszázad megkönnyítette Gömbös helyzetét is. Gömbös hosszú időn át magára hagyva dolgozott. Sem a szegedi tisztek, sem a szegediek nem ismerték. Ezek most látják otthoni pozícióját. A Prónay-törzsszázadban szolgáló sok MOVE-tag nem csak Gömbösnek jelent erős háttérrel. A Prónay-tisztek a nemzeti megújulás legelszántabb katonái – a nemzeti kormány legmegbízhatóbb támaszai. Sokat próbáltak, és nemcsak éltek, de érzik és értik a mai időket. Prónay, ha rajta múlt, már ma Pest ellen indulna.

A hadügyminisztériumban, Gömbös előszobájában találtam titkárat, Marton Bélát, egy másik szobában meg Toókos Gyulát. Nagybán rajzolt. Elnevettem magam, mert eszembe jutott a soproni honvéd-főreálban együtt töltött idő. Toókos a legjobb rajzoló egyike volt, én pedig valószínűleg a legrosszabb. Sokszor segített fertelmes műveimet kijavítani.

– Talán segíthetnék neked? Tudod, hogy milyen nagyszerű rajzoló és festőművész voltam mindig! – köszöntöttem rá.

Toókos ez alkalommal nem térképet vagy gipszmintát rajzolt, hanem a nemzeti hadsereg új jelvényeit, jelzéseit és egyenruha-változásait tervezte. Kell, hogy külsőleg is nyoma legyen annak, hogy önálló magyar hadsereg leszünk, de Toókos művészi kezét megköti a pénzhiány, és csak jelentéktelen változtatásról lehet szó. A kérdést úgy oldotta meg, hogy a zubbonygallér paroliját bekeretezte magyaros, vitézkötéses zsinórzással, most azután a dolog se k. u. k., se magyar, de szegény ember vízzel főz. A Monarchia hadseregének egyenruháit régi tradíciók alakították ki és elismerten a legizlésebb, legszebb, legelegánsabb uniformis volt, melyet a párizsi nemzetközi egyenruha-kiállítás első díjjal tüntetett ki. Sajnálom az uniformist, mely magyar ezredek évszázados emlékeit is őrzi, és nem hiszem, hogy a javítások előnyére válnak.

Egyre több tiszt hordja az úgynevezett antantszíjat. Az antant katonái derékszíjukon elől és hátul a baloldalon egy-egy karikát viselnek, és azon keresztül húznak egy keskenyebb szíjat, mely a jobb vállon fut át. Praktikus, mert tartja a derékszíját, de semmi értelmét nem látom annak, hogy a megszületőben levő magyar hadsereg ilyen jelentéktelen értékű, s emellett egészen idegen szokásokat vegyen át az ellenségtől. A régi tiszti sapka helyett ellenző nélküli tábori sapkát

hordunk, díszben fehér tollal, ami határozottan hetykén magyaros jellegű.

A pesti társaságból Crouy Péter és Görgey Gyuri öccse, Józsi is itt vannak.

Crouy, mint mindig is volt, hallgató, jó barát és bajtárs, és minden vállalkozásra kész. Gyuri Pestről repülőgépen szökött Bécsbe és a „Jeruzsálem-puccs” után jött Szegedre. Most összekötőtiszt a franciáknál. Józsinak valami misztikus beosztása van. Annak idején orosz fogságban sok mindent kitanult, gyönyörűen tud menetleveleket, nyílt parancsokat és ehhez hasonlókat hamisítani. Most úgy gyártja a hamis vörös okmányokat, hogy senki sem veszi észre rajtuk, hogy nem igaziak.

Magasháznak nincs katonai beosztása. Mint a földmívespárt egyik vezére szerepel. Partnere van éppen elég. Bár a szegedi sziget nem nagy, vígan elférne még rajta tíz-annyi katona, mint amennyi van, de máris szűk az itt nyüzsgő és sokkal kisebb számú politikusnak.

Geher Gyuláról csak annyit tudunk, hogy Pesten van, ügyesen dolgozik, és eddig nem került bajba. Wiesingert elfogták, halálra ítélték, de eddig még nem végezték ki. Börtönben ül. A vele egyszerre letartóztatott Görgey Józsit – akit életfogytiglani börtönre ítélték – az az oroszországi bolsevista híve szabadította ki, aki ott annak idején vörös brigádéros volt, egyébként pedig suszterlegény, és akinek Görgey Józsi megmagyarázta, hogy a rosszul elkezdett vörös forradalmat csak úgy lehet igazán jól megcsinálni, ha előbb királyt restaurálunk, és akkor újra, de jól, előlről kezdjük az egészet.

Rácz Kálmán börtönben van. Zsilinszky István szintén. Orosz Bandiről nem tudunk semmit.

Milyen különböző úton hozta a sors Szegedre azokat, akiket elhozott idáig! Vajon mi minden vár még ránk?

Mióta az összeomláskor azon az istenverte spanyolos éjszakámon hazaérkeztem, nem éreztem magam egy percig sem úgy, mint ittlétem óta. A felszabadulás ujjongó érzésével, a reménykedés mindennél többet érő csodaszerével nem tudok eléggé betelni. Tudom, hogy nehéz út van előttünk, tudom, hogy csak kis szigete vagyunk a nemzeti gondolatnak, és tudom azt is, hogy túl a demarkációkon vö-

rösterror alatt szenved a megmaradt ország, másik nagy része pedig balkáni hordák idegen megszállása alatt nyög. És mégis, néhány nap elég volt ahhoz, hogy elmúljon minden kételyem és újra megtanuljak hinni és bízni. Itt senki sem kételkedik abban, hogy győzni fogunk, és nincs köztünk egy sem, aki szívesen ne adná életét a nemzeti gondolat győzelméért.

Megalázó adottság, hogy a franciák itt vannak. A kormánynak és vezetőinknek van velük elég bajuk és dolguk. Bosszantó adottság, hogy itt lábatlankodik, intrikál és fontoskodik két-három tucat politikus, de a tisztikar velük olyan keveset törődik, amilyen keveset csak lehet, s éli a maga külön életét és készíti elő a magyar jövőt. Legfeljebb időnként, ha már nagyon unják őket, káromkodnak egy-egy keserveset.

Gascogne-i legények vagyunk, szörnyen szegények. Semmink sincs. Akinél annyi pénz van, mint nálam, az gazdag, pedig a felét már szétkölcsönöztem, mert akinek van, annál sem tarthat soká, annyian vannak rászorulva. Napokba se telik és az újonnan érkezett is vérbeli gascogneivá válik, aminek kritériuma a teljes pénztelenség. A ruhák – egyenruháról alig lehet beszélni, mert ahány, annyféle –, ha beszélni tudnának, micsoda kalandokról, szökésekről mesélhetnének! De a kopottság, szegénység ellenére itt csupa dacosan felvágott fejet, bízó tekintetet és mindenre vállalkozó frissességet lehet látni. A többség csupa fiatal tiszt, kadét, őrnagyig. Magasabb sarzsi, leszámítva azokat, akik Szegeden szolgáltak, nem sok van. Nehézségekkel, kényelmetlenségekkel senki sem törődik.

A szegedi polgárság egy részét sem a szívesség, sem az áldozatkészség nem bántja. Ha kvártélyt kell adni, sírnak, vagy megfizethetetlen összegeket kérnek és még mindig attól félnek, hogy a franciák el találnak menni és akkor baj lesz. De van egy másik rész, főként Kelemen Béla és barátainak családi és baráti köre. Ők kárpótolnak kedvességükkel, áldozatkészségükkel és igaz magyar érzésükkel minden apró bajért és kellemetlenségért.

Este Gömbössel, a két Görgeyvel, Crouyjal és Martonnal vacsoráztunk Ónozó néni tipikus szegedi kiskocsmájában. Gyula beszélt, hogy a franciák is unni kezdik a sztrájkot és az éjjel húsz-egynéhány bolsit letartóztattak. Délután, a minisztertanács alatt, megérkezett

Bécsből Bethlen levelével Troismons francia kapitány és jó híreket hozott.

Kiplakátirozták Gondrecourt tábornok parancsát, mely minden tüntetést, csoportosulást eltilt, a munkásságot felhívja, hogy álljon munkába és figyelmezteti, hogy a dolgozni akarókat munkájukban senki ne merje zavarni.

Abban reménykedünk, hogy a franciák mégis csak megismerik a helyzetet és belátják, hogy ezt a munkásságot, melyet lelkiismeretlen vezetés megrontott, nem lehet összehasonlítani azzal a munkássággal, mely lehet szociáldemokrata is, de elsősorban mindig francia.

Gömbös érdekes részleteket beszélt el Szegedre érkezése napjairól.

Megérkezése után néhány ismerős tiszt és Szilassy Cézár tájékoztatta a helyzetről. Elsősorban Kelemen Bélával kereste az érintkezést.

Vázolta neki a bécsi antibolsevista komité munkáját és terveit, elmondta, hogy saját elhatározásából jött Szegedre, mert véleménye szerint a politikai vezetésnek és a katonai szervezkedésnek egyaránt innen kell kiindulnia. Fegyveres erőt kell szervezni, mely ha kicsi is, még mindig elég lesz arra, hogy a bolsevizmusnak megadja a végső döfést. Kelemen Béla viszont a szegedi helyzetet ismertette Gyulával.

A beszélgetés eredményeként megalakították az antibolsevista komité szegedi végrehajtó bizottságát. A végrehajtó bizottság elnöke Kelemen Béla lett, tagjai: Bokor ügyvéd, Kószó István volt országgyűlési képviselő, Zadravetz páter ferencesrendi házfőnök, Balogh városi tanácsos, Harsányi királyi ügyész, Soós Lajos kereskedő, Szakács József ügyvéd, Székely gyógyszerész, Szabó Sándor kéményseprőmester és Vajas József gazdaember. Érdemes a neveket feljegyezni, mert viselői olyan időben álltak ki a gátra, amikor olyanok is elbújtak, akiknek hivatalból lett volna kötelességük a jó ügy érdekében kiállni.

Alighogy megtörtént a megalakulás, máris bajok kerekedtek, mert a bizottságba nem került be egy zsidó sem. A szegedi események során vörös fonálként húzódik végig a nemzeti érzésű zsidóság érzékenykedése és a szó legszorosabb értelmében vett vörös fonálként a nemzetközi és hazafiatlan felfogású zsidóság aknamunkája. A kettő együtt a mai napig a legnagyobb nehézségeket okozza.

A bizottság észbe kapott és bevonta munkájába Back Bernátot, a szegedi zsidóság egyik legértékesebb vezetőtagját. Back Bernát aránylag magas kora ellenére önként jelentkezett a frontra és két évet töltött kint. Nagy érdeme, hogy a franciák bizalmát megnyerve, őket mindig helyes irányba befolyásolta.

Az antibolsevista komitéban Gömbös ismertette a külpolitikai s a bécsi és vörös-magyarországi helyzetet és felszólította a szegedieket, hogy csatlakozzanak a bécsi komitéhoz, elfogadva annak irányítását.

Az indítvány lelkesedéssel keresztülment és az ellenforradalmi mozgalom irányítását Károlyi Gyula kormányának megalakulásáig ilyen értelemben intézte a bizottság.

A menekültek a vörös-magyarországi események, szenvedések és hangulat hatása alatt majdnem kivétel nélkül antiszemita elkeseredéssel érkeztek Szegedre.

A Kun Béla-Szamuely-uralom éles zsidógyűlöletet fejlesztett ki, amely vörös-Magyarországon nem juthatott kifejezésre, s ma még a hamu alatt parázslék, de itt hatalmas lánggal lobbant fel és napról napra magasabban lobog. Nem egy zsidó ismerősöm panaszkodott, hogy a vörösök munkájának levét a tisztességes zsidóság is kénytelen lesz meginni. Ha a szegedi zsidóság politikusabban viselkednék s anyagi erejével és összeköttetéseivel fenntartás nélkül szolgálná a megalakulóban levő nemzeti hadsereg szervezését és sokan közülük nem intrikálnának a kormány ellen, akkor az odaátrol hozott antiszemitizmus magától megszűnt volna.

De így és most, csak nő ez a hangulat. Az idemenekültek megérkezésük órájától kezdve azt hallják, hogy a szegedi zsidóság tekintélyes része nem a nemzeti gondolat egységét és sikerét nézi, hanem besűg a franciáknak és intrikál a nemzeti kormány, valamint a hadsereg ellen. Azt mondja Gömbös, hogy a kormánynak és a fegyveres erő vezetőinek is legnagyobb gondja ez az áldatlan helyzet, mely miatt csak fél kézzel tudnak dolgozni. A tisztikar fiatalabb része pedig napról napra jobban megvadul, tapintatlanságok, gorombaságok fordulnak elő, izgató beszédek hangzanak el, amire a zsidóság persze még jobban érzékenykedik, ennek hatása pedig lépten-nyomon, fontos ügyekben is jelentkezik. A kérdés a minisztertanácsnak is sokszor tárgya, és Károlyi Gyula ilyen érzékenykedést honorált, amikor elvette Kelemen

Bélától – akit a zsidóság éles antiszemitának tart – a belügyi tárcát, s átadta neki a kevésbé exponált kultuszminiszterséget. De megnyugvás erre sem állott be. Nem nevetséges-e itt akármelyik tárcának, kivéve a hadügyit, bármiféle jelentőséget is tulajdonítani, pláne az egyiknek többet, a másinak kevesebbet? Hiszen józan ésszel az egész kormányosdit úgyis csak formának, kifelé való demonstrációnak lehet tekinteni. Ezt így fogja fel Károlyi Gyula, és minisztereinek legnagyobb része is, de a szegedi sajtó, és akik keveredést akarnak, azok nem. Ők úgy ellenzékieskednek és elégedetlenkednek a miniszteri tárcák elosztása miatt, mintha már az ország is megvolna a kormányhoz. A zsidókérdés áldatlan circulus vitiosusából okvetlenül ki kellene keveredni. Ez csak Varjassy kereskedelmi miniszter révén volna lehetséges, akit a zsidóság megbízható exponensének tekint. Elég baj, hogy éppen Varjassyt tekinti annak. Ahány tiszttel beszéltem, az mind csirkefogózta őt, mert a franciáknál folyó, nemzetihadsereg-ellenes intrikák főexponensének tartják. Még nem akadtam rendes emberre, aki jó szót tudott volna róla mondani, kivéve azt, hogy – sajnos – sok esze van.

Június 17. Délután a Herkules fedélzetén napoztam. Élveztem a szép időt, mikor a város felől lövéseket hallok. Rá egy francia járőrt látok rohamlépésben futni a város felé. Ugyanakkor újra eldördül egy járőrsortűz. Rohanok a lövések irányába, hátsó zsebemet tapogatva, hogy megvan-e a revolverem.

Már délelőtt, csapatostól, tüntetve kavarogtak a sztrájkolók, főként a Stefánia-sétányon. Hamarosan verekedésre került a sor a tisztek és a vörösjelvényesek között. A tisztek szaggatni kezdték a jelvényeket, és ebben francia tisztek és legénység, köztük néger is, részt vettek. Nagyobb baj ekkor még nem történt. Már ebédnél hallottam, hogy ez a fellépés a Prónay-századból indult ki. Prónay, a Görgeyek, Magasházy és még néhányan összebeszéltek, hogy a kormány és mindenki tudta nélkül kilépnek a passzivitásból és letörik a vörös sztrájkot. Megbeszélt terv szerint helyezték el a járőröket és a többi sétálónak látszó tisztet, altisztet és menekült csendőrt. A tervet program szerint keresztül is vitték. Azt hittem, hogy a délelőtti verekedéssel az ügy már be is fejeződött, és nem gondoltam, hogy délután váratlanul komolyabbra fordul a dolog. A tüntetők délután sem mertek komoly rendezavarásba fogni, de kihívóan rámentek az elzárt gyepes terüle-

tekre, hangoskodtak, fenyegetőztek és fellöktek néhány padot. Ebédnél a Kassban azt is hallottam, hogy nemcsak a franciák unják már a sztrájkot, hanem a kormány is erélyes rendszabályokhoz fog nyúlni. De ezzel elkéstek. A Prónayak, de a többi tiszt is szidták a franciákat, szidták a kormányt, hogy mindezt miért tűri, és fenyegetőzve ígéretetk, hogy mivel nem történik semmi, ők fognak rendet csinálni.

Pár perccel a sortűz után a Stefánia sétányon voltam. Nagy tömeg, kavardás, két járőr vörös kalapácsos jelvényű bolsikat tartóztat le és szét akarja oszlatni a tömeget, melynek egy része futva oszladozik, de a másik fele támad. Minden oldalról tisztek rohannak a két járőr segítségére. Még fél perc és én is bent voltam a verekedő tömegben. Ilyenkor nehéz megállapítani, hogy ki kit és miért ver. Civil ruhás emberek is verték egymást, a tér tele volt több ezer vörös jelvényes tüntető munkással, köztük kisebb-nagyobb tiszti csoportok. Általános verekedés, pofonok csattannak, kardok, botok, fokosok csattognak. Ordítózás, kiabálás, a tömeg nagy része szalad. Egy része még helytáll és verekszik. Néhány percig én is vígan kézitusáztam, és egy vörös kalapácsosnak sikerült olyan pofont lekennem, hogy nekiesett egy padnak. Be kell vallanom, hogy a pofon nem volt szabályszerű, inkább knock-out volt. Ugyanakkor valaki hátulról jól vállon vág, hátrafordulok, hogy üssek, de ebben a pillanatban egy ismeretlen tiszt hátrarántotta támadómat és mindjárt a hasára is lépett. Nem akartam hinni a szememnek, amikor verekedés közben több francia tisztet láttam nagy vígan velünk verekedni. Főként lovastisztek voltak, akik a közeli tanyákról jöttek be Szegedre kaszinózni. Negyedóra alatt üres lett a tér. A járőrök tömegesen kísérték be az elfogottakat. A sebesüléseket ütések és vágások okozták, a két járőr a levegőbe lőtt. A kavardásban Tirts csendőrnagy vezetése alatt észrevétlenül érkezett meg a rendőrség. Ők intézték el az ügy oroszánrészét. Ott volt Gertoux, a francia Sureté közismert parancsnoka is néhány emberével. Már mindenütt rend volt és üres lett a tér, csak a győztesek egy része maradt a csatatéren, amikor megérkezett, de már egészen feleslegesen két szakasz szpáhi.

A járőrök kénytelenek voltak fegyvert használni, mert gúnyolták, dobálták őket, aztán valaki elordította magát: „Vegyük el a fegyvert, le kell őket fegyverezni!” Erre néhány embert letartóztattak, ezeket a tömeget ki akarta szabadítani, amire kétszer a levegőbe löttek.

Miután pedig már úgyis munkában voltunk és kár lett volna azt abbahagyni, nekivágtunk az utcáknak és ahány vörös jelvényes tüntetőt csak találtunk, azt mind megvertük, összepofoztuk és a kalapácsos jelvényeket letéptük.

Este a rendesnél több francia és magyar járőr járta az utcákat, de egyébként csend és rend volt. A hangulat a lehető legjobb. Bebizonyítottuk, hogy a franciák nélkül is tudunk rendet csinálni. Ők eddig gyakran hangoztatták, nincs elég erőnk arra, hogy negyvenezer ellenséges érzésű munkást sakkban tartsunk. Először is, nem igaz a negyvenezer. Ezt a számot csak a vörösökkel érző Detréék hitették el a franciákkal. De akármennyi is van belőlük: aránylag szelíd, bár határozott fellépésűnkre – a patroklok nem is lőttek a tömegbe – máris ész nélkül elszaladtak.

A Széchenyi téren hasonlóan ment a dolog, mint a Stefánia sétányon. Bebizonyult az is, hogy a csongrád–csanádi gyalogezred legénysége, mióta tisztességes katonai fegyelem alatt áll, olyan megbízható, akár a Prónay-század.

Az emelkedett hangulat folytatásaként egy kis vidám rögtönzött mulatást csaptunk a Kassban. Gömböst hiába hívtuk. Azt mondta, hogy éppen eleget intrikálnak ellene – mulassunk jól, de ő nem mutatja magát. Egyébként is el kell valamit intéznie. Tirts összeveszett Gertoux-val, aki este éles hangon méltatlankodott, hogy nélküle, s engedélye ellenére oszlatták fel a csoportosulást, és Tirtset tette felelőssé a történetekért. Tirts erre jelentést tett, hogy ő csak kötelességét teljesítette, méghozzá a francia városkormányzó kiplakatírozott parancsa értelmében is, egyébként pedig inkább lemond, semhogy elfogadja Gertoux-t feljebbvalójának, ami a magyar tiszt tekintély rovására is menne, mert ő őrnagy, Gertoux pedig főhadnagy.

Gömbös azzal búcsúzott, hogy nagyon szeretné a sok bajt okozó Gertoux-t máshová helyeztetni. Az esti jelentések szerint a kórházakban nem jelentkezett sebesült. Úgy látszik, aki megkapta a maga porcióját, az szépen hazavitte és lapít.

Már derengett, amikor visszakerültem hadihajómra. Aznap este, amikor Szegedre érkeztem, néhány vígan poharazó tisztet láttam a Kassban. Kicsit hangoskodtak és nótáztak, és ez akkor felháborított. Tele voltam még szovjetnyomorúsággal, a szökés izgalmaival,

a bizonytalanság érzésével és a kivilágított Kass éttermének vígsága mindezeknek éles ellentétéként hatott rám. Ha két példányban élnék és az alteregóm ma este érkezett volna meg odaátról, akkor, engem és barátaimat látva, ugyanazt gondolhatná, amit megérkezésem estéjén én gondoltam, és talán éppúgy nem lenne igaza, mint nekem nem volt akkor.

A fiatalság, örömeiben vagy bánatában, olykor-olykor egynél több pohár bort iszik. Amilyen hiba lenne, ha ez mindennapossá és általánossá válnék, annyira természetes, ha néha megtörténik. Itt nemhogy orgiák, de még nagyobb fajta mulatások sem folynak, mert nincs is rá pénzünk, és felülről sem túrnék meg. De ahol ennyi a nekikeseredett, sokat szenvedett fiatalság, ott bizony elhangzik néha egy-egy kurjantás is. Majd ha vége lesz a készülődésnek, kivágtuk a vörösöket és újra Pesten leszünk, akkor jöhet majd az igazi, olyan hét országra szóló dáridó, amelyet még nem látott a világ.

Június 18. Bosszantó, hogy a tegnapi jól sikerült vörösverés után egy feleslegesen hangulatrontó, ostoba eseménynek kellett megtörténnie.

A tömeg feloszlata után a Tisza szálló előtt egybeverődött embercsoportokhoz Pethes László volt Károlyi-főispán beszédet intézett, s azzal a kiválóan szerencsés gondolattal akarta az embereket megnyugtatni, hogy a katonaság fellépése nem a tömeg és a munkások, hanem a zsidóság ellen irányult. Bach főhadnagy, aki civilben a kávéház terraszán ült, felugrott, odament Petheshez és rákiáltott:

– Vegye tudomásul, hogy én is zsidó vagyok!

Pethes erre azzal felelt, hogy „maga kommunista”.

Bach nekiugrott Pethesnek, de Szilassy József elkapta és megütötte. Nem tudták róla, hogy ki, átadták egy járőrnek, mely bekísérte. Gömbösnek percek alatt tudomására jutott az eset és azonnal elrendelte Bach szabadon bocsátását. Bach a háborúban igen jól verekedett, többször sebesült és több kitüntetése van. Az ilyen igazságtalan brutalitás sokat árt az ügynek. Gömbös azonnal vizsgálatot rendelt el.

Megismerkedtem egy fekete, nagy bajuszú újságíróval, Zsirkay Jánossal. Vad ellenforradalmár. Annak idején részt vett a Nagel-féle ellenforradalmi kísérletben, Tabódyék letartóztatták, de a franciák elvették tőlük Zsirkayt és tessék-lássék Újszegedre internálták. Zsir-

kay az Új Magyarország című, most megindult, nemzeti és keresztény irányú lap szerkesztője. Hosszú lenne leírni mindazt a nehézséget, akadékoskodást és rosszakaratot, amellyel nemcsak neki, hanem a nyomdának is meg kell küzdenie, hogy lapja megjelenhessék. A nyomdában csak egy katonanyomdász mer dolgozni, mert szociáldemokrata munkás a vörösteror miatt nem mer munkát vállalni, s így Varga nyomdatulajdonos ezzel az egy emberrel maga állítja elő a lapot. Zsirkay elvitt a nyomdába és megismertetett Vargával. Állandóan fenyegetik, be is törtek már hozzá. Még francia katonákat is felbéreltek, hogy betörjenek, amit ezek vállaltak és meg is tettek. Kint az utcán egy francia járőr vigyázott arra, hogy a betörőknek ne essék bántódása. Most csendőr őrzi a nyomdát.

Ittlétem óta, személyes tapasztalat alapján, megerősíthetem azt, amit a franciákról a háború alatt sok német tisztől hallottam. Az 1870–71-i német–francia háború után nálunk is, mint náluk, elterjedt az a felfogás, hogy a francia nem jó katona és a francia nemzet degenerált. A francia könnyelműség és slendriánság fogalommá vált, éppúgy, mint a háborúba is lakkipőben induló, csak szoknyák után futó francia tiszt figurája. Ez a felfogás hadseregünkben gyökeret vert, és a világháború kitörésekor mint ilyet bíráltuk el a francia hadsereget. A valóság hamarosan és alaposan rácăfolt felfogásunkra. A franciák kitűnően verekedtek, szívósan és sokszor valóságos furor gallicusszal. A francia hadszíntéren harcolt német tisztek kaptak leghamarabb helyes véleményt a franciákról. Én franciákkal sohasem álltam szemben, de Asiagónál a velünk szemben álló angol divízió mellett a Monte Sisemolon, egy francia hadosztály harcolt. Láttam őket verekedni, és mondhatom, mások információja nélkül is rájöttem volna arra, hogy amit róluk addig gondoltunk, az alapos tévedés volt.

Ennyi béke- és háborús katonai tapasztalat után most megnézhettem alaposan az itt levő francia csapatokat. Hát az lehet, hogy a párizsi és az egyéb nagyvárosi francia elem hitvány és degenerált, de azok a franciák, akiket itt látok, pedig egy négy éves világháború van mögöttük, és így az emberanyag már biztosan nem a nemzet java; erős, derék legények, akik a degeneráltságnak környékén sem jártak. Színeik pedig, akár a szpáhikat, akár a négereket nézem, olyan születt harcosok, akikkel könnyű lehet háborút viselni.

Vannak jelszavak, melyeknek az emberiség felül, s melyek hosszú időközön át bírják a valóság látszatát, de végül furcsa meglepetéseket szereznek. Ilyen jelszó volt a francia könnyelműség és felületesség is. Lehet, hogy erről a jelszóról ők is tudomást szereztek, de akár szereztek, akár nem, ha ilyenek voltak, alaposan leszoktak róla. Ennek bizonyossága nemcsak az a szörnyű óvatoskodás, amit itt most politikában kifejtene, hanem az az óvatos stratégia és taktika is, amivel a háború alatt csapataikat vezették. A nyugati fronton szolgált vezérkari tisztek beszélnek, hogy előnyomulásuknál még akkor is, ha az ellenséggel nem voltak érintkezésben, gyalogságuk mindig a felhajtott és tűzharcra kész tüzérség ágyúinak védelme alatt vonult előre. Vezérkaruk kiképzése is minden volt, csak nem slendriánság. A mi szemünkben a menetelő francia csapat nem tesz „stramm” benyomást. Bakáink pattogó fegyelmével semmi esetre sem lehet összehasonlítani őket, de amennyire helyes nálunk a feszesség és fegyelem, melyre a magyaroknak szüksége van, és amelyre termelt is, annyira nincs szüksége rá a franciának, más lévén egész természete és múltja. De azért a francia feszesség nélkül is jól verekvő katona. Vagy talán nem is helyes kifejezés, hogy katona, hanem inkább harcos, ami kevesebb külsőséget, de harcra termelt véralkatot jelent.

Igen szépek a szpáhszázadok. Ruhájuk festői, lovaik jók és szépek, a legénység gyönyörű katonatípus. Náluk a fegyelem is más, mint a fehér csapatoknál. Bizonyos vonatkozásban nem fejthető ki elég szigor. Nagyon kell rájuk vigyázni a bekvártélyozásnál, mert az asszonyokkal olyan vadságokat követnek el, amilyenek fehér csapatoknál nem fordulnak elő. A legszigorúbb, a fejbélövetésig menő büntetések ellenére is újra és újra előfordulnak erőszakoskodási esetek. A napokban kint jártam egy tanyán, ahol szpáhik voltak kvártélyon. Iszonyú melegben, egy szpáhit láttam körbejárni az udvaron, hátán egy hatalmas zsákkal. Mikor már negyedszer ment körül, feltűnt nekem a céltalan séta és jobban szemügyre vettem. Valami kisebb szabálytalanságért kapott büntetését töltötte le, amely abból állott, hogy nem tudom, hány óra hosszat kellett körbejárnia a napon, hátán a zsákkal, mely kővel volt tele. Egy altiszt ügyelt arra, hogy ne lassítson, és ha szegény ördög az egyetlen árnyékot vető fa alatt, hogy egy pillanattal tovább maradjon a hűvösben, apróz-

ta lépteit, akkor az altiszt ostora akkorát cserdült a lábszárára, hogy csak úgy porzott.

A szegedi gyerekeknek nagy mulatsága a színes zenekar. Ha valahol felhangzik a furcsa hangú és dallamú afrikai induló, százával rohannak ki és úgy kísérik, mint valamikor a mi bandáinkat kísérték. Elöl a fekete tamburmajor, fekete, göndör szakállas, fehér fogú óriás, rövid vezénylőpálcával, melyet cirkuszi művészettel dobál a levegőbe. A franciák menettempója gyorsabb, mint a mienk. Elöl néhány sorban dobosok, azután vékony, rövid, sípszerű fúvóhangszerek, végül néhány sor mélyebb hangú trombita. Síp, trombita és dob az induló elején, külön, egymás után játszik, azután bevág az egész. Mielőtt a trombitásokra kerül a sor, azok trombitáikat magasra kapva megfogadják a levegőben. Mióta a sztrájk tart, a színes zenekar egész nap az utcákat járja. Charpy, úgy látszik, azt hiszi, hogy ez olyan attrakció, mely azonnal lecsillapítja a kedélyeket. A városban sétáló sztrájkolók örülnek, hogy szabad óráikban, ami – kivéve az alvás idejét – az egész napot jelenti, a franciák így elszórakoztatják őket.

Június 19. Megjelent a nemzeti hadsereg toborzó hirdetménye.

„Jelentkezzék minden fegyverfogható hazafi. Katonák, munkások, polgárok! A toborzást elrendeltem. Honmentésről van szó! Ragadjatok fegyvert az országot pusztító vörösteror leküzdésére. Szegediek! Mutassátok meg, hogy méltók vagytok őseitekhez. Horthy s. k. ellentengernagy, hadügyminiszter.”

Nagy az öröm és a lelkesedés!

Tegnap meghívót kaptam a Csónakázó Egylet bankettjére, melyet Pálffy államtitkár tiszteletére rendeztek. Sok emberrel ismerkedtem meg, többek között a hírhedt Varjassyval, Balla Aladárral, Kincziggel, ott volt egy angol ezredes is, egy francia kapitány, és sokan a szegediek közül. Itt mondták el, hogyan került az aradi kormány Szegedre. Hallottam néhány részletet már Eckhardt Tibortól is, aki az egészet végigcsinálta.

A franciák az év elején Aradot is megszállták. Károlyi Mihály kormánybiztos főispánja, az erősen radikális és szabadkőműves Varjassy volt, a mostani kereskedelmi miniszter. A kommün kitörésekor a franciák kihirdették, hogy Arad megszállt terület, hol a budapesti intézkedések érvénytelenek, s a tisztviselők kötelesek helyükön ma-

radni. Feleletként a munkásság és a vörös érzelmű katonaság kivonult Aradról. Senki se sajnálta őket.

Április folyamán Aradra érkeztek De Lobit és Pruneau tábornokok s egy bizottsággal, melyben Varjassy, Kinczig, Bornemissza, Solymossy és Eckhardt Tibor is részt vettek, ezek legnagyobb meglepetésére arról kezdtek tárgyalni, hogy az aradiak a franciák anyagi és erkölcsi támogatásával szervezkedjenek és indítsanak mozgalmat a bolsevizmus letörésére. Aradon a polgárság és tisztikar határozott s gerinces volt, és a szervezkedést komolyan vette. Egykettőre karhatalmat és csendőrséget állítottak fel, önkéntes adományokat gyűjtöttek és megszervezték a honvédelmi bizottmányt. Már néhány nappal a Gondrecourt-féle tárgyalás után alig egy-kétszáz emberrel megtámadták a battonyai vörösöket, a vezetőket elfogták, a többi elkergették és pénztárukat elzsákmányolták. Az akció további folytatását azonban a románok – akik elfoglalták az aradiak akcióterületét – megakadályozták. Az oláh hurok Arad körül hamarosan szorossá vált és a csak néhány száz főnyi nemzeti erő minden további vállalkozását megghiúsította.

Közben a szerbek megszállta Temesvárott is megindult a szervezkedés. Ott tűnt fel április végén Bartha Ábel és Augner István, akik most Szegeden, kellően még fel nem derített és nem szimpatikus szerepet játszanak. Temesvárott akkor már volt egy úgynevezett Délvidéki Magyar Nemzeti Tanács. Bartháék annak elnökével tárgyaltak, előadva, hogy ők mint a francia főparancsnokság megbízottai az aradi, temesvári és szegedi mozgalmakat közös nevezőre akarják hozni. Bartháék Temesvárról Aradra mentek, ahol Gömbös kérésére felkereste őket Szegedről Izsépy Aladár vezérkari őrnagy. Izsépy meglepődött, mikor Bartháék előadták, hogy ők a Friedrich-féle szervezkedés vezető tagjai, kiknek joguk van nemcsak Friedrich, hanem József főherceg nevében is rendelkezni és katonákat toborozni. Elmondták azt is, hogy ők frankofil politikát csinálnak, s a franciákkal kitűnő összeköttetések vannak. A franciák hajlandók lesznek bennünket segíteni a bolsevizmus megbuktatásában, királyjelöltjük is van a magyar trónra József főherceg személyében. Kijelentették végül, hogy szívesen dolgoznak együtt a szegediekkel.

Bartháék ezek után Szegedre jöttek és felkeresték Gömböst. A tárgyalást azzal kezdték, hogy három – egyébként nem jelentős – szege-

di politikust minden szereplésből ki kell zárni. Látva, hogy Gömbös ilyen gyerekes dologba belemenni nem fog, és a tárgyalási mód sincs kedvére, Bartháék megszakították a tárgyalást azzal, hogy Gömböst és a bécsi komitét mint germanofili el fogják áztatni a franciáknál. Akivel csak Bartha beszélt, azt mind József főherceg királysága érdekében kapacitálta.

Közben, mindezekről mit sem tudva, gróf Károlyi Gyula magánügyben Aradra utazott. Barátai ismertették előtte az eddigi eseményeket és felkérték, hogy vállalkozzék a kormányelnökségre, melyre nagy tekintélyénél fogva a leginkább alkalmas. Károlyi Gyula nehezen állott kötélnek, de végül belement a dologba, kikötve, hogy minisztériumának szerepe csak Budapestig tart, a kormány tagjai saját költségükön élnek és Budapestre érve mindenki lemond.

Erre május elején megalakult a következő összetételű aradi kormány: gróf Károlyi Gyula miniszterelnök, Barabás Béla kultusz-, Barsony Elemér népjóléti-, Bartha Ábel belügy-, báró Bornemissza Gyula külügy-, báró Solymossy Lajos pénzügy-, Fülöp Béla közlekedési, Szabó Zoltán hadügy-, Varjassy kereskedelmi, Pálmai Lajos igazságügy-, Kinczig János földművelésügy- és Pálóssy Dénes közéleti miniszter.

A franciák tudomásul vették, hogy a kormány átmegy Szegedre és ott indítja meg a politikai és katonai szervezkedést. Útnak is indultak tiszti és altiszti kísérettel, miután előbb a franciák biztosították őket arról, hogy a románoktól megszállott Mezőhegyest nyugodtan érintethetik. A franciák ígérete ellenére a Mezőhegyesen átutazó társaságot a románok május 9-én internálták, a katonákat hadifoglyoknak nyilvánították és Romániába, fogolytáborba küldték; Károlyiék pedig ott tartották két hétig. Végül is francia közbelépésre tovább utazhattak. Így került az úgynevezett aradi kormány Szegedre.

Június 30. A hírszerző osztály megbízható forrásból jelentéseket kapott arról, hogy Kun Béláék az ellenforradalom vezető tagjait, elsősorban Bethlen Istvánt, a szegediek közül Károlyi Gyulát, Horthyt, Telekit, Gömböst és Zadravetzet merénylet útján el akarják tenni láb alól. A gyilkosságra önként vállalkozó terroristák utasításul kapták, hogy más, fontosabb helyeket betöltő ellenforradalmárokat se kíméljenek, ha különösebb kockázat nélkül tehetik. A merénylők még nem

indultak útnak. A minisztereket, Gömböst és néhány exponáltabb embert ezentúl egy-egy detektív vagy megbízható altiszt fogja őrizni. Gyula figyelmeztetett, hogy a magányos Herkulesen jó lesz vigyázni a bőrömrre. Partra vivő hidam sajnos nem felvonórendszerű, de alig hiszem, hogy a vörös merénylők rám is gondoljanak.

A merényletek terve a tisztek közé is kiszivárgott. Nem ajánlom a vállalkozó vörösöknek, hogy kezünk ügyébe kerüljenek. Az út a Tiszába igen rövid lesz. A felháborodás nem ismer határt!

Somogyi polgármester a mai Új Magyarországon felhívást tett közzé Szeged népéhez. Kövesse mindenki az ő példáját, ki mint a hatóság feje, belépett a magyar nemzeti hadseregbe. Hallgasson el minden pártpolitika, elérkezett az utolsó pillanat, amikor még menthetjük az országot.

Teleki Pál és Horthy Miklós, kik nagy fontosságú tárgyalásra néhány napja Belgrádba utaztak, visszaérkeztek. A tárgyalások eredményéről eddig még nem szivárgott ki semmi.

A Kass, a Tisza szálló, Ónozó néni kocsmája és a Suhajda cukrászda azok az ellenforradalmi tanyák, ahol a napközben dolgukat végző tisztek késő délután és este találkoznak. Forradalmaknak és ellenforradalmaknak, legalább nálunk, nem erénye a titoktartás. Ezeken a helyeken nem csak a napi eseményeket tudhatja meg az ember.

A bolsevizmusnak egy jellemző irodalmi gyöngyszemterméke került kezembe. A hírszerzők, futárok – néha menekülők is – vörös újságokat hoznak magukkal. A hírszerző osztály gyűjti ezeket. Ott olvastam Göndör elvtárs Az ember című írása egyik régebbi számában a következő épületes kommunista versikét:

„Dögölj meg apám,
Dögölj meg anyám,
Dögölj meg
Első tanítóm!”

A költő egy Révai (?) nevű vörös zseni, kinek versén még Göndör lapja is felháborodik és élesen támadja Lukács népbiztos elvtársat, aki Kassákékat pártfogolja és ilyen „irodalmat” támogat.

Június 21. Délelőtt Gömbösnél voltam. Egy küldöttség volt bent nála. Marton Béla mesélte, mialatt vártam, hogy a rengeteg látogató miatt alig jutnak komoly munkához. A küldöttségjárás már béké-

ben is eléggé divatban volt, de most hihetetlen méreteket ölt. Károlyi Mihály egész kormányzása küldöttségek fogadásából telt ki. Szép is az, mikor kiáll egy államférfi, elébe áll egy csomó másik ember és a vezérszónok elkezd.

– Te, aki kora ifúságotól fogva...

Mire a főszereplő, szerény önérzettel:

– Én, aki kora ifúságomtól fogva...

Gyulát dühösen találtam.

– Ha elkeseredésre hajlamos lennék – mondta –, elkeseredhetnék, de így csak káromkodom. A most kiment társaság tisztelgő látogatást tett nálam, de másról nem is beszéltek, mint arról, hogyan és mikor fogják illetményeiket megkapni és miért nem kapták meg eddig? Mintha mindaz nem történt volna, ami történt, mintha az idemenekült és itteni tisztikar nem nélkülözne és áldozna sokkal többet, panasz nélkül. Fő a fejünk, hogyan juthatnánk megegyezésre a franciákkal és a szerbekkel, ezer a gondunk, hogyan szedjük össze a szükséges fegyveres erőt, hogyan ellensúlyozzuk Varjassy és társai áskálódásait, és hogy az itt is apró politikai játékaikat játszani akaró csipcsup politikusokat hogyan szereljük le? És akkor akad ilyen társaság, melynek nincs más gondja, mint a rangviszonyok és az illetékek. Van bajom enélkül is elég, bár mióta ti itt vagytok és nem vagyok egyedül, könnyebb a helyzetem. Nem is tudod elképzelni, micsoda vétkem az, hogy kapitány létemre hadügyi államtitkár lettem, pedig az elégedetlenkedőknek akkor se tudnék többet adni, ha generális lennék. Horthy hadügyministersége nemcsak azért szerencse, mert a legarravalóbb ember jutott erre a helyre, hanem azért is, mert tengerész és admirális. Képzeld el, mi lenne itt, ha véletlenül tábornok lenne! Már jelentkezett volna egy csomó tábornok, aki a sematizmust előszedve, kikeresné a rangviszonyt és most, mikor a nehezen már kezdünk túlesni, kijelentené, hogy „ich übernehme das Kommando!”. Na de nem olyan fából vagyunk faragva, hogy kedvünket elveszítsük. Nekem sokkal több gondot okoz az, hogy a szegedi tisztikar, mely aránylag kedvezőbb helyzetben élte át az elmúlt hónapokat, nem érti meg az idemenekültek felfogását. Pedig ők az igazi ellenforradalmárok, mert a legtöbbet szenvedtek. Őnek rangviszonyok és normális időkben feltétlenül szükséges formák

most kevesebbet jelentenek, és tudják, hogy rendkívüli időket élünk. De hát majd ezzel is rendbe jövünk!

Ezek után beosztásom ügyére tért át. Legjobban szeretné, ha Horthy mellé kerülnék szárnysegédnek. Horthy is szívesen venné, de előbb még bizonyos személyi komplikációkat kell elintézni.

Gyula elmondta azt is, hogy Teleki és Horthy Belgrádban Protich szerb miniszterelnökkel, a szerb vezérkar főnökével és az amerikai és angol követekkel tárgyaltak. Megkísérelték elérni, hogy a szerbek engedjék át nekünk a baja-bátaszéki vonalat, hogy így a demarkáció mentén működési alapot és területet kapjunk. A tárgyalások során megdöbbenve lepődtek meg azon, hogy miképpen ítélik meg a szerbek és idegen diplomaták egyaránt a vörös-magyarországi helyzetet. Kun Béla propagandájának sikerült elhítenie – legalább egyelőre –, hogy Magyarországon viszonylagos rend uralkodik, hogy a szovjet nagyobb megrázkódtatások nélkül vezeti át az országot az új rendszer keretei közé, és hogy ebben a középosztály és a polgárság is támogatja. A kiküldöttek kérték azt is, hogy a még szerb hadifogságban levő tisztjeinket engedjék Szegedre. A szerbek erre ígéretet tettek és azt be is váltják. Nyolcvan-száz tiszt Szegedre érkezését már a közeli napokban várhatjuk.

Telekiék további kívánsága az volt, hogy a szervezés előrehaladtával átvonulhassunk Szegedről a Bácskán és Baranyán át a dunántúli demarkáció mentére, hogy onnan és innen két oldalról támadhassuk meg a vörösöket. A szerbek túl optimistának tartanak bennünket és csodálkoznak azon, amiért mi lehetőknek tartjuk, hogy meglevő erőinkkel sikerrel tudjuk megtámadni a vörösöknek szerintük ötvenezer főnyi jól felszerelt hadseregét. Nehezen akarják elhinni, hogy aránylag kis erők betörése is a vörös hadsereg bomlását és leghasználhatóbb csapatainak azonnali hozzánk csatlakozását jelentené.

A szerbek, különösen formákban és ígéretekben, előzékenyek voltak, de a baja-bátaszéki vonal tervére konkrét ígéretet nem kaptunk. Teleki és Horthy találkoztak Belgrádban Vicomte de Fontenay-vel is, aki a háború előtt Pesten volt francia főkonzul. Nem volt barátunk. Leverten találták, mindkét fia elesett.

Együtt ebédeltem és a délután nagy részét is együtt töltöttem Gyulával. Átbeszéltük a helyzetet és jövő terveinket. Annyi mindent hal-

lottam tőle és a többiektől is, hogy holnap le sem jövök a Herkulesről, hanem leírom mindazt az előzményt, ami nélkül a mai szegedi mozgalom útvesztőit megérteni és a keveredésben tisztán látni nem lehet.

Június 22. Az április végén megalakult szegedi antibolsevista komité elkezdett dolgozni, s hamarosan látható volt, hogy a franciák szívesen látják a nemzeti irány megerősödését. Tabódy ennek dacára tovább folytatta üzelmeit, ami nem volt közömbös, mert hiszen nemcsak a hármass direktóriumnak volt tagja, hanem mint katonai városparancsnok a fegyveres erővel is rendelkezett.

A szegedi tisztikar, mely az antibolsevista komité munkáját lelkesedéssel figyelte és támogatta, hamar elérkezettnek látta az időt arra, hogy parancsnokával szemben határozottan lépjen fel. A tisztikar nyugtalankodása Tabódy figyelmét sem kerülte el. Először a csendőrtiszteket gyűjtötte össze és beszédében élesen hangoztatta, hogy a franciák itt maradása nagyon bizonytalan, tehát figyelmezteti a tiszteket, hogy az A. B. C.-vel¹³ és a Szegedre özőnlő ellenforradalmárokkal ne érintkezzenek. Hangsúlyozta azt is, hogy ő a franciák bizalmát is bírja.

Tabódy szerepét nehéz megérteni. Viselkedésének magyarázata az őt ismerő tisztek szerint az, hogy a tehetséges és ambiciózus vezérkari törzstiszt a háború elején Przemyslben fogságba került. Kitüntetések s harctéri érdemek nélkül és pályáját derékban kettétörve látván, valamint impresszionálva az Oroszországban tapasztaltaktól, hazaérkezése után a felfordulás dacára és révén is érvényesülni akart. Azt hitte, hogy a vörös események fogják magasba lendíteni kettétört pályáját. Pogánnyal nagyon hamar felvette az érintkezést. Ennek az összeköttetésnek köszönhetette, hogy váratlanul a már kinevezett kerületi parancsnok, Soós tábornok helyére került. Tabódy igyekezett a vörösök beléje helyezett bizalmának megfelelni. Fraternizált a bolsevistákkal, s még azután is, hogy a franciák Szegedet elzárták, megtalálta a módját annak, hogy a pesti vörös hadügyi népbiztossággal állandó összeköttetést tartson fenn. Az alatt az ürügy alatt, hogy a várost meg akarja szabadítani a kétes vörös elemektől, kijárta a franciáknál, hogy háromszáznál több embert áttegyenek a demarkáción. Valójában ezzel a háromszáz emberrel is a vörös hadsereg megerősödését segítette

¹³ A. B. C.-nek nevezték az antibolsevista komitét.

elő, megfelelve a vörös hadügyi népbiztosság intézkedésének is, mely elrendelte, hogy a francia megszállásra való tekintettel minden hadköteles, kivéve Tabódy szűkebb törzsét, hagyja el Szegedet és csatlakozzék a vörös hadsereghez. Midőn észrevette, hogy vezérkari főnöke, Shvoy őrnagy erősen nemzeti érzelmű, eltávolította őt és Dobokay őrnagyot vezényelte helyére. Dobokay nem akart a parancsnak eleget tenni, de a tisztikar kérésére mégis kötélnék állott, nehogy arra nem való ember kerüljön e fontos helyre.

Tabódy helyettese Szombathelyi Béla alezredes volt. Szombathelyi és Dobokay elérkezettnek látták az időt arra, hogy a régi tiszti rendfokozatok viselését visszaállítsassák. Tabódy felháborodva tiltakozott e kívánság ellen.

Közben az antibolsevista mozgalom hatása alatt a rendőrség körében is nemzeti irányú szervezkedés indult meg. A kommunisták bizalmi embere kénytelen volt távozni a rendőrség éléről, s rövidesen a rendőrségnél is mozgalom kezdődött a régi rangjelzések viselése érdekében.

A rangjelzések visszaállítására irányuló mozgalom miatt Tabódy, ki a csillagok viselését semmi körülmények között sem akarta engedélyezni, a franciák miatt mégis valami új rangjelzésen kezdte törni a fejét. Karpaszományokat tervezett és szándékát közölte Dobokayékkal, mondván, hogy ez a franciák kívánsága is. Dobokay ezt el is hitte, de egyik összekötőtisztüktől még aznap értesült, hogy a franciák intenciója egészen más. Az összekötőtiszt bemutatott Dobokaynak egy Tabódyhoz intézett francia átiratmásolatot, melyben Betrix azt kívánja, hogy az idegen haderők tagjai között szokásos kölcsönös tiszteletadás bevezetése végett Tabódy állítsa helyre a régi rendfokozatok viselését. Az átirat hangsúlyozza, hogy magyar tiszt és magyar katona más sapkarózsát, mint nemzetiszínűt nem hordhat, s a vörös szín viselését megtiltja. Ezt a francia kívánságot Tabódy elhallgatta. Dobokay felháborodva közölte a hihetetlen esetet a kerület tisztikarával, mely most már végképp parancsnoka ellen fordult.

Közben az Aradi Újság nyomán értesültek a szegediek az aradi mozgalomról, ami még jobban munkára serkentette őket. A kerületi parancsnokságon Tabódy és Dobokay között mindennaposak lettek az összeütközések.

Nem volt kétes, hogy az antibolsevista akció sikere elsősorban a tisztikar magatartásától függ, és Gömbös, aki ezt tisztán látta, egész idejét a tisztikar körében töltötte. Nem volt nehéz munkája.

Egy Tabódy által összehívott tiszti gyűlésre a tisztek legnagyobb része, tüntetően, nemzetiszínű sapkarózsával és felvarrt rangjelzéssel ment el. Szombathelyi és Dobokay még egyszer kapacitálták Tabódyt, de ő a tisztikar előtt kijelentette, hogy arról, amit tesz, senkinek nem ad számot, s aki nem akarja őt támogatni, az távozzék azonnal. De aki elmegy, az ide többé vissza nem térhet. A tisztek vegyék tudomásul, hogy még egészen más idők következnek el.

E kijelentésre több mint negyven tiszt azonnal eltávozott, csak Detre százados, a kormánybiztos testvére és a hírhedt Sirovitza főhadnagy maradt Tabódy mellett. A tisztek egyenest a kaszárnyákba mentek a csapattiszteket és altiszteket tájékoztatni, és kiadták a jelzőt, hogy Tabódyt nem szabad többé bebocsátani a kaszárnyákba.

A Mars téri laktanyában a gyalogos tisztikar rövidesen megtagadta az engedelmisséget Tabódynak. A példát követte a többi laktanya is, és Tabódy tiltakozása dacára a csillagokat is mindenki felvarrta. A vörösök emiatt az utcákon inzultálni akarták a tiszteket, de olyan erőyes fogadtatásban volt részük, hogy szándékukkal igen hamar felhagytak.

A történetek után a tisztek nem köszöntek többé Tabódynak.

Május első napjaiban Tabódy is rájött helyzete tarthatatlanságára és közölte a franciákkal, hogy szabadságra megy. Helyére Szombathelyi Béla alezredes került, ami a tisztikarban általános örömet keltett. Bernátsky tábornok nem jöhetett számításba, mert Betrixnek, aki ezredes volt, kellemetlen lett volna a rangban idősebb parancsnok.

Szombathelyi a parancsnokság átvétele után a forradalmak összes rendeleteit hatályon kívül helyezte és az összeomlás előtt érvényben volt szabályokat jelentette ki egyedül érvényesnek. A május hó 5-én kelt állomásparancs elrendeli, hogy minden vörös jelvény viselése tilos, a sapkarózsán a nemzetiszín viselése kötelező, a régi rendfokozati jelzések újra felvarrandók. Elrendeli a kötelező tisztelgést és a kitüntetések viselését, életbe lépteti a régi szabályzatokat, eltiltja az „elvtárs” megszólítást, megszünteti a bizalmi rendszert, helyreállítja a parancsnokok fegyelmi fenytőhatalmát, eltilt minden politizálást és

agitációt, elrendeli az ünnepélyes nemzeti eskü letételét, helyreállítja a fegyverhasználati jogot és a tisztek számára a régi becsületügyi eljárást. A nemzeti hadsereg megalakulása tulajdonképpen a május hó 5-i állomásparancssal indult el útjára.

Ugyanebben az időben hagyta el hivatali helyét Detre kormánybiztos is.

Május első vasárnapján a szegedi alsóvárosi templomban Zadravetz páter tartott ünnepélyes istentiszteletet, melyen a tisztikar, ez alkalommal először, előírászerűen rangjelzésekkel és nemzetiszínű sapkarózsával jelent meg.

A balra kilengett inga mutatója lassan megindult jobb felé. Ezt számos jel mutatta – legbiztosabban az, hogy sokan, akik eddig együtt ordítottak a vörös farkasokkal, most kezdtek jobb felé tájékozódni és kaszinókban, magántársaságokban mosakodáshoz fogtak azok, kiknek erre okuk volt.

Somogyi polgármester és Gömbös között alapos kibeszélésre került a sor. Somogyinak cselekedeteinél szem előtt kellett tartani azt a lehetőséget is, hogy a franciák kivonulnak Szegedről. Sok, nemzeti körökben elítélt intézkedésének ez a körülmény a magyarázata.

Az inga tovább lengett jobbra. A tanárok, tanítók és a városi tisztviselői kar szakszervezete feloszlott. Az A. B. C. ülésein mindig többen és többen követelték a gyorsabb tempót, Zadravetz páter pedig gyújtó beszédekert tartott a szószékről. Az eseményekkel párhuzamosan egyre élesebbé vált az antiszemita hangulat.

A szegedi alsóvárosban toborzásjellegű szervezkedés indult meg. A beszervezett „szittyák” toborzó agitációjának fő mozgatóereje páter Zadravetz volt.

Az A. B. C. befolyására nagy jelentőségű esemény történt a vasutasoknál is. Háromszáz szegedi vasutas bejelentette, hogy a magyarországi vasutasok szövetkezetéből kilép. A nyilatkozat egyebek között azt mondja, hogy „a szociáldemokrata párt a kommunista párttal szövetkezve lelkiismeretlen és romboló munkájával az országot a tönk szélére juttatta, és minden erejével meg akar fosztani magyarságunktól. Mivel a magyarországi vasutasok szövetsége a szocialista párt egyik szervezete, mely a magyar vasutasokat a legrosszabb útra vezette, bejelentjük, hogy amennyiben a szövetség a szocialista pártból ki nem válik, a szövetségből kilépünk.”

Az eredményes vasutasmozgalom élén Dobó József titkár és Tóth Gyula ellenőr állottak.

Egyidejűleg azonban nehézségek és surlódások kezdődtek el a franciákkal. Betrix megijedt Szombathelyi érélyes intézkedéseitől, mert attól félt, hogy azok a munkásságnál éles reakciót fognak kiváltani. Szombathelyi a kommunistákat a Csillag börtönbe szánta, Betrix pedig azt akarta, hogy tegyék át őket az előőrsvonalon. Ő csak Szegedet és a franciák helyzetét tartotta szem előtt, Szombathelyi viszont nem akarta a kitoloncoltakkal is erősíteni a vörösöket.

Szombathelyi a franciákat nem kérdezve Diendorfer alezredesnek parancsot adott, hogy a kaszárnyában lévő vöröskatonaságot május 6-án meglepetésszerűen fegyverezze le. Ugyanekkor vette át az energikus Tirts csendőrnagy a városi rendőrség parancsnokságát.

Másnap a tisztikar arról értesült, hogy a franciák a vöröskatonaság tervbe vett lefegyverezését és kiselejtezését nem akarják megengedni. Betrix tényleg halogató parancsot küldött Szombathelyinek. Hogy ennek mi lehetett az oka, azt nem tudták. Egyeseknek az volt a véleményük, hogy a francia parancsnokok fél szemmel állandóan Páris felé pislognak, mert a parlamentben igen erős a szociáldemokrata párt, mely minden módon igyekszik a magyarországi vörösök segítségére lenni. A francia parancsnokokat ez a politikai körülmény sokszor befolyásolta elhatározásaikban. A tisztikar a legnagyobb felháborodással fogadta az értesülést. Nyíltan és hangosan követelték, hogy a franciák akarata ellenére is megtörténjék a lefegyverzés.

A tervezett leszerelés és a kaszárnyáknak a vörösöktől való megtisztítása május hatodikán nem történt meg, de ez a nap mégis jelentős dátum, mert akkor tette le a kerületi parancsnokság tisztikara az új esküt. Az ünnepélyes jelenetnél sokan könnyeztek.

Ugyanezen a napon Szombathelyi alezredes és Dobokay vezérkari főnök magukhoz kérték a csapatparancsnokokat és néhány, a nemzeti szervezkedés élén járó tisztet. Az értekezleten elhatározták, hogy tekintet nélkül a franciákra, sőt Betrix átirata ellenére is másnap végrehajtják a lefegyverzést, s a letartóztatottak nem a franciákhoz, hanem a Csillag börtönbe kerülnek. Ez magyar belső ügy, melyhez a franciáknak semmi közük. Az elhatározást közölték az összegyűjtött tartalékos tisztekkel is.

Az inga lengett jobbra. A szegedi tanárok, tanítók, óvónők megalakították nemzeti szövetségüket.

Május hetedikén a megbeszélte terv szerint az összes kaszárnyákban megtörtént a lefegyverzés.

Mindenekelőtt letartóztatták a Nagel-ellenforradalom árulóját, Sirovitza főhadnagyot és Szabadi hadnagyot, Tabódy két legnagyobb hívét. A Mars téri laktanyában, mely a legveszedelmesebb vörös fészek volt, Pottyondy őrnagy hajtotta végre a lefegyverzést, báró Heim százados tiszti századával. A vörös legénységet valami ürüggyel levonultatták az épületekből az udvarra. Ekkor az egyik tiszti szakasz rajtaütéssel lefegyverezte a laktanya főőrségét és elfoglalta a főkaput, három tiszti szakasz pedig a három kaszárnyaépületet szállta meg. A tisztek először az őrség, azután a többiek elszedett fegyvereivel fel-fegyverezték magukat, ami után már könnyű dolguk volt. Elállták a kijáratokat, s az udvaron összegyűjtött, mozdulni sem merő legénységből a viszonyokkal ismerős tisztek kiválasztották a kommunistákat, akik minden teketória nélkül a Csillag börtönbe kerültek. A megmaradt nem vörös legénységet két századba osztották. A századok a rendesnél nagyobb számú beosztott tisztet kaptak, azonkívül ott helyben megalakult egy tartalékos tiszti század, amely azonnal átvette a Csillag börtön őrizetét és a biztonsági szolgálatot. Rögtön a megalakulás után az összes új alakulatok letették az esküt. A huszárkaszárnyában Rózsafty őrnagy, a tüzéreknel Eckensberger őrnagy vezette a leszerelést. A vállalkozásban részt vett hetvenkét tartalékos tiszt közül tizenöt volt zsidó. Tervbe volt véve az is, hogy az alsóvárosi szittyák mint tartalék szerepeljenek az akciónál. Jó, hogy nem volt rájuk szükség, mert a gyülekezőhelyre egyetlen egy sem jött el.

A kaszárnyákra és a városházára május 7-én délben tizenkét óra-kor felrepült a nemzeti lobogó. A vörös rongyok eltűntek.

Délután következett a legnagyobb meglepetés. Betrix magához kérte Szombathelyit, aki mindent inkább várt, csak azt nem, ami történt. Az ezredes elismerését fejezte ki neki, hogy a laktanyák megtisztítása olyan simán és minden baj nélkül megtörtént.

E napon távozott Tabódy Szegedről.

Ha tőlem függne, a szegedi napok igaz történetét az iskolákban taníttatnám, mert sok más között meg lehet belőle tanulni, hogy a

céltudatos, elszánt határozottság többet jelent minden külső támogatásnál és segítségnél. A „segíts magadon, az Isten is megsegíti!” nem üres szó, hanem meg is valósítható igazság.

Az aradi kormány megalakulásának híre eközben Szegedre érkezett. A szegediek az alakulást nem akarták komolyan venni. Gömbös is várakozó álláspontra helyezkedett. Az A. B. C.-ülésen a hírrel kapcsolatban több felszólalás hangzott el, s hogy mennyire feleslegesen jogászkodó náció vagyunk, kitűnik abból is, hogy többen azt kezdték kutatni, vajon mi az aradi kormány létének jogalapja, kitől kapták a felhatalmazást bent vannak-e a volt polgári pártok megbízottjai, elismeri-e őket az antant stb.

Május 9-én kellett volna az Aradon megalakult gróf Károlyi-kormánynak Szegedre érkeznie, de csak Csáky István gróf érkezett meg harmadmagával, Izsépy őrnagy kíséretében, aki Gömbös kérésére utazott Aradra, hogy az ottani dolgokról és kormányalakulásról információkat szerezzen be. Gömbös, Kelemen Béla és Back Bernát tárgyaltak az aradiakkal, abban állapodva meg, hogy Bethlen Istvánékat sürgönyileg felkéri, jöjjenek azonnal Szegedre, mert mindkét tárgyaló fél úgy látja, hogy a maga helyi jellegű összetételével sikert elérni nem fog.

Ettől a naptól kezdve vége-hossza nélkül folyt az úgynevezett „belpolitikai” tárgyalások sora. Fokozódó mértékben folynak azóta is, a személy szerint nem érdekeltek nem nagy öröme és a tömegeknek nem nagy épülésére.

Gondrecourt időközben újra Szegeden járt és Back Bernát előtt kijelentette, hogy a franciák nem ragaszkodnak az aradi kormányhoz, sőt ő helyesli azt az eszmét, hogy a bécsi komitét Szegedre hívják. Ez érdekes volt, mert két aradi úr – Csáky nem volt köztük – a helyzetet úgy látta, hogy a franciák csak az aradi kormányt akarják, és díszszázadot kértek a kormány fogadtatásához. Bámulatos, hogy ez a gondolat mindazok után, amik történtek és amilyen a helyzet volt, felmerülhetett. De a tervbe vett nagy parádét hiába kérték a szegediektől és Szombathelytől, amire egyébként amúgy sem került volna sor, mert közben az aradi kormányt a románok Mezőhegyesen letartóztatták.

Azóta megismertük Károlyi Gyulát. Aki vele az életben csak egyszer is beszélt, nem kételkedhetik abban, hogy a parádé megrendezése sem az ő szándékainak, sem ízlésének nem felelt volna meg.

Közben megérkezett Szegedre Varjassy Lajos, az aradi kormány kereskedelmi minisztere és Eckhardt Tibor. A szegedieknek bemutatták az aradi kormány névsorát és kiáltványát s elmondták, hogy Gondrecourtnál is jártak, és közölték vele, hogy kormányukat a románok Mezőhegyesen internálták. Gondrecourt már tudott erről, sőt, már utasítása is volt Belgrádból, hogy – ha másként nem megy – személyesen kényszerítse ki tovább-bocsátásukat.

Ha a tisztikarnak és nemzeti érzelmű polgárságnak az események menete túl lassúnak is tetszett, annál gyorsabbnak találták azt a vörösök. Betrix elé a munkásság nevében memorandum került, melyben a polgári terror ellen védelmet kérnek, s Szombathelyi eltávolítását, Tabódy és Detre visszatérését követelik. Szombathelyi alig győzte magyarázni Betrixnek, hogy a munkásság nem jelent veszedelmet, hogy nem is a munkásságról, hanem az azokat félrevezető vörös bujtogatókról van csak szó, akikkel ő a maga erejéből is elkészül. Betrix panaszkodott, hogy már unja az őt terhelő politikai felelősséget és kérte Szombathelyit, hogy a letartóztatott kétszázötven vöröst fokozatosan bocsássa szabadon. Valami olyant is mondott, hogy kérni fogja a parancsnokságról való leváltását.

Megérkeztek Szegedre az aradi kormánynak azok a tagjai is, akik nem Aradról, hanem Temesvárról indultak, és pedig Pálossy és Fülöp miniszterek, Tubán kultuszállamtitkár, és hogy ilyen is legyen, Augner István „meghatalmazott miniszter”, aki ismeretlen okokból brüsszeli magyar követ akart lenni. Felkeresték Kelemen Bélát, akinél történetesen ott volt Gömbös is. Első kijelentésük az volt, hogy csak Kelemennel akarnak tárgyalni. Nagyon kevésbé lehettek informálva saját miniszterelnökük intencióiról, ha Gömböstől, mint Bethlen és a bécsi komitét exponensétől félték. Károlyi Gyula Bethlenékkal akart együtt dolgozni, nem is beszélve arról, hogy szívesen átadta volna az egész vezetést bárkinek, aki arravaló, elsősorban Bethlen Istvánnak.

Varjassy már megérkezése napján elindult a maga külön útján, amely erősen rózsaszínűre volt festve. Munkáját a kereskedelmi és iparkamarában kezdte el azzal, hogy a bécsi komitét nem kell fórumként elismerni. A szegedi vörösökkel is összeköttetésbe lépett, amivel első perctől kezdve megszerezte a nacionalista szegediek antipátiáját. Eckhardt Gömbösnek alapos képet festett Varjassyról, előre meg-

jósolva, hogy a szocialistáknak fog dolgozni és bomlasztani fog ott, ahol tud.

Gondrecourt szegedi tartózkodása siettette, hogy a szegediek és az aradi kiküldöttek megértsék egymást, mert az A. B. C. vezetői előtt kijelentette, hogy mielőbb meg kell csinálni minden párt és csoport „szent egységét”, bevonva abba a munkásságot is. Közölte azt is, tiszta vizet öntve a pohárba, hogy a bolsevizmus leküzdésében francia csapatokra nem számíthatunk, csak a magunk erejére. Ennek mindenki örült, mert feltételezték, hogy ez a kijelentés szabad indulást jelent, mihelyt egy-kétezer ember együtt van. Gondrecourt szerint legalább tizenötezer emberre lenne szükségünk, ami megint annak a bizonyossága, hogy a franciák mennyire helytelenül ítélték meg a helyzetet. A vörös-magyarországi viszonyokat ismerve, a betörést kétezer emberrel nyugodtan meg lehet kísérelni, persze nem a franciának, csehnek és románnak, de nekünk igen, mert ehhez a maghoz csatlakozna odaát nemcsak a nagy többséget jelentő hazafias és tisztességes elem – mely ma csak azért nem tud mozdulni, mert fegyvertelen és terror alatt nyög –, hanem a vörös hadsereg tekintélyes része is.

Az aradiak aprószentjei közül ketten a szegedi tisztekkel is tárgyalásokat kezdtek, az illetőknek vezető pozíciókat ígérve, ha melléjük állnak, és a folyó hadseregszervezésről is információkat kértek. Gömbös az ilyen fegyelembomlasztó lelkiismeretlenség ellen a legenergiusabban tiltakozott.

Az együttműködést célzó tárgyalások folyamán a szegedieknek az volt a benyomásuk, hogy a megérkezett aradiak közül akárhány már azt sem bánná, ha saját miniszterelnökük és miniszter társaik megérkezését sem kellene bevárniok, csak már történjék valami végleges megalakulás, persze úgy, hogy ők benne legyenek abban. Közben kiderült az is, hogy Augner és Bartha Ábel ígéretüket beváltva, máris azzal operálnak a franciáknál, hogy a bécsi komité németbarát s legitimista restaurációt, sőt Hohenzollern-uralkodót akar.

Nem vagyok politikus, de ha ez a politika, nem volnának hozzá idegeim, és ha nekem ezekben a napokban tárgyalnom kellett volna, azt hiszem, igen goromba lettem volna. Nem csodálkozom azon, hogy a francia „2. bureau” egyik tisztje e marakodást látva azt a kijelentést tette: „C'est une nation morte. (Ez egy halott nemzet.)”

Időközben Betrix csakugyan más beosztást kapott. A franciák közölték Szombathelyivel, hogy a szegedi magyar helyőrség ügyeit ezentúl nem ő, hanem Rondenay ezredes, a szegedi hídfő katonai parancsnoka fogja intézni. Betrix informálása körül nagy érdemei voltak a melléje beosztott magyar összekötő tisztnek, Kiss Miklós huszár főhadnagynak, aki most Rondenay mellé került. Rondenay Szeged magyar helyőrségét ezerháromszáz emberben engedélyezte. Ez is lépés volt előre, s a kerület vezérkara azonnal munkához látott, hogy a jóindulattal kezelt kereten belül felállítson két zászlóaljat, egy üteget és egy-egy lovas, utász, továbbá karhatalmi csendőrszázadot.

Az A. B. C-hez nap nap után a legkülönbébb képviselők és szervezetek csatlakoztak és kérték, hogy annak végrehajtó bizottságában helyet kapjanak képviselők. Erre határozatba ment, hogy a végrehajtó bizottság egy néptanácsnak nevezett szervezetet állít fel, melyben részt vesznek a honoráciorok, gazdák, kereskedők, iparosok, iparos-munkások és a női szervezet is öt-öt képviselővel. A zsidóság kívánságára három zsidót is tagul választottak.

Közben megérkezett a bécsi komité válasza, melyben tudomásul veszi a szegedi és aradi ellenforradalmi alakulások csatlakozását, és közli, hogy Teleki Pál gróf mint a komité teljhatalmú megbízottja, Szegedre érkezik. Addig semmi irányban határozott lépést ne tegyenek.

Varjassynak és bizalmi embereinek bomlasztó munkája éppúgy, mint gazdájuk méregkeverése, az első naptól kezdve érezhetővé vált. Ezért azt a módot eszelték ki ellenőrzésére, hogy a franciákhoz mindig csak Back Bernáttal együtt mehessen. Varjassy a megállapodást természetesen nem tartotta meg. Augner tevékenysége sem okozott sok örömet, de ő addig hányta-vetette magát és addig mesélte, mennyire bizalmas embere a franciáknak, kik nélküle semmiben sem határoznak, míg végre azok is megunták őt és De Lobit tábornok nem fogadta többé.

A Varjassy-féle szeg hamarosan nyíltan is kibújt a zsákból. Egyik embere új kabinet megalakítására indított tárgyalásokat. A szegediek kinevették és ragaszkodtak ahhoz, hogy Teleki megérkezéséig semmi se történjék.

Az antibolsevista komité szegedi végrehajtó bizottsága május tizenhetedikén felhívást bocsátott ki, mely a „szent egység” jegyében egyesülésre szólított fel mindenkit. Ugyanezen a napon kapta meg Eckhardt Károlyi Gyula levelét, melyben felkéri őt, hogy tartsa vissza aradi társait attól, hogy Szegeden mint kormány viselkedjenek, és hangsúlyozza, hogy ő, Károlyi Gyula is elismeri Bethlen István irányítását.

Persze nem kell azt gondolni, hogy a szegediek között is nem akadt volna nehézségcsináló. Már az A. B. C. felhívásának szövege is súlyos szócsatára vezetett. Ki ezt, ki azt kifogásolta. Forradalmi és ellenforradalmi idők atomizáló hatásúak, és ilyen időkben nem az egyéni érték és felelősségérzet, hanem a nagy száj viszi a főszerepet. A veszekedésekről a franciák is tudomást szereztek és Charpy tábornok a nála járó Varjassynak és Zerkovitznak Gömbös jelenlétében meg is jegyezte, hogy az aradiak folyton csak a szegediekkel disputálnak.

A munka lépten-nyomon bosszantó akadályokba ütközött. A franciák magyar tolmácsa, egy Bard nevű nagy szakállú figura, aki azelőtt állítólag a magyar Bárd, még előbb pedig Baruch névre hallgatott, minden tőle telhetőt megtett, hogy nehézségeket támasszon. Az A. B. C. ellen irányuló cikkeket, miután teljes szívvel a bomlasztó elemekkel érzett, nem cenzúrázta, a mieinknek pedig nem volt lapjuk és a legegyszerűbb tájékoztató plakátjuk kiragasztására sem kaptak engedélyt.

Miután bizonyos volt, hogy a franciák az A. B. C. plakátjának kifüggesztését nem fogják engedélyezni, azok engedély nélkül jelentek meg. Erre természetesen Betrix hívatta Kelemen meg Back Bernátot és rosszállását fejezte ki. A beszélgetés további folyamán a két úr rámutatott a francia tolmács célzatos munkájára, és megmondták azt is, hogy az úgynevezett „szent egységet” Charpy és Gondrecourt tudtával és helyeslésével alakították meg, nem is gondoltak tehát arra, hogy a közhírré tételre külön engedélyt kérjenek. Erre Betrix meglepődött és méltatlankodott, hogy itt az ő tudta nélkül minden francia parancsnok külön politikát csinál, de hamarosan megnyugodott és tudomásul vette, hogy a komité a munkásságot is meg akarja nyerni az együttműködésre. Sajnos Betrix csak a katonai ügyeket adta át Rondenay ezredesnek. A politikában maradt minden a régiben.

A „szent egység” ügyében Kelemen, Somogyi és Kószó István tárgyalta a munkásság három képviselőjével, akik azonban kijelentették, hogy minden politikától távol akarják magukat tartani és a „szent egység” alakuló értekezletein nem fognak részt venni. A munkásság vezetői még mindig az idők változását remélték.

Csoda-e, ha a tisztek között szójárássá lett, hogy: „Essen beléd a szegedi szent egység!”

Ebben az időben a franciák többször ajánlották Kelemenéknek, hogy igyekezzenek maguknak megnyerni és Szegedre hozni Ugron Gábort. A franciák emlékeztek apja franciabarát politikájára és szívesen vették volna, ha ő áll a nemzeti mozgalom élére. Gömbös észrevette, hogy a franciáknál máris nagyon eláztatták és igyekezett a háttérben maradni, de annál erélyesebben dolgozott a kulisszák mögött.

Május 21-én a városháza zsúfolt közgyűlési termében nyilvános nagygyűlés keretében kihirdették a „szent egységet”. Kelemen Béla elnökölt. Beszédében a bolsevizmus letörését és a rend helyreállítását tűzte ki célul. A helyzetet ismertető beszéde után javasolta, hogy amíg parlamentáris kormány alakulhat, kormányzóbizottság vegye át az ügyek intézését, amely mellé egy nagyobb kormányzótanácsot válasszanak. A gyűlés határozatot hozott, amely szerint a polgárság üdvözli az antibolsevista mozgalmat, helyeslően veszi tudomásul az A. B. C. eddigi működését és tömörül a „szent egység”-be.

A gyűlésen incidens is történt. A polgárság éles tüntetést rendezett az első széksorban jegyző újságírók ellen, kiket csak az elnök erélyes fellépésére nem dobtak ki. Ez időben sokat lehetett hallani ironikus formában a „szegedi szent egység”-ről.

Az öttagú végrehajtó bizottság összeállításánál bécsi, budapesti, aradi és szegedi kívánságoknak kellett érvényesülni. Hosszú viták és személyi harcok után a végrehajtó bizottság is megalakult. Elnök lett a még távollevő Teleki Pál gróf. A temesváriak képviselője dr. Fülöp Béla, a bécsieké Gömbös, a pestieké dr. Hentz Károly, a szegedieké Kelemen Béla és az aradiaké Varjassy Lajos. A végrehajtó bizottság mellé még egy hústagú, minden csoport képviselőiből álló, kormányzótanácsot is választottak.

A megalakulást közölték Charpyval, aki azonban kijelentette, hogy a „kormányzati program” közzétételével várni kell, mert azt csak a belgrádi francia parancsnokság engedheti meg.

A végrehajtó bizottság első ülésén a franciák álláspontját ismerő Gömbös azt a javaslatot tette, intézzenek felhívást a szovjetkormányhoz, melyben felszólítják, hogy a kormányzatot adja át a polgárságnak, minek ellenében szabad elvonulást kap. Az átirat tárgyilagos hangon utalt a vörösök tarthatatlan helyzetére, felszólította őket a hatalom átadására és a részletek bizalmas megbeszélése végett Dorozsmára invitálta a szovjet megbízottait. Ezt meg kellett tenni a franciák örökös „szent egysége” miatt, bár tudta mindenki, hogy a vörösök úgy sem állanak kötélnek.

A végrehajtó bizottság Gömbös hatáskörébe utalta a katonai ügyek intézését, mire már huszonnégy óra múlva megjelent Kelemen Bélánál két aradi törzstiszt; tiltakozva az ellen, hogy a hadsereg vezetése, illetve szervezése egy fiatal kapitány kezébe kerüljön. Szerintük Gömbös maradjon az intézőbizottság tagja, katonai hatáskör nélkül, de a hadseregszervezésre nekik tábornok kell. Kelemen tájékozódott a kérdésben és azt tapasztalta, hogy a szegediek körében is ezen a véleményen van néhány idősebb tiszt, de a nagy többség szívesen látja Gömböst a katonai szervezés élén. Alighogy a panaszkodók eltávoztak, három szegedi törzstiszt, Matuskovits, Rózsafy és Shvoy jöttek Kelemenhez, kijelentve, hogy a tisztikar nagy többsége ragaszkodik Gömböshöz, aki ellen csak az idősebb, félreállított törzstisztek intrikálnak.

Az aradi kormány belügyminiszterének, Bartha Ábelnek sajnos sikerült női ruhában megszöknie Mezőhegyesről és megérkezett Szegedre. Azzal kezdte, hogy biztosan tudja, hogy a franciák csak olyan mozgalmat támogatnak, mely József főherceget akarja királlyá koronázni. Bartha viselkedésével a legrövidebb időn belül megszerezte a szegediek gyanakvását. Visszaérkezett Szegedre a Bécsbe kiküldött Hutzik Elemér is, aki a bécsi komité egyes tagjainak kártyacsatáiról és ivásairól nem éppen öröndetes híreket hozott magával.

Ha információi tekintetében még lett volna kétely, a szintén Bécsből érkezett Toókos Gyula mindenben megerősítette Hutzik állításait. A bécsiek közül szerintem Bethlen István, Teleki Pál, Andrássy Gyula grófok, Gratz Gusztáv és Sigray Antal dolgoznak komolyan. Toókos Gyula elmondta a brucki puccs történetét is, mélységesen felháborodva azon, hogy ambiciózus politikusok ilyen örült kalandokba ugatnak bele bátor és jóhiszemű tiszteket.

Arról a sok intrikáról, személyeskedésről és elégedetlenkedésről, mely a „szent egység” megalakulása körül kerekedett, könyvet lehetne írni; de bár a téma hálás lenne, erre nem vállalkozom. Három-négy tagú csoportok követelték érvényesülésüket, sokan voltak, kik önmaguknak követeltek szerepet, ugyanannyian, akik mások szereplése ellen intrikáltak. Az újabban közéletbe kerültek szemében bűn volt az is, ha valaki egyik háború előtti párthoz tartozott. A legrosszabb ajánlólevél a munkapárthoz való tartozás volt. Másokat minden különösebb alap nélkül forradalmárnak deklaráltak.

Miközben az adáz személyi harcok folytak, csatlakozott az A. B. C-hez¹⁴ a szegedi Ipartestület, a szegedi Székely Nemzeti Tanács, a Keresztényszocialista Párt szegedi csoportja, a Gyógyszerésztestület és sok más egyesület.

Az inga lengett jobbra, minden kicsinyes személyeskedés és bajkeverés ellenére is.

De a politikai helyzet egyre nehezebbé vált, mert mindig több csoport alakult és érdekeik mindig erősebben ütköztek egymással. Itt voltak a bécsi exponensek, azok Bethlen Istvánt és irányát akarták, de volt köztük olyan is, aki Gratz Gusztávot kívánta. Kelemen Béla az Apponyi Albert-gondolattal jött, viszont néhány Lovászy-párti, Lovászyt és Ábrahám Dezsőt tolta előtérbe. Az aradiak Károlyi Gyulát, de a szintén aradi Bartha Ábelek önmagukat akarták. Az úgynévezett pesti csoport – Wagner, Fazekas és Hutzik – Friedrich Istvánt szeretnék volna vezérnek, de legalábbis rendőrminiszternek.

Volt bizonyos ellentét Gömbös és Kelemen között is a Lovászy-Friedrich-párt megítélésében, kiknek Kelemen egyáltalában nem akart helyet juttatni. A személyi torzskodásokban élénken részt vett Varjassy is, de még mindig volt ideje egy célravezetőbb munkára is, arra, hogy a franciákkal kerüljön minél szorosabb viszonyba.

Ez sikerült is neki, főleg Saint Laumer kapitány révén, akiről azt állítják, hogy erősen érdekelve van Varjassy pénzügyi és üzleti műveleteiben.

¹⁴ Az antibolsevista komitét röviden A. B. C.-nek nevezték.

KÁROLYI GYULA GRÓF KORMÁNYA

Vígan és vég nélkül folyt a személyi harc és tülekedés, míg végre május 28-án Károlyi Gyula gróf megérkezett Szegedre. Még aznap felvette az érintkezést a szegediekkel és kijelentette előttük, hogy minden alakulást csak időlegesnek tekint. Informálódott az eddig történetek felől, megismerkedett Gömbössel és a csoportok vezetőivel, mindenkit figyelemmel végighallgatott, s már az első órában kijelentette, hogy Bartha Ábel híresztelése is József főherceg személyével, mint a franciákkal kapcsolatosan komolytalanok.

Károlyi Gyula első dolga Szegeden az volt, hogy aradi kormányának valamennyi tagját lemondatta. Ez nem mindenkinél ment könnyen. Akiket meg akart tartani, azok könnyen mentek volna, annál jobban ragadtak azok, akiken szeretett volna túladni.

Május 30-án – a dátumot érdemes megjegyezni! –, mialatt Károlyi a különböző csoportok vezetőivel tárgyalt, váratlan látogatója érkezett. Horthy Miklós ellentengernagy. Ő volt Károlyi Gyula hadügyminiszter-jelöltje, aki az ő kérésére jött Szegedre. Horthy nem adott határozott választ. Egyheti gondolkozási időt kért és visszament Kenderesre.

A kiszivárgott hírt a tisztikar a legnagyobb örömmel fogadta. Horthy Miklós, a „Novara” hőse, sok tengeri csata győztese, le nem győzött admirális, a cattarói tengerészlázadás leverője az az ember, aki a tisztikarnak kell. A gondolatot annál jobbnak találta mindenki, mert az örökös rangkérdéseket is véglegesen kiküszöböli. Az adott esetben a hadügyminiszter egyszersmind a legfőbb parancsnok is. A tisztikar reménykedve várt a Horthy által kért egyheti gondolkozási idő alatt.

Károlyi Gyula az első perctől fogva határozott volt és a személyi intrikákra nem adott semmit. Ennek ellenére kénytelen volt kormánylistája összeállításánál bizonyos kívánságokat érvényesíteni, engedni, főként Pálmai Lajos esetében, ki az aradi kormányban igazságügy-miniszteri helyet töltött be. A szegediek, élükön Kelemennel és Zadravetzcel nem akarták őt igazságügy-miniszternek elfogadni, mert zsidó. Károlyi az ingerültségig védte őt, hangoztatva, hogy

Pálmai kitűnő ember és kitűnő jogász, de a hangulat oly élesre fordult, hogy végül is a kabinetalakítás megghiúsulását fenyegette. Pálmai gavallérosan viselkedett, kijelentette, hogy legkisebb nehézséget sem akar személyével okozni és visszautazott Aradra, hiába ajánlott fel neki Károlyi Gyula helycserét.

A kabinetalakítást megelőző rövid tárgyalások alatt a személyeskedések és egyéni követelődések tetőpontjukra hágtek. Pázmándy Dénes miniszternek akarta Hentz Károlyt és tiltakozott Gratz Gusztáv ellen. Teljesen ok nélkül, mert Gratz úgy sem volt kombinációban. Barcsay és két-három embere nehezményezte, hogy Károlyi Gyula előnyben részesíti a régi munkapártiakat. Varjassy és Kinczig erősen Pálmai pártjára álltak, Varjassy mindenütt hirdette, hogy a szegedi zsidóság elkeseredik emiatt az ügy miatt és „ellenzékbe megy”. Erre viszont Károlyi jelentette ki, hogy ő a végletekig védte a Pálmai-kombinációt, akiben egy percig sem a zsidó vallású embert, hanem a használható, értékes embert kereste, de azt nem engedi meg, hogy az ügyből felekezeti és zsidókérdést csináljanak.

Végre május 31-én a szegedi törvényszéki palotában déli tizenkét órakor esküt tett a kormány Károlyi Gyula kezeihez, a következő összeállításban:

Földművelésügy: Kinczig János, belügy: Kelemen Béla, kereskedelemügy: Varjassy, közlekedésügy: Hemmen János. Államtitkárok: Gömbös Gyula hadügy, Kórossy György belügy, Bársony Elemér népjólét és Gemeinhardt Márton közlekedés.

Horthy Miklós végleges válaszána megérkezéséig a hadügyi tárcát Károlyi Gyula magának tartotta fenn.

Károlyi energikus fellépése folytán a minisztérium egyharmadát sem érte el annak a hadi létszámnak, amit az érdekeltek elérni szerettek volna. A megalakulást a tisztikar megnyugvással vette tudomásul, de a sok előzetes huzavona miatt valami túlságosan nem lelkesedett.

Volt tehát nemzeti kormány, és azt kellene hinni, hogy mindenki igyekezett azt tőle telhetően támogatni, s az intrikák megszűntek. A tisztikar és a szegedi nemzeti érzésű polgárság így is érzett, annál kevésbé a kimaradt politikus urak.

Már a megalakulás délutánján híre terjedt, hogy az egyik úgynevezett „pesti” csoport népgyűlést tervez másnapra és fellép a kor-

mány ellen. Mások azzal szaladtak a miniszterekhez, hogy mi lesz a főispánságokkal? Varjassy csendes kezdeményezésére a zsidóság egy része és a szabadkőművesek egy „társadalmi békeligának” nevezett valamit kezdtek szervezni, ami nem kormánytámogatást jelentett.

De az intrikálók és közvetítők hiába próbálkoztak Károlyi Gyulánál. A legjobb esetben, de ezt is elég ritkán tette, szó nélkül végighallgatta őket, szívta rövid szárú kis pipáját és továbbra is azt tette, amit jónak látott.

A sok hűhóból így egyelőre csak kellemetlenségek és idővesztésig származtak, de komolyabb baj még nem lett.

Június elsején az alsóvárosi templomban Zdravetz páter nagymiséi mondott, és bejelentette a kormányalakítást.

E napokban már igen éles formában jelentkezett az antiszemizmus. A polgárság, gazdák és a tanyaiai körében folyó nemzeti agitáció egyik jelszava az volt, hogy minden bajnak a zsidók az okai. Az erős politikai izgatószerkekhez szoktatott tömegeket a jelszóval gyorsan és könnyen lehetett megmozgatni.

Az az igyekezet, hogy a régen itt élő, magyarra vált zsidóság és az újabban bevándorolt bomlasztó galíciaiak között különbség tételesség, hiábavaló volt, és a tömegnél győzött az egy valamennyiért és valamennyi egyért elve.

Károlyi Gyula az első minisztertanácson kijelentette, hogy csak hazafiúi áldozatkészségből vállalkozott erre a szerepre. Tudja jól, hogy kiteszi magát annak, hogy a vörösök elteszik láb alól, de ezzel sem törődik, mert nincs más gondolata, mint hogy azt a rettenetes bűnt, melyet Károlyi Mihály a nemzet ellen elkövetett, egy másik Károlyi, amennyire csak lehet, jóvátegye.

Június elsején megjelent a kormány megalakulását bejelentő „A magyar nemzethez” címzett kiáltvány.

„Ezeréves történelmünk legválságosabb napjait éljük. A józan polgári és munkás társadalom végveszélyben forog. A bolsevista pártnak és vezéreinek garázdálkodása anarchiát, pusztulást és felfordulást hozott az annyi megpróbáltatást látott országra. Bárhová tekintünk, a termelőeszközök teljes pusztulását, a munka becsületének meggyalázását, fosztogatást, rablást és ártatlan emberek kegyetlen legyilkolását látjuk.

Sehol komoly kísérletet nem látunk arra, hogy a közrend, a gazdasági termelés s az alkotó munka jogaiba visszahelyeztessék. Ily körülmények között nekünk, kik a megszálló csapatok támogatásával rendben és nyugalomban éltünk és cselekvési szabadságunkat megőriztük, kötelességünkké vált, hogy különleges, az országban sehol nem található helyzetünkben kifolyólag kezdeményezzük a rend és jog uralmának helyreállítását.

E kötelességérzettől áthatva és bízva igaz ügyünk sikerében, megalkotottuk a rend pártjában szent egységgé tömörült összes magyar politikai pártok kormányát.

Kormányunk egyetlen kötelességének ismeri az alkotmányosság követelményeinek megfelelő magyar kormány megalakulását lehetővé tenni, s működése csak rendcsinálásra és előkészítő feladatok teljesítésére szorítkozik az alábbi vezérelvek alapján.

1. Letörjük a bolsevizmust, s helyreállítjuk a rendet, a személy- és vagyonbiztonságot s a munka tiszteletét. E végből azonnal megszervezzük a pártpolitikától mentes, fegyelmezett karhatalmat. Politikai okokból megtorlást senkivel szemben alkalmazni nem fogunk.

2. A bolsevisták által elárult nemzeti eszmét érvényre emeljük.

3. A törvény uralmát, a jogfolytonosságot az állami életben helyreállítjuk és a végrehajtó hatalmat a nemzeti hagyományokhoz híven a művelt nyugati demokráciák szellemében gyakoroljuk.

4. Minden lehető t meg fogunk tenni, hogy az ország közéletéről gondoskodjunk és a munkanélkülieket munkához juttassuk.

5. Az antant összes államaival előkészítjük a baráti jó viszonyt és kiküszöböljük mindazon ellentéteket, melyek szomszédainkkal való egyetértésünket megzavarják. Gazdasági megállapodásokat is sürgetően létesíteni fogunk, hogy a közellátás és a termelés folytonossága ezáltal biztosítva legyen.

A budapesti szovjetkormány összes rendeleteit érvénytelennek tekintjük és működésünk minden terén a közszabadság, a demokrácia és a progresszív haladás zászlóvivői vagyunk.

A mi célunk nem irányul egyes társadalmi osztályok érdekeinek előtérbe tolására, egyik osztálynak a másik felett való uralmára, hanem a nyugat-európai nemzetek társadalmi rendjével összhangban kívánjuk magyar hazánkban az általános jólét szilárd alapjait megvetni, s a szük-

séges szociális reformok céltudatos megvalósításával a munkásosztály minden jogos igényét is kielégíteni. Mindezt meg kell tennünk a szeretet, a megértés, a magyar testvériség jegyében és minden hazafias polgárt össze kell forrasztanunk az értelmén és érzelmen egyaránt alapuló nemzeti gondolatban és a nyugat-európai civilizáció szolgálatában.

Vállaljuk az ország és a történelem előtt a teljes felelősséget, és ennek tudatában elvárjuk, hogy mindenki lelkesen támogasson.

A kormány rendeleteinek mindenki feltétel nélkül engedelmeskedni tartozik.

A munkássággal való békés együttműködés biztosítása céljából két miniszteri állást tartunk fenn a munkásság érdekeinek hivatott képviselői számára.

A kormányalakítás előkészületeiről, valamint a kormány megalakulásáról az antantot megfelelő formában értesítettük.

Kelt Szegeden, 1919. május 31-én.

A magyar nemzeti kormány nevében: gróf Károlyi Gyula miniszterelnök.

A plakát alján a bécsi komité alábbi kiáltványa következik:

„A magyar politikai pártok azon tagjai, akik véleményüket ma szabadon nyilváníthatják, kijelentik, hogy a gróf Károlyi Gyula elnöklete alatt megalakuló kormány létrejöttét helyeslik, fenti kiáltványt magukévá teszik és ennél fogva a kormányt pártkülönbség nélkül hazafias törekvésében támogatni fogják.

A magyar politikai pártok felhívják ezért minden magyar honpolgárt, hogy a Károlyi Gyula elnöklete alatt megalakult kormánnyal szemben bizalommal viseltessék, és hogy azt mindaddig támogassa, amíg egy, az országos pártok bizalmára támaszkodó alkotmányos kormány létrehozatala lehetővé nem válik, amelyet később – a nemzetnek az általános szavazati jog alapján való megkérdése után – egy az alkotmányozó nemzetgyűlésen képviselt, az egész nép akaratán alapuló végleges kormány fog felváltani.

Andrássy Gyula, Bartos János, Bethlen István, Farkasházy Zsigmond, Gratz Gusztáv, Héderváry Lehel, Novák István, Pallavicini

György, Sigray Antal, Szmrecsányi György, Teleki Pál, Zichy Aladár, Zichy János.”

Június első napjaiban Bécsből Szegedre érkeztek Teleki Pál, Zichy Aladár, Wenckheim László, Ráday Gedeon grófok, Pallavicini Alfonz örgróf és Bartos János. Az utóbbi rögtön egy új kabinetalakítás szükségességéről kezdett beszélni.

Az első minisztertanács a Bécsből érkezett uraktól a szegedi kormány céljaira hárommillió koronát kapott, ami nem volt éppen túl sok. A kormány életbe léptette az annyira szükséges sajtócenzúrát, Eckhardt Tibort utasítva a sajtó megfelelő megszervezésére, és a renitenskedő, egészen és félig vörös újságírókkal szemben a lapok lefoglalását és internálást helyezett kilátásba. A Bécs–Szeged közötti futárszolgálat és rendőri biztonsági szolgálat megszervezésére, a statáriális rendelet kihirdetésére intézkedések történtek és formailag is elintézték az új, magasabb katonai parancsnokok kinevezését.

A kormány ünnepélyes bemutatkozását, a franciákra való tekintettel, többen mellőzni vagy halasztani akarták, de Gömbös és Zdravetz nem hagyták annyiban a dolgot és kitűzték azt június 2-ára.

Ezen a napon délután Burtik százados parancsnoksága alatt egy díszszázad indult meg a Klauzál tér felé zenével és – a tölténytáskában éles tölténnyel. Rengeteg nép kísérte és zúgott az éljen. A Klauzál tér tele volt emberrel, közöttük sok katona. A kormány megjelenik a Kárász-ház erkélyén. Hatalmas éljen fogadja. Kelemen felolvassa a kormányproklamációt, azután Károlyi beszél röviden. Azzal végzi, hogy „Teljesítse mindenki a kötelességét!”

Utána az erkélyen megjelenik egy barna csuha, páter Zdravetz, Szeged hatalmas erejű szónoka és agitátora. Szervező és buzdító munkája a történelem lapjaira tartozik. Bátran, életét kockáztatva, a vörös bomlasztás legféltelenebb napjaiban is bátorította, szervezte, tüzelte hatalmas szónoki készségével a szegedieket, és hosszú időn át ő volt a nemzeti gondolat vezére és fanatikus apostola.

Zdravetz beszél:

– Alkonyodik, de nekünk hajnalodik. Alkonyodjék a közelmúltaknak és hajnalodjék porig alázott, elárult édes hazánknak! – Azután

a tömeg nevében a kormányhoz beszél. Mit ad és mit kér a kormánytól a magyar nemzet?

Szavai végeztével felzeng a Himnusz, utána a Szózatot éneklí a tömeg.

Zdravetz beszédének hatása óriási volt, sokan sírtak, és még a cinikus Varjassy is esküre emelte a kezét, mikor a barát beszéde végén a tömeget a nemzet hűségére feleskette.

Másnap – ez jellemző – a szegedi lapok egy sort sem írtak a Klauzál téri eseményről, és kifogásolták, hogy a katonazenekar „egyéb-irányú elfoglaltsága” miatt néhány perccel elkéssett a színházból.

Az ünnepi hangulatot megrontotta az, hogy a franciák másnap tiltakoztak az előzetes bejelentés nélkül történt Klauzál téri ünnepség megtartása ellen.

A kormány megalakulása után a munkásság körében erős ellen-propaganda indult meg. Ellénfelvonulást és tüntetést akartak megszervezni és az általános sztrájkot akarták kihirdetni.

A franciáknál is romlott a helyzet. Rossz néven vették az ünnepélyes gyűlést, melyért elsősorban Gömböst okolták. Nem tetszett nekik, hogy Zdravetz üdvözölte a kormányt. A franciák szemében ez a körülmény elég ok volt arra, hogy a kormányt klerikálisnak és reakciós irányúnak tekintsék. Azt is hangoztatták, hogy Gömbös germanofil. Gömbös az egészszel nem sokat törődött. Az volt a véleménye, hogy egyes francia parancsnokok személy szerint is különböző és változó magánvéleményét csak bizonyos fokig szabad respektálni.

Gömbös helyzete nem csak a franciáknál volt nehéz. A legkicsinyesebb féltékenykedés ütötte fel minduntalan a fejét. Azt a rendeletet, hogy esténként a régi takarodó helyett kuruc tárogató szólaljon meg, a szegedi és az idősebb tiszték nevetségesnek vélték. Vajon mi szoktatta a tisztikar nem is kis részét ahhoz, hogy ne bírja a színt, fantáziát és lendületet, hanem ehelyett a sablon, megszokott hétköznapi, fűrészpör legyen az ideálja a gondolkodás és komoly elbírálás helyett? Miért oly gyakran e fanyalgó, fölényeskedő kedvtelenség és az örökös „nem”? Még hozzá állásfoglalásukat ebben a kérdésben meg sem tudják okolni! Az a rendelet, mely a tisztikarban bizonyos esetekben a párbajkötelezettséget visszaállítja, radikális és szabadkőműves körökben valóságos kétségbeesést keltett, pedig aki tudja, hogy formák-

ban, tónusban, felfogásban micsoda romlás történt a tisztikarban is, az a rendeletet csak örömmel fogadta. A tisztikar soha nem volt és nem is lesz szabadkőműves értelemben radikális, demokrata – vagy ha az, akkor már nem tisztikar. Amíg pedig a sajtóban, magán- és közéletben a becsület Csáky-szalmája és a becsületsértés büntetése tíz korona, addig kell a párbaj.

A legcifrább s egyszersmind legjellemzőbb az volt, hogy Varjassy miniszter úr a kormány megalakulása óta mindenütt hirdette, hogy a Károlyi-kormánynak el kell tűnnie, mert a Pálmai-eset a zsidóság sérelmét jelenti, és mert a kormány bemutatkozásánál a nyilvánosság előtt szerep jutott egy szerzetesnek is. Erre a „miniszteri” biztatásra a munkásság kiküldöttei bejelentették Betrixnél, hogy ellenkiáltványt akarnak közzétenni. A kiáltvány hangja szerencsére olyan durva volt, hogy emiatt – de csakis emiatt – Betrix nem engedélyezte. Bizonyos formai változtatásokat, melyek mellett az engedélyt megadta volna, ő maga ajánlott a küldöttségnek, de a munkások nem voltak hajlandók ezekbe belemenni. Már nagyon hozzászótkak a maguk diktatúrájához.

Június 6-án kitört a sztrájk. Ugyanakkor a szegedi újságírók vezetői is kijelentették, hogy Varjassyn kívül az egész kabinet reakciós, és azt nem támogatják, míg személyi változások nem történnek. Első követelésük az volt, hogy Kelemen távozzék a belügyek éléről.

A csak néhány napos kormányban Károlyi Gyula tényleg keresztül is vitt néhány személyi változást. Teleki Pált kérte fel a külügyek élére, a belügyi tárcát ő maga vette át, Kelemen Béla a kultusztárcát kapta. Szeged, négy község és néhány tanya területén, mely hozzá még a francia megszállás alatt áll, lehetetlen nem végtelen fontosságot tulajdonítani az ilyen miniszteri személycseréknek! A helyzet komikumát maga Károlyi érezte legjobban, de úgy kellett vennie a helyzetet, ahogy volt.

Minisztertanács közben jelent meg Károlynál, másodszor, Horthy Miklós. Esőköpenyben, sapkában, szokott gyors tengerészlépésével sietett keresztül a szobán, és kezét nyújtva Károlynak, így szólt:

– Kemény lelki tusa után, de eljöttem. Vállalom. Nem hallgathatom a fű növést Kenderesen, midőn Szegeden a magyar géniusz bontja ki szárnyait egy második honfoglaláshoz.

Tudni kell, hogy Kenderes, Horthy birtoka, ebben az időben az egymással szemben álló vörös és oláh vonalak között feküdt és Horthy családja a birtokon tartózkodott. Horthy még aznap esküt tett Károlyi kezeihez, melyről az alábbi jegyzőkönyv tanúskodik.

„Jegyzőkönyv, felvétel 1919. évi június hó 5. napján déli tizenkét órakor Szegeden, a törvényszéki palotában, ahol alulírott miniszter az alábbi szövegű esküt tette le gróf Károlyi Gyula miniszterelnök kezébe:

Én, Horthy Miklós, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és ennek alkotmányához hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segéljen!

Kelt mint fent. Alatta az aláírások: Károlyi Gyula miniszterelnök, Horthy Miklós, Eckhardt Tibor, jegyző.”

A hadügyminisztérium rendelete, mely a „Magyar Nemzeti Hadsereg” felállítását rendeli el, június 9-én jelent meg. A rendelet nemcsak a szegedi haderőt akarja megszervezni, hanem átnyúlva a jövőbe, Magyarország hadseregszervezésének alapjait is lefekteti. A kormány hatályon kívül helyezte az összes szovjetrendeleteket, a hadügyminisztérium pedig behívta szolgálattételre az 1885–95-beli korosztályokat.

Károlyi Gyula, hála határozottságának, néhány nap alatt odáig jutott, hogy már nem kellett törődni azokkal az aprószentekkel, akik politikai támogatásuk fejében államtitkárok, de legalábbis főispánok akartak lenni, és csak az úgynevezett „komoly politikusok” kívánságai körül voltak viták. Francia oldalról Varjassy kebelbárátja, Saint Laumer kapitány támasztott nehézségeket, folyton arra célozgatva, hogy a kormány reakciós és germanofil. Annyira ment, hogy Károlyi indíttatva érezte magát, hogy De Lobit-nak megmondja, hogy Magyarországon a háború előtt mindenki germanofil volt, kivéve Károlyi Mihályt, de az ő társaságával most igazán nem kezdetünk semmit, viszont a helyzet változott, a német szövetség megszűnt és ma mindenki örömmel csinál franciabarát politikát, ha ez a bolsevizmustól való megszabadulást jelenti. Ha a franciák ezt a politikát csinálják, számíthatnak Magyarországon mindenkire. A

királykérdésben Károlyi kezdettől fogva azt az álláspontot foglalta el, hogy az államforma és a királyság kérdéséről egyelőre beszélni sem szabad még, annak idején pedig majd meg kell csinálni. Saint Laumer kapitány a politikai ügyek referense volt – innen eredt súlya és fontossága. De már azért is nehéz volt a franciákkal valamire jutni, mert ahány francia parancsnok az ügyekbe beleszólt, annyiféle volt az álláspontjuk.

Mint kuriózumot meg kell még említeni, hogy Charpy tábornok mindenáron el akarta érni Károlyinál, hogy a szegedi szabadkőműves páholy főmesterét államtitkárrá nevezze ki. Károlyi e kívánságnak nem tett eleget. A leghatározottabban kijelentette azt is, hogy amennyiben a franciák a kormányt úgy, ahogy van, nem támogatják, akkor inkább lemond, de nem hajlandó olyanokat bevinni, akikkel személyük miatt együtt dolgozni nem tud.

A szabadkőművesek munkájának Varjassy megérkezése óta egyéb megnyilvánulásai is érezhetők voltak. Charpy „testvér” volt, de a nem testvér Gondrecourt-ral is elhitették, hogy Szegeden a szabadkőművesség oly erős, hogy tagjait kihagyni semmiből sem lehet. Kiadták a jelszót, hogy a kormány a munkapárt szellemi örököse és Károlyi Gyulát Ráday Gedeon gróf befolyásolja. Tehát új kormány kell a „pártok bizalma” alapján. Ehhez a gondolathoz lelkesen csatlakoztak azok az „államférfiak”, akik eddig nem kerültek be a kormányba.¹⁵

Csoda-e, ha Károlyi Gyula hamarosan kijelentette, hogy a politikai életről eddig sem volt magas véleményrel, de amit most látott,

15 A szegedi eseményeket személyes tapasztalásból csak június 11-től kezdve ismerem, de ezek megértéséhez, legalább nagy vonásokban, feltétlenül ismerni kell az előzményeket, annál inkább is, mert 1918. december óta a francia megszállás folytán Szegeden egészen másképp alakultak a viszonyok, mint az ország bármely városában. Szegedre érkezésem első napjaiban igen sok embert kérdeztem ki az előzmények felől, és sok, de sokszor ellentmondó és kaotikus adatot kaptam, ami nem csoda, mert emlékezetből mondta el mindenki, amit tudott és így hibák, félreértések kétségtelen jöhiszeműség mellett is elkerülhetetlenek voltak. A nekem elmondott és feljegyzett adatok alapján nem kaptam egészen áttekinthető képet az eseményekről, még kevésbé tudnám azt naplómban a kapott formában felhasználni. A legrendszerezesebb és legmegbízhatóbb forrás, mely számomra rendelkezésre állott, kétségtelenül Kelemen Béla elbeszélései és naplója voltak. Így midőn naplófeljegyzéseimet könyvvé fűsültem, az érkezésemet megelőző idők történetét Kelemen Béla könyvben is megjelent naplójegyzeteiből és okirataiból, illetve azok nyomán ellenőriztem és helyenként kiegészítettem.

az neki éppen elég, és ha szerencsésen eljutottunk Budapestig, akkor azonnal megy.

Június 24. Ha az ember mindazt hallja, ami a mai szegedi napokat megelőzte, és mindazt látja és tudja, ami most folyik, akkor könnyen kétségbeeshetnék a jövő felett. Hogy ez meg ne történjék, annak legbiztosabb ellenszere, ha a katonaság és a tisztikar munkáját nézi, és azét a néhány emberét, akik mint Károlyi, Teleki, Horthy, Kelemen Béla, Gömbös, Zdravetz és még néhányan, nem törődve semmiféle nehézséggel és intrikával, csak azt nézik, hogy politikailag megnyissák az utat Pest felé, hogy azután katonailag megnyithassuk mi.

Néhány régi barátból és néhány újonnan megismert kedves pajtásból állandó kör alakult ki, mely szabad idejében sokat van együtt. A szabad idő elsősorban a többiekre vonatkozik, mert nekem még egyebem sincs, csak szabad időm. Néha azt gondolom, hogy ez nem hízelgő rám nézve, de nem törődöm vele. Gömbös, Toókos, a két Görgey, Sóváry huszár főhadnagy, Marton Béla, Crouy Péter, Gyarmathy páter és még néhányan, sokat vagyunk együtt. Rendesen egy kedves és szép asszony, Sóváry felesége prezideál társaságunkban.

A Herkules újabban fürdőhellyé lépett elő, aminél mi sem természetesebb. Öltözőkabin van elég, a folyó felőli oldalon leeresztünk egy hágcsót, de akinek kedve van, az háromféle magasságból is ugorhat fejest. Jobb napozót pedig, mint a kapitányi híd, kívánni sem lehet. Mint fürdögazdának nincs okom panaszkodni, hogy az üzem ne menne jól. Sóváryékka, a két Görgeyvel, Gömbössel és más barátaimmal nagy fürdéseket rendezünk. Eljött néhányszor Horthy is, kinek nagyon tetszik a rezidenciám.

Egy fürdés alkalmával láttam először virágni a Tiszát. Észre sem vettük, hogyan és mikor, egyszer csak egy kis felhő ereszkedett le és lepott el mindent a hajón és a vízen. Tiszavirágra volt. Azt mondják, hogy az igazi nagy rajzáskor az egész folyót belepik a kis állatok. A kék azúrban folyt a nászünnepe, millió és millió tiszavirág élte rövid kis életét. A vizet, fedélzetet és az egész hajót pedig belepték milliók holtteste, melyeknek órája már lefutott, s szerelmük és vele életük is bevégeződött.

Szimbolikus valami ez. Mennyivel vagyunk mi kevésbé tiszavirágai a világegyetemnek, mint a Tisza kérésze? Az órát és időt mi,

emberek találtuk ki magunknak. Az emberi nyolcvan esztendő és a kérész egy-két órája nem különbség, hiszen van csillag, melyről a fény másodpercenként háromszázezer kilométert megtéve, egymillió év alatt ér le a Földre. Ha arra gondolunk, ami előttünk volt és utánunk még lesz, különbözünk-e a tiszavirágtól?

Néhány napja, fürdés után Horthyval s a két Görgeyvel indulunk a hajóról a Kass felé, amikor az egyik lejjebb kikötött uszályhajóról éles női sikoltozást hallunk. Még odanézni sem volt nagyon időnk, mikor Horthy „egy asszonyt vernek” kiáltással már rohant az uszályra. Mi utána, de mire az uszályra érünk, már el is kapta a feleségét brutálizáló matrózt, és úgy lódította odább, hogy majdnem a Tiszába repült.

Június 26. A szegedi zsidóság józan vezetősége, látva az egyre növekvő antiszemitizmust, másrészt a zsidóság radikális részének oktalan ellenzékieskedését, mely a tisztikar és a nemzeti érzésű elemek szemében nem a kormány, hanem a nemzeti ügy iránti ellenségeskedést jelent, memorandumot intézett a kormányhoz Wimmer Fülöp, Biedl Samu, Balassa Ármin és még kétszázötven aláírással. Az ünnepélyes nyilatkozat érinti a múlt eseményeit és tiltakozik az ellen, hogy a zsidóságot tegyék felelőssé a bolsevista uralom bűneiért, és visszautasít minden olyan vádat, mely a zsidó vallásfelekezettűeket a magyar haza és nemzethez való hűségükben meggyanúsítja. Kijelenti, hogy a magyar nemzeti eszme szolgálatában álltak a múltban és állnak a jövőben is, nem tűrve, hogy őket a magyar nemzet testétől bárki is elszakítsa. Végül kijelentik, hogy a Károlyi Gyula-kormányt politikai irányzatának minden vizsgálása és bírálása nélkül támogatják a bolsevizmus elleni harcban. A nyilatkozat jó hatást tett és mint jó példa is szerepelt. A szegedi szabadkőműves páholy szintén biztosította Károlyi Gyulát arról, hogy programját támogatja. Timeo Danaos... ez utóbbit senki se hitte el Varjassy miatt.

A franciák több mint kétes magatartása végül is arra indította Károlyi Gyulát, hogy a változékony francia ígéreteket, engedélyeket és tilalmakat végérvényesen tisztázza. Írásban fordult hozzájuk azzal a kívánsággal, engedjék meg, hogy nélkülük Budapest ellen vonuljunk. A francia hadsereg-parancsnokságtól a kérésre oly értelmű sürgönyválasz érkezett Szeged város katonai kormányzójához, mely a legnagyobb elkeseredést keltette. Nem engedik meg, hogy a francia vonal-

ból kiindulva bármilyen vállalkozásba kezdjünk, és Charpy tábornok utasítást kapott, hogy a tilalomnak minden eszközzel – ez fegyveres erő is jelent – szerezzen érvényt.

Mindaz, ami az úgynevezett politikában eddig történt és történik, a mi szemünkben hatodrangú jelentőségű volt mindig, azzal az egy gondolattal szemben, hogy mikor indulhatunk. A tisztikarban robbanásig feszült a hangulat és úton-útfélen nyíltan hangoztatják, hogy indulni kell a franciák akarata és tilalma ellenére is. Hiszen tudomásul vettek azok már sok mindent, amit engedélyük nélkül csináltunk; bele fognak nyugodni ebbe is. Ha pedig nem nyugszanak bele, vegyük fel a harcot velük is, most már minden mindegy. Az idősebbek és megfontoltabbak türelmet prédikálnak és igyekeznek a hangulatot lecsillapítani, mely, ha nem robban ki, elsősorban Horthy érdeme lesz, aki a tisztikar előtt olyan tekintély, hogy legjobban az ő nevével lehet argumentálni. Hányszor hallottam az elmúlt napokban azzal érvelni, hogy „maradj békén, ha Horthy tudja még túrni a helyzetet, tudjad te is, s ha még annyi is most a nehézség, lesz ez még másként”.

Két nap óta itt van Franchet d'Esperay tábornok. Károlyi Gyulával hosszú ideig tárgyalt. A toborzást megengedte és fegyvereinket vizsgáljuk. De azt, hogy indulhassunk, nem lehetett elérni. A Kassban este mindenki arról beszélt, hogy Szegedet fel kell adni, a franciák sohasem fognak innen kiengedni, zsákutcába jutottunk. A szerbekkel kellene tárgyalni, azoknál talán el lehetne érni, hogy szerb területről meginduljunk a Dunántúl felé.

Gömbös mai közlése szerint az a terv, hogy Horthy mellé kerüljek szárnysegédnek, megváltozott és más beosztást kapok. Arról van szó, hogy a vörösnnyilvántartó osztály mellé, mely hírszerzéssel s a vörös erők nyilvántartásával és általában a vörös helyzettel foglalkozik; egy fehérnyilvántartó és propagandaosztályt szervezzenek, melynek feladata lesz, hogy a belső és külső ellenforradalmi szervekkel felvegye és fenntartsa az összeköttetést és azokról állandó nyilvántartást vezessen.

A munkakör érdekes, és már éppen elég volt tétlenül sétálni. Eleinte többször említettem Gyulának, hogy szeretnék bevonulni akár melyik tiszti- vagy csapatalakulathoz, mert tovább tétlenkedni nem akarok. Ő türelmet kért és miután éppen elég tülekedést látok, később

nem tettem szóvá beosztásom kérdését, s így eddig – bár sok mindent bíztak rám – rendes beosztásom nem volt.

Este kezdtük és hajnalig tartott, míg részletekig megbeszéltük, hogyan szervezzük meg a fehér-összeköttetések lebonyolítását, nyilvántartását és a propagandát. Reám azért gondoltak, mert civilek és katonák között egyaránt és az országban mindenütt sok embert ismerek és azért is, mert tudják, hogy tudok óvatos lenni. Ismerem is a munkát, ami pedig fontos.

A terv, melyet megbeszéltünk, a következő:

Függetlenül a Szegeden dülő komédiáktól, a franciák tetszésétől vagy nemtetszésétől, a különféle frakciók és pártok érvényesülni akarásától, el kell érni, hogy katonailag és katonapolitikailag úgy a vörösországbeli ellenforradalmi szervezetek, mint pedig a demarkációk mentén folyamatban levő szervezkedések, a szegedi nemzeti haderő és kormány egységes irányítása alá kerüljenek. A meglevő, határ menti szervezkedések két fő gócpontja, Szegedet nem számítva, a Pécs-Baranya terület és a nyugat-magyarországi határ osztrák oldala, ahol két-három helyen is tisztek és egyéb menekültek gyülekeznek. Az érintkezést elsősorban ezekkel kell felvenni. Az osztrák területekkel nem lesz ez nehéz, eddig is megvolt Bethlenéken át, kikhez futárok közlekednek. Így minden szükséges információt pontosan megkaphatunk. A baranyai viszonyokat és vezetőket részben átszökéseim alkalmával ismertem meg, részben már korábban ismertem.

Utaznom kell tehát minél hamarabb Pécsre, egyrészt, hogy az ott folyó szervezkedésről személyes benyomások alapján kapjak pontos képet, másrészt, hogy az ottani vezetőket a szegedi intencióknak megfelelő utasításokkal lássam el. Pécsi és baranyai barátaink pécsi átutazásom után néhány urat küldtek Szegedre, tárgyaltak Károlyi Gyulával, Horthyval, Gömbössel, s azóta itteni intenciók szerint dolgoznak. Sűrűn járnak azóta is futárok, de a baranyai összeköttetés elmélyítésének most nagyobb a jelentősége, mert arra is kell gondolni, hogy ha Szegeden lehetetlenné válik a helyzet, minden átmegy innen Baranyába. Csollak-Antics pécsi szerb parancsnokot ismerem. Meglesz a módja, hogy felvegyem vele az érintkezést és még ismerjem felfogását a lehetőségek dolgában. A további átszökések elősegítése, illetve azok biztos megszervezése szintén feladataim közé tartozik. A

demarkációs vonal két oldalán magyar segítőkezekben nincs hiány, de fontos lenne, ha a vörös-magyarországi szervezetek pontosan tudnák, hogy melyek a legbiztosabb átszököhelyek. A szerbeknél talán el lehet érni, hogy e helyeken egyöntetű bánásmódban részesüljenek a menekülők, mert ez eddig egészen a helyi parancsnokoktól, sokszor altisztektől függött. Ugyanezek a helyeken keresztül volnának irányítandók a Pestről és vörösországból jövő és oda beszökö futárok. A dunántúli kerülőutat azért vagyunk kénytelenek választani, mert a keleti vörös front állandó mozgásban van, és ott rendszeres átjárást szervezni nehéz. Vörös parancsnokságok, melyek hozzánk igazodnak – mert ilyen is van, nem is egy –, jelentéseiket a keleti frontról is könnyen küldhetik, de Pestről a vörös frontig kompromittált embernek sokkal nehezebb eljutni.

Beszélni fogok a baranyai vezetőkkel, elsősorban Kovács Antallal, Inselttel, Fischerrel és Visnyával. Velük megbeszélendő az a propaganda is, melyet ők az ottani vörös front felé könnyen kifejthetnek. Ellenforradalmárok az ország belsejéből csak akkor szökjenek hozzánk, ha helyzetük tarthatatlanná vált, ugyanez áll a vörös frontban levő csapatokra is. A baranyai szervezés továbbra is azon a címen történjék, hogy a polgárság felkészül saját vörösei és külső vörös betörés ellen arra az esetre, ha a szerbek Baranyát kiürítenék. Erre ugyan ma nincs komoly remény, de amíg a szerbek hivatalosan is meg nem engedik a szervezkedést, mégis ezt kell hangsúlyozni. Sok egyéb részletkérdést is megbeszéltünk és Gyula végül átadott két igazolványt. Az egyik a kiváló Varjassy aláírásával a magyar vasutasokhoz szól, melyben kéri, hogy Kozma Miklós földbirtokos urat utazása közben támogassák, útbaigazításokkal lássák el, és szükség esetén külön mozdonyt vagy hajtányt is bocsássanak rendelkezésére. A másik igazolvány francia nyelvű, Károlyi Gyula aláírásával, amelyet általánosságban tartva a „chef du service”-hez intéz, ami a baktértől kezdve mindenkihez egyaránt jó, s amely huszárkapitányi minőségben tüntet fel. Gyula megkérdezte, mikor tudok indulni, mire azt feleltem, hogy tekintettel rengeteg sok Szegeden levő vagyonomra, melyet rendben akarok itt hagyni, csak hosszú idő múlva, mondjuk, holnap reggel. Gyula nagyot nevetett, s azzal búcsúzott, hogy „jó, hogy nem vagy képviselő, mert akkor három napig tár-

gyalhattam volna veled, tíz napig gondolkoztál és három hét múlva talán el is utaztál volna”. Ruhakérdések nem sok gondot okoztak. Más ruhát úgysem vehetek fel, mint amiben jöttem. Van ugyan már egy új katonablúzom és sapkám is, de hát most földbirtokos leszek, méghozzá olyan, akinek nagyon rossz volt a termése, ehhez pedig nagyon megfelelő a díszes szovjetruhám.

Július 4. Pécs. Elutazásom gyorsan ment, „értéktárgyaimat” benyomtam egy kis kézitáskába és már indultam is. Van valami vagabund jellege a manapság divatos, könnyű, ide-oda utazásoknak és vándorlásoknak. Ilyesmi ma a világ legtermészetesebb dolga, és nem is a legrosszabb. A vagabundok élete érdekes és mulatságos lehet, mert teljesen szabadok.

Ugyanazon a vonalon utaztam, melyen ideszöktem, de ezúttal kíséret nélkül, szabad emberként. Arra, hogy igazolványaim ellenére franciák vagy szerbek nem fülelnek-e le, nem vettem volna mérget.

Pécsett azonnal felkerestem barátainkat. A helyzet nem változott. Csollak-Anticsnál azzal a kérrrel jelentkeztem, engedje meg, hogy a Szlavóniában fekvő Daruvárra utazzam, ahol feleségem birtokának eladásából eredő magánügyet kell elintéznem. Ő ugyan megkérdezte, hogy mi az ördögöt keresek megint Pécsett, de az utazási engedélyt megadta, utasítva arra, hogy jelentkezzem útközben Barcson az ottani főbírónál, s kérjek tőle civil vízumot is.

Érdeklődéssel hallgatta végig mindazt, amit megbízatásom értelmében a szegedi helyzetről elmondtam. Azután előadtam kívánságainkat. Az azokra kapott válaszokból megállapíthattam, hogy a szerb álláspont szervezkedésünk kérdésében nem változott, s hogy bizonyos jóakarát az antibolsevista jelszó alatt folyó szervezkedés iránt most is megvan. A szerb kordonvonal a menekültek kezelésére megfelelő utasításokat fog kapni.

Pécsett tudtam meg, hogy a vörösök, engedelmeskedve az antant felszólításának, az északi fronton fegyverszünetet kötöttek. Stromfeld levizsgázott. Ez lett volna a nagy alkalom megtagadni az engedelmességet – a csehek végképp kivenni és rendet csinálni. A csehek kezét csókolhatnak Párizsban. „Országukat” antantpapirossal tudják csak megvédeni, és az ellátatlan, fegyelmetlen vörös hadsereg elől is nyúl módra futottak.

A baranyai magyar vezetőkkel lefolyt beszélgetéseim, mondhatom, élvezetet jelentettek a szegedi marakodások után. Egyetértés, összetartás, és senki se akar miniszter lenni.

Azután Daruvárra utaztam. Barcon kiszálltam és felkerestem Seidl szerb főbíró. A pécsiek szerint renegát pénzügyi fogalmazó. Udvariasan fogadott, süket volt, mint az ágyú, úgyhogy csak kiabálva tudtam vele megértetni, hogy mit akarok tőle. Kérésemet teljesítette, sőt még mentegette is magát, hogy nem tud meghívni, de csomagol, mert Párizsba utazik.¹⁶

Daruváron néhány óra alatt elintéztem dolgomat, és valami pénzhez is jutottam, amire már nagy szükségem volt.

Úgy látom, Horvátország csodálkozva nézi „felszabadulását”. Az emberek óvatossak és szűkszavúak, de beszédből és hallgatásból egyaránt kicsendül, hogy nem így gondolták a dolgot. Lesz ez még rosszabbul is. A sokkal magasabb kultúrájú és katolikus horvát nem soká fogja békén tűrni a centralizáló balkáni és orthodox törekvéseket. Nem írnám alá mindenben azt a politikát, amit mi Horvátországban csináltunk, de a horvátok is hamarosan rá fognak jönni arra, hogy a mi csebrünkből egy sokkal rosszabb vederbe estek. Leszünk mi még a horvátokkal igen jó barátságban!

Pécsre visszakerülve, végigjártam a demarkációt. Voltam Mozsón, majd Szentegáton, Biedermannéknál. Biedermann Imre báró igen tevékenyen és bátran dolgozik. Inselet elkísért, együtt néztük meg az átkelő pontokat. Görösgalon, a legdivatosabb átszökőhelyek egyikén Nádosy Elekéknél ebédeltünk. Mennyi menekültet segítettek ők át! A kedves úri porta vendégkönyve a menekültek neveivel valamikor történelmi érdekesség lesz. A régies, kedvesen naiv formájú vendégkönyvbe beírt nevek sok-sok bajról, kalandról, keserűségről

16 Később megtudtam, hogy Seidl, aki az összeomlásig pénzügyi fogalmazó volt. Ujvidéken, annak a küldöttségnek tagjaként utazott Párizsba, melyet a szerbek állítottak össze, hogy a baranyai magyarság nevében Pécsnek és a baranyai megszállt területnek a szerbekhez való csatolását kérik. Úgy tudom, két ilyen küldöttség is járt Párizsban hasonló céllal. A szerbek a baranyai urak közül többeket kényszeríteni akartak, hogy abban részt vegyenek. A részvételt minden fenyegetés dacára a legtöbben megtagadták, de nem mindnyájan. Mészáros László magántisztviselő, Andrity volt mohácsi képviselő, Draskovich Iván gróf és Festetics Pál gróf részt vettek ilyen küldöttségben. Ezért később felségárulási per is indult ellenük, mely azonban megtorlás nélkül végződött.

beszélnek. A könyv első három lapját, hiszen ez történelem, lemasoltam.

Az első oldalon hosszabb bejegyzés:

„Amikor a kommunisták által felidézett tömegőrület elől mindenüktől megfosztva menekülni voltunk kénytelenek, itt ez úri portán leltünk otthont, hol majd csüggedten sóhajtozánk, majd egy szebb jövő színes képét festettük magunk elé, személyválogatás nélkül elhalmózva a ház ura és bájos asszonya jóságos szívéllyességének minden megnyilatkozásával. Szolgáljon e feljegyzés emlékezésül e rémes történelmi időkre és hálánk szerény kifejezésül az élvezett szeretetteljes fogadtatásért.” Aláíró: Svastits Nándor „volt kaposvári főszolgabíró és volt földbirtokos”.

Lapozom az oldalakat és nézem a neveket: Márffy Emil kaposvári földbirtokos, Inselet István alezredes, Kammerer Gusztáv földbirtokos, Kammerer Andor kapitány repülőszázad-parancsnok, Brokes Rezső, Márffy Béla, Jacinszky Aladár, Kölber Fülöp ulánusfőhadnagy, Zombory Bertalan miniszteri fogalmazó, Törley Tibor pezsgőgyáros, Fittler Kamill tüzér főhadnagy, Balázs Iván földbirtokos, Kenéz László százados, Vasdinnyey Imre, Hegyessy Géza és László századosok, Jankovich Gézané, Márffy Livia, Fáy László huszár főhadnagy, Lutzenbacher Raoul földbirtokos, Tóth Aladár, Bocsa János követségi titkár, Vály László lipcsei repülőfőhadnagy, Hállay Ferenc miniszteri osztálytanácsos, Pogány Vilmos huszár főhadnagy, Hajós ulánuskapitány, báró Luzsenszky Zsigmond és fia Béla MOVE-megbízottak, Schweitzer Brunó százados, Schweitzer Jenő főhadnagy, Komáromy András és Fehér Rezső főhadnagyk, Svastits Klára és Plossek Gyula huszár őrnagy.

Július 4. dátummal mint a „szegedi kormány futárja” írtam be magam. Ugyanaznap szökött át és írta be nevét Göllner egyetemi hallgató „Budapestről Görösgalon át Dévára”. És hányan vannak rajtunk kívül, kiknek örök emlékük lesz Görösgal és Nádosy Elekék kúriája és vendégszeretete.¹⁷

Mialatt Instellel a demarkációs vonalat végigkocsiztuk, bőven volt időnk arra, hogy mindenről kölcsönösen informáljuk egymást. Rá

17 A görögali vendégkönyvben az utolsó szereplő Keleti József augusztus 10. „az utolsó szegedi futár”.

akart bírni arra, hogy jöjjenek végképp Pécsre mint összekötő, de erről, bármily kedves is Pécs és Baranya, és bármennyire is megszerettem ott az embereket, szó sem lehetett.

Baranyához kedves személyes kapcsolat is fűz. Apám fiatalkorában évekig szolgált Baranyában az akkor itt helyőrségben levő tízes huszárokkal. Pécs, Villány, Harkány, Nagyharsány, Pécsvárad, Siklós, Mohács voltak akkor ezredem garnizonjai. Sok kedves, bájos emléket hallottam apámtól gyerekkorom óta a csalitos, ligetes, zöldellő Baranyáról, melyet sem az egykori huszár hadnagy, sem a költő Bárd Miklós nem tudnak elfelejteni.¹⁸

Utolsó pécsi estémét Inseltékkal töltöttem. A Nádorban vacsoráztunk. Rövid idő múlva megjelenik és vacsorához ül Csollák-Antics. Inselt öccse átmegegy őt köszönteni asztalához, s mikor visszajön, elmondja, hogy az ezredes azt üzeni nekem, hogy érkezésemet ez alkalommal még nem kifogásolja, de menjek vissza minél hamarabb Szegedre és ne járjak Pécsre, ahol nincs semmi keresnivalóm. Az üzenet nem nagyon hatott meg, hiszen másnap reggel úgyis indultam, de ha megint Pécsre küldenének, vigyáznom kell a bőrömre.

Július 6. Baj nélkül értem vissza Szegedre. A Herkulest helyén találtam, szép tőle, hogy közben nem hajókázott tovább.

Útközben semmiféle kalandom nem volt, bár egyik útitársam elbeszélte, hogy egyszer a vonatja egy bakterháznál megállt, a szerb kalauz végigment a kocsikon és közölte az utasokkal, hogy a masinisztának elfogyott a szene, fát kell venni, azzal fognak tovább menni, de a bevásárláshoz szükséges pénzt az utasok adják össze. Össze is adták, de aztán valahol mégis megtalálták az addig hiányzó szenet.

A hadügyminisztérium két szobájában elkezdtem működésemet, mint a „Szegedi hadügyminisztérium VI. osztálya” – azaz mint fehérnyilvántartó- és propagandaosztály.

Dél előtt jelentést tettem a baranyai helyzetről Horthynak és Gömbösnek, kik utam eredményével meg voltak elégedve.

Távollétem alatt sok érdekes dolog történt. Károlyi megunta a francia játékot és közölte De Lobit-val, hogy amennyiben a franciák bizalmatlansága csak az ő kormányzatával szemben áll fenn,

felajánlja helyét más kormánynak, amelyben a franciák jobban megbíznak.

A franciák az utóbbi időben nem csináltak titkot abból, hogy személy szerint is a legnagyobb fokú bizalmatlansággal viseltetnek a kormány néhány tagjával szemben. Ez elsősorban Horthyra, Gömbösre és Kelemen Bélára vonatkozik, de azt hiszem, Károlyi Gyulára is, bár az ő nevét nem emlegették.

Mire visszaérkeztem Pécsről, megszűnt a sztrájk. Nem azért, mintha a vörösök észre tértek volna, hanem azért, mert a sztrájk folytatása teljesen reménytelennek látszott. A sztrájk letörésében két mérnökkari tisztnek, Ziegler őrnagynak és Priváry kapitánynak volt igen nagy érdeme.

A sztrájk majdnem három hétig tartott és ennek ellenére minden közszolgálat és üzem ment, mint a karikacsapás. Nemzeti érzésű iparosok, néhány becsületes munkás, de főként műszakilag képzett tisztek és tartalékos tisztek látták el a szolgálatot. Az üzemekben a gépeket szigorúan őrizték, hogy rombolások ne történhessenek. A vízműveket vezető Priváry két héten át alig aludt, és ki nem tette a lábát a telepről, úgy vigyázott a gépeire. Egy-két rombolás előfordult, de nagyobb bajt nem okozott. Hogy milyen volt a hangulat, azt legjobban mutatja az, hogy az üzemekhez szükséges szenesvagonok kirakásánál több piarista tanár is vígan hordta a szenet. Azt talán említenem sem kell, hogy a munkát vállaló „szükségmunkások” díjazást nem fogadtak el.

A tisztek dühtől tájékozva beszélnek egy diner-ről, melyet egy idemenekült nyomdatulajdonos és felesége adtak egy itt járt magas rangú angol úr tiszteletére. A „Kunográf” házaspár – ez a gúnynevük – ritka antipátiára tett szert nálunk. Ragyognak a boldogságtól, hogy francia tisztekkel érintkezhetnek, előkelősködve szórják a pénzt, ami az itteni általános nyomorúság mellett sem lenne baj, ha nem volna köztudomású, hogy befolyásukat mindenben a nemzeti mozgalom ellen érvényesítik. A franciák annyira vakok, hogy nem azt nézik, ki nekik milyen a pozíciója a magyarok között, hanem hogy ki udvarol nekik. Ezért Kunográfból minisztert szeretnének csinálni, amin persze mindenki hahotázik. Nem akarom leírni azokat a gúnyverseket, dalokat és vicceket, melyek erre a kibíráhatatlan házaspárra úton-útfé-

18 Bárd Miklós apám írói neve.

len csinálnának. Nem ajánlanám Kunográfnak, hogy elhagyja a Kass biztos menedéket nyújtó falait, ha nem akar rettenetes verést kapni. De erre nincs is kilátás. Csak francia védelem alatt látható. A jövőbeli miniszter úr szobája ajtaján reggelenként a legcifrább üzenetek lógnak rajzszegre tűzve.

A kedves, szomorú Varjassyné, ki férje politikáját éppúgy elítéli, mint mi, nem fogadta el a diner-meghívást, s mialatt férje Kunográffal együtt mindent megtett, hogy ebéd közben a nemzeti ügyet eláztassa, a szomszéd szobában könnyes szemmel egyedül vacsorázott.

A Szegedi Naplónak az a cikke, mely bennünket, menekülteket támad, azt írva rólunk, hogy mint veszedelmes jövevények a szűkös élelmezési viszonyok között a legnagyobb bajokat okozzuk, és hogy Szeged nem országos menedékhely nemesi előnevek révén méltóságokra és pozíciókra törekvőknek, akik itt a zavarosban akarnak halászni, persze nem vonatkozik Kunográfokra. Ők kívánatos elemek. Ugyancsak ez a lap írja azt is a sztrájk letörése alkalmából, hogy a szegedi munkásság a „nemzeti nemzetköziség” alapján áll és ezért ragaszkodik a pesti kormányhoz, mert az proletár és magyar. A Szegedi Napló cikkei azokat a nyilatkozatokat visszhangozzák, melyek radikális körökben hangzanak el és jutnak nyilvánosságra.

Eckhardt Tibor mellett mint helyettese és mint magyar cenzor, Antal Pista dolgozik. Munkáját nem irigylem, sem a lapok miatt, melyeknek legnagyobb része visszafojtott dühhel már azt a hangot is szordínoztottnak tekinti, amelyért mi felháborodunk, sem azért, hogy együtt kell dolgoznia a francia cenzorral, Bard úrral, aki vérző szívvel bocsájt át minden olyan cikket vagy hírt, mely a nemzeti ügyre nem ártalmas.

Legfontosabb esemény a Károlyi Gyula és Charpy közt Varjassy jelenlétében tegnap lefolyt tárgyalás. Charpy kijelentette, hogy a franciáknak demokratikusabb kabinet kell, amire Varjassy eddigi ügyes taktikázásáról örömeiben megfélemedkezve, belügyminiszternek ajánlkozott, hangsúlyozva, hogy az ország a belügyminiszteri székhely igazságos politikust szeretne látni, mire Károlyi Gyula fölényesen csak ennyit felelt, hogy az ő igazságosságában az ország legalábbis annyira fog bízni, mint Varjassyében.

Bizonyossá vált az, amit már régen sejtettünk. A franciák nem akarnak bolsevizmust, de félnek egy igazán nemzeti irányú kormány-

tól is. De miután ma ők az urak, bármennyire is fölháborító, hogy belügyekbe avatkoznak, a dolgokat venni kell úgy, ahogy vannak és igyekezni kell a franciáknak is megfelelő összetételű kormányt alakítani.

A kormány tagjai józan fejjel, reálpolitikus módra ítélik meg az eseményeket, annál kevésbé a tisztikar és a nemzeti érzésű polgárság. A helyzet egy kis jóindulat fejében a franciáknak kezükre játszottá annak a lehetőségét, hogy Magyarország, ha a bolsevizmus megbuktott, franciabarát politikát kezdjen. De a franciáknak nem kellünk, vagy annyira félreismerik a helyzetet, hogy ezt a lehetőséget eldobták maguktól.

Ha ma bármilyen esemény történik, mely a nemzeti és keresztény irány szempontjából kedvezőtlen, annak hatása a még fokozottabb antiszemitizmusban nyilvánul meg. A ki- és bevonuló századok utcahosszat az „Erger-berger”-t éneklük. Nem lehet eldönteni, hogy mi élesebb, a franciák elleni gyűlölet-e vagy az antiszemitizmus.

Varjassyt őriztetni kell, mert a tisztok le akarják ütni. Már mindenki tudja azt is, hogy a minisztertanácson nincs olyan megállapodás, melyet azonnal be ne súgna a franciáknak.

A Kass zsibong. A kormány tagjai igyekeznek a kérdésostrom elől elbújni, de annál jobban sűrög-forog a többi politikus. Ezekből van elég. Bartos János, Hentz Károly, Balla Aladár, Zichy Aladár gróf, Ábrahám Dezső, Bogya János, Barcsay Andor, Pázmándy Dénes, Magas-házy László, Pethes László, Bartha Ábel, Wagner Károly, Hutzik Elemér az ismertek, de van itt rajtuk kívül még egy fél századra való aprószen is. Varjassy egyik Aradról hozott bizalmi embere, egy Teller nevű újságíró talán tíz példányban is szerepel és egyszerre háromfelé dolgozik. Állandóan Eckhardt Tibor nyakán lóg, amellel elősegíti Varjassynak minden szándékát, és működik a vörös érzésű szegedi újságírók felé is. Eckhardt azt mondja, hogy Teller mostanában meg van ijedve, mert látva a fokozódó zsidógyűlöletet s pogromhangulatot, felkereste Eckhardtot és viszontbiztosítást ajánlott neki. Ő garantálja, hogyha a vörösök felülkerekednek, Tibornak segítségére lesz, de viszont Tibor ígérje meg neki, hogy ha pogromra kerül a sor, megmenti őt.

Eckhardt jót mulatott a praktikus ajánlaton, és büszkén hirdeti, hogy neki már semmi baja sem történhetik. Teller egyébként arról

nevezetes – legalább így mondták el nekem az aradiak –, hogy a háború alatt, egy nappal a román hadüzenet és a hadüzenet percében bekövetkezett betörés előtt, lapjában vezércikket hozott, melyben „a bölcs király, a nagy király” címmel titulálta Károly román királyt, mert ez a nagy uralkodó és államférfi soha nem engedné meg, hogy Románia megtámadja a Monarchiát. Abban az órában, mikor a vezércikket nyomták, megtörtént az oláh betörés. Visszacsinálni nem lehetett a dolgot, de másnap újabb vezércikkben már mint „makkon hizlalt fejedelem”-ről írt Károly királyról.

Kellemes meglepetésként, ma rendes gázsit kaptam. Eddig is kaptam valami előleget, de az édeskevény volt. Daruvár és a gázsi révén végre tőkepenzes lettem, rendes ruhát csináltathatok magamnak, és párt szerzek az utolsó, sok vihart látott és eddig hordott háborús cipőmhöz is. Méghozzá csupa jó pénzt kaptam. Van itt most háromféle pénz is. A kék, a hátul felülbélyegzett fehér és a külön szegedi városi pénz. Az értéke mindegyiknek egyforma. Mondták, hogy a júniusra eső gázsit is megkapom egy-két nap múlva.

Néhány napja megérkezett Dénes sógorom is ezredtársunkkal, Vértessy Károly főhadnaggyal és Babics Gyula 9. Nádasdy-huszárkapitánnyal. Szökésük érdekes és veszélyes volt – később egyszer leírom. Dénesnek abban is szerencséje volt, hogy a daruvári pénz révén rögtön a vagyonos osztály sorába lépett.

Már pécsi utazásom előtti nap híre járt, hogy Pesten nagy ellenforradalmi kísérletet fojtottak vérbe. A mozgalom központjában a ludovikások voltak. Pécsen is hallottam mindenfélét erről, az eddig úgy látszik legjelentősebb próbálkozásról, de pontos képet, mint rendszeren, most sem lehetett kapni. A hangulat odaát a végletekig kiéledett, és most már sokkal nagyobb erővel, nagyobb területeken robban ki az elkeseredés.

Az első ilyen nagyobb jelentőségű, sajnos szintén sikertelen kísérlet a Duna menti ellenforradalom volt. Kalocsa és attól északra sok falu és város népe lázadt fel a vörösteror ellen. Kaszára, kapára, fegyverre kapva, egész falvak óráig, sőt napokig védekeztek ágyúk és gépfegyverek ellen. A kísérlet nem sikerült, és leverése után Szamuely terroristái a legborzalmasabb vérfürdőt rendezték. Első Szegedre érkezésem utáni napokban történt, hogy a Kassban vacsora közben híre

jött, hogy Röszkére vonatszámba érkeznek Kalocsa környékéről menekültek, intelligencia, gazdák, cselédemberek, iparosok. Gömbös, Fest Fedor bárót, és Magyar Lajost, akik közös külügyi szolgálatban állottak és most is külügyekben dolgoznak, továbbá engem kért meg, hogy menjünk ki. Nézzünk utána, hogy elhelyezést kapjanak, vezetőiket pedig hozzuk be, hogy megtudjuk, mi történt.

Röszkén szívet tépő kép.

Marhavagonok zsúfolva, férfi, asszony és gyereknép, köztük sebesültek is, abban az egy szál ruhában, ahogy szöktek, élelem és minden nélkül. A hatóságok már kézbe vették elhelyezésüket és így mi vezetőjüket, Szabóky nevű kalocsai urat vittük be két-három társával együtt a Kassba. Hajnalig jegyzőkönyveket vettünk fel az igen elszánt és kiterjedt, s kezdetben sikerrel járó ellenforradalmi kísérletről. Ezt a jegyzőkönyvet is el kellene tenni a mai idők dokumentumaként. Mennyi önfeláldozó hősiesség, bátorság, elkeseredés és düh, mennyi borzalmas retorzió, golyó, akasztás, kínzás, dúlás, pusztítás került papírra! Elnéztem a kalocsaiak vezetőit, mialatt tollba mondták a történeteket. Mintha háborúban, egy becsülettel vezetett, vesztett ütközet csapatparancsnokai tennének jelentést, nélkülözésektől, harcoktól kimerülve, sápadtan és sebesülten. Kalocsáért is fizetni fogunk. És fizetni fogunk a ludovikásokért és mindenki másért is!

Még másnap és harmadnap is százával érkeztek menekültek. Elhelyezésük nagy gondot okozott. A fegyverbíró férfinép azonnal jelentkezett a toborzóirodában. A nemzeti hadsereg értékes katonákat kapott a kalocsaiakból és a Duna mentiekből. Sok gazda szekéren menekült. Ezek lovat, kocsit eladva, szintén beléptek a hadseregbe. A menekülteket elsősorban Röszkén¹⁹ helyezték el, de sok került belőlük Szegedre is. Szégyenletesek azok a nehézségek, jajgatások és bajcsinálások, melyeket a röszkeiek a szerencsétlen menekültek elhelyezése körül rendeztek. Csak a legerélyesebb fellépésre lehetett őket fedél alá hozni, és a szívélytelenségnek, együtt nem érzésnek olyan példáit láttuk, amelyekre megfelelő szavakat sem lehet találni. Nem vonatkozik ez a Szeged városi hatóságokra és a tanácsra, akik a mene-

19 A kalocsaiak között a „röszkei vendégszeretet” szállóigévé vált.

kültek érdekében nemcsak minden lehetőt megtettek, hanem jelentékeny pénzsegélyt és kölcsönöket is folyósítottak.

Már a magam munkája szempontjából is át kellett tanulmányoznom a vörös-magyarországi eseményeket, melyeket Szegedre érkezésem óta alighogy, hézagosan ismerek. A vörös hadsereg helyzetét és harcait is tanulmányoznom kell. Részben a vörös-nyilvántartó igen jó anyagából, részben lapokból és a Szegedre eljutott vörös sajtóból szedtem össze a helyzetképhez szükséges adatokat. A vörös újságok Szegeden természetesen nem kaphatók, de a nyilvántartás megszerzi őket. Elcsípett vörös agitátoroknál is akad elég, és a Szegedre érkező futárok is hoznak magukkal újságokat.

A szovjet, május második fele óta, a militarizmus jegyében próbálja helyzetét megmenteni. Kun Béla kijelentette, hogy „a wilsoni pacifizmus csalás”. Ez egyike azoknak a kevés kijelentéseinek, melyekben igaza van. Kijelentette azt is, hogy „a szovjet pacifizmusának alapja a forradalmi hadsereg”.

A vörös hadsereg harcban áll, ahol pedig ágyú szól és fegyver ropog, ott senki jelszavakkal sem a világot, sem önmagát nem csaphatja be. Tehát hiába egyenlő mindenki, a vörös hadsereg bevezette a parancsnoki jelvényeket, bár hangsúlyozták, hogy ez nem rang vagy rendfokozati megjelölés, és csak a harcoló csapatnál létjogosult. A május végi lapok, melyeket Iváncsán alig olvastam, észrevehető idegeskedéssel írnak az aradi és szegedi mozgalmakról. Nagyon mulatságos, hogy főként azért panaszkodnak, mert Szegeden ellenforradalmi törvényszék működik. Kun Béla és Szamuely gyenge szíve csak a saját vésztörvényszéket bírja el. Méghozzá a hír nem is igaz.

Május második fele és június vöröskatonai győzelmek jegyében áll. Fridericus Rex idejében sem jelenhettek meg olyan militarista kijelentések, mint ebben az időben a vörös lapokban. Dr. Landler – a legnagyobb hasú ügyvédbe oltott tábornok-elvtárs – „Hatos páncélvonat, északi front” axaji keltezéssel, fényes győzelmet jelent Miskolc elfoglalásáról. A hadtest átlépte a Tiszát és veri a cseheket.

Öt nappal rá, május 27-én a második miskolci csatáról jelent Landler, június 3-án pedig a vörös hadsereg-parancsnokság azt jelenti, hogy a cseheket elvágták a románoktól. A megvert csehek futnak felfelé, a Hernád-völgyébe, a Tiszától északra pedig a románokat

verték meg. Böhm hadseregpáncsnok interjút ad a győzelemről és kijelenti, hogy büszke és boldog.

A vörös kormány, mely mögött az ország lakosságának csak elemnyésző töredéke áll, győzelmeket arat csehek és oláhok felett egy olyan fegyelmetlenül, rosszul felszerelt és félig ellátott vörös hadsereggel, melynek legénysége nagy részben a legfenyégetőbb kényszer alatt harcol csak, de amelyet, mert külső ellenségről van szó, még mindig jól vezet az aktív tisztikarnak a vörös hadseregbe bekényszerített része.

Károlyi Mihály, ha volna benne becsület, most újra elég okkal löhetné magát fejbe, ha eddig még nem tette. Bármennyire gyűlölöm is a vörösöket, most bebizonyították, hogy gyerekjáték lett volna a betörőket kiverni az összeomlást követő időben. Nemzeti zászló és nemzeti jelszó alatt, önfeláldozó katonája lett volna erre a célra minden magyar Károlyi Mihály kormányának.

Hogy a csehek katonai szempontból mit érnek, azt mutatja az az ész nélküli futás, amelyet felfegyverzettségük, francia vezetésük és hasonlíthatatlanul jobb helyzetük ellenére a vörösök elől rendeztek.

Június 7-én a vörösök elfoglalták Kassát. A győztes csapatok kiűzték a nemzeti zászlókat, de azok csak egy napig maradhattak kint. Kun Bélának fontosabb a vörös rongy, mint az az óriási erkölcsi erő, amelyet a nemzeti zászló és gondolat jelent. A vörösök másnap Bártfát foglalják vissza, a pesti vörös sajtó pedig a győzelmek hatása alatt a volt aktív tiszték dicséretétől visszhangzik. „Teljesítményeik valóban elsőrangúak, mint társadalmi réteg és mint osztály pedig igaz szívvel-lélekkel a proletárdiktatúra mellé álltak.”

A vörös militarizmus egyéb vonatkozásban is levonja a helyzet konzekvenciáit. Hamburger elvtárs – talán ő, vagy egy közeli atyafia ül most pesti lakásomban – kijelenti, hogy „esetleg jelentkező aratási zavarok esetében a legerősebb karhatalmat fogja igénybe venni. Kellenek továbbá arató századok.” Az egyik lap azt írja, hogy a Hamburgernél járó deputáció e kijelentésre „szinte összeborzadt és Darányi Ignác kezének fojtogatását érezték a torkukon”. „De izgalomra nincs ok, hiszen mindez nem a munkásság ellen van, hanem csupán a rend biztosítását szolgálja.”

Június 20-án néhány lap térképet közöl Magyarország új határai-ról a békekonferencia jegyzéke szerint. A déli határ nincs feltüntetve,

de benne van a többi, Pozsonytól a Maros-torkolatig. Borzalmas térkép, de örütség is, amiből semmi nem lehet!

Azután cikkek a június 24-i pesti ludovikás ellenforradalomról, melynek első hírért még Pécsen kaptam, részletek a „ludovikások feltermes kegyetlenkedéseiről”, amelyekből egy szó sem igaz. Halálos ítéletek és kivégzések, továbbá jelentés arról, hogy Haubrich helyreállította a rendet Pesten.

Fiatalságom három gyönyörű évét töltöttem a Ludovika Akadémián. Csoda-e, ha minden ellenforradalmi próbálkozás között ez az esemény az, amely a legjobban megfogott? Derék fiúk – újra történelmet csináltak –, mint ahogy a magyar történelem legszebb lapjaira tartozik a világháborúban elesett ludovikás tisztek hatalmas hősi halott névsora.

Az ellenforradalmi terv szerint június 24-én délután fél hatkor a mozgalomnak megnyert Engels-laktanyabeli vörös tüzéség lőni kezdi a Margitszigetet. A munkásság megszervezett ellenforradalmi része a Ludovikán kap fegyvert. Rajtjel: az első ágyúlövés az Engels-laktanyából. A terv idejekorán kiszivárgott. Állítólag Haubrich kettős játékot játszott, tudta és támogatta az előkészületeket, de az utolsó percben a fehérek ellen fordult. A várt ágyúlövés helyett egy vörös század jelent meg a Ludovika előtt és a fegyverek kiadását követelte. A tisztek Haubrichra hivatkozva, illetve a fegyverek kiadását az ő döntésére bízva, megtagadták a kívánságot. A vörös század erre tüzelni kezdett, a ludovikások védekeztek, aztán megtámadták a vörösöket. Egyik szakaszuk megszállta a közelben levő posta- és távíróközpontot. A többi csoporttal azonban nem volt összeműködésük, és bár itt-ott történt megmozdulás, az erők zöme, melyre számítottak, a ludovikásokat részben cserbenhagyta, részben nem kapta meg idejében a parancsokat, mint például a Hadik-laktanyába internált, menekült székhely hadosztálybeliek – kiknek parancsnoka Hódy János volt –, vagy a kelenföldi laktanyában a Freissberger Gyula főhadnagy által megszervezett egykori 29-es honvédekből és 69-es közösokből alakult háromszáz főnyi csoport. A mozgalom vérbe fűlt. Lemberkovich százados, Filipetz tüzer főhadnagy elesetek, elesett néhány rendőr, egy ludovikás, és sok fiú megsebesült. Utóbb még meggyilkolták Karátson István tüzer kapitányt, a Ludovika ütegparancsnokát, halál-

ra ítélték egész sereg ludovikás tisztet és akadémiakust. A városban is meggyilkoltak és halálra ítélték sok embert, s a nagyobb vérengzést és rengeteg halálos ítélet végrehajtását egyedül Romanelli olasz ezredes személyes fellépése akadályozta meg. Romanelli külön lapot érdemel a magyar történelemben.

De ezek a rémségek csak kis része mindannak a borzalomnak, ami az utolsó hat hétben történt Magyarországon. Ha vége lesz Kun Bélának uralmának és összeírják a legyilkoltakat, a mártírok névsora vastag könyvet fog megtölteni. Én csak azokat az eseteket tudom most feljegyezni, melyek itt nyilvántartásba kerültek, vagy a kezem ügyébe jutott lapokból megtudhatók. De hány százan és ezren pusztultak el nyomorultan és észrevétlenül vörös golyótól, rohamkéstől vagy kötélről.

Jászládányban május végén, mikor a románok a községet ágyúzták, Szöllősi bíró kitűzte a fehér lobogót. Felakasztották. Rudolftelepen agyonverték Gölem József csendőrőrmestert. Tolnatamásiban május végén kínzások után felakasztották Berta Pál, Madarász József és Hörig Imre polgárokat. A sopronkövesdi vasúti állomáson Szamuely felakasztatja Schmidt Mátyás vasutast fiával együtt. Kapuvárott a sok áldozat egyikének, Pintér Pál csendőrőrmesternek kötele elszakadt. Leesik, erre újra felakasztják és rohamkésekkel összeszurkálják. Devecseren tucatjával akasztatta Szamuely az ellenforradalmárokat. Csupa parasztot és vezetőjüket, Bajáky tartalékos hadnagyot. A feleségeknek nézniük kellett férjeik halálát. Nagyencsen egy gazdát akasztottak fel. A koporsóban megmozdult és felült. Leszúrták a koporsóban, gyermekei és felesége szeme láttára. Pesten Szörtsey Józsefet napokig kínozták, mert nem árulta el Perényi Zsigmond báró búvóhelyét. Sebeire maró folyadékot öntöttek, lábbal felakasztva verték, végül halálra ítélték. Az olasz misszió mentette meg. Balogh Ferenc vártüzér-tiszthelyettest az utolsó órában menti meg Romanelli. Hartán agyonlövik Nagy Gyula vasgyári munkást, pedig nem is tartozott az ellenforradalmárokhoz. Pesten, a krisztinavárosi templomban június 23-án a körmenet után a tömeg a himnuszt énekli. Cserny jelenik meg terroristáival, megölik Dénes Arthur ügyvédet, sok aszszony és gyerek megsebesül. Pesten megölték Berend Miklós ismert egyetemi orvostanárt, Herczeg bankhivatalnokot és csak úgy mel-

lékesen; ellenforradalmárok után való kütatás közben, egy ártatlan cselédlányt, Kiss Rozáliát. Madarász orvosnövendéket, ki szobájában lámpavilágnál tanult, rohamkésekkel szurkálják össze és a Dunába dobják, mert ablakából állítólag fényjeleket adott. Újpesten agyonlövök Dezső Elemér hivatalnokot, Szűts sofört és Rotsek László tanulót. Kalocsán tizennyolc embert akasztanak fel, előtte családja szeme látára irtózatosan megkínózzák és megölik Horváth Lajos jogszigorlót. Szentendrén Kucsera Ferenc káplánt gyilkolják le, s utóbb még három embert. Dunapatajon tömegével akasztották a gazdákat. A kivégzések legnagyobb részét Szamuely személyesen rendelte el, gyönyörködött a kínzásokban és halálvergődésekben. Pesten csak azért nem végeztek ki még vagy száz halálra ítélt ellenforradalmárt, mert Romanelli, Kun Bélát személyében tette felelőssé a kivégzésekért. Kiskőrösön tömeges kivégzések. Budapesten agyonlövök Taubinger Géza pénzügyigazgatót. Most egy hete Pakson két csendőrtisztet, Érsekcsanádön két kadétörmostert, Dancsa Áront és Szuprics Györgyöt. Akasztó községben Dobos Lászlót és Markói Antalt. Lovászpatonán Marton György tiszthelyettest. Tólnán Baranyai huszár főhadnagyot és még hét tisztet. Esztergomban három polgárt.

A Duna-Tisza közti ellenforradalom után több mint százötven halálos ítéletet hajtatott végre Szamuely. Dunapatajon negyven áldozat került közös sírba. Solton gépfegyverrel lőtték a tömeget, felakasztották a tanítót, jegyzőt, két tisztet és egy gazdát, valamint a kocsmárost. A halálraítélteket gúnyolták, verték, szurkálták; sőt előfordult az is, hogy a feleséget kényszerítették arra, hogy az akasztásnál ő húzza ki férje lába alól a széket. Ráckevén Paulheim huszár hadnagyot, Dékán csendőrormostert és Szűcs Sándor gazdát ölték meg.

Mindezt még leírni is borzasztó! Itt Szegeden a vörösök és a radikálisok körében szintén nagy a felháborodás. Egy fiatal tiszt összepozított egy vörös jelvényt hordó suhancot.

Vörös-Magyarországon ömlik a vér, pusztul a nemzet színe-virága. De ez már nem tarthat így soká. Odaát megfordult a világ. A félelemnek, a mozdulatlanságnak vége. Vége annak a dermedt csendnek, amely a kommün első heteiben az országra feküdt. Még mindig nem egységesen és átfogó tervvel, de itt és ott és mindenütt egekig csap az ellenállás lángja. Nemzeti és vallási érzelmeket ideig-óráig el lehet

nyomni, megnyilvánulásukat meg lehet akadályozni, de ezek az érzések annál inkább válnak öntudatossá és aktiválódnak, minél kevésbé szabad azokat nyíltan bevallani.

Már régebben elkezdődött bizonyos fokozódó, meg nem fogható, le nem bírható szabotázs minden ellen, ami vörös. A helyein megmaradni tudó hivatalnoki kar kezdte. Jól kitanult bürokratikus metódusok sáncai között óvatosan és a szabotázs látszata nélkül, a vörösök által behelyezett unintelligens és hozzá nem értő bizalmiak szeme láttára úgy összekeverték és kuszálták az ügymenetet, hogy az már egymagában is a legsúlyosabb zavarokat okozta. Senki komolyan nem dolgozott, mindenre volt idő, minden intézkedés másként került kivitelre és máshol lyukadt ki, mint ahová szánták. Pénzpazarlásban tőle telhetően segített mindenki, ahogy csak lehetett.

Szabotált a tisztikar legnagyobb része. Sok nem vonult be, bujkált, ellenforradalmároskodott, a bevonulásra kényszerítettek pedig legfeljebb csak látszatra dolgoztak, de nem csináltak semmit. A hadügyminisztériumban egyik hadsereg-szervezési tervet a másik után szűlték, a vörös hadsereg tömegével kapta a rendeleteket s parancsokat, és éppen a szervezés és rendeletáradat okozta a legtöbb zavart. Ennyi elég lett volna egy fegyelmezett és jól megszervezett hadsereg megbontására is. A vörös hadseregbe kényszerített tisztikar csak akkor vált használhatóvá, amidőn a csehek és oláhok elé küldték őket. Vezettek és verekedtek, a legkevesebb kivétellel, azzal a hátsó gondolattal, hogy győzelem esetén, úgy, amint Kassán történt, kítűzik a nemzeti zászlót és remélve, hogy végül Stromfeld is megembereli magát, megfordulnak a hadsereggel és szétkergetik az egész vörös bandát.

Meg kell állapítani azt is, hogy a vörös parancsnokságokat betöltő magasabb rangú aktív tisztek minden tőlük telhetőt megtettek bajajutott ellenforradalmár-tisztársaik megmentésére. Menekültektől halljuk, hogy Tombor Jenő vezérkari ezredes a június 24-i ellenforradalom után, a vörös hadseregben szolgáló volt aktív tisztek nevében, neve aláírásával követelte Kun Bélától, hogy ellenforradalmár tisztársaiknak bántódása ne történjék. Fellépésének volt is részben fogantatja. A szovjet gyengének érezte magát, hogy Tomborék ellen fellépjen.

Mindenütt erős nyomai látszanak a vasutasok passzív ellenállásának. Ezt már nagyon régóta lehet látni, a legrovidebb utazásnál

is. A vasutasok csak arra ügyelnek, hogy szerencsétlenségek ne forduljanak elő, de egyébként ők maguk bénítják meg a vasúti közlekedést. Összetorlódott, forgalomba nem vonható mozdonyok és kocsik százai állanak hosszú sorokban az állomásokon és kitérőkön. Ezeket semmiféle tolatással forgalomba hozni nem lehet. A használható mozdonyok és kocsik száma napról napra kevesebb.

A falusi nép összebeszélés nélkül, ösztönösen, hosszú ideje szabotálja Pest élelmezését. Terményeit, ha csak nem rekvirálják el, inkább állataival eteti fel, semhogy eladja a gyűlölt Pestnek. A kommunizált nagy- és középbirtokok nem akarják, de nem is tudják pótolni a hiányt. A termelőbiztosok tekintélyes része a birtokok volt gazdatisztjeiből került ki. Óvatosan, de ott és úgy ártanak a rendszernek, ahogy csak lehet.

Az alacsony intelligenciájú vörös vezetők és bizalmiak az általános szabotázs felett nem tudnak úrrá lenni, sőt ostobaságukkal, hozzá nem értésükkel, és nem utolsósorban azzal is, hogy saját tulajdon rendszerük és uralmuk iránt sem viseltetnek becsületességgel és hűséggel, mert úgy lopnak, mint a szarkák, alaposan hozzájárulnak a mindinkább növekvő káosz előidézéséhez.

A vörös hadsereg fegyelmetlen, nem ért hadianyagok szétosztásához, kezeléséhez és megőrzéséhez. Szellemére jellemző, hogy nem ismeri a bajtársiasság fogalmát. A vörös hadsereg – ez borzasztó! – veszni hagyja sebesültjeit.

Mindebből látszik, hogy ma az általános helyzet odaát a teljes szabotázs jegyében áll, de viszont nincs még annyira, hogy belülről, nyílt szembefordulással véget lehessen vetni a vörös uralomnak. Az alaphangulat országosan elkeseredett és napról napra fokozza a terror, mely ma még az uralmat fenntartja. Már nem hiányzik a bátorság és az elszántság sem úgy, mint hiányzott a Károlyi Mihály-időkben és a bolsevizmus első heteiben, de még mindig hiányzik a titoktartás – ami a legnagyobb baj –, és hiányzik a rendszeresség és összefogás. Oka ennek részben az is, hogy az összeköttetések felvétele és fenntartása az egyes ellenforradalmi területek és csoportok között nagyon nehéz és végül talán a legnagyobb hiba, hogy ma még csak ott robban ki az ellenállás, ahol a vörös nyomás már túl erős és tűrhetetlen. Ahol még nem az, ott még mindig nem látnak a falu határán túl.

Jelek mutatnak arra, hogy az események felidézésében annyira bűnös vagy hibás munkásság egy része kezd észre térni. Kezdenek rájönni arra, hogy a szociáldemokrata vezetőség végzetes hibát és bűnt követett el akkor, amikor összeállott a kommunistákkal. Dacára ennek a megismerésnek, a szociáldemokrata vezetők ma még mindig jobban félnek a nemzeti reakciótól, mint bolsevik barátaitól. Hogy a félelem még meddig tart ezeknél a politikát felelősséggel csinálni nem tudó embereknél, az bizonytalan. Bolsevik barátai eddig nem a munkásság között, hanem köztünk öltek és gyilkoltak. Újabban azonban már a mindinkább elégedetlenkedő munkásság között is elkezdtek a gajdeszt. Ha a terror a munkásságra is erősebben fog nehezedni, akkor talán az elsősorban saját bőrét féltő vezetőség is észbe kap. De ma még egyelőre az a helyzet, hogy a munkásság felelősségére vállalják a rendszer minden ódiumát.

Szociáldemokratáink vezetősége alaposan levizsgázott. Kormányra és uralomra képtelennek bizonyultak, úgy Károlyi Mihály kormánya, mint a bolsevizmus alatt.

A munkásság között az egyre növekvő elégedetlenséget főként az asszonyok szítják. Pestről azt jelentik, hogy csak egyszer kell beállni az élelmiszerüzletek előtt hajnaltól estig sort álló tömegbe, s amit ott hallani, az minden beszédnél jobban bizonyítja, hogy a munkásság hangulatában is nagy változás ment végbe.

Ellenforradalmi megmozdulás akkor lehetne eredményes, ha a vöröskatonaság legalább részben, nyíltan a felkelők mellé állana. Eddig minden kísérlet bukásának egyik fő oka a fegyverhiány volt. A vörös hadsereg mai helyzetében számolni lehet azzal, hogy ez az idő is hamar elkövetkezik. Több vörös hadosztály és dandárparancsnokság felvette már Szegeddel az összeköttetést és tőlünk vár utasításokat.

Egy bizonyos. Az elkeseredés, nyugtalanság és elszántság napról napra nő, a vörös uralmat mindenki életképtelennek tartja, és meggyőződésé vált, hogy hiába terror, Lenin-fiúk és gyilkosságok, a bukás jön és jön a felszabadulás. Csak egy kis kívül megszervezett és meginduló fegyveres erő kell, s bent azonnal csatlakozik hozzá mindenki, aki nem igazi és kompromittált vörös.

A vulkán dübörögre dolgozik. Működésbe fogott. Időnként már ki-kitör, de ez még nem a mindent elsöprő nagy kitörés, ami feltétle-

nül készül. Mert a kitörés jön, és akkor egy irtózatosszerű itéletnapon tűz, kösziklák és láva fogják elpusztítani mindazt, ami vörös.

Távollétem alatt megindult egy új lap, amely homlokára merte írni, hogy iránya nemzeti és keresztény. Szerkesztője Jeszenszky Géza. Az alig egynéhány napos lap körül már is kavargás van. Valamivel megsértette a Lovászypártiakat, ezért azok Jeszenszky eltávolítását követelik. Magam is azon a véleményen voltam, mióta a Lovászycsoport szembefordult Károlyi Mihállyal, hogy az adott helyzetben nem kell a múltat feszegetni, és mindenki, aki nacionalizmust és polgári rendet akar, legyen egy táborban, mert még mindig eleget veszkezhettek, ha a bolsevizmus megdőlt. De a Lovászycsoport urai roppant feledékenyek és úgy viselkednek, mintha nem is néhány hónapja, hanem néhány évtizede lenne, mikor Károlyi Mihállyal együtt forradalmasítottak, nemzeti tanácsot játszottak és segítettek a hadsereg szétszűrésében. Most, mintha semmi sem történt volna, Ábrahámék itt Szegeden újraszervezik a „Negyvennyolcas és függetlenségi pártot”.

Sok beszéd és aggodalom tárgya, hogy – miután a németek aláírták a békeszerződést, melyhez hasonló a világtörténelem nem tud felmutatni – mennyiben változik meg a mi szűkebb szegedi szempontunkból a helyzet javunkra vagy kárunkra. Úgy el vagyunk vágva a világtól és az eseményeket annyira nem ismerjük, hogy minden külpolitikai vélemény csak találgatás.

Van néhány repülőgépünk, elég elhasználtak és gyengék. Ezek újabban a demarkáción túl körrepüléseket végeznek és röpcédulákat dobálnak le, melyeket én fogalmazok. Ellenforradalomra, ennek előrelátható sikertelensége miatt, nem buzdítunk. A röpcédulák biztatást, tájékoztatást visznek és röviden közlik, hogy Szegeden komoly szervezkedés folyik és jön a felszabadítás.

Az összegyűlt menekült tisztek száma már kétezer.

Este valaki elkísért a Kassából, s érthetetlen beszélgetésbe kezdett, előadva a következőket:

Bizalmasan akar velem beszélni, feltételezve, hogy nekem is vannak ambícióim, melyeknek kielégítését jogosnak tartja. Ő összekötéseinel fogva támogatni fog abban, hogy ha Pestre érünk, megkapjam a Fejér megyei és székesfehérvári főispánságot. Erre jogosultnak tart eddigi működésem folytán, meg azért is, mert volt legénységem

egy része Fejér megyei, akik ennek nagyon örülnének. Ennek ellenében arra kér engem, hogy támogassam az ő terveit, főként Gömbösnél és másoknál is. Az ilyen kölcsönös támogatás sohasem árt. Ő államtitkár akar lenni.

Azt feleltem, hogy nem voltak és nincsenek politikai ambícióim, de ha lettek volna ilyenek, akkor is szegre akasztottam volna őket, látva mindazt, ami itt történik. Eszem ágában sincs sem Fejér, sem más megyében főispánnak lenni, és igen jól érzem magamat mint huszárkapitány. Hosszas kapacitálás után sem helyezhettem kilátásba sem azt, hogy a támogatást elfogadom, sem az én támogatásomat.

A legvisszavonultabb élet sem biztosíthatja itt, a szereplési öröngések földjén az embert attól, hogy akarnoksággal ne gyanúsítsák meg.

Emigrációk soha sem voltak jó hatással a jellemre. Thököly, Rákóczi és az 1848 utáni emigrációk igaz története nem épületes olvasmány. Vigasztalásul az szolgálhat, hogy minden kor és nemzet emigrációinak története ugyanazokat a bajokat és hibákat mutatja fel. De Szegedet nem lehet emigrációnak tekinteni, hiszen itt nem szét szórt, reménytelen menekültek ködös tervezgetéseiről és vágyairól van szó, hanem a nemzet színe-javához tartozó, szervezésben levő, kicsi, de elszánt fegyveres erőről, mely hiszi, hogy rövidesen elindul és szétrobbantva mindent, ami vörös, rendet csinál az országban. És mégis, más emigrációkhoz képest kedvezőbb körülmények között is, ugyanazokat a hibákat, bajokat és bűnöket találjuk. Úgy látszik, a legtöbb embernek feltétlenül szüksége van arra, hogy rendes és rendezett életviszonyok között, biztos hivatali, társadalmi és környezetbeli beállítottságban éljen, s ha ezekből kikerül: törött kormányú, vitorla nélküli sajka módjára hanyódik, vetődik ide-oda a hullámokon. A tisztikar katonai fegyelemben beágyazva él. Ott nincs ilyen baj, vagy alig van. A szegedi polgárság sem zökkent ki életviszonyaiból. De az idesereglett politikusok nagy részéből néhány nem rendes hét vagy hónap máris igazi emigránsokat formált.

A helyzet politikailag napról napra rosszabbodott, az izgalom mindig nagyobb lett, ma azután becsapott a bomba. Fiatal tisztek a legvadabb gondolatokat és terveket forgatják fejükben, melyektől alig lehet őket visszatartani. Károlyi Gyula megy.

Károlyi Gyula lemondása esetére már néhány napja Teleki Pál neve áll előtérben. Biztosat nem lehet tudni, hiszen itt minden a franciáktól függ, azt pedig, hogy ők mit akarnak, sem mi, sem a besúgóik, de még talán ők maguk sem tudják. A komoly politikusok közt Teleki a legoptimistább, pedig ő együtt járt Károlyi Gyulával Nagyikindán De Lobit tábornoknál, tehát többet tud, mint mi. De lehet, hogy csak mutatja az optimizmust.

A tegnapi minisztertanácsán azután bekövetkezett, amitől féltünk. Károlyi bejelentette lemondását azzal a megokolással, hogy a nemzeti ügyön könnyíteni vél azáltal, ha megy. Sok minden függ most a franciáktól, a franciák pedig bennie nem bíznak. Horthy megpróbálta őt elhatározásáról lebeszélni, de hiába. Estére az is kiszivárgott, hogy Horthy energikusan követelte, hogy a miniszterelnök maradjon, mert a franciák bele fognak nyugodni, ha határozottak vagyunk, és kijelentette, hogy akárhogy is áll a helyzet, az idemenekült tiszteket, legénységet és a vörösöknél kompromittált polgárságot cserben hagyni és a küzdelmet abbahagyni nem szabad. A mi erőnk nem a francia segítség, hanem a magyar nép.

E nap estéje óta a tisztek egymást „éljen Horthy”-val köszöntik.

Kiszivárgott az is, hogy a minisztertanácsán Varjassy azt fejtegette, hogy nem kell Budapest ellen katonai akciót indítani, egyébként pedig garantálja, hogy harmincezer szegedi munkás támogatni fog egy demokratikus kormányzatot. Nem tudjuk megérteni, hogy miért csak az a kormány demokratikus, melyben zsidók és szabadkőművesek dominálnak, és miért bűn az, ha valakinek már az ősei is történelmet csináltak? De igaza lehet Telekinek, mikor azt mondja, hogy az a látszat, mely a kormány kárára vagy javára a külföldön szimpátiákat vagy antipátiákat keltve áll elő, súlyosabban esik latba, mint a valóság. Sajnos, éppen azért, oly nehéz a kormány helyzete, mert ez igaz. Varjassy a szegedi vörösökkel és egyéb barátaival gondoskodott arról, hogy az a beállítás kint minél rosszabb legyen.

Annyira dühöngtem mindazon, ami történt és amit hallottam, hogy a színházban megtartott MOVE-díszközgyűlésre el se mentem. A jelenvoltaktól hallom, hogy az események hatása alatt olyan forró és tüntető volt a hangulat, amilyen még soha. Gömbös javaslatára Horthyt a MOVE díszelnökévé választották, s a színházat majd

szétvetette a taps, éljenzés és tüntetés. Utólag nagyon sajnáltam, hogy nem voltam ott, s mindent csak hallottam és az újságokból olvastam.

Horthy beszédében kijelentette, hogy nem beszélni, hanem tenni jött Szegedre, és hogy eddig tenni nem lehetett, az nem rajtunk múlott. Tudja meg mindenki – folytatta beszédét –, hogy a helyzet fordult. Most már kétségtelen, hogy a kormányt a franciák nem támogatják. A francia parancsnokok rokonszenveznek ügyünkkel, de a politikusok Franciaországban másképpen gondolkoznak. Szegedre sok derék hazafias ember sereglett. Ezeket cserbenhagyni nem lehet. Maguk sem engednék, de nem engedem én sem. Kitartunk és kitaratok a végletekig. Lehet, hogy más kezekbe jut az ország sorsának intézése, mint akiket mi szeretnénk az élen látni, de mi csak olyanokat támogatunk, akik a magyar nemzeti eszméért harcolnak. Politikai kalándorokat nem tűrünk meg. Ha összetartunk, célhoz érünk!

Horthy szavait néma csend fogadta. Ez minden tüntetésnél jobban mutatta a hatást, de egyszersmind a fegyelmezettséget is. Néhány páholyban francia tisztek ültek tolmácsaikkal. Könnyen kirobbanhattott volna a franciaellenes tüntetés, de Horthy szerencsére különbséget tett az ittlévő francia katonák és a távol levő, a helyzetet nem ismerő politikusok között, s ezzel a kirobbanásnak elejét vette.

A néma csend után feldördült egy soha nem hallott erősségű „Éljen Horthy!”. A tisztek vállukra kapták és úgy vitték a Széchenyi tér felé. Utánuk óriási tömeg. Horthy alig tudott a tisztek kezei közül kikerülni és eltűnni. Este a Kassban beszélgetés közben igen határozottan hangoztatta, hogy nemzetközi elemekkel nem lehet tovább politikát csinálni, a nemzeti középosztály és a magyar föld népe mögöttünk áll, ez óriási erőt jelent, s rájuk fogunk támaszkodni.

A délutáni második minisztertanácsra már meghívták a nem kormánytag politikusokat is, köztük Zichy Aladárt, Hentzet, Magasházyt, Kószót, Ábrahám Dezsőt, Balla Aladárt, Bartost, Wenckheim Lászlót és másokat.

A minisztertanácsán jó hatást keltett Ábrahám Dezsőnek az a kijelentése, hogy bármilyen kormány ugyanoda jutna, ahová az eddigi, ha nem kap előzetes garanciákat a franciáktól. Ezt Horthy is helyeselte, hangsúlyozva, hogy az antant álláspontját nem kell túl tragikusan felfogni, azt meg is lehet változtatni. Varjassy úgy vélte, hogy egyetlen

helyes politika, ha teljesen a franciákhoz alkalmazkodunk. A pesti munkásság már kommunistaellenes, tehát tárgyalni kell velük, de erre ez a kormány nem alkalmas. Gömbös azt fejtegette, hogy a hadsereget még akkor is tovább kell szervezni, ha kilátás van arra, hogy Pesttel békésen megegyezünk.

A Teleki-kombináció elesett, és most már csak arról van szó, hogy Balla Aladár vagy Ábrahám Dezső legyen-e a miniszterelnök.

Tegnap este a MOVE közgyűlésének és az általános elkeseredésnek olyan hatását volt alkalmam tapasztalni, amely komolyan megdöbbenett. Hazamenet egy fiatal, igen derék tiszt csatlakozott hozzám. A fiatal fiú izgalomtól rekedt hangon, szaggatottan, lobogó szemekkel, élénken gesztikulálva azzal kezdte, hogy elhatározta magát valamire, de mielőtt megtenné, hozzám fordul. Vagy sikerül a terve, vagy nem, ha nem, úgylis végez magával, ha pedig igen, legalább egy ember tudja, akiben megbízhat, hogy ki volt a tett végrehajtója. Úgy beszélt, mintha delíriumban lett volna.

– Mi az a tett? Miről beszélsz te?

– Én holnap leütem vagy leszúrom Varjassyt!

– Megörültél? Nincs már elég bajunk a franciákkal?

Azt felelte, hogy ő már nem bán semmit, neki minden mindegy. Csillapítani kezdtem és azt magyaráztam, hogy érzelmileg nekem is igazán mindegy volna, ha Varjassy a Tiszában vagy bárhol máshol fejezné be hitvány életét. Tudom nagyon jól, még talán jobban, mint ő, hogy a magyar ügynek mit ártott ez az ember. De aki őt leüti, az legalábbis ugyanannyit árt.

– Ha a pergőtűzet bírtad, bírd ezt is! – fejeztem be szavaimat. De eleinte hiábavaló volt minden rábeszélés. Taktikát kellett változtatnom. Közbevágtam:

– Miért mondd el mindezt nekem? Azt mondd, hogy ha a kísérlet nem sikerül, agyonlövöd magad. És ha sikerül? Akkor mit csinálsz? Szüksz? Ilyet csak nyíltan és a következmények vállalásával lehet csinálni.

– Hát csak nem gondolod, hogy nem így csinálnám?

– Akkor meg miért kellett nekem ezt elmondanod? Érzed, hogy ilyet nem lehet titokban csinálni? Te nekem elmondtad a tervedet, s ezzel belevontál az ügybe. Ha Varjassy fejére esnék egy tégl a bele-

pusztulna, akkor örülnék. Pusztán őmiatta akkor sem sírnék, ha leütnék, de mert az ügy szempontjából ostoba és káros a terved, nemcsak hogy nem biztatlak, hanem egyenesen megtiltom. A nemzeti ügy győzni fog Varjassy ellenére is. Mit tudod te, hogy mire jó mindaz, ami történik? És azután ez a kutya nem éri meg, hogy tönkretedd magad miatta, haszon nélkül.

A gyerek egészen össze volt törve. Lassan csillapodni kezdett és azután fejét lehajtva elismerte, hogy igazam van. Ez alkalommal és vele még lehetett beszélni, de ha az ügyek így miennek tovább, akkor hiábavaló lesz minden csillapítás és kiszámíthatatlan dolgok fognak történni. – Ő szavát adta, hogy szándékától eláll – én megígértem, hogy nem árulom el.

Július 7. A politika okozta izgalom oly nagy, hogy a hivatali szobákban csak ott nem szűnt meg a munka, ahol a legsürgősebb és legfontosabb dolgokat kell elintézni. Kisebb-nagyobb csoportok bújnak össze és tanácskoznak. Én is alig tudok dolgozni, pedig rengeteg a munkám, a befutó információs és kimenő szervezőanyag igen sok, és azon, hogy jól dolgozom-e, most többek között az is múlik, vajon a kiküldött és érkező futárjaink úgy vannak-e eligazítva, hogy a teljesen ki nem kerülhető kockázatot elkerülhessék legalább annyira, amennyire az egyáltalán lehetséges.

Máris teljesen tiszta a baranyai terület és a dunántúli demarkáció vörös oldalának ellenforradalmi képe. Igen előrehaladt a Dunántúl fehérnyilvántartása is. A gócpontok elsősorban Sréter István Szekesfehérvárott, akit titokban Pogány vörös vezérkari főnöke, Craenenbroeck alezredes támogat. A II. vörös hadtest tisztikarának szervezkedését, mint annak vezérkari főnöke, Craenenbroeck indította meg. Már májusban felvette az érintkezést a bécsi komitéval. Közben fokozatosan maga köré gyűjtötte egykori háborús hadosztályának, a volt 40. honvédhadosztálynak tisztikarát. Akit csak lehetett, a hadtesttörzsnél helyezett el s bevonásukkal hozzájárított a Dunántúl ellenforradalmi megszervezéséhez. A munka átmenetileg megszakadt, amikor a hadtestet a csehek ellen indított offenzívánál Léva és Érsekújvár környékén harcba dobták.

A harcok során a hadtest csapatai eldobták vörös jelvényeiket és nagy elszántsággal küzdöttek a csehek ellen éppúgy, mint azok a bá-

nyaváros környéki menekült csapatok, melyek a cseh megszállás első ideje óta szakadatlan harcban állottak a túlerejű ellenséggel, s a II. hadtesttel egy hadcsoportot alkottak. Köztük nagy hírre tett szert a legendás bátorságú kis Pálmay-csoport.

A cseh-vörös fegyverszünet után a II. vörös hadtestet a dunántúli demarkációk védelmére rendelték. A hadtestparancsnokság Siófok-
ra került. Minthogy a fegyverszünet végképp meghiúsított minden reményt, hogy a felszabadítandó területek megfertőzetlen ember- és katonaaanyagával le lehessen törni a vörös uralmat, Craenenbroeck még nagyobb erővel folytatta az ellenforradalmi szervezkedést. Helyzete igen nehéz volt, mert a vörös népbiztosok között a legeszesebbek egyikének, Pogány Józsefnek éberségét kellett kijátszania. Craenenbroecket munkájában Makay és Vajna vezérkari századosok, Bartha Károly mérnökkari őrnagy, Olgyay és Kovalszky századosok, Massányi Emil főhadnagy és Freissberger Gyula tartalékos főhadnagy támogatták elsősorban.²⁰ De mögötte állott és vele dolgozott majdnem az egész tisztikar.

Június utolsó harmadában és július elején Craenenbroecknak Béccsel és Bécsen át Szegeddel már rendszeres futárérintkezése volt. E futárszolgálatot Leitner Ödön győri vezérkari százados szervezte meg néhány ügyes tisztársával, s ebben segítségükre volt az akkor még csehektől meg nem szállott ligetfalusi határőrösztag parancsnokának, továbbá Pástor osztrák csendőrszázadosnak, a bergi osztrák határszakasz parancsnokának bátor és megbízható munkája. Craenenbroeck nemcsak a megbízható tisztikar összevonásával, a bécsi komité, illetve a szegedi magyar katonai hatóságok tájékoztatásával igyekezett eredményt elérni, hanem hozzákezdett megbízható gyalog- és lövőeszredek szervezéséhez is. Jelenleg négy gyalogezred és két lovasezred felállításának előmunkálatait végzi. Az alakulásban levő erők Lepsény és Veszprém területén nyernek elhelyezést.

A Craenenbroeck- és a Sréter-féle szervezkedés egymással szoros érintkezést tart fenn. Július első napjaiban érkezett hozzánk Siófokról Olgyay Károly százados, aki bennünket a szervezkedésről tájékoztatott.

20 Freissberger Gyula mint vitéz a Somogyváry nevet kapta. Mint író Gyula diák néven ismert.

Azóta Craenenbroeckék az utasításokat Szegedről, Bécsen át a bécsi megbízott útján kapják. Craenenbroeck összekötő-tisztje Freissberger főhadnagy, ki Siófok és Bécs között több veszélyes futárutat végzett. Craenenbroeck Horthytól egyebek között azt a parancsot kapta, hogy újabb tisztí csoportokat ne küldjön Szegedre, s fő gondja legyen, hogy a dunántúli szervezkedést minél gyorsabb ütemben befejezze.

A siófokihoz hasonló vörös összeköttetésünk van több is. Werth annak idején Magasházy útján jelentkezett és Horthy parancsnoksága alatt állónak tekinti magát. Horváth Dénes vezérkari őrnagy, vörös hadtestvezérkari főnök kezdettől fogva velünk dolgozott.

Mikor Horváth a Friedrich-idők végén, Gömbös előtt és előtttem kifejtette aggodalmait, hogy vörös látszatba fog keveredni, ha marad, mi biztattuk arra, hogy minden körülmények között maradjon helyén, amíg csak lehet, s amíg el nem jön a nyílt színvállás órája.

Ezredem székesfehérvári káderénél Schell Zoltán főhadnagy vezetése alatt valóságos eligazító-, tájékoztató- és hamisítógyár dolgozik, mely a déli demarkációt átlépni akaróknak pontos utasításokat és tájékoztatást ad. Ugyanitt mindenki megkaphatja a szükséges hamis okmányokat.

Magbízható és erős ellenforradalmi csoport van Simontornyán, illetve a Sió-vonalon Rády huszárkapitány, vívóbajnok parancsnoksága alatt. Rády saját vöröskatonáit s a környékbeli megbízható gazdákat és polgárságot szervezte be. Teljesen megbízható alakulat Pongrácz Pál 5-ös huszárkapitány „vörös” huszárszázada, a dunai vörös áknászok és két monitor.

A nyugat-magyarországi részek talán a legkorábban kezdtek ellenforradalmi szervezkedésbe. Jelentéseink szerint a hangulat igen jó és a szervezkedés halad. Az osztrák határ mentén, a feldbachi táborban Lehár báró ezredesnek kétszáz főn felüli tisztí csoportja van.

Kevésbé tisztá képünk van a Duna-Tisza közéről. Innen nehezebb híreket kapni, de nehezebb maga a szervezkedés is, mert a terület Pestig vörös hadtápkörzet. De azért innen is jó híreink vannak. Kecskeméten és környékén a Héjjas család áll a szervezés központjában. A vörös front déli szárnyáról egy magas létszámú zászlóalj üzenete meg, hogy teljes állománnyal átjön, csak közöljük vele az időpontot, hogy mikor. Ugyanezt üzenete egy vörös huszárszázad és néhány repülő is.

A pesti helyzet a ludovikás ellenforradalom óta csak látszatra csendesebb, de a szervezkedés folyik tovább.

Pesti kémközpontunk vezetője Ruszkay-Ranzenberger Jenő vezérkari kapitány. Hosszú ideje dolgozik az akasztófa árnyékában.

Helyzete annál nehezebb, mert a vörös hadseregbe nem vonult be, s ennek ellenére is állandóan a hadügyi népbiztosságnál és a vörös főparancsnokságnál lézeng. Még hozzá monoklit visel, ami ma nagyon kompromittáló. Mindenről tájékozva van, s a vezetése alatt álló kém-szervezetet állandóan fejleszti. Újabban a szorosabb értelemben vett katonai hírszolgálaton kívül politikai és gazdasági kémvizsgálót is folytat. Önkéntes segítőtársainak legnagyobb része volt tiszt. Vele dolgozott kezdettől fogva két fivére is. Közülük az egyiknek, Viktor-nak lába alatt már másfél hónapja forróvá vált a pesti aszfalt. Szöknie kellett. Most Prónay helyettese.

Ruszkay-Ranzenberger a vörösök minden hadmozdulatáról és tervéről pontosan tájékoztat bennünket. A kémközpont nem katonai jellegű akciói között az volt a legérdekesebb, mellyel sikerült megakadályozni, hogy Szántó hadügyi népbiztos a kommunista kormány által összeharcsolt ékszereket Bécsbe szállíthassa és ott eladhassa. Ranzenberger jelentéseit két külföldi barátja viszi Bécsbe, s azokat onnan továbbítják Szegedre. Szeged és Ranzenberger Jenő között a rendszeres összeköttetés azóta áll fenn, mióta Viktor öccse Szegedre érkezett.

Ruszkay-Ranzenberger Jenő és társai a magyar katona új típusa. Az új magyar katona- és tisztípus fiatalon került a négyéves világ-háborúba. Veszedelmek, nélkülözések és az ellenséges tűz nevelték. Ott tanult önállóságot, felelősségvállalást, tettekészséget és a tettek megbecsülését. A magyar jövő kialakulásába ez a katonatípus sokkal erősebben szól majd bele, mint eddig. És nemcsak katonai vonatkozásban. Ők, ha vezetőhelyekre kerülnek, nem fogják kérdezni, hogy mi a kötelességük és mi a teendőjük, mert ez a vérükben van.

Az ellenforradalmi szervezkedés általános alapgondolata ma is ugyanaz, mint ami a Károlyi Mihály-kormány idején, a Gömbös-féle MOVE-szervezésé volt. Kerületi parancsnokságonként, illetve megynként párhuzamosan folyik a katonai és polgári organizáció.

Az élen mindenütt a katonai parancsnok és egy Szegedről kijelölt polgári kormánybiztos áll. A szervezés azonos elvek szerint

megy le egész a falvakig, melyekben a jegyző, pap, földbirtokos vagy egy katonaviselt gazda az irányító, melléje rendelve katonai vezetőként, ha nemzeti érzésű – és majdnem mindegyik az – a vörös csendőrpáncsnok, vagy egy volt tiszt, vagy altiszt, vagy katonaviselt gazda.

A munka szép, érdekes, fontos és nagy öröm minden siker benne.

Minden ellenforradalmi szervezkedés között legtöbbet ér az a kapcsolat, melyet egyes vörös parancsnokságok parancsnokaival vagy vezérkari főnökeivel tartunk fenn. Velünk való összeköttetésük, ha kiderül, emberéleteket jelent, és ezért annyira titokban tartjuk, hogy itt is csak három-négy ember tud azokról.

Sok odaát vezénylő szerencsétlen parancsnok, vörös és gyűlöletes ember itteni tisztikarunk szemében, bár nemzeti érzésükben éppoly jó magyarok, mint mi. Ezeknek nemcsak adott helyzetük és körülményeik parancsolták, hogy helyükön maradjanak, hanem újabban tőlünk is mindig azt az utasítást kapják, hogy ragaszkodjanak helyükhöz, ameddig csak lehet.

Még a múlt hó derekán megpróbáltuk az összeköttetést felvenni Stromfelddel is. Bizonyos jelek azt mutatták, hogy a gödöllői vörös főhadiszállás is megközelíthető megfelelő módon. A megfelelő mód persze nem volt könnyű. Hogyan vegyük fel az érintkezést? Ha Stromfeld vagy bárki más Gödöllőn hajlandó is lenne kötélnek állni, adott helyzetében kell, hogy gyanakodjék úgy az ügy, mint saját érdekében. Hozzájuk tehát csak olyan valakit küldhetünk, akit ismernek, s akiben bíznak. Ilyent nehéz küldeni, mert a bennünket ellenőrző gödöllői ellenforradalmár-nyilvántartás nagyon jól tudja, hogy kik tartoznak hozzánk.

A közvetítő kiküldött személyi biztonságának kérdése egyszerre mind a terv sikerét vagy kudarcát is jelenti, maga a feladat nemcsak bátorságot és kockázatvállalást kíván, hanem tárgyalóképességet és teljes megbízhatóságot is megkövetel.

Nem hiszem, hogy akadna Szegeden olyan feladat, melyre ne lenne vállalkozó. Akadt erre is.

Egy fiatal tüzer hadnagy – fél szemét a háborúban hagyta és üveg-szemet hord – egy napon megjelent a hírszerző osztályban, s előadta a következőket:

Nagy bajban van, nem tudja, hogy mitévő legyen, tanácsot kér. Ő zászlós és nem hadnagy, aranycsillagát jogtalanul varrta fel. Már ezzel került Szegedre, hónapok óta viseli, felvette hadnagyí gázsiját is, de nem tudta és nem merte idáig mindezt bevallani. Újabban nehány, volt ezredbeli tisztársa érkezett Szegedre, most már vallania kell, mert úgylis minden kiderül.

A magasabb rangot még a Károlyi-kormány idejében varrta fel. Mikor a kórházból, hová kilótt szemével került, az összeomlaskor mint lábadozó visszatért falujába, a környéken az oláhok rabolni kezdtek. Ő magyarokból és szászokból karhatalmat szervezett, és nemcsak otthon csinált rendet, hanem, mert mindenfelé hívni kezdték a környéken is mindenütt, ahol csak zavargások törtek ki. A hadnagyí csillagot azért varrta fel, hogy mint parancsnoknak nagyobb legyen a tekintélye. Sok embert és vagyont mentett meg karhatalmával, de aztán jöttek az oláh csapatok, szöknie kellett. Így került Szegedre. Ha most lefokozzák, fejbe lövi magát.

A hírszerző osztály egyik kapitánya az előadottak után azzal küldte el a fiút, hogy hallgasson, s két nap múlva jelentkezék újra. A közben beszerzett információk alapján megállapítást nyert, hogy nem csalóról, hanem egy zöld gyerek számarágáról van szó, aki egyébként bátor és ügyes fiú. A kapitány a nála jelentkező zászlóst a következőkkel fogadta:

– Magad is tudod, hogy azért, amit tettél, rangvesztés jár, de én hiszem, hogy egyébként tisztességes ember vagy, aki csak nagy meg gondolatlanságot csinált. Hogy segíthessek rajtad, valami egészen kivételes okot kell felhoznom. Vállalkozol-e egy nehéz feladatra, mely ha sikerül, botlásodat elintézi, de ha nem sikerül, akkor lóghatsz?

– Én mindenre vállalkozom – volt a felelet.

A zászlós megfelelő iskolázás után két nap múlva útnak indult Gödöllőre, ellátva minden szükséges hamis igazolvánnyal. Magával vitt egy Stromfeldnek szóló címetetlen, láthatatlan írással selyempapírra írt levelet. A levél Görgey Józsi mesterműve volt, az írás csak vasalásra vált láthatóvá. Elindulás előtt a zászlós kitolta üvegszemét s fekete kötést tett fel, hogy nehezebben legyen felismerhető.

Azóta nem kaptunk tőle értesítést, sem életjelt, de kaptunk egy hírszerzőjelentést, illetve értesítést, mely szerint baj nélkül eljutott

Gödöllőre, módjában volt Stromfelddel is beszélni, és a levelet átadni. Stromfeld a levelet eltette, feleletet nem adott, s egy másik tiszt útján utasította őt, hogy jelentkezék a tüzérszertárnál és ott várjon további parancsokat. Szegedre mind a mai napig sem Stromfeldtől, sem a kiküldött zászlóstól értesítés nem jött.²¹

Pár napos távollét is elég arra, hogy visszatérve az ember sok régi ismerőst és barátot találjon, kik távolléte alatt érkeztek Szegedre. A város boldog lehetne, ha mai idegenforgalmának csak kis töredékét is megtarthatná a jövőben. A menekült társaság nagy része régi ismerős. A társaságból itt vannak vagy a környékről bejárnak Sándor János volt belügyminiszter és családja, Tallián Béla báró, Gerliczy Félix báró, Batthyány Gyula gróf, Rónayék, Issekutz Aurél lugosi alispán, báró Dániel Tiborék, Hervay István, Lánczy Gyula, Binder Ottó, Cséry Lajos és Miklós, Jékey Ferenc, Urbán Pál, Fejér Miklós, Beleznyay és sokan mások. Hosszú volna a neveket mind felsorolni.

A társadalmi képhez az is hozzátartozik, hogy a Kass halljában igazi ellenforradalmár alig mutatkozik. A hall Kunográfék, Bartha Ábelék és azoknak a tanyája, akik nem hozzánk, hanem a franciákhoz és Varjassyékhoz tartoznak. Ott hencegne, szórják a pénzt, pezsgőznek, s ha valamelyikünknek át kell mennie a hallon, nem valami kedves pillantásokat kapunk tőlük.

Július 8. Gömbössel vacsoráztam. Szerinte nemcsak a kormány helyzete, hanem az egész szegedi helyzet is napról napra tarthatatlannabbá válik Varjassy aknamunkája következtében. Nemzeti irányunk és az internacionalizmus közötti ellentét a végletekig kiélesedett. Ha valósan nézzük a dolgokat, be kell látnunk, hogy bár a hadsereg nagy

21 Az 1920. július havában lefolyt Stromfeld-per során kérdés tárgya volt, hogy Stromfeld megkapta-e a felszólítólevelet Szegedről. Stromfeld kijelentette, hogy semmiféle levelet vagy felszólítást nem kapott tőlünk. A tanúképpen megidézt Gömbös azt vallotta, tudomása van arról, hogy levele nem érte el Stromfeldet, mert amint utólag kiderült, a levélvivőt útjában terroristák üldözték, s a zsebében levő írást még idejében szétépte. A tisztázatlanul maradt kérdést két lehetőség világíthatja meg. Az egyik az, hogy a felszemű zászlós csakugyan nem jutott el Gödöllőre, s a felőle szóló hírszerzőjelentés személycsere folytán téves volt. Ilyen megbízatásnál hamis nevet szokás használni. A másik lehetőség az, hogy két levél is ment Stromfeldhez, melyek közül azt, melyről Gömbös tudott, Stromfeld tényleg nem kapta meg, a másikat pedig úgy, ahogy azt a hírszerzőjelentés jelentette, magához vette, de nem vette tudomásul. A felszemű zászlóst később kerestük, de nyomára akadni soha nem tudtunk.

erőt jelent, amíg innen el nem indulunk, Varjassy a franciák révén erős faktor. Néhány napja Hefty Richárd és Zerkovitz keresték fel Gömböst, és azt javasolták, hogy Varjassynak és neki az ügy érdekében okvetlenül valami megegyezésre kell jutni. Ő hajlik arra, hogy Varjassal őszinte megbeszélést folytasson, mely talán valami megegyezésre vezethet. Már beszélt néhány barátunkkal és most szeretné ismerni az én véleményemet is. A következőket feleltem:

– A tisztikar szemében minden Varjassal való tárgyalás és megállapodás odiózus lesz, de ha valójában nézzük a helyzetet, mégis meg kell csinálnod. Barátaid dolga, hogy megfelelő rábeszéléssel és felvilágosításokkal elérjük, hogy a tisztikar a megállapodás ellenére továbbra is bizalommal viseltessék irántad. Véleményem szerint a dolognak ez a része a kisebbik baj, bár ez is elég nagy. Sokkal nagyobb a másik nehézség, amit abban látok, hogy bár Varjassy kétségtelenül belemegy a beszélgetésbe, sőt a megállapodásba is, azt csak látszatra, vagy sehogy sem fogja megtartani. Mindennek ellenére mégis az a véleményem, hogy a Hefty-Zerkovitz-féle közvetítést el kell fogadnod.

Gyula azzal búcsúzott, hogy ő is így látja a helyzetet. Hogy Varjassy mit tart be és mit nem, arra biztosítékunk tényleg nincs, de akkor legalább ráesik a dolog ódiuma. Közölni fogja velem, ha a megbeszélés valami eredménnyel járt, s akkor baráti körünk tegyen meg mindent a tisztikarban, hogy az higgadtan ítélje meg a dolgokat és vállalja azokat a kötelezettségeket, melyeket Gyula vállal.

Július 9. A több ezer kalocsai és dunapataji menekültből eddig igen sokan – csak Dunapatajról és környékéről is több mint hatszáz-negyvenen – léptek be a nemzeti hadseregbe. Nemcsak katonai, hanem politikai okokból is fontos, hogy minél több legénységünk legyen. A franciák és vörösök úgyis sokszor hangoztatják, hogy nincs legénységünk, és a nemzeti hadsereg csupán tisztai alakulás. A vádnak a kalocsaiak nélkül sem lenne alapja, de mégis minél több a legénység, annál jobb.

A szegedi lapok teljes „rendszerváltozás” szükségességéről írnak. Nekik és olvasótáboruknak nem hadsereg, hanem októberi demokrácia kell, mert Károlyi Mihály alatt nem volt még ebből elég.

Most már bizonyos, hogy Károlyi Gyula utódja Ábrahám Dezső lesz. Mindenki a kormány várható személyi összeállításáról beszél,

de még semmi bizonyosat nem tudni. Sokkal fontosabb, hogy megalkult egy új tiszt zászlóalj, s az tegnap teljes létszámmal esküt is tett. Parancsnoka egy ritka szépen dekorált tiszt, Szivós-Waldvogel alezredes.

A Szegedi Napló Varjassy-interjút közöl, melyet a Le Petit Parisien munkatársának adott, s melyben azt a meggyőződését fejt ki, hogy Magyarországot a bolsevisták terrorjától semmiféle kormány nem fogja tudni megszabadítani. Ilyen kijelentéseket tesz a szegedi kormány egyik minisztere. Ugyanez a lap azért, mert egy tiszt egy vörös szegfűs embert megkardlapozott, azt követeli, hogy a tisztek ne viselhessenek kardot.

Az utolsó két hétben a tisztikar nyugtalansága olyan méreteket öltött, hogy egyre gyakrabban fordulnak elő inzultások. Vörös jelvénnel vagy virággal járni nem tanácsos, mert nemcsak a jelvényt tépik le, hanem viselőjét is úgy összevissza pofozzák, hogy utána orvosra van szükség. Ha a baloldal és a franciák továbbra is így csinálják a dolgot, akkor lehet ez még rosszabbul is. A Tiszából tegnap egy drótokkal összekötözött holttestet fogtak ki, melyről még nem derült ki, hogy ki volt. Gömbös az egyik újságban nyilatkozott, hogy minden verekedést és erőszakosságot erősen elítél. A nyilatkozatra szükség volt. Újabban megverték néhány zsidót akkor is, ha nem hordott vörös jelvényt.

A városban – s ezt nemcsak a mi biztonsági szerveink, hanem a franciák is megállapították – újabban sok a Pestről beszökött vörös kém, agitátor és merénylőgyanús ember, ami a munkásság hangulatán is észrevehető. A francia Sureté néhányat letartóztatott és becsükkött. Beszélnek, hogy nemcsak a franciák, hanem a mieink is elfogtak pesti vörös agitátorokat. Közülük egy-kettő állítólag eltűnt. Igaz-e vagy nem, nem tudom, de nem is érdekel. Odaát vörös-Magyarországon a legderékabb magyarok pusztulnak száz- és ezerszámra. Nem vagyok eléggé hipokrita ahhoz, hogy három-négy vörös gazember miatt siránkozzam. Háborúban vagyunk, sőt, amiben vagyunk, az rosszabb, mint a háború.

A politizálás, közéleti szereplés, de főként a mai idők zűrzavara gyengébb idegzetre meglódító hatással lehet, s ha akadnak szép számmal férfiak is, akik megkeverednek, mennyire inkább és könnyebben

ártalmára van ez hisztériára hajló asszonyoknak. Néhány nap óta egy asszony rontja a hangulatot. Ritkán tudunk előle elég gyorsan elmenekül. Lángolva lobog a hazafiságtól, állandóan vészt szimatol, sutogva jajgat és abszolút pontos értesülései vannak Grönlandtól Patagóniáig mindenről és mindenkiről. Mindenki gyanús neki és senki sem elég megbízható. A gyanúsítgatás divat, és nemcsak ez az Éva lánya gyakorolja. Csinálja férfi is jó egynehány. A forradalmak nem tudták még elérni, hogy az emberek megtanuljanak hallgatni, de azt, hogy mindenki gyanús legyen, annál inkább elérték. Nota bene: a leghivatásosabb gyanakodók rendszeren olyanokkal bizalmaskodnak, akik a legkevésbé megbízhatók.

Az a néhány asszony, aki férjével idemenekült, szerencsénkre a nem politizáló asszonyok kategóriájába tartozik. Kedvesek, jókedvűek és nem játsszák sem a politikust, sem a komitácsit. Társadalmi életünk hölgytagjai Eckhardt Tiborné, gróf Csáky Andorné, Sóváry Zénóné, Pálffy-Daun grófné és gróf Salm Hermanné. A Kassban már néhány este táncra került a sor.

A Herkulesről elköltözöm. Derék hajóm is nehezen bírja a szegedi atmoszférát és úgy izzik a forróságtól, hogy már napok óta éjszakánként a fedélzeten, egy padon alszom. A forróság kérdését ily módon megoldottam volna, de más oka is van, hogy elköltözöm. Forró lett a helyzet is. A rendőrség s a nyilvántartó jelentik, hogy a vörösök merényletekre készülnek. Néhány napja két Pestről jött terroristát fogtak el, akik nem azért jöttek Szegedre, hogy belépjenek az annyira sikerült „szent egység”-be. Fájó szívvel látok más tanya után, mert szeretem a Herkulest.

Bartal Aurél faddi földbirtokos sokat van társaságunkban. Egyike volt az elsőknak, kik Szegedre kerültek. A pesti ellenforradalmi vezetőség már áprilisban őt kérte fel arra, hogy összeköttetései révén vegye fel a szerb kormánnyal az érintkezést, és igyekezzék megszerezni a szerb kormány hozzájárulását, s esetleg aktív támogatását ahhoz, hogy a szerb megszállta baranyai területen vörösellenes szervezkedésbe foghassunk. Május elején sikerült Bartalnak Bajára visszazöknie, s telefonon érintkezésbe lépett Belgráddal, de onnan azt a választ kapta, hogy ne jöjjön Belgrádba, hanem írásban terjessze elő tervét. Bartal a tervét elküldte és várt. Legnagyobb meglepetésére a szerbek

néhány nap múlva átkísérték Szabadkára, internálták és nagyon ridegen bántak vele. Annak ellenére, hogy őrizetben volt, Rátvay őrnagy módját ejtette, hogy Bartal és Bethlenék között üzeneteket közvetítsen. Két hét múlva Pribicevics szerb külügyminiszter megbízásából értesítették, hogy előterjesztéseit figyelemreméltóknak találták, de még nem tartják aktuálisnak azokat. Közölték vele, hogy Aradon ellenforradalmi alakulat létesült, és ajánlották neki, hogy azzal lépjen érintkezésbe. Bartal Aurél örömmel mondott igent, mire a szerbek Horgosra kísérték, ahonnan Szegedre került.

Midőn Károlyi Gyula kormánya megalakult, ő volt azoknak egyike, akik sürgették, hogy Horthyt Szegedre kell hívni. Akkoriban több fejben egyidejűleg született meg ez az idea. Károlyi Gyula, Gömbös és mások is elsősorban reá gondoltak. Horthy szerepe máris történelmi, s azok, akik akkor reá gondoltak, történelmi szükségszerűséget éreztek meg.

A kormány megalakulása után inkább elvi okokból, a vörös megszállta megyék élére is kinevezett néhány főispánt. Bartal Aurél Tolna vármegyébe kapott megbízatást. A szegedi ellenforradalmi idők kezdetén Bartal csinált hangulatot amellet, hogy megegyezzünk a szerbekkel. A terv azóta megérett és Bartal igazolva láthatja felfogását. Sajnos, a hajlandóság egyelőre egyoldalú. A szerbek jóakaratot mutatnak, de eredményre jutni velük eddig nem lehetett. Károlyi Gyula megbízásából Bartal Pécssett is járt, s egyik kezdeményezője volt azoknak a tárgyalásoknak, melyek Pécssett elviselhető helyzetet teremtettek.

Nem tudom, mennyi odaát a vörös repülő, de ha továbbra is annyian jönnek át hozzánk, ki géppel, ki gép nélkül, mint az első időben, akkor a vörösöknél rövidesen egy sem marad.

Július 10. Varjassy bizalmasainak köréből szivárgott ki, hogy az utolsó minisztertanácsok egyikén – újabban van éppen elég – Varjassyt többen, elsősorban Horthy, élesen megtámadták.

Horthy kifogásolta, hogy Varjassy mindenbe beleavatkozik, napok óta tárgyal a franciák megbízásából a munkássággal, anélkül, hogy akár a megbízatást, akár a tárgyalást a kormányban bárkivel is közölte volna. A franciákkal folytatott tárgyalásai pedig, melyeken megállapodás ellenére mindig egyedül vesz részt, nem fedik a kor-

mány intencióit. Horthy követelte, hogy ezentúl csak Teleki és Ábrahám tárgyalhassanak a franciákkal, és a munkássággal is két másik miniszter tárgyaljon.

Kintzig és mások is élesen támadták Varjassyt. A legjellemzőbb az volt, hogy mikor a „miniszter úr” azzal védekezett, hogy Károlyi Gyula minden tárgyalásáról tudott, akkor a miniszterelnök igen nyugodtan, de éppolyan határozottan megcáfolta ezt az állítását. Varjassy úr összes kollégái előtt hazugságban maradt.

Tegnap este vöröskeresztes vonat érkezett Budapestről Szatymazra. Az utasok átvizsgálásánál, mielőtt azok gyalog átlépték volna a francia vonalat, a franciák egy vörös kémet fogtak el, kinek hátizsákjában lázító felhívásokat találtak. A bolsit egy szpáhi ott helyben, az árokparton agyonlőtte. Bár az utasok nagy része a vörösök elől menekülő diák volt és nem volt náluk semmi vörös írás, a franciák szemében rögtön gyanúsak lettek s az egész társaságot letartóztatták. Most igyekszünk őket igazolni.

Má este a Bécsből megérkezett Gömbösné tiszteletére batyubált rendezek a Herkulesen. Rajtuk kívül Kelemen Béláékat, Dobokayékat, Demeter Lajosékat, Tóokost, Marton Bélát és Rieger főhadnagyot hívtam meg. Az estélyt búcsúestélynek is szántam, mert a Herkules kibírhatatlanul meleg.

Demeter Lajos huszárcapitány barátom, hat éven át katonaiskolás társam jóvoltából már lakásom is akadt a Római körút 4. szám alatt. A férfiszobába betettek egy ágyat meg egy mosdót. Ez lesz a tanyám. Demeterék háza nem csak nekem ad fedeleget a jövőben. A családon kívül ott lakik már az egyik szobában Demeternek a csehek elől menekült bátyja, a másikban a Debrecenből menekült Pröhle Vilmos egyetemi tanár. Nekem az utolsót adták. Szegeden kétfajta ember van, olyanok, akik minden áldozatot meghoznak és minden kényelmetlenséget vállalnak, és olyanok – ezek vannak többen –, akik annál kevesebbet, vagy semmit sem hajlandók áldozni.

A vörös statáriális bíróság ítélezett a június 24-i ellenforradalmárok felett. Hatot életfogytig tartó börtönre ítélték. Nyolcan tizenöt, tízen tíz, hatan öt, kilencen két évet kaptak. Egy kapott másfél esztendő, húszan egy évet, egy pedig hat hónapot. Kétszázötvennégy ludovikást javító-nevelésre ítélték. Hogy az ítéletek ennyire „enyhék”

voltak, azt csak Romanelli ezredesnek köszönhetjük. Ha az elítélteknek nem vörös börtönökben kellene büntetésüket leülniök, akkor azt mondanám, hogy mindegy, mennyit kaptak, hiszen rövidesen úgyszabadulnak. De a bolsevisták börtöne sokszor nem nyilvános halálbüntetést jelent.

A Vörös Újság mint „szegedi nemzetiszínű kabaréről” ír rólunk. A szegedi politikában kétségtelenül van valami kabaréjellegű. De mi, katonák nagyon messze vagyunk a kabarétól, amit hamarosan Vörös Újságék is még fognak érezni.

A június 24-i ludovikás ellenforradalom menekültjei naponta érkeznek Szegedre. Tegnap megérkezett többek között egyik volt ezredtársam, Nagy Iván hadnagy, ki az Engels-laktanyai tüzérek ellenforradalmi csoportjával vett részt a kísérletben.

Április hónap derekán, Budapesten, több fiatal aktív és tartalékos tiszt összebeszélt, hogy belépnek a vörös hadseregbe, amely elől addig bujkáltak, mert úgy látták a helyzetet, hogy csak a vörös hadsereg csapatainak megfordítása révén lehet eredményt elérni. Hogy egyes vörös parancsnokok mennyire csak ellenforradalmi célokat tartottak szem előtt, az kiviláglik abból, hogy Tost Károly légelhárító ütegparancsnok Nagy Ivánt, huszár létére, a Csepel szigeti püspökhalmi ütegálláshoz osztotta be ütegparancsnokul, bár tüzérségi dolgokról fogalma sem volt. A június 24-i sikertelen kísérlet után Nagy Ivánt és társait is letartóztatták. Korvin-Klein Ottóhoz kerültek, aki halálra ítélte őket. Nagy Ivánnak sikerült néhány társával parasztruhában Pécsre szöknie, s onnan került ide. Megmutatta nekem a július 2-án kelt Országos Bűnügyi Értesítőt, melyben körözésüket elrendelték. Az Országos Bűnügyi Értesítő mint fontos pártorgánium a címlap szerint naponta jelenik meg. A főcím alatt az áll, hogy:

„A Vörösőrség országos főparancsnokságának naponként megjelenő hivatalos közleményei. Kiadja a Vörösőrség országos főparancsnoksága, szerkeszti a Vörösőrség országos főparancsnoksága sajtóosztálya és a Vörösőrség budapesti kerületi főparancsnoksága sajtóosztálya.”

Még az is rajta van, hogy lapzárta délután egy órakor.

A 2-i számban Baintner Imre²² hivatalnok, volt főhadnagyot, Di-
őszegi Dezső ügyvédet, Zilahi Gyula iparművész-növendéket, Grób
Ernő Endre volt főhadnagyot, Örley Aladár vörös szakaszparancs-
nokot, Gerlicy István joghallgatót, Nagy Iván pénzügyi fogalmazó,
tartalékos huszár hadnagyot, Sándor Oszkár ügyvédet keresik, akik
feltalálás esetén letartóztatandók és a politikai nyomozóosztályhoz
(Országház, XVII. kapu, II. em.) kísérendők.

Az Országos Bűnügyi Értesítő közli továbbá, hogy Lenkei Géza
volt százados mint szökevény körözendő, úgyszintén elrendeli, hogy
aki Barcsiczki Dezső volt főhadnagyról, Sziegl Károly volt zászlósról,
Beliczay Lászlóról és Táp Imre hadapródjelöltekről tud valamit, az je-
lentse azt a hadügyi népbiztosságnak.

A továbbiakban sok szökevény vöröskatona ellen rendelnek el
körözést, azután egy szomorú hír: visszavonják Béki András és Fődi
Sámuel körözését, mint tárgytalant, mert időközben elfogták őket.

Nagy Ivánt a Moravek–Ostenburg-tisztiszázadhoz osztották be.

A batyubál jól sikerült – a batyu kizárólag Kelemenné, Dobokay-
né és Demeterné érdeme, mert a menekültek batyuja még odaát van,
túl a demarkáción.

Gyula tegnap hosszasan tárgyalt Varjassyval. Megmondta neki,
hogy viselkedését elítéli, mert összeköttetéseit nem a nemzeti ügy
javára használja ki. A magyar nemzet jövő életét, de minden más
nemzetét is csak a nacionális világnézet alapján tudja elgondolni,
az internacionális felfogást teoretikusnak tartja, mert nem számol a
faji összetartozás érzésével. Hangsúlyozta, hogy mi vagyunk fizikai
túlsúlyban és őket össze tudnánk törni. Erre a Prónay-század, a Szi-
vós-Waldvogel-zászlóalj és a Diendorfer-zászlóalj éppen elég. De el-
ismeri a nemzetközi és külföldi összeköttetések erejét, és tudja, hogy
amíg Szegeden antantfelügyelet alatt állunk, addig engedékenyeknek
kell lennünk, ha nem akarjuk a helyzetet feleslegesen megnehezíteni.

Utána Varjassy fejtette ki felfogását. A fizikai erőről mondottakat
aláírja, de a franciák nélkül a fizikai erő sem itt, sem vörös-Magyar-
országon nem érvényesülhet. Ő azt hiszi, hogy nem is szabad érvé-
nyesülnie. De belátja, hogy kettőjüknek valami megállapodásra kell

22 Ma vitéz Berzéti.

jutniok; s ezért békejobbot nyújt és hajlandó az erők egyesítésére.

Végül megállapodtak abban, hogy Varjassy tisztára mossa Gyulát
a franciáknál, s igyekeznek a vele szemben fennálló gyanakvást elosz-
latni, s a franciákat a hadsereg és kormány iránt jóindulatra bírni.
Viszont Gyula megígérte, hogy a szélsőséges, zavargó elemek leszere-
lésével a franciák által kívánt irányban fog dolgozni, és a maga részé-
ről mindent meg fog tenni, hogy a tisztikart az Union Sacré irányába
befolyásolja. A megállapodás Budapesten megszűnik.

Örülök, hogy a megállapodás létrejött. A magunk részéről mindent
megteszünk, hogy a tiszteket megfelelő irányban befolyásoljuk, de meg
vagyok róla győződve, hogy Varjassy csinálni fogja tovább, amit eddig
csinált.

Mikor a batyubál végén vendégeim hazamentek, éjfélüli fürdést
rendeztem, amiből majdnem furcsa história keletkezett. Fürdőruha
nélkül; azzal, hogy éjjel az ördög sem lát, fejest ugrottam és nekiúsz-
tam a Tisza közepének. A víz hirtelen levitt és mire észrevettem ma-
gamat, már sok lett volna az erős ár ellen visszaúszni.

Igyekeztem partra jutni, de már csak jó lent sikerült. Ruha nélkül
a parton visszasétálni éjszaka is bajos, s ezért a víz szélén igyekeztem
visszajutni. De a visszamászás oly lassan ment, hogy abba hagytam,
annál inkább is, mert a sárga franciák uszályait is kerülgetnem kellett
volna, s ha az ór a vízben észrevesz, biztosan rám lő. Kénytelen vol-
tam rászánni magamat arra, hogy a parton, meztelenül menjek vissza.
Szerencsém volt. Ádám-kosztümömben senkivel sem találkoztam.

Július 12. Ábrahám és Teleki tegnap Kikindára mentek, hogy a
franciákkal tisztázzák, vajon abban az esetben, ha Ábrahám-kormány
alakul, nem kezdődik-e előlről mindaz a nehézség, amit Károlyi Gy-
ula kormányával szemben támasztottak. Charpyhoz fordulni nem volt
érdemes, ő úgyis csak Varjassy „testvérré” hallgat. Telekiék magukkal
vitték elfogadtatás végett az új kormány névsorát.

A „politikuskok” nyüzsgőnek, kombinálnak és fontoskodnak. Né-
hányan most megnyugodnak, mert rajta vannak a listán, a többi an-
nál elégedetlenebb lesz, mert megint elmúlik egy alkalom anélkül;
hogy ki lehessen állni azzal, hogy „Én, aki kora ifjúságomtól fogva...”

Ábraháméknak semmivel sem mondott többet De Lobit mint ed-
dig Károlyi Gyulának. Balla Aladár – aki pedig Ábrahám barátja –

mondta nekem egészen nekikeseredve: „Nagyon félek attól, hogy a franciák se minket, se semmiféle más nemzeti irányú kormányt nem fognak támogatni!”

Egy Bécsből érkezett futártisztól hallom, hogy Schober rendőr főnök; jó barátunk Bethlenéknek segít, ahol csak lehet, és amennyire az osztrák politikai helyzet azt megengedi, a vörösöket is kordában tartja.

ÁBRAHÁM DEZSŐ KORMÁNYA

Július 13. Hosszú vajúdas után tegnap megalakult az Ábrahám-kormány. A franciák és Varjassyék jóvoltából végre „demokratikusak” vagyunk. Károlyi Gyula nyilatkozattal jelentette be lemondását, melynek szövege a következő:

„A magyar nemzeti kormány arra a meggyőződésre jött, hogy jelen összetételében nem érheti el azt a célt, amelyért megalakult. Nincsen kilátás arra, hogy mód és hely adassék neki oly karhatalom megszervezésére, mellyel a bolsevista csapatok ellen vonulhatna, bár az ország túlnyomó nagy részében az egész lakosság ennek a mozgalomnak megindítását epedve várja és ahhoz csatlakoznék.

Szükségesnek látja a kormány, hogy oly alakulatnak adja át a helyét, amely meg tudná szerezni azokat az eszközöket és előfeltételeket, amelyek szükségesek egy sikeres akció megindítására.

Kétségtelen, hogy az új alakulatnak határozottan demokratikus és frankofil irányúnak kell lennie. Az eddigi kormány is ily irányban óhajtott működni, összetételénél fogva azonban az antant képviselői nem tartották sem elég demokrata színezetűnek, sem a frankofil politika elég határozott képviselőjének.

Az új kormánynak tehát olyan összetételűnek kell lennie, amellyel szemben ilyen irányú kételyek nem merülhetnek fel, és amely ennél fogva abban a helyzetben volna, hogy a bolsevizmus ellen való harcában a nélkülözhetetlen segítséget és támogatást megkapja.

Reméljük, hogy az Ábrahám Dezső elnöklete alatt alakított kormány ezen eszközök és előfeltételek birtokában van, minél fogva kö-

telességünknek tartjuk helyünket ennek az új kormánynak átengedni.”

A Károlyi Gyula-kormány miniszterei közül csak Teleki és Varjassy maradtak az új kormányban. Új miniszterek Balla Aladár mint belügy-, Belicska Sándor mint hadügy-, Dömötör Mihály mint népjóléti miniszter, és persze Ábrahám Dezső mint miniszterelnök.

Dömötört nem ismerjük, állítólag Zichy Aladár kívánságára lett miniszter. Nem októbrista, mint ahogy nem az Belicska sem. Így Telekivel együtt hárman vannak, akik nem segítettek forradalmat csinálni. De én már az októbristákat sem bánom. Nem bánja őket – bár morog – a tisztikár sem, csak indulhassunk. Ha már le kell nyelni, hogy Károlyi Gyula, Horthy és Gömbös nem maradhattak helyükön, akkor a többi alig érdekel. Azzal nyugtatnak bennünket, hogy a tisztikar szemében Teleki bentmaradása garancia lehet arra, hogy a nemzeti és ellenforradalmi irány nem fog elsikkadni.

Horthy főparancsnok lett, amivel nem őt, hanem minket akarnak kárpótolni és megnyugtatni. Annyira a franciák és Varjassyék is ismerik a tisztikar hangulatát, hogy tanácsosnak tartják, hogy Horthy befolyása megmaradjon felettük, másként az elkeseredés a legveszélyesebb formában robbanhatna ki.

Bár az, ami bekövetkezett, hosszú idő óta készült, az izgalom nagy. Gömbös és baráti körünk egész nap egyebet sem csinál, mint nyugtat, rábeszél és bizonykodik, hogy maradjunk csendben.

Este, nem messze a Kasztól, két helyen is vörösverés volt. Egy vörös jelvényes munkást és egy zsidót vert meg két tiszt.

Tegnap este megismételtük a herkulesi batyubált, megint csak Kelemen Bélaék batyujának terhére. A múltkoriakon kívül meghívtam báró Heim kapitányt és feleségét, Back Bernátot, Diószeghyéket, Hajós Jenőt, Kiss Miklós huszár főhadnagyot és Szörffy törzsorvost. Az asszonyok elhoztak több helyes szegedi kislányt, és meghívtam két hajósiszt házigazdát is. Hamarosan cigány is került, táncra kerekedtünk és a batyubálnak a hajnal vetette végét. Politikáról nem sok szó esett, nem akartuk rontani a hangulatot.

Július 14. Francia nemzeti ünnep. Francia tisztok és legénység előzőnlötték a várost, s tegnap este nagy lampionos felvonulást rendeztek. Az ünnepség ma reggel felvonulással kezdődött, amit megzavart

az eső. Az ünnep hivatalos részén az Ábrahám-kormány is részt vett. A zenekarok járták a várost és egész nap muzsikáltak, fehér és fekete francia legénység egymásba kapaszkodva, hangoskodva járta az utcákat, ordítózva és kurjongatva nagy jókedvében. Nálunk ilyesmi súlyos fegyelmetlenséget jelentene, de náluk ez szokás, amit hosszú múlt tesz lehetővé.

A délelőtti felvonulásnál a legszebbek, legfestőibbek, mint mindig, a szpáhik voltak. Turbánban, vörös öveivel festői látvány a legénység, amelyért irigylem a franciákat. A szpáhik csupa szín és exotikum, de huszárlégénységünkért mégse cserélném el őket. Ezredem, 1859-ben, lovasrohammal úgy vert meg és szórt széjjel több afrikai lovas vadászszázadot, hogy csak úgy ropogott!

A szpáhik nem csak ruházatukban és megjelenésükben jelentenek exotikumot, szokásaik is épp eléggé afrikaiak.

Néhány napja egyik szpáhi egészen afrikai dolgot produkált.

Este fél hét körül egy úriasszony igyekezett a Kass előtt üldögelő társaságához. Pár lépésre a saroktól, találkozik egy szpáhival. A feltűnően hatalmas legényt a hölgy végignézi, mint ahogy megnézi bárki a hirtelen elébe kerülő exotikus embert vagy állatot. A szpáhi a kíváncsiságot félreérti – esetleg korábban szerzett tapasztalatai alapján is – és megfordulva a hölgyhöz szegődik, s afrikaiul kezd valamit magyarázni. A hölgy sietni kezd és nem felel. A szpáhi a nyomában. Mindig hangosabban beszél, majd ordít, megvadul és a futni kezdő asszonyt elkapja. A Kass előtt ültünk vagy kétszázan, de a megvadult színes senkit sem látott közülünk és se nem hallva, se nem látva, vad torokhangokon ordítva elkapta zsákmányát és tépni kezdte róla a ruhát. Az eleinte sikító, majd félájult asszonyt, kinek sokan segítségére rohantak, alig lehetett kiszedni az őrjöngő vadállat kezei közül. Egy szpáhi tiszt lovaglóostorával úgy vagdalt az afrikai arcába, hogy csak úgy patakzott belőle a vér, de az még így is csak akkor tért magához és eresztette el az asszonyt, amikor már tízen is fogták és verték.

Az afrikaiak nálunk ismeretlen fertelmekre is képesek. A szodomizmus is előfordul köztük, de különös szokásaikról sokat beszélhetne egy Pestről ide beszökött vörös agitátor zsidó is, aki jelenleg a kórházban fekszik.

A szerencsétlen beszökött Szegedre és dolga végeztével pár nap múlva vissza akart szökni Pestre. A derék bolsi a vonalnak olyan pontján akart visszajutni, ahol afrikaiak állnak kordont. Még nagyobb szerencsétlenségére olyan tábori őrre akadt, amelynek altiszt volt a parancsnoka. A bolsit a kilenc feketével történt egészen szokatlán találkozása után lepedőben vitték a kórházba, kevésbé élő, mint inkább holt állapotban. Aligha fog többé agitálni és beszökni próbálni. Még hozzá bármily szörnyű is az eset, annyira tragikomikus, hogy mindenki nevet rajta.

A fehér francia legénység is sokszor szemtelenkedik asszonyokkal, utcán és villamoson. De ez inkább nagyvárosi jassztempó, és tisztjeik igrkeeznek őket rendben tartani. Viszont igaz az is, hogy bizonyos női klasszis szemérmetlenül bizalmaskodik a franciákkal, és boldog, ha megnyeri magas tetszésüket.

Napoleon alatt a franciák, kétszer is, hosszabb ideig megszállva tartották Bécsét. A történelem és memoirirodalom feljegyezte, hogy a megszállás alatt a francia tiszteknek jó dolguk és vidám életük volt. A bécsi asszonynép hódolt a hódítóknak, vagy ha úgy tetszik, hódította a hódítókat. Az is történelmi tény, hogy nem egy francia tiszt gazdagodott meg Bécsben, pengő pénzben szabva meg jóindulatának árát.

Kivéve Saint Laumert, aki Varjassy barátsága révén több mint gyanús, a francia tisztnek nem panamáznak. Ami pedig a női dolgokat illeti, a magyar úri osztályba nem tudnak bejutni, és arról, hogy ott udvarolgassanak, szó sem lehet. Ezért jobb híján ott kerestek talajt „békemunkájuk” számára, ahol lehetett, s ezt nem is volt nehéz megtalálniok.

A tisztikar eleinte korrekt, katonabajtársi álláspontra helyezkedett a franciákkal szemben. Nem örült, hogy itt vannak, de mivel nekünk mint magyaroknak, a franciákkal soha bajunk és ellentétünk nem volt, és mivel vörösellenesnek tekintettük őket, ellenséges vagy gyűlölködő érzést se nem éreztünk, se nem mutattunk irántuk. Reménykedtünk abban is, hogy segítségünkre lesznek a vörösök ellen, vagy legalábbis – és ezt szerettük volna legjobban – nem avatkoznak a dologba, de nem akadályozzák meg azt sem, hogy a vörösök ellen fellépjünk. Nem rajtunk, hanem rajtuk múltott, hogy ma már más a hangulat. A franciák ellene fordultak mindannak, ami nemzeti irányt jelent. Csak azokra

hallgatnak, akik annak és nekünk ellenségeink, csak azokat támogatják, akik nekünk nem kellene. Szatócspolitikát csinálva, nem látják a jövőt és azt, hogy hálánkat a jövőre biztosítva, felhasználhatnák a magyar természetet, a politikában pedig megszereznék azt a lehetőséget, hogy végképp maguk mellé állítsanak.

A franciaellenes hangulat megnyilvánulásai újabban szaporodnak. Az eleinte betartott kölcsönös tisztelgést a mieink kezdik elmulasztani. Ha nyilvános helyeken francia tisztek ülnek le a szomszéd asztalhoz, a mieink tüntetőleg egy asztallal odább ülnek. Újabban sokan csak a német vaskeresztet és a török félholdkitüntést viselik.

Horthy úgy hivatalosan, mint azoknak a révén is, akikkel sokszor van együtt, minden tőle telhetőt megtesz, hogy a növekvő franciaellenes hangulatot megfékezze. A tisztikar hallgat is reá, de már csak reá. Az is jelszóvá vált, hogy az új kormányhoz nincs közünk. Tűrjük, mert Horthy úgy akarja, de ha hazaérkeztünk, a mérsékelt forradalmárokat is a pokolba kergetjük.

Július 15. Ábrahám Eckhardt Tibor helyére Perczel Móricot nevezte ki sajtófőnökké. Perczel kedves, hirtelen beszédű, kapkodó úr, aki legalább két mondatot mond egyszerre, és nagy politikai előadásokat tart a Kass előtti törzsasztalánál.

El is feledtem megemlíteni, hogy a hivatalba lépő kormány hosszú kiáltvánnyal mutatkozott be, amelyben nincs semmi konkrétum, ami, valljuk be, nem is igen lehet, de konkrétumok helyett kijelenti benne, hogy a „forradalom vívmányai” alapján áll, ami jó lehet a Varjassy-tábor és a franciák felé, de nekünk nem kell. Hogy a „forradalom vívmányairól” még ma is lehet beszélni, az túlmegy az én felfogóképességemen! De egy nagy érdeme mégis van Ábrahám Dezsőnek. Éspedig az, hogy kabinetjében csak öt miniszter van, államtitkára pedig egy sincs. Ehhez pedig bátorság kellett. Ha tovább is állja a sarat, még a mi táborunkban is szerezhethet szimpátiákat.

Horthy hadügyminiszteri minőségében ma vett tőlünk búcsút a Mars téri laktanyában. Kijelentette, örül, hogy megy, mert nem állja a politikát, mellyel hála Istennek mint főparancsnoknak nem lesz dolga. Elvárja a tisztikartól, hogy a pártpolitikától távol maradjon.

Mint újabban mindig, ha Horthy megjelenik köztünk, ma is kirobban a lelkesedés. Az iránta való szeretetet, megbecsülést és féltést

katonai múltja és egyénisége magyarázza. Megalázó helyzetünkben ő a szebb és jobb jövő szimbóluma.

Július 18. Éjjel. Egy kis megnyugvásfelét kezdek táborunkban észrevenni. Túlestünk a krízisen, s a dolgok újra mennek rendes vágányukon. Fegyelmünket kemény próbára tette az elmúlt két hét. Káros és oktalan robbanás is bekövetkezhett volna. Istennek hála, ezen túljutottunk!

Az új kormány tegnap mutatkozott be és tette le az esküt a nyilvánosság előtt. A városházán nagyokat beszéltek, a templomokban istentisztelet volt, volt zenés ébresztő, díszszázados felvonulás, eskü a Kossuth-szobornál és minden egyéb ilyenkor szokásos parádé.

Nem mentem el megnézni az eskütételt, sem a ma este tartott MOVE-ünnepségen nem voltam ott. Máskor sem szerettem, de most különösen nem állom a parádékat. Belátom, hogy kellene. A tömegek szempontjából jelentőségük is van, és kellene azért is, hogy lelkesítsék azokat, akiket lelkesíteni kell. Sok ilyent kell megrendezni, hogy a nemzeti ügynek visszhangja legyen kifelé is, de ha hivatalból nem kell elmennem, nem megyek. Nincs szükségem arra, hogy lelkesítsenek. Nem váltam pesszimistává, de mindazok után, amiket már láttam és megéltem, számomra megszűnt a szavak, beszédek s ünnepségek jelentősége, és a teatralitás nem hat rám. Szavak és díszletek mögött és a görögtűz fényénél valami olyat keresek, amiből esetleg tett is lehet, s miután az utolsó időkben annyi volt a szó és olyan kevés vált abból tetté, jobb szeretem nem hallgatni a szavalásokat, melyek aprópénzre váltják keservesen nagy és nehéz nemzeti problémáinkat. Az elmúlt hónapokban sok mindenből kellett kiábrándulnom, beszédekből, politikából és emberekből is. Annál jobban ragaszkodom magamban ahhoz a néhány igazán férfihoz, akik ízlésük, kedvük ellenére önzetlenül és csak az ügyet nézve, járják tövises útjukat, hogy eljöjjön a jobb jövő. E nem sok néhányn kívül itt komoly tényező csak a tisztikar és a legénység.

Tegnapelőtt megjelent Horthy hadseregparancsa, mellyel átvette a fővezérséget.

„Hadseregparancs:

A nemzeti kormány bizalma folytán a mai napon átvettem az összes magyar haderők fővezérletét. Szívem mélyéből forrón üdvözlöm a fajunk színe-javából alakult katonaságot.

Bajtársak! Nehéz időben, a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy daldalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket. Bízom a Ti acélos akarátotokban, a Ti önfeláldozó hazafiságtokban, a Ti kipróbált bátorságtokban és ügyességekben, a Ti összetartó vállvetett igyekezetetek fogja meghozni a hazának a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó, hatalmas reménysége, imája, sóhaja Ti vagytok. De lesújtó kard is, ha kell.

Midőn Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, meghatottan és reménnyel eltelve indulok Veletek a közös munkára.

Horthy Miklós ellentengernagy, fővezér

Horthy szárnysegéde Magasházy lett, parancsértisztjei Fáy László és Hunyady Ferenc gróf huszár főhadnagyok, meg Deák Ferenc hadnagy.

Szó volt arról, hogy Horthy mellé kerülök mint szárnysegéd. Később Gömbös közölte velem, hogy a terv megváltozott. A vezénylest kitüntetésnek vettem volna, de jobb, hogy így fordult a dolog, mert bármennyire is igyekeztem volna mindent megtenni, hogy beváljak, csak úgy válhattam volna be, ha teljesen újraneveltem volna magamat. Tudom magamról, hogy személyes szolgálatra nem vagyok alkalmas. A háborúban mint ezredsegédtiszt szolgálati vonatkozásban talán beváltam, de annál kevésbé személyi vonatkozásban. Hogy a dolog akkor mégis ment, az nem rajtam, hanem ezredparancsnokom mulott, aki individuálisan kezelt és elnézte ezt a hibámat. A napi élet formai és apróbb, de szükséges vonatkozásaiban magamról sem gondoskodom, nemhogy másról tudjak gondoskodni. Sem mások, sem magam kényelmi szempontjait nem veszem észre, s ha valami elfoglal, akkor csak azt csinálom és nem látok jobbra-balra. A háborúban sokszor szégyelltem magam utólag azért, hogy mennyire nem gondoskodtam ezredparancsnokomról mint adjutáns. Ilyen természet mellett, bár mindent megtettem volna, hogy szolgálatomnak e ponton is megfeleljek, sokkal helyesebb, hogy nem én lettem a szárnysegéd.

A kormány propagandahivatalt kreált. Vezetője Barcsay Andor, aki „elnök” címet kapott. Pálmai, aki körül Károlyi Gyulának anynyi kellemetlensége támadt, közéleti miniszter lett. Ábrahám Dezső Pálmai kinevezésével megkönnyítette helyzetét a zsidóság felé. Helyes és politikus lépés volt, de most már ne szaporítsa tovább minisztériumait, mert visszavonom a korábbi dicséretet.

Gömbös, megtartva államtitkári címét, elkerült a hadügyminisztériumból és Horthynak rendelték alá. Kivételes pozícióját Horthy követelte és Balla Aladár is támogatta. A minisztertanácsokon már nem vett részt. Bartha Ábel éjjel-nappal intrikál ellene és Varjassy is ugyanazt teszi minden megállapodás és ígélet ellenére. Az egyik összekötőtiszt azt állítja, hogy Bartha a franciákat mindenáron arra akarja rábírní, hogy Gömböst barátaival együtt utasítsák ki.

Újra egy fel nem derített gyilkosság. Egy bolsevik munkást találta megölve.

A verekedések szaporodása, a múltkori tisztai hullák meg ez a legutolsó eset nagy izgalmat keltett a városban. A franciák is nyomoznak, de nem derítettek ki semmit.

A helyzet beteg, és ha a franciák nem engednek bennünket Pest ellen, akkor még betegesebb lesz. A háború és a bolsevizmus az emberéletet pitykegomb-értékűvé tette.

Tegnapelőtt elköltöztem a Herkulesről Demeteréhez. Részen azért, mert megsültem a forróságtól, de azért is, hogy le ne üssenek.

Megint elfogtak egy embert, aki Pestről szökött be. A listáján én is szerepeltem. A napokban letartóztattak három vörösterroristát is. Egyikük, hogy nyugodtabban dolgozhasson, úgy ellenünk, mint a vörösök ellen, hírszolgálatot vállalt a francia hírszerző osztálynál. A mieink fogták el őket, de a franciák kikövetelték. Becsukták, de néhány nap múlva – mint rendesen – kieresztették. Röviddel kibocsátása után eltűnt.

Horthyt egy percre sem engedjük egyedül járni. Két Prónay-tiszt kíséri mindenhol. Gömböst is őrzik. Észrevettem magam körül is, hogy tegnap este hazamenet, két Prónay-kadét járt a nyomomban, amíg csak be nem csuktam új lakásom kapuját.

A politikusok és a baloldali szégedi lapok valami parlamentfélet akarnak alakítani, hogy „legyen egy fórum, mely a kormányt ellenőr-

zi". Szegény Ábrahám Dezső! Hamarosan ki fog derülni róla is, hogy reakcionárius. Varjassy máris munkába vette őt a franciáknál, de most könnyebben teheti, mert pusztán ezér, nem akarják majd leütni a tisztek, holott Károlyi Gyula miatt szívesen megtették volna ezt.

Az újságok panaszkodnak, hogy a rendőrség, Tirts parancsára, nem ad felvilágosításokat a bűnügyekről. Szerintük a rendőrségnek a „nyilvánosság ellenőrzése alatt kell állania és a katonaságnak nem rendelhető alá". A két gyilkosság és az eltűnt vörösök ügyében szeretnének nyomozni és ezért denúnciálnak a franciák felé.

Csak már indulnánk innen, lenne vége minden undorító politikának, s mindannak, ami vele jár, és lennének újra csupán katonák!

Holnap komoly ünnepnapunk van. A nemzeti hadsereg új zászlóját szenteljük fel.

Július 19. Fél kilencre gyülekeztünk a Mars téri kaszárnya udvarán. A csapatok már álltak. Öröm volt látni azt a keveset, de szépet és jó, amink van – és amiből több, sok lesz.

A kadétiskolások, a szegedi bakák, a hármashuszárok, tüzérek, repülők és műszakiak álltak négyszöget. Mi, be nem osztottak, néztük, vizsgáltuk őket. Fegyelmezettek, jók. Katonaszem akkor is sokat lát és vesz észre egy csapaton, ha az csak parádéra vonult ki. Hogy örülünk, hogy szeretjük őket! Nem gondolunk arra, hogy csak ennyink van, hogy csak ennyink maradt meg, abból a szép, hatalmas, büszke hadseregből, amely 1914 augusztusában kivonult a biztos győzelem tudatában. A 102 közös, 32 honvéd, majdnem ugyanannyi Landwehr-gyalogezredünk mellett, nem is beszélve vadász- és bosnyák ezredeinkről, s vadászászlóaljainkról, volt 42 közös lovas-ezredünk, ebből 16 huszár, 10 honvédhuszár s 6 Landwehr-ulánus ezredünk, aztán tüzérségünk, tengerészetünk, segédfegyvernemeink. És most ennyink maradt. Éppen ezért még jobban szeretjük őket!

Horthy és Ábrahám elléptek a négyszög elé, azután mise volt. Az oltárral szemben az új Szűz Máriás zászló, másik oldalán „Pro Patria!" felírással. A mise végén harsány „Imáhozi!" vezényszó, és a tábori esperes felszenteli a zászlót. Utána a zászlóanya, Kelemen Béláné átadja a zászlót Horthynak. Horthy röviden beszél, azzal végzi, hogy „Ezzel, vagy ezen", s kemény mozdulattal nyújtja át a zászlót a szegedi ezred parancsnokának, Diendorfernek.

Adj a Isten, hogy mielőbb meginduljunk alatta!

Esté vacsora az evezősegyletben. A Prónayak a házigazdák: Horthy, Ábrahám, Belicska, Gömbös, Kelemen Béla és társasága a vendégek és – amiről holnap mindenki beszélni fog – Varjassyék. Mi, a tisztikar, nem vagyunk alkalmazkodó fajta. Nagyokat kellett nyelnünk, hogy ezt is lenyeljük, de lenyeltük. Undorodtunk, de vállaltunk már mindent a világon, csak hogy elindulhassunk.

Július 20. A toborzás elnöke Zichy Aladár gróf: Párthívei, főként Bartos János, eddig sok bajt okoztak éles antiszemita propagandájukkal. Zichynek ebben nem volt része, ő mint a toborzóbizottság elnöke, a toborzás ügyét igyekszik előrevinni.

Ha egy nekivadult fiatal tiszt megver egy zsidót, az baj, de még mindig nem jelent politikai programot és pártállást. De amit egy párt mint programot hirdet, és ami mellett agitál, az szélesre taposva a lapokba kerül, nyílt politikummá válik, bizonyíték a franciáknál, és nem intézhető el öt- vagy tíznapi szobafogsággal. A keresztényszocialisták antiszemita agitációja újabban alábbhagyott és Bartosék óvatosabbakká lettek.

A toborzás elsősorban az intelligencia között sikeres, ahol az eredmény igen szép. Van eredmény az ipari munkásság körében is, de a szegedi és környékbeli parasztság között azt lehet mondani, teljes a csőd.

A meglepetés okain érdemes elgondolkozni.

Mikorában Kossuth Lajos lebőrult a nemzet nagysága előtt és híres ceglédi beszédével oly hihetetlen lelkesedést keltett, akkor – legalább én így tudom – alig akadt Cegléden néhány önként jelentkező újonc.

Ez a tünet, mely most a parasztság körében itt megismétlődött, korántsem jelenti azt, mintha a magyar paraszt ne lenné most is a legjobb katona, de jelenti azt, hogy a magyar nem toborozható. A Kaloça környéki menekültek önként és azonnal beálltak a hadseregbe, mert nincsenek otthon. Az itteniek, akik otthon vannak, ugyancsak elmennek földjükről, ha kell, és a legjobb katonává válnak, de nem mennek el addig, ameddig nem parancsolják. Lélektani momentum, hogy egy se megy önként, mert nem megy mindenki. Én, Jancsi, nem megyek, ha Pista nem megy. De ha Jancsit is behívták, akkor Pistának is a legtermészetesebb dolog a világon, hogy mennie kell.

Keleti nép vagyunk, nemzeti történelmünk csak ezeréves, de mint nép már azelőtt is átélünk sok ezer esztendőt. A sok ezer év, ha észrevétlenül is, de még ma is hat. Minket parancsteljesítéshez szoktatva, parancsolni tudó vezérek vezettek. A parancs nem teljesítése nyomán sivított a nyílvevő, vagy zúgott a kopja, s már nem is volt engedetlenkedő.

Történelmünk során csak azok a vezérek vagy uralkodók tudtak nagy dolgokat elérni, akik akartak és tudtak parancsolni, így volt ez a legújabb időkig, különösen akkor, ha fajtánkbeli volt felettünk az úr. Legutóbb Görgey Artúr azért tudott Kossuth tömegeiből hadsereget csinálni és győzni, mert kemény – még fejbőlövetésig is elmenő – feyelmet tartott és tudott parancsolni.

A Monarchia hadseregének fegyelme alatt Európa egyik legjobb katonája volt a magyar, de bizalmiakkal, katonai demokráciával – ami nincs – toborzással, és egyéb radikális demokrata elgondolásokkal Magyarországon katonát kapni és hadsereget csinálni nem lehet. Márpedig nekünk hadsereg, nem pedig inzurgens csapatokra van szükségünk. Ostoba beszéd angol vagy más példákra hivatkozni. Mi nem vagyunk angolok. Nálunk a toborzás tradíció, nálunk pedig nem az. Régi nótá mondja, hogy „Este jött a parancsolat, violaszín pecsét alatt.” Hát jöjjön most is a parancsolat, akármilyen pecsét alatt, de jöjjön!

Soós Károly tábornok, akit annak idején Tabódy emelt ki a szegedi kerületi parancsnokságból, Horthy vezérkari főnöke lett.

Tegnap Szegedre érkezett egyik barátunk és ellenforradalmi fegyvertársunk, Lingauer Albin. Hihetetlen kalandok után, piszkosan, lerongyolva szaladt tegnap az utcán Görgey Józsi karjaiba. Józsi nagy diadallal hozta a Kassba.

Mikor Telekiék Belgrádba mentek, Gyulával és a Görgeyekkel megkértük őket, érdeklődjenek a szerbeknél, vajon igaz-e az a kószá hír, hogy a hosszabb ideje eltűnt Lingauer valahol szerb fogságban van. Ha igaz, kérjék ki őt a szerb kormánytól, hogy Szegedre jöhesse. A delegáció azzal jött vissza, hogy egy Lingauer Albin nevű ember csakugyan internálva volt a szerbeknél, de nyoma veszett és most ők sem tudják, hogy hol van. Éppen erről volt szó a Kassban, mikor megérkezett Görgey Józsi és a mellette álló piszkos embert előretolva, bemutatta, hogy itt van a keresett, eltűnt delikvens.

Nagy volt az öröm, Albin elmesélte érdekes hányattatását és mindazt, amin átmert.

A proletárdiktatúra kikiáltásának napján pár perccel előbb tudott elszökni, mint ahogy az elfogatására kiküldött járőr megérkezett. Szerbiába szökött, ahol véletlenül hajóskapitány bátyja hajóját találta a Dunán, mely a fegyverszüneti szerződés értelmében szolgáltatételre volt kötelezve, és pedig éppen Troubridge admirális személyes szolgáltatára. A báty felvette az öcsöt matróznak.

Később a szerbek rájöttek, hogy a matróz volt magyar tiszt, aki méghozzá a háború alatt részt vett az 1917. évi szerb felkelés leverésében is. Becsukták, haditörvényszék elé állították, de végül is felmentették. A szerb belügyminiszter, Pribicevics azonban nem engedte meg, hogy Lingauer mint magyar újságíró Belgrádban maradjon, és internálták egy bolgár határvárosba. Ott hallott valamit az aradi, illetve szegedi szervezkedésről, mire megszökött. Kétheti keserves kalandozás után tegnap érkezett meg. Az én osztályomban kapott beosztást.

Böhm Vilmos „hadsereg-főparancsnok” elvtárs a magyar szovjet bécsi követé lett. Ő már tudja, hogy rövidesen mi következik. Bécsben biztosabb.

Július 23. Nem tudjuk, miről tárgyaltak Teleki és Balla Belgrádban, de azt hisszük, hogy a baja-bátaszéki, illetve baranyai tervet szeretnék megvalósítani. Meglátjuk, mennyit ér és mit jelent Balla Aladár kitűnő szerb összeköttetése.

Semmiféle jelét nem látjuk annak, hogy Ábrahám többet tud elérni a franciáknál, mint Károlyi Gyula. De türelmesnek kell lenni, még nem is volt elég ideje, hogy csináljon valamit.

A hírszerző osztály információinak megszerzése napról napra könnyebbé válik, ami az odaát folyó bomlás jele. Az ellenforradalmi szervezkedést feltűntető térképek egyre jobban berajzolódnak adatokkal, és fehér folt alig van már.

A vörös kép naponta változik, és a vörös csapatjelzések mellett mindig több az olyan megjegyzés; „Jelentkezett, f. hó x-én”, ami azt jelenti, hogy titokban Horthy parancsai alá helyezte magát. Vagy: „Tisztek mind, legénység fele fehér, a vörös részben nyugtalanság és tanácskozásokat folytat.” „Csak idegen ellen hajlandó harcolni.” És sok hasonló.

Igen sok a vörös szökevény. A többség még hátraszökik, de sok jön ide is. A Ganz-gyári munkászászlóalj önhatalmúlag leszerelt és hazament. Minden odaáról jövő jelentés erősen hangsúlyozza, hogy az antiszemitizmus napról napra és minden mértéken felül nő.

Néhány szegedi lap hozza a „szociális békeműhely” vezetőségének nyilatkozatát arról, hogy mi is tulajdonképpen ennek az egész ostobaságnak a lényege. Érdemes feljegyezni:

„Az országos béke megteremtésére műhelyt emelünk. A műhelyben a kölcsönös megértés és szociális béke érdekében dolgozunk. A dolgozók kalapácsütéseivel kezdjük azonnal kiépíteni a halott romok fölé a megváltó szociális béke világát. Minden dolgozó ember siessen műhelyünkbe és vegyen részt az alkotó munkában. A műhely szabad, semleges egyesülés, mely pártokon kívül és felül áll. Anyagi kötelességgel nem jár, mihelyt az országos békét létrehozta, működése megszűnik.”

Ezek az emberek, hogy mást ne mondjak róluk, vakok, és nem látják a fától, illetve a „kalapáctól” az erdőt. Eltekintve attól, hogy a közölt magyarázat a nagyközönségnek szól, amely nem lévén nagy többségében beavatott testvér, mulat vagy legfeljebb nem érti az ilyen komédiákat, mint békeműhely és kalapács – de mindazok után, ami október óta történt, hogyan képes bárki is azt hinni, hogy ilyen kis kalapácsocskával az események viharzó menetét befolyásolni lehet? Hát ők komolyan hiszik azt, hogyha egyszer mi innen kiszabadultunk és a franciák nincsenek a nyakunkon, akkor valaki is szóba áll még velük komolyan és lesz valami szerepük? Az egész békeműhelynek nevezett ostobaság csak egy célt akar szolgálni, ez pedig az, hogy a bolsikat a kötélről megmentsék.

A napról napra jobban kiélesedő helyzet mellett nem csoda, ha időnként vad hírek kelnek szárnyra. Egy-két nap múlva kiderül róluk, hogy mesék, aztán jönnek újak. Egy Tiszába dobott és Szeged alatt kifogott, megnyúzott bundás kutya hullája révén újabb fantasztikus gyilkosság híre járta be a várost.

A Kassban elfogtak egy embert, aki mindenáron szakácsnak vagy kuktának akart bejutni. Kiderült róla, hogy vörös, odaáról szökött át, s gyanúba került, hogy mérgezési szándékkal jött. Letartóztatása után tele volt a város megtörtént mérgezések hírével, melyekből sem-

mi sem volt igaz. Jó ideig egyenesen kompromittáló volt, ha valaki nem mondhatta el magáról, hogy az álszakács csak azért jött Szegedre, hogy őt személy szerint megmérgezze.

Mi, akik hírszolgálatban dolgozunk, vagy nyilvántartással foglalkozunk, nem levelezünk vörösországban visszamaradt családunkkal vagy rokonainkkal. Beosztásunk miatt mi még a többi ittlévőnél is kompromittáltabb ismeretséget jelentünk. A futárok, kik a hivatalos titkos postát viszik, vállalják a kockázatot, hogy vörös kézre kerülve bajba jutnak, s így ők hajlandók volnának magánleveleinket is továbbítani. De mégsem küldünk velük levelet, mert elfogatás esetén a címzett is bajba kerül, nemcsak a levélvivő.

Újabban rendszerré vált odaát az ellenforradalmárok „beugrasz-tása”. Vörös megbízottak maguk kezdenek el ellenforradalmi beszélgetéseket, s ha valaki azokba belemegy, börtönbe vagy gajdeszre kerül.

Miután a dolgok kitűnően mennek és semmi komoly bajunk nincs, csak a „belpolitika” kérdései fontosak. Így nagyon fontos volt, hogy mihelyt Ábrahámék kormányra kerültek, Barta Aurélt azonnal felmentsék eddigi megbízatása alól, s helyette mást akartak a pécsi szerb parancsnoksággal folytatandó tárgyalásokra delegálni. A szerbek azonban kijelentették, hogy nekik más nem kell. Egy pécsi delegáció, köztük Nádosy Elek, Bacsinszky, Perczel és Hegyi, hozták ezt hírül néhány napja. Ábrahám kénytelen volt az egészet visszacsinálni, sőt azóta Barta Belgrádban is járt Belicskával és Balla Aladárral. Barta most Pécsen van és igyekszik elérni azt, amit lehet. A szerbek egy kis leckét adtak az Ábrahám-kormányának abból, hogy mit jelent a külpolitikában a kontinuitás.

Július 26. Gömböstől hallom, hogy Troismons kapitány, aki újabban Pest és Szeged között utazgat s Bartha Ábeléket támogatja, és akiről nem esküdnek meg, hogy nem a francia politikai hírszolgálat szolgálatában áll, néhány nappal ezelőtt egy Telekivel folytatott beszélgetés során élesen megtámadta Gömböst. Francia-ellenségnek, németbarátnak mondta, és mikor Teleki védelmébe vette őt, kijelentette, hogy Gyulának távoznia kell Szegedről, ha nem akarja, hogy a franciák távolítsák el – Albániába. Azóta a franciák hivatalosan is tudomására hozták a kormánynak, hogy követelik Gömbös Szegedről

való eltávolítását. Miután a helyzet így áll, nem marad számára más hátra, mint Szegedet elhagyni, nemcsak személyes okokból, hanem főként azért, mert az ügynek ilyen körülmények között tehetetlenséget jelent. Horthy mindent megpróbál, hogy Gyula maradjon, de ha ez nem lesz lehetséges, úgy határozott, hogy Gömbös mint a kormány és az ő megbízottja Grácba, illetve a feldbachi táborba megy, ahol Horthy megbízásából átveszi az ellenforradalmi alakulatok felett a rendelkezést. Gyula megkért, hogy tájékoztassam barátainkat és hívjam őket össze ma estére.

Felháborító a mi megalázó és tehetetlen helyzetünk! Varjassyak és Bartha Ábelek besugásaitól függ, hogy ki vehet részt a nemzeti szervezkedésben és ki nem. Micsoda felháborodás lesz most a tisztikarban! De igaza van Gyulának abban, hogy a maguk útján haladó eseményeket és a nemzeti reakciót már sem a franciáknak, sem a vörösöknek, sem Varjassyéknak nem lesz módjukban feltartóztatni, és minél inkább hátráltatják a dolgok természetes fejlődését, annál élesebb lesz a mozgalom.

Az Új Nemzedék két napja nagy riportot hozott arról, hogy Pesten vöröstengerészek – nem tengerészruhát hordó hintáslegények, hanem igazi tengerészek – tüntettek és zavarogtak a Népszava szerkesztősége előtt, mert a lap gyalázkodva támadta Horthyt. A tengerészek bejelentették, hogy még egy ilyen cikk, és szétverik a Népszava nyomdáját és szerkesztőségét.

A hírt óvatosan kezeltük, mert attól tartottunk, hogy nem igaz. Most megbízható hírszerző jelentések erősítik meg. Nem mertem volna hinni, hogy odaát ennyire érik a helyzet! Vigasztaló esemény ez, mert azt bizonyítja, hogy még a vörös táborban is akadnak becsületes, tisztességes emberek, akik nem tagadják meg megbecsülésüket volt háborús parancsnokuktól.

Az Új Nemzedéket nemzeti iránya miatt a francia cenzúra, illetve Bard úr állandóan fehér ablakkal jelenti meg. A lap emiatt tegnap egy kis cikket hozott a következő tartalommal: „Ma szép idő van, tegnap esett az eső. A mai nap csütörtök, holnap pénteket jelez a kalendárium. A szegedi korzón sétálnak a hölgyek és a gavallérok. Az újságot betűből szedik, a betűkben értelem van, de néha sok a betű és így sok az értelme is. Úgy-e érdekes?”

A kis tréfa azt hiszem Rakovszky Menyustól ered. A lap szerkesztői és munkatársai hihetetlen szívóssággal és buzgalommal igyekeznek úgy írni, hogy elmondhassák mondanivalójukat is, de a franciákba se ütközzenek. Nem rajtuk múlik, ha ez gyakran nem sikerül.

Juliertől, aki Stromfeld után a vörösök vezérkari főnöke lett, értesítés érkezett Horthyhoz, hogy mihelyt a vörös hadsereg offenzívája lezajlott, készséggel áll rendelkezésére. Politovszky, a harmadik vörös hadtest vezérkari főnöke már régebben jelentkezett. Legutóbbi jelentésében arról is ír, hogy véleménye szerint sikeres beavatkozásunkhoz elég nyolc-tízezer ember.

Grasztól nem messze, a feldbachi táborban báró Lehár Antal ezredes parancsnoksága alatt egy, jórészt tisztből álló század van együtt, mely összeköttetést tart fenn a nyugat-magyarországi szervezetekkel. Vas, Sopron, Moson, Zala és részben Győr megyében is befejezés előtt áll a szervezkedés, és a legkisebb külső erő megindulása esetén kirobbantható az ellenállás és csatlakozás.

Az Ábrahám-kormányának számolnia kellett olyan elégedetlenkedő politikusokkal, kiknek kívánságait Károlyi Gyula nem volt hajlandó honorálni. Ábrahám most talált valami megoldást, legalább azok részére, akik hozzá közelebb állnak. Wagner az igazságügy-minisztériumban nyer elhelyezést, Pálosi kormánybiztos lesz a közlélményekben, ugyanoda kerül Fazekas Endre is. Hutzik Elemér pedig a belügy-minisztériumba jutott be mint osztályvezető. A megoldás talán nem az, ami mindenkit kielégített volna, de mégis valami. Dicséretemet azonban, mellyel akkor adóztam magamban Ábrahámnak, amikor csak öt minisztert nevezett ki, háromnegyed részben kénytelen vagyok visszavonni.

A már korábban Szegedre érkezett Éber Antalt szeretnék volna pénzügyminiszternek megnevezni, de ő nem vállalkozott erre. Azt azonban vállalta, hogy a kormánynak pénzügyi tanácsokat adjon és felveendő kölcsönök ügyében bécsi útra és tárgyalásokra is vállalkozott. A minisztertanácsokon részt vesz, és ha nem is pénzügyminiszter, a kormány nemcsak elfogadja, hanem kéri is tanácsait.

Hogy itt milyenek a viszonyok, azt legjobban mutatja egy ma megjelent nyílt levél, melyben egy szegedi gyárigazgató panaszkodik, hogy a gyár benzinjét katonai célokra foglalták le és azt kérdezi nyílt

levelében a kereskedelmi minisztertől, hogy „Mivel jobbak önök a vörösöknél?”. Határozottan bátor ember, de nem csak bátor. Az ő ügye előbbre való, mint a nemzeti szervezkedés.

Most már bizonyos, amit bizonytalan formában már hallottam, hogy Pesten kivégezték Fery Oszkár tábornokot, a volt csendőr-főfelügyelőt, Borhy Sándor és Menkina János csendőralezredeseket! A jelentés azt mondja, hogy a legborzalmasabb, napokig tartó kínzatásuk után haláluk megváltást jelentett számukra. Holttestüket a Dünába dobták. A csendőrlégénység nagyon szerette őket. Az egyik tábori csendőrkáplárunk megkérdezte, igaz-e a hír.

– Sajnos fiam, igaz – feleltem.

– Kapitány uram, mindegyikért tízet akasztunk! – volt a válasz.

Július 27. Tegnap este együtt voltunk: Toókos, Magasházy, a két Görgey, Prónay, Marton, Crouy, Lingauer és én. Gyula búcsúzott tőlünk. Most már másodszor. Elmondta, hogy miért kell mennie, kérte, hogy törhetetlenül tartsunk össze, végezze a dolgát mindenki a maga helyén abban a szellemben, amiben a MOVE-ban kezdettől fogva dolgoztunk. Szent a hite, hogy rövidesen összetalálkozunk, de bármi is következzen be, a mi utaink vérszövetség nélkül sem távolodhatnak el egymástól. Legnagyobb meglepetésünkre közölte azt is, hogy valószínűleg nem egyedül hagy el bennünket, mert délután kapott információi szerint a franciák követelik, hogy a kormány Lingauert, Martont és Crouyt szintén utasítsa ki. Azok, akik a franciákat informálják, vak gyűlöletükben még többünket is szerettek volna kiutasítani, de egyelőre elég ez a négy. Martont azért nem akarják Szegeden látni, mert Gyula titkára. Lingauerről, aki néhány napja van csak itt, igazán nem mondhattak semmi olyan rosszat, amit Szegeden követett volna el. Az ő esetében bebizonyosodott, hogy itt nem a franciák cselekszenek, hanem Varjassyék cselekedtetik a franciákat. Mit tudnak a franciák arról, hogy Lingauer milyen cikket írt a vörösök és szabadkőművesek ellen Szombathelyen? De annál jobban tudták ezt Varjassyék, tehát Lingauer is szükségszerűen boschofil, franciagyűlölő és nem tudom még mi minden, csak azért, hogy eltávolítható legyen. A legaljasabb vádat gróf Crouy ellen emelték Varjassyék. Róla azt súgták be, hogy terrorisztikus tervei vannak és merényletekre készül. Mondanom sem kell, hogy ebből egy szó sem igaz. A franciák-

nak besúgták azt is, hogy Crouy titkos trónkövetelő, mert elismerten Árpád-leszármazott.

Már megtanultuk a politikai fegyelmet is. Akárhogy is lázadozunk belül, vesszük a dolgokat úgy, ahogy vannak. Abba, ami elkerülhetetlen, beletörődünk, de arról az útról, amelyen megindultunk, senki nem fog minket eltéríteni.

Megittunk néhány pohár bort, újra felhangzott a régi nóta, hogy „Nagymajtényi síkon letörött a zászló”, és indultunk haza. Házam kapujáig, mint újabban mindig, két Prónay-tiszt kísért.

Július 28. Tegnap parancsot kaptunk Horthy aláírásával, mely elrendeli, hogy vagy minden kitüntetést viseljünk, vagy csak a legmagasabb belföldit, de vaskeresztet vagy vörös félholdat magában, egyedül viselni tilos.

Többen akciót próbálnak a franciáknál, hogy rábírák őket Gyulának kiutasításának visszavonására. Sajnos, az igyekezettől semmi eredményt nem várok.

Mióta az Ábrahám-kormány hivatalba lépett, a tisztikar sokkal többet foglalkozik a királykérdés problémájával, mint azelőtt. Csakis azért, mert a kormány a „forradalom vívmányainak” alapján áll.

Ha nekem egy évvel ezelőtt azt mondta volna valaki, hogy Magyarországon egy év múlva már nincs király, akkor azt hittem volna róla, hogy megbolondult. Az akkor ostoba beszédként feltűnő jóslat mily váratlanul és hirtelen igazolódott volna! Ma csak néha beszélünk arról, hogy Magyarország tulajdonképpen nem királyság. Az elmúlt néhány hónap eseményei olyan mélységbe vitték az országot, hogy háttérbe szorult minden nagy kérdés, mint amilyenek az alkotmányjogi kérdések, mert alig győzzük a pillanatnyilag sürgős és azonnal elvégzendő napi kérdéseket elintézni.

Hogy a helyzet így nem marad, hogy köztársaság nem leszünk, abban, kivéve a vöröseket, a Lovászy-frakció egy részét és Varjassyékát, mindnyájan egyek vagyunk. Bizonyos, hogy Magyarország a jövőben megint királyság lesz, de ezen az egy bizonyosságon túl már nem egyöntetűek a vélemények.

Bartha Ábelék, azt hangoztatva, hogy a franciák kívánságának is megfelel és Friedrich is ezt akarja, nyílt propagandát indítottak József főherceg királysága érdekében. Beszéltem a kérdésről Say Viktor

alezredessel és Kállay Frigyessel, kik a főherceget és intencióit igen jól ismerik. Ők magára József főhercegre való hivatkozással cáfolják Barthák szöszátyárkodását. Ennek ellenére bizonyos tiszti körökben is szimpatikus fogadtatásra talált ez a kombináció. E gondolat hívei azzal argumentálnak, hogy József főherceg és családja mindig magyar volt, köztünk élt, a főherceg a háborúban hőiesen viselkedett és legénysége rajongott érte. Hivatkoznak Bourbon, tehát francia összeköttetéseire is, melyek folytán royalista francia katonai körök állítólag szívesen vennék a József-kombinációt.

Egy másik rész nem akar semmiféle Habsburgot, s a József-gondolat ellen azzal érvel, hogy ő is Habsburg és a dinasztíára való tekintettel el sem fogadhatná a koronát. Ezek a körök a Bourbon-kapcsolat értékét kétségbe vonják. Szerintük egyelőre semmiféle személyi kombináció nem aktuális, és minden lehetőséget nyitva akarnak tartani, mert hátha később kaphatunk valami idegen dinasztíából olyan uralkodót, aki külpolitikánkra és területeink visszaszerzése szempontjából is kedvezőbb helyzetet tud biztosítani, mint bármelyik Habsburg.

Albrecht főherceget alig néhányan, főként pár erdélyi emlegeti, kik őt a háború alatt megismerték. Sok jót beszélnek róla, és azt mondják, éppoly magyar érzésű és ugyanolyan jól beszél magyarul, mint József főherceg. Őt nem ismerem és barátaim sem találkoztak vele.

Bármennyire különös is, a legkevesebben hiszik, hogy a király visszatérhet. Nem hiszik, hogy ezt az antant túrné, de a hangulat miatt is lehetetlennek tartják visszatérését. Azt mondják, hogy a király lemondott a trónról.

E kérdésről beszéltem Ottrubay őrnaggyal, ki a háború vége felé hadosztályom vezérkari főnöke volt, s azelőtt hosszabb ideig a Felség katonai irodájában teljesített szolgálatot. Ottrubay azt mondja, hogy a király nem mondott le uralkodói jogairól, s ő úgy tudja, hogy csak Ausztriában bízta népei szabad választására, vajon milyen államformát akarnak. A tisztikar is csak ott kapott engedélyt arra, hogy beléphessen az Ausztria testéből újonnan alakult nemzeti államok hadseregébe. Az utóbbi intézkedést tudomásvétel végett „zur Kenntnissnahme” megjegyzéssel küldte el a katonai iroda a magyar kormánynak, és az csupán Linder hadügyminiszter perfidiája révén került oly módon a nyilvánosságra, mintha Magyarország számára is érvénnyel bírna.

Más legitimista érzelműek felfogása szerint is úgy áll a helyzet, hogy amennyiben Magyarország újra királyság akar lenni, akkor a Felség jogai csorbíthatatlanul életbe lépnek.

Kétségtelen, hogy a király lemondása és fenntartott jogainak értelmezése körül zavarok vannak, s az emberek nagy többsége a történeteket nem úgy fogja fel, amint azt mint legitimista verziót fent interpretáltam. A tisztázatlan helyzet oka tehát, amennyiben Ottrubay és Walla nem tévednek, vagy az, hogy a király nyilatkozatait szerencsétlenül fogalmazták, vagy célzatos beállítás vezette félre a közvéleményt. De tény, hogy majdnem mindenki azt hiszi, hogy a király mindenről lemondott. Forrongó napjainkban a valóságot megállapítani majdnem lehetetlen, s az emberekre és közvéleményre a látszat hat. A látszat pedig rossz és rossz vért szül.

Ottrubay azt is mondja, hogy amennyiben a Felség mint magyar király visszatérne, ez a király felfogása szerint sem jelentené azt, hogy Ausztriával való korábbi kapcsolatunk automatikusan visszaáll. A kérdés megoldása felé több lehetőség vezet, ezek között nem utolsó sorban a personalunio.

Felfogását mindenben osztja Walla vezérkari kapitány, aki szintén a Felség katonai irodájában teljesített szolgálatot, és aki összfel a királyi gyerekeket Gödöllőről Bécsbe szöktette. Ottrubayval együtt ő is el van keseredve afelett, hogy a király- és dinasztiaellenes propaganda milyen mély nyomokat hagyott konzervatív gondolkodású körökben is, és hogy úton-útfélen antilegitimista kijelentéseket hallanak olyanoktól is, akikről ezt soha fel nem tételezték volna.

Így is van, mert még a legitimizmus legkonzervatívabb táborában, a közös lovas tisztikarban sem egységes a felfogás. Vannak, akik nyíltan legitimistáknak vallják magukat, de lehetetlennek tartják, hogy a Felség visszatérjen és azt hiszik, hogy a kérdés a legitimizmus elvei alapján csak Ottó trónörökös királysága révén oldható meg.

Bármennyire is elágaznak a vélemények, egy kérdésben nincs véleménykülönbség. A királykérdést ma senki sem akarja megoldani, mert a jó megoldást csak a távolabbi jövő hozhatja meg.

Az egyöntetűség megnyugtató. A nemzet jövő léte vagy nem léte hajszálon múlik. Nemzeti létünk ma és ideiglenesen elbukott. Most akarjuk talpra állítani. Megalázó helyzetből indulunk a nagy cél felé,

és még mennyi megalázás, mennyi baj, bizonytalanság és veszély vár az ügyre és ránk! Hogy győzhessünk, ahhoz olyan vezér kell, akit semmiféle tekintet nem köt. Olyan, aki ha kell, lövet, aki ha kell, akar és tud elesni is. Ilyen egy van – Horthy.

Ebben nincs véleménykülönbség. Nincs olyan legitimista, aki a Felséget ma vissza akarná hozni, és olyan sincs, aki ne állana Horthy mögött. Horthy nemcsak fővezér már, hanem a nemzet vezére is. A kérdés az, hogy mi történjék akkor, ha újra Magyarországon vagyunk, ha újra mienk az ország. De a kérdésre most nem lehet felelni. Minden attól függ, hogyan jutunk haza, meg kell-e alkudnunk, vagy a mi éles nemzeti irányunk érvényesül-e – mi lesz az elvesztett területekkel, fog-e az antant később is belső ügyeinkbe beleszólni, és bírunk-e majd a pesti Varjassyakkal? Sok kérdőjel áll e kérdés mögött.

A királykérdésben, minél lelkiismeretesebb valaki, annál nagyobb dilemma elé kerül. Károly király trónra lépését, túl a kötelező hűségen is, a legnagyobb reménykedéssel, lelkesedéssel és meleg szeretettel fogadtuk. Sajnos, trónra lépése után úgy a Monarchia külpolitikájában, mint a hadsereg vezetésében, mint pedig a belpolitikában olyan váratlan és meglepő változások és fordulatok történtek, melyek a lelkesedést hamar lelohasztották. Azután jött az összeomlás, melyet abban a formában, melyben történt, nagy részben Tisza menesztése következményének tartok. A fronton verekedtünk és nem gondolkoztunk; de otthon az összeomlás után el kellett kezdeni gondolkozni, és minden legitimista érzésem ellenére arra a meggyőződésre kellett jutnom, hogy Károly királyt éppúgy terheli a történelmi felelősség, mint ahogy terheli az Vilmos császárt és minden uralkodót, aki nem tudott az események fölé kerekedni. Az alkotmányos felelőtlenség az uralkodók számára csak normális időkben biztosít védelmet, de sohasem történelmi időkben, amikor felborulnak elvek és fikciók, és a személyiség és egyéni felelősség kérdése annál élesebb beállításban kerül előtérbe, minél magasabb helyet tölt be valaki. A forradalmi idők nálunk is penetráltak annyira, hogy a király egyéniségének és személyének kérdése hatalmasan belejátszik a királykérdés körül kialakuló felfogásba. Vannak legitimisták, akik a királyt személy szerint a legitimizmus teherterhelésének tartják és az a meggyőződésük, hogy azt csak akkor lehet megmenteni, ha Károly király háttérben marad és a kis Ottó trónörö-

kös kerül annak idején a legitimista mozgalom középpontjába. A trónörökös még gyerek, ránevelhető, hogy magyar uralkodó legyen, s minél inkább kapna magyar nevelést, annál jobban erősödhetne a legitimizmus gondolata. A legitimizmusnak ez az árnyalata talán a legjobb megoldás, és kielégíthetné a királyt és a királynét is.

Magam is hiszem, hogy sem a királynak, sem a dinasztának, sem a legitimizmusnak, de elsősorban a nemzetnek sem érdeke, hogy a király rövid időn belül visszatérjen. Katastrofális bajaink és nehézségeink mellé nem vállalhatja a nemzet még ezt a teherterhelést is. A közhangulatot nem lehet lebecsülni, hiszen forradalmi időkben élünk, s ilyenkor a hangulat sokkal erősebb faktor, mint rendes időkben. Minden, ami a nemzeti ügy diadalát veszélyezteti, veszélyezteti végeredményben a király személyének, dinasztájának és a legitimizmusnak ügyét is. Érdekeink azonosak, tehát a királynak még sokáig a háttérben kell maradnia.

A királykérdéssel kapcsolatos dilemma nemcsak tárgyi természetű, ez mindenkinek személyes kérdése is. Baráti körökben is megoszlanak a vélemények, de bár a kérdéstről most többször esik szó, mint azelőtt, a felfogáskülönbség legfeljebb elvi vitákat jelent és nem vezet összeütközésekre. Az emberek nagy többsége ma olyan álláspontot foglal el, amely miatt az illetőt, a kimondott szabad királyválasztók legitimistának, a legitimisták pedig szabad királyválasztónak hiszik.

Trádióióból és nevelésből eredően legitimista érzésű vagyok, de mindazok után, amiket megéltem, odáig jutottam, hogy a legitimizmus kérdését nem tudom már feltételek nélkül azonosítani nemzetem javának kérdésével. Lehetségesnek tartom, hogy bizonyos körülmények közt a legitimizmus elvének megvalósítása, illetve a legitimista megoldás erőszakolása káros lehet a nemzetre. Márpedig első a nemzet. Az érdekelletét nemzet és király között lehet ideiglenes is, tehát az is elképzelhető, hogy valaki ma még a legitimista megoldás ellen van, de később, más és új helyzetben már nem lesz – és megfordítva. A királykérdésről legjobb ma nem beszélni. Nem is beszélek róla sokat, de érzem, hogy a felszín alatt, bár ma még alig mozog, ott van a kérdés, melyet egyszer meg kell oldani. Ha az Isten jót akar velünk, akkor olyan helyzetet ad, hogy mire a megoldás lehetségessé válik, a kérdés ne legyen már kérdés.

Július 29. A Gömbös ügyében megkísérelt mentőakció nem vezetett eredményre, s a minisztertanács, véglegesítve államtitkári ki-nevezését, Horthy javaslatára megbízta őt, hogy az Ausztriával hatá-ros nyugat-magyarországi részeket vegye át a szervezés és később a katonai műveletek irányítását. Gyula néhány nap múlva feleségével elutazik, Lingauer, Marton és Crouy, kiket szintén nem lehetett meg-menteni, velük mennek.

Beszéltem a Bécsből megérkezett Baross Jánossal. Bethlen Istvá-nék úgy ítélik meg a kormányváltozást, mint mi.

A vörösvédelmi osztályból felhívták figyelmemet egy, napok óta Szegeden tartózkodó Krascenic nevű állítólagos tengerésztisztre, aki valami megszervezendő amerikai propaganda ürügye alatt jött Sze-gedre, de valójában Horthy ellen akar merényletet elkövetni, vörös; de egy másik verzió szerint egyszersmind cseh megbízásból is. Velem azért is közölték e bizalmasan kezelt dolgot, mert Horthy gyakran van társaságunkban, s jó, ha tudjuk, hogy fokozottan kell vigyáz-nunk rá. Krascenic egyelőre, bár erősen figyelik, szabadon mozoghat. Folyamatban van annak megállapítása, hogy a róla érkezett jelentés adatai megfelelnek-e a valóságnak. Valami ködös tervet, amerikai propagandát emleget, amihez itt akar pénzt – méghozzá sok pénzt – szerezni.

A hírszerző osztály, amellyel szorosan együtt dolgozom, igen jól működik. Az osztály tulajdonképpen vezetője Ottrubay, de mivel a franciák miatt a szolgálat bizonyos ágainak katonai jelleget adni nem lehet, látszatra és kifelé Siket Bandi miniszteri osztálytanácsos sze-repel mint főnök. Valójában ő a szolgálat politikai nyomozó részét vezeti. A fej és a katonai rész irányítója Ottrubay. A csoport beosz-tott tisztjei Hartmann Brunó barátom Eszterházy-huszárkapitány, Révhegyi dragonyoskapitány, a félszemű Manojlovics főhadnagy és néhány fiatalabb tiszt. Siket Bandi mellé Hlatky Endre van beosztva, s alájuk van rendelve több detektív és politikai nyomozó.

A vezetésem alatt álló fehérvilvántartó és propagandaosztály – a hadügyminisztérium VI. osztálya – Ottrubayékkal sok kapcsolatot tart fenn. Nálam dolgoznak Lingauer Albin, Keresztszeghy tüzér fő-hadnagy, Apáthy tüzér kapitány, Marsovszky György főhadnagy, Sib-rik György és Rapcsák Árpád hadnagysok és még néhány fiatal tiszt.

Görgey Józsi is velünk dolgozik, mindkét osztály különleges ügyei-ben.

Marsovszky a Fehérvári úti ellenforradalmi csoport több tagjával a június 24-i ellenforradalom után volt kénytelen Pestről menekülni. A vele jött fiatal tisztek legnagyobb része a tiszti századokban kapott beosztást.

Mikor útban Szegedre, Bonyhádnál átléptem a demarkációt, ez-redem Schwetz nevű kadétjával üzenetet küldtem volt ezredtársaim-nak, hogy „Tízes huszárok! – Direkció Szeged! – Appel!” Az üzenet-nek megvolt a foganatja.

Ezredemből Szegeden vannak: gróf Vay, Haidekker Viktor, Saá-rossy és Löffler kapitányok, Vértessy, Tüköry, Kubinyi László, Zalán Miklós, Graffy, Auerhammer és Darvay főhadnagysok, gróf Crouy Pé-ter, Nagy Iván, Reichl József, Luka Pál, Zsiga Imre és Laszner Zoltán hadnagysok és Schwetz Tibor zászlós.

Nincs ezred – még gyalogezred sem, melynek tiszti létszáma pedig négyszer annyi, mint egy lovasezredé –, melyből annyi tiszt szolgálna a nemzeti hadseregben, mint amennyi tőlünk, Mackensen-huszárok-tól. Németh Pál főhadnagy ezredtársunkat, kivel Pécsen találkoztam, utasítottam, hogy ne jöjjön Szegedre, hanem álljon a pécsi rendel-kezésére. Egy ideig Vidats hadnagy is Pécs környékére kapott meg-bízást.

Hogy ki, hogyan és milyen körülmények között került Szegedre, az majdnem mindenkinek az esetében más és más, de a legtöbbször nagyon kalandos és érdekes. Vay például Bécsből hozott egy 28 tiszt-ből álló tiszti transzportot. Zágrábban a szerbek feltartóztatták őket s rosszul bántak a szállítmánnyal, mindaddig, míg egy szerb tiszt, aki Vayt korábbról ismerte, véletlenül beléjük nem botlott. Erre egyszerre jobb dolguk lett, de még mindig nem tudták megérteni, hogy miért nem engedik őket tovább, amikor minden más transzport baj nélkül jutott el Szegedre. Végül is egy szerb vezérkari tiszt sorba állíttatta az egész társaságot, elővette a névjegyzéket és egyenként ellenőrizte a személyazonosságot. Tassy Károly főhadnagy előtt megállt, sokáig nézte, a végén félrehívta Vayt és legnagyobb meglepetésére azt kér-dezte tőle, mondja meg igazán és a legőszintebben, a Tassy név alatt szereplő úr nem Károlyi Mihály-e? Ezt nemcsak azért kérdezi, mert

a hasonlóság szerinte feltűnő, hanem azért is, mert jelentésük van arról, hogy a transzport Szegedre szökteti Károlyi Mihályt. Vay tiszti becsületszáva jelentette ki, hogy Tassy tényleg Tassy, és nevetve magyarázta meg, hogy Károlyi Mihályról nemigen lehet feltételezni, hogy tiszti transzporttal merné magát Szegedre szöktetni. A megtevesztéshez Tassy keresztneve is hozzájárult.

A bolondság után továbbengedték őket, s szerencsésen megérkeztek Szegedre, ahol Vay a 7. tiszti század parancsnoka lett.

Mulatságos történet sógoromnak, Tüköry Dénesnek és Vértessy Károly főhadnagy ezredtársaimnak Szegedre jutása.

Június végén Dénes figyelmeztetést kapott Iváncsán, hogy keresik, mint vörös szökevényt. Erre belovagolt a káderhez Székesfehérvárra, és ott Vértessyvel és Babits Gyula 9-es Nádasdy-huszárkapitánnyal elhatározták, hogy Szegedre szöknek. Felmentek a Pogány-hadtestparancsnoksághoz, mely még mindig a vármegyházán székelt, ott beszervezett embereinktől megkapták a szerb demarkáció mentén álló vörös csapatok elhelyezési rajzát, kaptak egy hamis menetlevelet és egy nyílt parancsot, amely szerint Vértessy Károly, Babits Gyula és Tüköry Dénes vöröskatona elvtársak parancsot kaptak, hogy a II. vörös hadtest területén végigszemléljék a géppuskákat, lovakat és lőszereket, s azokról a hadtestparancsnokságnak tegyenek jelentést. Kitűnő bizonyítványokkal felszerelve Bonyhádra utaztak, mert úgy tudták, hogy Schwetz Tibor ezredtársunk bátyja, aki a mi szempontunkból megbízható, s ott egy vörös zászlóalj parancsnoka volt; tovább fogja őket segíteni. Bonyhádon kellemetlen meglepetés érte őket. Időközben Schwetz zászlóaljával együtt máshová helyezték, amiről csodálatos módon a II. hadtestparancsnokság még nem tudott. De még ennél is kellemetlenebb volt, hogy Schwetz zászlóalja helyére Zay, hírhedt vörös huszár főhadnagy parancsnoksága alatt a pécsi bányászok egy zászlóalja került. Zay egyike volt a ritka, valóban vörös huszártiszteknek. Vértessyék a bonyhádiaktól azt hallották, hogy a zászlóalj azért került oda, mert a vörösök rájöttek, hogy Bonyhád állandó ellenforradalmár-átkelőhely volt.

Zay neve a bonyhádi ellenforradalom leverése és kegyetlenkedései révén közismert volt. Dénes és két társa rövid megbeszélés után elhatározták, hogy a kényes helyzet ellenére nemcsak ott maradnak, hogy

alkalmas pillanatban tovább szökhessenek, hanem a legkomolyabban játszani fogják a vizitáló szakközegek szerepét is. Reggel felkeresték Zayt, aki több vörös tiszt társaságában fogadta őket, s már tudott ottlétükről. Előadták, hogy a II. vörös hadtest parancsából szemlélni jöttek, ami Zayt láthatólag kellemetlenül érintette. Úgy látszik, gyanakodott is, mert első szava az volt, hogy „Nincs géppuskánk; hogy lehet, hogy a hadtestparancsnokság ezt nem tudja?”

Dénes azt felelte, hogy hallatlan ez a régi időkre emlékeztető hanyagság. Követeli, hogy azonnal hívassa fel a hadtestparancsnokságot s tisztázza a félreértést. A merész fellépés sikerrel járt.

Zay inkább nem hívta fel a hadtestparancsnokságot, amit a három tiszt eleinte úgy értelmezett, hogy unja, mert a telefon-összeköttetés megszerzése legalábbis három órába kerül. De később Zay viselkedéséből arra következtettek, hogy van valami a rovásán, amit ők nem tudnak ugyan, de Zay annál jobban tud, s most azt hiszi, hogy a hadtestparancsnokság is tudja.

Zay beszélgetés közben valami olyant is kérdezett, hogy úgy-e azok miatt a bizonyos kocsilovak miatt jöttek? Erre Babits megjátszotta a bennfentes szerepét s úgy téve, mintha ezt az ügyet is ismerné, azt felelte, hogy nemcsak azért. Erre Zay még inkább zavarba jött.

Ezek után elmentek, megszemlélték mindent, miközben Zay állandóan mentegetőzött a kocsilovak miatt. Idővel kiderült, hogy egy Huszár nevű földbirtokostól több lovat lopott saját céljaira, amiből csak azért lett baj, mert a lovak véletlenül már a vörös hadsereg számára lé voltak foglalva. Zay bizonyítgatta, hogy a büdös burzsinak még így is maradt elég, de miután a mieink véstjósloólag hallgattak és nem nyilatkoztak, kérésre fogta a dolgot. Magyarázgatta, hogy a lovakat szolgálati célokra is használták. Dénesék végül is megígérték, hogy igyekezni fognak a hadtestnél a kellemetlen ügyet elsimítani, amire Zay olyan halás lett, hogy három napig nem engedte őket továbbmenni, díszvacsorát rendezett tisztületükre, melyen tisztjein kívül a kocsisok és lovászok is részt vettek. Vacsora után, melyet a főhadiszálláson, a Perczel-kúriában tartottak, kommunista propagandadarabokat adtak elő Dénesék tiszteletére. Végül háromnapos dárídó után kocsit kaptak s úgy tettek, mintha azzal tovább mennének folytatni a szemlét, útközben azonban leszálltak a kocsiról

s kerülőúton átgyalogoltak Pécsváradra. Körülbelül ott lépték át a határt, ahol én. A szerbek segítségével jutottak át azután Szegedre, s ott az egyik tiszti századhoz kerültek.

Soósnál Bacsinszky bevonásával ma megbeszélés volt arról, hogy a vörös hadsereg csapatmozdulatainak megnehezítése végett hogyan zavarjuk meg a vörös vasutak forgalmát.

Bacsinszky Wladimir pécsi államvasúti főfelügyelő volt, s ott a nemzeti ellenállás vezetői közé tartozott. Eszes, nyugodt, meggondolt ember.

Javaslatát az értekezlet majdnem mindenben elfogadta.

Budapestről kiindulóan szabotázszt szervezünk vonatkisiklásokkal, pályamegrongálásokkal stb., hogy a vörösök a Duna-Tisza közéről ne tudjanak erőket eltolni a Dunántúlra akkor, ha mi innen megindulunk. Az akció első fázisának gócpontjai Gyékényes, Kaposvár és Újdombóvár lesznek. A Dunántúlon uralkodó teljes szénhiány a vörösöknek nagy nehézséget fog jelenteni, de mi is érezzük majd ugyanezt az akció második fázisában. Ha a vasutasokat sztrájkba tudnánk vinni, annál jobb volna.

Úgy látszik, hogy az antant Budapest ellen rövidesen komoly akciót tervez. Troismons megjegyzései is erre mutatnak. Számolnunk kell azzal, hogy román, esetleg szerb és francia erők Pest ellen indulnak. Perczel Tamás százados Pécsről hozott jelentése is azt mondja, hogy a szerbek előkészületeket tesznek a Budapest elleni megindulásra. Indulás állítólag jövő hónap ötödikén. Soós Kikindára szándékozik utazni, hogy De Lobit-t rávegye, hogy mi indulhassunk meg Pest ellen.

Július 30. Tegnap búcsúztattuk Gyulát a MOVE-ban. A közgyűlési terem zsúfolva volt. A Gömbös mellett kitört hatalmas tüntetés majd szétvetette a falakat.

A vörösnnyilvántartás adatai szerint vörös-Magyarországon Romanelli heroikus küzdelme ellenére is, folynak továbbra is a kivégzések és gyilkosságok. Szobon kivégezték dr. Domonkos Gáspárt, Szamuely László agyonlövötte Szántó Róbert és Wennes Rezső nagy-cenki polgárokat. Császár községben kivégzik Wohlmuth katolikus plébánost. Felszólították, hogy lépjen be a szakszervezetbe, s akkor megmenekül, de a hőslélekű öreg pap nem fogadta el a kegyelemnek

ezt a fajtáját. Abonyban agyonlövök Lajcsák gazdaembert és Telek sertéskereskedőt. Pesten Kun Béla kivégeztetett két ukrán tisztet is. Megbízható jelentések szerint Szamuely és társai azt követelik Kun Bélától, hogy a burzsoáziát, elsősorban a tiszteket, csendőröket, arisztokráciát és a hivatalnokokat egy nagy vérengzés során gyilkolják le. Kivégezték néhány nappal a ludovikás ellenforradalom után Wildner Ferenc tüzér kapitányt, a Ludovika tanárát, és sok volna felsorolni annak a sok mártírnak nevét, akinek pusztulnia kellett, mert magyar volt. Fizetni fogunk!

Tegnap hallottam Magasházytól, hogy Krascenic kihallgatást kért Horthytól. Magasházy jelentette, hogy Krascenic több mint gyanús, hogy merényletet tervez és a legjobb esetben helyszíni szemlét akar tartani, kérte tehát Horthyt, hogy ne fogadja. Horthy azt felelte, hogy szeretné ő látni azt a tengerészt, aki ellene merényletet követ el. Hiába volt minden ellenvetés, hogy még az sem bizonyos, vajon Krascenic azonos-e azzal, akinek mondja magát, és nem csupán a tengerésztiszt igazolványait megszerezve, vette-e fel annak nevét. Magasházy szólt nekem és másoknak is, hogy mi is próbáljuk Horthyt rábírní, hogy ezt az embert ne fogadja. De minden kérésünk hiábavaló volt. Megparancsolta Magasházynek, hogy adjon Krascenicnek kihallgatási időpontot. Ma délelőttre volt a fogadás kitűzve. A kitűzött időpont előtt Horthy előszobájában, Magasházy és a szolgálatban levő parancsőtiszten, Fáy Lacin kívül Prónay, a két Görgey, én és két Prónay-tiszt jelentünk meg. Izgatottak voltunk, főként azért, mert Magasházy még azt sem tudta elérni, hogy a fővezér ne egyedül, hanem Magasházy vagy közülünk valakinek jelenlétében fogadja Krascenicot. Horthy azt felelte, hogy „nem”, s újra hiábavalónak bizonyult minden rábeszélés. Még titkos csengője sincs az íróasztalán. Végül is nagy könyörgésre megtett annyit, hogy asztalára dobott egy revolvért, s arra ráborított egy napiparancsot.

Minden attól függött, vajon Krascenic van-e olyan elszánt, hogy a merényletet élete árán is megkockáztatja, vagy csak terepszemlét tart? Minket látva tudnia kellett, hogy merénylet esetén rögtön darabokra szedjük.

Félórai várakozás után belép Krascenic. Délszláv típus. Láthatóan meglepi, hogy az előszobában többen vagyunk. Köszön és halk han-

gon beszélni kezd Magasházyval. Közben hét szempár nézi és vizsgálja őt.

Detektívjelentések szerint Krascenic Szegeden mindenfelé járkált, kereste az érintkezést Kelemen Bélával, Kószóval, Dobayval, Zichy Aladárral és háromszor is tárgyalt egy ismeretlennel. Azóta azt is figyelik.

Magasházy bejelenti. Pár pillanat múlva nyílik az ajtó, az állítólagos tengerész eltűnik mögötte, Magasházy velünk marad.

– Még az utolsó pillanatban is kértem, hogy bent maradhassak, de kiküldött – panaszkodik Magasházy.

Fáy Laci az ajtóhoz megy s kulcslyukra tett füllel hallgatja, mi folyik bent. A szárnysegédi szobában a légy zümmögését is hallani. Bentről eleinte nem hallunk semmit, aztán halljuk a fővezér emeltebb hangját. Mind, akik kint lélegzet-visszafojtva várunk, keresztülmenünk már minden poklokon, amin ember keresztülmehet – tűzön, vízen, gázon és pergőtűzön, és magunk bőrén ismertünk meg minden gyilkoló eszközt, amit az emberiség – ad majorem dei gloriam – kitalált. És mégis a néhány perc, míg az ember bent volt, mindannyiunknak szörnyű izgalmas és nagyon hosszú volt.

Mozdul a kilincs, Fáy elugrik az ajtótól és kilép Krascenic. Zavart, láthatóan nagyon ideges, tekintete egyikünkről a másikunkra ugrál, Magasházytól elköszön, felénk meghajolva búcsúzik és elmegy.

A belépő Magasházyt Horthy azzal fogadta: „Amerikai propagandára akar pénzt kapni – nem merénylő ez, hanem svindler.”

Fellélegeztünk. Még együtt voltunk, amikor értesítés jött, amely szerint a leghatározottabb formában megállapították, hogy Krascenic sohasem volt tengerésztiszt, hanem egy vörösteror-különítmény parancsnoka. Délutánra börtönben volt. Csak azért nem előbb, mert nyomán még megfigyelték, hogy hol a cinkostársa. A franciák még este kikövetelték és francia börtönbe csukták, őt is kieresztik majd, mint a többi.

Tegnap meghalt Szombathelyi Béla alezredes. Utóbbi időben betegeskedett, de halála mégis váratlanul ért bennünket. Kitűnő katona és kitűnő magyar ember volt. A szegedi nemzeti mozgalom első nehéz hónapjaihoz fűződik neve. Mint az új szegedi nemzeti helyőrség első parancsnoka, elévülhetetlen érdemeket szerzett. Tragikus, hogy meg

kellett halnia, mielőtt élete célját, a visszaállított nemzeti Magyarországot megérhette volna. Feleséget és hat kisgyereket hagyott hátra.

A Tisza-pályaudvaron felgyújtott benzinraktár ügyében indított nyomozás megállapította, hogy az a vörösök műve volt.

A csendőri nyomozóosztály egyik embere szerint az az ismeretlen, kivel Krascenic titokban többször érintkezett, két napja van itt és vörös.

Bartal Aurél kormánybiztosi megbízást kapott Baranya, Somogy és Tolna megye területére. Melléje katonai megbízottként Inselt alezredes került. Pécsi katonai parancsnokul Kovács Antal alezredes kapott megbízatást. Megbízatásuk egyelőre az innen és Pécsről történő előkészítésre vonatkozik. Ha már odaát vagyunk, szerepet cserélnek és a vezetést a két katona veszi át.

Augusztus 1. A hírszerző osztály Pancsova és Versec környékéről nagyobb francia csapatösszevonásokat jelent, hasonlóképpen erős román mozgást Aradról Békéscsaba, Szolnok irányában.

Mindent meg kell tennünk, hogy ha az antant vagy a balkániak megindulnának, mi mégis eljussunk Pestre, de legalábbis a Dunántúlra.

Gömbös feleségével és három „bűntársával”, Lingauerrel, Martonnal és Crouyjal tegnap utazott el. Sokan voltunk az állomáson. Reménykedve és a közeli viszontlátás hitében búcsúztunk. A franciák figyelmét valahogy elkerülte, hogy Gyula öccse, Jani, 52-es főhadnagy is Szegeden van. Őt nem utasították ki.

Az összes befutó jelentések és a szegedi lapok szerint is Kun Bélának órái meg vannak számlálva.

A békeműhely zsákjából kibújt a szeg. Egyik lapban a békeműhely cikket közöltet, melynek címe: „A megváltó: Garami Ernő”. Nem hiszem, hogy a békeműhelyt Garami vagy bárki más is megválthatná tőlünk.

Idemenekült volt képviselők valami fiókparlamentfélét akarnak létrehozni. Ábrahám Dezső kijelentette, hogy a régi parlament tagjainak ilyenforma szereplését nem tartja kívánatosnak, mert azt a forradalom szellemével nem lehet összeegyeztetni. Így hát a terv; és ami a legfontosabb, a szereplési lehetőségek bukóban vannak.

A kardviselés már a háborúban kiment a divatból. Fronttiszték csak szabadságon viselték, és csak a hátsó országrészekbe beosztott

tisztek hordták állandóan. A fronton a kard helyére bajonett vagy rohamkés került. Most sem hordunk kardot, még hivatalos alkalmankor is inkább csak a csapattal kivonult tisztek viselik. Újabban divatba jött a gumibot – kézben hordva vagy a derékszíjra akasztva.

A DUNÁNTÚLRA!

Augusztus 2. Reggel fél tizenegykor irodám ajtaján beesik Rapcsák hadnagy és lélekszakadva, lihegve hadarja, hogy Újváry vörös repülőtiszt repülőgépen megérkezett Pestről, s jelenti, hogy a tanácskormány lemondott és Peidl elnöksége alatt új kormány alakult. Később a Kass előtt megállt a pesti olasz misszió autója egy olasz tiszttel és egy vörös parlamentterrel, akik Nagyikindára igyekeznek. A kormánytagok már együtt vannak, odakérették Horthyt és Soóst is, és tanácskoznak. A hír mint a futótűz, a városban is elterjedt már.

Rohanunk a fővezéri irodába. Az utca zajlik, idegenek is megszólítják egymást, hangosan vitatkoznak és magyaráznak. Tisztek sietnek a kaszárnyák felé. Együtt találom a hírszerző, vörösvédelmi és nyilvántartó-vezetőket, s néhány vezérkari tisztet a hadművelleti osztályból. A Népszavából – már újra Népszava és nem Vörös Újság – megtudjuk, hogy mi történt. A szocialistákkal egyesült kommunista párt az antant ultimátumára hivatkozva „egyelőre és vérontás elkerülése végett” elejtette a tanácsrendszert. A népbiztosok lemondtak és mérsékeltebb kormány alakult meg, mely hivatva lesz az antanttal tárgyalni. Miniszterelnök Peidl, miniszterek Garbai, Ágoston, Haubrich, Garami és Dovcsák. A munkástanácsok továbbra is működnek. A kormány a fosztogatók és zavargók ellen szigorú rendszabályokat ígér. Kun Béláék szöknék. Ők olyan hősök, akik csak mások életét vették semmibe, a magukét annál inkább féltik. Nemzeti zászlót kitűzni, rendfokozatot felvarrni tilos. A statáriumot kihirdették.

El akarjuk érni, hogy azonnal visszakapjuk fegyvereinket és hadianyagunkat a franciáktól és megindulhassunk. A hangulat nyomott, nem hisszük, hogy rövid időn belül indulhatunk.

Félórába sem telt, a tiszti századokat, melyek maguktól riadóztak, akár azonnal útnak lehetett volna indítani, egy óra múlva pedig indulhatott volna mindenki, aki katoná Szegeden. Az alakulatoktól minduntalan tisztek jönnek azzal a kérdéssel, hogy mikor indulunk. Alig győzzük őket megnyugtatni.

A Peidl-kormány csak egy árnyalattal halványabb vörös, mint Kun Béláé volt, ami abból is kitűnik, hogy éles rendszabályokat helyezett kilátásba minden ellenforradalmi megmozdulás esetére.

Horthy utasít bennünket, minden erőnkkel hassunk oda, hogy a tiszttakar megőrizze nyugalma.

A kormány délután minisztertanácsra ül össze, melyre Horthyt is meghívták.

A katonai helyzet az, hogy az oláhok a Tiszát átlépték, sőt attól már tíz-tizenöt kilométerre állanak nyugatra, és még abban az esetben is Budapest ellen akarnak vonulni, ha az antant ezt megtiltana. A vörösök egy része teljes feloszlásban szétszaladt, más része egy ma érkezett jelentés szerint Horthy parancsai alá akarja helyezni magát. Utóbbi jelentés a vörös hadsereg déli szárnyáról jött, melynek ereje minden fegyvernemből álló, négy-ötezer embernyi csoport. A csehek eddig nem mozdultak meg és valószínűleg nem is mozdulnak. Nekik egy időre elég az a szegényletes vereség, amit a vörösöktől kaptak. A cseh armádiát csak az antantjegyzék követelésére elrendelt vörös-visszavonulás akadályozta meg abban, hogy világgá ne fusson.

A budapesti helyzetet úgy ítélik meg, hogy ott fenntartható lesz a rend. Azzal is kell számolni, hogy az antant esetleg csapatokat szállít Pestre. Viszont a Dunántúl és a Duna-Tisza köze biztonságáról való gondoskodás sürgős, és az elsősorban a mi feladatunk. Már ezért is, de minden egyéb okból is, Horthy a legenergiusabban sürgeti, hogy meginduljunk. Egyes miniszterek azt proponálták, hogy a kormány azonnal küldjön megbízottakat Pestre, s vegyék fel a tárgyalások fonalát a Peidl-kormánnyal. A javaslatra Horthy felcsattant és kijelentette, hogy tájékozódás végett lehet megbízottakat Pestre küldeni, de semmi körülmények között sem tűri, hogy a Peidl-kormánnyal tárgyalásokba bocsátkozzunk. A régi kormány mögött még állottak emberek, ha gazemberek is, de az új kormány mögött senki, még gazemberek sem áll-

nak! A Peidl-kormány megalakulása csak politikai sakkhúzás és semmi körülmények között sem szabad vele szóba állani.

A minisztertanács rövid megszakítással este is tárgyalt. Horthy, Soós és Belitska Husson francia őrnaggyal tárgyaltak, aki meglepő előzékenységet tanúsított, ő maga sürgönyözött De Lobit-nak, hogy mielőbb megkapjuk újabb hat zászlóalj felállítására az engedélyt.

Varjassy mindenütt azt fejtegeti, hogy a kormány nagy felelősséget vesz magára, ha a tárgyalások elől elzárkózik.

A tiszti alakulatok és csapatok parancsnokai jelentik, hogy az összes erők bármikor elindíthatók.

Mindez események között a Szegedi Naplóban tudósítás jelent meg arról, hogy a „szociális békeműhely” bejelentette megalakulását a polgármesternek. Somogyi állítólag nagyon örült, hogy a béke helyreállítása érdekében ilyen nagy jelentőségű lépés történt Szegeden.

Milyen kár, hogy a derék békeműhely nem március végén, és nem Pesten alakult meg!

Kun Bélák bizonyára nem ma hajnalban határozták el, hogy megszöknek, cserben hagyva saját embereiket, akiket belevittek mindenféle gazságba, és akikre most a legkeményebb büntetés vár. Sajtójuk mégis az utolsó percig úgy írt, mintha örökké akarnának uralkodni. Egy héttel ezelőtt hirdetni kezdték, hogy a franciák kiűrtik Szegedet, mi pedig annyifelé megyünk világgá, ahányan vagyunk. Két napja még nagy cikkek jelentek meg, hogy a tanácskormány a „közéleti panamákat” a nyilvánosság elé viszi és a bűnösök felett forradalmi törvényszék fog ítélni. Alig hiszem, hogy a fenyegetés szegény burzsiknak szólhatott, mert ők még ha akarnának, sem juthatnának ahhoz, hogy panamázzanak. A panamákat, melyeket igazi néven szabad rablásnak kellene nevezni, csak a derék vörös elvtársak követhették el. Azt is írják a lapok, hogy a szocializált uradalmakban százazrekre rúgó harácsolások és erőszakosságok történtek. Különös játéka a véletlennek, hogy a felfedezést Kun Bélák két nappal szökésük előtt tették, nem pedig két nappal uralomra kerülésük után.

A tegnapi Vörös Újság még azt magyarázza, hogy a proletárok forradalma szükségszerűség volt, mert mellette szólott minden ok, de a fejét mindig erősebben felütő ellenforradalom mellett „nem szól” semmi. Aztán afölött csúfolódik, hogy Szegeden zászlót avattunk, s

hogy nincsen pénzünk. Végül megállapítja, hogy Szegeden dühöng a fehérterror és máris gyártjuk a fekete listákat. A sok számszág és hazugság most már mind a múlté!

A jelen más. A jelen mi vagyunk. A vörös gyilkosok és rablók pedig el fogják venni büntetésüket, és aki megérdemli, kötélre kerül.

Azt halljuk, hogy az oláhok keresik az érintkezést Horthyval és javaslatot tettek, mely a nemzeti hadsereg és az előnyomuló oláh hadsereg közötti együttműködést volna hivatva szabályozni.

A demarkációs vonal mentén, közel az egyik fekete-francia tábori őrshöz, két ismeretlen, összeszurkált, polgári ruhás holttestet találtak. A nyomozást úgy rendőrségünk, mint a franciák megindították. Mostanában olcsó az emberélet. Mióta Szegeden vagyok, három vagy négy politikai gyilkosság történt. Minden esetben beszökött vörösterroristák vagy merénylettervezők jártak rosszul. Ha mi gyakorolhatnánk az impériumot és a mai viszonyok között szükségesség kivételes bíraskodást, akkor nem fordulhattak volna elő hasonló esetek. De így, a franciák felháborító és ügyünket elgáncsoló magatartása miatt elkezdődött az önbíraskodás titkos, elítélendő és káros formája. A franciák a legveszedelmesebb vörösöket is egyszerűen átteszik a demarkáción, ami azt jelenti, hogy odaát folytathatják gazságaikat, nem is beszélve arról, hogy így az ügynek és nekünk ártó kémanyaggal térhetnek vissza Pestre, és miattunk bajba keverik családjaikat. Ha biztonsági szerveink vörös kém, agitátor vagy merényletgyanús embert fognak el és tesznek lakat alá, a franciák rövidesen kikövetelik és szabadon bocsátják. Az emberélet a négyéves háborúban olcsó lett, a vörösök elleni gyűlölet és düh elmondhatatlanul nagy, s az elkeseződés sok egyéb ok miatt is folyton fokozódik. Ilyen körülmények között az ellenünk próbálkozó, ide beszökött vörösök bizony könnyen rosszul járhatnak.

A háborút követő idők romboló atmoszféráját a legjobban ilyen esetek bizonyítják. Semmiféle szentimentalizmust nem érzek, ha egy kém vagy merénylettervező elveszi büntetését. De hogy a rendet helyre tudjuk állítani és fenntartani, ahhoz az kell, hogy minden büntetés törvényes formák között érvényesüljön. Nagy baj, hogy ezt Szegeden a franciák megakadályozzák. Tehetetlenségünknek és megkötöttségünknek két súlyos következménye is van. Az első, hogy ilyen

dolgok egyáltalában előfordulnak, a második, hogy az előfordult három-négy fel nem derített gyilkosság a hírsztelés szárnyán eltúlozva terjed el és sokkal rosszabb képet mutat, mint a valóság. Ellenségeink propagandisztikus okokból minden előfordult esetet felhasználnak, azt túlozzák, s a városban nem egy és nem két ember beszél máris a négy eset helyett negyvenről.

A zavaros helyzetben nem mindig érvényesülnek a felülről jövő intenciók. A fegyelem is sokkal lazább, mint a múltban volt és mint lennie kellene. A hírsztelések és eltúlzások hamis képet adnak a valódi helyzetről, s a baj egyetlen ellenszere csak az lenne, ha minden esetben meg lehetne állapítani, hogy ki a tettes. De ez, sajnos, nem lehetséges, bármennyire is követeli a kormány és a vezetőség. A fő baj nem az előfordult néhány eset, hanem tehetetlenségünk, mellyel azt kénytelenek vagyunk tudomásul venni, mert a nyomozás nem vezet eredményre. Ha csak mi nyomoznánk, ellenségeink részéről felmerülhetne az a vád, hogy a nyomozás nem is akarja megtalálni a tetteseket. De a franciákat ellenségeink sem illethetik ezzel a váddal. Azok boldogan bizonyítanak be, hogy a gyilkosságok elkövetői közel állnak a nemzeti hadsereghez. De ők sem tudják bebizonyítani, pedig Gertoux Sureté-je francia és magyar detektívkarával mindent elkövet, hogy legalább egy esetet kiderítsen. Eddig minden igyekezetük hiábavaló volt. A háború az embereket megtanította ölni, a háború utáni idők pedig egyeseket megtanítottak arra, hogyan kell úgy ölni, hogy a tettes ne kerüljön kézre.

Augusztus 3. Éjszaka nem sokat aludtam, s azt hiszem, így voltak mások is. Reggeli közben majdnem dührohamot kaptam a Szegedi Napló vezércikke miatt, mely a Peidl-kormányt véglegesnek jelenti és azt írja, hogy az antant minden valószínűség szerint el fogja ismerni mint olyan kormányt, mellyel tárgyalni lehet.

A Peidl-kormány csak addig lesz kormány, amíg mi haza nem érünk. A Szegedi Napló mögött álló körök tehát korán örülnek. Peidlt és Garamit kivéve, akik ellenzéke voltak a kommunistáknak, a többi kormánytag csupa olyan bolsi, mint akár Kun Béla. Ilyen tréfásan mégsem lehet a dolgok elintézni!

Reggel röpcédulákat s tájékoztató jelentéseket fogalmaztunk repülőink számára, s folytak az indulás előkészületei. Közben pedig lestük

a minisztertanács eredményét. Tisztek, barátaink, mindenki, majdnem megnyűztak bennünket hírekért, de nem tudtunk semmit sem mondani, mert az a kevés, amit néhányunkkal közöltek, szigorúan bizalmas.

Délben Teleki, Soós és Belitska, Hussonnal tárgyaltak. Husson lehetőknek tartja, hogy az antant elismeri az új budapesti kormányt. Fegyvereinket és hadianyagunkat még nem adhatja ki, és terveink elősegítésére a szerbeknél nem interveniálhat, mert a helyzet még tisztázatlan. De felajánlotta, hogy kívánságainkat sürgönyileg közvetíti Párizsba, végül pedig ajánlotta, hogy vegyük fel az érintkezést a pesti kormánnyal és kezdjünk tárgyalásokat. A Pestre utazó kormánytagok mellé hajlandó francia kíséretisztet rendelni.

Varjassy a franciák felfogásáról ismét jól volt értésülve, mert erősen hangoztatta, hogy a Peidl-kormány helyzete szilárdnak látszik, s ezért mellé kell állnunk.

Délután Soós és néhány miniszter Kikindán járt. A franciák ott is azt ajánlották, hogy a kormány vagy néhány miniszter utazzék Pestre. Közölték azt is, hogy a Peidl-kormány megalakulásában olasz puccsot látnak, és hogy Pesten francia, angol, olasz bizottságok megállapítani igyekeznek, hogy mi a helyzet, s hogy a Peidl-kormány komolyan vehető-e, vagy csak a népbiztosok megmentésére alakult meg. A francia vezérkari főnök Soós előtt azt a kijelentést tette, hogy a Dunántúlra való átvonulás tervét támogatni fogja.

Estére kialakult az a vélemény, hogy az oláhokat már nem lehet megelőzni. Elhatározták azt is, hogy a kormány nem megy Pestre.

A döntő szót megint Horthy mondta ki, kifejtván, hogy okvetlenül át kell mennünk a Dunántúlra, még akkor is, ha ezzel a franciákat befejezett helyzet elé állítjuk. Az ország meg nem szállott területén meg kell vetnünk lábunkat, és leggyorsabban hozzá kell látnunk minél nagyobb erő szervezéséhez, hogy az antant szemében is mint faktor szerepelhessünk.

A tegnapi hír, hogy a vörös hadsereg déli szárnya megadta volna magát, sajnos nem bizonyult valóznak. Fischer százados, kit Soós a magát meg nem adó vörös csapathoz küldött, semmit sem talált a megjelölt helyen. Befutott jelentéseink szerint nincs is már nagyobb vörös erő, mely egységes vezetés alatt akár megadná magát, akár elenállhatna. A vörösök felbomlása megkezdődött.

Mi, hírszerzők és nyilvántartók Soóستól a következő tájékoztatást kaptuk: „A helyzet súlypontja áttolódott Pestre. A végleges helyzetet, illetve annak kialakulását minden valószínűség szerint az antant fogja befolyásolni. Sajnos, számolnunk kell azzal, hogy a franciák eddigi kapcsolása és tanácsalansága folytán, vagy mert készakarva így rendezték, a románok hamarabb lesznek Pesten, mint mi. Horthynak meggyőződése – aminek minden eszközzel érvényt fog szerezni – az, hogy át kell vonulnunk a Dunántúlra, s azt megszervezve az antant szemében is erőt jelentő faktorrá kell válnunk. A románokkal hiába próbálnánk megegyezni, de talán éppen ezért lehetséges, hogy a szerbekkel jussunk megállapodásra. Ezért több miniszter Nagyikindára és Belgrádba utazik és sürgősen kieszközölni igyekszik, hogy a szerbek által megszállt terület vasútvonalain is végezhesünk eltolásokat a Dunántúlra.

Am akár sikerül a csapatok zömét vasúton elszállítani, akár gyalogmenetekben történik is az elvonulás, bizonyos alakulatokat már most el kell indítani azért, hogy a vörös feloszlást sietessük, a lefogható hadianyagot a nemzeti hadsereg számára biztosíthassuk, de azért is, hogy az átvonuló csapatok a lakosságban örömet és lelkesedést keltve, sorozással magasabb létszámra egészíthessék ki magukat, a Dunántúlon pedig katonaviseltekből nagyobb erők megszervezése is elkezdhető legyen. Az országban rendetlenségek és zavargások fordulhatnak elő, helyenként anarchia is felütheti a fejét. Minden ilyen jelenség a legerélyesebben megakadályozandó. A szoros értelemben vett katonai alakulatokon kívül fegyvernemek szerint összeállított, külön tiszti csoportok indulnak a Dunántúlra. Rendeltetésük az, hogy ott a mielőbb felállítandó új zászlóaljoknak és ezredeknek keretét alkossák.

Augusztus 4. Soóستól parancsot kapott Prónay, hogy hajnalban lépje át századával a demarkációs vonalat és Szatymazon át a vasútvonal mentén induljon Pest felé. A románokkal kerülje az összeütközést. Ha azok dél felé nyomnák és nem tudna Budapestre eljutni, akkor a Dunát átlépve menjen a Dunántúlra. Az oláhoktól meg nem szállott területek legfőbb katonai parancsnoka Horthy István altábornagy lesz. Horthy István egy külön eligazítandó tiszti járőr útján parancsot és tájékoztatást kap. Az adott nehéz és óránként változó helyzetben nem lehet minden eshetőségre parancsokat adni, a parancsnok kötelessége lesz legjobb megítélése szerint s a helyzethez alkalmazkodva

határozni. Vörös erők, ha a fegyvert le nem teszik, azonnal megtámadandók. Akik fegyverrel a kézben ellenállanak, azok, valamint a terroristák is, hadijog alapján fejbe lövendők.

Prónayhoz hasonló parancssal indul egy csendőrszázad is. Hammerl százados parancsot kapott, hogy a szeged–csanádi gyalogezred első századával holnap reggel támadja meg a Szatymaz–Kistelek környékén jelentett szétzúlló vörös maradványokat, az ott található hadianyagot gyűjtse össze s szállítsa Szegedre. A továbbiakban századával valószínűleg a Bernátsky-csoport jobb oldalvédje lesz, de erre még parancsot kap.

A Horthy Istvánhoz induló járőr eligazítását Soós rám bízta.

Az esti órákban hívtam Gömbös János főhadnagyot, Gyula öccsét és tájékoztatva őt a szükségességekről, kiadtam a következő rendelkezést: egy tiszti járőrrel, melynek tagjai Vértessy és Tüköry főhadnagyk, Schwetz, Leidenfrost és Legrand zászlósok, holnap hajnalban átlépi a demarkációt és megy mint a szélvész, köcsin, lovon, vagy ahogy tud, át a Dunántúlra, Székesfehérvárra, hol utolsó jelentéseink szerint Horthy István tartózkodik. Átadja neki a parancsnokságot ráruházó rendeletet és a tájékoztató helyzetjelentést. Jelentést tesz mindarról, amit útközben tapasztalt, és a továbbiakban rendelkezésére áll. Ha Horthy István nem volna Fehérvárott, a járőr felkeresi, bárhol is tartózkodik. Gömbös Jani zsebre vágta a parancsot, megköszönte a feladatot és rohant járőrének embereit értesíteni.

A fent említett katonai erőkön kívül detektívek, polgári ruhás tisztek és egy polgári ruhás járőr is átlépi a demarkációt. Feladatuk, hogy a vörösökkel felvegyék az összeköttetést, azok mozgását kövessek és jelentsenek.

Ranzenberger Viktor tüzér kapitány, a Prónay-század parancsnokhelyettese és Kertész huszár főhadnagy egy civil ruhás tiszti járőrrel, már 2-án éjjel, a legnagyobb titokban átszökött a francia vonalon azzal a feladattal, hogy a vörösök visszavonulásáról és a románok előnyomulásáról jelentéseket küldjön. Irány: Kiskunfélegyháza–Budapest. Ranzenberger most befutott jelentése szerint a járőrt Kisteleken a vörösök elfogták, de sikerült megszökniök és útban vannak Félegyháza felé.²³

23 Ranzenberger szerencsésen elérte Félegyházát. Onnan Endre Zsigáéktól pontos és

Szmrecsányi Dárius Nádasdy-huszáralezredes kizárólag lovastisztekből álló százada a Dunántúlon felállítandó új lovasezredek keretét fogja alkotni.

Történt még sok más intézkedés is, de nincs rá időm, hogy mindent feljegyezzek.

Délelőtt egy magát megadott vörös autósoszlop vonult be a városba. Görgey Gyuri nézegeti őket. Egyszer csak elkiáltja magát: „Gazemberek! Ott megy az én kocsim!” Csakugyan az volt, mindjárt vissza is rekvirálta, de csak a jog kedvéért, mert rögtön fel is ajánlotta a nemzeti hadseregnek.

Délután, akár hiszi valaki, akár nem, összeült a szegedi „fiókparlament”. Úgy hívják magukat, hogy „magyar nemzeti bizottmány”. Az alelnöki állás betöltése körül majdnem megették egymást. A volt munkapártiak és nem munkapártiak összeeszttek. Szerencsére alig vett tudomást valaki minderről, mert még az izgalmas órákban is homéri kacajban tört volna ki Szeged.

A minisztertanács, mely most már annyira sem minisztertanács, mint eddig volt, s már csak Horthy kívánságainak asszisztál, kiáltványt bocsátott ki, melyben közli, hogy a Peidl-kormányt nem ismeri el, mert az nem jelent rendszerváltozást, amire a Peidl-féle miniszterek névsora a legjobb bizonyíték. Peidl kormánya csak a szakszervezetekre akar támaszkodni, s így a lelkiismereti és egyéni szabadság továbbra is terror alatt marad. A szegedi kormány kiáltványa tiltakozik a magyar nép e kijátszása ellen, és arra kéri az antant képviselőit, hogy respektálják a magyarság kívánságait.

A hírszerző osztály elkésve érkezett pesti jelentése a legélesebb antiszemitizmustól van átfűtve. Még azt is érdemesnek tartja jelenteni, hogy Kun Béla felesége néhány hete Fernhammer bécsi divatárus cégnél divatos ruhákat rendelt 100 000 korona értékben. A kommünről mint zsidó imperialista rendszerről ír, és tájékoztat a zsidóság ellen. A jelentés, mely kuszált, még Kun Bélának bukása előtt kelt, s a második óta történt eseményekkel még nem foglalkozik. Általános tájékoztatás céljaira sem felel meg, annyira célzatos.

kimerítő jelentést küldött, amely alapul szolgált a szegedi erők átvonulási útjának megválasztásánál.

Nem hírszerző, aki rossz, vezércikkjellegű jelentést ácsol össze. A hírszerző adatokat küldjön és ne lírai magánvéleményt. A jelentésen meglátszott, hogy nem Ranzenberger Jenőtől jött.

Késő éjszakáig dolgoztunk, azután átmentünk a Kassba, az inspekciósoknak meghagyva, hogy ott leszünk találhatók.

Különszobában pezsgőztünk vagy tízen, úgyszólván kizárólag volt közös huszárok. Boldog, bizakodó, felszabadult hangulatunkat nem tudnám leírni! Ez szebb volt, jobb volt mindennél. Éjfél után búcsúbeszédet tartottam. Nem Szegedtől búcsúztam, nem is a proletárdiktatúrától. E pillanatban, mikor indulás előtt állottunk, hogy újra magyarrá tegyük Magyarországot, úgy éreztem, hogy búcsúznom kell valamitől, amit mindannyian, kik jelen voltunk, nagyon-nagyon szerettünk. Búcsúzkodtam, azt hiszem minden közös huszár bajtársam nevében is, a közös lovasságtól, a közös husároktól.

Órák, legfeljebb napok kérdése, hogy hazainduljunk. Újra lesz Magyarország, önálló Magyarország. De bármi lesz is, az ami volt, már elmúlt, és mi, közös huszárok még egyszer azok már nem leszünk. A jövő kialakítja majd az egységés szellemű magyar hadsereget, melynek első feladata az lesz, hogy visszazerezze elvesztett országrészeinket. Bizonyos, hogy tenger alá merült a régi világ – egy boldog korszak, s azzal együtt valami, ami nekünk nagyon kedves volt –, a közös huszárság. Beszédem emlékbeszéd egy sírhalom felett, melyben a közös lovasság nyugszik, hiszen az abban a formában, amelyben élt, életre többé nem támadhat. Minden ízünkben és érzésünkben mindig és elsősorban magyarok vagyunk, és ezért, nem pedig ennek dacára, szerettük a rajongásig és becsültük nagyra a közös huszárságot minden apró hibájával és minden óriási kvalitásával együtt. A közös lovasság elitje volt a Monarchia hadseregének. A tisztikar soraiban a Monarchia arisztokráciájának, a magyar nemeseknek és a vagyonosabb polgári osztálynak színe és virága szolgált, s valóságos iskolája volt ez osztályok fiatalságának.

A közös lovasság szelleme, melyet évszázadok alakítottak ki, sajátosan egyedülálló volt. Nem akarok összehasonlítást tenni és elismerem minden más fegyvernem kvalitásait, de ez a szellem, értékének színezésében más volt, egyénibb és kedvesebb, mint a többié.

A dragonyos, ulánus és közös huszárezredek közös erényei mellett a huszárezredeknek volt egy külön erényük: akartak és tudtak is ízig-vérig magyarok lenni. Magyarságukat nem akarta, de nem is tudta volna megváltoztatni senki.

Ha nézem az összetevőket, melyekből a közös lovasság nagyszerű szelleme kivirágzott, sok férfias, katóna- és lovaserényt kell felsorolnom.

Az első a fegyvernem önzetlen és önfeláldozó szeretete. A közös lovasság jórészt Isten háta mögötti városkákban és falvakban volt helyőrségen, mégis minden tiszt kitüntetésnek érezte, hogy ott szolgálhatott, és kétségbeesett az, aki, bár jobb garnizónba helyezték át, az áthelyezéssel ezredétől elkerült. Az ezredhez való ragaszkodás minden közös lovasezred tisztikarának erényei közé tartozott. Magas címek és rangok tulajdonosai, nagy családok leszármazottai, dúsgazdag és jómódú emberek tartották szerencsájüknöknek, ha egy istenverte galíciái faluban szolgálhattak csak azért, mert ezredük odakerült.

A közös lovasezredek szelleme a szó nemes értelmében demokratikus volt, vagy ha úgy tetszik, mert a kettő azonos: arisztokratikus. Sohasem fordult elő, hogy bármely cím vagy rang viselője előnyökben részesült volna a többiekkel szemben. A legszegényebb, csakis a gázsijára szoruló tiszt és a leggazdagabb arisztokrata között soha különbséget nem tettek, vagy csak annyiban, amennyiben különbözők voltak a szolgálatban vagy a lovassportban. Minden protekcionál többet jelentett ott, ha valaki ügyes, bátor század- vagy szakaszparancsnok és sportsman volt. Voltak ezredek, amelyekben a tisztikar háromnegyed része arisztokrata volt, de az ott szolgáló szegényebb vagy nem nemes származású tiszttel ezt soha senki nem érezte, mert ha ilyesmi mégis előfordult volna valahol, az a mágnástiszt maga repült volna ki elsőnek az ezredből.

A kötelességteljesítés és a szolgálat szeretete magasabb fokot már nem érhetett el, mint nálunk. A lovasszolgálat szép, de nehéz. Reggel négykor kezdődik, mert a szakaszparancsnok ott van a hajnali zabolásnál és sokszor az estinél is. Bármilyen nagy lump volt is valaki, az nem fordulhatott elő, hogy a hajnali rukkolásnál az első percet is elmulassza, s ha nagy ritkán előfordult, az illetőnek elsősorban nem parancsnokaitól, hanem pajtásaitól volt mit hallania.

A legénység megbecsülése, szeretete és az iránta érzett bajtársiaság íratlan parancs volt. A közös lovasság fiatal tisztnek és a legénységnek egyaránt legjobb nevelőiskolája volt. A fegyelem kemény volt, a szigor nagy, de a feljebbvaló alárendeltjével, a tiszt az altisztekkel és legénységgel, nemcsak humánusan bánt, hanem a tisztikart és legénységet ragaszkodás, kölcsönös megbecsülés és a patriarchális szeretetnek bizonyos neme kötötte egymáshoz. Az a megszólítás, hogy „édes fiam”, mely minden huszárezredben szokásos volt, nem csak szó volt. A legénység is tudta, hogy tisztjei valóban így éreznek iránta.

Az önfeláldozás határáig menő bajtársiasság példaszerű volt. Nem lehetne felsorolni mindazokat az eseteket, midőn a veszélyben levő bajtársért – lett légyen az tiszt vagy legény –, magától értetődően fel ne áldozta volna magát huszár vagy tiszt, hogy megmentse a másikat.

A fegyelem egészen különleges jellegű volt. Bár szolgálaton kívül a brigadéros és ezredes tegeződött a legfiatalabb kadétal is, tiszteltlenség nem fordult elő. S ha mégis előfordult, azt a feljebbvalónak nem is kellett megtorolnia, mert az ilyen neveletlenséget maga a tisztikar irtotta ki. Abban a percben, amikor a szolgálat megkezdődött, minden barátság vagy bajtársiasság mellett is, a legkeményebb fegyelem és önkéntes alárendelés lett az úr. Még akkor is, ha a feljebbvaló szolgálatban sem tért át a hivatalos magázásra. Feljebbvalók szolgálatban a legkeményebb, sőt kívülállók és a dolgokat nem ismerők szemében a gorombaságig menő kritikát is megengedhetek maguknak. Valahogy úgy alakult ki a helyzet – és ezt mindenki természetesnek érezte –, hogy szolgálatban, de különösen lóháton, az ezredes és svadronos mindent megengedhetett magának és a sarzsiosztály élén lovagoló második kapitányt éppúgy leszidhatta, mint a legfiatalabb káplárt. A gyakorlótéren és lovardában pedig az összes sarzsik jelenlétében sokszor kapott dicséretet egy-egy káplár akkor, amikor egy tiszt urat esetleg úgy lekaptak a tíz körméről, hogy azt sem tudta, hova nézzen. A felelősségérzést és felelősségvállalást az egyedül küldött huszártól ugyanúgy megkövetelték, mint az ezredparancsnoktól. Erre tizenennyolc éves korunktól kezdve ránevelt bennünket a svadron- és szakaszszisztéma. A századnál szolgáló három-négy tiszt, kadét és őrmester megkapta a maga szakaszát és annak évekig mindenért felelős parancsnoka volt. A szakaszparancsnok minden évben

megkapta a maga rekrutáit, beranzsírozott remondáit, legénységét és lovait és a kettőt együtt ő képezte ki és nevelte harckészségre. Még a svadronostól is rossz néven vették, ha a szakaszok kiképzési munkája körül „botanizált”, de még inkább az ezredestől vagy törzstisztektől, ha beleszóltak a svadronosok hatáskörébe. A feljebbvaló irányított és vizitált, megdicsérte vagy lekapta a svadronosokat és szakaszparancsnokokat, és az eredmény szerint megadta az utasításokat és parancsokat, de a kapitány nem végezte a kadét dolgát, és az ezredes sem a kapitányét. E rendszer mellett már a tizenennyolc éves kadét megtanult felelősséget vállalni és érezni. A svadronon belül a szakaszok közt, az ezreden belül a svadronok közt a legszebb eredményekre vezető, egészséges versengés fejlődött ki. Ha maga Ő császári és királyi Felsége vizitálta is az ezredet, minden szakaszparancsnok, lett légyen az kapitány, kadét vagy őrmester, maga vezette elő huszárait, s ő kapott dicséretet vagy szidást. A legfiatalabb sarzsi is közvetlenül volt felelős. Önállóságra neveltük a legénységet is, ami különösen kisebb garnizónokban a legszebb eredményekre vezetett. A lovasság mindig kivágott a városokból és kaszárnyákból, természetes elemébe, a vidékre, a falvakba. A Monarchia közös lovasságának ezredei között – pedig ilyen negyvenkettő volt – azt a két-három ezredet érte mindig a legtöbb kritika, mely Bécsben vagy Pesten állomásozott. Lovasságot vétek bekaszárnyázni, s ha már nem lehet bekvártélyozni, legalábbis faluba és kisvárosokba való.

Életünk nem volt helyhez kötött. Folyton vándoroltunk. Az ezred öt-hat esztendő-t töltött egy-egy garnizónban, aztán ment tovább Dunántúlról a Tiszántúltra, onnan Galíciába, majd Bukovinába, Bécsbe vagy Pestre, majd meg Erdélybe. Országokat, népeket ismert meg, de végképp nem vert gyökeret sehol. Katonai szempontból az örökké ugyanabban a helyőrségben való szolgálat minden inkább, csak nem kívánatos.

Sokszor vetették szemére a lovas tisztikarnak, hogy könnyelmű, mulatós és egyoldalú. Könnyelmű volt annyira, amennyire annak kellett lennie, mindennapi szolgálata, életmódja és jövője mellett, mely közben bőven volt alkalma mindenkinek naponta többször is a nyakát törnie. Fiatalok voltunk, éltük világunkat, de a legnobilisabb, legüríbb formák között. Az pedig, hogy a lovas tisztikar műveletlen

lett volna, mint ahogy azt kávéházi, legrosszabb kategóriájú, úgynevezett „intellektuellek” oly gyakran emlegették, már azért sem volt igaz, mert olyan magasabb társadalmi rétegből sorozódott, honnan a legjobb gyerekszoba nevelést hozta magával.

Ha bajtársaimra visszagondolok, csak igen kevés olyan kivételt ismerek, akik műveltségben ne állhattak volna ki a versenyt olyanokkal, akik kritizálták őket.

Háború előtti novellistáink és regényíróink aprószentjeinek sorában akadt egy-két „irodalmi huszártiszt-specialista”. Bár írásaikból a sorok közül kiérezhető volt a felénk áramló nosztalgia, tehetség híján, és mert a sablonokon felülemelkedni nem tudtak, az írásaikban gyakran szereplő huszártiszt alakját mindig valami uniformisba bújtatott, szalonkapcabetyár-félének rajzolták, aki iszik, párbajozik, hivatásos nőcsábász, mindig hibátlanul van öltözve, nagyon fess és buta. Bombasztikusan félfantáziájú, szárnyatlan és sánta Pegazusok félirodalmár lovasainak gyér és megerőltetett képzelőerejét izgatta a színes téma, de a katona, a tiszt és a magyar úr alakja oly messze esett tőlük, hogy csak torzszülötteket nyögtek a világra. Ezek sem a magyar huszártiszt egyéni alakját, sem pedig típusát felfogni és megrajzolni nem tudták. Még azt is elhiszem, hogy a maguk módján szeretni is akarták gyakran felhasznált irodalmi témájukat, mégis károkat okoztak olvasóközönségük kritikátlanabb táborában, mert tehetségtelenek voltak, s így olvasóikat sokszor akaratlanul is katonaellenes irányba terelték. Herczeg Ferencet kivéve, aki a huszártisztet szerette, ismerte, s hibáival és erényeivel együtt híven vitte bele a magyar literatúrába, a többi „huszártiszt-specialista” messzebb volt attól, hogy annak alakját megértse és felfogja – nem is beszélve arról, hogy megírja –, mint Makó Jeruzsálemről.

A közös lovasság a háborúban olyan feladatok elé került, amelyekre nem nevelték, és ott helyben, ágyútűzben és golyózáporban kellett az újra és szükségesre átnyergelnie. Az átnyergelés, kivéve az öreg törzstisztek egy részét, teljes mértékben sikerült. A háború erre ezer példát mutat. S hogy sikerült, annak tényezői közt szerepel a tudás, rákészség és ránevelés is, de elsősorban karakter, kötelességteljesítés, fegyelem és mindaz a többi összetevő, melyekből a lovasszellem kialakult.

A Monarchián átszántott a történelem harci szekere és megsemmisítette azt. A sírban, mely a Monarchia múlt értékeit takarja, a legnagyobb, legszebb, etikailag és esztétikailag is legmagasabban álló értékek egyike: a volt közös lovasság.

Az új magyar hadsereg lovassága nem tehet jobbat, saját létére és jövőjére nézve megnyugtatóbbat, mintha átveszi azokat a halhatatlannul nagy értékeket, melyeket a közös lovasság, elsősorban a huszárezredek, évszázadok alatt, Európa összes harcterein vérükkel szereztek, állandóan gyarapítottak és mindig megtartottak.

Ha az új magyar lovasság kiegészíti örökségét a közös huszárok magyar érzésén is túlmenő sovinizmussal, akkor elérhetetlen példaképpé válhat a világ minden hadseregének lovassága előtt.

Augusztus 5. Megint majdnem semmit sem aludtunk. Prónay, Hammerl és Gömbös János hajnalban elindultak, a többit majd elviszi az ördög a türelmetlenségtől.

Az oláhok elérték Budapestet. Az első hír Troismons-tól származott, röviddel rá külön kiadások is jelentették. Budapest ellenséges, méghozzá román megszállás alatt! Nem a háború juttatott bennünket idáig, hanem Károlyi Mihály és barátja, Kun Béla. Híre jár annak is, hogy Kun Bélát és Böhm Vilmost menekülésük közben az osztrák határon letartóztatták, Szamuely pedig ugyanott öngyilkos lett. Ha a hír igaz, a szörnyeteg megmenekült a büntetéstől. Kötelen kellett volna meghalnia, és még az is nagyon enyhe büntetés lett volna számára.

Prónay és Hammerl jelentik, hogy Szatymaznál találkoztak. Prónay a Kistelekre visszahúzódott, sokkal erősebb vörösöket megtámadta, Hammerl segítségére küldött egy szakaszt és gépfegyverszakaszt, s együttesen szétszórták a vörösöket. Az esti órákban kiküldött járőrök román csapatokat jelentettek a kisteleki tanyák között. Nem jutunk be Pestre.

Mai jelentésünk szerint Kun Béla augusztus 1-jén a munkásnáciban búcsúbeszédet tartott a proletárdiktatúra felett. Már befűtve állott vonata, melyen ő és barátai néhány óra múlva szökni készültek, amidőn még kijelentette: „A proletariátus cserbenhagyta nem a vezéreit, hanem önmagát. Nagyon mérlegettem, nagyon meggondoltam, mit tegyek! Hidegen és nyugodtan meg kell állapítanom, hogy

a proletárdiktatúra megbukott úgy gazdaságilag, mint politikailag és katonailag!”

A bukott vörös vezér egy-két órával azelőtt, mielőtt cserben akarja hagyni proletárjait, azon kesereg, hogy azok hagyták cserben vezéreiket. Szegény proletárok, nekik nem volt módjukban orgiázni a Hungáriában, sem a másokéból hirtelen gyűjtött vagyonukat valutában külföldre menteni, sem pedig különvonaton elmenekülni. Ők sort álltak, gerstlilevest ettek hónapszámra, elestek Kun Béláért, hagyták magukat hónapokon át bolondítani, s most még azt a vádat kapják fejükhöz, hogy cserbenhagyták vezéreiket. Elhiszem, hogy Kun Béla nagyon mérlegette és meggondolta, mit tegyen. Mikor ezeket mondta, bizonyára arra gondolt, hogy néhány óra múlva különvonatra ül és átlépi a határt. „Hidegen és nyugodtan” állapíthatta meg, hogy megbukott a proletárdiktatúra, mert neki semmi baja sem történik. Miatta majd kötélre és puskacső elé kerül sok elbolondított híve, akik nem gondolkozhatnak majd sem „hidegen, sem nyugodtan”, mint vezérük, ha sorsuk beteljesedését várják.

„A proletárdiktatúra – mondta Kun Béla – megbukott!” Ily örült rendszerrel kormányozni még akkor is nehéz lett volna Magyarországon hosszabb ideig, ha a dolgokat a maguk módja szerint jól csinálták volna. De a vörösök saját rendszerük iránt sem viseltettek hűséggel és saját céljaik követésében is tehetségtelenek és tehetetlenek voltak.

Végül kijelentette Kun Béla, hogy a változást csak ideiglenesnek tartja, s egy nagyot hazudva azt állította, hogy csak azért nem áll ellent fegyverrel, nehogy az ellenség elhurcolja a termelés eszközeit. Egy másik klasszikus megállapítást is tett, mikor a következőket mondta:

„A proletariátus, amely elégedetlen volt a mi kormányzatunkkal és a gyárakban hangosan kiabálta minden agitáció ellenére, hogy „Le a proletárdiktatúrával!”, elégedetlen lesz bármely kormányzattal szemben.” Kun Béla komolyan hitte, hogy egy kormányzati rendszer fenntartásához elég az agitáció, melyet legfeljebb gyilkosságokkal kell megtetézni, s akkor minden rendben van.

Ügyszintén hidegen és nyugodtan állapította meg azt is, hogy azokkal az elvtársakkal szemben, akik vállalkoztak a most következő „ideiglenes állapot”-ot végigcsinálni, a burzsoázia diktatúrája nem

lesz kíméletesebb, mint lenne velük, Kun Béláékkal szemben, ha itt maradnának, de azzal vigasztalta őket, hogy ők egy történelmi szükségyszerűség eszközei lesznek.

Szeretném tudni, hogy ha majd egyes terrorfiúk százszor megérdemelt felakasztására sor kerül, vajon ők is ilyen történetfilozófiai megállapítással és érzésekkel fognak-e utolsó órájukban, Kun Béla előrelátásának helyeselve, szembenézni sorsukkal. Kun Béla nemes szerénységgel azzal végezte, hogy „Mi ez alatt a történelmi idő alatt félreállunk, ha lehet fenntartjuk az osztályegységet, ha nem lehet, más módon küzdünk, s később újult erővel, tapasztalatokkal gazdagan, objektívebben és realisabb körülmények között, egy érettebb proletariátus diktatúrájáért, újra kezdjük az egészet!”

Kun Béla búcsúbeszédét plakátírozni kellene, hogy minél többen olvashassák.

Augusztus 6. Megint minisztertanács, melyen Kórossy azt kívánja, hogy a katonai parancsnokok mellé nevezzenek ki polgári biztosokat. Feladatuk az, hogy a megszállandó területeken átvegyék a közigazgatás vezetését. Soós ellenkező véleményen van: a rendkívüli időkre való tekintettel azt kívánja, hogy a megyék és járások élére katonák kerüljenek, és a polgári biztosok mint szakértők kerüljenek melléjük.

Hammerl százados jelentő lovasa azt a hírt hozta, hogy a század létszáma máris nagyon megnőtt, mert útközben sok, Szegedről és környékéről való, kényszerrel sorozott volt vöröskatona kérte a nemzeti hadseregbe való felvételét. Szívesen vették fel őket, mert sok ismerősre és jóra való emberre akadtak köztük, akik boldogok, hogy megszabadultak a vörösöktől. A jelentés azt is közli, hogy Hammerl több mint ezerkétszáz fegyvert, hat gépfegyvert, sok tüzéségi anyagot és lőszert indított útnak Szeged felé.

Horthy az első naptól kezdve legszívesebben közöttünk tartózkodott. Sokszor ebédelt és vacsorázott velünk, eljár velünk fürödni, és nem csinált titkot belőle, hogy tisztjei között érzi magát legjobban. Az utolsó napokban éjjel-nappal dolgozott és kevesebbet láttuk. Annál jobban megörültünk, mikor ma megint velünk tartott. Csupa frissesség és jókedv volt. Törhetetlen a hite, hogy a sokat szenvedett országra most már jobb és szebb napok következnek. Arról is beszélt, hogy most már sor kerülhet egyik régi, kedves gondolatának megvalósítására.

Mihelyt lehetséges, keresztülviszi, hogy megalakuljon egy új rend. A rend nem katonai, hanem polgári rend lesz, s célja a háború vagy az ellenforradalmak hőseinek megjutalmazása – a földbirtokreform során való földhöz juttatással –, s ivadékaik sorsának biztosítása e hitbizományszerű kisbirtok révén; hogy minden időközön át bástyái lehessenek a nemzeti gondolatnak. Az új rend tagjai tehát csak volt katonák lehetnek, olyanok, akik a világháborúban személyes bátorságukkal tűntek ki, az összeomlást követő időkben pedig esküjükhöz híven magyarok, nemzeti érzésűek maradtak és a vörösök ellen aktíve küzdöttek. A tagok közt, lett légyen valaki tiszt vagy közember, nem lesz különbség rendi tagságuk dolgában. A felvételt szigorú elbíráláshoz kell kötni.²⁴ A terv nagyon szép, s ha Horthy akarja – keresztül is viszi.

Horthynak rengeteg munkája mellett sok minden másra is volt ideje. Mindenki ismeri őt, és nem vitás, hogy nemcsak a legjelentékenyebb, hanem a legnépszerűbb ember is Szegeden. Mióta néhány gazdakört meglátogatott, a szegedi és Szeged környéki gazdanép és parasztság esküszik rá. Kedves sportja az evezés. Alig van nap, hogy meg ne jelenne a regattában. Percekbe telik csak, és már dresszben van s indul csónakjával. Árad belőle a bizalom és optimizmus. A tisztikar rajongása Horthy iránt napról napra nőtt, de most, különösen mióta Károlyi Gyula helyébe Ábrahám jött, olyan fokot ért el, amelyet elképzelni sem tudtam. Csak benne bíznak és tőle várnak mindent.

Délután Horthy, Teleki és Soós Troismons-nal tárgyaltak, aki azt állítja, hogy a románok vissza akarnak vonulni a demarkációs vonalra, és azt akarják, hogy Budapesten a franciák váltsák fel őket. A franciák kijelentették, hogy erre nem vállalkoznak, mert hazaindulóban vannak Franciaországba és a magyar területek kiürítését 12-ig befejezik. Csak a Detournade tábornok parancsnoksága alatt álló második tirailleur-ezred marad mint megszálló csapat Szegeden. A francia kormány a Peidl-kormányt előreláthatóan nem fogja elismerni.

A késő délutáni minisztertanácson Soós javasolta, hogy azonnal állítsunk fel további hat zászlóaljat.

24 Ez a gondolat már a háború alatt is felvetődött odakint a harctéren, fronttisztek beszélgetéseiben, persze más-más formában. Az alapgondolat azonban mindegyikben azonos volt: a földhöz juttatás. Mindezekből érlelődött meg a „Vitézi Rend” mai formájának terve, mely 1920-ban meg is valósult.

Este egy vasutas azt jelenti, hogy Prónay, Kistelek és Szatymaz környékén sok fegyvert és hadianyagot gyűjtött, s azokat visszaszállítatja. A direktóriumokat mindenütt elkergette, az elfogott vörösöket becsukatta, néhány vezetőre huszonötöt veretett. Egy másik vasutas jelenti, hogy a környékbeli falvakban néhány vöröst fel is akasztottak. Prónay jelenti, hogy elérte Kiskunhalast, ott polgárőrséget szervezett és továbbvonul Kalocsára.

Este értekezlet a hadműveleti osztályban.

Augusztus 7. Tegnap este Craenenbroecktól repülő érkezett Siófokról. Azt a hírt hozta, hogy Pesten a Peidl-kormányt elkergették. Az akció hátterében József főherceg áll. Közelebbi részleteket Siófokon sem tudnak, és csak annyi bizonyos, hogy a Peidl-kormány már nem kormány többé és József főherceg mint régens átvette az ország vezetését. Ábrahámék azonnal tanácskozni kezdtek, és egyhangúan arra a véleményre jutottak, hogy valakinek mielőbb Pestre kell repülnie tájékoztató céljából. Hogy a repülőutat ki vállalja, arra nézve már nem volt ennyire egyhangú a vélemény. A jelentkezés körüli tülekedés nem ment oly elszántan, mint a miniszteri tárcák vállalása körül szokásos. Teleki Pálnak igazán nem volt nehéz elérnie, hogy ő repülhessen, mert kevés konkurens vállalkozó akadt. Így azután ő kapta a megbízatást. Talán azért, mert ő ama kevesek közé tartozik, akik a miniszteri tárcák körül sem tülekedtek, sőt azoktól mindenáron menekülni akart.

Magyar Pál százados dunapataji és kalocsai menekültekből álló százada, egy tiszt és egy csendőrszakasszal meg egy huszár járőrrel, kora reggel mint Bernátsky tábornok holnap induló csapatának elővédje, Dorozsmán át Halas felé indult. Feladata az, hogy a kalocsai-kiskörös-dunapataji körzetben a forradalom előtti viszonyokat állítsa helyre, léptesse életbe mindenütt a katonai közigazgatást, a vörösöket fegyverezze le és kezdje el a sorozást. A magával vitt tisztikeret felhasználásával legalább egy teljes gyalogezredet állítson fel. Fegyverek, harci eszközök, felszerelés a Dunántúlra szállítandók, hová oláh nyomás esetén ő is kitér.

Kelemen Béla meghívót mutatott, melyet tegnap kapott valaki, a következő szöveggel:

„A szociális Békeműhely augusztus harmadikán tartott népgyűlése határozata alapján meghívja Önt, mint a Békeműhely alapítóját

augusztus 7-én, csütörtökön délután 5 órakor tartandó szervező értekezletére (Vár u. 7. I. em.). Okvetlen kérjük megjelenését. Tisztelettel: Városv Gyula, Nemecskai István, Wimmer Fülöp, Bene János, Olejnyik József, Taussig Armin.”

Alatta: „Emberek! Műhelyt emelünk. A műhelyben a kölcsönös megértés és szociális béke érdekében dolgozunk. A dolgozók kalapácsütéseivel kezdik azonnal kiépíteni a halott romok fölé a megváltó szociális béke világát. Minden dolgozó emberebb ember siessen műhelyünkbe és vegyen részt az alkotómunkában!”

A csendőrkülönítmény jelenti: „A különítmény Szatymazra érkezett, a lakosság boldog. Telefon-összeköttetésbe léptek Budapesttel, Kecskeméttel és Félégyházával. Pesten rend van. A lakosság azt állítja, hogy a románok Kisteleken előkészületeket tesznek a Tisza felé visszavonulásukra.”

Soósnaak szándékában volt holnap reggel tárgyalások felvétele céljából a román főparancsnoksághoz Törökszentmiklósról utazni, de estére elejtették a tervet.

Belitska és Balla visszaérkeztek Belgrádból. Döntés még nincs, de abban reménykednek, hogy a szerbek mégis meg fogják engedni, hogy csapataink a Dunántúlra menet szerb területet is érint-hessenek.

Augusztus 8. Kora reggel Bernátsky Kornél tábornok parancsnoksága alatt elindult a szegedi haderő zöme, és pedig teljes hadosztály- és dandártörzs, továbbá az első zászlóalj, melynek parancsnoka Potyondy Károly őrnagy, a második zászlóalj, parancsnoka Rátvay Imre őrnagy, azután egy gyalogezred tiszt kerete, egy árkász- és egy lovasszázad, egy csendőrszázad, a tábori csendőrosztog és a hadosztály törzsgyalogszázada. Elővéd: Vadas huszárkapitány huszárszázada.

A Mars téri kaszárnyában állt fel a két zászlóalj. Felzendült a Himnusz. Szem nem maradt szárazon. A két zászlóalj elindult a szeged-rókusi pályaudvar terére, ahol a többi csapat várta. A búcsúnál sem a város, sem a kormány képviselőjében senki meg nem jelent.

A magyarságnak nagy nemzeti kvalitásai vannak. Ha nem lennének, már nem volna belőlünk senki, és Magyarország nem élt volna ezer esztendeig. Mátyás király idejében annyi magyar élt itt, mint ahány angol ugyanakkor Angliában. Micsoda borzalmas időknek

kellett elkövetkezniök, hogy negyven-egynéhány millió helyett ma tizenkétfélmillió magyart számolunk! Tatár-, török-, osztrák- és magyardulás ellenére is meg tudtunk maradni, országunkat meg tudtuk tartani rokontalanul, itt, Európa közepén, a hadak országútján.

Ez a tény a legnagyobb bizonyíték a magyarság kvalitásai mellett, melyek annál nagyobbra értékelhetők, mert nagy hibáink és bűneink vannak, amelyeket bőven volt alkalmunk megismerni az elmúlt hónapok alatt is, s amelyeknek egyik szimptómája a ma reggeli szégyenletes megfélemlítés is. Sajnos bennünket senki sem vádolhat militarizmussal. Az undorodásig emlegetett, állítólag pacifista „művelt Nyugat” hozzánk képest annyira militarista, hogy bennünket nem is lehet hozzá hasonlítani.

A bizonytalanságba induló, utolsó reményünket jelentő, nemzeti hadsereg csapataival nem törődnek azok az urak, akik békeműhelyt, parlamentesdit és az ördög tudja még, hogy mi mindenféle számárságot játszanak, sokan közülük még mindig a forradalom vívmányai alapján, miközben eszükbe sem jut, hogy katonáink megérdemelnének egy „Isten hozzád”-ot. Ha a magyar nemzet élni akar, meg kell változnia, és meg kell tanulnia, hogy katonaságában és hadseregében, melyre valóban büszke lehet, megbecsülje önmagát.

Lingauer közli, hogy jó utazás után Bécsbe érkezett. A franciáknak annyira fontos volt elutazásuk, hogy detektívet rendeltek melléjük, s így bár külön fülkében, de két napig felügyelet alatt utaztak. Kétnapi utazás után a francia detektívről kiderült, hogy sohasem volt francia, hanem egy francia szolgálatban álló, derék szegedi zsidó.

Útközben kihallgatta beszélgetésüket, mely érthető módon minden volt, csak franciabarát nem, de aztán az osztrák határon megszólalt magyarul és nevetve biztosította Gömböséket arról, hogy eszébe se jut, hogy a franciáknak jelentse azt, amit hallott. Higgyék el neki, csupán a rossz kereseti viszonyok miatt vállalta, hogy átmenetileg „francia” legyen.

Gömbösék útközben Marburgban értesültek arról, hogy Kun Béla megbukott. Grazban megtudták azt is, hogy a grazi ellenforradalmi komité vezetőit, Szmrecsányit, Beniczkyt, Sigrayt és Lehár bárót Bethlen István Bécsbe kérte. Ezért Gömbös, aki eredetileg hozzájuk igyekezett, megszakítás nélkül továbbutazott Bécsbe, s

meg is találta a Sacher egyik különtermében tanácskozó ellenforradalmi társaságot. Bécs utcáin akkor már javában pofozták a menekült vörösöket.

Délután a Jockey Club különtermében folytatták az értekezletet. Jelen volt Bethlen István elnöklete alatt minden vezető, valamint Gömbös és Lingauer.

Bethlen ismertette a Kun Béla bukása folytán előálló helyzetet, bejelentette, hogy az értekezletnek döntenie kell, vajon belenyugszunk-e abba, hogy egy szociáldemokratákból és polgári elemekből álló vegyes kormány vehesse át odahaza a vezetést, vagy pedig a rendelkezésünkre álló ellenforradalmi erőkkel bevonuljunk-e Magyarországra tabula rasát teremteni és megvetni egy tisztán polgári, keresztény-konzervatív kormányzás alapjait.

A szegediek, graziak és bécsiek egyaránt a bevonulás mellett kardoskodtak. De ott volt az értekezleten Lovászy Márton és Hédervári Lehel is, akik – különösen Lovászy – a szociáldemokratákkal való együtt kormányzás mellett törtek lándzsát. A vita igen élessé vált, mert az októbrizmust kritizálóknak Lovászy fölényes és agresszív hangon válaszolt. Végül is a grazi, illetve feldbachi akció vezetői: Lehár, Sigray stb. kijelentették, hogy visszautaznak Feldbachba, és bár bevárják Bethlen üzenetét, illetve tájékoztatását arról, hogy a küszbönálló angol misszió vezetőivel folytatandó tanácskozásának mi az eredménye, mégis felkészülnek az indulásra.

Bethlen már berekesztette a konferenciát, Lovászy és Hédervári már eltávoztak, amikor Gömbös, elővéve a szegedi kormány és Horthy írásos parancsát, bejelentette, hogy átveszi a rendelkezést és parancsnokságot a nyugaton megszervezett magyar ellenforradalmi alakulatok felett.

Lehár báró ezredes ettől a perctől fogva „százados úrnak” szólította Gömböst, s az egyre élesebbé váló vita során kijelentette, hogy a parancsnak nem fog eleget tenni. Ezért Gömbös Bécsben maradt s Lehárral, Sigrayval, Pallavicinivel, Szmrecsányival és Beniczkyvel, csak Lingauer utazott Grazba. Nekünk azt üzeni Gömbös, hogy rövidesen Pesten lesz.

Minket nem verhet eléggé az Úristen ahhoz, hogy hajba ne kapjunk egymással!

Reggel Teleki Dömötörrel Pestre repült. A pesti eseményekről bővebb hírek érkeztek. A Peidl-kormányt Schnetzer Ferenc tábornok elkergette. Az új kormány miniszterelnöke Friedrich István. Schnetzer tábornok a hadügyminiszter. Rajta kívül állítólag még egy katonaminiszter van: Tánzos tábornok. A többiek nevét nem tudjuk biztosan.

A franciáktól végre megkaptuk hadianyagunkat. Véletlen-e vagy rendetlenség, de az átvett fegyverek között sok a francia puska és gépfegyver.

Augusztus 9. Tegnap este híre terjedt, hogy az Ábrahám-kormány nem ismeri el a József főherceg régenssége alatt álló pesti kormányt, és magának követeli a kizárólagos kormányhatalmat. A hír pillanatok alatt terjedt el és nagy felháborodást keltett köztünk. Tisztek, kormánytagok jelenlétében, hangosan kijelentették, hogy a kormány menjen a pokolba vagy ahová akar, követeljük, hogy úgy a katonai, mint a politikai vezetést Horthy vegye át. Az utcákon vonuló csapatok a lépésütemére hangosan kiáltozva, szakadatlanul ismétlik: „Éljen Hor-thy! Él-jen Hor-thy!”

Vacsora előtt a tisztikar hangadói összegyűltek a Kassban. Rövid beszélgetés után elhatároztuk, hogy most már véget vetünk mindenféle politikai komédiának, s nem fogjuk tűrni, hogy a nemzeti hadsereg ügyét pártpolitikai okokból bárki is elbuktassa. Nem törődünk azzal, hogy az Ábrahám-kormány mit akar, hogy elismeri-e a pesti kormányt vagy nem. Az Ábrahám-kormány októbrista, neki eddig is csak a francia kényszer miatt engedelmeskedtünk. Tovább már nem engedelmeskedünk, és ha kell, fegyverrel is érvényt szerzünk akarataknak. Mi csak Horthyban bízunk, neki halálíg engedelmeskedünk, de a többiekről nem akarunk tudni semmit.

Egyikünk elment Magasházyért. Néhány perc múlva köztünk volt. Felszólítottuk őt, hogy vezessen néhányunkat Horthyhoz, mert meg akarjuk jelenteni a tisztikar felfogását, és megkérjük őt, hogy zavarja a kormányt a pokolba.

Az izgalom annál nagyobb volt, mert megtudtuk, hogy Pestről két autó is jött Horthyért. Az egyik egy román tiszttel, állítólag azért,

hogy átadja Horthynak Mardarescu²⁵ meghívását. A másik autót a pesti kormány küldte érte.

Mivel Magasházytól megtudtuk, hogy Horthy Kelemen Béláéknál vacsorázik, megelégedtünk azzal, hogy Magasházy egyedül keresse fel őt és mondja el mindazt, amit tőlünk hallott. El is kísértük néhányan Kelemenék házáig. Ő felment, mi az utcán megvártuk. Rövidesen visszajött és közölte velünk, hogy legyünk nyugodtak, Horthy nem hagy el bennünket.

A helyzet még tisztázatlan, de annyi bizonyos, hogy Horthy csak József főherceggel hajlandó szóba állni, senki mással nem törődik. A szegedi kormány – vagy ha több kormány van, a többi is – tegyen azt, amit akar, ő élünkön marad és nem a kormányokat nézi, hanem a magyar ügyet.

Ujjongva mentünk vissza a többiekhez a Kassba, hol együtt maradtunk, mert Horthy azt is megüzente, hogy Kelemenéktől egyenesen hozzánk jön. Ottrubay, Walla, a két Görgey, Toókos, Kállay Frigyes, Fáy Laci, Fejér Miklós, én, és még néhányan vártunk rá.

Késő éjszaka meg is érkezett. „Jó estét, fiúk”-kal köszöntött, és megismételte azt, amit Magasházyval már megüzent. Nyugalomra és fegyelemre intett. Végül mindegyikünkkel egyenként beszélt és megköszönte eddigi szolgálatainkat. Azt is közölte, hogy a hadügyminisztériumtól függetlenítette magát, s hogy franciákkal, szerbekkel és románokkal ezentúl ha kell, közvetlenül tárgyal, amit közölt már Ábrahám Dezsővel is. Azzal kívánt jó éjszakát, hogy „Bízom bennetek!”

A dörgő „Éljen Horthy”-tól negyedóráig rengett a Kass.

Ma délután elvihetett volna az ördög Soóssal és Weldin Ferenc repülőfőhadnaggal együtt.

Dél előtt hívatott Soós. Horthy parancsára Pestre repül. Bár Pesten a Peidl-kormányt már elkergették, a vidéken a helyzet bizonytalan, némely helyen még garázdálkodnak a vörösök. Kísérőt akar magával vinni, reám gondolt. Vállalkozom-e az útra? Természetes, hogy vállalkoztam. Repültem már eleget, első ízben néhány hónappal a háború előtt, Hidessen német ulánus kapitánnyal. Akkor még más volt a repülés, mint ma. Hidessen később az első egyike volt azok közt, akik

25 Mardarescu tábornok a Budapestet megszálló román hadsereg főparancsnoka volt.

Párizsra bombát dobtak. A háború elején belga terület felett lelőtték, sebesülten kényszerleszállást végzett, s franktirőrök verték agyon.

Fél óra múlva menet-, illetve repülőkésszen jelentkeztem Soósnál. Sokáig vártam. Parancsokat adott százfelé is, azután öt óra előtt kimentünk a repülőtérré. Útközben arról beszéltünk, hogy a demarkáción túl bárhol szállunk is le, a leghatározottabban, s ha kell, a leggombábban lépünk fel, mert a mai rossz gépek mellett lehetséges az is, hogy valahol le kell szállnunk és kellemetlen helyzetbe kerülhetünk. Hírszerző jelentéseink szerint a helyzet odaát még nem mindenütt tiszta, és helyenként még védekeznek a vörösök.

A repülőtéren útra készen állt Weldin gépe és mellette bőrkabátban ő maga. Megnéztem az alkotmányt, mely nagyon kevésbé volt bizalomgerjesztő, eltekintve attól, hogy nem három, hanem két emberre való.

Weldin megcsóválta a fejét, amikor meghallotta, hogy én is jövök, ám parancs-parancs, hát szó nélkül, de bizalmatlanul nézegette rozoga szárnyas konflisát.

Repülőgépeink a háború végén már nem voltak kifogástalan állapotban. Rossz üzemanyag és túlhajtott követelések tönkretették a gépeket, melyeknek a proletárdiktatúra végképp befűtült.

A vörös hadseregbe bekényszerített repülők, ismerve gépeik állapotát, sokszor vonakodtak felszállni, de a vörösöknek szükségük volt rájuk és terrorral kényszerítették őket repülésre. Nem egy zuhant le közülük. Így halt meg egyik kedves ezredtársam, Szebeny Miklós is. Az ember azt gondolná, hogy könnyű a repülőnek, teljesíti a parancsot, felrepül és vissza sem jön többé. De ez csak látszatra igaz.

A vörösök is gondolkoztak és repülőik családját jó előre túsznak jelentették ki, vissza nem térés esetére.

Beültünk a gépbe, Soós a megfigyelő helyére. Az én elhelyezkedésem már nem volt ily egyszerű. Soóssal szemben, a géptest fenekén, háttal a pilótának, félig ültem, félig feküdtem, lábam a géptestben volt, fejem pedig Soós két térd közt, ami annyit jelentett, hogy nem látok semmit. Bekurbliztak, gurulunk, azután érzem, hogy elhagyjuk a földet és kezdünk körözni felfelé. A motorzajtól nem lehet beszélgetni, ülök és csak annyit látok, hogy Soós jobbra-balra nézeget. Már ezer méter körül járhatunk, amikor észreveszem, hogy Soós khakiruhája

foltokat kap. Észreveszi ő is, nézi, látom, hogy valami víz, vagy folyadék fröcsköli össze. Látom azt is, hogy hirtelen előrehajol és figyel, talán azt, hogy mit csinál Weldin, akiből én persze semmit sem látok. Aztán érzem, hogy billegni kezdünk és köröket írva, igen gyorsan megyünk lefelé. Eddig nem láttam semmit, ezután már annál inkább, de annak, amit láttam, nem örültem. A gép jobbra-balra dült, a föld hol egyik, hol másik oldalról meredezett mellettünk. Mindez igen rövid ideig tartott, de nekem nagyon hosszúnak tetszett. Bolond dolog, mikor az ember a földet nem maga alatt, hanem maga mellett látja. Aztán még egy kör, néhány erőszakos zökkenés és ugrás, a fejemet hátul jól beverem, megszédülök, s már csak azt tudom, hogy bután ülök a földön a gép mellett s előttem áll Soós és Weldin. Hamar tértem észre és örültem, hogy már a földön ülök és nem a gépben. Ezer méterre kiszakadt a hűtő. Le kellett szállni. Oly gyorsan, amint csak lehetett. Még szerencse volt, hogy a baj még a repülőtérré felett történt. Más gép nem volt készenlétben, mit volt mit tenni – visszamentünk. Soós dühös volt, s kijelentette, hogy okvetlenül repül, csak új gépet kerített, de csak akkor visz magával, ha az két utasnak való.

Sikertelen repülésünk emlékére el is tettem az igazolványt, amely magyarul és franciául úgy szól, hogy „bádoki Soós Károly tábornok úr, a magyar nemzeti hadsereg vezérkari főnöke, Kozma Miklós huszárszázadossal és Weldin Ferenc repülőfőhadnaggal a fővezértől kapott parancs alapján repül Budapestre és tér onnan vissza Szegedre. Szeged, 1919. augusztus 9-én. A magyar hadügyminisztérium III. osztálya, Ottrubay őrnagy.”

Az út és a pesti helyzet érdekes lett volna. Még azt a kis görög-dinnyét is szívesen elvállaltam volna érte, ami most a koponyámon ékeskedik és még hozzá eléggé fáj is. Így nem szívesen vállalom, de úgy látom, kis dinnyémnek az a lényeges, hogy megvan és dagadhat.

Augusztus 10. A hadügyminisztérium VI. osztálya eddig is eleget dolgozott, de annyit, mint mostanában, soha. A helyzetkép odaát óráról órára változik, a befutó jelentéseket alig győzzük feldolgozni.

Tegnap megérkezett József főherceg megbízásából Csapó főhadnagy. Horthynak hozott üzenetet. A főherceg üdvözlését küldi Horthynak, s tájékoztatásul közli, hogy a pesti kormány ideiglenesnek tekinti magát. Csapótól hallottam, hogy Landler is, mint a legtöbb népbiztos, Bécsbe

szökött. Állítólag ott Kun Bélával együtt letartóztatták. Amilyen óvatosak az osztrákok, egyiket sem fogják kiadni és képesek őket megmenteni a kötélről.

Örülök Schnetzer hadügyministerségének. Szörnyű gondolat, hogy az oláhok Pesten vannak. Egy mindig megvert hadsereg triumfál most olcsón!

A magyar nemzeti bizottmány rendületlenül tovább ülésezik. Húsz kilométer hosszú beszédek tartanak és senki sem tudja, hogy miért?

Furkált a kíváncsiság, hogy a fiókparlament mit csinál, hát kikérdeztem néhány, az ülésen résztvevő ismerősömet.

A bizottmány hivatása úgy látszik az, hogy tanácsadó testülete legyen a kormánynak és nyilatkozataival elősegítse annak politikáját. Szegény kormány szegény tanácsadója! Hosszas tanácskozások folytak akörül, hogy ki legyen a bizottmány tagja. A tagok három csoportra oszlanak. Első csoport a volt főrendek és képviselők – ilyen van vagy harmincöt –, azután az érdekképviselők kiküldöttei, végül a politikai pártok delegáltjai, a Földműves és Kisgazda-, a Negyvennyolcas Függetlenségi-, a Keresztényszocialista-, a Nemzeti Egyesülés és a Magyar Polgári pártból. Helyeket tartottak fenn még a szakszervezeteknek és szociáldemokratáknak.

A bizottmány elnöke Zichy Aladár gróf lett. Választottak alelnököket, háznagyot és mindent, ami kell. Az alelnöki állások körül egy kis keveredés volt, mert valakit kihagytak, akinek jelölését hívei javasolták, de az utólag jelölt a leghatározottabban kijelentette, hogy megválasztását nem fogadja el. Ebbe belenyugodtak. Aztán határozati javaslatot fogadtak el, mely a Peidl-kormány ellen irányult és amelyben tiltakoznak, hogy a Peidl-kormány Magyarország nevében bárkivel is tárgyalhasson.

Ábrahám hosszú beszédet tartott. Többen kijelentették, hogy a béke hívei és vitakoztak azon, hogy az egyes érdekképviselőknek jutott-e elég hely.

A következő ülés a bizottmány tárgyalási ügyrendjét állapította meg, nem felejtve el, hogy az elnökség hány tag kérésére köteles a bizottmányt összehívni, mikor ülésezik, mikor határozatképes, hogyan kell kijelölni a soros jegyzőt, ki írja fel a tárgy mellett és elle-

ne felszólalókat, ki élhet a zárszó jogával, s mikor lehet személyes kérdésben – ami nagyon fontos – felszólalni? Az sem közömbös, hogy hányszori figyelmeztetés után vonhatja meg az elnök a szót, hogyan kell sokszorosítani a jegyzőkönyvet, mi hogyan kerül napi-rendre, s hogy az ülés időtartama négy óra lehet. Megállapították, hogy miképpen kell szavazni, s nagy vita kerekedett afelett, hogy az ügyrendet most rögtön elfogadják-e vagy még bizottsághoz utasítsák tanulmányozás végett. Az egyik rész leszavazta a másikat és elkezdődött a tárgyalás.

Ábrahám Dezső tájékoztatást adott a helyzetről, s reményét fejezte ki, hogy a nemzet igazi gondolkodását és érületét kifejező szegedi nemzeti kormány, mely – adja Isten – nemsokára Budapesten lesz s az egész nemzet közvéleményét reprezentálja, további működését Isten segítségével és a bizottmány bizalmából Budapesten folytathassa. Váholta, hogy bár Szerbiával csak fegyverszüneti állapotban vagyunk, olyan összeköttetésünk van vele, amely talán igen megnyugtató politikai jövőt ígér számunkra. Ábrahámnak e kijelentésére „Éljen Szerbia, éljen Balla Aladár!” kiáltások hangzottak el.

Általában véve mindenkit megéljeneztek, akinek nevét a miniszterelnök vagy másvalaki megemlítette. Végül még elhatározták, hogy a nemzeti bizottmányba a jövőben is lehet új tagokat felvenni.

Mihelyt a nemzeti bizottmány megalakult, azonnal és sorozatosan jelentkeztek olyan érdekképviselők, amelyeket abból véletlenül kihagytak. Ezért hamarosan kiegészítették magukat a községi kör- és segédjegyzők egyesületének delegáltjaival és másokkal. Minden beszéd elején minden szónok kijelentette, hogy nem tanácskozássra, hanem tettekre van szükség, s nem szabad kicsinyes dolgokkal és részletekkel foglalkozni.

Hentz Károly egyik beszéde során megállapította – amit minden tekintetben aláírok –, hogy „ez a sajtó önmaga kapcsolta ki önmagát, önmaga zárta ki magát a nemzet érületvilágából!” Vég nélküli viták folytak arról, hogyan legyünk egységesek.

A nemzeti bizottmány úgy, ahogy megalakult, és ahogy dolgozik, a múltból visszajáró kísértet. Már nem él, de kísért és az élet látszatával játszik.

Soós ma reggel egy kis repülőgépen, kísérő nélkül elrepült.

Minden bajnál és számár kicsinyeskedésnél sokkal nagyobb baj az, hogy az oláhok a Duna–Tisza között menetelő erőinket állandóan délnek nyomják, a szerbek pedig nem engedik meg, hogy a demarkációs vonalat átlépjük. Bernátsky csapatai, és a többiek is a tegnapi napon, kitűzött menetirányuktól délnek fordultak.

Úttalan, gyéren lakott és élelemben szegény területen kell áthaladniok. A Szabadka előtt álló Magyar–különítményt a szerbek megfenyegették, hogy lefegyverzik, ha átlépi a demarkációt. Magyar százados jelenti, hogy toronyiránt halad Jánoshalma felé. Több csapat szerbekkel és oláhokkal folytatott parlamentírozásról jelent. Isten csodája lesz, ha a harapófogó be nem zárul és csapataink átjutnak a Dunántúlra! Hogy velünk, kik még el sem indultunk, itt mi lesz, azt az ördög sem tudja. Mi ugyan, ha sor kerül rá, gyorsabban haladunk, mint a csapat, de vajon egyáltalán rákerülhet-e a sor, hogy meginduljunk?

Bárhogy is lesz, szolgálatunkat a csapatok érdekében tovább kell folytatnunk s addig, míg azok el nem érik a Dunát, aligha mozdulhatunk innen. A pesti, bécsi és baranyai összeköttetés, a franciákkal, oláhokkal és szerbekkel folyó tárgyalások, a csapatoknak szükséges utánpótlás és ezer más feladat tartja még itt a fővezérség törzsét.

Telekitől még nem érkezett hír Pestről.

A nemzeti bizottmány ma megint ülést tartott, sőt ki is egészítette magát a Lloyd Társulat, Ipartestület, Mérnök Egylet és a különböző pártok képviselőivel. Nem szeretem a nagyhangú kijelentéseket, de mi olyanfélét érzünk, mintha egy új honfoglalásra indulnánk, s nem tudjuk megérteni, hogy ilyenkor így lehet játszani.

Augusztus 11. Végre, holnap, mi is indulunk! A franciák, bár szemet hunytak afelett, hogy csapataink átlépték a demarkációt, hivatalosan úgy tesznek, mintha nem volna arról tudomásuk. Amennyiben pedig mégis tudomásul veszik, sohasem beszélnek vagy írnak róluk úgy, mint katonai csapatokról, hanem mindig csak mint a rend fenntartására hivatott karhatalomról, vagy legfeljebb mint katonai rendőrségről.

Mióta csapataink egy része elindult, mi, itt maradottak elmondhatatlanul türelmetlenkedünk. A fővezérség osztályaiba, a hadügy-minisztériumba és a szegedi kerületi parancsnoksághoz beosztottak,

azzal vigasztaltuk magunkat, hogy nekünk irányítás és sok minden egyéb ok miatt még itt a helyünk, de a csapatrészek és alakulatok semmivel sem vigasztalhatták magukat, s el vannak keseredve.

Szegednek az a történelmi rendeltetése, hogy az új Magyarországot kialakítani hivatott eszmék hordozóinak tábora legyen, részben már megszűnt, részben holnap végképp megszűnik. Az idő el fogja felejtetni mindazt a sok bajt, visszavonást és megaláztatást, melyet jobb idők reményében eltűrtünk. Szeged fogalomná fog válni. Az új Magyarország kialakulása felé meginduló, első kezdés fogalmává.

A Szegeden hónapokon át elhangzott tervezgetések, reménykedések, elkeseredések, aggodalmak és türelmetlen kitörések nem csupán elhangzott és semmibe tűnő szavak voltak. A szavakat igen mélyről jövő és a jövőben sokáig ható energiák formálták, melyek itt – a szétrobbanás határáig feszített – hatalmas erővel összenyomott rugóként, eddig csak helyzeti energiát jelentettek, de most felszabadultak.

Amilyen erővel, rugó módjára összepréselte az adott helyzet a nemzeti energiákat, ugyanolyan erővel vágnak azok most vissza, s az energia atomjai egyre sebesedő mozgással és egyre növekvő erővel árasztják el Magyarországot, a magyar életet és jövőt, hogy átalakítsák azt annak a szellemnek képére és hasonlatosságára, amely belőlünk itt megszületett és kialakult, s amely Magyarországon nagyra fog nőni.

A sokáig lefojtva tartott és elnyomott nemzeti gondolat hordozói már az egykori demarkáción túl viszik előre és szerte az országba a szegedi szellemet, a magyar újjáébredés szellemét. Csapataink keskeny sávon, stratégiailag lehetetlen helyzetben, majdnem azt mondanám, zsákutcában nyomulnak előre. Oly kevesen vannak, oly hiányos a felszerelésük és olyan kevés a lőszerük!

Északról a terjeszkedő, százszor erősebb oláh nyomja őket délre, rá a szerb demarkációs vonalra, melyet ha átlépnek, sorsuk a leszerelés és internálás. Józan ésszel elgondolva a rájuk rótt feladat – teljesíthetetlen. Mégis hiszem és tudom, hogy feladatukat teljesítik, hogy a zsákutcból kijutnak, ha kell, kiharcolják abból magukat és átjutnak arra a darab földre, amely Magyarországból még megszállatlan és oly kicsi, de még mindig nagyobb, mint Szeged és elég nagy arra, hogy onnan az újra repülni induló magyar daru – mert ez a magyarság ősi

madara, hiszen a turul csak elváltozott név – újra kibonthassa szárnyait.

Vajon a szegedi gondolatnak és szellemnek mely tényezői azok, melyek az új nemzeti Magyarország kialakításánál maradandó erő gyanánt fognak hatni?

Szeged a tisztikart amalgamizálta. Kezdetben féltem attól, hogy a volt közös és a honvéd, tartalékos és tényleges tisztikar között, miután az igazi katonai fegyelem egy időre meglazult, nem támadnak-e komoly ellentétek. Aggodalmam nem volt jogosult. Az ellentétek kisebbek voltak, mint gondoltam, de teljesen eltüntette azokat is nemzeti bajaink és szerencsétlenségünk tudata és keserves helyzetünk. Vetélkedések néha, poharazás közben, tréfás formában előfordulhattak, de komoly jelentőségük nem volt. Ez a kérdés nem kérdés.

Szegedről minden katona – és nem szabad elfelejteni, hogy a szegedi katonák fele polgár, nem pedig hivatásos katona – azzal indult s indul útnak, hogy Magyarországon, legalább addig, amíg megint minden rendben nincs, minden pártharcnak, politikustülekedésnek és széthúzásnak meg kell szűnnie.

Nem fogjuk túrni, hogy pártpolitikai játékok még egyszer veszélyeztessék az ország nagy érdekeit. Az országban több politikus is lehet, aki alkalmas arra, hogy kormányozzon, és nekünk mindegy, hogy ki lesz a miniszterelnök, de ha egyszer valaki az és arra való, akkor álljon mögéje mindenki, a többi pedig ne értelmezze a belpolitikát úgy, hogy legelőkelőbb kötelességéül ismerje megbuktatni azt, aki a vezetőhelyre került. De egyébként is, bármilyen kormány jön is, Magyarországon csak egy úr lehet: Horthy.

Nemcsak a vörös, hanem a rózsaszínű időknek is befellegzett és vége. Erről gondoskodunk, bár nem hiszem, hogy szükség legyen rá, mert az elmúlt borzalmak reakciójaként szükségszerűen magasra fog csapni a nacionalizmus lángja, aminek nemcsak mi, szegediek leszünk gyújtogatói és táplálói, hanem a pestiek és a többiek is mind, akik a vörös uralom alatt oly irtózatosan szenvedtek.

Büntetni is fogunk. Kell, hogy elvegyék büntetésüket azok, akik hónapokon át égbekiáltó gázságokat követtek el. Előre látható, és nem egyszer beszéltünk már arról, hogy szinte látjuk, hogyan nyafognak és siránkoznak majd a megalkuvók és gyenge idegzetűek, ha néhány

vörös gazembert és terrorfiút falhoz állítunk. A humanizmus és egyéb „izmusok” hamis jelszavai egyszer már segítettek romlásba hajtani az országot. Most másodszor hiába jajgatják majd a különféle „izmusokat”.

Első és legfontosabb feladat, hogy mielőbb hadsereget teremtsünk. Jó, hogy ellenségeink, elsősorban az oláhok, nem sejtik, milyen gyengék vagyunk. Jelentéseik alapján tízszer nagyobb erőt, százszor több lőszert és felszerelést képzelnek, mint amennyink valóságban van. Meghagyjuk, sőt elősegítjük tévhitüket. Fegyverenként sok, ha harminc töltényünk van. Ennyivel patrulba sem lehetne elindulni, nem pedig ütközeteket vívni. Ennek ellenére is vannak már jelentéseink nem is egy helyről, hogy ott, ahol a délnek irányuló oláh nyomás túl közel hozta az oláh járőröket és csapatokat a mieinkhez, a szegediek harminc tölténnyel és parancs ellenére is felvették a harcot. Erélyes fellépésükre az oláh minden esetben és azonnal meghátrált. Egyik útban levő századunknak már lovasszakasza is van, csupa oláh lóval és felszereléssel lovasítva. Tudnék sok más bizonyítékot is felhozni amellett, hogy mi mindent pótol a szegedi szellem.

Sok eljövendő bajunk és nehézségünk között számolnunk kell valamivel, amire majd ha mindannyian odaát leszünk, különös gondot kell fordítanunk.

A tisztikaron belül, Szegeden bekövetkezett amalgamizálódásnak folytatódnia kell a szegedi és az odaát élt és a vörösöknél szolgált tisztikar között is, de úgy, hogy a vezetésben szegedi szellem érvényesüljön. A tisztikarból a legkegyetlenebbül el kell távolítani mindenkit, aki magyar, tiszt- és úri becsületét feledve vörössé vált. Magában véve az, hogy valaki a vörösöknél szolgált, egyáltalán nem bizonyítja azt, hogy vörös is volt. A kérdés nem lesz könnyű. Csak néhányan tudjuk, hogy a vöröshadsereg-beliek közül kik és hogyan dolgoztak velünk, mert ezt titokban kellett tartani az utolsó percig. A Dunántúlra megérkező csapataink senkiről sem fogják tudni, hogy ki volt igazán vörös, és ki csak látszatra, vagy éppen a mi utasításunkra. A velünk összekötést tartók között is van különbség, mert nem mindegy az, hogy valaki, látva az események menetét, az utolsó két hétben kapott észbe, vagy már kezdettől fogva, reménytelen időkben is velünk dolgozott. A dolgok tudói, sokszor beszéltünk erről a témáról. Bizonyos határig

részleteket és apróságokat nem kell kutatni, és az esetek többségében fátýolt kell borítani a múltakra, de akik akár meggyőződésből, akár hitványságból igazán vörösek voltak, azok nem maradhatnak tiszték. Végül egy szomorú igazság: a tisztikar megalkuvói nem a kommün alatt viselkedtek rosszul. Kun Béla alatt majdnem mindenki ellenforradalmár volt. A hibák és bűnök korábbiak – a Károlyi Mihály-időkre nyúlnak vissza. Ott volt a baj!

Az erősödő oláh nyomás miatt útban levő csapataink új parancsot kaptak, mert a menetirányt, mely nagyjában Halason át Kiskőrös és Kalocsa volt, összeütközés nélkül nem követhették. Az új általános menetirány: egy délre kanyarodással Jánoshalma, Nádudvar, Fajs. A forráság, rossz utak, nagy menetek és bizonytalanság emlékezetessé fogják tenni augusztus 9-ét.

Újabb jelentéseink vannak arról, hogy járőrök, sőt századok is többször találkoztak oláh csapatokkal. Néhol meg is kísérelték a mi-eink lefegyverzését, de mihelyt a Horthy-tollasok gorombák lettek, szándékuktól rögtön elálltak.

Magyar százados különítménye parancsot kapott, hogy Fajs és Fadd között készítse elő a dunai átkelést a többiek számára. Csapataink néhány napon át abban a hitben éltek, hogy elérve az első vasútvonalat, bevagónírozhatnak és vasúton tehetik meg az utat Pestre vagy a Dunántúlra, de a helyzet parancsára most gyalogmenetekkel kellett minél előbb elérniök a Dunát. A sáv, melyen haladhatunk, nem egészen húsz kilométer széles. Az útviszonyok a lehető legrosszabbak, de ennek és a megtett kerülőknek dacára meg lehetünk elégedve a ménetteltjesítményekkel – hiszen Bernátsky holnap elérheti Jánoshalmát.

Augusztus 12. Tegnap egy késői parancs lefújta a mai indulást. Reggel magamnak és osztályom minden tagjának kiállítottam és lepecsételtem egy-egy nyílt parancsot:

„Nyílt parancs. Kozma Miklós huszárszázados a magyar hadügyminisztérium VI. osztályának állományába tartozik és a magyar nemzeti hadsereg fővezérének főhadiszállására utazik. Felhívom az összes parancsnokságokat, hatóságokat és magánszemélyeket, hogy nevezett útjában minden eszközzel támogassák. Szeged, 1919. augusztus hó 12-én. A magyar hadügyminiszter megbízásából Kozma Miklós osztályvezető.”

Tisztjeimnek megmondtam, el kell készülnünk arra, hogy parancs nélkül, sőt parancs ellenére is útnak indulunk, mihelyt további késedelmeskedés folytán sor kerülhet arra, hogy a románok Szegedet is megszállják, s elfogjanak és internáljanak. Úgyis menetkészek vagyunk, tehát legyen mindenki kéznél, hogy szükség esetén fél órán belül indulhassunk.

A fővezérségen megtudtam, hogy azért nem indultunk el, mert Soóstra kell várni. Ő ma reggel érkezett meg Pestről. Most Horthynál van.

Nem látunk tisztán. Máris útban kellene lennünk, ha nem akarjuk magunkat elfogatni. És mégsem indítanak. Tudjuk, hogy a hadművelleti osztály kezdettől fogva azon a véleményen volt és Horthyt ilyen irányban igyekezett befolyásolni, hogy a Dunántúlra való átvonulás a legnagyobb kockázatot jelenti, mert nem áll rendelkezésünkre megfelelő széles sáv. Az oláhok igyekeznek bennünket a szerb demarkációra nyomni, s túlerejükkel mindannyiunkat elfoghatnak. Horthyt a vezérkar nem tudta meggyőzni, mint ahogy nem tudott bennünket sem meggyőzni. Felfogásunkat Horthynak is tudomására hoztuk, s kértük, hogy maradjon meg eredeti elhatározása mellett. A vezérkar mindent kiszámíthat, papírforma szerint igaza is lehet, de az elszánt akarat és a kockázat vállalása már sok lehetetlenséget változtatott át lehetőséggé. A vezérkar a háborúban nem harcolt, embert nem ölt – nem is volt a feladata –, tehát érthető, ha másképp gondolkodik, de mi, akik próbáltuk, hogy a csapat elkeseredése és nekivadulása kétségbeejtő helyzetekben is csodákat művelhet, mi tudjuk, hogy a Dunántúlra nemcsak átmaszírozni lehet, mert át is vághatjuk magunkat. Horthy kezdettől fogva nemcsak hogy velünk érzett, hanem az átvonulás gondolata is az övé volt, és a parancsot, hogy „előre – irány a Dunántúl”, ő adta ki. Ő tengerész, s a tengerészeinél a legmagasabb parancsnok is hajóján él és hal, úgy, mint a legutolsó matróz. A hadihajón nincs mélységi tagozódás, s az admirális a parancsnoki hídon áll, vezet, és ha a többi pusztul, elpusztul ő is.

Csak Horthyban bízunk.

Mikor híre terjedt, hogy indulásunk megint bizonytalan, egyesek nyíltan hangoztatni kezdték, hogy Horthy elhatározását, ismeretlen és érthetetlen okokból, tudatosan akarják kontrakarírozni.

Híre terjedt annak is, hogy Pestről egy magyar és egy oláh tiszt autón Szegedre érkezett és Soósnál jelentkezett. Hogy mi járatban vannak, nem tudjuk.

Azután összehívták a minisztertanácsot, s odakérették Horthyt és Soóst is. Reméljük, ez az utolsó minisztertanács. Nekünk indulási parancs kell és nem minisztertanács. Közben híre terjedt, hogy a fővezér utasítást kapott József főhercegtől, hogy útban levő csapataink azonnal térjenek vissza Szegedre. A hírnek nem adtunk hitelt.

Mielőtt Horthy belépett volna a minisztertanácsi szobába, ahol a kormány már együtt ült, az őt kísérő Magasháznak, ki az ajtónál vissza akart maradni, hátraszólt:

– Én nem mint politikus jöttem ide, hanem mint katona. Bejössz és leülsz a hátam mögé. Lehet, hogy szükségem lesz rád.

Horthy és Magasházy bementek, mi egymásra néztünk. Mit jelent ez? Egyszerre vígabbak lettünk.

A minisztertanács nem tartott oly soká, mint máskor. Utána a következőkről értesültünk:

Horthy bemutatott egy parancsot, melyben József főherceg az antanthatalmakra hivatkozva elrendeli, hogy minden útban levő csapataink azonnal térjen vissza Szegedre.²⁶

Horthy ezek után rámutatott a dunai átkelés katonai és technikai akadályaira, s kijelentéseiből kiérezhető volt, hogy József főherceg utasításainak akkor is engedelmeskedni kíván, ha a szegedi kormány más véleményen lenne. A minisztertanácson szóba került Teleki Pál levele is, melyet Ábrahámék nagyon rossz néven vettek. Támadták Telekit, hogy nem tartotta érdemesnek Szegedre visszatérni és maga helyett levelet küldött. Úgy látszik, hogy a támadások valódi oka nem ez volt, hanem inkább az, hogy Teleki közölte a szegedi kormánnyal, hogy József főherceg mint régens, megerősítette Horthyt fővezéri állásában. Hasonlóképpen megerősíti Schnetzer, a pesti kormány hadügyminisztere Soóst a vezérkari főnök állásában. Még ez sem lett vol-

na baj, de Teleki azt is tanácsolta, hogy a szegedi kormány ismerje el a budapestit és tekintse magát megszüntnek. Ez pedig már nagy baj.

Soká el lehetett volna vitatkozni, de nem kerülhetett rá a sor, mert Horthy kijelentette, hogy ő és mi nem azért vagyunk itt, hogy kormányokat létesítsünk s támogassunk, és fegyverrel a kezünkben uralomra juttassunk. A kormányok kérdése másodrangú kérdés, ő azt teszi, amit az ország érdekében jónak lát. Ábrahámék megértették, hogy Horthy és a fegyveres erő támogatására nem számíthatnak. Mit volt mit tenni, elhatározták, hogy a szegedi kormány beszünteti működését és a miniszterek Pestre utaznak.

Magasházy az első percben elcsodálkozott azon, hogy Horthy hajlandó a csapatokat visszarendelni, de azután eszébe jutott, hogy jelen van Varjassy. Ha Horthy nem akarja, hogy szándékát a franciák azonnal megtudják, akkor nem is mondhatott mást.

Sem Horthytól, sem Soóstól információt egyelőre nem kaptunk.

A nap folyamán Soós és Panos hosszan tárgyaltak Horthynál. Hogy miről, azt nem tudjuk, csak sejtjük. Hallottuk azt is, hogy Babits kapitány és Schwartz Miklós főhadnagy – mindkettő Nádasdy-huszár – bizalmas parancssal Bernátsky után lovagoltak; továbbá, hogy a hadműveleti osztály még estefelé is mindenáron azt akarta bebizonyítani a fővezérnek, hogy a Dunántúlra való átvonulás lehetetlen.

Este közölte velem Magasházy, hogy a fővezér nem enged. Holnap reggel Siófokra repül, onnan Pestre utazik. Csak Magasházy kíséri. További jelentéseink Siófokra a fővezérhez. Csapatok, be nem osztott tisztek csoportonként, ki hogy tud, át a Dunántúlra! A parancsot a többiek is megkapták már.

Egy bizonyos. Akármilyen lesz is, holnap reggel én és osztályom elindulunk.²⁷

26 Hogy augusztus 12-én mi miért és hogyan történt, azt tisztán áttekinteni annak idején nem tudtam. Utólag sem világos előttem, hogy Bernátsky miért kapott visszavonulási parancsot. Tudom, hogy a fővezér csapatainkat minden körülmények között át akarta vinni a Dunántúlra. Kétségtelen az is, hogy a hadműveleti osztály a vállalkozást igen kockázatosnak tartotta és ellenezte. A csapatok elindulására Horthy adta ki a parancsot. Budapest és az antant meg akarta akadályozni átvonulásukat. Tény, hogy útban levő csapataink visszatérési parancsot kaptak, mely parancsot Bernátsky nem engedelmeskedett. A tisztázatlanul maradt kérdés magyarázata az is lehet, hogy a hadműveleti osztály az antant és József főherceg kívánságának látszatra eleget akart tenni, de valójában úgy fogalmazta meg a Bernátskynak adott

26 A francia nyelvű parancs szövege: Au viceamiral Horthy commandeur en chef des Forces Hongroises, Szeged. Selon l'exigence du président de la mission des puissances alliées et associées en Budapest, l'avance du groupe de Szeged doit immédiatement interrompu et toutes les troupes doivent être retirées à la ville et à l'environ de Szeged, Duc Joseph maréchal.

Augusztus 15. Reggel 8 óra, Jánoshalma. Végre! Tegnap reggel hat óra után elindultunk Szegedről. Jánoshalma terén, szekerekön írok, körülöttem Moravék-Ostenburg legénysége pihen. Kimerült lovainkat váltjuk, s utána indulunk tovább. A hírszerző, a vörösvédelmi és fehér-nyilvántartó osztályok indultak el a mi csoportunkban. Három-három tiszt ül egy-egy kocsin és tegnap reggel óta jövünk, ahogy csak ló és szekér bírja. Szekértársaim Ottrubay és Hartmann.

Mindenki ment, ahogy bírt. Útközben szétszakadoztunk, de pihenők közben mindig összetalálkoztunk. Átokháza nem hiába kapta a nevét – szegény vidék, szegény nép. Estére elértük Kisszállást. Ott kellett volna éjszakáznunk. A San Martino-birtok egyik gazdatisztje volt kedves kvártélyosgazdánk. Tárt karokkal és nagyszerű vacsorával fogadott. Eredetileg úgy volt, hogy ma reggelig leszünk vendégei, de csak néhány órát töltöttünk nála. Pirkadás előtt tovább indultunk. Útközben mindenütt ujjongás, virágok, lelkesedés, himnusz fogadtak, de bármennyire örültünk is a lakosság lelkesedése fölött, csak egy gondolatunk volt: előre! Előre!

Néhol egész közel jártunk a szerb demarkációs vonalhoz. Kocsinkról is megállapíthattuk, hogy a vonalon a rendesnél sokkal élénkebb mozgás folyik, ami erősebb megszállást jelentett. Szekerek dűlőutakon kanyarogva zörgött előre. Szeged és Fajsz között alig van rendes út, mert a közlekedést más vonalakon bonyolítják le. Arra soha nem gondolhatott senki, hogy Szeged, Dorozsma, Göböljárás, Átokháza, Kisszállás, Jánoshalma, Hajós, Nádudvar, Fajsz vonalán valaha is Horthy-tollas, magyar csapatok viharzanak majd át Szegedről a Dunántúlra.

Szép a szegedi tanyák világa, de máskor szebb lett volna az út. A háború legnehezebb napjaiban is tudtam a természetben gyönyörködni, de most csak egy gondolatom volt: minél gyorsabban előre!

parancsot, hogy abból mégse legyen visszatérés. Bár ez azért valószínűtlen, mert a később közzétett, visszatérést elrendelő parancs szövegében az a kifejezés: „ha a csapatok állapota megengedi” arra vonatkozott, hogy 13-án forduljanak vissza, tehát ha a csapat állapota nem engedi meg tizenharmadikán, akkor másnap kell Szegedre indulniok.

Sem az, amit tudtam és láttam, sem a fővezérség kiadott parancsai és aznap kapott jelentései, sem Magasházy elbeszélése, sem pedig Kelemen Béla könyve nem adnak tiszta magyarázatot a kérdésre.

Nem csoda. Csapataink messze előttünk sietnek a Duna felé, vagy már át is lépték azt. Az oláh–szerb harapófogó minden órában összezecsapódhat. Hiszen az oláhok 8-án már Halastól délre álltak. Tizenöt tiszt szekereken, csak revolverekkel felszerelve és szétszakadozva, nem jelent erőt. Ha harcra kerül a sor, csak fogságba jutni vagy elesni lehet. Harcolni alig, megmenekülni nem. Biztonságban csak akkor érezhetjük majd magunkat, ha elértük a csapatokat.

Utunkban csupán egy-két, a menetvonalra visszaigyekvő járőrt meg néhány parancsot vivő tisztet és jelentőlovast láttunk. Mindegyiket megállítottuk és kikérdeztük. Egyetlen kérdésünk volt hozzájuk: előre mennek-e még csapataink, vagy visszafordultak? Istennek hála, előre mennek.

Jánoshalmára érkezve a Bernátsky-csoport egy jelentéssel visszaküldött tisztjétől azt halljuk, hogy Babits és Schwartz Miklós tegnapelőtt, tizenharmadikán elérték az akkor Jánoshalma és Nádudvar között vonuló Bernátsky-oszlopot. Bernátsky parancsot kapott, hogy térjen vissza Szegedre, de a parancsnak nem engedelmeskedett. Először vezérkari főnökével, Boros Sándor vezérkari őrnaggyal beszélt négy szemközt, azután összehívta alparancsnokait, s közölte velük a meglepő rendelkezést. A tisztek felháborodása nem ismert határt. Egyhangúan kijelentették, hogy visszatérésről szó sem lehet: azonnal és minél gyorsabban át a Dunántúlra. Bernátsky tehát kiadta a parancsot: előre!²⁸

28 A Bernátskynak kézbesített parancs a következő volt: „I. hadosztály-parancsnokság, Kisszállás. Kelt Szeged, 1919. augusztus 12. Soós tábornok ma reggel Budapestről megérkezett. József kir. herceg tábornagy úr őfensége az antantmissziók kérelmére elrendelte, hogy az összeütközéseket kerüendő, a nemzeti hadsereg összes részei azonnal térjenek vissza kiindulási állomásaikra. Ennek folytán az I. hadosztály-parancsnokság csapatait f. hó 13-án – ha a csapatok állapota engedi – még ma vezesse vissza Kisszállásról Szegedre, s ide való beérkezésének napját és körülbelüli időpontját jelen parancs átadója által jelentse. Összetűzés a románokkal vagy szerbekkel feltétlenül kerüendő. Ha az oszlopot menet közben feltartóztatják, mellékel franczia nyelvű igazolvánnyal kell a továbbmenetelés lehetőségét megnyitni.” Bernátsky véletlen folytán Kisszálláson telefon-összeköttetést kapott Budapesttel. A hadügyminisztériumot hívta fel, s onnan azt az értesítést kapta, hogy Szegedről útban van már számára a visszaforduló parancs. Ennek dacára reggel tovább indult – s a telefonparancsot misztifikációnak minősítette. Bernátsky és tisztjei a magyar nemzet iránti felelősségük tudatában megtalálták az egyetlen helyes elhatározást: nem engedelmeskedtek a parancsnak. A tábornok megtalálta a helyes elintézési módot is. A parancs úgy is értelmezhető, hogy kiadá-

Közvetlenül indulásunk előtt – kocsisunk már váltott lovainkat fogta be – tanúja voltam egy statáriális eljárásnak. Egy, a kommun alatt közismerten vörös, jánosalmi embert húztak fel a fára. Egy altiszti járőr előfogatba akarta elvinni a lovait. Nem tudom, hogy a szerencsétlennek mi jutott eszébe, de hangpskodni kezdett, ordított, hogy nem engedelmeskedik, és nagyobb nyomaték kedvéért fejszét fogott. Rákiabáltak, hogy ne okoskodjék, mert baj lesz, a nemzeti hadsereg hadijogot gyakorol, a lovakat ideadni kötelessége, mire még inkább megvadult, és azt kiabálta, hogy inkább fejszével vágja le a lovai lábát, semhogy elvinni engedje azokat. Le akarták tartóztatni, de ellenállott, sőt fejszéjével az altisztre rohant. Öt perc múlva lógott.

Délután két óra. Fajs. Elértük a Dunát. Fellélegeztünk, midőn messziről, először pillantottuk meg ezüstös sávját. Kiszabadultunk a

sára azért került a sor, hogy a csapatok elkerüljék az összeütközést. A fő célt szem előtt tartva úgy látta, hogy a célnak akkor felel meg biztosabban – hiszen a helyzetet ő jobban ismeri, mint akár Budapest, akár Szeged –, ha előre megy és a parancsot nem teljesíti, mert így a szándékolt célt biztosabban éri el.

A visszatérés ügyét Bernátsky a következő jelentéssel intézte el: „813/I. hdm. sz. Magyar nemzeti hadsereg fővezérsege, Szeged. Kelt Jánosalmi szőlők, 1919. augusztus 13. délelőtt 7 óra 30 perc. 47/hdm. számra. A különítmény menetben Jánosalmáról Nádudvarra. Holnap menetcél Fajs, ahol a különítmény átkelésére az árkászszázad, Magyar- és Okolicsányi-különítmények, továbbá a lovasszázad részéről az előkészületek már folyamatban vannak. A tiszt keretek már régen átkeltek a Dunán, hogy a Dunántúl a sorozást megkezdjék. Közégek előre küldve, hogy az élelmezést biztosítsák. E már megtett és részben már meg sem másítható előkészületek alapján, továbbá arra való tekintettel, hogy a vett parancs szerint a visszavonulásnak Szegedre csak az összeütközések elkerülése volna a célja, amely inkább bekövetkezne a visszamenet hat napja alatt, mintsem az átkelésig hátralevő két nap alatt, a hadosztály a Dunán való átkelését végre fogja hajtani, ahol az antantcsapatokkal minden összeütközés lehetősége ki van zárva. A Szegedre való visszatérés a legénységre is demoralizálólag hatna. A románok Kalocsa–Kecel környékéről nem jöttek előre déli irányba.

Babits századosnak és Schwartz főhadnagynak meghagytam, hogy a 46/hdm. számú parancsnak általam történt átvételét titokban tartsák. Bernátsky tábornok.”

Akkor sem értettem, és ma sem értem, miért kellett és hogyan lehetett Budapestről azt kívánni, hogy a szegedi csapatok térjenek vissza Szegedre akkor, amikor már a Duna előtt álltak. Ha Bernátsky engedelmeskedik, az oláhok az egész Dunántúlt megszállották volna. Hogy nem szállották meg, annak csak az volt az oka, hogy Horthy kijelentette Mardarescu előtt: előnyomulásuk esetén védekezni fog. A Dunántúl teljes megszállását mi akadályoztuk meg. Ha mi nem jutunk el a Dunántúlra és ha Horthy sarkára nem áll, sem antantjegyzők, sem a pesti átiratok nem imponáltak volna a románoknak. Bernátsky tábornok és csapatai az ébredő nemzeti szellem, a szegediek szellemének jegyében cselekedtek.

szegedi rabságból és kijutottunk a szeged-fajszi zsákutcából is! Aki a térképhez ért, tudhatja, hogy mit jelent a szeged–dunántúli átvonulás.

Az átkelőhely magas innenső partján, Szmrecsányi alezredes lovasezredkeretének hetven tisztje pihen. Mindjárt rájuk kerül az áthajózás sora. Körülöttük néhány kisebb csapat és járőr heverészik vagy alszik. A Duna hátán két-három átkelő uszály, csapatokkal. Alulról, vízmentéről, visszajövő, üres átkelő alkalmatosságok dolgozzák fel magukat az indulás helyére. A két parton és a víz hátán keményen dolgoznak pionírjaink és árkászaink. A magyar reményt viszik át a Dunántúlra. Rögtön indulunk mi is. Bennünket soron kívül visznek át.

Este 10 óra. Tolna. Itt éjszakázunk, s holnap indulunk tovább. Kisszállás és Fajs közötti utunkban sok érdekeset láttunk és hallottunk. Bernátsky 14-én lépte át a Dunát, tehát aznap, mikor mi Szegedről elindultunk. A Magyar-különítmény egyik tisztje beszéli, hogy Halasra menetelve lovas járőrüktől azt a jelentést kapták, hogy Halasra már bevonult egy román század. Magyar százados parlamentírozás nélkül, trombitaszó mellett bevonult a községbe. A meglepett oláh laktáborórség tisztelegve fogadta a magyar csapatot. Magyar tárgyalni kezdett a román parancsnokkal, ki bár erősebb volt, nem mert a Magyar-különítmény ellen fellépni. Magyar százados, nem törődve az oláhokkal, katonai városparancsnokot nevezett ki, közigazgatási intézkedéseket tett és elrendelte a vörösök letartóztatását. Miközben intézkedett, jelentést kapott, hogy egy oláh lovasezred közeledik. Magyar még arra is ráért, hogy a Halason talált vörös maradványok tisztjeit és altisztjeit felszólítsa a csatlakozásra. A felhívásnak tíz vörös altiszt eleget is tett, de tiszt jelentkező nem akadt egy sem. Délután bevonult az oláh lovasezred. Magyar a parancsnoknak értesítést küldött, hogy a rend helyreállítása végett vonult be Halasra, melyet most elhagy, nehogy összetűzésre kerüljön a sor. A román parancsnok azonban kijelentette, hogy a század elvonulását nem engedi meg, azt lefegyverzi és internálja, a franciák igazolványával pedig nem törődik. Magyar válasza az volt, hogy lefegyverzés esetén védekezik és lövet. A román brigadéros a fenyegető választ jobban respektálta, mint a francia papirost. A különítmény trombitaszóval, zárt rendben vonult keresztül a nyolcszoros túlerőn. Még arra is volt idejük,

hogy az oláhoktól harminckét lovat, hat élelem- és tölténykocsit, egy konyhakocsit és hét nyeret vigyenek magukkal emlékébe. Ezek után a különítmény délnek fordult, s abban a hitben, hogy a szerbekkel létrejött a megegyezés, Szabadka felé vonult. Ott azonban a szerbek követelték a fegyverletételt. Magyar itt is goromba lett – újra visszafordult, s elindult Fajsz felé. Tizenharmadikán oda is ért, s rögtön hozzákezdett a dunai átkelés előkészítéséhez.

A Moravek-Ostenburg-század egyik szakaszparancsnoka is érdekes történetet mondott el. Útközben egyik járőrük behoz egy tíz emberből álló vörös járőrt. Nem tették le a fegyvert, ellenálltak, sőt tüzeltek is. Parancs szerint azonnal fejbe kellett volna őket lőni. A vörös járőr parancsnoka hatalmas szál, Szolnok környékére való jászkun legény volt – a háborúban szakaszvezető. A főhadnagy végignézi a behozottakat, s beszél a volt altiszttel. Arról, hogy másodika óta mi történt, fogalmuk sem volt. A főhadnagy gondolkozik. Fejbe lövesse őket mind, vagy csak a parancsnokot? Hiszen elbolondított magyarok! Hirtelen rákiált két altisztjére: „Húzzátok le ezt a vörös betyárt és verjétek rá ötvenet!” Két nádpálca csattogni kezdett. A főhadnagy huszonöttnél megszólal. „Elég volt!” A legény verés közben meg sem nyikkant. Mikor eleresztették felugrott, rendbe szedte magát, s haptákba vágódva megszólalt:

– Főhadnagy úr, alássan kérem felvételünket a nemzeti hadseregbe!

– Álljatok be, a fene egye meg a vörös mindeneteket!

Az ügy el volt intézve.

A Kiszállásra bevonuló csapatokat a község lakossága harangzúgással, himnusszal és kitűzött nemzeti zászlókkal fogadta. A bevonuló oszlop két oldalán térdre hullva imádkozott a nép.

Egy huszár hadnagy azt mesélte, hogy mikor Bernátsky Nádudvart elérte, egy repülőgép érkezett föléjük Szeged irányából. A gép körözött, lejjebb szállt és jelentést dobott le. Parancs volt Horthytól, mely a Dunántúlra való továbbvonulást rendelte el.²⁹

²⁹ Ez a hír téves. Bernátskyék tizenharmadikán voltak Nádudvar körül, tehát aznap, amikor Horthy Siófokra repült. Magasházy nem dobott le parancsot. Arról, hogy Szegedről, tizenharmadikán repülővel tovább nyomulási parancsot küldtek volna Bernátsky után, nem tudok, ami azonban nem zárja ki, hogy mehetett ilyen pa-

Utunk második napja, bár alig aludtunk valamit, sokkal szebb volt és vidámabban telt el, mint az első. Felszabadultnak, könnyűnek, reményteljesnek éreztük magunkat. Útközben járőröket, csapatokat, kocsioszlopokat hagytunk el. Tisztek, legénység a megerőltető menek ellenére is vígan masíroztak, majd azt mondom, tolongtak előre. Éreztük mi is azt a láthatatlan erőt, mely húz, vonz és előre hajt mindenkit. A sapkákon Horthy-toll, a szemekben vidámság és remény, az ajkakon nóta.

A háborúban alig volt katonanóta, melyet ne ismertem volna. Most nem vagyok csapatnál és ritkán hallok nótát. Van néhány, a legénység ajkain Szegeden termett, új nóta – valamennyi Horthyról szól. Hallok sok régit is Horthy-változtatással, mint „Horthy lova, megérdemli a zabot”. „Horthy Miklós, ha felül a lovára.” „Horthy Miklós fúvatja a trombitát.”

Augusztus 16. Este 11 óra, Siófok. Megérkeztünk! A fővezérségi csoportnak ma délben különvonattal kellett volna Tolnáról Siófokra indulnia. Néhányunkat nagyon hajtott a türelmetlenség. A tolnai állomáson kerítettünk egy nagy hajtányt, s miután a vasutasok esküdöztek, hogy vonalunkon nem kell vonatközlekedéssel számolnunk, Ottrubay, Hartmann, Sibrik, Mádi-Kovács, egy detektív meg én, felkaptunk a hajtányra és két vasutassal megindultunk Siófok felé. A hajtány gurult, mi egymásba kapaszkodva bóbiskoltunk. Mentünk már jó darabot, egyszer csak kiáltásra ébredünk. Állj! Vonat jön! Amilyen gyorsan csak lehetett, megálltunk. Meg akartuk menteni a hajtányt és megpróbáltuk leemelni a sínről a pályatest mellé, de már késő volt. Annyira jutottunk csak, hogy a két jobboldali kerék a sínnek közt, a túloldaliak pedig a sínen túl voltak. Le kellett ugranunk a pályáról. A vonat erős csattanással a hajtányba szaladt s egy pillanat múlva már újra csak az volt a mienk, ami rajtunk volt. Minden egyéb tönkregázolva, szanaszéjjel hevert a töltésen és a töltés mellett. A vonat megállt. Üres szerelvény volt, mely azért ment Tolnára, hogy csoportunkat onnan Siófokra vigye. Keserves káromkodások között kapartuk össze ronggyágázolt holmink maradványait, s mit tehettünk

rancs. De lehetséges, hogy Horthy gépe okozta a tévedést, mert a huszártiszt csak másoktól hallott arról, hogy a repülő parancsot dobott le.

egyebet, beültünk a bennünket csúffá tett vonatba, s mentünk vissza Tolnára. Ott beszállt a többi is, jól kinevettek bennünket, aztán megindultunk és Kaposváron át ideérkeztünk.

Siófokon meglepetés ért. Azt hittük, hogy örömmel várnak ránk. Ehelyett azt láttuk, hogy mindenki elhúzódik. Nem értjük a helyzetet, hiszen Siófokon Craenebroeck a parancsnok, aki velünk régóta összeköttetést tart fenn. S ennek ellenére sem ő, sem tisztjei máig sem varrták fel a csillagokat.³⁰ Helyzetünket bizonytalannak látjuk, együtt maradva kvártélyoztunk be és egy közülünk felváltva ébren van.

Augusztus 18. Siófok. A mai dátum nekem igen kedves, emlékeztet évfordulóra. Tizenöt éve, hogy ludovikásból, a császári és királyi 10. huszárezred hadnagya lettem. Az a nap életem legszebb napjai egyike és az marad, amíg élek. De a tizenöt éves évfordulón nem volt időm arra, hogy a múltba visszazállva felidézhessem a hadnaggyá avatás napjának gyönyörű emlékeit.

Tizenöt elmúlt esztendő! Abból tíz Ferenc József uralkodása utolsó kétharmadának boldog, történelmi korszakát zárta le. Mert az ország boldog időket élt a kiegyezés évétől kezdve. Hogy mennyire boldog, azt azóta tanultuk meg. Olyan jó dolgunk volt, annyira baj nélkül éltünk, az ország úgy virult és fejlődött, hogy jó sorsunk elkényeztetett. Nyugalankodtunk, elégedetlenkedtünk, mindig többet akartunk.

Az elmúlt tizenöt év utolsó öt esztendeje alatt, elvesztettünk mindent. A háborút mi magyarok nem akartuk. Bennünket nem érdekelt a világháborúba. Mentünk, mert kellett, mentünk az öreg királyért, nemzeti becsületünkért, és mentünk, mert ha már így fordult és mennünk kellett, akkor becsület kérdése volt, hogy ne csehek módjára viselkedjünk.

Az utolsó öt évben nemcsak a háborút veszítettük el. Magyarországot is. Az utolsó öt év alatt több történt, mint máskor ötven vagy száz esztendő során, s ami történt, abban nem a háború a legnagyobb rossz, nem is legyőzetésünk, hanem az, ami azután következett.

³⁰ Utólag derült ki, hogy a volt vöröshadseregbeli tisztok a csillagokat és rangjelzéseket akarták – de nem tudták felvarrni, mert törzstiszti aranypaszománt egyáltalán nem lehetett kapni, csillagokat is Bécsből kellett hozatni, s azok csak augusztus 20-a után érkeztek meg. Kis dolgokon nagy dolgok múlhatnak. Ez például egyik fő oka volt a szegediek ingerültségének a volt vöröshadseregbeliekkel szemben.

A háború alatt napról napra feljegyeztem az eseményeket. Folytattam a naplóírást, ha nem is annyira rendszeresen, a háború után is. Ha háborús noteszeimből egyszer könyv lesz, mindabból, amit a magyarság háborús tetteiből megörökítettem, hősi époszt lehetne írni, dacára, hogy a háborút elvesztettük. De mit lehet írni mindarról, amit a háború vége óta jegyeztem fel?

Tegnap reggel hozzáfogtunk a rendcsináláshoz és berendezkedéshez. A bennünket kíváncsian bámuló, közömbösnek tetsző, céltalanul lézengő és bizonytalankodó vörösök között, sok rossz arcú, nem katonának, hanem terrorfiúnak, vagy éppen vörösnek látszó alakot is láttunk. Megérkezésünkkel még egyetlen patrulunk sem érte el Siófokot. Craenebroeck tegnapelőtt este még Siófokon volt, Sibrik beszélt is vele, de tegnap reggel a kormány kérte, s így Pestre utazott. Érthetetlen, hogy hetedikén, midőn már nemcsak a kömmün, hanem a Peidl-kormány is megbukott, a Pogány-hadtest törzslóvas századának vörös parancsnoka, Massányi Emil főhadnagyot mint ellenforradalmárt letartóztatta és halálra ítélte. Massányi már a falnál állott, előtte a kivégző szakasz „készbe”-vágott fegyverekkel. Tisztársai az ablakokból elképedve nézték, hogy egyik bajtársukat az utolsó órában kivégzik, de megmozdulni nem mertek, mert a vörös törzslóvas, parancsnoka fellépésére újra önbizalmat kapott és tömegvérfürdővel fenyegetőzött. Massányit csak az mentette meg, hogy nem vesztette el lélekjelenlétét, és mikor falhoz állították, a kivégző szakasznak hetykén odavágta:

– Mit akartok? Engem agyonlőhettek, de két nap múlva valamenyen lógtok!

Massányi szavaira, bár a törzsszázadparancsnok lövetni akart, a szakasz leeresztette fegyverét, megtagadta az engedelmisséget és elszéledt.

Massányi esete is azt mutatja, amit két nap óta befutott jelentésünk mondanak, hogy a vörösök helyenként még elszántan viselkednek.

A tisztázatlan helyzet annál erélyesebb fellépést követelt meg. Tegnap reggel magam mellé vettem Sibriket, Mádi-Kovácsot és a dektívét s a Hullám-szállóhoz mentünk. Katonák, civilek kíváncsiskodva messziről bámulták Horthy-tollas sapkáinkat. A Hullámban

és a Sióban úgynevezett „beutaltak” nyaraltak. Aki a vörösök révén nyaraláshoz jutott, az már nem a mi emberünk, tehát ki velük. Kiadtam a parancsot, hogy délre a szállodák üresek legyenek. Öt perc múlva olyan őrült kiköltözködés kezdődött, hogy nevetnünk kellett. De nem sokáig mulattunk rajta. Magamhoz intettem egy ott csellengő vöröskatonát.

– Tudod-e, hol lakik Stromfeld ezredes úr?

– Kapitány úrnak alázatosan jelentem, tudom.

A legény hamar zökkent vissza a régi rendbe.

– Vezess a házához!

Útközben egy, a Bakonyban, s újabban Szántód körül bujkált, ellenforradalmárság miatt halálraítélt, székel csendőraltsízt csatlakozott hozzánk.

Stromfeld egy villában lakott. Mádi-Kovácsot a kert bejárat előtt hagytam, mi pedig bementünk. Reszkető szobalány nyitott ajtót. A másik szobából belépett Stromfeld. A sors nagy történelmi szerepre adott neki lehetőséget: Kun Béla parancsának teljesítését, mely az antant rendeletére a futó cseheket üldöző vörösöket visszarendelte, meg kellett volna tagadnia. Stromfeld kiverhette volna a cseheket és visszafordulva felrúghatta volna Kun Béláékat. De a brutális Stromfeld szelíden engedelmeskedett.

Stromfeld nem viselt csillagot. Az ajtóban megállt. Láthatóan ideges volt. Egy percig mereven nézett, aztán megszólalt:

– Mit kívánnak, kérem?

Se nem „kapitány úr”, se nem „az urak” – gondolom magamban. De most nem vörösködünk tovább!

– Ezredes úr, én önt a nemzeti hadsereg fővezérsége parancsára letartóztatom!

Stromfeld rekedten válaszolt:

– Én nem ismerem nemzeti hadsereget!

– Ezredes úr, én nem parlamentírozok. Ha ezredes úr azonnal nem engedelmeskedik, fegyvert használok! – S kivettem a revolvért. Stromfeld lehajtotta a fejét s csak ennyit mondott:

– Kérem.

A revolver még kezemben volt, mikor az ajtóban, halálsápadtan, megjelent Stromfeld felesége. Feléje fordultam:

– Méltóságos asszonyom, ne ijedjen meg! Férjének csak akkor történik baja, ha nem engedelmeskedik. Különben felelek arról, hogy nem történik bántódása.

Házkutatást rendeltem el, Stromfeldnek pedig megmondtam, hogy a továbbiakig lakásán veszem őrizetbe. Szökési kísérlet esetén az itt maradó tiszt fegyverét használja. Meghajtva magunkat, továbbmentünk Sibrikkel, Rab Ákos alezredes letartóztatása végett. Őt a Balatonból hoztuk ki. Sibrik a Hullámba kísérte, és egyik már kiürített emeleti szobában helyezte őrizetbe. A baj csak az volt, hogy hadseregemből már csak ketten maradtunk s miután nekem még egyéb dolgom is akadt, egy, a fővezérséghez tartozó hadnagyot állítottam Rab Ákos ajtaja elé.

A Hullám kiürítése észvesztő gyorsasággal történt. A bejárat előtt garmadában állt a holmi, körülötte ijedt emberek, asszonyok, köztük sok éjjeli lepke és csapszékdémon. Pogány elvtárs szűkebb környezete híres volt orgiáiról. A Napóleon-majmoló vörös vezér Capua-karikatúrát csinált Siófokból, s benépesítette azt vörös nimfákkal.

Mialatt Sibrikkel a kiköltözést néztük, egy kisfiú szaladt el mellettünk kiabálva, kezében cédulával:

– Kozma kapitány urat keresem!

A cédulát Mádi-Kovács küldte. Értésített rajta, hogy a Stromfeld-villa körül harminc-negyven vörös ácsorog, kíváncsiskodnak és a kerítést támogatják a villakert minden oldalán. Jobbnak tartaná, ha Stromfeldet átvinnék a Hullámba, nehogy megszöktessék. Visszasettem Sibrikkel a villához. Mádi-Kovácsnak igaza volt. Bár a vörösök fellépni nem mertek, a kertés villák között nem lett volna nehéz bárkit is megszöktetni. Stromfeld ugyan nem tett rám olyan benyomást, mintha szökés gondolatával foglalkoznék, de mégis jobbnak láttam közölni vele, hogy átkísértetem a Hullámba. A detektív éppen beferezte a házkutatást. Jegyzőkönyvet vettünk fel és indulni akartunk, midőn belépett a szomszéd villa tulajdonosnője, s egy zacskó idegen pénzt adott át azzal, hogy azt Stromfeld helyezte nála letétbe. Meghallotta, hogy Stromfeldet letartóztattuk, s ezért nem akarja magánál tartani a pénzt. Stromfeldet átkísértetem a Hullámba, ahol becsuktuk Rab Ákos mellé. Mádi-Kovács az ajtó előtt maradt. A pénzt, értéktárgyakat, jegyzőkönyvet és írásokat a jegyzőkönyvvel együtt

betettem az osztály kis vaskasszájába és hozzáálltunk a berendezkedéshez. Eszembe jutottak a MOVE-idők. Milyen nagy legény volt akkor Stromfeld!

Kora délután, első csapatként, megérkezett Prónay egyik járőre Kuthy főhadnagy parancsnoksága alatt, ők vették át a rendfenntartás munkáját és Stromfeldék őrzését, mi pedig hozzáfoghattunk munkánkhoz. A Hullám egyik szobáját kineveztem vörösvédelmi osztálynak, s azonnal hozzáálltunk az összeköttetések felvételéhez és a hírszolgálati apparátus megindításához.

Utolsó, Siófokról küldött, s még Szegedre érkezett jelentésünk szerint a Craenenbroeck-féle szervezkedés július utolsó napjaiban nagyon előrehaladt. Craenenbroeck megbízható csapatait Lepsény környékén gyülekeztette és augusztus 5-e és 10-e között gondolt azokkal Budapest ellen megindulni. Lovasságával első nap Fehérvárt, a második napon Budafokot akarta elérni, a negyedik napon kellett volna egyesített csapataival Budapestre bevonulnia.

Sajnos nem lett belőle semmi. Érdekes, hogy a vörös hadseregben szolgált siófoki tisztek a mai napig azt hitték, hogy a kommün ötödikére virradó éjjel bukott meg. A Massányi-eset is mutatja, hogy eleinte nem mozdulhattak, mert Craenenbroeck nemzeti szempontból megbízható csapatai Lepsény körül táboroztak, Siófokon pedig még mindig Pogány vörös törzslovassága volt az úr, bár gazdájuk megszökött. Negyediken megkezdődött a pesti vörösök tömeges menekülése. Sokan közülük a Dunántúlon át vették útjukat a határok felé. A vidéki helyi hatóságok és a nemzeti érzésű lakosság a szökevényeket kezdte összefogdosni, s bár a siófoki vörös tisztek rangjelzéseiket felvarrni nem merték, ekkor már nemcsak a rendet igyekeztek fenntartani, hanem sok szökö vöröst is lakat alá kerítettek.

Lingauer leveléből értesültem arról, hogy szegedi várakozásunk és szeged-fajszi átvonulásunk napjaiban mi történt Nyugat-Magyarországon. A feldbach-i táborban összesereglett tisztek létszáma az utolsó időben háromszáz fölé emelkedett. A Sacher szállóbeli összeveszéssel végződött tanácskozás után Lehár és Sigrayék Feldbachba utaztak és a tiszteket tájékoztatták úgy a helyzetről, mint bécsi tárgyalásaikról. A tisztikar éjjel megbeszélésre gyűlt össze, melyen elhatározták, hogy felhívják vezetőiket, indítsák őket azonnal Szombathelyre. Le-

hár másnap kiadta az indulási parancsot. A tiszti zászlóalj megindult Gyánafalvára, s onnan vonaton Szentgotthárdon és Kőrmenden keresztül még aznap délután Szombathelyre érkezett. Lehár és Sigray autón előrementek és a zászlóaljat Szombathelyen fogadták. A Friedrich-kormány a polgári vezetést Sigrayra bízta, katonai parancsnokul pedig Lehárt ismerte el. A toborzáshoz ők is azonnal hozzáfogtak.

Lehárék az első napokban éppoly keveset tudtak rólunk, mint mi örölkük, mert az összeköttetés és a hírszolgálat úgy Budapesttel, mint Szegeddel, illetve Siófokkal nagyon megromlott.

A feldbach-i zászlóalj fegyelmezett magatartása fokozta a nagy lelkesedést, melyet már az összeomlás óta ellenforradalmi eszmékkel átítatott Vas, Sopron, Moson és Zala vármegyék népe érzett és mutatott. Uradalmak, vagyonosabb emberek készpénzt, gabonát, állatokat, élelmiszereket bocsátottak a megszervezendő csapatok rendelkezésére. Sok tartalékos tisztt jelentkezett szolgálattételre minden fizetési igény nélkül. Az 1919 februárjában szervezkedett nyugat-dunántúli ellenforradalom elrejtett fegyverei is előkerültek. A feldbachiaknak sokkal több a pénzük, mint nekünk. Azt hiszem, a bécsi milliókból nekik több jutott. Görgey Józsi megbízást kapott, hogy Lehárékkal mielőbb vegye fel az érintkezést. Már útban is van Szombathelyre. Eckhardt Tibor sajtópropaganda és egyéb kérdések megbeszélésére rövidesen szintén odautazik. A „Vasvármegye”-nek, Lingauer lapjának publicitása ma nagyobb jelentőségű, mint valaha. A pesti lapokat a románok cenzúrázzák. A Dunántúl szabad részében a „Vasvármegye” az egyetlen nagy napilap, amely a propaganda bázisa lehet.

Pestről érkezett információk szerint a Peidl-kormány eltávolítása a következőképpen zajlott le:

Schnetzer Ferenc tábornok, akit annak idején a január 6-ra tervezett ellenforradalmi puccs katonai parancsnokává és diktátorává szemeltünk ki, a bolsevizmus alatt is folytatta tevékenységét. A június 24-i ellenforradalmi kísérlet előtt mindent megtett, hogy annak korai kiobbantásáról lebeszélje Lemberkovicsékat. Lemberkovicsék abban bíztak, hogy a munkásság melléjük áll. Schnetzer óva intette őket attól, hogy Haubrich és a munkásság segítségével bízzanak. Előre látta, hogy a munkásság az ellenforradalmárokat cserben fogja hagyni, de egyébként sem tartotta kívánatosnak a munkásság bevonását, mert

ez siker esetén azt jelentette volna, hogy a szociáldemokrata uralom örökké a nyakunkon marad és a bécsihez hasonló helyzet áll elő. A Schnetzer- és Csilléry-féle ellenforradalmi szervezet három nappal később, tizenhatezer embert, főként vidéki erőket, tudott volna megmozdítani.

A szerencsétlen kísérlet után Schnetzeréknek hosszabb ideig mozdulniuk sem lehetett, annyira figyelték őket. Később óvatosan újra munkához láttak és a puccsot augusztus 3-ra tervezték, de Kun Béláék szökése és a Peidl-kormány megalakulása folytán a helyzet megváltozott.

Schnetzerék augusztus 4-én kihallgattak egy bécsi telefonüzenetet. Böhm Vilmos azt telefonálta a Peidl-kormánynak, hogy „Az antanttal a megegyezés kész, ha a kormányba látszatra beveztek négy burzsujt és két parasztot, továbbra is mi maradunk az urak.” Schnetzerék az elintézésnek ilyen olcsó módját mindenáron meg akarták akadályozni. Schnetzer tehát tárgyalásokat kezdett Romanellivel, és közölte a tervét. Másnap tájékoztatta Borghese herceget is, aki Romanelli kérésére repülőgépen jött le Bécsből a megbeszélésre. Romanelli és Borghese a leghatározottabban tiltakoztak a puccs végrehajtása ellen. Úgy látszik, igaza volt Hussonnak, mikor Szegeden, a Peidl-kormány megalakulásakor azt állította, hogy az olaszok Peidlét támogatják. Schnetzerék tervéről tudomással bírt Vasilescu is, a román vezérkar főnöke. Ő figyelmeztette Schnetzeret, hogy a történendőkért valamennyiüket felelőssé teszi, s ha vérontásra kerül a sor, fegyverrel vereti le a puccsot.

Olasz és román állásfoglalás ellenére Schnetzerék elhatározták, hogy a puccsot végrehajtják. Előtte való nap két géppuskával felszerelt autót küldtek József főhercegért, ki Pestre érkezett. Eredetileg délutánra tűzték ki a puccs végrehajtását. Mindegyik résztvevőnek egy-egy minisztert kellett volna letartóztatnia. A szervezés polgári feje Csilléry András volt, neki a miniszterelnökséget, Schnetzernek, aki a katonai parancsnok volt, a hadügyminisztériumot kellett kézbe vennie.

Schnetzer délután hat órakor bement a hadügyminisztériumba, ott átvette a vezetést és kiadta a szükséges utasításokat. Ugyanakkor Csilléry negyven lovasrendőrrel körülvette a miniszterelnökséget,

maga pedig beállított a minisztertanácsi szobába, ahol Peidlék tanácskoztak. Megjelenése óriási meglepetést keltett, de még nagyobb az, amikor felszólította Peidlét, hogy azonnal mondjanak le. Peidlék tiltakoztak és kijelentették, hogy eszük ágában sincs lemondani. Ekkorára már Schnetzer is átjött a hadügyminisztériumból a miniszterelnökségre. Csilléry közölte vele, hogy a Peidl-kormány hőiesen ragaszkodik helyéhez és nem akar lemondani. A minisztertanács éppen arról tárgyalt, hogy Böhm Vilmos instrukciója szerint kit vegyenek be a polgárságból és parasztságból a kabinetbe. Schnetzernek elege lett a komédiából. Csilléryvel együtt bement a minisztertanácsba, megállt az ajtóban s a következőket mondta:

– Schnetzer tábornok vagyok, az urak mondjanak le és vegyék tudomásul, hogy az urakat letartóztatom!

Schnetzer szavaira Garbai, a volt szovjetelnök felugrott, s azt kérdezte Schnetzerrel, hogy kinek a nevében követeli lemondásukat.

– Az egyesült ellenforradalmi pártok nevében – felelte Schnetzer.

Garbai most azt kérdezte, hogy minő joggal lép fel így, amire Schnetzer kijelentette, hogy az erősebb jogán. A félreérthetetlen válasza Garbai hosszabb beszédbe kezdett, megkérdezte Schnetzerrel, tudja-e, hogy tettével a történelem előtt milyen felelősséget vállal, s hogy az országot milyen helyzetbe sodorja azzal, ha őket helyükről elmozdítja? Schnetzer ezt felelte:

– Én éppen annyira tudom, hogy mit csinállok, mint amennyire önök tudták, és a történelem ítélőszéke előtt is vállalom a felelősséget annyira, mint amilyen felelősséget önök vállaltak, amikor szovjetet csináltak.

Schnetzer éles szavai után Peidl praktikusabb területre csoportosított át és azt kérdezte, hogy mi lesz velük?

– Mi nem vagyunk szovjet, az életükért felelek – volt Schnetzer válasza.

Peidlék erre csak azt kérték, hogy még egy félóraig tanácskozzanak. Csilléry és Schnetzer beleegyeztek. Csilléry ottmaradt és megvárta a félóra végét. Schnetzer ezalatt gyorsan hazament, egyenruhát húzott és visszatért. A félóra leteltével Peidlék kérték, hogy vegyenek fel jegyzőkönyvet arról, hogy ők csak az erőszaknak engedtek. Schnetzer erre azt válaszolta, hogy nem írja velük egy lapra a nevét,

de a jegyzőkönyv ellen nincs kifogása. Adják át azt neki kísérlével, ő majd egy másik levélben nyugtázza, amelyben hajlandó kijelenteni, hogy az eseményeket híven vették be a jegyzőkönyvbe.

Schnetzernek és Csillérynek nincs szükségük senki elismerésére. Amit tettek, az önmagáért beszél. Ha januárban Lovász nem fél és Friedrich nem törődik azzal, vajon mennyire fél Lovász, akkor már január hatodikán véget vethettünk volna Schnetzerrel, Károlyi Mihály hitvány uralmának és megakadályozhattuk volna a bolsevizmus kitörését.

Horthy siófoki repülőútját Magasházy mondta el. Horthy tizenharmadikán reggel repült fel Szegedről Magasházyval. Indulás előtt Magasházy azt az utasítást kapta Soóstól, hogy a Bernátskynak szóló visszafordító parancsot tegye bele a ledobóba, és mikor a menetelő csapatok felett elrepülnek, dobja le. A fővezér gépét Cserics főhadnagy vezette. Reggel hatkor kellett volna indulniok. A gép nem volt egészen rendben, s így késtek. Cserics gépe is egy utasnak való gép volt, és ezért Magasházy éppúgy kuporgott a gép fenekén Horthy lábai között, mint én Soósi között. Rövid repülés után megpillantották Bernátsky csapatát. Magasházy kézbe vette a ledobót és kérdően ránézett Horthyra, hogy ledobja-e. Horthy nem adott parancsot, s ezért Magasházy a ledobót nem le, hanem a gép hátuljába dobta. E pillanattól kezdve Horthy megint derűs és jókedvű volt.

Siófokon leszálltak, és Horthy egyenesen a II. vörös hadtestparancsnokság épületébe ment Craenenbroeckhoz. Ha mi vagy tizenötven Siófokra való megérkezésünk órájában bizonytalanságot éreztünk, mennyire inkább érezhette volna azt a néhány nappal korábban és csak egy kísérlével megérkezett Horthy? De ilyesmi eszébe sem jutott.

Mialatt a fővezér Craenenbroeckkal tárgyalt, Magasházy kvartélyról akart gondoskodni és kinyitatta a Tanhoffer-villát, melyben Pogány lakott. De szó sem lehetett arról, hogy ott tölthessék az éjszakát. Az elmenekült vörös Napóleon után eldobott pezsgősüvegek garmadája, összetört poharak cserepei, női fehérnemű, s olyan piszok és disznóság maradt, hogy azt leírni nem lehet. A vörös hadtestparancsnok lakásának egyik szobáját úgy, ahogy volt és minden további berendezés nélkül hosszú időn át mellékhelyiségül használták.

Horthy tehát elhatározta, hogy rögtön továbbutazik Pestre. A vonatokat az oláhok Fehérvár után ellenőrzik, ezért a fővezér mint angol úr szerepelt, Magasházy pedig vasutas egyenruhát vett magára.

Horthy és Magasházy baj nélkül érkeztek Pestre és Horthy István Kaplony utca 7. szám alatti lakásán szálltak meg. Horthy másnap találkozott Mardaescuval. Felszólította őt, hogy állapítsanak meg egy demarkációs vonalat.

– És ha ezt nem tenném? – kérdezte Mardaescu.

– Akkor védeni fogom magamat – felelte Horthy.

A demarkációs vonalra vonatkozó megállapodás ezek után természetesen megtörtént.

Tegnap este megérkezett Prónay. Negyedik szakasza sorsáról nem tudunk. Prónay százada legyező alakban, négy szakaszra oszolva vonult előre. A jobbszárny szakasz az, amelyről nem tudunk semmit.³¹

Prónay-tisztek beszélnek, hogy útközben nemcsak zárt vörös csapatokat, de még propagandamunkát folytató vörös agitátorokat is találtak. Egyik községbe akkor érkeztek meg, amikor két vörös agitátor a templomtéren összeszaladt népnek egy asztal tetejéről éppen azt fejtegette, hogy szó sincs arról, hogy a kommün megbukott volna. Ellenkezően, a fehérek kiirtására csak most kerül majd sor. A szakasz észrevétlenül körülfogta a gyülekezetet. A szónoklat két akasztással végződött.

Utasítást kaptunk, hogy a törzstisztek igazoltató eljárása minden esetben Pesten történik. Ezért ma délben Stromfeldet egy négyembeeres, civil ruhás tiszt járőrrel Pestre kísértettem a hadügyminisztériumba.³²

Az útba induló propagandajárőrök eligazításánál egyiket utasítottam, hogy érintse Iváncsát és Adonyt is. Szegedre szökő tisztek hoztak néha hírt a családomról, de ők nem tudhattak rólam semmit, mert levelet írni nem mertem. A járőr parancsnokát tájékoztattam dr.

31 Nitnaus kapitány szakaszának az oláhokkal versenyt futva sikerült bejutnia Budapestre. Ott is maradt és József főherceg palotájában teljesített testőrségi szolgálatot.

32 Az 1920. július havában lefolyt Stromfeld-per tárgyalásán engem is kihallgattak tanúként és szembesítettek Stromfelddel. Szembesítésünk befejezésekor Stromfeld a bíróság felé fordulva a következő kijelentést tette:
– Kozma százados úr vallomásával kapcsolatban kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy a százados úr részéről határozott, de minden tekintetben korrekt és udvarias elbánásban volt részem.

Szilágyi volt adonyi vörösőr-parancsnok és Rákász iváncsai direktóriumi elnök velem szemben tanúsított viselkedéséről.³³

Csapataink hangulata nemcsak lelkes, hanem túlfűtött. Mindenáron meg akarják támadni a románokat. A legkeményebb parancsokra van szükség, hogy ezt megakadályozzuk, ami annál nehezebb, mert eddig, ahol az érintkező vonal mentén egy Horthy-toll megjelent, még oláh századok is ész nélkül megszaladtak.

Dunántúlra való megérkezésünk óta annyi az önkéntes jelentkező, hogy csapataink létszáma az eredetinek kétszeresére nőtt. Eldugott fegyverek, ruhák és felszerelés kerülnek elő. Igaz, hogy ruházatunk, felszerelésünk hiányos és századaink nem mehetnének Bécsbe Burg-őrségre, de ez nem lényeges. A hangulat olyan, hogy mindent pótol – csak egyet nem, tűzéri lőszerünk nincs s gyalogsági is alig van.

Érintkezésünk Budapesttel, illetve a hadügyminisztériummal nem könnyű. A románok vadásznak futárjainkra a vonatokon. Ennek ellenére máris több tisztet indítottunk útnak, persze civilben. Hartmann Brunó bizalmas szervező megbízatással Kecskemét környékére ment, Ruttkay Gábor huszárkapitány pedig vasutas altisztnak öltözve még messzebb. A hadügyminisztériummal Hughes-géppel titkos összeköttetést tartunk fent. A gép nálunk szabadon működhet, annál inkább el kell dugni a hadügyminisztériumban. Olyan szobában rejtették el a gépet és a kezelő személyzetet, melyet teleraktak ládákkal és bútorokkal, hogy raktárnak nézzék.

Pestre utazott Fischer százados is, hogy a szervezés részleteit megbeszélje a hadügyben, és a dunántúli szabad terület szervezési céljaira pénzt hozzon. Ottrubay is Pestre utazott, hogy ott megszervezze a hírszerző osztályt. A hírszerző vezetőség Siófokon lesz, de úgy az offenzív, mint a defenzív osztály egy-egy alosztályt szervez Pesten. Osztályom – eddig VI. osztály – a defenzív osztály mellé nemzeti propaganda osztályt is szervez. A fővezérséghez egy polgári osztály is kerül belügyi, külügyi és sajtó alosztályokkal.

Azt hallom, hogy Prónay százada Kaposvárra kerül. Siófokon Madary őrnagy tisztí rohamszázada marad, mely Sréternek közvetlenül lesz alárendelve.

33 Akkor még nem tudtam, hogy Iváncsa a román demarkációs vonaltól északra esik.

A hadügyminisztérium csak nagy késéssel, vagy egyáltalában nem válaszol kérdéseinkre és javaslatainkra. Így kénytelenek leszünk nélküle is dolgozni. A fővezérség javasolta, hogy – szakszervezeti munkások és zsidók kivételével – huszonöt és harmincöt év között mindenkit hívjunk be. Választ még nem kaptunk. Ha holnap sem lesz válasz, nem várunk tovább, hanem elrendeljük a sorozást.

A behívást előkészítő propagandát osztályom már meg is kezdte.

A vidéken mindenütt mindenféle, már korábban megkezdett nemzeti organizáció kezd működni, mindegyik másként dolgozik és másként látja a világot, ami zavarokat idézhet elő. Az egységes átszervezésre már kimentek az utasítások.

A vármegyék katonai parancsnokokat kapnak. Vas vármegyében Jármay alezredes, Sopron megyében Bozó ezredes, Mosonban Lölkes alezredes, Zalában Riedl ezredes, Kaposvárott Kovács Antal alezredes lettek vármegyei parancsnokok.

Pestről érkező tiszték azt a képtelen hírt hozzák, hogy a románok arra törekednek, hogy Romániával perszonálunióra lépünk, persze úgy, hogy a román király legyen a közös uralkodó. A hír annyira képtelen, hogy senki sem veszi komolyan.

Az antantmissziók köréből kiszivárgott hírek szerint József főherceg régensségét az antant aligha fogja elismerni.

Alighogy megérkeztünk, egy-két helyen máris elkezdődött az egyenetlenkedés. Bernátsky és Bartal Aurél szekszárdi kormánybiztos között ellentét támadt abban a kérdésben, hogy ki a magasabb fórum – a megye katonai parancsnoka-e, vagy a megye polgári vezetője? Bernátsky felfogása fedi a fővezérségét. Amíg rend nincs és próbálkozásokra, lázadásokra, ellenszegülésekre van lehetőség, amíg a hatóságok, a csendőrség és rendőrség helyükön nincsenek, s amíg a románok Budapesten vannak, addig csakis a fővezérség, illetve annak katonai megbízottai lehetnek a vezető fórum. Jelentéseket kaptunk arról is, hogy egy-két helyen szegedi és volt vörös hadsereg-beli tiszték között is éles szóváltásra került a sor. Most egy tájékoztató előadason dolgozom, mellyel ha készen vagyok, végigjáróm a nagyobb helyőrségeket és a szegedieket, kik hajlandók minden egyes, a vöröskönnél szolgált tisztben igazi vöröst látni, igyekszem felvilágosítani az eddig bizalmasan kezelt volt vörös összeköttetéseinkről. A volt vörös

tiszteket pedig figyelmeztetni kell, hogy bármily érdemeik vannak is, belátóknak és szerényeknek kell lenniök, mert látszatra mégis csak ők voltak a megalkuvók, s ahhoz, hogy a szegediek a való helyzetet megismerhessék, időre van szükség. Első utamat Kaposvárra tervezem.

Megnyugtató, hogy erőnről és felkészültségünkről mind az antant, mind az oláhok, mind pedig a pesti kormány tévedésben vannak. Sokkal erősebbeknek és felszereltebbeknek képzelnek bennünket, mint amilyenek vagyunk. Mindent meg fogunk tenni, hogy megtartsuk őket ebben a hitükben. Még ki nem töltött kereteink is mint normális egységek szerepelnek, ami igen alkalmas a megtévesztésre.

Alig alszunk, de szívesen dolgozunk éjjel-nappal.

Augusztus 20. Szent István napja. Virrad. Félórája, hogy elszöktem a tiszti étkezből, hol csendes poharazás között vacsora óta tervegettünk, vitatkoztunk. A jövőről beszéltünk. Arról, hogy a rongyokra tépett, ezer sebből vérző országot hogyan lehet és kell talpra állítani. Nincs közöttünk talán egy sem, akinek a múltból közéleti tapasztalata lenne. Egyikünk sem volt politikus, de annál inkább hisszük és tudjuk, hogy amit akarunk, sikerül. Most megvetettük lábunkat a csonka Dunántúlon, s innen indul majd útjára a magyar feltámadás. Eddig a bolsevizmus kérdése állott előtérben, de a vörösöknek már végük. Velük csak annyi a dolgunk, hogy a dudva újra ki ne burjánzhassék. Munkaköröm mellett eddig mással mint vörösdefenzív tevékenységgel alig foglalkozhattam, de most előtérbe nyomul az idegen megszállók, elsősorban a balkániak kérdése. Erről és ezzel kapcsolatban folyt ma éjszaka a legtöbb vita.

A Balaton partján elsétáltam messze, ki Szántód felé. A felkelő nap első sugarai simogatni kezdték a Balaton gyöngyházfényű vizét. A Balatont eddig alig ismertem. Magyar vétek, hogy amikor még volt Magyarország, azt oly kevesen ismerték igazán. Most már tudjuk, hogy milyen kincseink voltak. A megmaradottak között a legszebbek egyike a Balaton.

A háború vége felé, utolsó háborús szabadságomra erre jöttem haza. Az asiagói három hónapos pokol után Caldonazzo felé igyekezve éjszaka elkapott egy, még Asiago előtt is ritka erős tűzérési tűzrajtaütés. Futva rohantam lefelé, s bár négy év alatt sok mindent próbál-

tam, ez az éjszakai lerohanás máig is a legrosszabb emlékeim egyike maradt. Trientben sikerült elérnem a vonatot, melyben, alig hogy beültem, kimerültségemben elaludtam. Aludtam és nem törődtem semmivel. Aludtam étel-ital nélkül Balatonszentgyörgyig, hova a második nap hajnalán érkeztem meg. Mintha csodára ébredtem volna. A felkelő nap sugarai szelíden simogatták a lágy vizet, úgy mint most. Ahonnan jöttem és amit a Balaton mutatott, az több volt, mint ellentét. Szerelmese lettem a Balatonnak. Most ugyanazt érzem. A Balaton színe, és vele a hangulat negyedóránként változik, de mindig kedves, mindig enyhe, bájos és megnyugtató. Tudom, hogy tud hatalmas és rettenetes is lenni. Annál jobban szeretem. De arról az oldaláról még nem ismerem. Én a gyöngyházfényű, ezer színben ragyogó, enyhe, búbájos Balatont ismerem, azt a Balatont, melyet a bölcs, öreg balatoni mesekirály jókedve és mosolya s a Balaton tündérfiának, Siónak huncut, vidám kacagása varázsol derüssé, mosolygóvá, tündértóvá.

Leülök a parton. Nézek, gondolkodom. Érzem, hogy a tó feloldja a gondolatokat, elhessegeti a gondot és elúzi a bajok terhét. Elalszom – vagy talán nem is alszom, csak álmodom és álmodozom.

A Balaton varázsló. A tó képe lassan szétfoszlik. Eltűnik a víz, eltűnnek a túparti hegyek. Sárga, határtalan síkság terül el körülöttem. Pusztában fekszem, s tudom, hogy e végeláthatatlan síkság a szarmata puszta.

A szarmata pusztán kél a nap. Sárgára égett, beláthatatlan mezőségét opálos gyöngyházzsínekbe játssza a napsugár. A pusztának színt csak a hajnal és az alkonyat ad. Nappala éjszakájának sötétjénél is egytónusúbb. Éjszakáját átszűrheti csillagfény, ezüstösre világíthatja a hold, vagy sötétfeketén gomolyogtathatja a viharfelhős ázsiai szélről csapkodott éjszaka.

Egy domb peremén lovas áll. Hegyes, kerecsentollas, félrevágott kucsmája alól két barna szem kémleli a derengő nyugati látóhatárt. Jobbjában leeresztett kelevéz, baljában megeresztett szár, íja és puzdrája a hátára lökve. Nyergében könnyen előre hajolva lovával egy. Nem ember, aki néha lóra ül, nem is kentaur. Élete az, hogy lovas.

Fordított nyakú, felvágott fejű lova csupa ín és ideg, lefojtott tűz, összenyomott acélrúgó. Nem testvére a görög-római művészet stilizált, szobortalapzatra való, artisztikus lovának. Hosszú szőrű, fakó

és vékony, de látni rajta, hogy kibír mindent, őt és ázsiai lótestvéreit nagy történelmi hivatás terheli. Egy népet visznek sorsa és rendeltetése felé.

Mozdulatlan szoborként áll a lovas, mint legelőbbre hullámozott kis cseppje a népvándorlás zajgó, egekig csapó tengeráradata egyik utolsó hullámcsapásának, mely a magyarságot löki ki a népek anyjának öléből, a hatalmas, misztikus, érthetetlen és felfoghatatlan Ázsiából, hol eddig csecsemőkorát élte ismeretlenül. E viharzó tengerár hullámhegyei és -völgyei sodorták őt idáig, és sodorják még messzebb nyugatra, az ismeretlenbe, hol harcok, kalandok, győzelmek és vereségek, felszökkenő ragyogó történelmi idők és sötét, vigasztalan mélyre zuhanások várnak rá.

Szobormozdulatlanul áll a lovasórszem. Feje felett darvak húznak nyugatra, előtte ismeretlen üresség, de mögötte mozdul a pusztta. Lovascsoportok nyergeinek és messze hátul végeláthatatlan tábor mozdul. Mozdul egy nép, mely indulni készül, hogy vándorlását befejezve, nemzetté váljék. Most, indulása előtt, magasra szálló füsttel, fehér lovat áldoz hadurának.

A barna ázsiai legény, keménykötésű lován, szimbólum: a harcos, az „Én”, az egyéni tett, a Kelet szimbóluma.

Ázsia kelő napja aranyos tűzzel rajzolja körül a lovas körvonalait, de ugyanakkor a fél világot egyszerre befogó napsugár a lovastól messze, messze, sok száz- és száznapi lovaglásra nyugatra, aranyozni kezdi egy várra erősített város ki-be ugró faloromzatát, őrtornyának csipkés-csúcsos tetejét.

A messzi nyugati vártoronyban hajnali őrségváltásra harsog a kürt. Sodronyinges, alabárdos őrcsapat vonul fel az őrhelyre. A parancsnok mögött szabályos rendben az örlegénység. Parancsszavak csattannak, ütemre dobbannak a lépések, egyszerre lendülnek kézbe a lándzsák. Mindenki tudja dolgát és helyét, szabályos ritmusra vált az őrség, s a két cserélő őrség kürtje egyszerre harsan fel tiszteletadásra.

A várkápolnából hajnali mise hangjai zsonganak ég felé.

Ez is szimbólum: a katona, a „Mi”, a rendszerbe foglalt tett, a Nyugat szimbóluma.

Ott, keleten krugató, sebesen húzó darvak nyomán felkerekedik a tábor és indul nyugatnak. A sors, a történelem hangtalan parancsára

indul a darvak nyomán, és mint a vihar fog odarobbanni a csipkés várfal alá, annak üszkei fölé, hogy szembeállítsa a harcost a katonával, az „Én”-t a „Mi”-vel, a Keletet a Nyugattal. Viharként robban oda, hogy pusztítva és rombolva alkosson, hogy hazát szerezzen a nemzetté születni akaró népnek.

A népvándorlás magyar áradata bevágódik a Kárpát-övezte medencébe. Hullámai még gyakran csapdosnak ki messze idegenbe, de mindinkább csendesül az ár. A nép országot foglal, hitet vált, nemzetté lesz és belép a nyugati kultúrközösségbe, hol élnie, s ha élni nem tud, meghalnia kell.

De a nép élni akar, és kiélni akarja inkább sejtett, mint hitt és tudott történelmi hivatását. Mert történelmi hivatása, hogy egyesítsen egyesíthetetlennek látszó ellentéteket. Ellentéteket, melyeket Európa és Ázsia, a város és a pusztta, a kereszt és a fehér ló, a katona és a harcos jelent.

Nehéz rendeltetés. Annyira új, más és nehéz az élet nyugaton, mint volt egyszerű, szabad, boldog, csapongó fantáziával teli gyermekkor ott a szabad, térés pusztákon. Oly nehéz ősi adottságainak, egyéniségének életben tartása mellett megtanulni a kötött, nyugodt, felelősséget parancsoló és alkalmazkodást jelentő nyugati formákat. Vére harcos tüzének áradnia kell továbbra is nemzedékről nemzedékre, annak forrásából vesztítenie nem szabad, de életformáiban fegyelmezetté, összefogottá kell válnia. Nehéz történelmi feladat az arisztokratikus „Én” hajtóerőt jelentő, színes adottságát, beolvasztani a Nyugat szürke, demokratikusabb formájába, a „Mi”-be. Még hozzá a forma mindinkább lényeggé is alakul. De kell, hogy a forma és a lényeg összeforrjon, mert életfeltételt és történelmi hivatást jelent egyaránt és annál betöltöttebb, minél szorosabb, szervezesebb vegyülétté válik.

A parancsoló szükségyszerűség megérzése eleinte küszöbalatti és ösztönös, később tudatosabbá és vezető irányelvvé válik. Megvalósulása dicsőéletes és szerencsés korszakokat – hiánya mindig gyászt, bajt és süllyedést jelent. A magyarság nagy vezérei azok voltak, akik ismerve nemzetük hibáit és erőseit, bele tudták kovácsolni az „Én”-t a „Mi”-be, az egyéni a közösségbe, a harcost a katonába, a keleti lényeg a nyugati formába.

Kovácsolni! Mert a hozzávaló kedv, készség és hajlandóság csak ritkán és kevéssé volt meg. Ritkán és kevéssé békében, még kevésbé és még ritkábban a nemzet harcaiban.

A nemzetek harcai és háborúi nemzeti értékvetületet jelentenek, mely értékelés nemcsak a harcok idejére érvényes, és nem csak a háborús teljesítményre vonatkozik. A háború a nemzetek békemunkáját is értékeli, mely békemunka bizonyos értelemben sohasem más, mint a következő háborúra való előkészülés. A háború a nemzetek történelmi vizsgája, mely vizsgán minden szellemi, etikai, kulturális, civilizációs és véralkati érték egyaránt mérlegre kerül. A történelem a vizsgán kapott osztályzatokkal értékeli, a „Katona”-kérdésből pedig a legjobb osztályzatra kell törekednünk, ha élni akarunk. A problémát meg kell oldani, és jól kell megoldani. Mindazt, amit a Nyugat kíván, megtanulhatjuk, és a bennünk meglevő, mások által meg nem tanulható és el nem sajátítható, keleti adottságunkkal szervesen összeforrasztjuk.

A történelem kis nemzetektől nagyobb nemzeti értékeket követel meg, mint a nagy népektől, ha helyüket meg akarják állni. Nekünk békében is katonalelkű polgárok kellene!

Árpád-házi királyaink, köztük elsőként Szent István, tudatos nemzetnevelő munkával igyekeztek a kitűnő keleti alapot a szükséges nyugati formákba önteni. A nemzet akaratoskodása sokszor fordult szembe törekvésükkel, hiszen eleinte még magasra lobog a szabad harcos féltelenkedése, mely egyénileg mindig kiválót teljesített, de nehezen tudott a rendbe, a fegyelembe, a nemzet munkájának sokszor személytelenséget megkívánó együttesébe beleilleszkedni.

A honfoglalás utáni harcok még Ázsia jegyében folynak le. Kalandozásaink Bizáncig, a Lech-mezőig és Szent-Gallenig keleti jellegű portyázások. A nemzet csak fokozatosan kezdi felismerni, hogy Nyugaton más világ járja, és más formákat kell megtanulnia.

Első nagy megpróbáltatásunk a tatárjárás. A Muhi-pusztán a sokkal erősebb és teljes keleti mivoltában fellépő tatárság ellen a magyarság bizonytalanul, két egybe nem olvasztott rendszer minden hátrányával veszi fel a harcot és pusztul el. A keletiből már sokat felejtett, a nyugatit még nem tanulta meg.

A két nagy Anjou: Róbert Károly és Nagy Lajos a magyarság katonai problémáját szerencsés kézzel fogják meg. A bandériális rendszer

nyugati forma, s azt a keleti magyar adottság jól tölti ki. Az eredmény: dicsőség és győzelmek le Nápolyig, hová Lacfy István keleti szilajsággal, de nyugati stratégiával és taktikával vezeti lovasait.

Mátyás még tisztábban látja a problémát, és még öntudatosabban oldja meg. Parancsolásra született lényének minden energiájával katonát nevel a magyar harcosból. Óriási nehézségekkel kell megküzdenie. A löfegyverek fejlődése nyomán előtérbe lép új fegyvernemként a mindinkább fontossá váló gyalogság. De a turáni puszták magyar lovasa nem szívesen száll le lováról. Nem akar gyalogos katona lenni. Mátyás vasakarata és hosszú idő kellett ahhoz, hogy a magyar lovas harcos mellett jó gyalogos katonát is neveljen fekete seregének.

Mohács. Azt tanítja, hogy vereséget kell szenvedni, ha a harcos egyszersmind nem jó katona is. A mohácsi csatavesztés oka két nagy katonai hiba. Az egyik stratégiai. Szapolyai János seregét be kellett volna várni. Azt a tévhitet, hogy Szapolyai önző okokból nem csatlakozott a király seregéhez, a történelem már a mesék világába utalta.

A másik hiba taktikai volt. A türelmetlenség felült a török cseltámadásnak. Tomory teljes erővel rohant a komoly támadást csak megjátszó török élcsapatra, mely azonnal engedett, széteszlott és eltűnt, de az elhamarkodott, már meg nem állítható magyar támadás vérbe fulladt a meglepetésszerűen megszólaló török ágyúk előtt. Jön a százhatvan évig tartó török megszállás, s vele a magyar harcos katonának talán legdicsőségesebb korszaka. Most kiéli magát és teljes értékével lép porondra a magyar vér és a végek kemény fegyelme. A végeken folyó ütközetek: a keleti leleményesség, önállóság és elszántság apotheózisa. A történelem nap nap után a legnagyobb teljesítményeket jegyzi fel legszebb oldalaira. Számos magyar végvár védelme, sok-sok ütközet bizonyítja, hogy ahol a magyar harcos katonai előfeltételek és formák között verekszik, ott a siker a sokkal erősebb török ellen is bizonyos. Losonczy, Dobó, Jurisics, Szondy, Thury György nemcsak harcosok, hanem katonák is. És harcos katona mindenkifelett a korszaknak, de későbbi időknek is legnagyobb alakja: Zrínyi Miklós. A pápa, a velencei signoria s az olasz fejedelmek egyaránt tudták – és sajnos sokkal jobban tudták, mint az osztrák császár és a haditanács –, hogy Zrínyi Miklós milyen nagy stratégia, hadvezér, taktikus és harcos. A magyar gényusz benne termelte ki a maximumát annak,

amit egy nemzet vezérlő katonájában kitermelni tud. Zrínyi nem érvényesülhetett értéke szerint, aminek nem ő, hanem a szerencsétlen politikai helyzet volt az oka. Elsősorban az, hogy a magyarság, saját hibájából is, idegen politika eszköze volt.

A török hódoltság alatt a magyar alvezérek harcosait már katonákká nevelték, de a gyenge és rossz osztrák vezetés a legkiválóbb harcos- és katonaaanyagból sem tudott jó hadsereget csinálni. Az osztrák vezetés – stratégiai és taktikai döntésektől egyaránt vonakodva – nem egyszer erős seregek élén is ölbe tett kézzel nézte, hogyan áldozza fel magát harcos vérének, nemzeti becsületének parancsszavára a magyarság színe-java. Tragikus nemzeti sors, hogy annyi egyéni és katonai rátermettség, annyi önfeláldozás ellenére is legfeljebb csak részletsikereket elérve vérzik el és pusztul ki a magyarság színe-java.

Java erdélyi fejedelmeink: Bocskai, Bethlen és Báthory, úgy hadseregszervezésükben, mint stratégiájukban és taktikájukban tudatosan igyekeznek érvényesíteni a katonai elemet. A hajdúk – a magyar gyalogság akkori elit csapatai – alattuk nevelődtek katonává.

Hasonló irányban igyekszik nemzetét nevelni Rákóczi is. Rákóczi nem született hadvezér és nem stratégia, de tiszta lélek és tisztán lát. Keservesen hiányolja, hogy alvezérei között alig van képzett katona, csapatainál pedig hiányzik a harcost katonává tevő fegyelem. Pedig minden siker feltétele, hogy a jól verekvő magyar harcos jó katona is legyen. Rákóczi nem egyszer kesereg azon, hogy alvezérei portyázzni, rajtaütni, rövid harcokat döntés nélkül vívni, mindig hajlandók s ebben felülmúlhatatlanok, de döntő csatáktól ők is legénységük is vonakodnak, mert talán érzik, hogy nincs meg az ahhoz szükséges katonai tudásuk és komoly fegyelmük. Az elhamarkodás, át nem gondolás, hirtelen fellendülések és gyors letörések Rákóczi alatt ugyanúgy napirenden vannak, mint a féltékenykedések, belső viszályok és hatalmaskodó önállósodások.

Rákóczi emlékiratait – a legszomorúbb magyar könyvek egyikét – sajnos kevesen olvasták, pedig nem lehet eleget olvasni, mert ez a könyv nem csak korának tükrö.

Rákóczi emlékiratainak szomorú vezető motívuma cseng végig egy másik könyvön, Görgey Artúnak, a legnagyobb magyar katonának egyikének „Mein Leben und Wirken in Ungarn” című művén. Sza-

badágharcunk első csatáinak karakterisztikuma, hogy eleinte csak azok a csapatok használhatók igazán, amelyek az osztrák hadseregből szöktek át. A többi harcos, de nem katona. A többit a csaták kellett, hogy katonává neveljék, ami irtózatos vérvesztéseget és kockázatot jelent. Akadtak nagyszerű kivételek, néhány honvéd zászlóalj, mely az első perctől fogva jól verekedett, de teljes értékű csapattá, katonákká, csak elkerülhető veszteség és vereségek és Görgey kardja és kemény fegyelme nevelték őket.

A világháborúban a magyar katona a teljesíthetőnek maximumát adta. Miért tudta adni? Mert a harcos magyart katonává nevelte a hadsereg. Ezredeink fegyelme, taktikai és katonai tudása példaszerű volt. A bajok csak akkor kezdődtek, mikor óriási veszteségeink következtében a ki nem elégtő katonai nevelést kapott tömeg jutott túlsúlyra.

Az „Én” és a „Mi”, az egyén és a közösség, a harcos és a katona problémáját úgy a nemzeten belül, mint minden egyes magyaron belül megoldásra kell juttatni. A probléma nem csak katonai vonatkozású, ezért politikai, kulturális, szociális és minden vonatkozásban egyaránt megoldandó. Akiknek osztályrészül jut, hogy a nemzetet vezessék, ezt tudniuk kell, de tudnia kell ezt a nemzet minden rendű és rangú tagjának a maga kisebb-nagyobb élet- és hatáskörén belül is. Sem békében, sem háborúban, sem a hadseregben, sem politikánkban nem tűrhetjük meg az inzurgens szellemet.

A turáni puszták magyar lovasai nyugatra özönlöttek, s itt, a Kárpátok övezte medencében több mint ezer éven át sok-sok csipkézett tornyú várfalat építettek. E várfalak az európai kultúrközösség jegyében a fejlődésnek, haladásnak, kultúrának és civilizációnak magyar és magyaros védőbástyái voltak. Az őrsváltások csendjében nem a fehérló-áldozat füstje, hanem a hajnali mise zsolozsmája száll az ég felé. De ha a várak berendezése és őrsegeinek életformája nyugati motívumokat is mutat már, azok lényegükben egyéni és színesek, fantáziájukban keletiek: magyarok.

Ma sok magyar várfal romokban hever. A magyar föld balkáni hordák lába alatt nyög, de el fognak pusztulni erről a földről, mint ahogy elpusztult innen mindenfajta betörő: tatár, török, vallon, osztrák egyaránt.

A várfalat újraépítjük, szebbé, erősebbé – és még magyarabbá!

A magyar himnusz az Úristentől jókedvet, bőséget és víg esztendőt kér. Míg minderre sor kerülhet, addig nehéz az út, a harc kemény, sok és nagy áldozat kell. És ne csak az Istent kérjük. Kérjük Öt, kezdjük Ővele, de magunktól is tegyünk meg mindent úgy, mintha csak rajtunk múlnék minden, mert – rajtunk múlik! Katonamondás, hogy az Isten az erős zászlóaljokat segíti. Katonamondás az is, hogy Uram, Te ne segíts az ellenségnek, a többit majd mi magunk intézzük el.

Lódobogásra ébrednek. Nem a turáni lovasőrszem lovának patacsattogása. Magányos jelentő huszár lovagol a víz partján a hajnali nap felé. Lova vígan, kényesen emelgeti lábát. Lovasa barna turáni legény, lovával egy. Fején félrevágott, Horthy-tollas sapka, hátán karabély. Felvágott fejjel lovagol. Barna szeme a napba néz. A friss hajnalban szimbólum ez a huszár, az akarat, a fegyelem, a tett, az erő, a hit – az előre! – szimbóluma.

Ma Szent István király napja van. Hányszor kellett mindent újrakezdenünk! A távolodó huszár után nézek. Lovagol a nap felé.

Az idő kereke egyet-kettőt fordul és indulunk utána!

VÉGE

FORDÍTÁS

*

„Futak, 1919.03.02

Őexcellenciája a Vezértábornagy Úr megkapta levelét és engem bízott meg avval, hogy őszinte köszönetét átadjam. Vezértábornagy Úr nagyon hálás, hogy Nagyságod segít a lovasfelszerelést beszerezni. Az esetleges szállítás Budapestről Futakra nem fog gondot okozni. A budapesti francia küldöttség és az újvidéki parancsnokság között közlekedő futár általában biztosítja ezt számunkra. A Vezértábornagy Úr kéri Nagyságodat, hogy tudassa velünk, egyáltalán mit és milyen áron lehet Budapesten beszerezni. Néhány dologról bizonyára le kell majd mondani. Nekünk – mint ahogy magának a Vezértábornagy Úrnak is – elsősorban nyeregre lenne szükségünk. Nemes feladat számomra, hogy Vezértábornagy Úr kérését közvetíthetem. Maradok a legőszintébb tisztelettel.

Nagyságod alázatos Kleffelje.

Őrnagy és szárnysegéd.”

**

– Volt egy testvére, aki a kilencedik huszárezred főhadnagyaként esett el?

– Igenis, ezredes Úr, szeptember hetedikén esett el a Szerémségben, amikor maguk oda betörték.

– Igenis – feleli ő – és én eltemettem őt.

C 24 719

Az elmúlt száz év egyik legfontosabb memoárját tartja kezében az Olvasó. Kozma Miklós hiteles visszaemlékezéseit mindenkinek ismernie kell, aki érteni akarja a 20. századi magyar történelmet. Magyarország összeomlásának hónapjait, a Károlyi Mihály nevéhez köthető puccsot egy olyan szemtanú írja le, akinek becsülete, tisztessége, szavahihetősége megkérdőjelezhetetlen. Nem véletlen, hogy a máig ható és uralkodó marxista történetírás megpróbálta a történelem sülyesztőjébe rakni ezt a könyvet, onnan hozzuk most vissza mi is.

A visszaemlékezés nemcsak a történelmi hitelesség szempontjából érdekes, hanem azért is, mert Kozma Miklós ott volt, ahol kevesen, olyan személyeket, vezetőket ismert, akik testközelből látták azt a gyilkos kaktizmát, amit Károlyi Mihály és bolsevista elvtársai hazánkra szabadtottak. A könyv megdöbrentő, az olvasók által nem ismert képet és hiteles leírást ad a korszakról.

Kozma Miklós memoárja tökéletesen kiegészíti Lukachich Géza Magyarország megcsonkításának okai című visszaemlékezését, illetve igazolja Raffay Ernő kutatásait. Ezekkel együtt érthető meg, hogy mi történt száz éve: az ország megszállását tudatosan előkészítették, Károlyi Mihály szabadkőműves kormánya nem egyik napról a másikra vette át a hatalmat és a bolsevik diktatúra sem váratlanul szabadult rá az országra. A Kárpátia Stúdió most is egy olyan könyvet mutat be az olvasóknak, amelyik megismerteti a lényegét és segíti a tisztánlátást. Mármost azok számára, akik erre igényt tartanak.

LEVELDI KOZMA MIKLÓS 1884-ben született Nagyváradon. A Ludovika Akadémia elvégzése után hivatásos tisztként, huszár hadnagyként szolgált. 1918 október végén került haza ezrede a frontról. Kozma huszárkapitány ekkor spanyolnáthában megbetegedett, s csak 1918 november végétől kapcsolódhatott be az eseményekbe.

1919-ben Szegeden a Nemzeti Hadsereg propaganda- és védelmi osztályának vezetője, majd Horthy Miklós kabinetirodájának katonapolitikai referense. 1922 októberétől az MTI, 1925-től a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. elnöke, 1934-től felsőházi tag lett. 1935. március 4-től 1937. február 3-ig a Gömbös-, majd Darányi-kormány belügyminisztere. 1937. márciusától újra az MTI vezetője. 1938 őszén részt vett a kárpátaljai magyar fegyveres akciók politika irányításában. 1940-től kinevezték a visszacsatolt Kárpátalja kormányzói biztosságának, nemsokára, 1941-ben Ungváron elhunyt.

3990 Ft

9 786155 374371 >